

Økonomiske analyser

30. årgang

1/2011

Innhold

Perspektiver	3
1. Konjunkturtendensene internasjonalt	6
1.1. Amerikansk økonomi	7
<i>Temaboks 1.1. Statsgjeldskrisen i Europa</i>	<i>9</i>
1.2. Europa	10
2. Konjunkturtendensene i Norge.....	14
2.1. Finanspolitikk	15
<i>Temaboks 2.1. Mer aktiv bruk av finans- og pengepolitikken i</i>	
<i>konjunkturstabiliseringen 2012-2014.....</i>	<i>17</i>
<i>Temaboks 2.2. En finanspolitikk som følger 4-prosentbanen i 2011-2014.....</i>	<i>18</i>
2.2. Pengepolitikk.....	19
2.3. Inntekt, konsum og sparing i husholdningene	21
2.4. Boliginvesteringer og boligpriser	22
2.5. Petroleumsinvesteringer	22
2.6. Fastlandsinvesteringer	24
2.7. Utenriksøkonomi	25
2.8. Produksjonsutviklingen	26
2.9. Arbeidsmarkedet.....	28
2.10. Lønn.....	29
2.11. Prisstigning.....	30
<i>Temaboks 2.3. Kraftmarkedet framover</i>	<i>31</i>
2.12. Usikkerhet i anslagene.....	32
2.13. Hvor godt traff SSBs prognoser for 2010?	35
<i>Temaboks 2.4. Direkte og indirekte importandeler</i>	<i>37</i>
2.14. Temabokser i Konjunkturtendensene. 2004-2010	41
3. Utenriksøkonomi og disponibel realinntekt for Norge	42
3.1. Driftsregnskapet	42
3.2. Finanstransaksjoner og internasjonal investeringsposisjon	44
3.3. Disponibel inntekt og spareren for Norge	46
4. Nasjonalformue, arbeidskraft og produktivitet	48
4.1. Introduksjon	48
4.2. Nasjonalformuen	48
4.3. Produktivitet.....	49
4.4. FoU og nyskaping i norsk næringsliv.....	51
<i>Temaboks 4.1. Indikatorer for innovasjon</i>	<i>52</i>
4.5. Arbeidskraft	53
<i>Temaboks 4.2. Befolkningsutviklingen</i>	<i>57</i>
<i>Temaboks 4.3. Migrasjon og konjunkturer</i>	<i>60</i>
<i>Temaboks 4.4. Konjunktoreffekter i arbeidstilbudet</i>	<i>62</i>
5. Offentlig forvaltning.....	63
5.1. Oversikt over finansieringen av offentlige utgifter	63
5.2. Offentlig forvaltnings inntekter	64
5.3. Offentlig anvendelse	68
<i>Temaboks 5.1. Endringer i pensjonistbeskatningen</i>	<i>72</i>
5.4. Offentlig anskaffelse og produksjon	73
5.5. Kommuneforvaltningens økonomi	76
<i>Temaboks 5.2. Dekningsgrad og pengebruk i barnehager</i>	<i>80</i>

Innhold forts.

6. Næringene.....	82
6.1. Introduksjon	82
6.2. Utvinning av råolje og naturgass	82
<i>Temaboks 6.1. Hvilken rolle kan Arktis spille i fremtidens globale olje- og gassproduksjon?</i>	86
6.3. Industri og bergverksdrift	87
6.4. Bygge- og anleggsvirksomhet	88
6.5. Elektrisitetsforsyning.....	90
<i>Temaboks 6.2. Priser på elektrisk kraft på kort og lang sikt</i>	91
<i>Temaboks 6.3. Hvor viktig blir karbonfangst og -lagring i fremtidens Europa?</i> ...	93
6.6. Primærnæringene	94
<i>Temaboks 6.4. Økende bruk av biodrivstoff</i>	96
6.7. Utenriks sjøfart.....	97
6.8. Private tjenesteytende næringer, Fastlands-Norge.....	98
7. Lønns- og konsumprisutviklingen	100
7.1. Lønnsutviklingen	100
7.2. Konsumprisutviklingen	102
8. Husholdningene	107
8.1. Disponible realinntekter.....	107
8.2. Konsum og sparing i husholdninger og ideelle organisasjoner	108
8.3. Finansformue og gjeld.....	110
<i>Temaboks 8.1. Husholdningenes netto finansinvesteringer i inntekts- og finansregnskapet</i>	114
8.4. Boligmarkedet.....	117
8.5. Inntektsutvikling og fordeling	118
<i>Temaboks 8.2. Høyt utdannede tjener mer over livsløpet</i>	119
<i>Temaboks 8.3. Inntektsfordeling og offentlige tjenester</i>	121
<i>Temaboks 8.4. Skattereformen i 2006 – har skattesystemet blitt mer omfordelende?</i>	125
Forskningspublikasjoner	126
Innholdsfortegnelse for Økonomiske analyser (ØA) de siste 12 måneder.....	130
Tabell- og diagramvedlegg	
Konjunkturindikatorer for Norge.....	1*
Nasjonalregnskap for Norge	17*
Makroøkonomiske hovedstørrelser for Norge, regnskap og prognoser	52*

Økonomiske analyser utkommer med 6 nummer i året. Neste utgave publiseres 5. mai 2011.

Redaksjonen Økonomisk utsyn over året 2010: Andreas Benedictow, Brita Bye, Torbjørn Hægeland, Audun Langørgen, Thor Olav Thoresen og Lasse Sandberg
Redaksjonssekretær: Lisbeth Lerskau

Redaksjonen ble avsluttet tirsdag 15. februar 2011.

Spørsmål om konjunkturtendensene i:

- Norge: Torbjørn Eika, torbjorn.eika@ssb.no, tlf. 21 09 48 07
Roger Bjørnstad, roger.bjornstad@ssb.no, tlf. 21 09 48 17
 - utlandet: Andreas Benedictow, andreas.benedictow@ssb.no, tlf. 21 09 47 98
- Andre spørsmål: Brita Bye, brita.bye@ssb.no, tlf. 21 09 44 42
Torbjørn Hægeland, torbjorn.haegeland@ssb.no, tlf. 21 09 45 97

Konjunkturtendensene og artiklene er tilgjengelig på internett: www.ssb.no/oa/

Redaksjonen Økonomiske analyser: Torbjørn Hægeland (ansv.), Helge Brunborg, Torbjørn Eika, Taran Fæhn, Elin Halvorsen, Tom Kornstad, Øyvind Langsrud, Bodil Merethe Larsen, Hong Pham og Knut Sørensen

Redaksjonssekretær: Aud Walseth, telefon: 21 09 47 57, telefaks: 21 09 00 40

Redaksjonens adresse: Statistisk sentralbyrå, Forskningsavdelingen, P.b. 8131 Dep, NO-0033 Oslo

Trykk: Statistisk sentralbyrå

Standardtegn i tabellen	Symbol
Oppgave mangler	..
Tall kan ikke offentliggjøres	:
Null	0
Foreløpige tall	*

Økonomisk utsyn

Perspektiver

Den økonomiske veksten i verden økte klart i 2010 etter det kraftige tilbakeslaget i etterkant av finanskrisen. Også i Norge tok veksten seg opp, aktivitetsnivået i fastlandsøkonomien lå høyere i andre halvår i fjor enn i første halvår 2008, før finanskrisen ble akutt. I OECD-området har det vært en tendens til at land som hadde et kraftig BNP-fall i 2009 har den største gjeninnhenting i 2010. Det finnes imidlertid unntak. Ikke minst i EU-land med store statsgjeldsproblemer og vansker med å finansiere budsjettunderskuddene, har veksten vært lav i 2010. I disse landene vil veksten hemmes på kort sikt som følge av stram finanspolitikk for å redusere gjeldsbelastningen.

Det er stor usikkerhet knyttet til den økonomiske utviklingen i OECD-området framover. De fleste observatører legger imidlertid til grunn at veksten i 2011 vil holde seg omtrent på samme nivå som i 2010, og at vi må noe fram i tid før en egentlig konjunkturoppgang vil finne sted. I flere framvoksende økonomier er derimot veksten høy. Dette har bidratt til høye og stigende priser på mange råvarer, selv om noe av denne utviklingen også skyldes ekstraordinære forhold på tilbudssiden. Vi legger til grunn at norsk eksportorientert næringsliv vil oppleve en moderat vekst i etterspørselen på verdensmarkedene i årene framover.

Konjunktursituasjonen i Norge er nå vesentlig lysere enn den var for ett år siden. Nedgangen i næringsinvesteringene i Fastlands-Norge har stoppet opp og viste en oppgang gjennom 2010. Husholdningenes realinntekter øker klart, noe som bidrar til konsumvekst. Sammen med lave renter har det bidratt til at nedgangen i boligbyggingen er avløst av ny oppgang. Økningen i arbeidsledigheten ser også ut til å flate ut og utførte timeverk øker. Vi vurderer nå at en svak konjunkturoppgang begynner i andre halvår 2010. Våre beregninger viser at oppgangen vil bli mer markert gjennom inneværende år og 2012 slik at lavkonjunktoren vi nå er inne i er over i 2013.

Til tross for at vi forutsetter at finanspolitikken vil slutte å stimulere og at rentene settes opp med en kvart prosentpoeng i kvartalet, viser våre beregninger at det må en klarere tilstramming til for å unngå at norsk økonomi skal komme inn i en tydelig høykonjunktur – med en kapasitetsutnyttelse som er høyere enn det som kan opprettholdes på lengre sikt – fra og med 2013.

Aktiv bruk av stabiliseringspolitiske virkemidler bidro til at norsk økonomi ikke gikk inn i en dyp lavkonjunktur i 2009, slik mange av våre handelspartnere opplevde. Virkemiddelbruken under forrige oppgangskonjunktur var derimot ikke tilstrekkelig til at vi unngikk en overoppheting av norsk økonomi, særlig i 2007. I finanspolitikken bandt myndighetene seg til å holde skattenivået uforandret, noe som reduserte styringsmulighetene. Samtidig var den offentlige utgiftsveksten relativt høy. Hensynet til å nå inflasjonsmålet førte til at rentene ikke ble økt så mye som en kunne ønske ut ifra et ønske om realøkonomisk stabilisering. Dermed ble høykonjunktoren i 2007 like kraftig som på slutten av 1990-tallet, selv om finanskrisen gjorde at den ble raskere avsluttet. For å unngå at norsk økonomi blir overopphetet på et par års sikt, er det viktig å vurdere bruk av stabiliseringspolitiske virkemidler før høykonjunktoren er et faktum. Det tar en del tid fra politikken endres til den får betydelig effekt på økonomien.

I snart to tiår har norsk økonomi hatt en ganske enestående utvikling. Ikke bare har den økonomiske veksten vært høy, enten man regner per innbygger eller per utført timeverk, men i tillegg har prisene på varer og tjenester Norge eksporterer økt klart mer enn tilsvarende priser på import. Norge har derfor økt sin nasjonalinntekt reelt både ved økt produksjon og gjennom bedret bytteforhold overfor utlandet. Lav eller negativ prisvekst på mange importerte ferdigvarer har dessuten i liten grad medført problemer for norsk produksjon fordi få bedrifter konkurrerer med lavprisimporten.

Den kraftige bedringen i bytteforholdet har betydd relativt mye for Norge som følge av vår åpne økonomi. Dette har vært ganske kostnadsfrie inntekter for Norge som få, om noen, andre land har fått i samme monn. Om lag en tredjedel av veksten i disponibel realinntekt de siste to tiårene kan tilskrives bedret bytteforhold.

Mye av den sterke veksten i nasjonalinntekten har blitt spart og investert i utlandet gjennom Statens pensjonsfond utland. De færreste av oss har derfor opplevd en så stor vekst i vår disponible inntekt som veksten i nasjonalinntekten viser, siden vi sparer en stor del av petroleumsinntektene. Petroleumsformuen har gitt og vil fortsette å gi oss betydelig statsfinansielt handlingsrom. Forvaltningen av formuen, og når og hvordan oljepengene brukes, er av stor betydning for hvordan vi klarer å omsette dette handlingsrommet i varig, økt velferd.

Det er nå gått 10 år siden retningslinjene for pengepolitikken og finanspolitikken ble endret. I rentesettingen ble et mål for valutakursen erstattet av mål for lav og stabil inflasjon, og stabilitet i produksjon og sysselsetting. Med handlingsregelen for finanspolitikken fikk man en strategi for innfasingen av statens oljeinntekter i norsk økonomi. Handlingsregelen åpner for en fleksibel finanspolitikk på kort sikt, men forankrer det oljekorrigerte budsjettunderskuddet på lang sikt til realavkastningen i pensjonsfondet. Regelen sikrer også en relativt jevn økning i oljepengebruken, men er en forsiktig strategi ved at oljepengebruken til enhver tid skal være opprettholdbar i realverdi uavhengig av svingninger i oljeprisene, eller hvor mye olje og gass som produseres. Ser vi tilbake på hvor store justeringer som var nødvendige i finanspolitikken ved sjokk i oljeprisen den gang vi ikke hadde et stort petroleumsfond – situasjonen i 1986 er kanskje det beste eksempelet – gir handlingsregelen og pensjonsfondet åpenbare fordeler for økonomien. Da finanskrisen rammet Norge i likhet med andre land, kunne vi føre en ekspansiv finanspolitikk, selv om fallet i oljeprisen betød lavere løpende inntekter for staten. Pensjonsfondet gjør også at vi unngår å måtte foreta en rask finanspolitisk tilstramming i 2011, slik mange andre land av statsfinansielle årsaker tvinges til å gjøre nå.

I våre prognoser for de nærmeste årene legger vi av konjunktuelle årsaker til grunn en bruk av oljepenger som ligger lavere enn fire prosent av fondets verdi. Dette er i tråd med prinsippene bak handlingsregelen. Når vi ser videre framover, er det to grunner til å drøfte om handlingsregelen fortsatt skal baseres på en bruk tilsvarende en forventet årlig realavkastning på 4 prosent, eller om dette bør justeres ned. Historisk har fondet ikke klart å oppnå en så høy realavkastning, men i seg selv er ikke det et tungveiende argument siden avkastningen for fond av denne typen må vurderes i et lengre tidsperspektiv enn de 15 år fondet i realiteten har eksistert. Men med lavere vekst i verdensøkonomien framover, kan realavkastningsrater i flere år bli lavere enn vi tidligere har vært vant til. Forsiktighetshensyn kan da tilsi at en legger en lavere avkastningsrate til grunn.

Et viktigere argument for en strammere handlingsregel er at bruken av oljeinntekter er trappet raskt opp etter årtusenskiftet og at handlingsregelen tilsier fortsatt økt oljepengebruk fra et hurtig voksende pensjonsfond det neste tiåret, mens kostnadene knyttet til en aldrende befolkning for alvor begynner å øke etter dette. Dette taler for et lavere uttak fra fondet i de nærmeste årene. Dersom en for eksempel i stedet holder oljepengebruken konstant i realverdi de neste ti årene, vil en kanskje kunne bruke 20 milliarder 2011-kroner mer hvert år etterpå. Det vil være midler til å dekke en større del av de framtidige pensjonsforpliktelsene og de omsorgsutfordringer en økt andel eldre vil gi. En kan dermed begrense behovet for økt skatt, økte egenandeler eller reduserte velferdstjenester etter 2020. En modifisert handlingsregel vil kunne gi en bedre tilpasset innfasing av oljeinntektene. Våre prognoser viser at det også konjunkturelt ligger til rette for en oljepengebruk som ligger under 4-prosentbanen de nærmeste årene.

Oljen er viktig for norsk økonomi, men dens betydning kan overdrives. Både nå og i framtiden er det den løpende verdiskapingen gjennom ordinært arbeid som vil utgjøre hovedgrunnlaget for velferden. Et høyt velstandsnivå avhenger av en kompetent befolkning som i høy grad deltar i et arbeids- og næringsliv med stor omstillingsevne.

Internasjonalt sett har Norge en høy yrkesdeltaking, målt med andelen i yrkesaktiv alder som utfører inntektsgivende arbeid. Men relativt mange arbeider deltid, og dette bidrar til at den årlige arbeidstiden er blant de laveste i OECD. I tillegg har andelen av personer i yrkesaktiv alder som er på en eller annen trygdeordning økt betydelig i de seneste par tiårene. En del av økningen i trygdeytelser skyldes at det blir flere eldre arbeidstakere, uten at uføreandelen blant de eldre har økt. En økende uføreandel blant de yngste gir imidlertid grunn til bekymring, selv om antallet unge uføre fremdeles er nokså beskjedent. Det er også påvist tendenser til at grupper av innvandrere fra fattige land uførepensjoneres i større grad enn norskfødte.

Flere av våre trygderettigheter avhenger av tidligere deltakelse i arbeidsmarkedet. Et inkluderende arbeidsliv innebærer blant annet å få større deler av marginale grupper inn i inntektsgivende arbeid. Det gir personer som tilhører disse gruppene trygderettigheter. Disse personene har ofte dårligere helse og større risiko for å falle utenfor arbeidslivet igjen enn andre. I noen grad kan man dermed si at en høy andel på trygd reflekterer at man har maktet å få mange i arbeid.

Økningen i andelen trygdede representerer, uansett årsak, en statsfinansiell utfordring. Trygding medfører tap av skatteinntekter og høye offentlige utgifter. Spørsmålet er om dagens system, holdninger og praksis representerer den beste avveiningen mellom de feilene ethvert system av og til vil gjøre: Trygder man personer som ikke er uføre, eller gir man for snaue ytelser til dem som er reelt uføre? Siden mange ikke er enten helt friske eller fullstendig arbeidsudyktige, kan kombinasjoner av trygd og arbeid være et alternativ for store grupper. Når dette er et "blandingsforhold" den enkelte i noen grad kan påvirke, vil reglene for skatt og avkorting av trygdeytelser mot arbeidsinntekter spille en viktig rolle for trygdeomfanget. Mange personer som er trygdede vil i dag ha lite å tjene på å gå fra trygd til arbeid. Særlig gjelder det personer som forsørger barn og hvor markedslønnen er relativt lav.

Arbeidslinjas premiss er at det skal lønne seg å arbeide, samtidig som trygdeytelsene skal gi en anstendig levestandard. Trygdeytelsene utgjør en forsikring mot inntektsbortfall. Nivået på trygdeytelsene utgjør en nedre grense for lønnsnivået i arbeidsmarkedet og er med på å gi svake grupper en bedre forhandlingsposisjon. På den andre siden kan det medføre at det for mange på kort sikt lønner seg lite rent økonomisk å ta en jobb framfor å fortsette på trygd, i den grad det er et valg de faktisk har. Flere studier indikerer at jo mer sjenerøs trygdeordningen er, jo flere havner innunder ordningen. Den lønnen som arbeidsgiverne er villige til å betale, reflekterer den enkeltes bidrag til verdiskapingen, og bestemmes av kompetanse, helse og andre faktorer. Det er bekymringsfullt dersom mange arbeidsføres produktivitet på varig basis er lavere enn nivået på trygdeytelsene. I lys av dette er det viktig at utdanningssystemet bidrar til å gi så mange som mulig av dagens unge en kompetanse som arbeidslivet etterspør. De fleste av de unge som uføretrygdes har ikke fullført videregående skole. Hvis manglende skolegang og kompetanseoppbygging innebærer et liv på trygd, er det svært uheldig, realøkonomisk, statsfinansielt, og for den enkelte.

Petroleumsformuen er ingen vaksine mot konsekvenser av feil valg og dårlig politikk. Men i motsetning til mange andre land som har funnet store naturressurser, har Norge så langt evnet å forvalte petroleumsinntektene slik at de kan gi et varig bidrag til økt velstand.

Velferdsnivået i befolkningen vil i framtiden, som i dag, være avhengig av at mange kan produsere mye. Dette avgjøres i hovedsak av hvor mange som er i yrkesaktiv alder, yrkesdeltakelse, yrkesbefolkningens kompetanse, tilgang på realkapital, og samfunnets evne til å omstille seg og ta i bruk avansert teknologi. Det er hvordan vi innretter oss på disse områdene som bestemmer hva slags samfunn «Norge etter oljen» vil bli.

1. Konjunkturtendensene internasjonalt

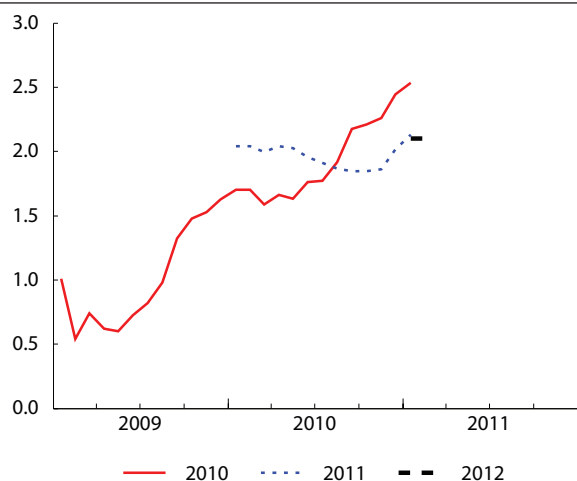
Den økonomiske utviklingen er svært forskjellig i ulike deler av verden. Veksten er sterk i en del framvoksende økonomier, som Kina og India, der det noen steder er kapasitetsproblemer og økende inflasjon. I OECD-området er veksten fortsatt for svak til at det i særlig grad bidrar til at den høye arbeidsledigheten vil synke. Mange land tvinges til å stramme inn finanspolitikken på grunn av høy statsgjeld, noe som legger en demper på veksten framover.

Det er betydelige forskjeller også blant OECD-landene. I Tyskland, som har holdt kostnadsveksten i sjakk, har sterk eksportvekst bidratt til å framskynde og forsterke gjeninnhenting etter finanskrisen. Sverige har også hatt sterk BNP-vekst de siste tre kvartalene. Det må imidlertid sees i lys av en kraftig nedgang i forkant, slik at det fortsatt er et stykke igjen til gamle høyder når en ser på Sveriges BNP-nivå. Felles for Tyskland og Sverige er dessuten at de har holdt statsfinansene under kontroll, og derfor ikke har vært tvunget til å stramme inn i finanspolitikken slik som mange andre europeiske land. I USA, som fortsatt fører en ekspansiv finanspolitikk, har BNP økt om lag i tråd med trendveksten det siste året. Også i USA er imidlertid en innstramning nå på trappene. I andre gjeldstyngede land, som Hellas og Irland, som har gjennomført kraftige budsjettkutt, faller BNP. Også i Storbritannia og Japan falt BNP i 4. kvartal. I Storbritannia er det vedtatt betydelige finanspolitiske innstramminger. Japan har i dag en brutto statsgjeld på 200 prosent av BNP, og Japans finansminister, Kaoru Yosano, advarte i januar om at statens gjeld nærmet seg et kritisk nivå der en står i fare for å miste investorenes tillit. Landet kan i dag utstede 10-årige statsobligasjoner til 1,25 prosent rente. Frykten er at statsobligasjonsrenta vil kunne øke raskt om tilliten svikter, slik at statens lånekostnader øker. Myndighetene ønsker

derfor å styrke statsfinansene gjennom å reformere trykkesystemet og øke skattetrykket.

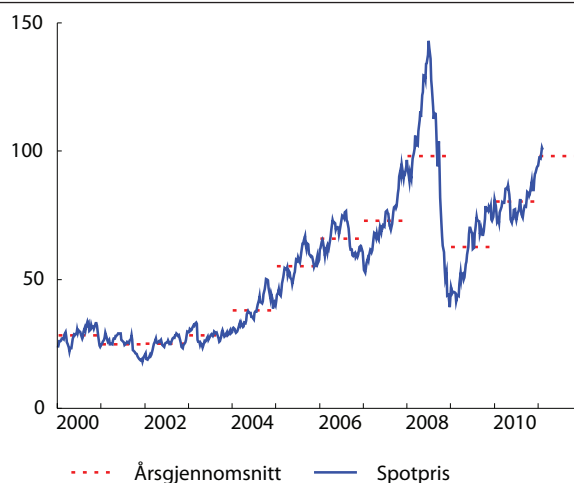
Råvareprisene har steget markert siden i fjor sommer. Høy vekst i framvoksende økonomier er en viktig forklaring på dette. Oljeprisen har økt med om lag 25 dollar fatet siden august i fjor, og var i midten av februar i år i overkant av 100 dollar fatet. Økt usikkerhet i Midtøsten som følge av opptøyene i Tunisia og Egypt, og frykt for at urolighetene skal spre seg ytterligere i regionen og påvirke produksjon og leveranser av olje, bidro til oljeprisoppgangen på nyåret. Også metallprisene har steget markert. Aluminium, som er en viktig norsk eksportvare, har hatt en prisoppgang på 25 prosent siden i fjor sommer. Matvareprisene steg ifølge FNs matvareindeks med rundt 30 prosent i andre halvår i fjor. Det skyldes til dels at avlingene sviktet mange steder i fjor, blant annet på grunn av tørke i Russland og Brasil og flom i Pakistan og Australia. Særlig kornprisene har økt, med nær 70 prosent siden i fjor. Også sukkerprisene har hatt en kraftig økning, men det må sees i sammenheng med en kraftig nedgang i 2009. Både mais- og sukkerprisene påvirkes av at disse produktene i økende grad går til produksjon av drivstoff. Prisene på kjøtt og meieriprodukter har hatt en langt mer moderat utvikling. Det er særlig i fattige land, der en stor andel av inntektene går til mat, at de stigende matvareprisene har betydning for befolkningens kjøpekraft, men de bidrar til å trekke opp inflasjonen også i vår del av verden. Høye matvarepriser kan også være en utløsende årsak til urolighetene i Nord-Afrika. Boligprisene har dessuten fortsatt å falle mange steder. I Irland og Spania har boligprisene falt i 3-4 år, mens de etter en liten oppgang inn i 2010 falt igjen mot slutten av fjoråret i USA, Storbritannia og Kina.

Figur 1.1. BNP-vekstslag for Norges handelspartnere for årene 2009-2011 gitt på ulike tidspunkter. Prosent

Kilde: Consensus Forecasts.

Figur 1.2. Spotprisen på råolje, Brent Blend. Dollar per fat

Kilde: Reuters EcoWin.

Som en følge av utviklingen i råvareprisene har konsumprisveksten tiltatt mange steder. I euroområdet var inflasjonen 2,4 prosent i januar, mens den i Storbritannia var på hele 3,7 prosent. I USA derimot, var den på 1,4 prosent, riktignok opp tre tideler fra måneden før. Underliggende er imidlertid konsumprisveksten fortsatt lav de fleste steder. Justert for energivarer var 12 måneders konsumprisvekst 1,3 og 1,0 prosent i henholdsvis euroområdet og USA i desember i fjor. Med ledig produksjonskapasitet og høy arbeidsledighet kan gjenomslaget fra råvarepriser til konsumpriser ventes å bli mindre i OECD-området nå enn da energiprisene skjøt i været i 2008, da verdensøkonomien var i høykonjunktur. Innenlandske inflasjonsimpulser er beskjedne i de fleste OECD-land, med høy ledighet, høy privat og offentlig gjeld og kraftig innstramming i finanspolitikken. Erfaringer fra tidligere finanskriser tilsier at det vil ta tid å få aktivitetsnivået til gamle høyder. Vi ser dessuten for oss en utflating av råvareprisene framover, slik at disse inflasjonsimpulsene forventes å være midlertidige. Derfor har vi lagt til grunn for våre prognoser at inflasjonen vil avta relativt snart i euroområdet, til 1,7 prosent neste år mot 2,4 i år, før den igjen tar seg gradvis opp til 2 prosent mot slutten av prognoseperioden. Råvareprisoppgangen vi har sett bidrar til å dempe konjunkturoppgangen internasjonalt. Om prisoppgangen skulle fortsette over lengre tid kan den kvele et økonomisk oppsving i OECD-området, og antakelig også i Asia. I ytterste konsekvens kan dette bidra til å sende verdensøkonomien inn i en ny, markert konjunkturedgang. I tråd med dette indikerer både den europeiske sentralbanken (ESB) og Federal Reserve i USA (Fed) at renteøkninger fortsatt ligger et stykke inn i framtiden.

Risikopåslagene i rentene på statspapiere fra gjeldstyngede land i Europa har flatet ut siden slutten av fjoråret. Rentene på gresk statsgjeld lå i midten av februar rundt 8 prosentpoeng over tyske renter. Tilsvarende påslag på irsk, portugisisk og spansk statsgjeld er henholdsvis 6,

4 og 2,5 prosentpoeng. Statsgjeldskrisen i euroområdet omtales i temaboks 1.1.

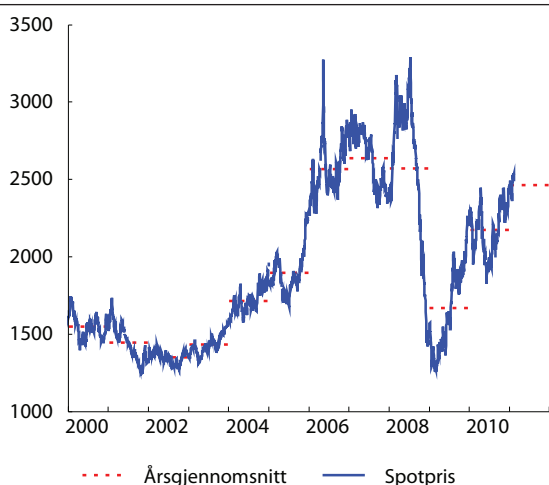
I en del framvoksende økonomier utgjør tiltakende inflasjon en større utfordring. Med høy økonomisk vekst, høy import av råvarer og relativt stor følsomhet for svingninger i matpriser har inflasjonen tiltatt markert. I Kina var 12-månedersveksten i konsumprisene nær 5 prosent i januar. Som respons på dette har kinesiske myndigheter satt opp renta markert, og pengemarkedsrentene er nå om lag 4 prosent, som er høyere enn før finanskrisen.

Vi venter at veksten i euroområdet blir meget moderat i 2011. Deretter har vi lagt til grunn at veksten vil ta seg gradvis opp, men ikke mer enn at en ny konjunkturoppgang først kommer et stykke inn i 2013. Vi ser for oss moderat vekst også i amerikansk økonomi, men høyere enn i euroområdet, og slik at konjunkturoppgangen der kommer ved inngangen til 2013. Videre legger vi til grunn at store og raskt voksende økonomier som Brasil, Russland, India og Kina vil klare seg relativt godt framover, selv om veksten dempes også der.

1.1. Amerikansk økonomi

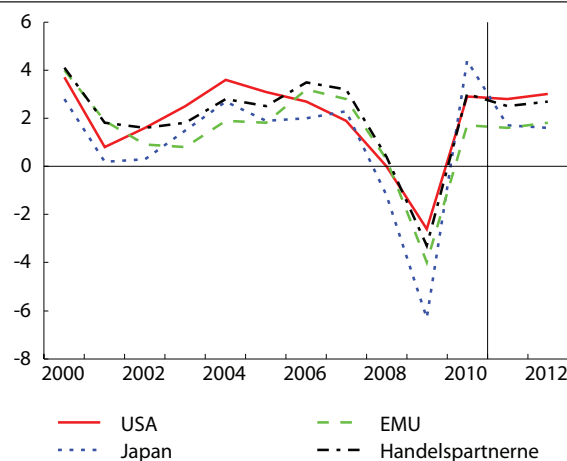
USA er nå det eneste store OECD-landet som ikke har begynt å stramme til i finanspolitikken. Det har bidratt til at amerikansk økonomi også har klart seg relativt godt, men ikke tilstrekkelig til at vi kan snakke om noen konjunkturoppgang foreløpig. Med en anstrengt gjeldssituasjon vil også amerikanske myndigheter tvinges til å stramme inn relativt snart. President Obama la 14. februar i år fram et budsjettforslag der det legges opp til omfattende kutt, særlig i offentlig konsum. Målsettingen er at underskuddet på det føderale budsjettet skal reduseres gradvis fra knappe 11 prosent av BNP i 2011 til at statsgjelda i 2015 ikke skal vokse raskere enn BNP, det vil si om lag 3 prosent. Det vil bidra til å dempe den økonomiske veksten framover. Vi venter at veksten

Figur 1.3. Spotprisen på aluminium. Dollar per 100 pund (lbs.)

Kilde: Reuters EcoWin.

Figur 1.4. BNP-vekst for USA, Japan, euroområdet og Norges handelspartnere

Kilder: Gj.sn. av anslag fra IMF, OECD, NIESR og Consensus Forecasts.

Tabell 1.1. Makroøkonomiske anslag ifølge ulike kilder. Årlig endring i prosent

	BNP-vekst							Prisvekst						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
USA														
NIESR ¹	0,0	-2,6	2,9	2,6	2,7	..	..	3,3	0,2	1,7	2,2	2,1	..	..
ConsF	0,0	-2,6	2,9	3,2	3,3	..	..	3,8	-0,4	1,6	1,7	1,8	..	..
OECD	0,0	-2,6	2,9	2,2	3,1	..	..	3,8	-0,4	1,6	1,1	1,1	..	..
IMF	0,0	-2,6	2,9	3,0	2,7	..	..	3,8	-0,4	1,6	1,0	..	..	..
SSB	0,0	-2,6	2,9	2,4	2,2	2,8	3,4	..	..	..	..	..	..	..
Euroområdet														
NIESR ¹	0,3	-4,0	1,7	1,7	2,0	..	..	3,3	0,3	1,5	2,2	1,9	..	..
ConsF	0,3	-4,0	1,7	1,5	1,6	..	..	3,3	0,3	1,7	1,8	1,7	..	..
OECD	0,3	-4,0	1,7	1,7	2,0	..	..	3,3	0,3	1,7	1,3	1,2	..	..
IMF	0,3	-4,0	1,7	1,5	1,7	..	..	3,3	0,3	1,7	1,5	..	..	..
SSB	0,3	-4,0	1,7	1,0	1,2	1,7	2,9	3,3	0,3	1,7	2,4	1,7	1,9	2,0
Handelspartnere²														
NIESR ¹	0,4	-3,3	3,0	2,4	2,5	..	..	3,4	0,6	1,8	2,4	1,9	..	..
OECD	0,4	-3,3	3,0	2,6	2,9	..	..	3,5	0,2	1,8	1,5	1,5	..	..
IMF	0,4	-3,3	3,0	2,5	2,6	..	..	3,5	0,2	1,8	1,6	..	..	..
SSB	0,4	-3,3	3,0	2,2	2,0	2,6	3,6	..	..	..	..	..	..	..

¹ Prisanslagene fra NIESR for land utenfor EU gjelder konsumdeflatoren.

² Euroområdet, USA, Storbritannia, Sverige, Japan og Kina.

Kilde: NIESR, IMF og Consensus Forecasts i januar og OECD i november.

Historiske tall finnes i vedlegg bakerst i rapporten.

vil avta fra 2,9 prosent i fjor til 2,4 prosent i år og 2,2 prosent neste år, men at den vil ta seg ta seg opp igjen i 2013 og 2014, til henholdsvis 2,8 og 3,5 prosent.

I 4. kvartal i fjor vokste den amerikanske økonomien med 3,2 prosent sesongjustert og målt i årlig rate. Det er en økning fra henholdsvis 2,6 og 1,7 prosent i de to foregående kvartalene. Oppgangen kan for en stor del tilskrives husholdningenes konsum, som økte med hele 4,4 prosent. Lave renter og skattelettelser har bidratt til denne utviklingen. Det er en avtakende utvikling i investeringsveksten, når en ser bort fra investeringer i næringsbygg og boliger som stort sett har falt de siste 3-4 årene. Også eksportveksten har avtatt siden i fjor vinter.

Husholdningssektoren sliter med høy gjeld og formuestap som følge av kollapsen i boligmarkedet. Omsetningen i detaljhandelen flatet ut mot slutten av fjoråret. Det kan være en indikasjon på at konsumveksten er i ferd med å avta. I motsatt retning trekker et oppsving i kjøp av varige forbruksvarer, blant annet biler, som ofte er en ledende indikator på konjunkturforløpet. Det er imidlertid vanskelig å se for seg et varig oppsving i husholdningenes konsum uten at utviklingen snur i arbeidsmarkedet og boligmarkedet.

Arbeidsmarkedet er fortsatt meget svakt. Riktignok har den registrerte ledigheten gått ned med 0,8 prosentpoeng de siste to månedene, til 9 prosent i januar. Nedgangen skyldes imidlertid i stor grad at mange har gått ut av arbeidsstyrken. I offentlig sektor fortsetter sysselsettingen å falle, mens sysselsettingsveksten i

privat sektor har avtatt markert de siste månedene etter å ha vist positive takter tidligere i fjor høst.

Også i boligmarkedet ser det fortsatt dystert ut. Det er vanskelig å få lån, og omsetningen av boliger er på svært lave nivåer, selv om salget av brukte boliger tok seg litt opp mot slutten av fjoråret. Boligprisene falt gjennom høsten i fjor, og er nær bunnivået fra 2009, om lag 30 prosent under toppen fra 2006. Boliginvesteringene har vært relativt stabile det siste halvannet året på det laveste nivået siden 1991, 60 prosent under toppen i 2005.

Industriproduksjonen har nå tatt igjen vel halvparten av fallet etter finanskrisen. I andre halvår i fjor viste imidlertid veksten en avtagende tendens. En stor del av oppgangen gikk til oppbygging av lagre, og til eksport. Eksportveksten har avtatt i tråd med tegnene vi har sett til at veksten avtar internasjonalt, og lageroppbyggingen stoppet opp i 4. kvartal i fjor. Avmatningen kommer dessuten i kjølvannet av en markert styrking av dollaren i første halvår i 2010. Styrkingen ble imidlertid delvis reversert i andre halvår, noe som kan bidra til å gjøre det litt enklere for konkurranseutsatt industri framover. Investeringsveksten i næringslivet har avtatt siden i fjor vår etter en periode med gjeninnhenting. I tillegg er kapasitetsutnyttelsen fortsatt lav. Det vil bidra til å dempe investeringene også framover.

Inflasjonen viser fortsatt få tegn til å øke i USA, tross utviklingen i råvareprisene. 12-månedersveksten i konsumprisene var om lag 1 prosent gjennom det meste av 2010, også når en justerer for utviklingen i mat- og energipriser. Mot slutten av fjoråret falt til og med pris-

Temaboks 1.1. Statsgjeldskrisen i Europa

Internasjonale finansmarkeder ble i 2010 rammet av nye uroligheter. Denne gangen var det frykt for mislighold av statsgjeld som fikk verdens finansmarkeder til å skjelve. Dette var i stor grad en følge av finanskrisen i 2008, da myndighetene måtte gripe inn for å redde banker og finansinstitusjoner som hadde pådratt seg for stor gjeld og risiko. Sviktende privat etterspørsel ble i tillegg møtt med svært ekspansiv finanspolitikk. Dessuten førte redusert produksjon og sysselsetting til lavere skatteinntekter og økte trygdeutgifter. Resultatet var store underskudd på offentlige budsjetter. Høy og raskt voksende statsgjeld preger nå store deler av OECD-området. Europa har hittil vært hardest rammet, men også Japan og USA sliter med høy og raskt stigende gjeld.

Land som Hellas, Spania, Portugal, Irland og Storbritannia pådro seg offentlig budsjettunderskudd i størrelsesorden 10 prosent av BNP eller mer i 2009. Samme år var underskuddet på offentlige budsjetter i euroområdet på om lag 6 prosent av BNP i gjennomsnitt. Med underskudd i samme størrelsesorden også i 2010 økte bruttogjeld som andel av BNP til nær 85 prosent i euroområdet. Til sammenlikning er kravene i Maastricht-traktaten at underskudd og gjeld ikke skal overstige henholdsvis 3 og 60 prosent av BNP for hvert enkelt land. Da Tyskland førte til disse kravene tidlig på 2000-tallet, og klarte å unngå vedtatte sanksjoner, bidro det trolig til å undergrave den finanspolitiske disiplinen. Flere europeiske land opererte med store budsjettunderskudd selv i konjunkturoppgangen før finanskrisen brøt ut.

Fram til høsten 2008 var risikoen på statsgjeld priset ganske likt for alle eurolandene, til tross for betydelige forskjeller i budsjett disiplin. Etter at finanskrisen var et faktum med Lehmann Brothers' konkurs i september samme år, innså imidlertid aktørene i finansmarkedet at risikoen ikke var forsvunnet med offentlig finansiert redningspakker, men snarere flyttet, fra banker og boligrelaterte spareprodukter til statsgjeld. Dette førte til at lånekostnadene for de mest utsatte statene økte betydelig. Det var særlig de såkalte PIIGS-landene – Portugal, Irland, Italia, Grekenland og Spania – som opplevde at rentene på statsgjelda økte. I Irland og Hellas økte den med om lag 2 prosentpoeng, mot rundt ett prosentpoeng hos de andre tre. Dette var imidlertid bare et forsvarer om hva som skulle komme.

Etter hvert begynte markedet å miste tilliten til at de hardest rammede landene skulle klare å innfri sine forpliktelser. Økt risiko motsvares av økte lånekostnader, som i sin tur øker sannsynligheten for mislighold ytterligere. Dermed skjøt rentene i været, og det tok ikke lang tid før statsgjeldskrisen var et faktum.

Først ut var Hellas. Den greske tragedien startet for alvor mot slutten av 2009. Da erkjente greske myndigheter at det stod langt dårligere til med landets statsfinanser enn tidligere bekjentgjort, og at det nasjonale statistikkbyrået under politisk press hadde pyntet på nasjonalregnskapstallene. En strøm av dårlige nyheter om tilstanden i gresk økonomi og usikkerhet rundt muligheten for raskt å få i stand en redningspakke for Hellas bidro til å redusere tilliten ytterligere utover i 2010. Det hele kulminerte med en kraftig økning i statsobligasjonsrentene den 27. april 2010, da kredittvurderingsselskapet Standard & Poor (S&P) nedgraderte gresk statsgjeld til BB pluss - såkalt «søppelstatus» - og samtidig anslo at eierne av greske statsobligasjoner måtte regne med å kunne tape så mye som 50-70 prosent av pålydende dersom Hellas skulle komme til å misligholde sin statsgjeld. Samtidig nedgraderte S&P også portugisisk statsgjeld. I Italia var en statsobligasjonsauksjon nær ved å mislykkes. Eurolandene og IMF kom til enighet om en redningspakke for Hellas 2. mai 2010, og gjorde det dermed klart at grekerne ikke ville trenge å finansiere seg i markedet før i 2012. En uke senere opprettet EU The European Financial Stability Facility (EFSF), som skal tilby lån til euroland som sliter med å finansiere sin gjeld. Dette dempet panikken i markedet, men var ikke tilstrekkelig til å hindre at rentene fortsatte å stige.

Sommeren 2010 skjøt også irske og portugisiske statsobligasjonsrenter i været. I slutten av november i fjor krevde den europeiske statsgjeldskrisen sitt andre offer, da det ble klart at også Irland ble nødt til å motta økonomisk krisehjelp, der EFSF spilte en sentral rolle. Rentene på irsk statsgjeld hadde da nærmet seg greske høyder, og problemene eskalerte for gjeldstyngete irske banker da folk begynte å tømme kontoene sine. Før finanskrisen hadde irske ban-

ker en eksepsjonell utlånsvekst, i stor grad rettet mot boligmarkedet som nå har kollapset. Irske myndigheter måtte redde bankvesenet, og overtok gjeld i størrelsesorden 20 prosent av BNP. Sammen med det ordinære offentlige budsjettunderskuddet økte dermed irsk statsgjeld med mer enn 30 prosent av BNP i 2010.

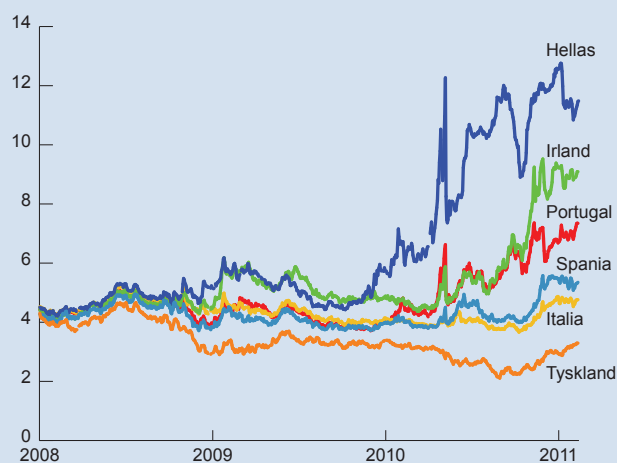
Hellas og Irland har blitt tvunget til å foreta sterke finanspolitiske innstramninger i tråd med vilkårene for redningspakkene. Andre land, som Spania og Portugal, har også vært nødt til å foreta dype kutt i både offentlige utgifter og overføringer samt å heve en rekke skatter, for å hindre utestengning fra internasjonale låne markeder. Storbritannia er også blant landene som strammer kraftig til. Selv land med en relativt sterkere statsfinansiell posisjon, som Tyskland, gjennomfører kutt.

Tidlig i 2011 ser situasjonen ut til å ha stabilisert seg noe, og PIIGS-rentene har sluttet å stige. En viktig årsak til dette er at ESB har intensivert sin innsats for å kjøpe opp statsobligasjoner fra land med finansieringsproblemer. I januar i år fikk både Portugal, Italia og Spania lånt de ønskede beløpene i statsgjeldsauksjoner, men rentetøknene har gjort det dyrere å betjene gjelden. Det at rentene er så høye, illustrerer at private investorer ikke er trygge på at dette går bra, og euroområdet er langt fra friskmeldt. Obligasjonsmarkedet viste imidlertid EU tillit da EFSF 25. januar i år for første gang utstedte obligasjoner for å låne penger i markedet. Når EFSF klarer å finansiere seg til lave renter i markedet betyr det redusert avhengighet av midler fra IMF og EU.

Selv om Europa klarer å håndtere statsgjelden, vil den få betydelige konsekvenser både for den økonomiske utviklingen framover, og for samarbeidet mellom medlemslandene. På kort sikt fører gjeldsbyrden til innstramning i finanspolitikken, særlig i de hardest rammede landene. Det betyr isolert sett redusert etterspørsel etter varer og tjenester. Konsolideringen vil pågå i mange år framover, og vil dempe den økonomiske veksten betydelig. Det bidrar til å forlenge pinen, ettersom høyere vekst ville bidratt til å bedre budsjettbalansen gjennom høyere skatteinntekter og reduserte utgifter blant annet til ledighetstrygd.

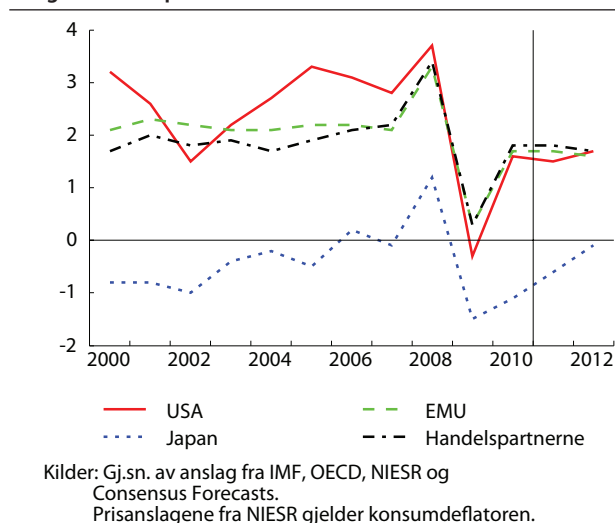
Hvis et euromedlem skulle misligholde sin gjeld kan det sende rentene på statslåne til andre gjeldstyngete euroland til himmels, og kan føre til at et eller flere land bryter ut av eurosamarbeidet. Ifølge Bloomberg svarte nesten 600 av 1000 økonomer over hele verden at de trodde minst ett land vil forlate euroen i løpet av de neste fem årene. De fleste medlemslandene vil antakelig strekke seg langt for å unngå en slik krise. I første omgang gjennom et troverdig forsvarsverk, som EFSF er ment å være, dernest gjennom økt økonomisk integrasjon og sterkere bindinger på enkeltlands budsjettbalanser. Et eksempel på det siste er Tysklands initiativ i slutten av januar i år for samkjøring av skattepolitikk og pensjonsordninger i unionen, og en mer integrert utdanningspolitikk for å bedre flyten av arbeidskraft mellom landene.

Europeiske statsobligasjonsrenter, 10 år

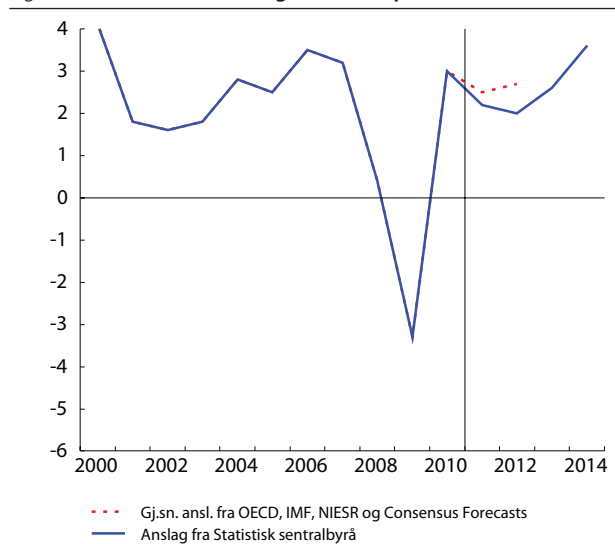

Kilde: Reuters EcoWin.

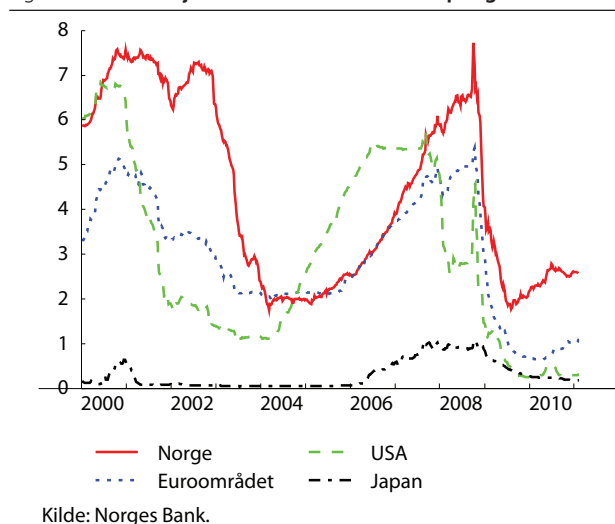
Figur 1.5. Konsumprisvekst for USA, Japan, euroområdet og Norges handelspartnere

Figur 1.6 BNP-vekst for Norges handelspartnere

Figur 1.7. Internasjonale renter. 3-måneders pengemarkedsrente

nivået når en korrigerer for mat- og energivarer. Svak lønnsutvikling vil bidra til lavt innenlandsk prispress framover. Pengepolitikken er svært ekspansiv, med styringsrente nær null i over to år, som i fjor ble fulgt opp med såkalte kvantitative lettelsener. De kvantitative lettelsene innebærer at Fed kjøper private obligasjoner eller statsobligasjoner uten å selge andre eiendeler. Dermed øker pengemengden. Det er imidlertid knyttet stor usikkerhet til i hvilken grad dette vil påvirke økonomien. Fed besluttet sent i januar i år å videreføre lettelsene og den lave renta.

1.2. Europa

Europa står for tiden overfor store økonomiske utfordringer. Med store statsgjeldsproblemer og en kommende eldrebølge – som med tiden vil skape press på de offentlige utgiftene – er mange land i euroområdet nå i begynnelsen av en periode med finanspolitiske innstramminger. Reallønninger så vel som realinntekter faller, som følge av både lav nominell lønns- og inntektsvekst og økte levekostnader relatert til momsøkninger og generelt stigende råvarepriser, spesielt på oljeprodukter og matvarer. Kombinert med utsikter til fortsatt boligprisfall i mange land, høy gjeldsgrad og gjennomgående svak kreditt- og pengemengdevekst, er vekstutsiktene således svake framover.

For 2011 ser vi således for oss en vekst på rundt 1 prosent i euroområdet. Veksten antas deretter å ta seg gradvis opp som følge av bedrede internasjonale konjunkturer utover i prognoseperioden. Oppgangen vil likevel ikke være sterkere enn at vi først i 2013 kan snakke om en konjunkturoppgang.

Foreløpige tall fra Eurostat viser at euroområdet vokste med relativt svake 0,3 prosent i 4. kvartal i fjor, det samme som kvartalet før. Som vanlig skjuler veksten for euroområdet samlet store forskjeller landene imellom. I store land som Spania, Italia, Frankrike og Tyskland var veksten 0,1-0,4 prosent. Når det gjelder Hellas og Portugal – to av landene i euroområdet med de svakeste statsfinansene – fortsatte gresk BNP å falle, med hele 1,4 prosent i 4. kvartal, mens Portugals BNP falt med 0,3 prosent. Det er for øvrig verdt å merke seg at veksten i et av våre naboland, Finland, var så sterk som 2,5 prosent fra 3. til 4. kvartal i fjor.

Den tyske 4. kvartalsveksten på 0,4 prosent kan hovedsakelig føres tilbake til sterk eksportvekst. En oppgang i konsum og investeringer i maskiner og utstyr bidro til å nøytralisere et vær-relatert investeringsfall i bygg- og anleggssektoren. I Frankrike kan veksten på 0,3 prosent i 4. kvartal forklares med en generelt sterkt oppgang i innenlandsk etterspørsel, da konsum og investeringer steg med henholdsvis 0,9 og 0,4 prosent. Det var også et positivt bidrag fra handelen med utlandet. Det kom hovedsakelig som følge av et uventet sterkt fall i importen, mens eksportveksten var uventet svak, og kraftig ned fra kvartalet før. Sett i lys av den sterke konsumveksten er en slik utvikling i importen vanskelig å forklare, men kan skyldes spesielle forhold knytt-

tet til offentlige investeringer, da disse falt med hele 0,7 prosent. Italiensk økonomi vokste med svake 0,1 prosent. Det italienske statistikkbyrået melder om vekst i produksjon av tjenester og jordbruksprodukter, mens utviklingen i industrien fortsetter med å gi negative vekstbidrag.

Håpet om en snarlig oppgang i Europa fikk seg ytterligere et skudd for baugen ved publiseringen av de foreløpige britiske nasjonalregnskapstallene for 4. kvartal. Målt fra kvartalet før, falt den økonomiske aktiviteten i Storbritannia med 0,5 prosent, og det til tross for at fjorårets siste kvartal verken var påvirket av momsøkninger eller finanspolitiske innstramningstiltak. Dessuten var økonomien i perioden sterkt understøttet både av rekordlave korte som og lange renter og ekspansiv likviditetspolitikk. Det engelske statistikkbyrået (ONS) hevder imidlertid at den svake økonomiske utviklingen til en viss grad kan tilskrives ekstraordinært dårlig vær, da kulde og snø førte til alt fra stengte flyplasser og mindre turisme til dempet bygge- og anleggsaktivitet. De foreløpige tilgangstallene fra ONS viser også et kvartalsvis fall i bygge- og anleggsaktiviteten på hele 3,3 prosent, og i tjenestesegmentet falt produksjonen av alt fra distribusjons-, hotell- og restauranttjenester til transport-, forretnings- og banktjenester kraftig. Selv om man korrigerer for effekten av det dårlige været ville økonomien imidlertid fortsatt ha utvist tilnærmet nullvekst i 4. kvartal. Dessuten, selv om industriproduksjonen fortsatte å stige kraftig i 4. kvartal og således indikerer fortsatt sterk eksportvekst, har eksportøkningen så langt vært fulgt av en tilnærmet like sterk prosentvis oppgang i importen. Britisk BNP var i 4. kvartal i fjor på samme nivå som i 2006 – og hele 8 prosent under et trendnivå beregnet på bakgrunn av data for de siste 20 årene. Skulle de planlagte tilstramningene i offentlige budsjetter – som først vil tre i kraft for alvor i 2011 – komme til å ramme husholdningenes konsum sterkere enn antatt, skal en derfor ikke se bort fra at britisk økonomi kan gå en fornyet nedgangskonjunktur i møte. En eventuell nøytralisering av effekten av de finanspolitiske tilstramningene via økte næringslivsinvesteringer virker lite sannsynlig i en slik situasjon, da også næringslivet vil bli påvirket negativt av de usikre forholdene.

Ser vi på de løpende tallene for euroområdet gjennom siste kvartal i fjor er bildet noe mer nyansert. For mens industriproduksjonen i euroområdet tok seg opp fra september til november i fjor, og en ordreoppgang på hele 2,1 prosent i november tyder på fortsatt høy og stigende aktivitet også i desember, har fallet i detaljhandelen vært tiltakende gjennom kvartalet. Den høye arbeidsledigheten, som i desember lå på 10 prosent, bidrar til å legge en demper på husholdningenes etterspørsel. Også i Tyskland falt detaljhandelen gjennom kvartalet. Fallet fra oktober til november, som var på hele 1,9 prosent, kom til tross for at arbeidsledigheten i Tyskland for tiden er nede på nivåer ikke sett siden i forkant av den tyske gjenforeningen, med 6,6 prosent i desember.

Markedet for statsgjeld i Europa har i det siste stabilisert seg noe. Dette illustreres både ved at rentedifferansen mot Tyskland på statsobligasjoner og prisen på statsgjeldsforsikring har flatet ut siden i fjor høst. Dessuten har både Portugal og Spania i det siste klart å finansiere seg i markedet via salg av statsobligasjoner. Tyske og franske statsledere ser nå ut til å ha kommet til enighet om en pakt som skal bidra til å samordne skatte-, arbeidsmarkeds- og pensjonspolitikken på tvers av euroområdet, og det er nylig vedtatt en utvidelse av rammene for den finansielle redningsmekanismen The European Financial Stability Facility (EFSF). Det er dessuten presisert at ingen nåværende eiere av gjeld skal bli belastet for kostnadene ved eventuelt framtidig statsgjeldsmislighold. Høyere tyske renter kan indikere at markedet nå ser for seg at Tyskland vil måtte bære en større del av kostnaden og risikoen i forbindelse med framtidige finansielle redningsaksjoner. Kombinert med intervensjoner fra sentralbankhold kan dette også ha vært med på å bidra til den siste tidens innsnevring av rentedifferansen mot Tyskland for eurolandene med størst gjeldsproblemer.

Ifølge foreløpige tall for euroområdet var inflasjonen i euroområdet målt ved tolv måneders konsumprisvekst 2,4 prosent i januar i år, opp fra 2,2 prosent måneden før. Den siste tidens oppgang skyldes hovedsakelig to forhold. For det første har en rekke land i løpet av fjoråret sett seg nødt til å heve merverdiavgiften for å få bukt med de store budsjettunderskuddene. For det andre har matvare- og oljeprisene steget på verdensbasis, noe som indirekte har bidratt til å presse opp konsumpriser og levekostnader via økte importpriser. I tillegg kan euroens svekkelse fra november i fjor og fram til årsskiftet ha spilt en viss rolle.

Når vi ser framover er signalene om prisutviklingen imidlertid litt sprikende, i hvert fall på helt kort sikt. Momsøkninger vil sammen med høyere olje- og matvarepriser bidra til å trekke opp inflasjonen, mens lønnskutt og svak realøkonomisk utvikling – muligens kombinert med effekter fra en for tiden appresierende euro – vil trekke ned. Litt fram i tid ser vi imidlertid fortsatt for oss at et svakt konjunkturforløp, økt konkurranse og den modererende effekten en vedvarende høy ledighet kombinert med statsfinansiell konsolidering vil ha på lønnsveksten, vil bidra til at inflasjonen kommer ned relativt raskt. I 2012 venter vi at inflasjonene er nede i 1,7 prosent, mot 2,4 i år, før den øker langsomt opp til 2 prosent mot slutten av prognoseperioden.

Det er også få tegn til at den økte inflasjonen så langt har ført til økt innenlandsk lønns- og kostnadspress. Faktisk har enhetslønnskostnadene falt kontinuerlig siden begynnelsen av 2009. I tillegg kan det anføres at både økt moms og høyere importpriser trolig representerer engangshendelser, slik at deres virkning på inflasjonen gradvis vil fases ut etter hvert som tiden går. Kombinert med svake makrotall, internasjonalt som nasjonalt, fortsatt uro knyttet til statsfinansene i mange euroland samt en pågående konsolidering av

Boks 1.1. Utviklingen i oljemarkedet

Spotprisen på Brent Blend varierte mellom 70 og 90 dollar fatet i 2010 og lå på om lag 90 dollar ved utgangen av året. På nyåret har oljeprisen økt ytterligere og ligger i midten av februar på om lag 100 dollar. Som årgjennomsnitt økte oljeprisen fra knappe 63 dollar per fat i 2009 til nær 80 dollar per fat, og den har vært i overkant av 97 dollar i gjennomsnitt over de første seks ukene i 2011.

Vekst i verdensøkonomien har bidratt til at oljeprisen tok seg opp fra 2009 til 2010. Økningen i oljeprisen den siste tiden forklares dels med urolighetene i Tunis og Egypt. Det oppstod frykt for at oljeforsyningen gjennom Egypt skulle bli rammet og at urolighetene skulle bre seg til oljeproduserende land i regionen. Dessuten har det vært en viss nedgang i oljelagrene i enkelte OECD-regioner, selv om dette har vært fra relativt høye nivåer.

IEA (International Energy Agency) forventer at den globale etterspørselen etter råolje vil øke med 1,4 millioner fat daglig fra 2010 til 2011. Økningen er forventet å komme i Kina, Midt-Østen, India og andre asiatiske land samt Brasil. IEA forventer at etterspørselen i OECD vil falle marginalt i 2011 etter at den nådde sin topp i 2005.

Råoljeproduksjonen utenfor OPEC anslås av IEA til å øke med 0,6 millioner fat daglig i 2011 i forhold til 2010. Økningen utenfor OECD neste år er spesielt forventet å komme i Brasil, Colombia, Russland og den kaspiske regionen. Reduksjoner i Nordsjøen, Mexico og Nord-Amerika ventes å medføre at produksjonen i OECD-området sett under ett også reduseres i 2011, i likhet med syv av de ni foregående årene.

Det er forventet en viss økning i produksjonen av våtgass (Natural Gas Liquids) i OPEC gjennom 2011 og i årene fremover, og denne produksjonen er ikke omfattet av OPEC sitt kvotesystem. OPEC vedtok å redusere råoljeproduksjonen med til sammen 4,2 millioner fat daglig i 2008. I 2009 makttet OPEC å redusere produksjonen med 80 prosent av disse kuttene, men ser nå ut til å ha falt til noe over 50 prosent. Dette innebærer at dersom kartellet holder produksjonen av råolje på dagens nivå, vil de globale lagrene falle noe gjennom året. Ifølge IEA er nå lagrene av råolje og ferdigprodukter over gjennomsnittet for de siste fem årene de fleste steder i OECD. Den globale lagerøkningen kan være tilstrekkelig til å fylle lagrene for bensin til sommersesongen og fyringsolje i OECD til vintersesongen uten at det legges et stort press oppover på oljeprisen. Siden økningen i etterspørselen de siste årene har kommet fra land utenfor OECD, ville pålitelige lagertall fra disse landene gitt viktig informasjon om den fremtidige markedssituasjonen.

Etterspørselen som er rettet mot OPEC vil øke med 0,8 millioner fat daglig gjennom 2011. Det hersker usikkerhet om størrelsen på OPECs ledige produksjonskapasitet, men de fleste analytikere mener den er på 5-6 millioner fat per dag. I tillegg er det forventet en viss økning i kapasiteten over prognoseperioden. Dette har ført til redusert bekymring for mulige produksjonsbortfall og store prisøkninger.

Vi legger til grunn at oljeprisen vil falle noe fra dagens høye nivå og at gjennomsnittsprisen i 2011 blir om lag 90 dollar fatet. Etter en korleksjon gjennom 2011 venter vi en gradvis økning, slik at prisen nærmer seg 110 dollar per fat ved utgangen av 2014. En slik utvikling er betinget av at den økonomiske veksten etter hvert tar seg opp internasjonalt og at OPEC fortsetter å begrense sin råoljeproduksjon.

Tilbud og etterspørsel av råolje. Millioner fat per dag inkl. NGL

	2008	2009	Prognose		10:1	10:2	10:3	Prognose				
			2010	2011				10:4	11:1	11:2	11:3	11:4
Etterspørsel	86,1	85,0	87,7	89,1	86,4	86,9	88,6	88,9	88,6	88,4	89,8	89,7
OECD	47,6	45,4	46,1	45,9	45,9	45,2	46,6	46,7	46,3	45,0	46,1	46,3
Europa	15,4	14,5	14,4	14,3	14,2	14,1	14,8	14,6	14,3	14,0	14,6	14,4
Nord-Amerika	24,2	23,3	23,9	23,9	23,6	23,8	24,2	24,0	23,9	23,7	24,2	24,0
Stillehavsområdet	8,0	7,7	7,8	7,7	8,2	7,3	7,6	8,0	8,2	7,2	7,3	7,9
FSU (tidligere Sovjetunionen)	4,2	4,0	4,3	4,4	4,2	4,1	4,4	4,3	4,4	4,2	4,5	4,4
Resten av verden	34,4	35,5	37,3	38,8	36,3	37,6	37,6	37,9	39,7	39,2	39,2	39,0
Tilbud	86,4	85,2	87,3	88,7	86,5	87,1	87,4	88,2	88,3	88,4	88,5	89,4
OPEC	35,6	33,5	34,5	35,3	34,2	34,2	34,6	34,9	35,2	35,3	35,0	35,5
OECD	18,7	18,8	18,9	18,6	19,1	18,8	18,5	19,0	18,8	18,3	18,4	18,9
FSU (tidligere Sovjetunionen)	12,8	13,3	13,6	13,7	13,5	13,5	13,5	13,7	13,8	13,8	13,6	13,8
Resten av verden	19,3	19,6	20,3	21,1	19,7	20,6	20,8	20,6	20,5	21,0	21,5	21,2
Lagerendring (og diverse)	0,3	0,2	-0,4	-0,4	0,1	0,2	-1,2	-0,7	-0,3	0,0	-1,3	-0,3
Etterspørsel rettet mot OPEC	35,3	33,3	34,9	35,7	34,0	34,2	35,9	35,6	35,5	35,3	36,3	35,8

Kilde: Oil Market Report JANUAR 2011.

Prognosen for OPEC-produksjonen av Statistisk sentralbyrå f.o.m. 1. kvartal 2011 (OPECs varslede kutt på 4,2 millioner fat i 2008: OPEC kutter om lag 50 prosent f.o.m. 1. kvartal 2011).

Indonesia er i Resten av verden. Ecuador og Angola er i OPEC.

offentlige budsjetter som trolig vil gi kraftige negative vekstbidrag, skaper dette rom for at ESB kan opprettholde sin ekspansive pengepolitiske innretning med lav styringsrente og tilførsel av likviditet i pengemarkedet nok en tid framover. Dette er også i tråd med det ESB har kommunisert den siste tiden.

Rentene i over-natten-markedet ligger for tiden i underkant av 1 prosent, som er midt i ESBs styringsintervall. Det er noe høyere enn i desember i fjor, og markert opp fra nivåene i fjor sommer. Dette representerer et klart tegn på at ESB har begynt å stramme inn på likviditetstilførselen. Tremåneders pengemarkedsrente har fortsatt å øke noe siden forrige konjunkturrapport i desember, og lå i midten av februar i overkant av 1 prosent.

Våre prognoser innebærer en pengemarkedsrente som er noe lavere enn markedets renteforventninger. Vi venter at økningen i pengemarkedsrenta i første omgang vil komme som følge av en ytterligere normalisering av likviditetspolitikken. Vi ser ikke for oss en heving av ESBs styringsrente før tidligst i 2012. Fra og med begynnelsen av 2012 og ut prognoseperioden ser vi imidlertid for oss en periode der ESB gradvis vil heve sin styringsrente, slik at pengemarkedsrenta i tremånederssegmentet ligger nær 3,5 prosent ved prognoseperiodens slutt i 2014.

2. Konjunkturtendensene i Norge

Foreløpige tall fra kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) viser at BNP Fastlands-Norge økte med 2,2 prosent fra 2009 til 2010, regnet i faste priser. Produksjonsnivået i 2010 var høyere enn i 2008, og sesongjusterte tall viser at aktivitetsnivået lå høyere i andre halvår i fjor enn i sommerhalvåret 2008 før den akutte finanskrisen satte inn. Samlet BNP var derimot fortsatt lavere i 2010 enn det var i 2008. Lavere utvinningstempo i petroleums-virksomheten er årsaken til dette.

KNR-tallene viser at det skjedde et moderat omslag i fastlandsøkonomien fra slutten av 2009. Veksten har siden gjennomgående vært omtrent på samme nivå som beregnet trendvekst for fastlandsøkonomien, men tok seg opp i 3. kvartal 2010 for så å synke igjen i 4. kvartal 2010. Tallene for 4. kvartal 2010 er imidlertid påvirket av noe vi betrakter som en tilfeldig nedgang i fiskeri-ene. Vi mener derfor fortsatt at en moderat konjunkturoppgang i fastlandsøkonomien startet i andre halvår

Tabell 2.1. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Regnskapstall for 2009-2010. Vekst fra forrige periode. Prosent**

	2009*	2010*	Sesongjustert			
			10:1	10:2	10:3	10:4
Realøkonomi						
Konsum i husholdninger mv.	0,2	3,6	0,8	-0,1	1,2	1,1
Konsum i offentlig forvaltning	4,7	2,2	-0,2	1,2	1,7	0,4
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	-7,4	-8,9	-14,4	8,1	-6,6	8,1
Fastlands-Norge	-11,7	-4,4	-11,2	6,1	-2,1	7,0
Utvinning og rørtransport	5,8	-12,6	-6,8	5,2	-16,4	18,5
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	-1,1	1,8	-1,7	1,3	0,8	1,9
Eksport	-4,0	-1,3	0,1	-4,5	1,5	-0,7
Råolje og naturgass	-1,2	-6,5	-2,5	-2,0	-4,6	0,9
Tradisjonelle varer	-8,2	5,0	0,9	0,2	3,1	-3,8
Import	-11,4	8,7	0,2	7,7	-1,9	1,1
Tradisjonelle varer	-13,1	8,4	3,5	5,9	-1,5	2,3
Bruttonasjonalprodukt	-1,4	0,4	0,6	0,0	-1,5	2,4
Fastlands-Norge	-1,3	2,2	0,6	0,4	1,1	0,3
Arbeidsmarkedet						
Utførte timeverk	-1,8	0,6	-0,3	0,4	0,6	0,1
Sysselsatte personer	-0,4	-0,2	-0,2	0,2	0,2	0,2
Arbeidsstyrke ²	0,0	0,5	0,4	0,3	-0,1	0,6
Arbeidsledighetsrate, nivå ²	3,2	3,6	3,5	3,6	3,4	3,6
Priser og lønninger						
Lønn per normalårsverk ³	3,6	3,9	3,6	3,6	4,3	4,2
Konsumprisindeksen (KPI) ³	2,1	2,5	2,9	2,6	1,9	2,2
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) ³	2,6	1,4	2,0	1,5	1,2	1,0
Eksportpriser tradisjonelle varer	-6,1	3,6	1,3	4,0	2,0	2,4
Importpriser tradisjonelle varer	-1,3	-0,3	1,4	2,0	-1,0	2,7
Utenriksregnskap						
Driftsbalansen, milliarder kroner	311,8	323,0	88,7	71,4	73,0	89,8
MEMO (ujusterte nivåttall)						
Pengemarkedsrente (3 mnd. NIBOR)	2,5	2,5	2,3	2,5	2,7	2,6
Utlånsrente, banker ⁴	4,9	..	4,4	4,5	4,6	..
Råoljepris i kroner ⁵	388,1	484,3	452,5	493,8	473,1	517,2
Importveid kronekurs, 44 land, 1995=100	93,8	90,3	89,3	89,9	90,8	91,1
NOK per euro	8,73	8,01	8,10	7,91	7,96	8,05

¹ Konsum i husholdninger og idelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i Fastlands-Norge.

² Ifølge AKU.

³ Prosentvis vekst fra samme periode året før.

⁴ Gjennomsnitt for perioden.

⁵ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

2010. Datagrunnlaget for de foreløpige KNR-tallene er begrenset, og særlig de sesongjusterte KNR-tallene blir ofte endret i ettertid. Usikkerheten i de foreløpige tallene må derfor understrekes. Gjennom 2010 har tallene så langt blitt svakt oppjustert. Den registrerte veksten i BNP Fastlands-Norge i 2010 er noe høyere enn vi tidligere har anslått. Dette styrker vår tro på at vi nå har sett et konjunkturomslag.

Utviklingen på arbeidsmarkedet indikerer også at konjunkturedgangen i fastlandsøkonomien stoppet opp i første halvår 2010. Etter at utførte timeverk nådde en bunn i 1. kvartal 2010 har de siden økt også når man holder offentlig forvaltning utenom. Det var vekst i utførte timeverk både i industrien og bygge- og anleggsvirksomheten, som er to konjunkturfølsomme næringer i fastlandsøkonomien. Økningen i ledigheten ble gradvis noe svakere, og for antall registrerte ledige pluss personer på arbeidsmarkedstiltak har det vært en nedgang de to siste månedene ifølge sesongjusterte tall fra Arbeids- og velferdsetaten. Det rapporteres også om litt flere ledige stillinger enn tidligere. I et konjunkturforløp er det vanlig at omslaget i arbeidsmarkedet kommer litt i etterkant av omslaget i produksjonen.

Høye energipriser i 2010 førte til at KPI-veksten samlet ble på 2,5 prosent fra 2009 til 2010. Justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) ble konsumprisveksten bare 1,4 prosent. Mot slutten av 2010 og inn i 2011 var det fortsatt en svak underliggende prisvekst. Kronekursen styrket seg mye gjennom 2009 og inn i 2010, men har deretter endret seg lite. Kursutviklingen bidro likevel til å dempe prisveksten i 2010 som følge av at det tar noe tid før endringer i kronekursen slår ut i konsumprisene. Vi antar ikke store valutakursendringer framover, men det er grunn til å regne med at høyere energipriser og andre internasjonale råvarepriser gradvis vil slå gjennom også i konsumprisene. Det har vært mye oppmerksomhet rundt økende priser på matvarer i senere tid. Denne økningen har ennå ikke slått inn i norske matvarepriser, men det er ventet at den vil gjøre det i de nærmeste månedene. Med en lønnsvekst og innenlandsk kostnadsvekst som endrer seg lite fra 2010 til 2011, er det grunn til å regne med en svakt økende prisvekst framover når man ser på KPI-JAE. Den samlede KPI-veksten vil derimot bli noe lavere i 2011 enn i fjor med mindre energiprisene skulle øke vesentlig fra de høye nivåene de nå er på. Dette anser vi som lite sannsynlig. Noe lenger fram i tid vil en bedret konjunktursituasjon og et strammere arbeidsmarked øke innenlandsk kostnadsvekst og dermed også underliggende konsumprisvekst.

Hos våre handelspartnere preges den økonomiske utviklingen fortsatt av ettervirkningene fra finanskrisen. Vi venter positiv vekst, men langt fra tilstrekkelig til at vi kan si at en bredt basert internasjonal konjunktur-oppgang er i gang. Høye råvarepriser indikerer at veksten har tatt seg opp internasjonalt, særlig i framvoksende økonomier, selv om negative tilbudssideforhold

også har bidratt til prisøkningene. Denne utviklingen har stor betydning for norsk økonomi siden vår eksport i så stor grad preges av slike produkter. Det er derfor grunn til å tro at veksten i disponibel realinntekt for Norge vil øke klart mer enn BNP-veksten i 2011 gjennom bedring i bytteforholdet. Effektene av økte internasjonale matvarepriser dempes i Norge siden deler av disse markedene er skjermet for utenlandsk konkurranse og således ikke direkte berøres av utviklingen på verdensmarkedet. Etter hvert vil de økte inntektene komme husholdningene til gode og stimulere deres etterspørsel. Vi regner derfor med at veksten i innenlandsk etterspørsel fra fastlandsøkonomien fortsetter i tiden framover etter å ha tatt seg klart opp gjennom 2010. Sammen med økende impulser fra petroleumsinvesteringene og en viss eksportvekst, ligger det derfor an til en bredt basert oppgang i økonomien de nærmeste kvartalene. På noe lengre sikt vil bedre internasjonale konjunkturer gi ytterligere impulser til norsk økonomi.

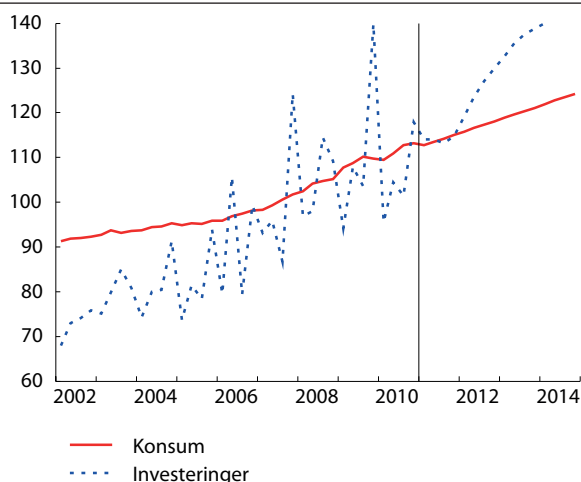
Finanspolitikken gir nå mindre impulser til norsk økonomi enn den har gjort de siste årene. Det er i tråd med ambisjonene om en aktiv stabiliseringspolitikk. Det er grunn til å regne med at myndighetene ser framover i fastlegging av politikken og unngår å stimulere økonomien i en periode hvor privat sektor vokser mye «for egen maskin». Statens pensjonsfond utland vil imidlertid vokse kraftig i de nærmeste årene framover. Finanspolitikken antas dermed å bli klart mindre ekspansiv enn det 4-prosentregelen tillater. Oppgangskonjunkturen vi ser for oss tilsier også at pengepolitikken gradvis strammes til fra dagens situasjon hvor rentene nominelt og reelt er meget lave.

Vi har gjort tilleggsberegninger med kvartalsmodellen KVARTS for å belyse alternativer for penge- og finanspolitikken framover. I temaboks 2.1 har vi sett på de makroøkonomiske virkningene av å dempe oppgangen i 2012-2014 ved strammere finans- eller pengepolitikk. Da unngår vi en høykonjunktur mot slutten av prognoseperioden. Temaboks 2.2 viser mulige makroøkonomiske konsekvenser av å tilpasse finanspolitikken til å følge 4-prosentregelen slavisk. Da blir høykonjunkturen klart sterkere enn i vår prognosebane.

2.1. Finanspolitikk

Foreløpige KNR-tall viser at konsumet i offentlig forvaltning økte med 2,2 prosent fra 2009 til 2010. Ser man bort fra regnskapsendringer knyttet til overføring av ansvaret for riksveier fra staten til fylkeskommunene, var konsumveksten i sivil forvaltning i staten litt lavere enn i kommunesektoren. Konsumet i forsvaret økte bare med 1,4 prosent i fjor. De samlede bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning falt med om lag 6 prosent fra 2009 til 2010. Justerer vi for endringer i investeringer i forsvaret var det imidlertid bare en svak investeringsnedgang siste året. Veksten i kjøp av varer og tjenester i offentlig forvaltning ble noe lavere i fjor enn vi tidligere har anslått.

Figur 2.1. Offentlig forvaltning. Sesongjusterte volumindekser, 2007=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Stønader til husholdningene økte med 5,5 prosent fra 2009 til 2010, noe som er en vesentlig lavere vekst enn året før. Økte arbeidsledighetsstønader, trakk opp veksten. Pensjonsstønadene økte moderat, sykepen-ger og fødselspenger sank nominelt, mens summen av barnetrygd og kontantstøtte var nominelt uforandret. De samlede etterspørselsimpulsene fra offentlig kjøp av varer og tjenester samt stønader økte reelt litt mer enn trendveksten i fastlandsøkonomien. Skattesatsene var i hovedsak uendrede.

Finansdepartementet har i Prop. 47 LS (2010-2011) rapportert nye anslag på oljekorrigert overskudd på statsbudsjettet og for strukturelt oljekorrigert budsjettunderskudd (SOBU) for 2010, se boks 2.1. SOBU regnet i prosent av trendverdi for BNP Fastlands-Norge økte ifølge disse tallene med 0,4 prosentpoeng fra 2009 til 2010, noe som også indikerer at innretningen av finanspolitikken var moderat ekspansiv i fjor. Videre var SOBU 14 milliarder kroner høyere enn forventet realavkastning fra Statens pensjonsfond utland i 2010, ifølge Finansdepartementets anslag. Dette er 0,5 prosentpoeng utover handlingsregelens 4-prosentbane. Beregningen av SOBU for 2010 i proposisjonen har imidlertid blitt gjort på bakgrunn av en rekke usikre anslag. Blant annet har SSB etter dette publisert statsregnskapet for 2010 som viser at det oljekorrigerte underskuddet på statsbudsjettet var nesten 7 milliarder kroner lavere enn anslått i proposisjonen. Videre avhenger aktivitetsskorrigeringen av det oljekorrigerte underskuddet av prognoser på statens inntekter og utgifter i mange år framover. Våre beregninger tyder på at SOBU i 2010 var om lag på handlingsregelens 4-prosentbane.

Våre anslag for finanspolitikken i 2011 ligger nær anslagene i Nasjonalbudsjettet 2011. Det vedtatte skatte- og avgiftsopplegget for 2011 er lagt til grunn. Indirekte skatter øker noe utover inflasjonsjustering og bidrar til å trekke opp konsumprisveksten med knapt 0,1 prosentpoeng fra 2010 til 2011, mens inntektsgrensene

Boks 2.1. Noen sentrale begreper

Det oljekorrigerte underskuddet på statsbudsjettet viser samlet underskudd på statsbudsjettet justert for inntekter og utgifter fra petroleumsvirksomheten. Når man i tillegg justerer for avvik fra beregnet trend i overføringer fra Norges Bank og netto renteinntekter, særskilte regnskapsforhold (ofte knyttet til endret funksjonsfordeling mellom stats- og kommuneforvaltningen) og konjunkturførhold som påvirker statsbudsjettets inntekter og utgifter, framkommer strukturelt, oljekorrigert underskudd på statsbudsjettet. Handlingsregelen for finanspolitikken sier at dette underskuddet over tid skal dekkes av forventet realavkastning (anslått til 4 prosent) av Statens pensjonsfond utland. Statens nettoinntekter fra petroleumsvirksomheten spares dermed i sin helhet gjennom innskudd i pensjonsfondet, mens overføringer fra fondet dekker det oljekorrigerte underskuddet slik at overskuddet før lånetransaksjoner på statsbudsjettet blir null.

Oljekorrigert og strukturelt budsjettunderskudd. Milliarder kroner

	2008	2009	2010 FIN	2010* SSB
Oljekorrigert underskudd på statsbudsjettet	11,8	96,6	109,4	102,5
Strukturelt oljekorrigert budsjettunderskudd (SOBU)	65,9	107,9	119,6	..
Forventet avkastning av Statens pensjonsfond utland (4 prosent av fondskapitalen)	80,7	91,2	105,7	..
SOBU i prosent av trend-BNP Fastlands-Norge	3,8	5,9	6,3	..

Kilder: For 2008 og 2009: Nasjonalbudsjettet 2011. For 2010: Prop. 47 LS (FIN) og Statsregnskapet (SSB).

for direkte skatter er justert slik at en skatteyder med en inntektsvekst på $3\frac{1}{4}$ prosent får samme gjennomsnittlige inntektsskatt i 2011 som i 2010. Veksten i stønader til husholdningene følger i hovedsak vedtatt regelverk. Sykepenge forutsettes å synke svakt reelt sett, mens stønader til arbeidsledige øker lite, i takt med at ledigheten flater ut gjennom 2011 og deretter antas å synke gradvis. Anslagene på veksten i konsum og bruttoinvesteringer i offentlig forvaltning er om lag som tidligere og omtrent som veksten i 2010 (justert for endringer i forsvarsinvesteringer). Vi regner nå med at finanspolitikken er klart innenfor 4-prosentbanen i 2011. Regnet i prosent av trendverdien for BNP Fastlands-Norge er SOBU om lag uendret fra 2010. Dette kan tolkes som at finanspolitikken i 2011 er nær konjunktturnøytral.

For årene 2012–2014 legger vi til grunn at finanspolitikken fjerner seg gradvis noe fra 4-prosentbanen. Begrunnelsen for dette er at fastlandsøkonomien er i en konjunkturoppgang og at finanspolitikken ikke vil bli innrettet slik at den fyrer opp under oppgangen. Dermed blir ikke pengepolitikken pålagt for store oppgaver i stabiliseringspolitikken. Konkret forutsetter vi et uendret skattenivå reelt sett og en gradvis sterkere realvekst i pensjonsstønadene. Veksten i konsumet i offentlig forvaltning antas å øke med om lag $2\frac{3}{4}$ prosent

Temaboks 2.1. **Mer aktiv bruk av finans- og pengepolitikken i konjunkturstabiliseringen 2012-2014**

Prognosene i tabell 2.4 viser at norsk økonomi kommer inn i en høykonjunktur i 2013 som forsterker seg i 2014. I 2014 er BNP Fastlands-Norge om lag 1 prosent høyere enn det vi har beregnet som en konjunkturnøytral situasjon. Blir det med dette, må det betraktes som en moderat høykonjunktur. Høykonjunkturer kjennetegnes ved at kapasitetsutnyttelsen i økonomien er høyere enn det som er mulig å opprettholde på lengre sikt. Det høye aktivitetsnivået gir seg utslag i en høy lønns- og kostnadsvekst, økt import og svekket konkurranseevne. Det gir lavere aktivitet i konkurranseutsatt sektor og over tid trolig lavere verdiskapning. Det kan derfor ha interesse å vite hvor mye den økonomiske politikken måtte ha vært strammet til i forhold til vår prognosebane for at oppgangskonjunktoren i norsk økonomi de nærmeste årene skulle flate ut i en konjunkturnøytral situasjon. Vi har derfor brukt SSBs modell KVARTS for å belyse hva som skal til for å unngå høykonjunktoren definert ved BNP Fastlands-Norge i 2013 og 2014:

- Gjennom strammere finanspolitikk, men med en respons fra pengepolitikken
- Gjennom økte styringsrenter

Strammere finanspolitikk

I dette alternativet reduseres offentlig forvaltnings kjøp av varer og tjenester fra og med 4. kvartal 2012, slik at norsk økonomi er på trendnivå for BNP Fastlands-Norge i 2013 og 2014. Som det framgår av tabell 1 har vi strammet vesentlig mer inn på offentlige investeringer enn i konsumet i offentlig forvaltning. Det skyldes blant annet at investeringsveksten i prognosene er ganske høy. I denne alternativbanen er investeringsnivået i offentlig forvaltning i 2014 om lag som i 2010 når vi ser bort fra investeringer i forsvarsmateriell.

Lavere konsum og investeringer i offentlig forvaltning reduserer BNP i forhold til prognosene direkte ved at det blir lavere produksjon i offentlig forvaltning. I tillegg gir det lavere etterspørsel til private næringer. Det bidrar til lavere produksjon også der. Lavere produksjon i både offentlig og privat sektor gir mindre behov for sysselsatte og dermed høyere ledighet. Det demper lønnsveksten litt sammenliknet

med prognosene. Med lavere lønn og sysselsetting synker husholdningenes etterspørsel. I KVARTS forutsettes det at Norges Bank ikke øker styringsrentene like mye når veksten i realøkonomien dempes. Dette er i tråd med retningslinjene for pengepolitikken. Med lavere pengemarkedsrente svekkes kronekursen litt og det gir noe høyere importpriser og konsumpriser. Lavere lønn og høyere konsumpriser reduserer reallønnen. BNP Fastlands-Norge synker med en prosent i forhold til nivået i prognosene i 2014.

Økte styringsrenter

I dette alternativet tenker vi oss at Norges Bank ønsker å bruke renta til å nå en konjunkturnøytral situasjon i 2013 og 2014. Dette innebærer at den relasjonen i KVARTS som implisitt fastlegger styringsrenten settes ut av spill.

Rentas effekt på BNP Fastlands-Norge virker i KVARTS gjennom to kanaler som er om lag like viktige. For det første fører høyere rente til styrket kronekurs. Krone-eurokursen er på det sterkeste nede i 7,60 kroner per euro i begynnelsen av 2014, mot 7,90 i prognosene. Sammenliknet med prognosene gir det lavere importpriser og svekket konkurranseevne til norske bedrifter. Dermed reduseres eksporten av varer og tjenester. For det andre fører økte renter til at husholdningene reduserer sine kjøp og sin etterspørsel etter boliger, og foretakene i fastlandsøkonomien reduserer sine investeringer. Foretakenes investeringer går ned både som følge av at finansieringskostnadene har økt og at etterspørselen etter deres produkter har gått ned. Sysselsettingen synker og arbeidsledigheten øker. Etter en tid vil derfor reallønnen gå litt ned sammenliknet med prognosene. For øvrig gjenfinnes en enkel «tommelfingerregel» i beregningen; en renteøkning på 1 prosentpoeng gir etter noe tid en nedgang i BNP Fastlands-Norge på om lag 1 prosent.

Sammenlikner man disse to beregningene ser man at stabiliseringspolitikk ved hjelp av pengepolitikken i større grad enn finanspolitikken virker gjennom husholdningenes etterspørsel og konkurranseutsatt næringslivs nettoeksport. Skal offentlig forvaltning sørge for å tilpasse det samlede aktivitetsnivået, blir effektene på privat sektor mindre. Sysselsettingen blir imidlertid sterkere påvirket.

Tabell 1. **Makroøkonomiske virkninger av strammere finanspolitikk. Avvik i prosent fra prognosebanelen dersom ikke annet er oppgitt**

	2012	2013	2014
Konsum, husholdninger	0,0	-0,1	-0,2
Konsum, offentlig forvaltning	-0,1	-0,5	-1,3
Bruttoinvesteringer Fastlands-Norge	-1,2	-4,4	-6,1
Bruttoinvesteringer offentlig forvaltning	-4,7	-16,1	-22,3
Eksport unntatt petroleumsprodukter	0,0	0,0	0,1
Import	-0,3	-1,2	-1,7
BNP Fastlands-Norge	-0,1	-0,6	-1,0
Sysselsatte	-0,1	-0,2	-0,5
AKU ledighet (prosentpoeng)	0,1	0,1	0,2
Årslønn	0,0	-0,2	-0,5
Konsumprisindeksen	0,0	0,0	0,1
Pengemarkedsrente (prosentpoeng)	0,0	-0,1	-0,2
Importveid kronekurs	0,0	0,5	0,9

Tabell 2. **Makroøkonomiske virkninger av strammere pengepolitikk. Avvik i prosent fra prognosebanelen dersom ikke annet er oppgitt**

	2012	2013	2014
Konsum, husholdninger	-0,1	-0,7	-1,5
Konsum, offentlig forvaltning	0,0	0,0	0,0
Bruttoinvesteringer Fastlands-Norge	-0,1	-0,4	-1,2
Bruttoinvesteringer offentlig forvaltning	0,0	0,0	0,0
Eksport unntatt petroleumsprodukter	-0,2	-0,5	-0,8
Import	0,1	-0,1	-0,7
BNP Fastlands-Norge	-0,1	-0,5	-1,0
Sysselsatte	-0,0	-0,1	-0,3
AKU ledighet (prosentpoeng)	0,0	0,1	0,2
Årslønn	-0,1	-0,4	-0,9
Konsumprisindeksen	-0,1	-0,5	-0,8
Pengemarkedsrente (prosentpoeng)	0,4	0,8	0,9
Importveid kronekurs	-1,5	-3,5	-4,0

Temaboks 2.2. En finanspolitikk som følger 4-prosentbanen i 2011-2014

I våre prognoser har vi lagt til grunn en om lag konjunktturnøytral finanspolitikk. På grunn av høye oljeinntekter innebærer det et strukturelt, oljekorrigert budsjettunderskudd (SOBU) som er klart lavere enn forventet realavkastning (4 prosent) av Statens pensjonsfond utland. Dermed gir handlingsregelen for finanspolitikken et betydelig rom for mer ekspansiv finanspolitikk. Vi tror ikke handlingsrommet brukes fullt ut, siden norsk økonomi ifølge våre prognoser er i konjunkturoppgang og kommer inn i en høykonjunktur i 2013. I beregningen i denne boksen vil vi belyse effektene på norsk økonomi hvis 4-prosentbanen i stedet følges slavisk. Vi bruker KVARTS-modellen i analysen.

Sentralt i analysen er hvor stort vi tror avviket til 4-prosentbanen vil bli. Tallfestingen av dette innebærer betydelig usikkerhet. Usikkerheten kan kanskje best illustreres gjennom den store nedrevideringen av SOBU som Finansdepartementet foretok fra Nasjonalbudsjettet ble lagt fram i oktober 2009 til Prop. 47 LS som ble lagt fram i desember 2010 på i alt 29 milliarder kroner. Denne reduksjonen har i liten grad sammenheng med endringer i finanspolitikken. For en nærmere omtale av dette saksforholdet henvises til Eika (2009) og Bjørnstad og Prestmo (2010). Beregningen i denne boksen bygger på at underforbruket i prognosebanen øker gradvis til 73 milliarder kroner i 2014. Dette utgjør knappe 3 prosent av trend-BNP for Fastlands-Norge det året, og vi skal her beregne konsekvensen på norsk økonomi av en finanspolitisk impuls i denne størrelsesorden.

Ulike måter å føre ekspansiv finanspolitikk på har svært forskjellige effekter på økonomien. To ytterpunkt kan være a) å øke overføringene til FN og b) å sysselsette flere i offentlig virksomhet. Sistnevnte alternativ vil ha store og umiddelbare effekter økonomien, mens førstnevnte ikke trenger å ha noen virkninger på norsk økonomi. Vi har økt sivile offentlige investeringer mest, og økningen her er det dobbelte av kjøp av varer og tjenester til sivile konsumformål. Offentlig sysselsetting er økt lite, kun med ¼-del av økningen av kjøpene til konsumformål. Målt som endring i etterspørselsveksten fra det ene året til det neste, er impulsene størst i 2011 og avtakende deretter. At vi også har endret 2011 i forhold til det vedtatte budsjettet, viser at beregningen ikke er ment å være en alternativ prognose. Den skal kun illustrere noen virkninger av å endre oljepengebruken slik at den er på 4-prosentbanen.

Aktiviteten i offentlig forvaltning øker relativt mye sammenliknet med prognosene, men økningen i verdiskapningen i næringslivet er likevel større. Det skyldes at det meste av den økte pengebruken går til økte kjøp som stimulerer næringslivet. Økte inntekter i husholdningene bidrar til økt konsum. BNP Fastlands-Norge øker gradvis i forhold til prognosebanen og i 2014 er nivået 1,9 prosent høyere. Dermed blir konjunkturoppgangen kraftigere, og høykonjunktura blir noe fremskynnet og mer markert. Det økte aktivitetsnivået bidrar også til at investeringene i næringslivet øker.

Presset i arbeidsmarkedet øker markert, og arbeidsledighetsraten reduseres i 2014 med 0,7 prosentpoeng sammenliknet med prognosene, og vil da komme ned i 1,9 prosent. Dette bidrar til høyere lønninger og virkningen i 2014 på 1,5 prosent er bare begynnelsen: På grunn av tidsforsinkete virkninger kan utslaget på lønningene i løpet av de neste seks årene anslås til nesten fire ganger dette. Høyere lønnsvekst bidrar isolert sett til høyere inflasjon og, sammen med at kapasitetsutnyttelsen øker, til at renta settes mer opp. I 2014 er rentenivået økt med ytterligere 0,9 prosentpoeng i forhold til prognosebanen. Det bidrar til en litt sterkere krone. Dermed forsvinner inflasjonsøkningen, mens den kostnadmessige konkurranseevnen svekkes av endringer i både kronekurs og lønn. Eksporten blir da redusert, mens importen (og importandelene) øker, slik at overskuddet på driftsbalansen med utlandet blir betydelig redusert. Virkningene av denne ekspansive politikken er slett ikke utømt i 2014. Svekket

kostnadmessig konkurranseevne svekker aktiviteten i konkurranseutsatte næringer med et tidsetterslep, og norske produksjonskostnader vil fortsette å øke i forhold til prognosebanen.

Hvordan virkningene av en finanspolitisk ekspansjon blir, er avhengig av hvilke komponenter som økes. Vår kombinasjon av å legge klart størst vekt på økte investeringer og kjøp av varer og tjenester, og en relativt beskjeden endring i sysselsettingen, gjør at de ekspansive virkningene må beskrives som moderate. Større vekt på å øke den offentlige tjenesteproduksjonen gjennom økt sysselsetting, ville ha gitt sterkere effekter generelt og spesielt en kraftigere kostnadsvekst med ytterligere svekkelse for konkurranseutsatte virksomheter. Et innslag av skattelette ville imidlertid moderert utslagene enda mer. Aktivitetsveksten per budsjettkrone hadde da blitt liten og kostnadsnivået hadde snarere blitt redusert enn økt. Vi viser til en boks i Økonomiske analyser 6/2008 for en nærmere omtale av virkningen av ulike ekspansive tiltak.

I beregningen blir virkningen på arbeidsmarkedet markert. Det innebærer at arbeidsledigheten blir svært lav. Det er usikkert om det er mulig å oppnå så lav ledighet. Noe ledighet følger av jobbskifter, oppsigelser, nye personer inn i arbeidsmarkedet, bedriftsnedleggelse, etc. Vi må tilbake til 1970-tallet for å se så lave ledighetsrater som i denne beregningen. Det er imidlertid grunn til å tro at både arbeidslivet og næringslivet er i større forandring nå enn den gangen. Dette reiser spørsmålet om modellens stabilitet. KVARTS gjenspeiler at norsk lønnsvekst i stor grad har vært tilpasset det konkurranseutsatt næringsliv tåler. Dermed har Norge hatt relativt lav ledighet sammenliknet med andre land. Det har vært mulig så lenge finanspolitikken har bidratt til å stabilisere arbeidsmarkedet. Det gjør den ikke i denne beregningen. Da kan lønnsdannelsen bli endret mer i retning av slik den er i andre land. I så fall må en forvente sterkere lønnsvekst og en kraftigere svekkelse av konkurranseevnen. Svært lav ledighet setter også fingeren på en svakhet ved KVARTS, arbeidsinnvandringen må nemlig bestemmes utenfor modellen. Basert på Brunborg og Cappelen (2010), har vi anslått at arbeidsinnvandringen øker gradvis i forhold til prognosene og i 2014 er vel 5000 personer høyere.

Referanse:

Bjørnstad, R og J. Prestmo (2010): Er det strukturelle underskuddet et godt mål på den løpende bruken av oljepenger? Samfunnsøkonomen 64 (8), 2010, 4-14.

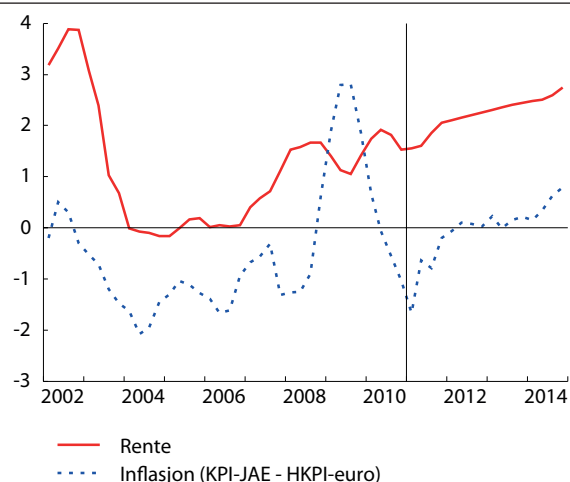
T. Eika (2009): Nasjonalbudsjett på sporet? Samfunnsøkonomen 63 (8), 2009, 9-14.

H. Brunborg and Å. Cappelen (2010): Forecasting migration flows to and from Norway using an econometric model, Work session on demographic projections, Lisbon, 28-30 April, 2010, Eurostat, Methodologies and Working papers 2010 edition.

Makroøkonomiske virkninger av å følge handlingsregelen. Avvik i prosent fra prognosebanen dersom ikke annet er oppgitt

	2011	2012	2013	2014
Konsum, husholdninger	0,3	0,5	0,7	0,7
Konsum, offentlig forvaltning	4,2	4,7	6,0	6,3
Bruttoinvesteringer Fastlands-Norge	4,4	5,3	6,3	6,0
Bruttoinvesteringer offentlig forvaltning	14,6	16,8	21,0	21,7
Eksport unntatt petroleumsprodukter	-0,2	-0,3	-0,6	-0,7
Import	1,8	2,3	2,9	3,0
BNP Fastlands-Norge	1,4	1,6	1,9	1,9
Sysselsatte	1,2	1,4	1,7	1,7
AKU ledighet (prosentpoeng)	-0,7	-0,6	-0,7	-0,7
Årslønn	0,7	0,7	1,0	1,5
Konsumprisindeksen	0,0	-0,1	-0,1	0,0
Pengemarkedsrente (prosentpoeng)	0,5	0,5	0,9	0,9
Importveid kronekurs	-2,0	-2,0	-3,2	-3,1

Figur 2.2. Rente- og inflasjonsforskjeller mellom Norge og euroområdet. Prosentpoeng

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

årlig, som er omtrent som trendveksten i fastlandsøkonomien. Bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning antas å ville øke klart mer, særlig i 2012 og 2013. Med de anslag for veksten i Statens pensjonsfond utland som følger av våre antakelser om oljepris og produksjon innebærer dette at SOBU regnet som andel av fondskapitalen er under 3 prosent i 2014. Det meste vi har vært under handlingsregelens 4-prosentbane var i 2007 da SOBU anslås til 3,0 prosent av Statens pensjonsfond utland.

I våre anslag for norsk økonomi framover kommer fastlandsøkonomien inn i en høykonjunktur i 2013 som forsterker seg i 2014. I en egen beregning (temaboks 2.1) viser vi hvordan offentlig konsum og bruttoinvesteringer måtte ha utviklet seg fra 2012 til 2014 dersom disse størrelsene alene skal sørge for at fastlandsøkonomien bare vokser langs en konjunkturnøytral bane etter 2012. I en annen beregning (temaboks 2.2) viser vi at høykonjunktura blir vesentlig sterkere dersom man i finanspolitikken bruker hele handlingsrommet i 4-prosentbanen.

2.2. Pengepolitikk

Retningslinjene for pengepolitikken er fastlagt i forskrift av 29. mars 2001. Der heter det blant annet: «Det operative målet for pengepolitikken skal være en årsvekst i konsumprisene som over tid er nær 2,5 prosent. Det skal i utgangspunktet ikke tas hensyn til direkte effekter som skyldes endringer i rentenivået, skatter, avgifter og særskilte midlertidige forstyrrelser.» Videre sies det at pengepolitikken skal sikte mot «stabilitet i den norske kronens nasjonale og internasjonale verdi, herunder også stabile forventninger om valutakursutviklingen. Pengepolitikken skal samtidig bidra til å understøtte finanspolitikken ved å bidra til å stabilisere utviklingen i produksjon og sysselsetting.»

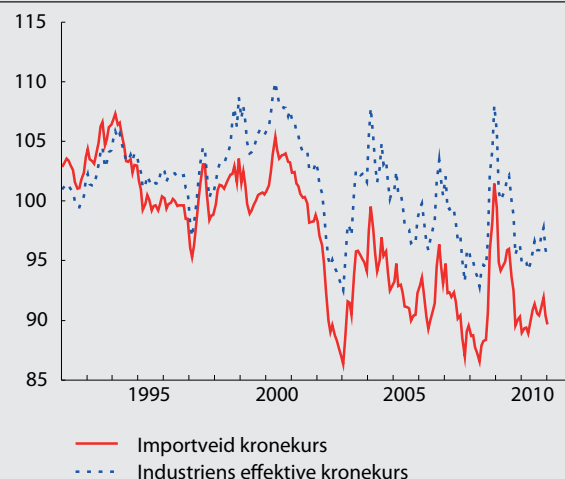
I utøvelsen av pengepolitikken legger Norges Bank vekt på utviklingen i inflasjonen målt ved forskjellige

Boks 2.2. Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs

Om lag 40 prosent av Norges utenrikshandel i tradisjonelle varer (dvs. eksport og import av varer unntatt olje, gass, skip og plattformer) skjer med land som er med i EUs pengeunion. Kronekursen målt mot euro gir følgelig begrenset informasjon om den norske kronens internasjonale verdi. Det er derfor viktig å supplere med alternative valutakursindikatorer som i større grad gjenspeiler bredden i vårt handelsmønster. Eksempler på slike er industriens effektive kronekurs (konkurrensekursindeksen) og importveid kronekurs. Industriens effektive kronekurs er beregnet på grunnlag av kursen på norske kroner mot valutaene for Norges 25 viktigste handelspartnere, og er et geometrisk gjennomsnitt basert på OECDs løpende konkurransevekter. Vektene i den importveide kronekursen er beregnet med utgangspunkt i sammensetningen av importen av tradisjonelle varer fra Norges 44 viktigste handelspartnere. Begge indeksene er konstruert slik at høye verdier betyr en svak krone, og lave verdier en sterk krone.

Figuren viser at forløpet til de to indeksene ikke er helt sammenfallende. For eksempel var krona i januar i år rundt 12 prosent sterkere enn gjennomsnittet for 1990-tallet målt ved den importveide kronekursen, mens den ifølge industriens effektive kronekurs bare var 7 prosent sterkere. Dette gjenspeiler at de to indeksene er konstruert for litt ulike formål; konkurransekursindeksen skal gjenspeile norsk industris konkurranseflate både på eksport- og hjemmemarkedet, mens den importveide kronekursen viser kursutviklingen for et gjennomsnitt av norske importvarer. Den noe forskjellige utviklingen innebærer at krona siden 1990-tallet har styrket seg betydelig mindre mot land Norge eksporterer til enn mot land Norge importerer fra. Kronas internasjonale kjøpekraft er med dette styrket mer enn industriens internasjonale konkurranseevne er svekket.

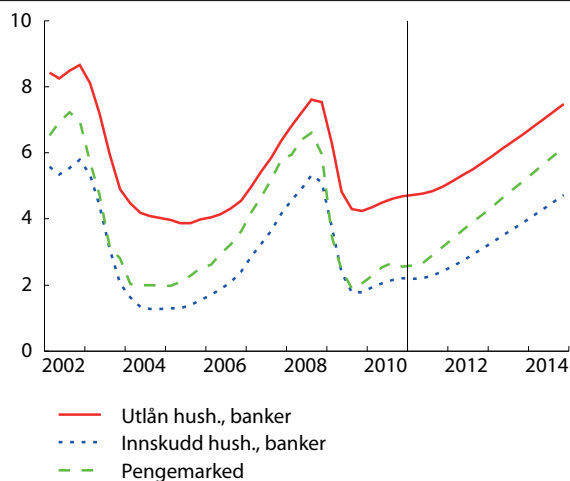
Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs

Kilde: Norges Bank.

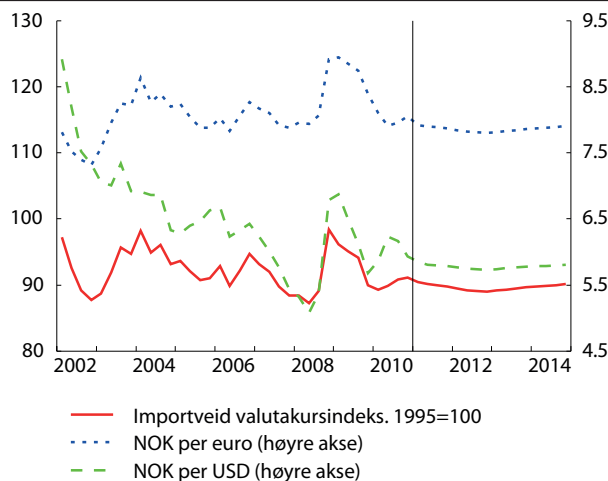
indikatorer, blant annet SSBs offisielle konsumprisindeks justert for avgiftsendringer og hvor energivarer er tatt ut (KPI-JAE). Samtidig praktiserer Norges Bank en fleksibel inflasjonsstyring. Dette innebærer at rentesettingen er framoverskuende, og det legges vekt på forløpet til inflasjonen. Dessuten tas det hensyn til

Figur 2.3 Norske renter. Prosent

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.4. Valutakurser

Kilde: Norges Bank.

konjunktursituasjonen og utsiktene for produksjon og sysselsetting. Målt ved 12-månedersveksten i KPI-JAE var inflasjonen 0,7 prosent i januar 2011.

Krisen i verdens finansmarkeder og dystre konjunkturutsikter gjorde at Norges Bank fra høsten 2008 og gjennom ni måneder satte styringsrenta ned med 4,5 prosentpoeng slik at den i juni 2009 var 1,25 prosent. Etter den tid er styringsrenta satt opp tre ganger, siste gang i begynnelsen av mai 2010. Hver av renteøkningene har vært på 0,25 prosentpoeng slik at styringsrenta nå er 2,0 prosent.

Som en direkte følge av finanskrisen økte forskjellen mellom pengemarkedsrenta og styringsrenta. Før dette fulgte pengemarkedsrenta stort sett styringsrenta med et påslag på om lag 0,25 prosentpoeng. Siden sommeren 2007 har påslaget vært vesentlig større, og i månedsskiftet september/oktober 2008 var det oppe i over 2 prosentpoeng. Siden november 2009 har påslaget ligget mellom 0,5 og 0,75 prosentpoeng. Pengemarkedsrenta var som årsgjennomsnitt 2,5 prosent i 2010 og har i januar 2011 ligget nær 2,6 prosent.

Bankenes gjennomsnittlige innskudds- og utlånsrente følger normalt utviklingen i pengemarkedsrenta. Innskuddsrenta økte fra 1,7 prosent i slutten av 3. kvartal 2009 til 2,2 prosent i slutten av 3. kvartal 2010. Bankenes gjennomsnittlige utlånsrente økte i samme periode fra 4,2 prosent til 4,7 prosent. Bankenes rentemargin har ligget rundt 2,4-2,5 prosentpoeng i perioden.

De siste årene har imidlertid bankenes andel av totale utlån blitt redusert, mens kredittforetakene har økt sin andel. Det kan derfor være informativt å se på gjennomsnittlig utlånsrente fra finansinstitusjoner i alt. Den har økt fra 3,8 til 4,2 prosent fra 3. kvartal 2009 til 3. kvartal 2010. Finansinstitusjonenes rentemargin er dermed redusert fra 2,2 til 2,0 prosent i perioden.

Økningen i kredittforetakenes andel av utlån til publikum skyldes i stor grad overføringer av utlånsporteføljer fra banker til kredittforetak, spesielt som følge av myndighetenes tiltak mot finanskrisen. I juni 2007 ble det åpnet for å utstede obligasjoner med fortrinnsrett (OMF) i Norge. Mens andelen i disse utlånene for kredittforetakene lå relativt stabilt på i overkant av 10 prosent før 2007, er den nå rundt 30 prosent. Det er i hovedsak utlån med høy grad av sikkerhet, og dermed lav rente, som er overført fra banker til kredittforetak.

Rentenivået påvirker publikums etterspørsel etter kreditt, som i sin tur er viktig for den finansielle stabiliteten i økonomien. Veksten i publikums innenlandske bruttogjeld (K2) var i underkant av 1,3 prosent fra 3. kvartal til 4. kvartal 2010. Dette er en reduksjon i forhold til kvartalet før da veksten var på 1,7 prosent, men klart over veksten fra 3. til 4. kvartal 2009 som var på under 0,5 prosent. Kredittveksten er likevel kraftig redusert i forhold til årene før finanskrisen, da veksten var over 2,5 prosent hvert kvartal eller over 10 prosent målt som årlig rate.

For ikke-finansielle foretak var det nullvekst i kreditten fra 3. til 4. kvartal 2010, en klar nedgang i forhold til veksten på 1,4 prosent i kvartalet før. Husholdningene har derimot hatt en økning i kredittveksten gjennom 2010. Fra 3. til 4. kvartal var den kommet opp i 1,8 prosent, etter at den var henholdsvis 1,6 og 1,4 prosent ett og to kvartaler tidligere.

Avkastningen på statsobligasjoner var rekordlav i 2010. For statsobligasjoner med 3 og 5 års gjennomsnittlig gjenstående løpetid var avkastningen regnet som årlig rate nede i henholdsvis 2,1 og 2,5 prosent i mai 2010, mens statsobligasjoner med 10 års gjenstående løpetid nådde bunnen på 3,1 prosent i august 2010. Siden bunnen og fram til desember 2010 har avkastningen på statsobligasjoner økt med 0,4-0,5 prosentpoeng for alle løpetider. Avkastningen på statsobligasjoner har økt

videre inn i 2011, og fram til begynnelsen av februar 2011 er avkastningen økt med ytterligere 0,3 prosentpoeng. Likevel er avkastningene på statsobligasjoner lavere ved inngangen til februar 2011 enn de var ved årsskiftet 2009/2010.

Målt med den importveide kronekursen var det bare små og kortsiktige svingninger rundt et ganske stabilt nivå i kronas verdi fra inngangen av 2010 og fram til midten av mai. I denne perioden styrket krona seg mot euro og svekket seg mot dollar. I midten av mai svekket krona seg med om lag 2 prosent målt med den importveide kronekursen, og i resten av 2010 har det igjen bare vært kortsiktige svingninger rundt dette nye nivået. I siste halvdel av 2010 styrket krona seg mot dollar og svekket seg mot svenske kroner.

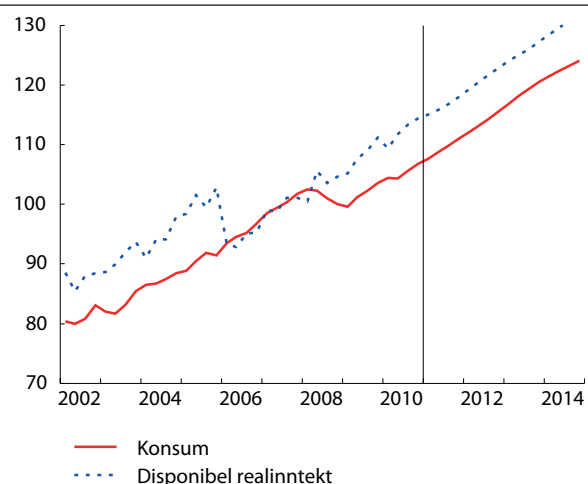
Våre prognoser innebærer at BNP-veksten i år og ut prognoseperioden vil ligge over beregnet trendvekst. Også andre indikatorer tyder på at vi vil være i en oppgangskonjunktur. Dermed er det ikke lenger behov for å holde rentenivået i Norge så lavt som nå. Vi regner derfor med at styringsrenta blir økt i juni, og at det kommer ytterligere to renteøkninger i år. Renteøkningene vil fortsette de neste årene, og pengemarkedsrenta er antatt å komme opp i 6 prosent i løpet av 2014. Bankenes gjennomsnittlige utlånsrente ventes å ligge i overkant av 7 prosent som årsgjennomsnitt i 2014.

Rentenivået i euroområdet antas å stige mindre enn i Norge. Den økte rentedifferansen drar i retning av sterkere krone. I motsatt retning drar inflasjonsforskjellen. Økende prisvekst i Norge fører etter hvert til at prisene stiger mer i Norge enn i euroområdet. På årsbasis legger vi til grunn om lag uendret verdi av krona målt ved den importveide kronekursen i 2011. Neste år styrkes krona med om lag én prosent, mens den svekkes svakt i 2013 og 2014. Mot euro innebærer dette mindre svingninger rundt en kurs på 7,80-7,90 i hele prognoseperioden.

2.3. Inntekt, konsum og sparing i husholdningene

Husholdningenes disponible realinntekter økte ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall med 3,8 prosent i 2010, mot 4,5 prosent året før. Vesentlig lavere renteutgifter i kjølvannet av finanskrisen og vel ett prosentpoeng lavere prisvekst bidro i stor grad til den sterke realinntektsveksten i 2009. Økte offentlige stønader, som følge av økte utbetalinger av pensjoner, sykepenger og arbeidsledighetstrygd, ga også et sterkt bidrag til inntektsveksten i 2009. I 2010 ga ikke utviklingen i netto renteinntekter ytterligere vekstbidrag av betydning. Lønnsinntektene, som er den største inntektskilden for

Figur 2.5. Inntekt og konsum i husholdninger mv. Sesongjusterte volumindekser, 2007=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

husholdningene, bidro særlig til inntektsveksten i 2010 ettersom bedre konjunkturer ga nær uendret sysselsetting i fjor mot en klar nedgang året før. Offentlige stønader ga også et positivt bidrag til inntektsveksten i fjor, om enn i mindre grad enn lønnsinntektene. Mens alderspensjoner gikk opp, gikk uførepensjoner og sykepenger ned og bidro til å dempe stønadsveksten i fjor.

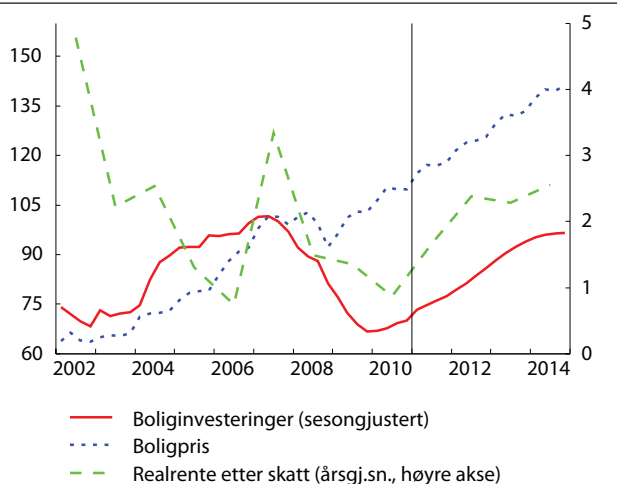
Husholdningenes konsum økte med 3,6 prosent i 2010, om lag på linje med veksten i disponibel realinntekt. Til tross for sterk realinntektsvekst viste konsumet nær nullvekst året før. Finansiell konsolidering hos husholdningene – som følge av kraftig fall i boligprisene gjennom andre halvår av 2008, dårligere utsikter i økonomien generelt og usikkerhet omkring egen inntekt spesielt – var antakelig en viktig årsak til den svake utviklingen i konsumet fra 2008 til 2009. Som følge av konjunkturedgangen falt blant annet bilkjøpene kraftig. Fallet i konsumet gjennom 2008 og inn i 2009 snudde imidlertid til oppgang i 2. kvartal 2009. Konsumet har fra da av, med unntak av 2. kvartal 2010 da det var et lite fall, økt kraftig med kvartalsvise vekstrater på rundt 1 prosent. Konsumfallet i 2. kvartal i fjor må ses i lys av spesielle forhold – høye strømmeregninger og unormalt høy forskuddsbetaling av skatt – som svekket husholdningenes likviditet. I tillegg ble reisevirksomheten i 2. kvartal i fjor dempet av askeskyene fra Island. Særlig varekonsumet har økt kraftig siden 2. kvartal 2009. Viktige konsumgrupper som matvarer, klær og sko og bilkjøp har hatt en sterk vekst gjennom de siste syv kvartalene. Tjenestekonsumet har derimot vist en mer moderat vekst i denne perioden.

Tabell 2.2. Husholdningenes disponible realinntekter. Prosentvis vekst fra året før

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Totalt	7,6	-6,4	6,3	3,6	4,5	3,8	3,1	4,2	3,6	3,8
Eksklusive aksjeutbytte	3,6	4,3	5,1	2,9	4,8	3,6	2,2	3,9	3,2	3,4

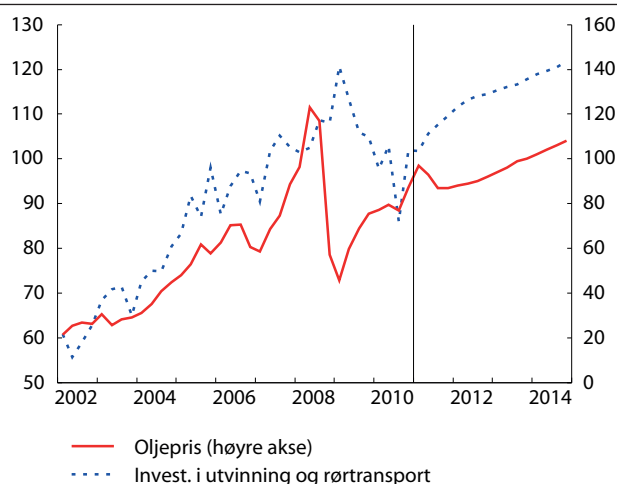
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.6. Boligmarkedet. Venstre akse indekser, 2007=100, høyre akse prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.7. Petroleumsinvesteringer og oljepris i USD. Sesongjusterte volumindekser, 2007=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Den finansielle konsolideringen hos husholdningene førte til om lag en doubling av spareraten (sparing regnet som andel av disponibel inntekt) fra 2008 til 2009. I 2009 utgjorde sparingen i husholdningene vel 7,5 prosent av disponibel inntekt. Spareraten holdt seg om lag på dette nivået i 2010. Dersom vi regner kjøpene av varige konsumgoder, herunder bilkjøpene, som investering og ikke som konsum, kan spareraten beregnes til 9,7 prosent i 2010 og 9,3 prosent i 2009, se temaboks 8.2.

Veksten i husholdningenes disponible realinntekter ventes å bli mellom 3 og 4 prosent i prognoseperioden 2011-2014. Selv om lønnsinntektene vil ta seg opp med bedre konjunkturer, vil høyere renter og etter hvert økende konsumprisvekst moderere veksten i disponibel realinntekt i prognoseperioden. Boligformuen øker med stigende boligpriser og vil stimulere konsumet de nærmeste årene. Konsumveksten anslås rundt 4 prosent i år og neste år og rundt 4,5 prosent i 2013. Dette er lavere vekst enn under forrige konjunkturoppgang da vekstratene i konsumet lå opp mot 5,5 prosent. Et antatt høyere realrentenivå i prognoseperioden vil gjennom økt sparing hos husholdningene bidra til at konsumveksten kan komme ned igjen mot om lag 3,5 prosent i 2014. Samtidig vil stigende boligpriser isolert sett redusere behovet for finansiell konsolidering hos husholdningene, slik at spareraten vil kunne ligge rundt 7 prosent i perioden 2011-2014.

Nettofinansinvesteringene vil, i tråd med fallet i sparingen og med boliginvesteringer på god vei opp, synke gjennom prognoseperioden. Husholdningene anslås å redusere sine nettofinansinvesteringer fra et nivå på om lag 51 milliarder kroner i 2010 ifølge inntektsregnskapet til et nivå på om lag 26 milliarder kroner i 2014. Husholdningene vil altså fortsatt ha positive nettofinansinvesteringer når norsk økonomi forlater lavkonjunkturen og kommer inn i høykonjunktur. Temaboks

8.1 gir en nærmere drøfting av beregningene som ligger til grunn for husholdningenes nettofinansinvesteringer.

2.4. Boliginvesteringer og boligpriser

Etter å ha falt med nær 35 prosent gjennom to og et halvt år nådde boliginvesteringene et bunnivå i 4. kvartal 2009. Boliginvesteringene har nå økt fire kvartaler på rad. Som årsgjennomsnitt falt likevel boliginvesteringene med 3,5 prosent fra 2009 til 2010, mot et fall på nær 19 prosent fra 2008 til 2009. Utsikter til bedre konjunkturer og vekst i boligprisene tilsier fortsatt oppgang i igangsettingen av boliger framover. Vi venter således at boliginvesteringene kan øke med 5 til 8 prosent årlig i prognoseperioden. Til tross for denne utviklingen vil nivået på boliginvesteringene i 2014 ligge om lag 5 prosent under toppnivået i 2007.

Ifølge SSBs boligprisindeks falt boligprisene samlet sett med nesten 10 prosent fra 2. til 4. kvartal 2008. Fallet kom som følge av finanskrisen. Prisene har deretter steget markert og mer enn oppveid denne nedgangen. Riktignok flatet boligprisene ut gjennom andre halvår i fjor. Som årsgjennomsnitt steg boligprisene samlet sett med 8,3 prosent i 2010, mot knappe 2 prosent året før. Sammenliknet med 2009 var prisveksten på eneboliger 8,1 prosent i fjor, mens småhus og blokkleiligheter steg med henholdsvis 9,4 og 7,4 prosent. Vi anslår at boligprisene vil fortsette å stige med 6 til 7 prosent årlig i takt med konjunkturoppgangen i prognoseperioden.

2.5. Petroleumsinvesteringer

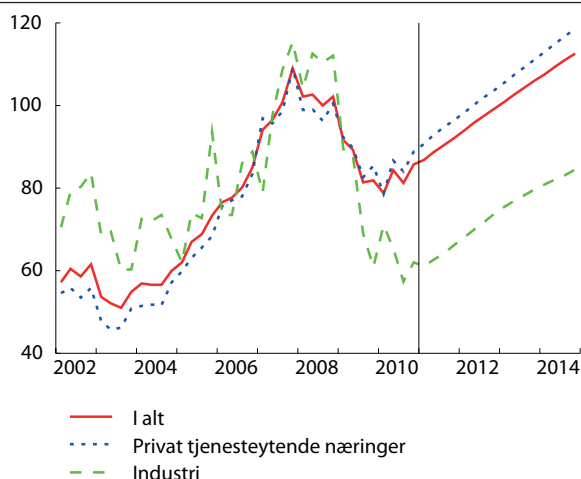
Investeringene i petroleumsnæringen tok seg ifølge de foreløpige KNR-tallene betydelig opp i 4. kvartal 2010 etter det kraftige fallet i 3. kvartal. Investeringene i 4. kvartal var om lag på nivå med 1. og 2. kvartal i 2010. En nedgang i de samlede petroleumsinvesteringene gjennom 2009 og til og med 3. kvartal 2010 bidro til et fall fra 2009 til 2010 på hele 12,6 prosent.

Tabell 2.3. **Makroøkonomiske hovedstørrelser 2010-2014. Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår**

	Regnskap 2010*	Prognoser							
		2011			2012		2013		2014
		SSB	NB	FIN	SSB	NB	SSB	NB	SSB
Realøkonomi									
Konsum i husholdninger mv.	3,6	3,7	3 1/4	3,5	4,0	3 1/2	4,5	2 3/4	3,4
Konsum i offentlig forvaltning	2,2	2,3	2	2,1	2,7	..	2,5	..	2,8
Bruttoinvestering i fast realkapital	-8,9	7,7	..	4,6	8,2	..	6,6	..	4,8
Utvinning og rørtransport ¹	-12,6	10,5	7	6,0	6,8	5	2,0	4	3,7
Fastlands-Norge	-4,4	6,8	10	4,3	9,0	..	8,4	..	5,5
Næringer	-4,2	6,4	..	3,3	8,0	..	7,1	..	6,4
Bolig	-3,5	8,7	..	6,0	9,3	..	11,0	..	5,2
Offentlig forvaltning	-5,9	6,0	..	5,1	10,8	..	9,0	..	3,7
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ²	1,8	3,8	4	3,3	4,6	3 1/4	4,7	2 1/4	3,6
Lagerendring ³	3,4	-0,1	..	..	0,0	..	0,0	..	0,0
Eksport	-1,3	0,4	..	1,8	1,3	..	1,3	..	2,3
Råolje og naturgass	-6,5	-1,8	..	-2,8	0,1	..	-1,4	..	-0,4
Tradisjonelle varer ⁴	5,0	3,6	2 3/4	4,9	1,9	..	3,1	..	4,7
Import	8,7	5,0	6	5,6	5,5	..	6,2	..	5,2
Tradisjonelle varer	8,4	6,2	..	5,1	7,7	..	7,6	..	6,3
Bruttonasjonalprodukt	0,4	2,1	2	2,1	2,9	2 1/4	2,5	1 1/2	2,4
Fastlands-Norge	2,2	3,3	3	3,1	3,8	3	3,6	2 3/4	3,2
Arbeidsmarked									
Sysselsatte personer	-0,2	1,5	1	0,6	2,1	1 1/4	2,2	3/4	1,6
Arbeidsledighetsrate (nivå)	3,6	3,6	3 1/2	3,6	3,2	3 1/4	2,9	3 1/4	2,6
Priser og lønninger									
Årslønn	3,6	3,6	3 3/4	3 1/4	4,1	4 1/4	4,6	4 1/2	5,8
Konsumprisindeksen (KPI)	2,5	1,8	1 1/4	1,8	1,5	2	2,2	2 1/4	2,6
KPI-JAE ⁵	1,4	1,5	1 1/4	1,9	1,7	2	2,0	2 1/4	2,5
Eksportpris tradisjonelle varer	3,6	8,0	..	4,5	3,3	..	2,9	..	3,7
Importpris tradisjonelle varer	-0,3	1,5	..	3,1	-0,2	..	1,7	..	2,5
Boligpris	8,3	6,8	..	..	6,3	..	6,5	..	5,8
Utenriksøkonomi									
Driftsbalansen, mrd. kroner	323,0	325,5	..	398,6	321,7	..	319,6	..	351,5
Driftsbalansen i prosent av BNP	12,9	12,3	..	15,3	11,5	..	10,8	..	11,1
MEMO:									
Husholdningenes sparerate (nivå)	7,4	6,9	..	5,8	7,3	..	6,5	..	7,0
Pengemarkedsrente (nivå)	2,5	2,8	2,7	3 1/4	3,8	3,6	4,8	4,4	5,8
Utlånsrente, banker (nivå) ⁶	..	4,8	..	..	5,4	..	6,2	..	7,1
Råoljepris i kroner (nivå) ⁷	484	529	..	485	516	..	560	..	609
Eksportmarkedsindikator	10,4	4,3	..	..	3,6	..	5,0	..	7,5
Importveid kronekurs (44 land) ⁸	-3,8	-0,2	0,6	2	-1,0	-0,3	0,2	1,1	0,6

¹ Finansdepartementets anslag inkluderer tjenester tilknyttet oljeutvinning.² Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.³ Endring i lagerendring i prosent av BNP.⁴ Norges Bank gir anslag for tradisjonell eksport, som også inkluderer en del tjenester.⁵ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE).⁶ Gjennomsnitt for året.⁷ Gjennomsnittlig spotpris, Brent Blend.⁸ Positivt tall innebærer svekket krone. Finansdepartementet gir anslag på konkurranseprisindeksen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå (SSB), Finansdepartementet, St.meld.nr. 1 (2010-2011), (FIN), Norges Bank, Pengepolitisk rapport 3/2010 (NB).

Figur 2.8. **Investeringer i Fastlands-næringer. Sesongjusterte volumindekser, 2007=100**

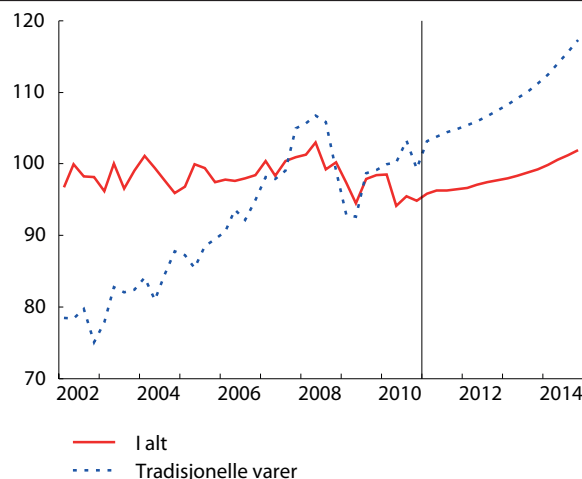
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Nedgangen i investeringene i 2010 kan føres tilbake til den kraftige nedgangen i bygging av plattformer og borerigger. Investeringene i plattformer, borerigger og moduler falt med hele 32,9 prosent fra 2009 til 2010. Årsaken til dette er at flere plattformer ble ferdigstilt i løpet av 2009 og tidlig i 2010. Boring og rørtransport hadde imidlertid kun en beskjeden reduksjon på 1,3 prosent, og det begrenset nedgangen i de samlede petroleumsinvesteringene.

Flere nye prosjekter ble satt i gang i fjor, og det ventes en ytterligere opptrapping i utbygging av nye felt i 2011. Opptrappingen fordeler seg på så vel nye utbygginger som utvidelser av eksisterende felt. Vi venter en svak økning i leteboringen neste år, deretter avtar den noe ut prognoseperioden. Økt fokus på utvinningsgrad og oppstart av flere nye felt bidrar til en liten oppgang i produksjonsboringen framover. Samlet gir dette en oppgang i petroleumsinvesteringene med i underkant av 10 prosent i år før veksten igjen avtar noe.

Petroleumsutvinningen var uendret fra 4. kvartal 2009 til samme kvartal i 2010. Utviklingen gjennom året var derimot volatil. På grunn av en nedstenging av flere gassfelt i fjor sommer falt gassutvinningen betydelig fra 2. til 3. kvartal. Oljeproduksjonen var i mindre grad påvirket av dette. Samlet petroleumsutvinning falt med 4 prosent fra 2009 til 2010. Vi venter at den trendmessige nedgangen i oljeproduksjonen fortsetter, men ikke like raskt som tidligere. Gassproduksjonen ventes å øke svakt, slik at samlet petroleumsutvinning blir om lag uendret de neste fire årene.

Eksportprisen på gass har historisk fulgt utviklingen i oljeprisen med en tidsforsinkelse. I tråd med dette økte gassprisen betydelig gjennom 2008 og falt ikke før i 2009. Etter at gassprisen flatet ut i slutten av 2009 har den ennå ikke tatt seg like kraftig opp som oljeprisen. Det har blitt stilt spørsmål om hvorvidt det økte tilbudet av flytende gass har endret markedsforholdene på en

Figur 2.9. **Eksport. Sesongjusterte volumindekser, 2007=100**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

slik måte at det vil føre til en mindre sammenfallende utvikling i prisene på gass og olje. Vi har lagt til grunn at veksten i gassprisene vil være noe svakere enn veksten i oljeprisen framover.

2.6. Fastlandsinvesteringer

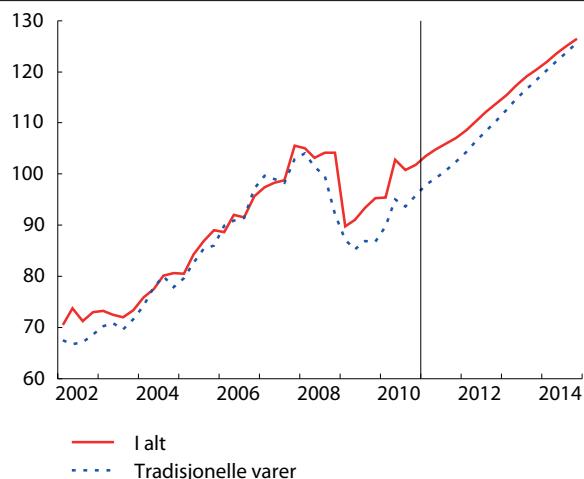
Det har historisk vært en nær sammenheng mellom utviklingen i investeringer og konjunkturer – investeringer har vært medsykliske. Investeringer skiller seg likevel fra andre etterspørselskomponenter gjennom betydelig større svingninger. Forrige konjunktursykel var intet unntak.

Investeringene i fastlandsnæringene ble doblet i forrige oppgangskonjunktur fra 2003 til 2008. I takt med nedgangskonjunkturer som fulgte har investeringene falt fra 2008 til 2010 med om lag 19 prosent. Spesielt innen industri og bergverk kom investeringene langt ned og det er registrert et investeringsfall i denne perioden på 42 prosent. Ferdigstillelse av store prosjekter innen oljeraffinering og solcellerelatert virksomhet bidro sterkt til nedgangen. Utviklingen i industriinvesteringene må også ses i sammenheng med strukturelle endringer i form av gradvis overgang til færre, større og mer mekaniserte produksjonsanlegg innen produksjonen av næringsmidler og drikkevarer.

Fallet i fastlandsinvesteringene stoppet opp i takt med konjunkturomslaget første halvår 2010. Fra 2. til 4. kvartal 2010 økte investeringene med 1,7 prosent når det justeres for normale sesongvariasjoner. Det var spesielt investeringsveksten i tjenestenæringer som dro næringsinvesteringene opp i denne perioden.

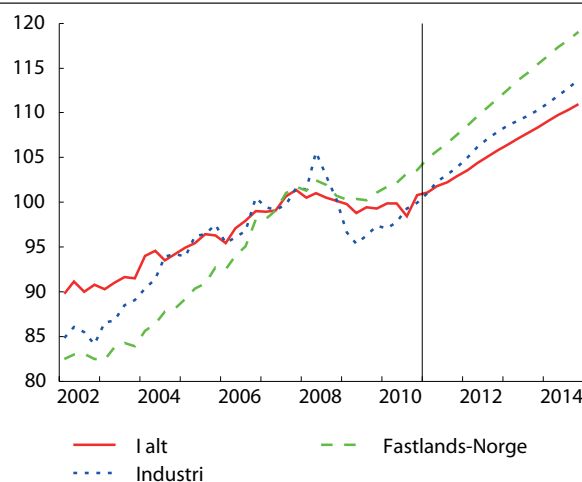
Igangsettingstallene for næringsbygg, som også inkluderer bygninger til skole, helse- og sosialtjenester og offentlig forvaltning, viser en stigende trend fra et lavt nivå i 2009. I 2010 var det en vekst i bruksareal på 13,9 prosent sammenlignet med året før.

Figur 2.10. Import . Sesongjusterte volumindekser, 2007=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.11. Bruttonasjonalprodukt. Sesongjusterte volumindekser, 2007=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Framover ventes det økte investeringer i takt med konjunkturoppgangen. For fastlandsnæringene anslår vi en årlig investeringsvekst på 6-8 prosent ut prognoseperioden. Totalt anslås investeringsnivået i 2014 å bli om lag 6 prosent høyere enn nivået fra konjunkturtoppen i 2008.

2.7. Utenriksøkonomi

For norsk økonomi er eksport og import av stor betydning. Verdien av Norges samlede eksport og import tilsvarte henholdsvis 42 og 28 prosent av BNP i både 2009 og 2010. Utenom olje og gass utgjorde verdien av eksporten 23 prosent av BNP Fastlands-Norge begge årene. Det er eksporten som over tid betaler for importen. Norsk eksport bestemmes i stor grad av internasjonal etterspørsel og (pris)konkurranseevnen til norske eksportprodukter. Eksporten gir etterspørselsimpulser til innenlandsk produksjon av varer og tjenester. Innenlandsk produksjon gir direkte – og indirekte via investeringer – etterspørselsimpulser til import av innsatsfaktorer i produksjonen. Importen avhenger også av innenlandsk etterspørsel, samt importprisene.

Siden 2000 har verdien av norsk eksport steget mer enn verdien av norsk import. Det har gjennomgående vært en høyere prisvekst på norske eksportvarer som olje, råvarer og halvfabrikata enn prisveksten på det vi importerer. Eksportvolumet utenom olje og gass har imidlertid vokst mindre enn importvolumet. Oljeeksporten fortsetter en nedadgående trend, mens gaseksporten øker. Uten eksport av olje og gass ville handelsbalansen overfor utlandet vist store underskudd hvert år. Konjunkturutviklingen de to seneste årene har redusert samlet eksport mer enn samlet import, og eksportprisene falt kraftig i kjølvannet av finanskrisen. Norge klarte seg bedre gjennom krisen enn våre handelspartnere, og vår import falt ikke tilsvarende. Dermed ble handelsoverskuddet kraftig redusert fra toppåret 2008 gjennom 2009 og 2010. Det kan synes som om denne utviklingen nå bremses, godt hjulpet av en bredt basert

eksportprisoppgang som toppes av oljeprisstigningen. Noe av veksten i eksportvolumer og eksportpriser i 4. kvartal i 2010 bør i lys av fall i 3. kvartal oppfattes som en gjeninnhenting og ikke som en underliggende vekst.

Samlet eksport i 2010 var 1,3 prosent lavere enn i 2009. Nedgangen kan i sin helhet tilskrives en produksjonsbasert nedgang i petroleumseksporten. Tradisjonell vareeksport økte med 5 prosent, med de største vekstbidragene fra kjemiske råvarer og mineralske produkter, samt metaller. Til tross for den store nedgangen i eksporten av villfisk og fiskeprodukter i 4. kvartal ble 2010 det syvende rekordåret på rad for samlet eksport av fisk og fiskeprodukter, som er blant de største eksportvaregruppene. Oppdrettsfisk utgjør nesten halvparten av fiskeeksporten, som i samlet verdi tilsvarte nesten 19 prosent av tradisjonell eksport utenom raffinerte oljeprodukter i 2010. Volumøkningen var på 7-8 prosent, mens fiskeprisene økte med opp til 20 prosent. De to klart største gruppene av tjenesteksport, forretningsmessige tjenester og bruttofrakter i utenriks sjøfart, vokste med henholdsvis 4,4 og 2,4 prosent. Nedgang i eksporten av mange andre typer tjenester dro veksten i samlet tjenesteksport ned i under 1 prosent. I verdi tilsvarte tjenesteksporten 80-90 prosent av tradisjonell vareeksport.

Foreløpige sesongjusterte tall fra KNR viser en svak utvikling for eksporten i 4. kvartal 2010 i forhold til kvartalet før. Samlet eksportvolum falt med 0,7 prosent. Nedgangen var bredt basert. Tradisjonell vareeksport falt med 3,8 prosent, men holdes raffinerte oljeprodukter utenom var nedgangen på 1 prosent. Nedgangen kan skyldes høy vekst kvartalet før. Råoljeeksporten fortsatte en trendmessig nedgang med 4,2 prosent, mens gaseksporten reverserte nedgangen i 3. kvartal som skyldtes vedlikeholdsarbeid. Eksporten av villfisk og fiskeprodukter falt med over 20 prosent i forhold til volumet i 3. kvartal, etter å ha steget vel 10 prosent kvartalet før. Eksporten av forsikringstjenester nær

doblet seg i 4. kvartal 2010, som i 4. kvartal 2009, og det bidro mye til at samlet tjenesteeksport økte med nesten 1 prosent.

De fleste og viktigste eksportpriser steg mye i 4. kvartal i fjor. Eksportprisene på tradisjonelle varer steg med 2,4 prosent. Dermed fortsatte oppgangen fra foregående kvartaler, og årsveksten endte på 3,6 prosent. Prisene på råolje og de fleste petroleumsprodukter steg mye både i 4. kvartal 2010 og i året som helhet. Naturgass falt derimot kraftig i pris både i 4. kvartal og på årsbasis, med nær 13 prosent. Prisveksten for eksporten sett under ett var 5,2 prosent i 4. kvartal og 5,5 prosent for året 2010. Oljeprisveksten i 4. kvartal bidro sterkt til at gjennomsnittlig oljepris i 2010 lå nesten 29 prosent over gjennomsnittsprisen i 2009. Det ga et svært tungtveiende bidrag til både samlet eksportverdi og handelsoverskuddet i fjor.

Statistisk sentralbyrås konjunkturbarometer for industrien i 4. kvartal 2010 rapporterte en svak, men bredt basert optimisme hos norske industriledere når det gjelder den nærmeste framtid. Det ventes økt ordretilgang fra eksportmarkedene, og stigende markedspriser. Produsenter av innsatsvarer, som trelast og trevarer, papir og papirvarer, kjemisk råvarer, metaller og metallindustri, uttrykte de mest positive forventningene om eksporten i 1. kvartal 2011, i betydelig grad basert på veksten i mottatte ordre. De positive forventningene om volumutviklingen framover kan også tenkes å være påvirket av en bredt basert og relativt sterk oppgang i verdensmarkedspriser på norske eksportvarer i 4. kvartal. Vi anslår at veksten i tradisjonell vareeksport reduseres til vel 3½ prosent i år og til under 2 prosent neste år, før konjunkturoppgangen internasjonalt drar veksten opp i 4-5 prosent i 2014. Tjenesteeksporten ventes å øke fra under 2 prosent i år til over 5 prosent i 2014. Den produksjonsbaserte nedgangen i oljeeksporten ventes å dominere over en svak økning i gasseksporten. Det gir en lav, men stigende vekst i samlet eksport i hele prognoseperioden, fra under ½ prosent i år til i overkant av 2 prosent i 2014.

Veksten i eksporten av tradisjonelle varer og tjenester – som i motsetning til eksporten av råolje og naturgass påvirkes av internasjonal konkurranse – var lavere enn veksten i våre handelspartneres samlede import i 2010, som i mange tidligere år. Vi forventer at deres samlede import fortsetter å vokse mer enn vår eksport utenom olje og gass gjennom prognoseperioden. Tap av markedsandeler kan delvis skyldes svekket kostnadsmessig konkurranseevne på grunn av høyere produktivitetskorrigert lønnsvekst i Norge enn i andre land, målt i felles valuta. Tap av markedsandeler kan også skyldes at noe av veksten i våre handelspartneres etterspørsel retter seg mot andre importvarer enn det Norge eksporterer. Tap av markedsandeler er i seg selv ikke et problem for handelsbalansen overfor utlandet. Det er verdien på eksporten i forhold til verdien på importen som er viktig. I over ti år har Norge hatt overskudd på handelen med varer og tjenester overfor utlandet. De

store overskuddene har imidlertid vært, og er fortsatt, helt avhengig av eksportverdien av olje og gass.

Tradisjonell og total import steg med henholdsvis 1,1 og 2,3 prosent i 4. kvartal 2010 i forhold til kvartalet før. Begge størrelser steg med omkring 8½ prosent fra 2009 til 2010. Både kvartals- og årsvekstratene må ses på bakgrunn av enda større reduksjoner i kvartalet før og i året før. Det er også økt innenlandsk etterspørsel med vridning mot importintensive komponenter. Utviklingen gjennom 2009 og 2010 antyder en positiv trend i importvolumet, mens importprisene svinger mer mellom kvartalene. Prisene på tradisjonelle importvarer økte med 2,7 prosent i 4. kvartal i fjor. Spesielt råvarer, brenselstoffer samt maskiner og transportmidler trakk opp. Prisøkningen på råvarer var i hovedsak styrt av høyere priser på malmer og avfall av metall. Prisene på importerte tjenester falt i 4. kvartal i fjor. Kvartalsutviklingen gjenspeiler imidlertid ikke fjoråret sett under ett, der tradisjonelle importvarer så vidt falt i gjennomsnittspris sammenliknet med 2009, mens importerte tjenester steg et par prosent i gjennomsnittspris. Vi regner med fortsatt lav vekst i importprisene de nærmeste årene, og vi anslår at veksten når opp i om lag 2½ prosent i 2014.

De fleste årene siden 2000 har importvolumet vokst raskere enn eksportvolumet. I år og de neste tre årene forventer vi at tradisjonell og samlet import hvert år vokser mer enn tilsvarende eksport, men med lavere vekstrater enn før konjunkturukslaget i 2008. Tradisjonell vareimport anslås å øke med 6-7 prosent årlig, og samlet import 1-2 prosentpoeng mindre.

Overskuddet på vare- og tjenestehandelen med utlandet i desember i fjor var det høyeste siden november 2008, og overskuddet i 4. kvartal nær reverserte nedgangen gjennom fjoråret. Handelsoverskuddet i 2010 ble redusert med om lag 3 prosent fra året før, til 342 milliarder kroner. Det årlige underskuddet på rente- og stønadsbalansen ble halvert, til anslagsvis 19 milliarder kroner, slik at driftsbalansen med utlandet bedret seg med 11 milliarder kroner, eller 3,5 prosent. For prognoseperioden 2011-2014 venter vi en vedvarende reduksjon i netto eksportoverskudd, regnet i faste priser, som motvirkes av en bytteforholdsgevinst når vi ser perioden under ett. Det årlige handelsoverskuddet anslås å holde seg stabilt i størrelsesorden 330-350 milliarder kroner. Med en negativ rente- og stønadsbalanse anslår vi at overskuddene på driftsbalansen vil ligge mellom 10 og 13 prosent av BNP i prognoseperioden.

2.8. Produksjonsutviklingen

Konjunkturedgangen som startet i begynnelsen av 2008 ble forsterket av finanskrisen. Nedgangen i aktivitetsnivået som fulgte, ble avløst av klar vekst i 4. kvartal 2009 og har siden svingt rundt trendvekst. Oppgangen i fastlandsøkonomien bremset tilsynelatende opp i 4. kvartal i fjor. De foreløpige nasjonalregnskapstallene viser en vekst i BNP Fastlands-Norge på bare 0,3 prosent, som er klart under trendveksten. Den litt svake

utviklingen må blant annet ses på bakgrunn av en spesielt høy vekst i kvartalet før, hvor økningen var på hele 1,1 prosent. Veksten fra 2. til 4. kvartal i fjor gjort om til årlig rate var på 2,8 prosent, noe som er litt høyere enn trendveksten i fastlandsøkonomien. I 4. kvartal ga utviklingen i fiske et negativt vekstbidrag på nær 0,3 prosentpoeng. Nedgangen, som var på nær 40 prosent fra kvartalet før, kan ikke tilskrives den generelle konjunkturutviklingen, men spesielle forhold knyttet til næringen. Aktivitetsutviklingen i 2. kvartal ble imidlertid også påvirket av spesielle forhold: Streik i kommunal forvaltning og i bygge- og anleggsnæringen, og en kald, tørr vinter bidro til å trekke BNP ned. Utviklingen ifølge KNR kan dermed sies å undervurdere den underliggende veksten i BNP Fastlands-Norge i 2. kvartal.

Basert på BNP Fastlands-Norge er det dermed ennå litt vanskelig å tidfeste konjunkturuomslaget presist. Det er også stor usikkerhet rundt de første foreløpige tallene for et kvartal, og utviklingen gjennom det siste året kan fortsatt bli gjenstand for markerte revisjoner. Slik tallene nå ser ut, og med utsikter til en relativt klar vekst framover, synes det rimelig å si at norsk økonomi var i moderat konjunkturoppgang i andre halvår i 2010.

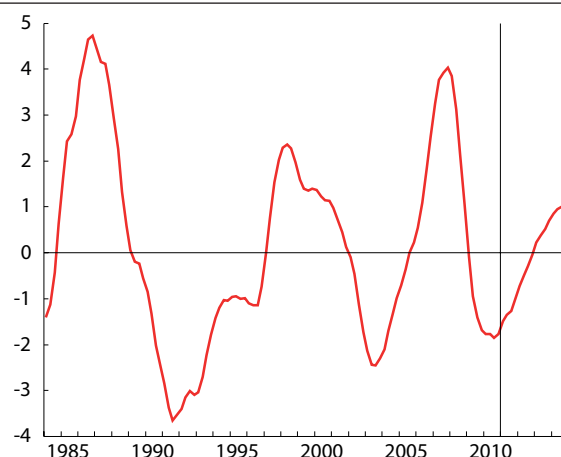
KNR-tallene for 4. kvartal 2010 viser en moderat vekst i alle hovednæringene i Fastlands-Norge – industri, annen vareproduksjon, privat tjenesteyting og offentlig forvaltning. Veksten var høyest i industrien, med en økning på 0,7 prosent fra kvartalet før. Hvis vi ser bort fra fiske og fangst var imidlertid veksten i annen vareproduksjon klart større. Blant annet økte bruttoproduktet i bygg og anlegg med 1,4 prosent. Bruttoproduktet i privat tjenesteyting økte med 0,3 prosent, mens økningen i offentlig forvaltning bare var 0,2 prosent. Som årsgjennomsnitt i 2010 var utviklingen svært lik mellom hovednæringene, med en vekst på vel 2 prosent for alle, utenom for annen vareproduksjon hvor veksten lå 1 prosentpoeng lavere. En betydelig reduksjon i kraftproduksjonen fra 2009 til 2010 forklarer mye av denne utviklingen.

Til tross for at det nå er to og et halvt år siden konkursten i Lehman Brothers, som representerer starten på den akutte delen av krisen i verdens finansmarkeder, var det først i 4. kvartal 2010 at sesongjustert BNP for Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning kom over nivået fra 2. kvartal 2008. Både industri og annen vareproduksjon lå i 4. kvartal i fjor fremdeles lavere enn nivåene i 2. kvartal 2008.

Selv om økonomien har kommet over i konjunkturoppgang, er kapasitetsutnyttelsen relativt svak: BNP Fastlands-Norge lå i fjor nesten 2 prosent lavere enn anslått trendnivå, jf. figur 2.12. Dette betegner vi som en lavkonjunktur. Ifølge våre beregninger kommer økonomien over i høykonjunktur i 2013.

Den viktigste drivkraften i konjunkturutviklingen framover er utviklingen i innenlandske investeringer.

Figur 2.12. **BNP Fastlands-Norge. Avvik fra beregnet trend i prosent**

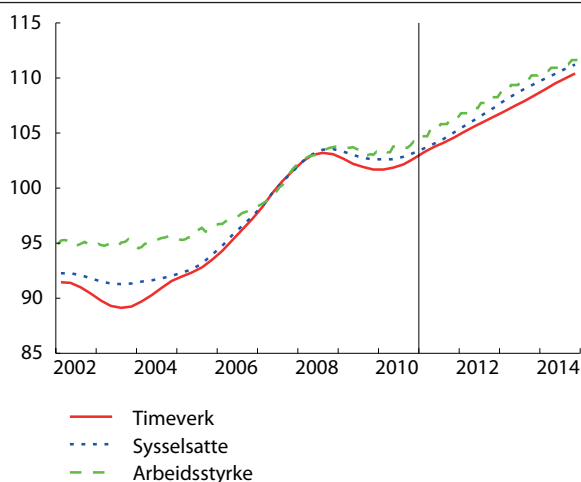
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Investeringene har vært lave en stund, men har begynt å øke. Med utsikter til økt aktivitet og et fortsatt lavt rentenivå, ligger det an til økte investeringer i det fastlandsbaserte næringslivet så vel som i petroleumsnæringen og i husholdningene. Samtidig ser vi for oss en fortsatt høy konsumvekst og økt eksport. Dette bidrar til en høyere aktivitetsvekst som er bredt basert. Gjeninnhenting i industrien vil således fortsette. Økt etterspørsel fra petroleumsnæringen og vekst i eksportmarkedene bidrar til denne utviklingen. Oppgang i boliginvesteringene samt i investeringer i næringsbygg og forskjellige anlegg vil bidra til klar vekst i bygg og anlegg. Privat tjenesteyting stimuleres både av aktivitetsveksten i næringslivet på fastlandet, oljenæringen, økt etterspørsel fra offentlig forvaltning og økt konsum i husholdningene.

Veksten i bruttoproduktet i offentlig forvaltning vil derimot, med de forutsetninger vi har lagt til grunn, vokse klart mindre enn gjennomsnittet. Bruttoproduktet i offentlig forvaltning som andel av BNP Fastlands-Norge økte klart i konjunkturedgangen i 2008 og 2009. I 2010 begynte denne utvikling å snu, og i tråd med hva som er vanlig i en konjunkturoppgang, ventes offentlig forvaltnings andel av BNP å falle gjennom hele beregningsperioden.

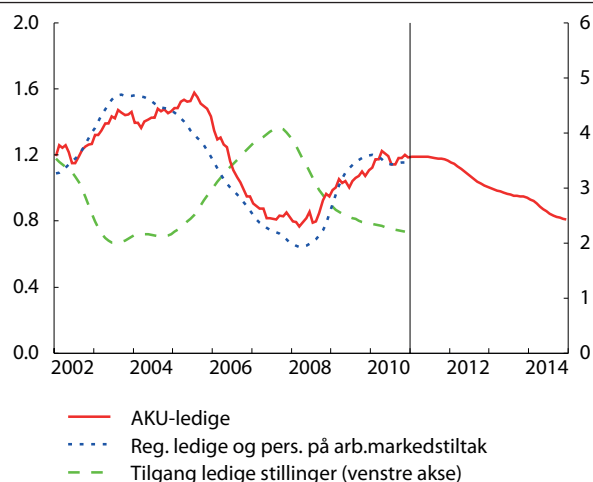
Høyere kostnadsvekst i Norge enn i våre konkurrentland vil dempe produksjonsutviklingen i konkurranseutsatte næringer. Når vi kommer litt lenger ut i konjunkturoppgangen i 2013 og 2014, regner vi derfor med at industriproduksjonen vil vokse mindre enn andre næringer, til tross for at veksten i norske eksportmarkeder da tar seg opp. Økte renter vil bidra til å dempe veksten i de fleste næringene. I 2011 regner vi med at veksten i BNP Fastlands-Norge vil komme opp rundt 3,5 prosent og videre til 3,8 prosent i 2012. Deretter ventes veksten å falle litt etter hvert som økonomien beveger seg inn i høykonjunkturen.

Figur 2.13. **Arbeidsstyrke, sysselsetting og timeverk.**
Sesongjusterte og glattede indekser, 2007=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.14. **Arbeidsledige og tilgangen på ledige stillinger.**
Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

Kilde: Arbeids- og velferdsetaten og Statistisk sentralbyrå.

2.9. Arbeidsmarkedet

De foreløpige tallene fra KNR viser at det i 2010 i gjennomsnitt var sysselsatt 2 602 000 personer, en nedgang på 0,2 prosent eller 4000 personer fra året før. Som årsgjennomsnitt har sysselsettingen med det falt med 14 000 personer siden forrige topp i 2008. Nedgangen de to siste årene må likevel karakteriseres som moderat etter den uvanlige sterke oppgangen i arbeidsmarkedet i perioden 2004-2008, hvor sysselsettingen økte med nær 300 000 personer. Næringsbildet er imidlertid sammensatt. Sysselsettingen i offentlig forvaltning har de to siste årene økt med nær 40 000 personer, mens det har vært en betydelig nedbemanning i konjunkturutsatte næringer.

Ifølge sesongjusterte tall fra KNR stanset fallet i sysselsatte personer i 1. kvartal 2010, og antall sysselsatte personer har deretter økt med 13 000 personer. Det har de siste tre kvartalene vært vekst i sysselsettingen innen bygge- og anleggsvirksomhet, industri og kommunal forvaltning. For kommunal forvaltning er det spesielt sysselsettingsveksten innen produksjon av helse- og omsorgstjenester som forklarer økningen. For industrien er bildet sammensatt, men samlet har industrien en vekst i sesongjustert sysselsetting på 4 500 personer de siste tre kvartalene. Utviklingen i 2010 indikerer at sysselsettingsfallet i industrinæringene etter finanskrisen har stanset opp og snudd til oppgang. Ifølge KNR har veksten i industrisysselsettingen de siste tre kvartalene i sin helhet kommet innen verkstedindustrien og bygging av skip og plattformer. I SSBs konjunkturbarometer for 4. kvartal 2010 vurderer stadig flere norske industriledere de generelle utsiktene på kort sikt som bedre. Selv om norske industriledere venter at markedsforholdene vil fortsette å bedre seg, kan det ta tid før stigende etterspørsel slår klart ut i økt sysselsetting.

Sesongjusterte tall fra KNR viser at veksten i antall utførte timeverk var noe høyere enn veksten i sysselsatte

personer fra 2009 til 2010. Nedgang i sykefraværet er en medvirkende årsak til at antall timeverk per sysselsatt øker. Ifølge sykefraværstatistikk fra Arbeids- og velferdsetaten gikk det totale sykefraværet ned med 9,9 prosent fra 3. kvartal 2009 til 3. kvartal 2010. Det totale sykefraværet var i 3. kvartal 2010 7,0 prosent av avtalte dagsverk og var tilbake på samme nivå som for to år siden. I fjorårets tre første kvartaler gikk sykefraværet ned med 0,8 prosentpoeng i forhold til samme periode i 2009.

Arbeidskraftsundersøkelsen (AKU) fra Statistisk sentralbyrå viser at de arbeidsledige utgjorde 3,6 prosent av arbeidsstyrken i 4. kvartal 2010 når man justerer for normale sesongvariasjoner. Ledighetsraten var 0,4 prosentpoeng høyere enn for samme periode i 2009. Etter en liten økning tidlig i 2010 har den sesongjusterte ledighetsraten vært ganske stabil gjennom fjoråret og har beveget seg i intervallet 3,4-3,6 prosent av arbeidsstyrken. Den sesongjusterte ledigheten i AKU økte med 30 000 personer fra 1. kvartal 2008 til 1. kvartal 2010, og har gjennom 2010 vært i intervallet 87-95 000 personer. Ifølge AKU var det en nettoøkning i arbeidsstyrken (summen av sysselsatte og arbeidsledige) på 30 000 personer fra 4. kvartal 2009 til 4. kvartal 2010. Den yrkesaktive befolkningen (personer mellom 15 og 74 år) økte med hele 61 000 personer i denne perioden. Veksten i antall personer utenfor arbeidsstyrken var 31 000. Utenfor arbeidsstyrken var det 19 000 flere som svarte at de har ulike former for pensjon som sin hovedsakelige virksomhet. Aldringen av befolkningen medfører et økende antall alderspensjonister. Ifølge Arbeids- og velferdsetaten var det også en økning i antall mottakere av uførepensjon på i underkant av 5 000 personer fra 2009 til 2010. Etter en liten nedgang i årene 2007-2009, er antall uføremottakere om lag tilbake til nivået fra 2006 – i underkant av 300 000 personer. I et svakere arbeidsmarked velger noen arbeidssøkere å trekke seg ut av arbeidsstyrken for å ta mer utdanning. Ifølge utdanningsstatistikken fra SSB økte

antall studenter ved universiteter og høyskoler med 6 100 personer fra 1. oktober 2009 til 1. oktober 2010, til et nivå i underkant av 228 000 personer. Ifølge AKU falt yrkesaktiviteten målt som arbeidsstyrken i prosent av befolkningen mellom 15 og 74 år fra 72,8 prosent i 2009 til 71,9 prosent i 2010.

Bevegelsene i sesongjusterte tall for registrerte helt ledige hos Arbeids- og velferdsetaten harmonerer godt med utviklingen i AKU-ledigheten gjennom 2010. For desember 2010 og januar 2011 melder Arbeids- og velferdsetaten om et fall i sesongjustert, registrert arbeidsledighet med nær 4 000 personer. Selv om sesongjustert, registrert ledighet tok seg noe opp høsten 2010, ble den dermed likevel noe lavere ved utgangen av januar 2011 enn i samme måned året før. Ujusterte tall fra Arbeids- og velferdsetaten viser at det ved utgangen av januar 2011 var registrert 81 300 helt ledige. Summen av registrerte helt ledige og personer på ordinære arbeidsmarkedstiltak var om lag 95 300 personer. Dette er en nedgang på om lag 5 600 personer i forhold til januar 2010 og nedgangen skyldes i hovedsak at det har blitt færre personer på tiltak. Færre nye arbeidsledige melder seg hos Arbeids- og velferdsetaten, og det ble lyst ut 5 prosent flere stillinger per virkedag i januar 2011 sammenlignet med januar året før. I Arbeids- og velferdsetatens bedriftsundersøkelse for 4. kvartal 2010 svarer bedriftene at de nå mangler 47 300 ansatte, noe som er 7 400 flere enn året før.

Ifølge foreløpige beregninger bodde det 4 923 000 personer i Norge ved årsskiftet 2010-2011. Befolkningsveksten i 2010 på i overkant av 65 000 personer, eller 1,3 prosent, var i så fall den høyeste som noen gang er registrert, og tilveksten var 2 700 høyere enn i det forrige toppåret 2008. En rekordhøy nettoinnvandring fra utlandet på 44 500 personer forklarer om lag to tredjedeler av samlet befolkningstilvekst, og er en medvirkende årsak til den høye tilveksten i yrkesaktiv befolkning i AKU. Vi har lagt til grunn at netto innvandring holder seg høy i prognoseperioden og det bidrar til at arbeidsstyrken vokser med 1,5 til 2 prosent årlig de neste tre årene.

I prognoseperioden vil antall personer som er i aldersgruppen 62-66 år stabilisere seg. Denne befolkningsgruppen har økt med om lag 110 000 personer de siste 10 årene til om lag 280 000 personer ved inngangen til 2011. I gjennomsnitt jobber eldre arbeidstakere 2-2,5 årsverk i perioden fra de er 62 år til de er 67 år. Den naturlige avgangen fra arbeidslivet påvirkes ikke bare av hvor mange som er i de eldste aldersgruppene, men også av hvor lenge de velger å stå i arbeid. Fra og med 2011 er det innført nye fleksible regler for uttak av alderspensjon fra folketrygden. Alle som er eldre enn 62 år etter 1. januar 2011, kan pensjonere seg dersom pensjonsopptjeningen deres overstiger minstepensjonsnivået. Når det åpner seg større muligheter for fleksibel avgang, er det på kort sikt stor usikkerhet rundt tilbudet av arbeidskraft fra denne aldersgruppen. I prognosene har vi lagt til grunn at arbeidsstyrken i aldersgruppen

62-66 år faller med 2 300 personer fra 2010 til 2011, men at yrkesdeltakelsen i denne gruppen deretter tar seg noe opp med bedre konjunkturer. Vi begrunner nedgangen på kort sikt med at en del eldre som mistet jobben under og etter finanskrisen og etterpå har hatt problemer med å finne ny sysselsetting, vil benytte anledningen til å trekke seg ut av arbeidsmarkedet med ny pensjonsordning.

Det ligger an til en bredt basert sysselsettingsvekst framover, blant annet i bygg- og anleggsvirksomheten og industrien de kommende årene. Det ser også ut til å bli en betydelig vekst innen privat tjenesteytende næringer utover i konjunkturforløpet. I gjennomsnitt antas den offentlige sysselsettingen å stige med en årlig vekst på vel 11 000 personer i prognoseperioden. I 2011 forventes den totale sysselsettingen å øke med om lag 40 000 personer. Sysselsettingen forventes å stige med ytterligere 160 000 personer i årene fram til 2014.

Vi ser for oss at yrkesdeltakelsen går opp for alle befolkningsgrupper under 62 år i takt med konjunkturoppgangen. I noen grad er dette en reversering av nedgangen i etterkant av finanskrisen. Selv med en betydelig økning i sysselsettingen ser vi ikke for oss noe fall i nivået på ledigheten de to første årene i prognoseperioden. Demografiske endringer, og spesielt høy netto arbeidsinnvandring medfører en sterk vekst i arbeidsstyrken. Økte sysselsettingsfrekvenser gir ytterligere bidrag til denne veksten.

Ifølge AKU var gjennomsnittlig ledighet 3,6 prosent i 2010, en oppgang på 0,4 prosentpoeng fra 2009. Vi forventer at ledighetsraten holder seg uendret på 3,6 prosent i 2011, for deretter å falle utover i konjunkturforløpet. Ledighetsraten anslås til 3,2 prosent i 2012 og går deretter gradvis ned til 2,6 prosent i 2014. Ledigheten ifølge AKU anslås til om lag 95 000 personer i 2011, og den synker deretter jevnt til 72 000 personer i 2014.

2.10. Lønn

Ifølge Nasjonalregnskapet økte årslønnen med 3,6 prosent i fjor, mot 4,2 prosent året før og 6,3 prosent i 2008. Veksten i norske industrilønninger har vært retningsgivende for lønnsveksten i andre sektorer. Beregnet årslønn i industrien økte med 3,7 prosent i 2010. Nedgangen i den samlede lønnsveksten har i større grad kommet som følge av lavkonjunkturen i internasjonal økonomi enn av svekkelsen i det norske arbeidsmarkedet. Arbeidsledigheten i Norge har økt relativt lite. Økningen har vært på vel ett prosentpoeng. Verdiskapningen i norsk industri falt derimot nesten like mye som hos Norges handelspartnere. Den markerte nedgangen i lønnsvekst siden 2008 viser at den norske kostnadsveksten er nært knyttet til forhold i utlandet.

Lønn per normalårsverk økte med 3,9 prosent i fjor, 0,3 prosentpoeng mer enn årslønnen. Forskjellen skyldtes det reduserte sykefraværet. Årslønnen påvirkes ikke av endringer i sykefraværet. I staten utenom forsvaret og

i industrien var økningen i lønn per normalårsverk om lag 4½ prosent. I kommunene var veksten 1 prosentpoeng lavere. Den høyeste lønnsveksten var innen finansiell tjenesteyting. Der bidro økte bonusutbetalinger til å øke lønnsveksten med 2,4 prosentpoeng, til 6,3 prosent.

Lønnsevnene i næringslivet bestemmes i stor grad av produktivitetsveksten og prisutviklingen på norskproduserte produkter. Etter en relativt kraftig nedgang i arbeidskraftsproduktiviteten i 2008, tok den seg noe opp i 2009. I 2010 økte bruttoproduktet per utførte timeverk i private fastlandsnæringer med vel 2 prosent. Prisene, målt ved BNP-deflatoren, økte med over 3 prosent. Til sammen bidro dette til bedret lønnsomhet i næringslivet i fjor. Konsumprisene økte med 2,5 prosent i fjor. Dette er noe mindre enn prisveksten på norske produsentpriser. Reduserte priser på importerte varer bidro til dette. Dermed opplevde lønnstakerne i Norge en kjøpekraftsforbedring på vel 1 prosentpoeng i 2010.

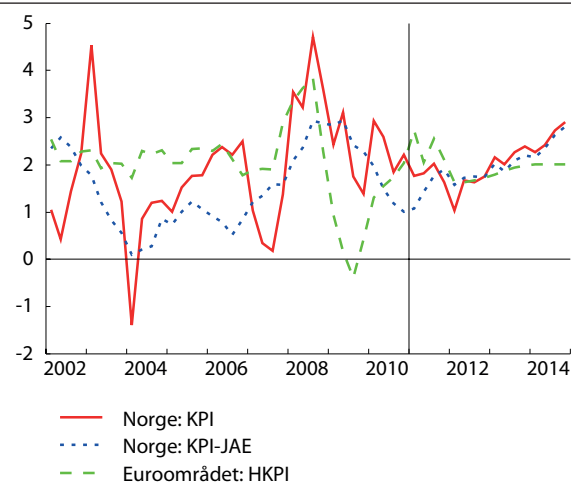
Framover ser vi for oss en ytterligere lønnsomhetsforbedring i næringslivet. Prisene i internasjonale råvaremarkeder har økt spesielt mye gjennom 2010. Dette vil ventelig bidra til økte priser på tradisjonelle norske eksportvarer i 2011. Det er også grunn til å tro at nedgangen i de globale markedene for norske industrivarer har bidratt til effektiviserings tiltak som vil fortsette å gi produktivtetsgevinster i næringslivet. Utviklingen i lønnsomhet taler for at lønnsveksten tar seg opp neste år. Vi ser imidlertid ikke for oss noen klar nedgang i ledigheten før i 2012, og det tar noe tid fra omslag til økt lønnsomhet og strammere arbeidsmarked gir utslag i høyere lønnsvekst. Årslønnen anslås å øke med 3,6 prosent i år og 4,1 prosent neste år.

I 2013 og 2014 har norsk økonomi trolig kommet inn i en høykonjunktur. Sysselsettingen øker relativt kraftig og ledigheten kommer ifølge våre anslag ned til om lag 2½ prosent. Vi ser for oss at lønnsomheten i norsk næringsliv da har økt gjennom flere år. Lønnsveksten vil også ta seg opp – trolig allerede gjennom hovedoppgjørene i 2012. Utslagene kan imidlertid bli tydeligst i form av økt lønnsglidning i 2013 og relativt store tariff tillegg i 2014. Våre anslag innebærer en lønnsvekst på 4,6 prosent i 2013 og 5,8 prosent i 2014. Dette innebærer en reallønnsvekst på om lag 2½ prosent i 2013 og 3 prosent i 2014.

2.11. Prisstigning

Den underliggende prisstigningen har vært lav gjennom 2010. Prisveksten var spesielt lav i fjor sommer, men har deretter økt noe. Justert for normale sesongvariasjoner økte konsumprisindeksen justert for avgifts- endringer og uten energivarer (KPI-JAE) gjennom de tre siste månedene i 2010 med 1,7 prosent regnet som årlig rate. Fra desember 2009 til desember 2010 var økningen 1,0 prosent, mens økningen i årsgjennomsnittet fra 2009 til 2010 var 1,4 prosent. De sesongjusterte tallene viste en liten nedgang i prisene fra desember

Figur 2.15. Konsumprisindeksen. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2010 til januar 2011 og 12-månedersveksten i KPI-JAE sank til 0,7 prosent.

KPI-JAE splittet opp etter leverende sektor viser en tendens til fallende prisstigning på 12-månedersbasis for de fleste av hovedgruppene gjennom det meste av de to siste årene. Som årsgjennomsnitt var det i 2010 et lite prisfall for importerte konsumvarer mens prisene på norskproduserte jordbruksvarer og fiskevarer var om lag uendret fra året før. Øvrige norskproduserte varer økte med i overkant av 2 prosent i pris, mens veksten i husleie og andre tjenestepreiser var knappe 3 prosent.

Veksten i lønnskostnadene gikk klart ned fra 2009 til 2010, samtidig som arbeidsproduktiviteten i økonomien økte. Veksten i lønnskostnader per produsert enhet ble dermed klart redusert. Dette har bidratt til at prisveksten på norskproduserte varer og tjenester har gått ned.

Fjorårets prisfall på importerte konsumvarer er ingen ny trend. I de siste 12 årene har prisene for denne gruppen varer på årsbasis bare økt to ganger og da i kjølvannet av betydelig svekkelse av krona. Dette skyldes i stor grad en vridning av importen i retning av lavkostnadsland og produktivtetsvekst knyttet til elektronisk utstyr. I de siste årene har også den kraftige internasjonale lavkonjunkturen i etterkant av finanskrisen bidratt. For inflasjonen i Norge er kursutviklingen for norske kroner viktig. Tidsforsinkete virkninger av styrkingen av krona gjennom 2009 har trolig også trukket i retning av lavere prisvekst i fjor.

Gjennom det siste året har bevegelsene i den importveide kronekursen vært moderate og vil derfor ikke bidra til noen sterke prisimpulser i nær framtid. De internasjonale matvareprisene er imidlertid på vei opp. Målt i kroner har FNs prisindeks for matvarer steget med 25 prosent fra januar 2010 til januar 2011.

Temaboks 2.3. Kraftmarkedet framover

I 2010 var den gjennomsnittlige systemprisen på kraft i Nord Pool området 42,5 øre/kWh, en oppgang fra 30,6 øre/kWh i 2009. Gjennomsnittsprisen de 46 første dagene i 2011 var 52,7 øre/kWh. Terminprisene på Nord Pool fra 15. februar i år indikerer en gjennomsnittlig systempris på 44,5 øre/kWh for 2011, en prisoppgang på 5 prosent fra 2010. Nettleie inkludert elektrisitetsavgift og moms står for nær halvparten av husholdningenes elektrisitetsutgifter. Denne økte med vel 1 prosent fra siste årsskifte. Elektrisitetsprisen slik den måles i konsumprisindeksen anslås å øke med 3 prosent i 2011, mens vi legger til grunn et fall på 6 prosent i 2012.

2010 var mye kjøligere enn både 2009 og gjennomsnittet for tiårsperioden 2001-2010. I forhold til 2009 bidro dette isolert sett til å øke elektrisitetsforbruket med om lag 4,6 TWh. Samtidig økte kraftforbruket som følge av høyere økonomisk aktivitet, også i kraftkrevende industri hvor kraftforbruket økte med nesten 2 TWh fra 2009 til 2010. Høyere kraftpriser i 2010 bidro isolert sett til å dempe økningen i kraftforbruket noe. Samlet økte kraftforbruket i 2010 i underkant av 7 TWh i forhold til 2009. Starten på 2011 har vært mildere enn den meteorologiske normalen, og klart mildere enn tilsvarende periode i 2010, slik at kraftforbruket i 2011 så langt er i underkant av 2 TWh lavere enn for samme periode i 2010. Med en antagelse om temperaturforhold som resten av året er lik gjennomsnittet for tiårsperioden 2001-2010, vil samlet bruttokraftforbruk i alminnelig forsyning kunne bli om lag 4 TWh lavere på årsbasis sammenlignet med 2010, selv om økt økonomisk aktivitet i 2011 isolert antas å bidra til at kraftforbruket stiger litt. For kraftintensiv industri kan det ligge an til at kraftforbruket samlet går opp med om lag 1 TWh, mens øvrig forbruk inklusive nett-tap kan ligge an til å være uendret. Norsk totalforbruk av kraft i 2011 kan da bli om lag 127 TWh mot 130 TWh i fjor.

Ved starten av uke 6 i år var magasinbeholdningen 26 prosentpoeng under normalen. Snømengden i fjellet var noe mindre enn hva som har vært normalt på dette tidspunktet, men litt høyere enn på samme tidspunkt i 2010. Som følge av den lave magasinbefyllingen og forholdsvis mildt vær i starten av 2011 har kraftproduksjonen så langt vært betydelig (4 TWh) lavere enn i tilsvarende periode i 2010. Med normale nedbørforhold framover vil tilsigene til vannkraftmagasinene bli betydelig høyere i 2011 enn i 2010, men noe lavere enn i et normalår. Alt i alt tilsier dette at vannkraftproduksjonen kan bli betydelig lavere enn 2010. På den annen side kan forventede kraftpriser, som i 2011 ligger noe over det forventede nivået i 2012, medføre at vannkraftprodusentene vil komme til å produsere noe mer enn hva den lave magasinbeholdningen skulle tilsa. Med en kraftproduksjon fra vindkraft, gasskraft og annen varmekraft på om lag 7 TWh, kan den norske totalproduksjonen bli på om lag 113 TWh i 2011, 10 TWh mindre enn i 2010. Netto import av kraft kan i så fall bli om lag 14 TWh i 2011 mot en netto import av kraft på 7,5 TWh i 2010.

Terminprisen på Nord Pool for 2012 er en god del lavere enn det observasjoner og terminpriser antyder for 2011, men deretter indikerer terminprisene først stabile systempriser og senere gradvis stigende systempriser. Terminprisen for 2016 er allikevel noe lavere enn for 2011. Selv om terminprisene for de nærmeste årene ikke varierer mye, er utfallsrommet for framtidige kraftpriser i Norge stort. Variasjoner i tilsig kan medføre store utslag i norske kraftpriser. Framtidige kull-, gass- og CO₂-kvotepreiser er også usikre. Disse prisene bestemmer i stor grad kraftprisene på kontinentet og påvirker indirekte de norske og nordiske kraftprisene. I den nærmeste femårsperioden er det ikke usannsynlig at kraftprisen i Norge for et enkelt år kan bli så lav som 20 øre/kWh eller så høy som 60 øre/kWh.

Beregningene våre peker i retning av en beskjeden økning i de norske inflasjonsimpulsene på kort sikt. Det ligger an til en moderat vekst i lønnskostnader per produsert enhet. Råvarer og energivarer brukes i norsk produksjon av konsumvarer og økte råvarepriser, inkludert matvarer og olje, samt tidsforsinkede effekter av de høye elektrisitetsprisene i fjor og inn i 2011, vil trolig trekke opp prisveksten for norskproduserte varer og tjenester. Samtidig vil de negative impulsene fra importerte konsumvarer trolig bli mindre. Norsk inflasjon målt med KPI-JAE vil dermed kunne øke litt framover, trolig alt fra februar. På årsbasis regner vi med om lag den samme veksten som i 2010.

Med en ytterligere bedring i konjunktursituasjonen framover, vil vi etter hvert se litt sterkere norske inflasjonsimpulser. Energiprisutviklingen og en kronestyrking vil trolig virke dempende i 2012, og prisveksten blir da ikke så mye høyere enn i 2011. I 2013 vil inflasjonen øke ytterligere og i 2014 ventet vi at veksten i KPI-JAE vil komme opp nær 2,5 prosent. Økt lønnsvekst som følge av høykonjunktoren vil bidra til dette.

Det er konsumprisindeksen i alt (KPI) som er den mest relevante prisindeksen for utviklingen i husholdningenes kjøpekraft. Forskjellen mellom utviklingen i KPI-JAE og i KPI har i mange år vært dominert av utviklingen i energiprisene og spesielt elektrisitetsprisene. Meget kraftig prisvekst i begynnelsen og slutten av fjoråret medvirket til at elektrisitetsprisen økte med vel 21 prosent i 2010. Dette ga et bidrag til KPI-veksten på 0,9 prosentpoeng. Også oljeprisen økte og bidro til at KPI på årsbasis økt med 2,5 prosent.

Spotprisen på elektrisitet falt kraftig fra desember i fjor til januar i år og prisene i terminmarkedet indikerer at de trolig vil falle ytterligere. For elektrisitetsprisene inkludert nettleie og avgifter regner vi med en vekst på årsbasis i år på om lag 3 prosent. 12-månedersveksten i KPI i desember var 2,8 og den ble redusert til 2,0 prosent i januar i år. I februar vil den imidlertid trolig gå kraftig ned på grunn av utviklingen i elektrisitetsprisene både i fjor og i år.

Oljeprisen målt i kroner økte markert gjennom 4. kvartal 2010 og inn i 2011. Selv med en viss nedgang

gjennom de kommende månedene, antar vi at oljeprisen i gjennomsnitt vil være klart høyere i år enn i fjor. Dette vil bidra til at KPI-veksten vil bli litt høyere enn veksten i KPI-JAE i år. Avgiftsøkninger vil trekke svakt i samme retning.

For 2012 til 2014 forutsetter vi inflasjonsjustering av avgiftene. Situasjonen i kraftmarkedet forutsettes å være mer normal i 2012, og dermed vil det ligge an til reduserte elektrisitetspriser. Også oljeprisene kan komme litt under årets nivå regnet i norske kroner. Dermed vil veksten i KPI ligge noe under veksten i KPI-JAE i 2012.

I beregningene legger vi til grunn om lag uendret realpris på elektrisitet i 2013 og 2014. Dette er om lag i tråd med prisene i terminmarkedet og en viss økning i nettleien for å finansiere oppgraderinger av ledningsnettet. Usikkerheten knyttet til elektrisitetsprisene så langt fram i tid er imidlertid stor siden nedbør og temperatur er viktige faktorer i utviklingen. Oljeprisen antas å øke noe mer enn den generelle prisstigningen i disse årene. Samlet sett innebærer det en parallell utvikling i KPI og KPI-JAE i 2013 og 2014, men med en litt høyere vekst i KPI.

2.12. Usikkerhet i anslagene

Statistisk sentralbyrå presenterte sine første kvantifiserte konjunkturprognoser for norsk økonomi i 1988, og har siden 1990 med få unntak publisert prognoser for minst to år fram i tid i februar/mars, mai/juni, september og november/desember hvert år i ulike nummer av Økonomiske Analyser. Vi gir her en evaluering av prognosevirksomheten. Evalueringen tar for seg tre viktige makroøkonomiske størrelser: Veksten i bruttonasjonalproduktet (BNP) for Fastlands-Norge, veksten i konsumprisindeksen (KPI) og arbeidsledigheten i prosent av arbeidsstyrken (AKU). Vi undersøker både om anslagene har avveket systematisk fra «fasit», og spredningen i avvikene. Analysen benyttes også til å si noe om usikkerheten i anslagene for 2011 og 2012 som publiseres nå i dette nummeret av Økonomiske Analyser.

Det er ofte avvik mellom de foreløpige BNP-tallene som publiseres i februar året etter regnskapsåret (Utsynsregnskapet), og de endelige tallene som normalt først er klare nærmere to år senere. De «endelige» tallene kan dessuten bli revidert i forbindelse med periodiske revisjoner hvor ny statistikk innarbeides eller ved omlegginger av beregningsprinsipper. Vi benytter likevel foreløpige BNP-tall fra Utsynsregnskapet som «fasit» av tre grunner. For det første foreligger ikke endelige regnskapstall for årene etter 2007. Anslagene for disse årene må derfor uansett sammenlignes med foreløpige regnskapstall. For det andre er prognosene lagd med utgangspunkt i foreløpige – ikke endelige – regnskapstall for den nære forhistorien. For det tredje ble det ved hovedrevisjonene i 1995, 2002 og 2006 foretatt endringer i definisjoner, som innebar at prognoser og endelige tall ikke knytter seg til samme

målesystem. Våre prognoser for BNP Fastlands-Norge i 2006 og 2007 hadde for eksempel blitt annerledes dersom vi på prognosetidspunktene hadde brukt den nye definisjonen. For KPI og for AKU-ledigheten foreligger endelige tall allerede ved første publisering.

Hvor gode har anslagene vært?

Figurene 2.16-2.18 viser utviklingen over tid i det absolutte avviket mellom anslag og foreløpig regnskap for veksten i BNP for Fastlands-Norge, KPI og AKU-ledigheten. Av figurene framkommer det at prognosene for KPI samme år som prognoseåret og AKU-ledigheten året før prognoseåret har blitt bedret over tid. På den annen side for prognoser ett år fram i tid har den betydelige undervurderingen av BNP-veksten i 2006 og 2007 og overvurderingen i 2009 ført til at en klar fallende trend i prognosefeilene fram til og med 2005 har blitt brutt. Noe av dette skyldes altså omlegging av beregningen av BNP i 2006. Det er også tendenser til noe økt prognosefeil på KPI gitt året før.

Figurene 2.19-2.21 viser gjennomsnittlig avvik mellom anslag gitt på ulike tidspunkter og regnskapstall for henholdsvis veksten i BNP for Fastlands-Norge, veksten i KPI og arbeidsledigheten. Figurene gir også en indikasjon på spredningen i avvikene ved at de inkluderer tre intervaller rundt gjennomsnittet. Disse intervallene er regnet ut på bakgrunn av den historiske spredningen. De sier ikke noe om hvor mange av avvikene som faktisk ligger innenfor intervallene. Under gitte forutsetninger¹ er sannsynligheten for at avviket mellom fremtidige anslag og regnskapstall ligger innenfor disse intervallene henholdsvis 50, 80 og 90 prosent. Vi har kun benyttet prognosene for årene etter 1995 i beregningene av intervallene.

Har det vært systematiske avvik?

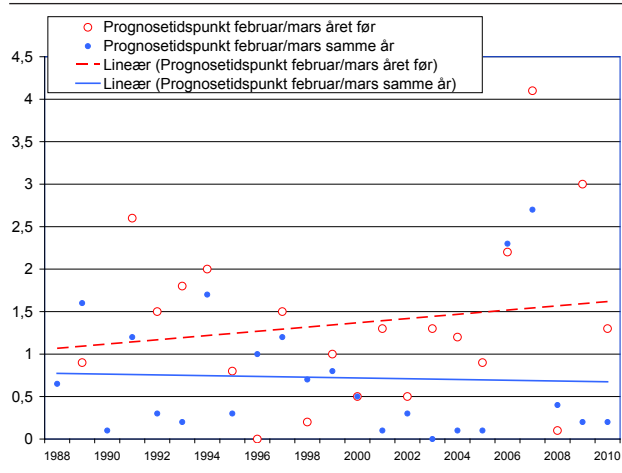
Anslagene for BNP-veksten har ofte vært litt for lave. I gjennomsnitt ligger anslagene for BNP-veksten både to år fram i tid og anslagene foretatt mai/juni samme året 0,3 prosentpoeng under det realiserte. Anslagene gitt i september og november/desember året før prognoseåret ligger i gjennomsnitt henholdsvis 0,4 og 0,5 prosentpoeng under «fasiten». I anslagene gitt i prognoseåret er det igjen mindre avvik.

Gjennomsnittlig prognoseavvik på veksten i KPI er nær null på alle prognosetidspunkt med unntak av prognosen gitt i februar/mars året før prognoseåret da gjennomsnittlig avvik er -0,2 prosentpoeng.

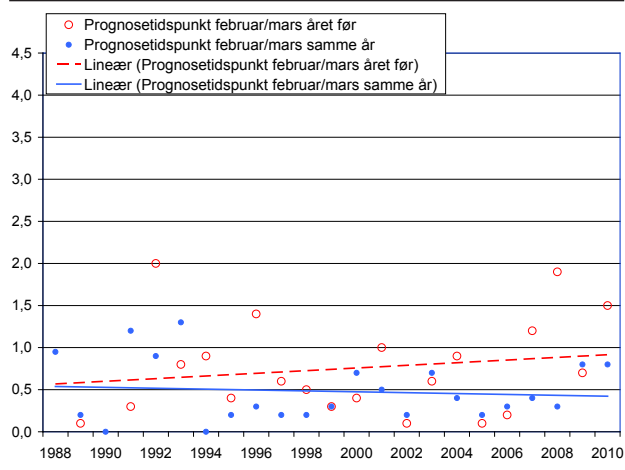
I tråd med for høye BNP anslag finner vi at anslagene på arbeidsledigheten har hatt en tendens til systematisk å ha blitt noe for høye. Prognosene gitt i februar/mars og mai/juni året før prognoseåret er i gjennomsnitt henholdsvis 0,3 og 0,2 prosentpoeng for høye, deretter er gjennomsnittlig avvik omtrent 0,1 prosentpoeng fram til og med mai/juni samme år. Etter dette er

¹ At alle avvik tilhører en gitt statistisk fordeling (normalfordeling med lik forventning og spredning) og er uavhengige.

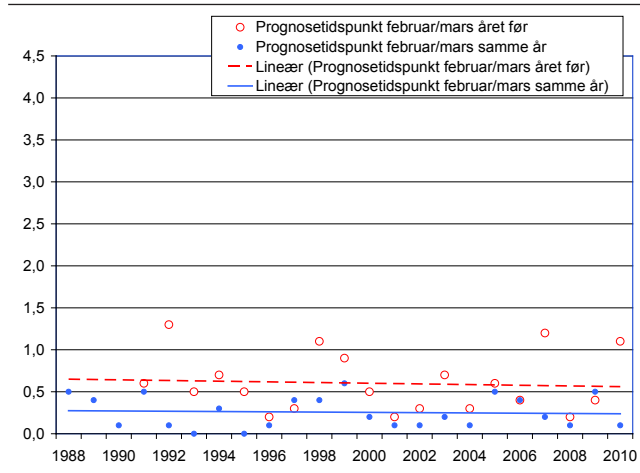
Figur 2.16. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Absolutt avvik fra foreløpig regnskap

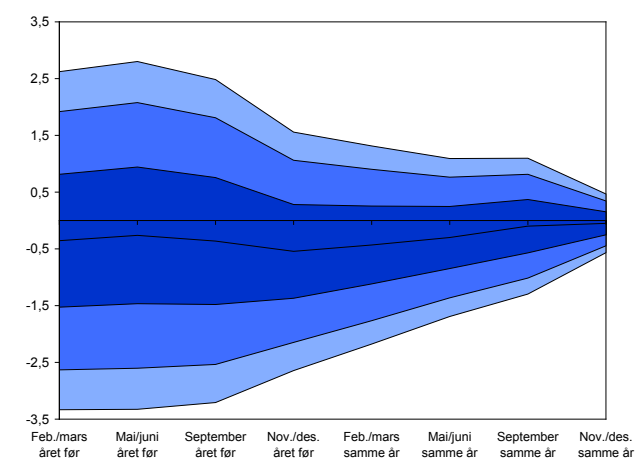
Figur 2.17. Anslag på prosentvis endring i KPI. Absolutt avvik fra regnskap

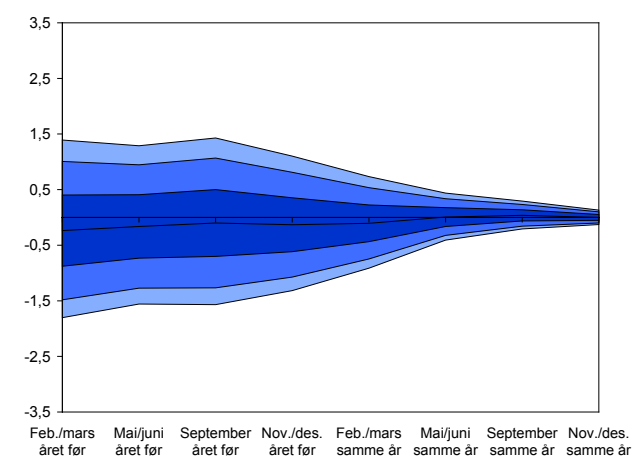
Figur 2.18. Anslag på arbeidsledighet (AKU) foretatt i februar samme år. Absolutt avvik fra regnskap

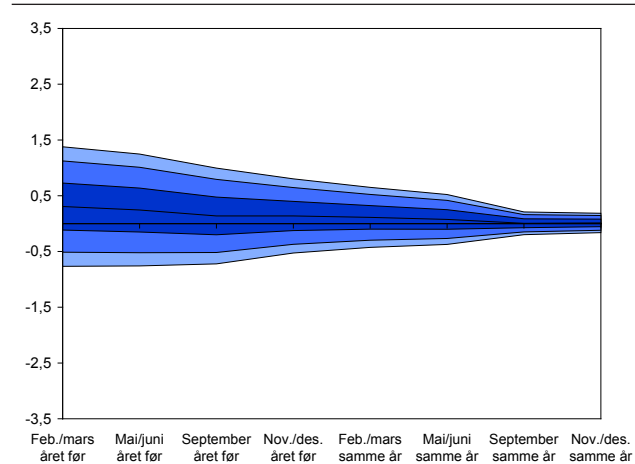
Figur 2.19. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Avvik fra foreløpige regnskapstall og spredningen i disse intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 percents konfidensintervaller

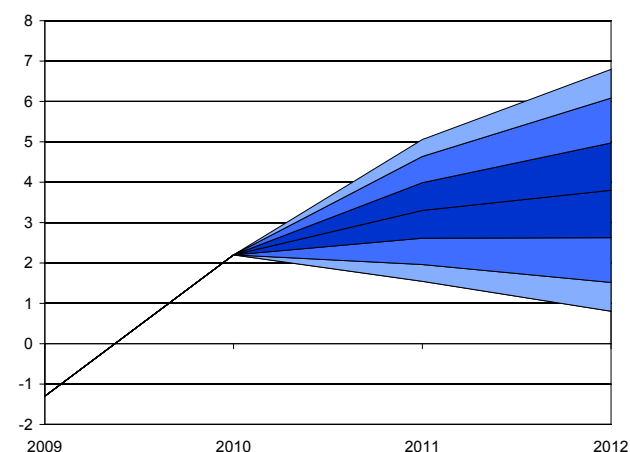
Figur 2.20. Anslag på prosentvis endring i KPI. Avvik fra regnskapstall og spredningen i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 percents konfidensintervaller

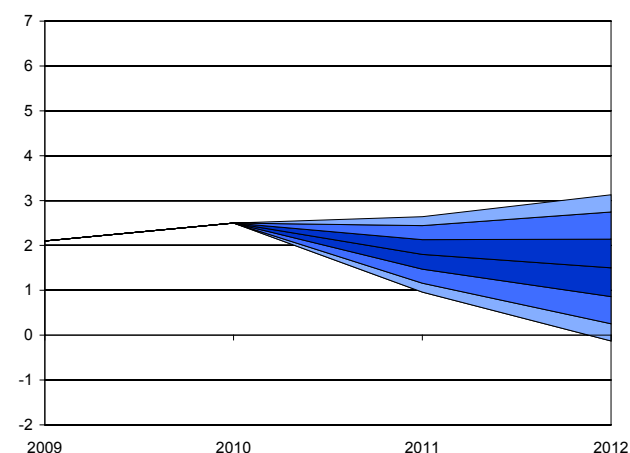
Figur 2.21. Anslag på arbeidsledighet (AKU). Avvik fra regnskapstall og spredningen i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 percents konfidensintervaller

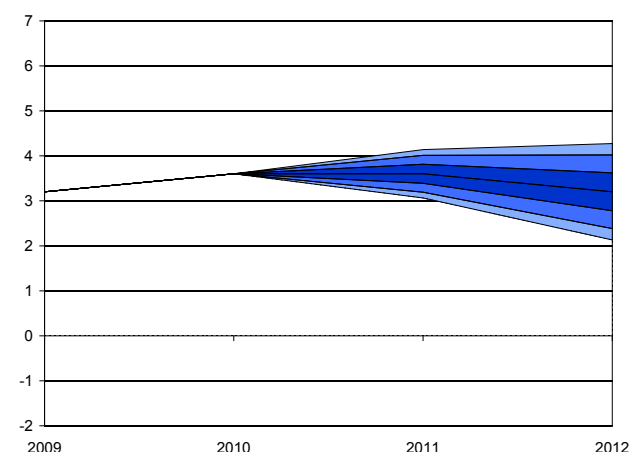
Figur 2.22. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Sikkerheten for at det foreløpige regnskapstallet vil ligge innenfor de tre intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

Figur 2.23. Anslag på prosentvis endring i KPI. Sikkerheten for at det foreløpige regnskapstallet vil ligge innenfor de tre intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

Figur 2.24. Anslag på arbeidsledighet (AKU). Sikkerheten for at det foreløpige regnskapstallet vil ligge innenfor de tre intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

avvikene i gjennomsnitt tilnærmet null. Sett i lys av den store spredningen i disse anslagene, tyder resultatene på at det ikke er store systematiske feil i våre anslag for de tre hovedstørrelsene.

Spredningen i anslagene

Det har vært relativt stor spredning i avviket mellom anslaget på BNP-veksten gitt i februar/mars året før prognoseåret og det foreløpige regnskapstallet. Anslaget for 2007 bommet mest, med 4,1 prosentpoeng. 2007-anslaget er imidlertid påvirket av endringer i nasjonalregnskapets definisjoner. Av de 15 anslagene vi har lagt på dette tidspunktet fra og med 1995-prognosen, ligger 8 mer enn 1 prosentpoeng unna det foreløpige regnskapstallet. En gang – i 1996 – traff prognosen helt nøyaktig. 1998- og 2008-prognosene var også svært bra, med henholdsvis 0,2 og 0,1 prosentpoeng avvik. Variasjonen i avvikene er i gjennomsnitt betydelig mindre i de prognosene som er gitt i desember året før, men fortsatt bommer 6 av 15 anslag med mer enn 1 prosentpoeng. Til tross for stadig mer informasjon om den økonomiske utviklingen i det året det gis prognoser for, reduseres ikke spredningen i avvikene i særlig grad for prognosene i september det samme året. En viktig årsak til dette er at de kvartalsvise BNP-tallene ofte har blitt revidert til dels betydelig gjennom prognoseåret. Først i den siste prognosen vi gir før «fasiten» foreligger, er det på ny en klar nedgang i spredningen i avvikene.

Vi finner et lignende mønster i anslagene for årsveksten i KPI. Det er betydelig variasjon mellom de første fem anslagene og resultatet, men anslagene fra og med juni samme år er svært treffsikre. Etter dette tidspunktet er det kun 2009-anslaget som er mer enn 0,3 prosentpoeng fra den faktiske veksttakten. Variasjonen i de foregående anslagene er 3-4 ganger så store. Siden KPI ikke revideres, avspeiler dette at faktisk utvikling i KPI gradvis blir kjent med full sikkerhet gjennom året.

Spredningen i avviket mellom anslag på ledigheten og resultatet viser en jevnere nedgang etter hvert som prognosehorisonten blir kortere. Det gjennomsnittlige absoluttavviket er på 0,6 prosentpoeng i februar/mars året før og 0,3 prosentpoeng i februar/mars samme år. Deretter synker spredningen gradvis. Også for ledigheten reduseres prognosefeilen betraktelig i de tre siste prognosene før resultatet foreligger. Etter dette ligger kun 2009-prognosen mer enn 0,4 prosentpoeng fra regnskapstallet. Som for KPI, skyldes dette at tallet blir gradvis kjent gjennom året og ikke revidert.

Prognosene for 2011 og 2012 er usikre

I figurene 2.22-2.24 vurderes usikkerheten i anslagene for 2011 og 2012 gitt i denne rapporten. Vi anslår nå veksten i BNP for Fastlands-Norge til 3,3 prosent i 2011 og 3,8 prosent i 2012. Basert på analysen over, er det 50 prosent sannsynlig at BNP-veksten for Fastlands-Norge vil ligge mellom 2,6 og 4,0 prosent i 2011 og mellom 2,6 og 5,0 prosent i 2012. Et intervall på til sammen 3,5 prosentpoeng i 2011, og 6,0 prosentpoeng

i 2012, dekker den prosentvise veksten med 90 prosent sannsynlighet. Intervallene illustrerer at det er vanskelig å gi en sikker prognose for veksten i BNP for Fastlands-Norge. Den har endret seg relativt mye fra år til år, og usikkerheten illustreres også ved at veksten revideres til dels mye fra foreløpig til endelig nasjonalregnskap.

Veksten i KPI var på 2,4 prosent i 2010. For 2011 og 2012 anslår vi veksten til henholdsvis 1,8 og 1,5 prosent. Det er 50 prosents sannsynlighet for at anslagene for 2010 og 2011 ikke bommer med mer enn henholdsvis 0,3 og 0,6 prosentpoeng.

Nivået på arbeidsledigheten er anslått til 3,6 prosent i 2011 og 3,2 prosent i 2012. Mens de historiske prognosefeilene tilsier at prognosen for 2011 kan betraktes med en relativt stor grad av sikkerhet, hefter det mer usikkerhet til prognosen for året etter. For eksempel vil regnskapstallet med 80 prosent sannsynlighet ikke ligge mer enn 0,4 prosentpoeng fra vårt anslag for

2011. I 2012 derimot er det 80 prosent sannsynlighet for at ledigheten blir innenfor et intervall på 0,8 prosentpoeng over og under anslaget.

2.13. Hvor godt traff SSBs prognoser for 2010?

SSB har publisert prognoser minst to år fram i tid siden 1990. Første gang vi publiserte prognoser for 2010 som en del av den løpende konjunkturovervåkingen var for fire år siden, i begynnelsen av 2007. I tabell 2.4 vises prognosene for 2010 gitt de to siste årene sammen med tallene for 2010 som nå foreligger.

De første prognosene bærer preg av tidspunktet de ble utarbeidet. I første halvår 2009 var det kraftig fall i aktivitetsnivå i nesten alle land, inkludert Norge. Det framsto da som svært usikkert hvor langt ned en ville komme før internasjonal økonomi begynte å stabilisere seg etter den kraftigste konjunkturedgangen siden krigen. En liten forskyvning i tidspunktet for omslaget ville få store konsekvenser for veksten på årsbasis i 2010,

Tabell 2.4. **SSBs framskrivninger for 2010. Vekstrater i prosent der ikke annet framgår**

	ØA 1/09	ØA 3/09	ØA 4/09	ØA 6/09	ØA 1/10	ØA 3/10	ØA 4/10	ØA 6/10	ØA 1/11
Realøkonomi									
Konsum i husholdninger mv.	3,1	4,6	5,4	5,5	5,5	4,1	3,3	3,7	3,6
Konsum i offentlig forvaltning	4,8	4,2	3,5	2,7	2,7	2,7	2,7	2,9	2,2
Bruttoinvestering i fast kapital	-2,7	-2,1	-0,2	-2,6	-3,1	-6,2	-5,5	-8,1	-8,9
Utvinning og rørrtransport	0,5	3,2	-1,8	-2,5	-3,7	-3,1	-5,9	-9,2	-12,6
Fastlands-Norge	-3,4	-3,6	0,9	-2,4	-1,6	-5,4	-3,9	-4,1	-4,4
Bolinvesteringer	-9,9	-3,9	2,3	-1,7	-2,9	-3,0	-3,7	-3,8	-3,5
Eksport	-1,4	-1,6	0,5	1,7	2,4	0,1	1,0	-1,5	-1,3
Råolje og gass	-0,4	-0,2	-1,7	-1,9	-2,2	-2,5	-2,2	-5,8	-6,5
Eksport tradisjonelle varer	-1,9	-2,2	2,7	4,0	6,7	4,6	5,3	5,8	5,0
Import	2,4	3,6	6,6	4,8	6,8	1,5	6,8	8,6	8,7
Import tradisjonelle varer	1,9	2,6	6,7	6,4	6,2	2,6	7,8	7,8	8,4
BNP	0,5	0,7	1,4	1,7	1,5	0,6	1,0	0,0	0,4
BNP Fastlands-Norge	0,9	1,0	2,1	2,2	2,0	1,6	1,5	2,0	2,2
Arbeidsmarked									
Sysselsatte personer	-0,2	-0,5	-0,6	-0,3	-0,1	-0,2	-0,6	-0,1	-0,2
AKU-ledighet (nivå)	4,7	4,6	3,9	3,5	3,5	3,5	3,6	3,5	3,6
Priser og lønninger									
Årslønn ¹	3,2	3,5	3,7	3,5	3,4	3,4	3,5	3,5	3,6
Konsumprisindeksen (KPI)	1,0	1,1	0,9	0,8	1,7	2,5	2,5	2,4	2,5
KPI-JAE	1,1	1,0	0,9	0,7	1,0	1,4	1,4	1,4	1,4
Eksportpris tradisjonelle varer	-2,8	-2,1	-0,8	-0,9	-2,7	2,0	3,0	3,2	3,6
Importpris tradisjonelle varer	-3,8	-2,8	-3,4	-3,4	-3,3	-3,1	-0,4	-0,6	-0,3
Boligpris	-2,1	2,0	6,2	6,6	7,2	7,9	8,6	8,6	8,3
MEMO:									
Pengemarkedsrente (nivå)	2,5	2,2	2,7	2,7	2,6	2,5	2,5	2,5	2,5
Utlånsrente, banker (nivå)	3,8	3,4	3,7	4,1	4,0	4,6	4,6	4,5	4,5
Importveid kronekurs (44 land)	-4,4	-6,6	-4,6	-6,6	-5,9	-4,0	-4,2	-3,7	-3,8
Driftsbalanse, mrd. kroner	186	275	275	378	388	369	350	317	323
Eksportmarkedsindikatorer	-0,9	-1,7	1,6	2,8	4,0	5,6	6,4	7,4	10,4
Råoljepris, kroner per fat	324	388	387	446	458	488	475	487	485

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

¹ Før 2010 ble det gitt prognoser for lønn per normalårsverk.

selv om en ellers skulle ha truffet godt på utviklingen gjennom dette året.

Våre internasjonale anslag ble basert på en litt for sen utflating av aktivitetsfallet og gjeninnhenting ble undervurdert. Ifølge våre nåværende anslag økte importen hos våre handelspartnere i 2010 nesten like kraftig som den falt i 2009. Dette bidro til at tradisjonell vareeksport ble anslått for lavt. Prisutviklingen både for tradisjonell eksport og råolje ble også lenge anslått for lavt, men her spiller det også inn at krona lenge ble anslått for sterk. Volumveksten i den tradisjonelle vareeksporten begynte å bli ganske presist anslått på høsten 2009, mens man måtte komme et stykke inn i 2010 før eksportprisene kom på plass.

Husholdningenes konsum ble riktignok noe overvurdert fra våren 2009 til vinteren 2010, men anslagene har samlet sett vært ganske gode. Investeringene samlet har hele tiden blitt overvurdert. Oljeinvesteringene er utslagsgivende for dette bildet, mens investeringene i Fastlands-Norge fra og med desember 2009 har truffet rimelig bra.

Penge- og finanspolitikk ble brukt meget aktivt for å bekjempe de realøkonomiske konsekvensene av finanskrisen. Årsaken til at vi i første halvår 2009 overvurderte veksten i offentlig konsum i 2010 var at vi undervurderte aktivitetsutviklingen i Norge utenom offentlig forvaltning og dermed overvurderte behovet for fortsatt finanspolitisk stimulans. Rentenivået har derimot hele tiden blitt forutsatt nær det realiserte. Anslagene for veksten i BNP Fastlands-Norge har jevnt over ligget ganske nær de foreløpige nasjonalregnskapstallene. I første halvår 2009 og sommeren 2010 ble veksten noe undervurdert.

En periode i 2009 var vurderingen av arbeidsmarkedet i 2010 klart for pessimistisk slik at arbeidsledigheten ble anslått for høyt. Anslagene for sysselsettingen var imidlertid hele tiden svært gode, men vi undervurderte fleksibiliteten i arbeidsmarkedet slik at vi anslo at arbeidsstyrken skulle vokse langt mer enn den gjorde.

Når det gjelder det nominelle bildet har lønnsveksten hele tiden blitt anslått nær fasit, mens inflasjonen målt med KPI-JAE til tider ble anslått litt for lavt fordi krona ble vurdert sterkere enn det som ble realisert. KPI i alt ble lenge prognostisert en del for lavt, noe som i stor grad kan føres tilbake til at temperatur og nedbør bidro til at elektrisitetsprisene ble vesentlig høyere enn det som lå inne i terminprisene. Veksten i boligprisene i 2010 ble klart undervurdert i prognosene gitt i første halvår 2009. I de påfølgende prognosene ble imidlertid utviklingen i boligprisene ganske godt anslått.

Boks 2.3. Hovedrevisjon av nasjonalregnskapet i 2011

Forbedringer i nasjonalregnskapets beregningsmetoder og kildestatistikk innarbeides gjennom hovedrevisjoner eller tallrevisjoner omtrent hvert femte år. For å sikre konsistente tidsserier foretas det da også historiske tilbakeregninger. En ny hovedrevisjon er nå under arbeid, og reviderte tall tilbake til 1970 vil bli publisert i november 2011 (Todsens, 2010). En viktig konsekvens vil være at innholdet i næringsaggregater som industri, samferdsel og foretningmessig tjenesteyting endres.

Referanse: Todsens, S. (2010): Hovedrevisjon av nasjonalregnskapet 2011, Økonomiske analyser 6/2010.

Temaboks 2.4. Direkte og indirekte importandeler

Bruken av varer og tjenester kan deles inn i sluttleveringer – det vil si til konsum, investeringer og eksport – og produktinnsats, som er en produksjonsfaktor. En del av sluttleveringene dekkes direkte gjennom import og denne andelen kalles den direkte importandelen. De øvrige leveringene kommer fra innenlandske produsenter. Men også de innenlandske produsentene benytter importert produktinnsats. Den produktinnsatsen som leveres av underleverandører og som er importert defineres som den indirekte importandelen. Her inkluderes altså importert produktinnsats hos alle underleverandører knyttet til den aktuelle leveringen. Den totale andelen av import i en sluttlevering er dermed minst like høy som den direkte andelen. Fordi størrelsen på importandelene er forskjellig for de ulike produkter vil en gitt endring i en sluttleveringskomponent medføre ulike impulser mot norsk produksjon.

Importandelene beregnes ved å studere virkningen på importen av den enkelte sluttleveringskomponenten i en statisk kryssløpsmodell. Dette innebærer at man ikke tar med virkninger av endringer i relative priser, ringvirkninger fra endringer i inntekstoppptjening, behov for endret produksjonskapasitet (investeringer) og mulige effekter på renter og valutakurs. Importandelene gjengitt i tabellen er beregnet for årene 2002-2007 og er tidligere publisert i ulike utgaver av økonomisk utsyn. På grunn av hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet (NR) er det ikke laget endelige tall for 2008, og vi har derfor ikke kunnet lage importandeler for dette året.

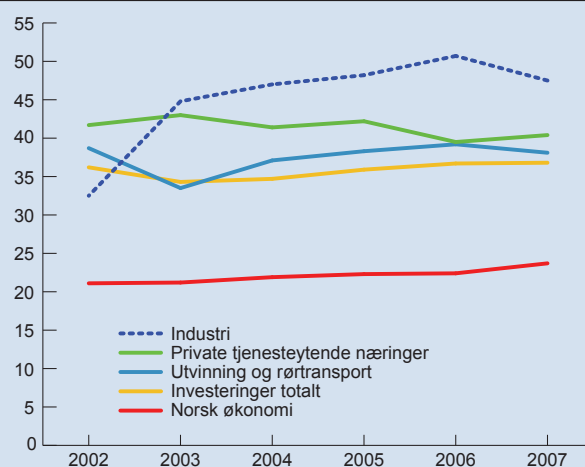
Endring i importandeler 2002-2007

Importandelen i norsk økonomi økte klart gjennom forrige oppgangskonjunktur. Det kan være flere årsaker til dette. Den sterke veksten i innenlandsk etterspørsel bidro til kapasitetsproblemer og tap av kostnadsmessig konkurranseevne. En annen årsak er sammensetningen av etterspørselskomponentene i norsk økonomi. Husholdningenes konsum, den klart største etterspørselskomponenten, varierer lite over konjunkturerne i forhold til investeringene. Importandelen til investeringsvarer er

for det meste høyere enn for de øvrige etterspørselskomponentene, slik at stigende investeringer gjennom høykonjunkturerne gjennomgående bidrar til å forklare noe av økningen.

I figuren er tallene for investeringene splittet opp, og det framgår at industriens importandel økte. Det var også en svak økning innen utvinning og rørtransport, mens andelen falt for de private tjenesteytende næringene på fastlandet. Tjenesteytende næringene er om lag like store som de to andre næringene til sammen og er således viktig for å forstå utviklingen i de samlede importandelene. Importandelene i bygg og anlegg er betydelig lavere enn for de øvrige investeringsartene, og i løpet av denne perioden falt anleggsinvesteringenes andel av investeringene, noe som er med på å forklare økningen i importandelene.

Importandeler for ulike næringers investeringer, totale investeringer og for norsk økonomi totalt. 2002-2007

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Importandeler 2002-2007

	Industri			Utvinning og rørtransport			Private tjenesteytende fastlandsnæringer			Investeringer Total importandel	Norsk økonomi Total importandel
	Direkte	Indirekte	Total	Direkte	Indirekte	Total	Direkte	Indirekte	Total		
2002	18,4	14,1	32,5	25,6	13,1	38,7	28,9	12,8	41,7	36,2	21,1
2003	23,4	21,4	44,8	19,3	14,2	33,5	14,8	28,2	43,0	34,3	21,2
2004	34,8	12,2	47,0	20,6	16,5	37,1	29,9	11,5	41,4	34,7	21,9
2005	35,3	12,9	48,2	20,3	18,0	38,3	30,1	12,1	42,2	35,9	22,3
2006	37,2	13,5	50,7	23,7	15,5	39,2	25,3	14,2	39,5	36,7	22,4
2007	34,8	12,7	47,5	20,7	17,4	38,1	25,6	14,8	40,4	36,8	23,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.5. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2007-priser. Millioner kroner**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2009	2010	09:1	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	956 360	991 131	234 138	238 021	240 646	243 623	245 572	245 265	248 271	251 106
Konsum i husholdninger	916 510	950 158	224 375	228 148	230 628	233 405	235 497	235 066	237 977	240 687
Varekonsum	469 721	488 628	113 526	116 453	118 815	120 695	120 977	120 585	121 996	123 966
Tjenestekonsum	415 841	425 336	103 205	103 833	104 256	104 632	105 223	105 918	106 814	107 390
Husholdningenes kjøp i utlandet	55 602	62 454	13 781	13 876	13 620	14 523	15 601	15 170	15 722	16 047
Utlendingers kjøp i Norge	-24 654	-26 260	-6 138	-6 014	-6 063	-6 446	-6 304	-6 607	-6 555	-6 716
Konsum i ideelle organisasjoner	39 849	40 973	9 763	9 873	10 017	10 218	10 075	10 198	10 293	10 420
Konsum i offentlig forvaltning	487 046	497 770	120 217	121 401	122 939	122 478	122 270	123 758	125 847	126 402
Konsum i statsforvaltningen	252 608	251 970	62 345	62 885	63 419	63 959	61 551	62 373	63 646	64 258
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	220 367	219 483	54 360	54 574	55 325	56 110	53 571	54 372	55 559	55 841
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	32 241	32 487	7 985	8 311	8 095	7 849	7 980	8 001	8 087	8 418
Konsum i kommuneforvaltningen	234 438	245 800	57 871	58 516	59 519	58 520	60 719	61 385	62 201	62 143
Bruttoinvestering i fast realkapital	476 379	433 878	124 682	118 160	112 049	121 056	103 628	112 038	104 590	113 067
Utvinning og rørtransport	120 322	105 129	32 626	30 681	28 648	28 396	26 453	27 837	23 267	27 580
Tjenester tilknyttet utvinning	10 674	1 222	4 757	-143	1 593	4 467	249	420	341	213
Utenriks sjøfart	18 464	15 118	4 371	4 711	4 502	4 787	2 876	5 185	4 027	2 935
Fastlands-Norge	326 920	312 408	82 928	82 912	77 306	83 405	74 050	78 595	76 956	82 339
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	247 139	237 326	66 120	63 661	58 829	58 469	56 993	59 972	58 861	61 307
Næringer	175 542	168 232	46 704	45 473	41 517	41 686	40 169	42 967	41 439	43 709
Industri og bergverk	23 834	19 679	6 944	6 823	5 356	4 730	5 510	5 085	4 448	4 810
Annen vareproduksjon	28 806	30 017	7 427	7 188	7 186	6 995	7 094	7 496	7 525	7 729
Tjenester	122 902	118 535	32 333	31 462	28 975	29 962	27 566	30 386	29 465	31 169
Boliger (husholdninger)	71 597	69 095	19 415	18 188	17 312	16 783	16 823	17 005	17 422	17 598
Offentlig forvaltning	79 780	75 081	16 809	19 250	18 477	24 936	17 058	18 623	18 095	21 032
Lagerendring og statistiske avvik	-33 383	42 362	-9 746	-4 201	-3 149	-13 966	5 221	19 651	6 674	11 991
Bruttoinvestering i alt	442 996	476 240	114 936	113 959	108 899	107 091	108 850	131 689	111 264	125 058
Innenlandsk sluttanvendelse	1 886 401	1 965 142	469 291	473 381	472 484	473 192	476 692	500 712	485 382	502 566
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	1 770 325	1 801 309	437 283	442 333	440 890	449 507	441 893	447 618	451 073	459 847
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	566 826	572 851	137 025	140 651	141 416	147 414	139 328	142 381	143 942	147 434
Eksport i alt	1 007 996	994 886	252 737	245 460	254 173	255 600	255 862	244 367	247 935	246 244
Tradisjonelle varer	289 338	303 721	70 081	69 878	74 487	74 812	75 452	75 632	77 972	74 998
Råolje og naturgass	464 838	434 643	118 674	112 900	118 339	115 166	112 339	110 104	105 054	105 977
Skip, plattformer og fly	14 756	15 538	5 145	3 450	2 900	3 247	7 908	2 782	2 728	2 119
Tjenester	239 065	240 984	58 836	59 233	58 448	62 376	60 163	55 848	62 181	63 150
Samlet sluttanvendelse	2 894 398	2 960 027	722 028	718 841	726 657	728 792	732 554	745 079	733 316	748 810
Import i alt	638 407	693 948	155 100	157 373	161 562	164 663	164 972	177 613	174 169	176 011
Tradisjonelle varer	396 194	429 546	99 807	97 687	99 488	99 340	102 811	108 835	107 184	109 662
Råolje og naturgass	4 893	5 927	619	818	1 873	1 602	835	1 931	2 201	971
Skip, plattformer og fly	27 569	35 479	4 584	6 580	5 719	10 685	7 852	10 321	8 875	8 431
Tjenester	209 751	222 996	50 090	52 287	54 481	53 036	53 475	56 526	55 910	56 946
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	2 255 990	2 266 079	566 928	561 468	565 095	564 130	567 581	567 465	559 147	572 799
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	1 731 784	1 769 970	432 371	432 650	432 186	435 717	438 476	440 443	445 179	446 655
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	524 207	496 110	134 556	128 818	132 908	128 413	129 106	127 023	113 968	126 144
Fastlands-Norge (basisverdi)	1 484 520	1 515 670	370 826	370 841	369 872	372 285	374 866	377 350	381 035	382 163
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 143 877	1 167 398	286 123	285 953	284 648	286 480	288 409	290 215	293 553	294 478
Industri og bergverk	201 844	206 117	50 555	49 845	50 352	50 902	50 776	51 119	51 907	52 252
Annen vareproduksjon	167 637	169 483	42 152	41 085	42 185	42 294	41 936	41 429	42 903	42 854
Tjenester inkl. boligjenester	774 395	791 797	193 416	195 023	192 111	193 284	195 698	197 668	198 743	199 371
Offentlig forvaltning	340 644	348 273	84 703	84 888	85 224	85 805	86 456	87 134	87 482	87 686
Produktavgifter og -subsidier	247 263	254 299	61 545	61 810	62 314	63 432	63 610	63 093	64 144	64 492

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.6. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2007-priser. Prosentvis endring fra foregående kvartal**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2009	2010	09:1	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	0,2	3,6	-0,5	1,7	1,1	1,2	0,8	-0,1	1,2	1,1
Konsum i husholdninger	0,0	3,7	-0,6	1,7	1,1	1,2	0,9	-0,2	1,2	1,1
Varekonsum	-0,2	4,0	-0,9	2,6	2,0	1,6	0,2	-0,3	1,2	1,6
Tjenestekonsum	0,8	2,3	-0,2	0,6	0,4	0,4	0,6	0,7	0,8	0,5
Husholdningenes kjøp i utlandet	-6,8	12,3	-3,0	0,7	-1,8	6,6	7,4	-2,8	3,6	2,1
Utlendingers kjøp i Norge	-7,0	6,5	-6,4	-2,0	0,8	6,3	-2,2	4,8	-0,8	2,5
Konsum i ideelle organisasjoner	3,4	2,8	1,9	1,1	1,5	2,0	-1,4	1,2	0,9	1,2
Konsum i offentlig forvaltning	4,7	2,2	2,3	1,0	1,3	-0,4	-0,2	1,2	1,7	0,4
Konsum i statsforvaltningen	4,9	-0,3	2,3	0,9	0,8	0,9	-3,8	1,3	2,0	1,0
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	5,6	-0,4	3,2	0,4	1,4	1,4	-4,5	1,5	2,2	0,5
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	0,5	0,8	-3,0	4,1	-2,6	-3,0	1,7	0,3	1,1	4,1
Konsum i kommuneforvaltningen	4,6	4,8	2,3	1,1	1,7	-1,7	3,8	1,1	1,3	-0,1
Bruttoinvestering i fast realkapital	-7,4	-8,9	-5,4	-5,2	-5,2	8,0	-14,4	8,1	-6,6	8,1
Utvinning og rørtransport	5,8	-12,6	11,6	-6,0	-6,6	-0,9	-6,8	5,2	-16,4	18,5
Tjenester tilknyttet utvinning	98,2	-88,5	289,2	-103,0	..	180,5	-94,4	68,6	-18,9	-37,6
Utenriks sjøfart	-25,4	-18,1	-53,3	7,8	-4,4	6,3	-39,9	80,3	-22,3	-27,1
Fastlands-Norge	-11,7	-4,4	-9,9	0,0	-6,8	7,9	-11,2	6,1	-2,1	7,0
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	-16,4	-4,0	-8,9	-3,7	-7,6	-0,6	-2,5	5,2	-1,9	4,2
Næringer	-15,4	-4,2	-10,3	-2,6	-8,7	0,4	-3,6	7,0	-3,6	5,5
Industri og bergverk	-30,0	-17,4	-20,2	-1,7	-21,5	-11,7	16,5	-7,7	-12,5	8,1
Annen vareproduksjon	-17,4	4,2	-9,0	-3,2	0,0	-2,7	1,4	5,7	0,4	2,7
Tjenester	-11,3	-3,6	-8,2	-2,7	-7,9	3,4	-8,0	10,2	-3,0	5,8
Boliger (husholdninger)	-18,9	-3,5	-5,1	-6,3	-4,8	-3,1	0,2	1,1	2,5	1,0
Offentlig forvaltning	7,0	-5,9	-13,7	14,5	-4,0	35,0	-31,6	9,2	-2,8	16,2
Lagerendring og statistiske avvik	-231,2	-226,9	-321,8	-56,9	-25,0	343,5	-137,4	276,4	-66,0	79,7
Bruttoinvestering i alt	-17,9	7,5	-15,6	-0,9	-4,4	-1,7	1,6	21,0	-15,5	12,4
Innenlandsk sluttanvendelse	-3,7	4,2	-4,0	0,9	-0,2	0,1	0,7	5,0	-3,1	3,5
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	-1,1	1,8	-1,7	1,2	-0,3	2,0	-1,7	1,3	0,8	1,9
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	5,0	1,1	0,0	2,6	0,5	4,2	-5,5	2,2	1,1	2,4
Eksport i alt	-4,0	-1,3	-2,9	-2,9	3,5	0,6	0,1	-4,5	1,5	-0,7
Tradisjonelle varer	-8,2	5,0	-6,3	-0,3	6,6	0,4	0,9	0,2	3,1	-3,8
Råolje og naturgass	-1,2	-6,5	-0,6	-4,9	4,8	-2,7	-2,5	-2,0	-4,6	0,9
Skip, plattformer og fly	3,9	5,3	39,9	-33,0	-15,9	12,0	143,6	-64,8	-1,9	-22,3
Tjenester	-4,5	0,8	-5,8	0,7	-1,3	6,7	-3,5	-7,2	11,3	1,6
Samlet sluttanvendelse	-3,8	2,3	-3,6	-0,4	1,1	0,3	0,5	1,7	-1,6	2,1
Import i alt	-11,4	8,7	-13,9	1,5	2,7	1,9	0,2	7,7	-1,9	1,1
Tradisjonelle varer	-13,1	8,4	-5,4	-2,1	1,8	-0,1	3,5	5,9	-1,5	2,3
Råolje og naturgass	31,5	21,1	-63,1	32,3	128,9	-14,5	-47,9	131,3	14,0	-55,9
Skip, plattformer og fly	-30,1	28,7	-73,2	43,6	-13,1	86,8	-26,5	31,4	-14,0	-5,0
Tjenester	-5,5	6,3	-10,2	4,4	4,2	-2,7	0,8	5,7	-1,1	1,9
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	-1,4	0,4	-0,4	-1,0	0,6	-0,2	0,6	0,0	-1,5	2,4
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	-1,3	2,2	-0,4	0,1	-0,1	0,8	0,6	0,4	1,1	0,3
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	-1,7	-5,4	-0,3	-4,3	3,2	-3,4	0,5	-1,6	-10,3	10,7
Fastlands-Norge (basisverdi)	-1,0	2,1	-0,5	0,0	-0,3	0,7	0,7	0,7	1,0	0,3
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	-2,1	2,1	-1,1	-0,1	-0,5	0,6	0,7	0,6	1,1	0,3
Industri og bergverk	-5,9	2,1	-3,6	-1,4	1,0	1,1	-0,2	0,7	1,5	0,7
Annen vareproduksjon	-3,0	1,1	0,0	-2,5	2,7	0,3	-0,8	-1,2	3,6	-0,1
Tjenester inkl. boligjenester	-0,8	2,2	-0,6	0,8	-1,5	0,6	1,2	1,0	0,5	0,3
Offentlig forvaltning	2,6	2,2	1,5	0,2	0,4	0,7	0,8	0,8	0,4	0,2
Produktavgifter og -subsidier	-3,1	2,8	-0,1	0,4	0,8	1,8	0,3	-0,8	1,7	0,5

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindekser. 2007=100**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2009	2010	09:1	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	106,2	108,2	105,4	106,4	106,4	106,1	108,6	107,8	107,8	108,8
Konsum i offentlig forvaltning	109,5	111,5	109,0	109,6	109,6	109,6	111,4	111,0	111,4	112,3
Bruttoinvestering i fast kapital	109,1	114,3	108,1	108,9	111,0	108,5	112,6	112,6	115,6	116,6
Fastlands-Norge	108,1	110,8	107,5	108,1	109,3	107,7	109,5	110,2	111,6	112,0
Innenlandsk sluttanvendelse	107,5	110,1	107,4	107,7	107,2	107,3	110,1	109,7	109,5	110,6
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	107,4	109,6	106,8	107,6	107,8	107,4	109,5	109,1	109,5	110,3
Eksport i alt	100,1	105,6	102,3	98,8	99,1	99,2	101,8	105,8	104,9	110,3
Tradisjonelle varer	96,1	99,6	97,6	95,9	97,3	94,0	95,2	99,0	100,9	103,3
Samlet sluttanvendelse	104,9	108,6	105,6	104,6	104,4	104,5	107,2	108,4	107,9	110,5
Import i alt	102,8	102,1	105,3	104,3	102,6	98,8	102,5	102,0	101,3	102,9
Tradisjonelle varer	103,3	102,9	106,0	104,0	102,9	99,9	101,3	103,3	102,3	105,0
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	105,5	110,5	105,7	104,7	104,9	106,1	108,6	110,4	110,0	112,9
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	106,6	109,9	105,2	106,6	107,2	107,2	108,6	109,8	110,2	110,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.8. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. Prosentvis endring fra foregående kvartal**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2009	2010	09:1	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,5	1,9	0,0	0,9	0,0	-0,2	2,4	-0,7	0,0	0,9
Konsum i offentlig forvaltning	3,5	1,9	0,2	0,6	0,0	0,0	1,6	-0,3	0,3	0,8
Bruttoinvestering i fast kapital	2,7	4,8	-1,5	0,8	1,9	-2,2	3,7	0,0	2,7	0,9
Fastlands-Norge	2,5	2,5	0,0	0,6	1,1	-1,4	1,7	0,6	1,3	0,3
Innenlandsk sluttanvendelse	3,5	2,4	1,6	0,3	-0,4	0,1	2,6	-0,3	-0,3	1,0
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	2,8	2,0	0,0	0,7	0,2	-0,4	2,0	-0,4	0,3	0,8
Eksport i alt	-14,1	5,5	-9,5	-3,4	0,3	0,1	2,6	3,9	-0,9	5,2
Tradisjonelle varer	-6,1	3,6	-6,6	-1,8	1,5	-3,5	1,3	4,0	2,0	2,4
Samlet sluttanvendelse	-3,1	3,5	-2,4	-0,9	-0,2	0,1	2,6	1,2	-0,5	2,4
Import i alt	-0,2	-0,7	0,4	-1,0	-1,6	-3,8	3,8	-0,4	-0,7	1,5
Tradisjonelle varer	-1,3	-0,3	-2,4	-1,9	-1,1	-2,9	1,4	2,0	-1,0	2,7
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	-4,0	4,7	-3,3	-0,9	0,2	1,2	2,3	1,7	-0,4	2,6
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	3,3	3,0	0,2	1,4	0,6	0,0	1,2	1,1	0,4	0,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.14. Temabokser i Konjunkturtendensene. 2004-2010

ØA 6/2010

- Omlegging av KPI, 25
- Hva skjer med norsk økonomi med kraftigere nedgang internasjonalt?, 26

ØA 3/2010

- Gjeldskrisen i Europa, 10-11

ØA 1/2010

- Faktorer bak vekst og fall i konsumet 2005-2009, 18
- Lagerendringer og statistiske avvik, 23
- Fra lønn per normalårsverk til årslønn, 26
- Kraftmarkedet framover, 27
- Direkte og indirekte importandeler, 33

ØA 6/2009

- Inkludering og konjunkturer påvirker sykefraværet, 22
- Det kan gå verre, 25

ØA 4/2009

- Effekter på norsk økonomi av en mer markert internasjonal lavkonjunktur, 24-25
- Betydningen av den ekspansive finanspolitikken for utviklingen i norsk økonomi, 26

ØA 3/2009

- "Boligpriskrakk" – Hvilke effekter kan det få for norsk økonomi?, 17

ØA 1/2009

- Virkninger av lavere oljeinvesteringer, 19
- Kraftmarkedet framover, 26
- Direkte og indirekte importandeler, 32

ØA 6/2008

- Virkninger av alternative finanspolitiske tiltak, 24.

ØA 4/2008

- Virkninger av økte investeringer i offentlig infrastruktur, 11

ØA 3/2008

- Virkninger av økte energipriser, 23

ØA 1/2008

- Hvilken rentebane vil gi 2,5 prosent inflasjon?, 14.
- Realøkonomiske effekter av et kraftig børsfall, 21.
- Kraftmarkedet framover, 24.
- Verdensmarkedspriser på matvarer og prisutviklingen for matvarer i Norge, 25.
- Direkte og indirekte importandeler, 31.

ØA 6/2007

- Virkninger på norsk økonomi av et kraftigere internasjonalt tilbakeslag, 22-23.

ØA 4/2007

- Uro i internasjonale finansmarkeder, 9.
- Betydningen av renta i boligmarkedet, 15.

ØA 3/2007

- Virkninger av å "følge" handlingsregelen, 11.
- Virkninger av økt arbeidsinnvandring, 20-21.

ØA 1/2007

- Betydningen av internasjonale priser for norsk økonomi, 21.
- Kraftmarkedet framover, 22.
- Direkte og indirekt importandeler, 29.

ØA 6/2006

- Valutakursen med Norges Banks rentebane og SSBs modeller, 11.
- Betydningen av nedgangen i ledighet for lønnsvekst og inflasjon, 19.

ØA 1/2006

- Alternativ lønnsvekstberegning, 20.
- Utsiktene i kraftmarkedet framover, 22.
- Konjunkturtrekk i norsk økonomi i de siste 25 årene, 28-29.
- Direkte og indirekte importandeler, 30.

ØA 6/2005

- Virkninger av høyere rente, 11.
- Sykefravær og lønnsinntekter, 19.
- Lønnsvekst i lys av industribedriftenes lønnsomhet, 20.

ØA 4/2005

- Hva skjer dersom handlingsregelen ikke følges?, 11.
- Forklaringsfaktorene bak valutakursutviklingen de senere år, 13.

ØA 3/2005

- Virkningen av en sterkere krone, 14.

ØA 1/2005

- Utsiktene i kraftmarkedet framover, 21.
- Noen viktige drivkrefter bak konjunkturutviklingen 2000-2008, 22-23.

ØA 6/2004

- Virkningen av økte oljeinvesteringer i 2005-2007, 13.
- Husholdningenes formuesplassering, 14.
- Nye EU-land: Statistikk om arbeidsinnvandring, 18.
- Redusert sykefravær, 20.
- Fortsatt internasjonal oppgang – en alternativ prognosebane, 22-23.

ØA 4/2004

- Norges Banks utfordring, 13.
- Virkninger av en "normalisering" av pengemarkedsrentene, 23.
- På vei mot inflasjonsmålet – også i modellarbeidet, 24-25

ØA 3/2004

- En oljesmurt alternativbane, 22-24.

ØA 1/2004

- Kraftmarkedet i 2003 og utsiktene framover, 24.

3. Utenriksøkonomi og disponibel realinntekt for Norge

Overskuddet på driftsbalansen overfor utlandet økte i 2010. Eksportoverskuddet i handelen med varer og tjenester ble noe redusert, men dette oppveies av en reduksjon i underskuddet på rente- og stønadsbalansen. Etter en nedgang i disponibel realinntekt i 2009, økte disponibel realinntekt med 4,2 prosent fra 2009 til 2010.

3.1. Driftsregnskapet

Norge hadde et overskudd på driftsbalansen overfor utlandet på 323 milliarder kroner i 2010 i følge foreløpige beregninger, se tabell 3.1. Dette er 11,2 milliarder kroner mer enn i 2009. Den samlede eksporten av varer og tjenester var på 1 051 milliarder kroner, mens samlet import var på 709 milliarder kroner. Dette ga et overskudd for handelen med varer og tjenester overfor utlandet på 342 milliarder kroner, en nedgang på 11 milliarder kroner fra året før. For rente- og stønadsbalansen er det foreløpig beregnet et underskudd på 19 milliarder kroner.

Høyere handelsoverskudd for varer

Varehandelen med utlandet ga et overskudd på 319 milliarder kroner i 2010, en liten økning fra 2009. Vareeksporten steg med 38 milliarder kroner og vareimporten med 34 milliarder kroner.

Eksportverdien økte mest for råolje og tradisjonelle varer, mens eksporten av nye skip gikk ned fra 2009 til 2010. Økt råoljepris med 28,9 prosent bidro til at eksportverdien av råolje og naturgass samlet var 19 milliarder kroner høyere i 2010 enn året før. Prisen på naturgass svekket seg med 13,9 prosent og trakk eksportverdien i motsatt retning. Eksportert volum av råolje gikk ned med 10 prosent, mens eksportvolumet

av naturgass gikk opp med 0,8 prosent. Til sammenligning økte eksportvolumet av tradisjonelle varer med 5 prosent samtidig som prisene i gjennomsnitt steg med 3,6 prosent. Eksportverdien for tradisjonelle varer var dermed vel 24 milliarder kroner høyere enn i 2009. Eksporten av metaller og fisk bidro mest til oppgangen for tradisjonelle varer, mens verkstedsproduktene maskiner og utstyr trakk eksporten i motsatt retning.

Verdien av vareimporten økte med 7,7 prosent. Det viktigste bidraget til dette er en økning i importvolumet på 9,9 prosent. Importvarene var i gjennomsnitt 2 prosent billigere i 2010 enn i 2009. Importverdien av tradisjonelle varer økte med 33 milliarder kroner og utgjorde hoveddelen av økningen i vareimporten. Metallimporten økte med 9 milliarder kroner og bidro mest til veksten i importverdien av tradisjonelle varer. Verdien av personbilimporten økte med 7 milliarder kroner som følge av en økning i importvolumet på 34,8 prosent.

Lavere overskudd i tjenestehandelen med utlandet

Overskuddet i tjenestehandelen med utlandet var på 23 milliarder kroner, 14 milliarder kroner mindre enn i 2009. Samlet tjenesteeksport var på 256 milliarder kroner, 4 milliarder kroner høyere enn i 2009.

Tabell 3.1. Driftsbalansen

	Milliarder kroner										Prosentvis endring fra 2009 til 2010		
	2009	2010	09.01	09.02	09.03	09.04	10.01	10.02	10.03	10.04	Verdi	Volum	Pris
Eksport	1 008,8	1 050,5	266,8	238,1	241,1	262,8	262,7	254,6	250,5	282,8	4,1	-1,3	5,5
Varer	756,6	794,1	208,2	172,8	179,7	195,9	203,6	192,5	184,6	213,4	5,0	-2,0	7,1
Tradisjonelle varer	278,1	302,5	69,2	65,5	69,5	74,0	72,5	73,1	75,6	81,3	8,8	5,0	3,6
Råolje og naturgass	465,1	483,7	134,1	104,1	107,8	119,1	127,3	117,6	107,4	131,4	4,0	-6,5	11,2
Skip, oljeplattformer og fly	13,4	7,9	4,9	3,3	2,4	2,8	3,8	1,7	1,6	0,7	-41,1	5,3	-44,1
Tjenester	252,1	256,4	58,5	65,3	61,4	66,9	59,1	62,1	65,8	69,4	1,7	0,8	0,9
Import	656,3	708,5	157,4	163,1	170,3	165,5	161,0	181,9	181,6	184,1	8,0	8,7	-0,7
Varer	440,8	474,7	109,9	108,2	107,6	115,2	109,1	121,8	117,0	126,8	7,7	9,9	-2,0
Tradisjonelle varer	409,1	442,0	104,4	100,5	100,7	103,6	101,4	112,5	108,3	119,8	8,0	8,4	-0,3
Råolje	4,6	6,7	0,5	0,7	1,8	1,6	0,9	2,1	2,4	1,2	45,7	21,1	20,3
Skip, oljeplattformer og fly	27,1	26,0	5,0	7,1	5,1	10,0	6,8	7,2	6,3	5,7	-4,0	28,7	-25,4
Tjenester	215,5	233,8	47,5	54,9	62,7	50,4	51,9	60,1	64,5	57,3	8,5	6,3	2,1
Vare- og tjenestebalansen	352,5	342,0	109,4	75,0	70,8	97,2	101,7	72,7	68,9	98,7	-3,0	..	..
Rente- og stønadsbalansen	-40,7	-19,0	-41,9	10,4	-4,0	-5,2	-13,0	-1,3	4,1	-8,8	..	..	..
Driftsbalansen	311,8	323,0	67,5	85,4	66,8	92,0	88,7	71,4	73,0	89,8	3,6	..	..

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

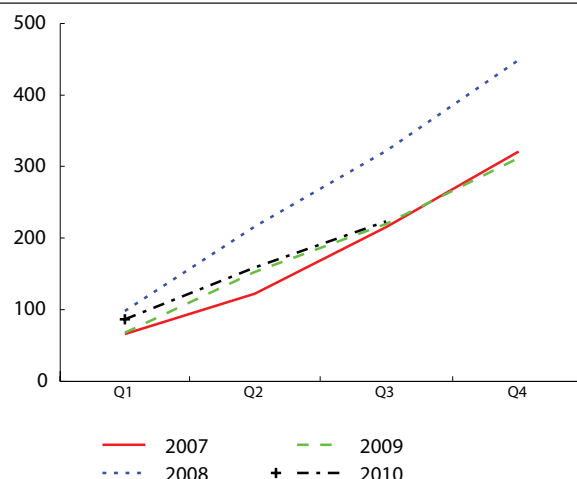
Fraktinntekter opptjent i utenriks sjøfart utgjorde med 73 milliarder kroner, 28,3 prosent av samlet tjenesteeksport, mens eksporten av finans- og forretningsmessige tjenester var på 71 milliarder kroner. Reisetrafikken, eller utlendingers forbruk i Norge, steg med 9,3 prosent, til 29 milliarder kroner, mens eksport av tjenester ellers gikk ned med 8,8 prosent til 23 milliarder kroner.

Samlet import av tjenester var på 234 milliarder kroner, 18 milliarder kroner høyere enn i 2009. Oppgangen skyldes både volum- og prisøkninger, henholdsvis på 6,3 og 2,1 prosent i gjennomsnitt. Import av reisetrafikk, som er nordmenns forbruk i utlandet, utgjorde med en verdi på 87 milliarder kroner den største gruppen av tjenesteimporten.

Underskudd på rente- og stønadsbalansen

På utenriksregnskapets rente- og stønadsbalanse registreres tre hovedkategorier av inntekter. Den første kategorien er lønn mottatt av nordmenn for arbeid utført i regi av utenlandske arbeidsgivere og lønn til utlendinger ansatt av norske arbeidsgivere. Eksempler på det siste er utenlandsk arbeidskraft som ansettes på korttidsoppdrag i Norge av norske bedrifter, og utenlandske sjøfolk om bord på norske skip. Den andre kategorien er løpende formuesinntekt i form av renter,

Figur 3.1. Akkumulert driftsbalanse, kvartalsvis. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

aksjeutbytte og andre former for utbytte, inklusiv reinvestert fortjeneste eller tilbakeholdt overskudd i datterselskaper og lignende i utlandet. Den siste kategorien er løpende inntektsoverføringer der mottaker ikke gir gjenytelse, for eksempel utviklingshjelp og annen bistand.

Boks 3.1. Utenriksregnskap

Utenriksregnskapet (UR) viser de økonomiske transaksjonene mellom Norge og utlandet. Driftstransaksjonene omfatter eksport og import av varer og tjenester, som sammen med inntekter og utgifter i form av blant annet renter og stønader overfor utlandet, gir resultatet på *driftsbalansen*. I tillegg registreres overføring av formue uten motytelse (kapitaloverføringer) og kjøp og salg av immateriell kapital (patenter, rettigheter etc.). Netto resultat av disse transaksjonene pluss driftsbalansen tilsvarer per definisjon Norges *nettofinansinvesteringer* overfor utlandet.

Finansregnskapet viser resultatet av langsiktige og kort-siktige fordrings- og gjeldstransaksjoner i form av lån til og fra utlandet, bankinnskudd, omsetning av norske og utenlandske verdipapirer samt endringer i Norges Banks

internasjonale reserver. Resultatet av alle transaksjonene i gjelds- og fordringsposter i en periode oppsummeres i saldo-posten nettofinansinvestering.

Statistisk sentralbyrå utarbeider også statistikk over Norges beholdning av fordringer og gjeld overfor utlandet ved utgangen av hvert år. Denne statistikken presenteres under betegnelsen Internasjonal Investeringsposisjon (IIP). Figuren nedenfor illustrerer den prinsipielle sammenhengen mellom de ulike konti i utenriksregnskapet og statistikk over Norges fordringer og gjeld overfor utlandet. Beholdning av fordringer og gjeld kan endre seg enten gjennom transaksjonene eller gjennom omvurderinger på grunn av svingninger i valutakurser og pris på markedspapirer, eller regnskapsmessige opp- eller nedskrivninger.

Utenriksregnskapet og Norges beholdning av fordringer og gjeld

Utenriksregnskap			
Eksport og import			
+ Rente- og stønadsbalansen		← Formuesinntekt	
= Driftsbalansen			
+ Kapitaloverføringer mv.			
Åpningsbalanse, nettofordringer overfor utlandet (I)	= Nettofinansinvesteringer (II)	Omvurderinger mv. (III)	Avslutningsbalanse, nettofordringer overfor utlandet (IV) = (I) + (II) + (III)

Foreløpige beregninger for 2010 viser et underskudd på rente og stønadsbalansen på 19 milliarder kroner, mens underskuddet i 2009 var på 41 milliarder kroner, se tabell 3.1.

Rente- og stønadsinntektene fra utlandet var i 2010 på 182 milliarder kroner, en nedgang på 10 milliarder kroner fra året før. Dette skyldtes hovedsakelig en nedgang i renteinntektene fra utlandet. Rente- og stønadsutgiftene til utlandet gikk ned til 201 milliarder kroner, fra 232 milliarder kroner i 2009. Utbetalingene av aksjeutbytte til utlandet sank med 26 milliarder kroner, mens renteutgiftene sank med 6 milliarder kroner.

De løpende overføringene fra utlandet er foreløpig beregnet til 19 milliarder kroner, mens overføringene til utlandet er beregnet til 49 milliarder kroner. Nettooverføringer til utlandet er dermed beregnet til om lag 29 milliarder kroner.

3.2. Finanstransaksjoner og internasjonal investeringsposisjon

Finanstransaksjoner og omvurderinger

Finansregnskapet viser endringstall for fordringer og gjeld overfor utlandet fordelt på transaksjoner og omvurderinger. Omvurderinger skyldes i hovedsak endringer i valutakurser og markedspriser på verdipapirer.

Nettofinansinvesteringene overfor utlandet tilsvare overskuddet på driftsbalansen med tillegg av netto kapitaloverføringer. I tabell 3.2 er de norske finansinvesteringene i utlandet og utlendingenes finansinvesteringer i Norge fordelt på ulike hovedkategorier med underspesifikasjoner av Statens pensjonsfond utland (SPU) som en særdeles viktig aktør. Norges netto finansinvestering overfor utlandet var på 223 milliarder

kroner i 1.-3. kvartal 2010 mot 219 milliarder kroner i samme periode i 2009.

Hovedkategoriene i finansregnskapet er direkteinvesteringer, porteføljeinvesteringer, andre investeringer og internasjonale reserver. Internasjonale reserver er kun en kategori på fordringssiden.

En direkteinvestering er en langsiktig investering med tanke på innflytelse over foretaket det er investert i. Av praktiske årsaker er grensen satt til minimum 20 prosent eierandel av aksjekapitalen i foretaket. Direkteinvesteringer er i hovedsak knyttet til ikke-finansielle foretak. Norske direkteinvesteringer i utlandet var i 1.-3. kvartal 2010 på 79 milliarder kroner, ned fra 98 milliarder kroner i samme periode i 2009.

Porteføljeinvesteringer er investeringer i verdipapirer som ikke er omfattet av direkteinvesteringer eller internasjonale reserver. Porteføljeinvesteringene er dominert av SPU. Fondets porteføljeinvesteringer var for 1.-3. kvartal 2010 på 164 milliarder kroner, fordelt på nettokjøp av aksjer på 59 milliarder kroner og obligasjoner på 105 milliarder kroner. Omslaget fra samme periode i 2009 er stort. SPU hadde da et stort nettosalg av obligasjoner på 217 milliarder kroner som ble brukt til kjøp av aksjer og nedbetaling av lån.

På gjeldssiden utgjorde utlandets investeringer i Norge 209 milliarder kroner i 1.-3. kvartal 2010. Dette innebar en stor brutto gjeldsøkning for Norge sammenlignet med samme periode året før. Tallene for 1.-3. kvartal 2009 viste en reduksjon i bruttogjelden som følge av transaksjoner på hele 436 milliarder kroner. Det var spesielt SPU som bidro til dette med reduksjon av lån i form av gjenkjøpsavtaler for verdipapirer med 284 milliarder kroner. I 2010 tok SPU igjen opp slike lån

Tabell 3.2. Finansregnskapets hovedposter. Transaksjoner i milliarder kroner

	2007	2008	2009	1.-3. kvartal 2009	1.-3. kvartal 2010
Norske investeringer i utlandet	750	708	-124	-186	495
Direkte investeringer i utlandet	80	145	162	98	79
Porteføljeinvesteringer i utlandet	389	748	37	152	236
Herav Statens pensjonsfond utland	316	733	-59	83	164
Andre finansinvesteringer i utlandet	273	-228	-201	-329	157
Herav Statens pensjonsfond utland	140	-588	-56	-140	69
Internasjonale reserver	9	43	-123	-107	23
Utenlandske investeringer i Norge	595	258	-464	-436	209
Direkte investeringer i Norge	35	59	67	14	13
Porteføljeinvesteringer i Norge	269	103	23	6	171
Andre finansinvesteringer i Norge	291	95	-553	-456	25
Herav Statens pensjonsfond utland	75	-294	-393	-284	66
Ufordelte finanstransaksjoner og statistiske avvik, netto	165	-3	-29	-31	-64
Netto finansinvestering	320	448	311	219	223
Omvurderinger, netto	-175	-164	26	120	103
Endring i Norges nettofordringer	144	284	337	338	326

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3.3. Fordringer og gjeld overfor utlandet (IIP).
Milliarder kroner

	2006	2007	2008	2009
Sum Norges fordringer på utlandet	4 975	5 479	6 416	6 123
Direkteinvesteringer	742	840	1 015	1 040
Porteføljeinvesteringer	2 719	2 953	3 663	3 761
Herav Statens pensjonsfond utland	1 886	2 065	2 737	2 716
Andre investeringer	1 161	1 356	1 321	1 044
Herav Statens pensjonsfond utland	630	695	259	216
Internasjonale reserver	354	331	417	282
Sum Norges gjeld overfor utlandet	3 700	4 256	4 882	4 238
Direkteinvesteringer	611	717	830	872
Porteføljeinvesteringer	1 493	1 750	1 724	1 724
Andre investeringer	1 596	1 789	2 328	1 642
Herav Statens pensjonsfond utland	734	748	736	291
Sum nettofordringer	1 275	1 224	1 535	1 889
BNP	2 160	2 272	2 517	2 381
Netto fordringer i prosent av BNP	59	54	61	79

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

netto. En økning i utlandets samlede porteføljeinvesteringer fra 6 milliarder kroner 1.-3. kvartal 2009 til 171 milliarder kroner i samme periode i 2010 bidro også til gjeldsøkningen. Utlandets direkteinvesteringer i Norge var derimot små både i 2009 og i 2010.

Ufordelte transaksjoner og statistiske avvik var for 1.-3. kvartal 2010 på -64 milliarder kroner. Det statistiske avviket framkommer som forskjellen mellom fordelte transaksjoner i finansregnskapet og summen av driftsbalansen og kapitaloverføringer i driftsregnskapet. Denne posten er tradisjonelt plassert i finansregnskapet.

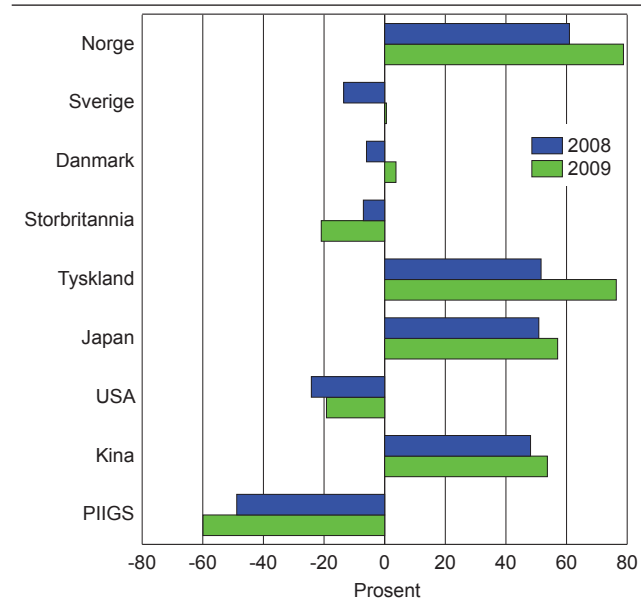
Netto omvurderinger av fordringer og gjeld overfor utlandet var i 1.-3. kvartal 2010 på 103 milliarder kroner mot 120 milliarder for samme periode i 2009. Omvurderingene skriver seg primært fra endringer i aksjekurser, spesielt i 2010.

Internasjonal investeringsposisjon

Innenfor utenriksregnskapssystemet utgjør internasjonal investeringsposisjon (IIP) det beholdningsmessige motstykket til transaksjonene og omvurderingene i finansregnskapet. IIP viser fordringer og gjeld overfor utlandet etter samme definisjoner og med samme oppdeling (bl.a. funksjonell fordeling) som finansregnskapet. IIP produseres årlig og siste publiserte tall er for utgangen av 2009.

Tabell 3.3 viser at ved utgangen av 2009 var Norges bruttofordringer på 6 123 milliarder kroner, mens bruttogjelden var på 4 238 milliarder kroner. Fordringene på utlandet gikk ned fra 6 416 milliarder kroner ved utgangen av 2008. Siden gjelden overfor utlandet sank mer enn fordringene, økte nettofordringene fra 1 535 milliarder kroner i 2008 til 1 889 milliarder kroner i

Figur 3.2. Nettofordringer overfor utlandet i prosent av BNP for utvalgte land

Kilde: IFS.

2009, eller med hele 24 prosent. Nettofordringene som andel av BNP økte fra 61 til 79 prosent.

Beholdningen av direkteinvesteringer i utlandet har økt år for år, og var ved utgangen av 2009 på 1 040 milliarder kroner. Det meste var i form av aksjekapital og annen eierkapital.

Beholdningen av porteføljeinvesteringene i utlandet økte bare svakt fra 2008 til 2009. Investeringene er sterkt påvirket av plasseringen av SPU, men også forsikringsselskaper, verdipapirfond, banker og kredittforetak har store porteføljeinvesteringer. Av de samlede porteføljefordringene ved utgangen av 2009 på 3 761 milliarder kroner utgjorde SPU's plasseringer 2 716 milliarder kroner, eller 73 prosent. Selv om verdien av SPU's porteføljefordringer er tilnærmet uendret fra 2008 til 2009, har sammensetningen med hensyn til aksjer og obligasjoner forandret seg mye. Beholdningen av aksjer økte fra 1 135 til 1 661 milliarder kroner, mens beholdningen av obligasjoner ble redusert fra 1 639 milliarder kroner til 1 092 milliarder kroner.

Beholdningen av andre investeringer i utlandet falt fra 1 321 milliarder kroner i 2008 til 1 044 milliarder kroner i 2009. Andre investeringer er en samlebetegnelse for fordringer som ikke er direkteinvesteringer, porteføljeinvesteringer eller internasjonale reserver. Det dreier seg først og fremst om lån i form av gjensalgssavtaler for verdipapirer. I plasseringen av SPU brukes utlån i form av gjensalgssavtaler i stor grad. Ved utgangen av 2009 utgjorde SPU's utlån av denne typen 216 milliarder kroner.

Internasjonale reserver består av Norges Banks valuta-reserver og fordringer på IMF. Ved utgangen av 2009

utgjorde de internasjonale reservene 282 milliarder kroner.

Også på gjeldssiden viser direkteinvesteringene vekst. Ved utgangen av 2009 var beholdningen av utlendingers direkteinvesteringer i Norge på 872 milliarder kroner. Her spiller annen kapital enn egenkapital, dvs. hovedsakelig lån, en større rolle enn på fordringssiden.

Utlandets beholdning av porteføljeinvesteringer i Norge var på 1 724 milliarder kroner ved utgangen av 2009, tilnærmet uendret fra 2008. Aksjekapitalen er her i stor grad knyttet til utlendingers eie av minoritetsandeler i norske ikke-finansielle foretak.

Den store nedgangen i Norges gjeld overfor utlandet fra 2008 til 2009 skyldes hovedsakelig en reduksjon i beholdningen av andre investeringer fra utlandet. Disse gikk ned fra 2 328 milliarder kroner i 2008 til 1 642 milliarder kroner i 2009. Andre investeringer på gjeldssiden består i hovedsak av innskudd og lån fra kredittinstitusjoner, dvs. andre lån enn konsernlån, obligasjonslån og andre verdipapirlån. Konsernlån inngår i direkteinvesteringer mens obligasjons- og andre verdipapirlån inngår i porteføljeinvesteringer. Viktigst for nedgangen i andre investeringer fra utlandet var den store reduksjonen i SPU's lån i form av gjenkjøpsavtaler som gikk ned fra 736 til 291 milliarder kroner. Denne type lån gir ikke uttrykk for noe reelt lånebehov, men inngår som en del av SPU's investeringsstrategi.

Norges nettofordringer i prosent av BNP økte fra 2008 til 2009, i likhet med andre land med store eksportoverskudd som Tyskland, Japan og Kina, se figur 3.2. Storbritannia har forverret sine nettofordringer som andel av BNP siden 2008. PIIGS-landene som består av Portugal, Irland, Italia, Hellas og Spania, er alle EU-land med store underskudds- og gjeldsproblemer. Sverige og Danmark som er blant våre viktigste handelspartnere, forbedret sine netto fordringer som andel av BNP noe fra 2008 til 2009. USA har redusert sin nettogjeld i prosent av BNP med 5 prosentpoeng, mens Kina har økt sine nettofordringer i prosent av BNP med 5 prosentpoeng.

3.3. Disponibel inntekt og spareraten for Norge

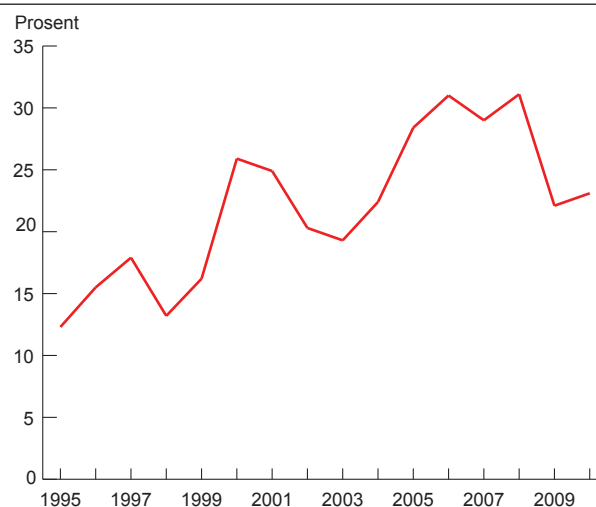
Disponibel inntekt for et land defineres som bruttonasjonalprodukt fratrasket kapitalslit (nettonasjonalprodukt), netto overføringer til utlandet i form av lønn, formueavkastning (renter, aksjeutbytte, reinvestert fortjeneste) og løpende stønader, men ikke medregnet omvurderinger av fordringer på og gjeld til utlandet som skyldes variasjoner i valutakurser og andre priser. Størrelsen er et nominelt mål på de ressursene landet har til disposisjon til konsum og sparing. Foreløpige nasjonalregnskapstall viser at disponibel inntekt for Norge i 2010 var 2 115,6 milliarder kroner, som svarte til 432 697 kroner per innbygger. Dette gav en vekst i disponibel inntekt på nærmere 6,4 prosent fra 2009.

Tabell 3.4. Bidrag til vekst i disponibel realinntekt fra året før for Norge. Prosent

	2007	2008	2009	2010
Disponibel realinntekt for Norge	0,8	6,4	-10,8	4,2
Vekstbidrag fra:				
Produksjonsveksti oljevirksomhet	-1,5	-1,0	-0,4	-1,7
Produksjonsvekst ellers	4,0	0,6	-1,6	2,0
Endring i bytteforholdet:	-1,2	6,9	-8,5	2,8
Herav prisutviklingen på råolje og naturgass	-1,1	6,7	-7,8	2,0
Endring i rente- og stønadsbalansen:	-0,5	-0,2	-0,3	1,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.3. Spareraten for Norge 1995 til 2010

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Ved å justere endringen i disponibel inntekt for prisstigning på varer og tjenester anvendt innenlands, får en fram endring i *disponibel realinntekt*. I 2010 viste disponibel realinntekt for Norge en vekst på om lag 4,2 prosent, mot en nedgang på 10,8 prosent året før. Bak denne oppgangen lå en generell økning i inntektene fra produksjonsvirksomheten i Fastlands-Norge og en økning i formuesinntektene fra utlandet. Sett over en lengre periode har det vært en betydelig samlet realinntektsvekst. Fra konjunkturbunnen i 2002 har disponibel realinntekt økt med om lag 30 prosent. Gjennomsnittlig årlig realinntektsvekst de siste ti årene har vært 2,5 prosent.

Veksten i disponibel realinntekt kan splittes i bidrag fra henholdsvis innenlandsk produksjonsvekst (nettonasjonalprodukt i faste priser), endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet og endring i bytteforholdet overfor utlandet. Bytteforholdet overfor utlandet er en betegnelse på forholdet mellom gjennomsnittlig eksportpris og gjennomsnittlig importpris. En prisøkning på norsk eksport som overstiger prisøkningen på produktene Norge importerer vil føre til et forbedret bytteforhold og trekker isolert sett disponibel realinntekt opp. Vekstbidragene er vist i tabell 3.4, og bidraget fra produksjonsvekst er splittet opp i vekst i henholdsvis petroleumsvirksomheten og øvrige næringer.

Produksjonsnedgang i petroleumsvirksomheten i 2010 trakk disponibel realinntekt ned med 1,7 prosentpoeng mot -0,4 prosentpoeng i 2009, mens produksjonsutviklingen i øvrige næringer trakk opp disponibel realinntekt med 2 prosentpoeng fra -1,6 prosentpoeng i 2009. Prisutviklingen på olje og gass er særlig viktig for utviklingen i bytteforholdet overfor utlandet og sett under ett var prisen på olje og gass som årsgjennomsnitt høyere i 2010 enn i 2009. Dette bidro til veksten i disponibel realinntekt med 2 prosentpoeng i 2010, sammenlignet med et negativt bidrag på 7,8 prosentpoeng i 2009. Samlet sett bidro endringen i bytteforholdet med 2,8 prosentpoeng til veksten i disponibel realinntekt, hvorav prisutviklingen på varer og tjenester utenom olje og gass sto for 0,8 prosentpoeng. Endringen i rente- og stønadsbalansen trakk disponibel realinntekt opp med 1,1 prosentpoeng i 2010, mot en nedgang på 0,3 prosentpoeng i 2009.

Spareraten for Norge uttrykker landets totale sparing som andel av disponibel inntekt. De siste ti årene har spareringen variert fra 19-20 prosent i 2002 og 2003 til over 30 prosent i 2006 og 2008, noe som reflekterer variasjonen i oljeprisen, men også priser på andre viktige eksportvarer de siste årene. I 2009 falt spareringen til vel 22 prosent, mens den i 2010 var på 23,1 prosent. En stor del av sparingen i Norge skjer i regi av statlig forvaltning. De siste årene har statlig forvaltnings andel av sparingen gradvis økt fra å utgjøre i overkant av halvparten av total sparing i 2003 til 80 prosent i 2008. I 2009 falt imidlertid andelen til nærmere 62 prosent, hovedsakelig på grunn av nedgangen i statens inntekter fra oljevirksomheten fra toppåret 2008.

4. Nasjonalformue, arbeidskraft og produktivitet

Etter en svak utvikling i 2009, har både veksten i produktiviteten og arbeidsstyrken tatt seg opp igjen gjennom 2010. Arbeidsledigheten har økt svakt fra 2009 til 2010. De totale utgiftene til FoU-aktivitet er i volum om lag uendret fra 2009 til 2010. Det er spesielt næringslivets FoU som er redusert. Både humankapitalen og realkapitalens bidrag til nasjonalformuen holder seg om lag uendret, mens de ikke-fornybare ressursene som olje og gass sitt bidrag avtar. Dette gjenspeiles i økt andel finansielle fordringer overfor utlandet, gjennom Statens pensjonsfond utland.

4.1. Introduksjon

Konjunktursvingningene har betydning for arbeidsledighet og kapasitetsutnyttelse, og på kort sikt påvirker de også størrelsen på økonomien. I et lengre perspektiv er det imidlertid den langsiktige veksten som er avgjørende for et lands konsummuligheter. BNP Fastlands-Norge målt i volum, er for eksempel om lag tre ganger så stort som for 40 år siden. Økonomisk vekst bestemmes av tilgangen på innsatsfaktorer som gjør produksjon mulig, og evnen til å omsette disse i varer og tjenester. Langsiktig økonomisk vekst tilskrives dermed økning – både i mengde og kvalitet – av de to innsatsfaktorene arbeidskraft og kapital, samt produktivitetsvekst. Tilgangen på kvalifisert arbeidskraft bestemmes hovedsakelig av befolkningsutviklingen, yrkesdeltakelsen og kompetansenivået blant de som deltar i arbeidslivet, herunder pensjonsalder og andre forhold som kan føre til begrensninger i arbeidstilbudet. Tilgangen på kapital vil avhenge av realinvesteringer over tid, som igjen avhenger av avkastningen på realinvesteringer i forhold til avkastningen på alternative plasseringer av sparing. Produktivitetsveksten følger av teknisk fremgang og organisatoriske forbedringer som gjør at vi får flere varer og tjenester fra en gitt mengde innsatsfaktorer. Teknisk fremgang drives blant annet av forskning og utvikling, gjennom utvikling og forbedring av både produkter og produksjonsprosesser.

4.2. Nasjonalformuen

Formuesverdien av hver enkelt ressurs danner et bilde av hvor viktige de ulike ressursene er for vår velferd. Vi deler landets ressurser inn i fem hovedgrupper. For det første har vi de fornybare naturressursene; jordbruksreal, skog, fiske og fangst, fiskeoppdrett og vannkraft, og de ikke-fornybare naturressursene; i hovedsak olje og gass. Videre har vi humankapital og produsert kapital. Humankapitalen uttrykker arbeidskraftens bidrag til verdiskapingen, og spesielt kunnskapen arbeidskraften til enhver tid besitter, mens produsert kapital omfatter maskiner, bygninger (ikke grunn), verktøy etc. Til slutt har vi rene finansielle beholdninger som for eksempel Statens pensjonsfond utland (SPU), samt gjeld som Norge har til utlandet.

For å finne formuesverdien av de enkelte ressursene må vi først dekomponere Norges nettonasjonalinntekt (NNI) slik at inntektsbidraget fra den enkelte ressurs kan skilles ut. Dette gjøres for alle ressursene utenom inntekten fra humankapitalen. For naturressursene

Tabell 4.1. Utviklingen i sammensetningen av nasjonalformuen. Verdiandeler. Prosent

Bidrag fra:	1990	2000	2010
Fornybare naturressurser	-4	-2	0
Nettofordringer til utlandet	-1	1	4
Produsert kapital	13	11	12
Olje og gass	19	16	12
Humankapital	73	73	72

beregnes en merinntekt, eller ressursrente, som er inntekten som blir igjen etter at alle utgifter er trukket fra. Ressursrenten er basisverdi av produksjonen (forutsatt uendret produktivitet) fratrasket produktinnsats, kapitalslit, lønnskostnader og normalavkastning på realkapitalen. Det justeres også for subsidier og skatter. Inntekten fra produsert kapital beregnes som avkastningen på beholdningen av realkapital. Så antar vi at all inntekt som ikke kan spores tilbake til naturressursene eller realkapitalen, kommer fra humankapitalen. Siden inntektsbidraget fra humankapitalen er beregnet som en residual, vil inntekten fra humankapitalen også omfatte alle andre ikke-inkluderte kilder til inntekt som for eksempel samspilleffekter mellom arbeidskraft, realkapital og teknologi.

Deretter gjør man en vurdering av de enkelte ressursenes levetid, og beregner fremtidige inntekter fra ressursene basert på blant annet anslag for fremtidig prisutvikling. Nåverdien av de fremtidige inntektene fra en ressurs er lik ressursens formuesverdi, og summen av formuesverdiene av alle ressursene er et mål på nasjonalformuen.

Beregninger viser at humankapitalen utgjør 72 prosent, og er dermed den klart største delen av nasjonalformuen ved utgangen av 2010. Norge skiller seg i så måte ikke nevneverdig fra andre industriland. Mens betydningen av humankapitalen og realkapitalen har vært stabil, er betydningen av de gjenværende olje- og gassressursene synkende. Olje- og gassressursene utgjorde ca. 19 prosent av nasjonalformuen for 20 år siden, og utgjør nå ca. 12 prosent. Denne andelen er riktignok usikker og vil blant annet variere med forventningene om fremtidige olje- og gasspriser. Tendensen er likevel at etter hvert som olje- og gassressursene tømmes, vil verdien av de gjenværende reservene utgjøre en synkende andel av totalformuen. Samtidig har andelen nettofordringer til utlandet, som SPU er en del av, økt. Nettofordringene utgjør 4 prosent av nasjonalformuen ved utgangen av 2010.

Tabell 4.2. **Dekomponering av vekst i arbeidskraftproduktiviteten (bruttoprodukt per utførte timeverk) i perioden 1997-2010. Bedrifter i Fastlands-Norge. Gjennomsnittlig årlig vekstrate. Prosent**

	1997-2003			2004-2008			2009-2010		
	Arbeidskraftproduktiviteten	Bidrag fra endring i kapitalintensitet	Totalfaktorproduktiviteten	Arbeidskraftproduktiviteten	Bidrag fra endring i kapitalintensitet	Totalfaktorproduktiviteten	Arbeidskraftproduktiviteten	Bidrag fra endring i kapitalintensitet	Totalfaktorproduktiviteten
Fastlands-Norge ¹	2,8	1,0	1,8	1,1	0,1	0,9	1,3	0,4	0,9
Industri ²	2,7	1,1	1,6	0,9	-0,3	1,2	2,9	-0,2	3,2
Annen vareproduksjon ³	0,0	0,5	-0,5	0,0	-0,3	0,3	1,0	1,3	-0,4
Privat tjenesteyting ⁴	3,8	1,1	2,7	1,5	0,5	1,0	1,0	0,4	0,6

¹ Utenom bolig, bank og forsikring og oljeraffinering² Utenom oljeraffinering³ Primærnæringer, bergverksdrift, vann- og kraftforsyning og bygg og anlegg⁴ Utenom bolig, bank og forsikring

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

De fornybare naturressursene bidrar ubetydelig til nasjonalformuen. Både for 20 og 10 år siden var bidraget negativt, noe som i all hovedsak skyldtes et negativt bidrag fra jordbruket. Innsatsen av arbeidskraft og kapital er i jordbruket kombinert med store subsidier sett i forhold til den direkte målbare verdiskapingen (bruttoproduktet). Nå er bidraget fra de fornybare naturressursene svakt positivt, selv om det fortsatt er negativt for jordbruket. Samtidig har betydningen av spesielt vannkraften og til dels fiskeoppdrett blitt større de senere årene.

4.3. Produktivitet

Produktivitetsvekst

Med produktivitetsvekst menes veksten i produksjonen per enhet av de ressursene som er satt inn i produksjonen. Det enkleste og mest brukte produktivitetsbegrepet er arbeidskraftproduktiviteten, som her er målt ved utviklingen i bruttoprodukt per timeverk. Bruttoprodukt er produksjon fratrukket produktinnsats og omtales gjerne som verdiskaping. Et annet mye brukt produktivitetsbegrep er "totalfaktorproduktiviteten" (TFP). Mens arbeidskraftproduktiviteten kan økes ved at arbeidskraften utstyres med mer realkapital og/eller andre innsatsfaktorer, defineres veksten i TFP som den del av bruttoproduktveksten som ikke kan tilskrives endring i en eller flere innsatsfaktorer, dvs. arbeid, kapital, produktinnsats, osv. TFP-vekst måles tilnærmet som endringen i bruttoprodukt minus veksten i målt ressursinnsats. Vekstraten i målt ressursinnsats beregnes som et veid gjennomsnitt av vekstratene for hver enkelt innsatsfaktor, der vektene er løpende kostnadsandeler. Produksjonsveksten i en sektor beregnes som et veid gjennomsnitt av vekstratene for produksjonen i de næringene som sektoren omfatter, der vektene er løpende produksjonsverdiandeler. Jo mer detaljert en kan spesifisere og måle produksjon og ressursinnsats, desto bedre vil denne typen beregninger måle TFP-veksten. Tabell 4.2 dekomponerer arbeidskraftproduktiviteten i bidraget fra kapitalintensiteten (mengden tilgjengelig kapital per utførte timeverk) og TFP-veksten som er bidraget til veksten i arbeidskraftproduktiviteten fra andre ressurser enn kapital.

I praksis vil produktivitetsveksten påvirkes av konjunkturbevegelsene. Det skyldes blant annet at det ikke er lønnsomt for bedriftene å variere kapitalutstyr og selsetting like raskt og like mye som svingningene i salg og produksjon. Det er viktig å ta hensyn til slike konjunkturbevegelser. I tabell 4.2, som viser produktivitetsvekst gjennom årene 2009-2010 og i tidligere perioder, har vi valgt en periodeinndeling slik at produktivitetsveksten i de ulike periodene i mindre grad skal påvirkes av konjunktursvingningene.

Hovedtrekk for Fastlands-Norge

Foreløpige 2010-tall tyder på at arbeidskraftproduktiviteten for markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge (utenom finansiell tjenesteyting og boligjenester) økte med en gjennomsnittlig årlig rate på 1,3 prosent fra 2008 til 2010, jf. tabell 4.2. Anslagene for de enkelte årene viser en vekst på 0,9 prosent i 2009 og 1,8 prosent i 2010. Som en følge av konjunkturukslaget er veksten i arbeidskraftproduktiviteten dermed i ferd med å ta seg opp igjen, etter at den for første gang på 20 år var negativ i 2008. Veksten fra 2008 til 2010 er fremdeles lavere enn i tidligere perioder, for eksempel var den gjennomsnittlige årlige veksten i arbeidskraftproduktiviteten på 2,8 prosent fra 1997 til 2003.

Fra tabell 4.2 ser vi også at endringer i kapitalintensiteten i gjennomsnitt gir et bidrag til arbeidskraftproduktivitetsveksten på 0,4 prosentpoeng per år i 2009 og 2010, om lag som i de foregående årene. At arbeidskraftproduktiviteten igjen øker skyldes dermed først og fremst at bruttoproduktet øker mer enn mengden arbeidskraft og kapital. Dette svarer til økt bruttoprodukt for hver enhet arbeidskraft og kapital, og kommer til uttrykk i TFP-veksten.

Figur 4.1 viser en akkumulert TFP-vekst på nesten 100 prosent siden begynnelsen av 1970-tallet, svarende til en gjennomsnittlig årlig vekst på 1,7 prosent over perioden 1971 til 2010. Særlig fra 1990 til den forrige toppen i 2006 var veksten stabil og sterk. I denne perioden var det positiv TFP-vekst hvert år, med en gjennomsnittlig årlig rate på 2,3 prosent. Over dette tidsrommet var TFP-vekst den klart viktigste drivkraften til veksten

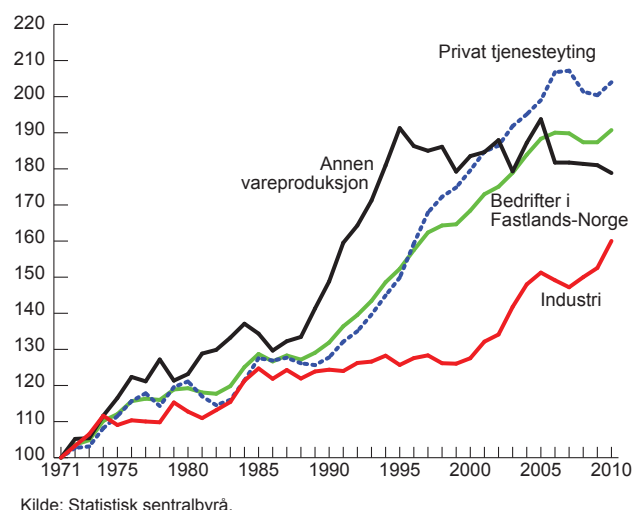
i arbeidskraftproduktiviteten. Etter tre år med negativ utvikling eller nullvekst økte TFP med 1,9 prosent fra 2009 til 2010, slik at fallet fra 2006 til 2009 er hentet inn.

Næringsvise forskjeller

Det er markerte forskjeller i arbeidskraftproduktivitetsutviklingen mellom næringer, jf tabell 4.2. Fra 2008 til 2010 har arbeidskraftproduktiviteten i gjennomsnitt steget med 2,9 prosent hvert år i industrien. Innen annen vareproduksjon og privat tjenesteyting er det en svakere vekst på 1,0 prosent per år. I et lengre tidsperspektiv er det derimot privat tjenesteyting som har hatt den sterkeste veksten i arbeidskraftproduktiviteten. Dette gjelder både periodene 1997-2003 og 2004-2008. Industrien har i gjennomsnitt hatt en noe lavere vekst i begge periodene, mens annen vareproduksjon har hatt ingen eller svært lav vekst i arbeidskraftproduktiviteten i periodene 1997-2003 og 2004-2008.

Bidragene til veksten i arbeidskraftproduktiviteten fordeler seg også ulikt på de ulike kildene mellom de ulike næringene. I industrien har det vært en relativt stabil utvikling i TFP, og så en sterk økning fra 2009 til 2010. TFP-vekst har også tidligere vært hovedkilden til produktivitetsveksten, selv om økt kapitalintensitet også bidro fra 1997 til 2003. Innen annen vareproduksjon ga vekst i kapitalintensiteten et lite bidrag til vekst i arbeidskraftproduktiviteten, som ble utlignet av negativ TFP-vekst. Dette ble reversert i perioden 2004-2008. Fra 2008 til 2010 er det igjen negativ TFP-vekst, men ikke nok til å veie opp for et større positivt bidrag fra endret kapitalintensitet. Innen privat tjenesteyting har endret kapitalintensitet bidratt relativt stabilt til produktivitetsvekst. Utviklingen i TFP gir imidlertid større utslag og denne har avtatt etter 2003.

Figur 4.1. Utvikling i totalfaktorproduktivitet i perioden 1971-2010. 1971=100

Fra figur 4.1 ser vi at de ulike næringene hadde om lag lik utvikling i TFP fra begynnelsen av 1970-tallet til slutten av 1980-tallet. Etter dette fortsatte TFP for privat tjenesteyting å vokse i takt med TFP for hele fastlandsøkonomien, mens utviklingen i TFP innen industrien avtok, og det var sterk vekst innen annen vareproduksjon. Dette er siden reversert. Det har i gjennomsnitt vært en svak negativ TFP-vekst innen annen vareproduksjon siden midten av 1990-tallet. TFP innen industrien har fra 2000 vokst omtrent som for den øvrige fastlandsøkonomien, men akkumulert vekst siden 1970 er fremdeles lavere i industrien enn i den øvrige fastlandsøkonomien.

Internasjonale sammenligninger

Den gjennomsnittlige årlige veksten i arbeidskraftproduktiviteten for OECD-landene sett under ett var henholdsvis 2,3 og 1,5 prosent i periodene

Tabell 4.3. Arbeidskraftproduktivitets- og BNP-vekst. Gjennomsnittlige årlige vekstrater. Prosent

Land	Arbeidskraftproduktivitet				Bruttonasjonalprodukt			
	1995-2000	2001-2009	2008	2009	1995-2000	2001-2009	2008	2009
Danmark	1,1	0,5	-2,0	-1,3	2,8	0,6	-0,9	-5,0
Finland	2,8	1,4	-0,5	-3,6	4,7	1,6	0,9	-8,4
Frankrike	2,1	0,8	-0,6	-1,3	2,8	1,1	0,2	-2,7
Irland	5,4	2,4	-0,5	2,7	9,2	2,7	-3,1	-7,4
Island	2,2	3,0	0,2	4,7	4,8	2,7	1,0	-6,7
Japan	2,0	1,5	-0,1	-0,4	1,0	0,5	-1,2	-5,4
Norge¹	2,5	0,8	-2,6	0,4	3,8	1,7	0,8	-1,4
Storbritannia	2,5	1,4	1,1	-2,5	3,4	1,3	0,5	-5,0
Sverige	2,6	1,5	-2,0	-2,4	3,5	1,7	-0,4	-5,3
Tyskland	2,0	0,7	0,0	-2,2	2,0	0,4	1,3	-5,1
USA	2,3	2,0	1,3	2,5	4,3	1,7	0,4	-2,5

Grupper av land:

EU15 ²	1,8	0,8	-0,1	-1,2	2,9	1	0,5	-4,4
OECD	2,3	1,5	0,3	0	3,4	1,5	0,5	-3,4

¹ Nasjonalregnskapstall for Norge.

² Belgia, Danmark, Finland, Hellas, Irland, Italia, Luxemburg, Nederland, Portugal, Spania, Storbritannia Sverige, Tyskland og Østerrike

Kilde: www.oecd.org/statistics/productivity/

1995-2000 og 2001-2009 (se tabell 4.3). En vekst nær null i 2008 og 2009 trekker gjennomsnittet ned. Gjennomsnittsvækstraten for EU15-landene lå i periodene 1995-2000 og 2001-2009 på henholdsvis 1,8 prosent og 0,8 prosent. I perioden 1995-2000 lå veksten i den norske arbeidskraftproduktiviteten litt over gjennomsnittsvæksten i OECD-landene og veksten i blant annet Sverige, Tyskland, USA og Japan. Etter 2000 har arbeidskraftproduktiviteten vokst saktere i de fleste land, og veksten har vært spesielt svak i Norge. Island hadde i denne perioden den høyeste veksten i arbeidskraftproduktivitet blant de skandinaviske og vesteuropeiske landene. Danmark, Tyskland og Frankrike har hatt en vekst omtrent som Norge. I 2009 hadde Norge en vekst på 0,4 prosent, mens de fleste andre land hadde fallende arbeidskraftproduktivitet.

Når det gjelder BNP-vekst lå veksten i Norge svakt over OECD-gjennomsnittet i begge perioder og godt over gjennomsnittsvækstraten for EU15-landene. Veksten i BNP følger samme utvikling som veksten i arbeidskraftproduktivitet over disse periodene, med lavere vekst etter 2000 for de fleste vesteuropeiske landene. Den svake veksten i 2008 og den negative veksten i 2009 for en rekke av disse landene trekker veksten på 2000-tallet ned, men også i perioden 2001-2007 var BNP-veksten lavere enn i perioden 1995-2000. Norge peker seg ut positivt de siste to årene, med en positiv vekst i 2008 på 0,8 prosent og en relativt beskjeden nedgang i 2009.

4.4. FoU og nyskaping i norsk næringsliv

Forskning og utvikling

De totale utgiftene til forskning og utvikling (FoU) i Norge var på 41,8 milliarder kroner i 2009. Dette er 1,3 milliarder kroner mer enn i 2008, en økning på 3,4 prosent i løpende priser. Målt i faste priser er det så godt som nullvekst. De to siste årene har det vært en klart avtakende vekst i FoU-utgiftene etter flere år med god vekst. For næringslivet var FoU-utgiftene om lag uendret i forhold til 2008, målt i løpende priser. Dette innebærer en reell nedgang i FoU-aktivitet. For universitets- og høyskolesektoren var det ingen endring i faste priser, mens det i instituttsektoren var en realvekst i FoU-aktiviteten på om lag 6 prosent fra 2008 til 2009.

Selv med svak utvikling i FoU-utgiftene gikk likevel FoU-andelen målt i forhold til BNP opp fra 1,61 prosent i 2008 til 1,76 prosent i 2009. Økningen i BNP-andel skyldes lavere BNP; spesielt nedgang i olje- og gassutvinnings bidrag til BNP. BNP Fastlands-Norge økte med 2 prosent og FoU-kostnadenes andel av denne størrelsen gikk svakt opp fra 2,59 til 2,63 prosent.

Foreløpige tall for EU-landene viser samme tendens; økt BNP-andel til tross for nedgang i FoU-utgifter. For EU15 var BNP-andelen for 2009 på 2,1 prosent, opp fra 2,0 i 2008, mens samlede FoU-utgifter gikk ned med 1 prosent. De andre nordiske landene har også hatt en tilsvarende utvikling i FoU-utgiftene; økning fram til

Tabell 4.4. FoU-utgifter og FoU-personale i utvalgte EU- og OECD-land

	Totale FoU-utgifter som andel av BNP				Totale FoU-utgifter, gjennomsnittlig årlig prosentvis vekst	Næringslivets FoU-utgifter som andel av BNP	FoU-personale som andel av arbeidsstyrken		
	2006	2007	2008	2009	2006-2009	2009	2005	2007	2008
Belgia	1,86	1,90	1,96	1,96	3,9	1,32	1,16	1,22	1,23
Danmark	2,48	2,55	2,87	3,02	7,4	2,02	1,50	1,61	1,63
Tyskland	2,53	2,53	2,68	2,82	4,8	1,92	1,15	1,21	1,23
Irland	1,25	1,29	1,45	1,77	8,3	1,17	0,82	0,82	0,87
Spania	1,20	1,27	1,35	1,38	7,3	0,72	0,84	0,91	0,94
Frankrike	2,10	2,07	2,11	2,21	3,5	1,37	1,27	1,33	1,33
Italia	1,13	1,18	1,23	1,27	4,6	0,65	0,72	0,84	0,94
Nederland	1,88	1,81	1,76	1,84	1,2	0,88	1,04	1,01	1,00
Østerrike	2,46	2,52	2,67	2,75	6,1	1,94	1,17	1,26	1,35
Finland	3,48	3,47	3,72	3,96	5,6	2,83	2,19	2,10	2,10
Sverige	3,68	3,53	3,68	3,60	-3,5	2,54	1,65	1,59	1,58
Storbritannia	1,75	1,78	1,77	1,87	-4,9	1,16	1,08	1,14	1,15
Island	2,99	2,68	2,65	..	..	1,45 ¹	1,97	1,66	1,71
Norge - BNP totalt	1,52	1,65	1,64	1,80	6,4	0,95	1,28	1,36	1,38
BNP Fastlands-Norge	2,44	2,50	2,59	2,63	..	..	..	..	..
USA	2,60	2,65	2,77	..	..	2,01 ¹	..	..	..
OECD	2,24	2,28	2,34	..	..	1,63 ¹	..	..	..
EU27	1,85	1,85	1,92	2,01	3,0	1,25	0,94	1,00	1,03
EU15 ²	1,92	1,93	2,01	2,10	2,9	1,31	1,06	1,12	1,15

¹ 2008.

² Se tabell 4.3

Kilde: Eurostat, OECD, Statistisk sentralbyrå.

Temaboks 4.1. **Indikatorer for innovasjon**

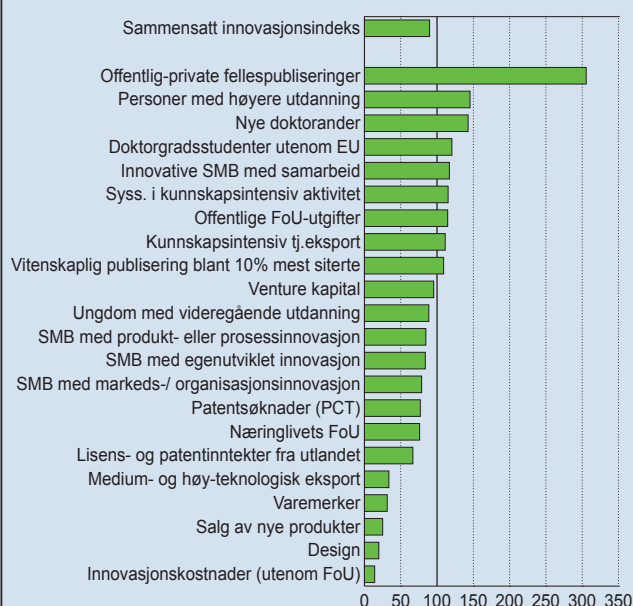
Norges evne til forskning, utvikling og innovasjon er stadig under debatt. Innovation Scoreboard (IUS)¹ utarbeides hvert år av EU. Der samles ulike innovasjonsrelaterte indikatorer fra innovasjonsundersøkelser og andre kilder, og settes sammen for å gi et helhetlig bilde av innovasjon i næringslivet.

Norge ligger under EU-gjennomsnittet og er på 17. plass blant 33 land på den sammensatte hovedindikatoren som nylig er publisert for 2010. Norge er gruppert på tredje nivå som en «moderat innovatør», mens både Danmark, Finland og Sverige er på høyeste nivå som «innovasjonsledende».

Indikatorsettet er basert på tre hovedgrupper av indikatorer fordelt på «tilrettelegging», «aktivitet» og «resultater». Disse gruppene består igjen av 2-3 delindikatorer satt sammen av en rekke på til sammen 25 normaliserte enkeltindikatorer hvor verdien varierer mellom 0 og 1. Norge scorer høyt på humankapital og delvis på finansiering/støtte. Norge scorer lavt på økonomiske effekter, investeringer, andel innovative foretak og immaterielle verdier (patenter, varemerker og design). Økonomiske effekter dekker indikatorer som sysselsetting i kunnskapsintensive aktiviteter, høyteknologisk og kunnskapsintensiv eksport, salg av nye produkter og lisens- og patentinntekter, men ikke lønnsomhet, produktivitet eller andre mål for økonomisk utvikling. Investeringer omfatter næringslivets kostnader til FoU som andel av BNP og kostnader til innovasjon (utenom FoU) som andel av omsetning.

For de fleste indikatorene som inngår i IUS kan vi gi plausible forklaringer på Norges posisjon i rangeringen. For noen av indikatorene kan resultatene tyde på reelle problemer som det kan jobbes for å løse, mens for andre indikatorer kan forskjellene skyldes metodologiske eller «naturlige» forskjeller som ikke utgjør noe problem substansielt sett.

Figur 1. **Norges relative nivå per indikator i EU. Innovation Union Scoreboard. EU= 100**

Kilde: EU Innovation Union Scoreboard 2010.

Utfallet for enkelte indikatorer kan ha sammenheng med forhold som kanskje ikke kan forbedres, eller som det ikke er økonomisk hensiktsmessig å forsøke å forandre, men som vi likevel må være oppmerksomme på.

En forklaring på Norges rangering finnes i den norske næringsstrukturen. Spesielt store norske industriforetak er i mindre grad lokalisert i bransjer med høy innovasjonsgrad enn i de andre nordiske landene. En fellesnordisk studie har tidligere korrigert for effekten av varierende næringsstrukturer i de forskjellige landene. Resultatet er at dette komparativt sett slår ut i form av en betydelig økning for innovasjonsaktiviteten i Norge. Dette skyldes både økt vekt i den felles nordiske næringsstrukturen for små innovasjonsintensive næringer i Norge og en lavere vekt for dominerende bransjer med lav andel innovative produkter. Dette innebærer at norske foretak presterer forholdsvis godt når det gjelder sammenlikning med andre nordiske foretak i næringer det er naturlig å sammenlikne dem med, men det endrer ikke på det faktum at de i gjennomsnitt er mindre innovative enn i de øvrige nordiske landene totalt sett.

Et annet element er Norges høye nivå for bruttonasjonalprodukt (BNP). Det kan argumenteres for at dette slår uforholdsmessig negativt ut for variable som beregnes som andel av BNP. Det er ikke uten videre gitt at det «riktige» nivået for næringslivets innovasjonsinvesteringer som andel av BNP i Norge er det samme som i en økonomi med et lavere BNP og en annen nærings sammensetning.

Sett i lys av at Norge per dags dato ligger svært godt an når det gjelder sentrale økonomiske indikatorer som høyt BNP og god vekst, stort eksportoverskudd og lav arbeidsledighet, kan en spørre seg om relevansen og nytten av slik referansetesting. Et nærliggende eksempel kan være oljeindustrien og prosessstunge leverandørindustrier til oljeindustrien. Disse næringene er utvilsomt teknologitunge og stiller høye krav til både menneskelig og økonomisk kapital. Samtidig er de typisk ikke klassifisert som høyteknologiske næringer i et europeisk sammenlikningsperspektiv, og de er i liten grad innovative i den forstand at de introduserer helt nye produkter eller prosesser. Delvis fordi det her ofte er snakk om svært store enheter og delvis fordi løpende og kontinuerlige forbedringer i disse næringene ikke fanges opp som innovasjoner til tross for at de utvilsomt innebærer store og «innovative» endringer over tid.

Det må understrekes at det ikke er uproblematisk å måle innovasjonsvirksomhet på en måte som gjør det mulig å foreta direkte sammenligninger mellom land. Selv om undersøkelser er harmonisert, kan oppfatningen av begreper og definisjoner, undersøkelsesmetodikk og svarprosent variere betydelig mellom land. Det finnes fordeler med enkle indikatorer, men den økonomiske virkeligheten er kompleks og en skal derfor være varsom med å trekke for sterke konklusjoner om forskjeller mellom land kun basert på en slik samleindikator som IUS tilbyr.

¹ Det er foretatt en del utskifting av indikatorer i indikatorsettet for 2010, som for øvrig nå heter Innovation Union Scoreboard (IUS). Dokumentasjon og oppdaterte indikatorer er tilgjengelig på <http://www.proinno-europe.eu/metrics>.

2008 og nedgang til 2009. Sterkest har nedgangen vært i Sverige, hvor også BNP-andelen falt i 2009. Andelen er på 3,6 prosent, fortsatt klart høyere enn Norge. En annen indikator for internasjonal sammenlikning er FoU-personell som andel av arbeidsstyrken, se tabell 4.4. Norge ligger da klart høyere enn EU15, men noe lavere enn de øvrige nordiske landene.

Det er tradisjonelt næringslivets FoU-aktivitet som er lav i Norge sammenliknet med andre land. En grunn til dette er ulik næringsstruktur. Norge har relativt lav produksjon i næringer med typisk høy FoU-intensitet som for eksempel elektronisk utstyr og transportmidler. Næringslivet brukte 18,2 milliarder kroner på egenutført FoU i 2009. Dette er nominelt på samme nivå som i 2008, men en nedgang på 3,7 prosent i faste priser¹. Etter fire år med klar vekst i næringslivets FoU-innsats, er det altså et brudd med denne trenden i 2009. For næringslivet ligger det heller ikke an til vekst i 2010. Foretakenes anslag, gitt i 2. kvartal 2010, viser en svak økning på 1,5 prosent i FoU-kostnadene og ingen endring i FoU-årsverk.

EU-landene under ett opplevde også fall i FoU-aktiviteten i næringslivet i 2009. Det er imidlertid betydelig forskjeller mellom landene. Nedgangen har vært stor i Storbritannia og Sverige.

Det ble utført vel 36 000 FoU-årsverk i 2009. Dette er 1,7 prosent høyere sammenliknet med året før. I næringslivet ble det utført 15 673 FoU-årsverk i 2009, en nedgang på 1,9 prosent sammenliknet med korrigerte tall for 2008. Til tross for uendrede FoU-kostnader totalt og nedgang i utførte FoU-årsverk, har lønnskostnadene økt for næringslivet. Lønnskostnadene var på nær 12 milliarder kroner i 2009 og utgjør den tyngste kostnadskomponenten med 66 prosent. De samlede lønnskostnadene økte med 3,6 prosent fra året før, mens gjennomsnittlig lønnskostnad for et FoU-årsverk økte med 5,5 prosent. Kostnadene til innleid personale og andre driftskostnader ble redusert med 1,9 prosent. Det ble investert i bygninger og maskiner for i overkant av 1 milliard kroner. Det innebærer en nedgang på mer enn 340 millioner fra 2008. Investeringene vil ofte variere en del fra år til år.

Industriforetakene utførte FoU for 7,9 milliarder kroner, mens foretakene i tjenestenæringene utførte FoU for 8,5 milliarder kroner. For begge hovednæringene er dette uendret nominelt fra 2008. Også fordelt etter foretakenes størrelse er det små endringer fra 2008 til 2009. De siste årene har det vært en betydelig vekst i tjenesteytende næringer.

Som foretakenes anslag allerede for ett år tilbake tydet på, er virkningen av finanskrisen på FoU-aktiviteten

moderat negativ. To tredjedeler av foretakene rapporterte for et drøyt år tilbake at finanskrisen ikke ville ha noen innvirkning på FoU-aktiviteten. Disse foretakene mente at de ville bruke om lag de samme ressursene på FoU i 2009 som opprinnelig planlagt. De øvrige foretakene rapporterte derimot at finanskrisen ville ha konsekvenser for deres FoU-aktivitet. 29 prosent av foretakene svarte at finanskrisen bidrar til at de bruker mindre ressurser på FoU enn planlagt i 2009, mens 6 prosent svarte at finanskrisen bidrar til at de bruker mer FoU-ressurser enn de ellers ville gjort. Undersøkelsen for 2009 kan tyde på at foretakene var for optimistiske. De rapporterte tallene for 2009 er gjennomgående noe lavere enn anslag gitt på tidligere tidspunkt.

Faktiske FoU-utgifter i godkjente SkatteFUNN-prosjekter økte med 7 prosent fra 2008 og utgjorde 6,8 milliarder kroner i 2009. Noe av økningen skyldes at fradragsgrunnlaget ble hevet fra 4 til 5,5 millioner kroner for egenutført FoU og fra 8 til 11 millioner kroner for innkjøpt FoU f.o.m. 2009, som en del av krisepakken for næringslivet. SkatteFUNN gjelder for hele næringslivet, men i praksis brukes ordningen mest av små og mellomstore foretak. Det var i alt 2 213 foretak som fikk godkjent skattefradrag for FoU i 2009. Samlet skattefradrag var på 1 152 millioner kroner.

Søknader til SkatteFUNN viser økning også i 2010. Budsjetterte FoU-kostnader i godkjente SkatteFUNN-prosjekter øker med 10 prosent til 10,4 milliarder kroner i 2010. Nye prosjekter godkjent i 2010 utgjør 4,2 milliarder kroner. Vanligvis blir bare om lag ¾ av de budsjetterte kostnadene realisert. Antall aktive SkatteFUNN-prosjekter er også noe høyere i 2010; 3670 mot 3590 i 2009.

4.5. Arbeidskraft

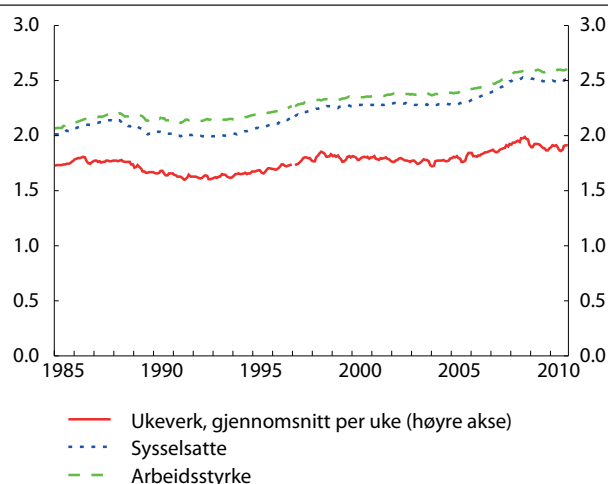
Arbeidsstyrken

Arbeidsstyrken, det vil si summen av de sysselsatte og de arbeidsledige, besto i følge Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) i 2010 av 2 602 000 personer, en økning på 12 000 fra 2009. Dette er i tråd med en langsiktig økende trend, som midlertidig stoppet opp i 2009 og i første del av 2010 på grunn av konjunktursituasjonen, se figur 4.2. Fra 4. kvartal 2009 til 4. kvartal 2010 økte arbeidsstyrken med 30 000 personer.

I perioden 2006-2010 økte arbeidsstyrken med 6,4 prosent. De viktigste årsakene til veksten i arbeidsstyrken var økning i antall personer i arbeidsdyktig alder og nettotilvandring. Sysselsatte på korttidsopphold i Norge medregnes ikke i arbeidsstyrken før de eventuelt bosetter seg her i landet. Dette gjelder i hovedsak personer fra de nordiske landene, særlig Sverige, og fra EU-land i Øst-Europa, i første rekke Polen. Fra 2005 til 2008 var det en kraftig vekst i denne gruppen, men fra 2008 til 2009 gikk antall sysselsatte på korttidsopphold ned med 7 prosent, til 75 000 personer i 4. kvartal 2009. Anslag for 2010 indikerer at nedgangen vil fortsette.

¹ De endelige tallene for 2009 er nedjustert med 4 prosent i forhold til foreløpige tall publisert i oktober 2010. Dette skyldes nye opplysninger fra viktige FoU-aktører. Tallene for 2008 er av tilsvarende grunn korrigert ned slik at endringen fra 2008 til 2009 er omtrent den samme som tidligere publisert.

Figur 4.2. Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk. Sesongjusterte og glattede månedstall. Millioner

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

Arbeidsstyrken i prosent av befolkningen (yrkesdeltakelsen) viste økning fra 2006 til 2008, men har deretter vært synkende som følge av konjunkturedgangen. I følge AKU var yrkesdeltakelsen i alderen 15-74 år på 71,9 prosent i 2010, ned fra 72,8 prosent i 2009, jf. tabell 4.5. Yrkesdeltakelsen gikk ned i de fleste aldersgrupper, men mest for dem under 30 år. Samlet sett var yrkesdeltakelsen i 2010 tilbake på nivået i 2006. I forbindelse med IA-avtalens mål om å øke avgangsalderen i arbeidslivet er det også verdt å merke seg at yrkesdeltakelsen for de eldre ikke har økt de siste årene, men utviklingen har likevel vært mindre negativ for dem enn for de yngre. For de aller eldste har nivået holdt seg stabilt. Yrkesdeltakelsen er noe høyere for menn enn for kvinner, henholdsvis 75,0 og 68,7 prosent. Kjønnsskjellene i yrkesdeltakelsen er størst i de eldre delene av arbeidsstyrken.

Sammensetningen av arbeidsstyrken i forhold til utdanningsnivå endrer seg også. Antall personer i arbeidsstyrken med universitets- og høyskoleutdanning økte med 16,7 prosent i perioden 2006-2010, og i 2010 hadde 36 prosent av arbeidsstyrken fullført utdanning på universitets- og høyskolenivå, se tabell 4.6. Også andelen av arbeidsstyrken med kun videregående utdanning viste en svak økning i perioden, mens andelen uten videregående utdanning gikk noe ned. Yrkesdeltakelsen øker med utdanningsnivået.

Yrkesdeltakelsen er høy i Norge sammenlignet med de fleste andre land, se tabell 4.7. Blant personer i alderen 15-64 år var yrkesdeltakelsen her i landet 79 prosent i 2009, mens den for OECD-landene samlet var 70,7 prosent. Nivået på yrkesdeltakelsen i Norge er om lag som i Sverige og Danmark. Norge skiller seg ut fra mange OECD-land med høy yrkesdeltakelse blant kvinner, i likhet med andre skandinaviske land, men også med høy deltakelse blant de eldre, som i Sverige.

Tabell 4.5. Arbeidsstyrken etter alder og kjønn. 1 000 og i prosent av personer i alt i hver gruppe

	1 000			Prosent		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010
I alt	2 591	2 590	2 602	73,9	72,8	71,9
15-19	158	142	136	49,9	44,3	42,3
20-24	222	221	228	76,6	73,8	72,8
25-29	260	261	259	86,7	85,6	83,6
30-39	613	610	605	89,8	89,8	89,3
40-54	877	888	894	88,2	87,7	87,2
55-66	430	438	446	65,5	65,1	64,8
67-74	30	30	34	11,3	11,1	11,9
Menn	1 370	1 366	1 378	77,1	75,6	75,0
15-19	79	68	67	48,5	41,3	40,4
20-24	116	116	121	78,7	75,9	75,3
25-29	136	137	136	88,5	88,4	86,2
30-39	324	322	321	93,2	92,8	92,7
40-54	462	468	472	91,0	90,4	89,8
55-66	232	237	241	70,8	69,7	69,0
67-74	19	18	21	14,7	14,1	15,7
Kvinner	1 222	1 224	1 224	70,7	69,8	68,7
15-19	79	74	69	51,4	47,5	44,3
20-24	106	105	107	74,5	71,6	70,2
25-29	124	124	123	84,8	82,8	80,9
30-39	289	288	285	86,2	86,7	85,8
40-54	415	420	422	85,4	85,0	84,5
55-66	198	201	205	60,3	60,4	60,4
67-74	11	12	13	8,2	8,4	8,7

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.6. Arbeidsstyrken 15-74 år etter utdanningsnivå

	2006	2008	2009	2010	Endring 2006-2010
	1 000				Prosent
I alt	2 446	2 591	2 590	2 602	6,4
Ungdomsskole-nivå	532	558	535	517	-2,8
Videregående nivå	1101	1142	1142	1134	3,0
Universitets- og høyskolenivå	796	880	893	929	16,7
Uoppgitt	17	12	19	22	29,4
	Prosent				Prosentpoeng
	2006	2008	2009	2010	
I alt	72,0	73,9	72,8	71,9	-0,1
Ungdomsskole-nivå	56,5	57,9	57,7	56,5	0,0
Videregående nivå	75,7	76,8	75,2	73,6	-2,1
Universitets- og høyskolenivå	86,3	87,6	87,0	86,5	0,2
Uoppgitt	21,3	24,0	22,4	24,4	3,1

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

Et annet trekk ved det norske arbeidsmarkedet er en høy andel deltidsarbeidende kvinner. I 2009 arbeidet 30,4 prosent av sysselsatte kvinner i Norge deltid (her definert som mindre enn 30 timer i uka), mot 26,1 prosent i OECD-landene samlet. Sammenlignet

Tabell 4.7. Yrkesdeltaking, deltidsandel og arbeidsledighet i utvalgte OECD-land. 2009

	Yrkesdeltakingsraten i befolkningen 15-64 år			Yrkesdeltakingsraten i befolkningen 55-64 år			Deltidssysselsatte i prosent av sysselsatte i alt	Arbeidsledighet i prosent av arbeidsstyrken
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner		
Norge	79,0	81,4	76,5	69,5	73,9	65,0	20,4	3,1
Danmark	80,7	84,0	77,3	60,3	67,7	53,0	18,9	6,0
Finland	74,6	75,8	73,5	59,3	58,9	59,8	12,2	8,2
Sverige	78,9	81,3	76,4	74,0	77,9	70,0	14,6	8,3
Frankrike	70,2	74,7	65,9	41,6	44,2	39,1	13,3	9,5
Italia	62,4	73,7	51,1	37,0	48,5	26,1	15,8	7,8
Nederland	78,8	84,1	73,5	54,7	64,2	45,2	36,7	3,4
Spania	74,0	82,2	65,7	50,2	64,0	37,2	11,9	18,0
Storbritannia	76,6	83,2	70,2	60,3	70,3	50,8	23,9	7,6
Tyskland	76,4	82,2	70,4	61,0	69,3	52,9	21,9	7,5
USA	74,6	80,4	69,0	64,9	70,3	60,0	14,1	9,3
Japan	73,9	84,8	62,9	68,7	84,4	53,5	20,3	5,1
EU15	72,6	79,5	65,8	51,1	60,0	42,6	18,6	9,4
OECD	70,7	80,2	61,3	57,8	68,7	47,5	16,2	8,3

Kilde: OECD Employment Outlook 2009: Statistical Annex.

Tabell 4.8. Personer 15-74 år etter arbeidsstyrkestatus og hovedsakelig virksomhet

	1 000			Prosent		
	2000	2009	2010	2000	2009	2010
Personer i alt	3 201	3 559	3 618	100	100	100
Sysselsatte	2 269	2 508	2 508	70,9	70,5	69,3
Heltid	1 683	1 828	1 835	52,6	51,4	50,7
Deltid	579	673	667	18,1	18,9	18,4
Av dette:						
Under utdanning	127	160	153	4,0	4,5	4,2
Hjemmearbeidende	28	14	11	0,9	0,4	0,3
Førtidspensjonister/uføre	19	32	29	0,6	0,9	0,8
Alderspensjonister	8	15	17	0,2	0,4	0,5
Arbeidsledige	81	82	94	2,5	2,3	2,6
Personer utenfor arbeidsstyrken	852	970	1016	26,6	27,3	28,1
Under utdanning	209	272	289	6,5	7,6	8,0
Hjemmearbeidende	95	50	49	3,0	1,4	1,4
Førtidspensjonister/uføre	272	348	362	8,5	9,8	10,0
Alderspensjonister	232	233	243	7,2	6,5	6,7
Annet	44	66	72	1,4	1,9	2,0

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå

med Sverige og Finland har Norge et betydelig høyere innslag av deltidsarbeidende kvinner, men andelen er lavere enn i land som Nederland, Tyskland, England og Irland (OECD Employment Outlook 2010).

28,1 prosent av alle personer i alderen 15-74 år er utenfor arbeidsstyrken, det vil si verken sysselsatte eller arbeidsledige, men for eksempel under utdanning, hjemmearbeidende eller mottakere av ulike stønader, jf. tabell 4.8. Andelen utenfor arbeidsstyrken har ligget rundt dette nivået siden tusenårsskiftet. Utviklingen har imidlertid vært noe forskjellig for kvinner og menn. For kvinner har andelen utenfor arbeidsstyrken gått ned med 0,6 prosentpoeng siden år 2000, mens den for menn har gått opp med 2,1 prosentpoeng (justert for brudd i tidsserien). Trenden har i mange år gått i retning av økt yrkesdeltakelse for kvinner, mens yrkesdeltakelsen for menn varierer mer med konjunktorene.

Det henger sammen med at menn i større grad arbeider i konjunkturutsatte næringer.

Av de 1 016 000 som var utenfor arbeidsstyrken i 2010 (tabell 4.8), oppgav 362 000 å være førtidspensjonister eller arbeidsuføre, 243 000 alderspensjonister, 289 000 under utdanning, mens 49 000 var hjemmearbeidende. Disse tallene er basert på hva personene selv oppgir som sin hovedsakelige virksomhet ut fra svarkategorier som ikke er gjensidig utelukkende.

Som andel av befolkningen 15-74 år har de som oppgav å være førtidspensjonister eller uføre økt fra 8,5 prosent i 2000 til 10 prosent i 2010. I tillegg kommer førtidspensjonister og uføre som er sysselsatt på deltid, og denne andelen har også økt noe over den samme perioden. Gruppen av personer under utdanning har økt fra 6,5 prosent i 2000 til 8 prosent i 2010. I tillegg er det en del som jobber ved siden av skolegangen eller studiene, og denne andelen har også økt litt over den samme perioden og utgjorde 4,2 prosent av befolkningen i 2010. Gruppen alderspensjonister (opp til 74 år) uten noen jobb ved siden av pensjonen har gått ned fra 7,2 til 6,7 prosent, men samtidig har andelen alderspensjonister med deltidsjobb økt med 0,3 prosentpoeng. Ellers må nedgangen i andelen alderspensjonister ses i sammenheng med at flere oppgir å være "førtidspensjonister". Ulik størrelse på årskullene spiller også inn. Gruppen hjemmearbeidende er blitt halvert i den samme perioden, og utgjør nå bare 1,4 prosent av befolkningen 15-74 år.

Mens AKU gir tall for befolkningen etter hovedsakelig aktivitet, gir NAV tallene på trygdemottakere i alt. Ved utgangen av juni 2010 var det 299 568 mottakere av uførepensjon, noe som utgjør 9,5 prosent av befolkningen mellom 18 og 67 år. Andelen var den samme i 2009, etter å ha vært i svak nedgang siden 2004, da andelen var på 10,4 prosent. 57 prosent av de uføre er kvinner. 18 prosent av de uføre hadde gradert ytelse. Det var i tillegg 171 031 mottakere av

Boks 4.1. Arbeidsmarkedsstatistikken – noen forklaringer

De viktigste statistikkildene om arbeidsmarkedet er Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelser (AKU) og registerstatistikken fra Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV). Sammen med annen økonomisk statistikk danner disse grunnlag for et helhetsbilde av arbeidsmarkedet i nasjonalregnskapet (NR/KNR).

Arbeidskraftundersøkelsene (AKU)

Tallene i AKU er beregnet på grunnlag av kvartalsvise intervjuer med et utvalg på 24 000 personer. Siden AKU er en utvalgsundersøkelse, er det utvalgsusikkerhet knyttet til tallene. En nærmere redegjørelse for AKU finnes på <http://www.ssb.no/aku/om.html>.

Omfang: AKU dekker alle personer i alderen 15-74 år registrert bosatt i Norge. Før 2006 var aldersgruppa 16-74 år.

Sysselsatte: Personer som utførte inntektsgivende arbeid av minst én times varighet i referanseuken. Vernepliktige og personer som var fraværende fra arbeid på grunn av sykdom, permisjon, ferie o.l. er også inkludert som sysselsatte.

Arbeidsledige: Personer uten inntektsgivende arbeid som har søkt arbeid siste fire uker, og som kan påta seg arbeid innen to uker etter referanseuka.

Langtidsledige: Arbeidsledige med en sammenhengende ledighetsperiode på 27 uker eller mer forut for intervjudatpunktet.

Undersysselsatte: Deltidssysselsatte som har forsøkt å få lengre arbeidstid, og som kan starte med økt arbeidstid innen en måned.

Arbeidsstyrken: Summen av sysselsatte og arbeidsledige (omtales ofte som de yrkesaktive).

Yrkesdeltagelsen: eller *yrkesfrekvensen:* Andelen av befolkningen i den aktuelle aldersgruppa som er i arbeidsstyrken.

Arbeidsledighetsraten: Andelen av arbeidsstyrken som er arbeidsledig.

Statistikk fra Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV)

Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV) lager statistikk over arbeidsledige, tiltaksdeltakere og ledige stillinger, hovedsakelig basert på egne registre

Registrerte helt ledige: Ordinære arbeidssøkere som har vært uten inntektsgivende arbeid de siste to ukene. Skoleungdom og personer på arbeidsmarkedstiltak regnes ikke med til denne gruppen.

Ordinære tiltaksdeltakere: Ordinære arbeidssøkere som på opptellingstidspunktet deltar på ordinære arbeidsmarkedstiltak, det vil si arbeidsmarkedstiltak utenom attføringstiltak.

Yrkeshemmede: Arbeidssøkere som er på attføringstiltak eller som vurderes med sikte på yrkesmessig attføring..

Permitterte arbeidssøkere: Omfatter både helt og delvis permitterte (med innskrenket arbeidstid). Helt permitterte medregnes som helt ledige, mens delvis permitterte regnes som delvis sysselsatte.

Nasjonalregnskapet (NR/KNR)

Omfang: Nasjonalregnskapet har tall for sysselsetting og utførte timeverk i alle enheter som deltar i økonomisk aktivitet på eller ut fra Norges økonomiske territorium på varig basis (ett år eller mer).

Sysselsatte personer: Gjennomsnittlig antall sysselsatte over året. Dette begrepet ligger nær opp til tilsvarende definisjon i AKU.

Utførte timeverk: Antall utførte timeverk over hele året (inklusive overtid).

Normalårsverk: Summen av antall heltidsjobber (arbeidsforhold) og deltidsjobber omregnet til heltidsjobber (med andel av fulltidsjobb som vekt).

To mål på arbeidsledighet

Normalt har arbeidsledigheten ifølge AKU vært større enn antall registrerte helt ledige i statistikken fra NAV, fordi alle som har søkt arbeid ikke har registrert seg hos NAV og fordi en del av de som deltar på opplæringstiltak klassifiseres som arbeidsledige i AKU. I motsatt retning trekker at en del av de registrerte helt ledige hos NAV ikke klassifiseres som arbeidsledige i AKU, enten fordi de ikke aktivt har forsøkt å skaffe seg arbeid de siste 4 uker, eller fordi de ikke er umiddelbart tilgjengelig for arbeid.

Arbeidsinnvandring i SSBs statistikker

Arbeidsinnvandringen fanges opp på ulike måter i SSBs sysselsettingsstatistikker:

Sysselsetting i NR: NR dekker all sysselsetting i innenlandske bedrifter, det vil si bedrifter som forventes å drive produksjon i Norge i minst 12 måneder, uavhengig av om den sysselsatte er registrert bosatt i Norge. Personer som kommer sammen med sin utenlandske bedrift på oppdrag som varer under 12 måneder, omtales som tjenesteytere, og inngår ikke i sysselsettingstallene i nasjonalregnskapet (produksjonen regnes som import).

Ordinær registerbasert sysselsettingsstatistikk og AKU: Disse statistikkene er basert på personer som er registrert bosatt i Norge ifølge Det sentrale folkeregisteret. Kriteriet er at man forventes å oppholde seg minst seks måneder i landet. De som er registrert bosatt i Norge og arbeider i utlandet kommer med i AKU, men ikke i den ordinære registerbaserte sysselsettingsstatistikken..

Sysselsatte på korttidsopphold: Denne registerbaserte spesialstatistikken omfatter kun personer som arbeider i Norge uten å være registrert bosatt ifølge Det sentrale folkeregisteret. Med dette menes at man forventes å oppholde seg mindre enn seks måneder i landet. Foreløpig omfatter ikke tallene selvstendig næringsdrivende og sjøfolk fra land utenfor EØS-området. Det antas at det er en betydelig underrapportering av særlig tjenesteytere til de aktuelle registrene.

Temaboks 4.2. **Befolkningsutviklingen¹**

For 2010 foreligger det ved publiseringen av dette nummeret bare tall for de tre første kvartalene. Disse tallene tyder på at den høye befolkningsveksten i Norge fortsetter. For å få tall som er sammenliknbare med tall for hele kalenderår, og for å redusere virkningen av sesongsvingninger, har vi beregnet tall for antall fødsler, dødsfall, inn- og utvandring over perioder på fire kvartaler, dvs. for et gitt kvartal og de tre foregående kvartalene. Disse størrelsene gir et glidende gjennomsnitt for 12-månedersperioder.

Figur 1 viser at fødselstallet er høyt, godt over 60 000 på 12-månedersbasis. Fruktbarhetsnivået er trolig fortsatt blant de høyeste i Europa. I 2009 var samlet fruktbarhetstall 1,98 barn per kvinne.

Antall dødsfall er noe over 40 000 og svakt synkende, fordi det for tiden blir færre personer i eldre hvor dødeligheten er høy og fordi levealderen øker. Tallet for 2010 kan bli det laveste siden 1978. I 2009 var forventet levealder for nullåring 78,6 år for menn og 83,1 år for kvinner.

Det største bidraget til befolkningsendringer i løpet av de første kvartalene av 2010 kom imidlertid fra migrasjonen. Innvandringen økte kraftig fra andre til tredje kvartal 2010 og kom opp i litt over 23 000 på kvartalsbasis, som er det

høyeste kvartalstallet noen sinne. (Imidlertid bør det ikke legges stor vekt på tall for enkelte kvartaler, som i noen grad er preget av tilfeldigheter.) Det ser altså ut som om nedgangen i innvandringen fra 2008 til 2009, som kan ha sammenheng med finanskrisen, har stoppet opp, se også temaboks 4.3 om migrasjon og konjunkturer. Økningen i innvandringen fra 2009 til 2010 har skjedd på tross av en nedgang i antall asylsøkere på 42 prosent fra 2009 til 2010 (tall fra UDI). Asylsøkere blir først registrert som innvandrere når de har fått oppholdstillatelse.

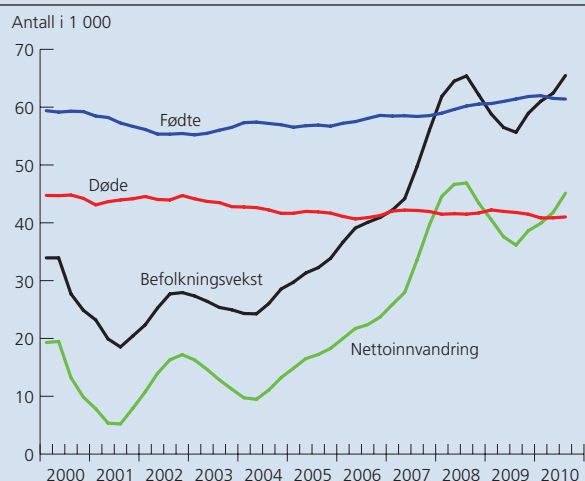
Innvandringen for de fire siste kvartalene, beregnet på samme måte som for fødsler og dødsfall, er også betydelig større enn noen gang før, litt over 74 000. Det forrige toppåret var 2008 med en bruttoinnvandring på i underkant av 67 000. Utvandringen var på litt over 9 000 i 3. kvartal 2010 som også er høyere enn noen gang før. Utvandringen er imidlertid fortsatt mye lavere enn innvandringen, slik at også nettoinnvandringen ble rekordhøy i 3. kvartal 2010. Samlet utvandring over de fire siste kvartalene var litt under 30 000. Dette gir en nettoinnvandring i perioden fra 4. kvartal 2009 til 4. kvartal 2010 på om lag 45 000, som er litt høyere enn toppnivået i 2008.

I tredje kvartal 2010 samt de tre foregående kvartalene, var det flest polske statsborgere som innvandret. Deretter fulgte statsborgere fra fire andre land som også primært er arbeidsinnvandrere: Litauen, Sverige, Latvia og Tyskland. Først på sjette, sjuende og åttende plass kommer statsborgere som primært har fått oppholdstillatelse på grunn av flukt og familiegjenforening med flyktninger (Eritrea, Somalia og Afghanistan). Innvandringen fra Filippinene og Island skyldes både arbeid og familiegjenforening/etablering.

Økningen i innvandringen sammen med høye fødselstall og lave dødstall gjør at befolkningsveksten i 2010 kan komme opp i 65 000, som tilsvarer en vekst på litt over 1,3 prosent. I absolutt forstand er dette den høyeste veksten i norsk historie og i relativ forstand den høyeste veksten siden 1920. Folketallet ved årsskiftet 2010-2011 blir dermed rundt 4,923 millioner. Dette er om lag 9 000 flere enn i mellomalternativet (MMMM) fra befolkningsframskrivningen som ble publisert i juni 2010, og også 2-3000 flere enn i det høyeste alternativet (HHMH).

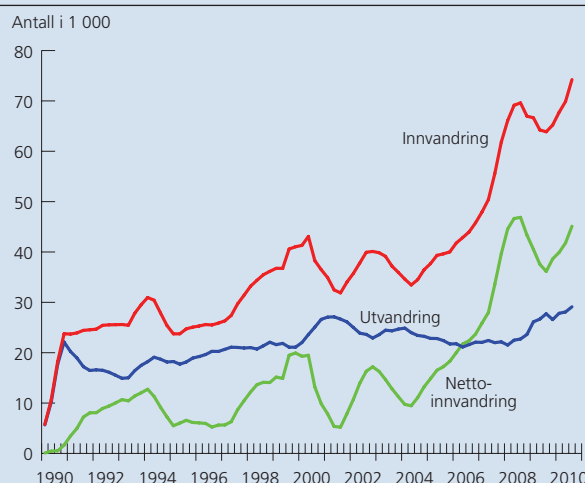
¹ Befolkningsendringene i 2010 var ikke tilgjengelige da dette nummeret gikk i trykken. Kapitlet om befolkningsutviklingen blir derfor publisert i Økonomiske analyser 2/2011, kommer 5. mai.

Figur 1. **Fødte, dødsfall, nettoinnvandring og befolkningsvekst fire siste kvartaler, 2000-2010**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. **Inn- og utvandring fire siste kvartaler, 1990-2010**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1. **Nettoinnvandring etter statsborgerskap, 4. kvartal 2009 - 3. kvartal 2010**

	4. kvartal 2009	1. kvartal 2010	2. kvartal 2010	3. kvartal 2010	Fire siste kvartaler
I alt	11 629	10 889	8 845	13 754	45 117
Polen	2 772	1 891	1 616	2 252	8 531
Litauen	930	1 481	1 373	1 571	5 355
Sverige	653	1 642	318	759	3 372
Latvia	506	640	409	613	2 168
Tyskland	634	470	194	593	1 891
Eritrea	223	405	584	464	1 676
Somalia	493	430	392	326	1 641
Afghanistan	484	305	307	436	1 532
Filippinene	398	267	165	518	1 348
Island	205	245	348	437	1 235

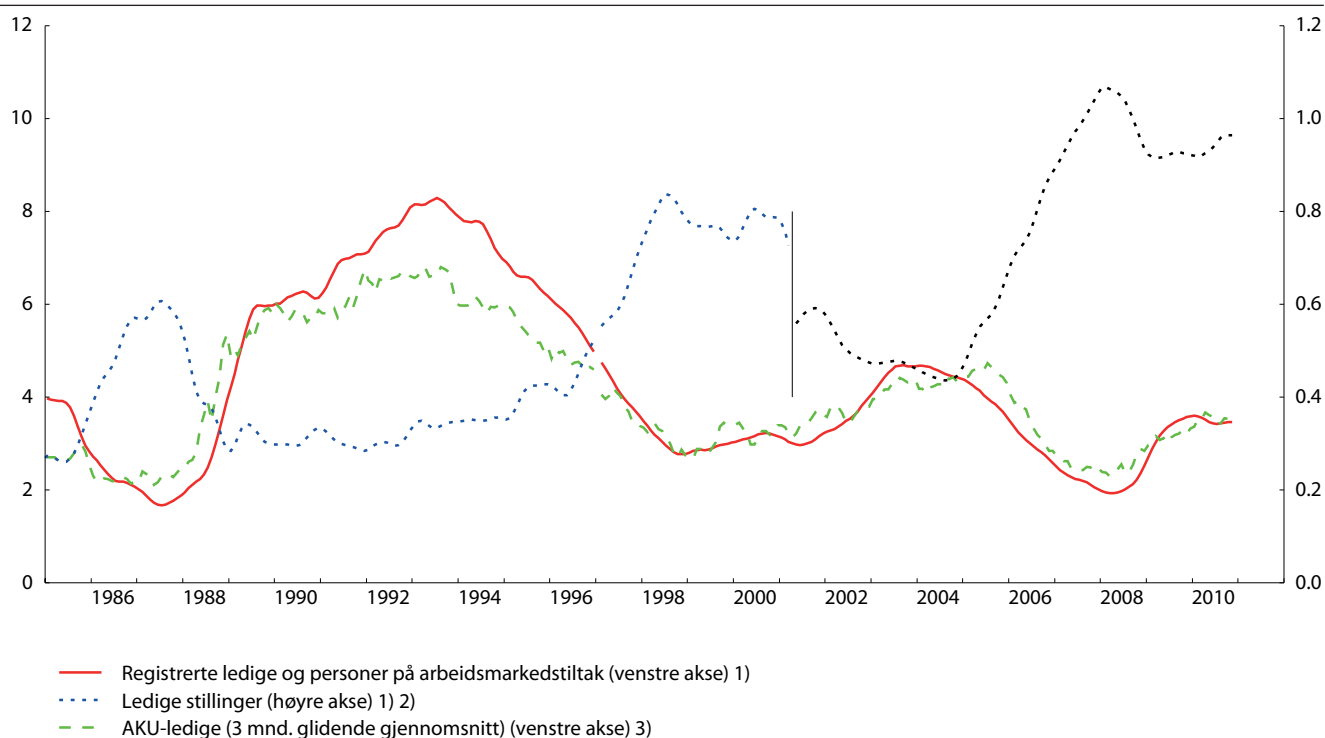
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4.9. **Personer 18-67 år som mottar ulike stønader fra NAV ved utgangen av juni 2010. Antall og i prosent av befolkningen**

	I alt		Kvinner		Menn	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Uførepensjon	299 568	9,5	170 079	11,0	129 489	8,1
100 %	244 496	7,8	133 188	8,6	111 308	7,0
lavere enn 100 %	53 484	1,7	36 080	2,3	17 404	1,1
Arbeidsavklaringspenger ¹	171 031	5,4	101 836	6,6	69 195	4,3

¹ Arbeidsavklaringspenger ble innført 1.3.2010, og avløste ordningene rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad.

Kilde: Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV).

Figur 4.3. **Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger. Sesongjustert og glattet, månedstall. Prosent av arbeidsstyrken**

1) Justert bakover for brudd i serien fra januar 1999.

2) Brudd i statistikken for beholdning av ledige stillinger fom. mai 2001.

3) Brudd i serien fra og med 2006.

Kilde: Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV) og Statistisk sentralbyrå.

arbeidsavklaringspenger, en ordning som i 2010 avløste ordningene med rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad.

Ledighet og arbeidsmarkedstiltak

Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) viser at arbeidsledigheten økte med 12 000 personer fra 2009 til 2010, tabell 4.12. Knappt 40 prosent av de arbeidsledige er kvinner, og flere menn enn kvinner er blitt arbeidsledige det siste året. Sesongjusterte tall fra AKU viser at ledigheten økte noe i første del av 2010, men at den så stabiliserte seg. Den registrerte ledigheten hos NAV var 4 prosent høyere i desember 2010 enn i samme måned året før, tabell 4.10. Det har i samme periode vært en reduksjon på 9 prosent i tallet på nye ledige stillinger, men ingen endring i beholdningen av ledige stillinger. I gjennomsnitt var 74 643 personer registrert som helt ledige hos NAV i 2010, en økning på 5 376 i forhold til 2009. Det var en nedgang i antall helt eller delvis permitterte på 1 831 fra 2009 til 2010.

Figur 4.3 viser at den sterke bedringen på arbeidsmarkedet fra og med sommeren 2005 bremsset opp i 2008. Mens den sesongjusterte arbeidsledigheten utgjorde 4,8 prosent sommeren 2005, falt den til 2,4 prosent sommeren 2007. Deretter økte den til 2,9 prosent i november 2008, men stabiliserte seg på rundt 3,1 prosent i løpet av 2009, for så å øke til 3,5 prosent i 1. kvartal 2010. I 4. kvartal 2010 kom den sesongjusterte ledigheten opp i 3,6 prosent. Det har vært en svak vekst i antall ledige stillinger i 2010 og tallet har stabilisert seg på et forholdsvis høyt nivå i forhold til første halvdel av 2000-tallet. Arbeidsledigheten er betydelig lavere i Norge enn i de fleste andre OECD-land. I 2009 var ledighetsraten på 8,3 prosent i OECD-landene samlet, mens den var på 3,1 prosent i Norge, jf. tabell 4.7.

I henhold til AKU var det økning i andelen langtidsledige fra 2009 til 2010 (årgjennomsnitt). Langtidsledighet er definert ved at den sammenhengende ledighetsperioden har vart over et halvt år, og

dette gjaldt for 31 prosent av de ledige i 2010, mot 25 prosent året før. Det var en nedgang i andelen som hadde vært ledige i bare 1-4 uker, selv om det totalt sett ble 12 000 flere ledige. Fra 4. kvartal 2009 til 4. kvartal 2010 var det ingen endring i andelen langtidsledige.

For å kunne bli definert som arbeidsledig i AKU, må en oppfylle visse krav om søkeaktivitet og tilgjengelighet for arbeid. Ved hver måling er det en stor gruppe som ikke har inntektsgivende arbeid og som oppgir at de ønsker arbeid, men som likevel ikke blir definert som arbeidsledige, tabell 4.12. Den lave søkeaktiviteten blir hovedsakelig forklart med skolegang/studier, svak helse, høy alder, personlige/familiemessige forhold, eller at det ikke finnes passende arbeid. Størrelsen på denne "reserverarbeidsstyrken" ser ut til å svinge i takt med det generelle ledighetsnivået, se også temaboks 4.4. Den har holdt seg på 15-16 prosent av dem utenfor arbeidsstyrken de tre siste årene, det vil si rundt 150 000 personer.

Gjennomsnittlig antall personer på ordinære arbeidsmarkedstiltak (utenom yrkeshemmede) gikk opp med 200 fra 2009 til 2010 som årsgjennomsnitt. Fra desember 2009 til samme måned i 2010 var det imidlertid en nedgang på 5 600. Nedgangen har kommet i samband med stabiliseringen på arbeidsmarkedet i 2010. Fordelingen på ulike typer arbeidsmarkedstiltak viser ingen større endringer i forhold til året før, men over tid har andelen som er på opplæringstiltak og arbeidspraksis blitt redusert og er nå på i overkant av 70 prosent.

Undersyssselsetting

I AKU defineres undersyssselsetting som deltidssys-selsatte som søker mer arbeid og som kan ta på seg slikt arbeid innen én måned. Tabell 4.12 viser at antall undersys-selsatte økte med 7 000 fra 2009 til 2010, og kom dermed opp i 67 000 personer, som tilsvarer 10 prosent av de deltidssys-selsatte.

Kvinner utgjorde tre fjerdedeler av de undersys-selsatte. For en stor del dreier det seg om ansatte i omsorgsykker. Her er det tilsvarende høye tall når det gjelder andelen kvinner som arbeider deltid.

Mange undersys-selsatte ønsker kun å jobbe noen få timer ekstra, og en del arbeidsledige har ønske om deltidsarbeid. Ved å summere tilbudet av arbeidstimer fra de arbeidsledige og tilbudet av ekstra arbeidstimer fra de undersys-selsatte, får vi et tall på det urealiserte arbeidstilbudet målt i timer. Dette urealiserte arbeidstilbudet utgjorde 106 000 heltidsstillinger i 2010, en økning på 14 000 fra året før. Det urealiserte arbeidstilbudet tilsvarte i 2010 5,3 prosent av alle ukeverk som arbeidsstyrken tilbyr, mot 4,7 prosent i 2009.

Tabell 4.10. Registrerte helt arbeidsledige og ledige stillinger

	Årsgjen-nomsnitt 2010	Desem-ber 2010	Prosentvis endring fra 2009	
			Årsgjen-nomsnitt	Desem-ber
Registrerte helt ledige	74 643	69 935	8	4
Herav helt permitterte	6 836	4 589	-12	-30
Delvis permitterte	5 502	4 127	-14	-38
Ordinære tiltaksdeltakere	16 119	15 183	1	-27
Tilgang ledige stillinger ¹	19 682	11 367	-10	-9
Beholdning ledige stillinger ²	24 329	22 113	2	0

¹ Tilgang på registrerte ledige stillinger i løpet av en måned.

² Beholdning av ledige stillinger ved utgangen av måneden.

Kilde: Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV).

Tabell 4.11. Personer på arbeidsmarkedstiltak

	2009	2010	Endring Prosent
Personrettede ordinære arbeids-markedstiltak i alt	15 900	16 100	1
Lønnstilskudd	2 100	1 800	-14
Opplæring	6 100	5 900	-3
Arbeidspraksis	5 300	5 700	8
Andre tiltak	2 500	2 700	7

Kilde: Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV).

Tabell 4.12. Arbeidsledige, undersys-selsatte og personer utenfor arbeidsstyrken som ønsker arbeid. Personer og tilbud av ukeverk (37,5 timer). 1 000

	2009	2010	Endring Prosent
Arbeidsledige			
Personer	82	94	14,6
Ønsket antall ukeverk	70	81	15,7
Undersys-selsatte			
Personer	60	67	11,7
Ønsket merarbeidstid i ukeverk	21	25	19,0
Tilbud av ukeverk i alt	92	106	15,2
Personer utenfor arbeidsstyrken			
Utenfor arbeidsstyrken i alt	970	1016	4,7
Ønsker arbeid	154	153	-0,6
Kan begynne innen en måned	77	76	-1,3

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

Temaboks 4.3. Migrasjon og konjunkturer

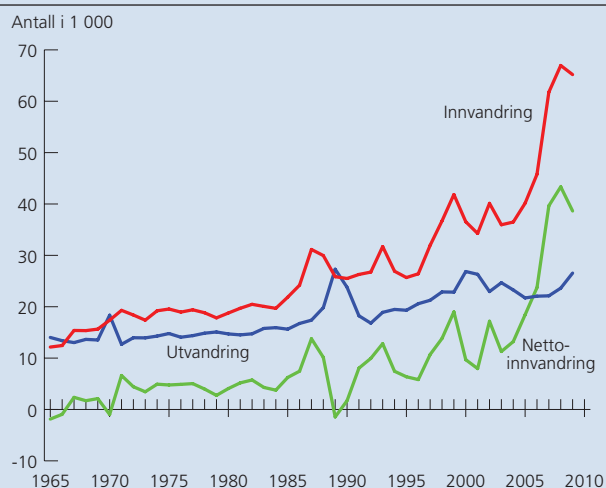
Innvandringen til Norge har økt sterkt de siste årene. Veksten har vært særlig stor siden 2004, da EU fikk ti nye medlemmer, hvorav åtte i Øst-Europa. EØS-avtalen ga borgere av disse landene tilnærmet fri adgang til å bo og arbeide i Norge. I 2007 fikk EU ytterligere to nye medlemsland, Bulgaria og Romania. EØS-overgangsordninger mht. innvandring ble opphevet i 2009, og i 2010 ble det også utvidet adgang for familiemedlemmer av EØS/EFTA-borgere til å bo i landet. Mens innvandringen fra Asia og Afrika dominerte på begynnelsen av 2000-tallet, er det innvandringen fra Europa som har vært størst etter 2005.

På 2000-tallet er det særlig arbeidsinnvandringen fra EU som har økt, sammen med en viss økning i familieinnvandringen. Antall personer som får oppholdstillatelse på grunn av beskyttelsesbehov (kvoteflyktninger og asylsøkere), har ligget på rundt 5 000 de siste 20 årene, men akutte konflikter og endringer i norsk asylpolitikk har bidratt til store variasjoner fra år til år. Over en lang periode har det vært en svak, men jevn økning i antall personer som innvandrer for å ta høyere utdanning i Norge. Dette kan ha sammenheng

med at selve utdanningen er gratis i Norge, men i økende grad blir belagt med gebyrer i andre land. Tallene for innvandring etter grunn omfatter ikke nordiske borgere, som i over femti år har hatt fri tilgang til å bo og arbeide i alle nordiske land.

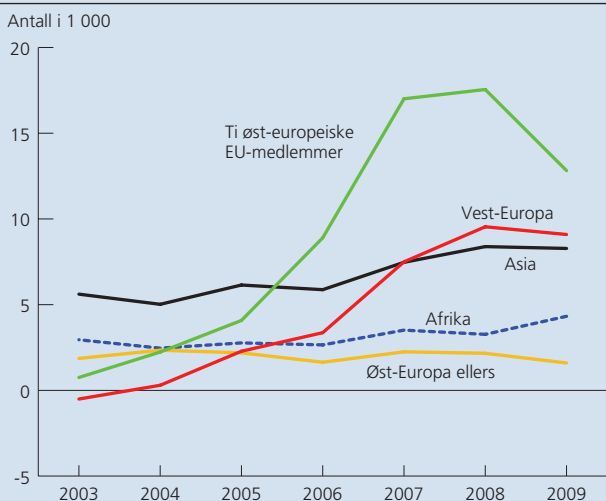
Individens beslutning om å utvandre skyldes mange forhold. I ekstreme tilfeller er det utelukkende interne forhold i landet de bor i som er utløsende, slik tilfellet er for de som flykter fra krig og forfølgelse. For arbeidsmigrasjon er motivet oftere økonomisk, og bygger på en vurdering av hva man vil kunne oppnå hvis man arbeider i et annet land sammenliknet med om man forblir i hjemlandet. Her spiller inntektsforhold i hjemlandet versus i landet man flytter til en stor rolle, men også mulighetene for å få seg jobb i det landet man flytter til, sammen med økonomiske og psykologiske flyttekostnader. Mens relative inntekter mellom land normalt endres langsomt, skjer det ofte raskere endringer i jobbmuligheter, for eksempel uttrykt ved endringer i arbeidsledigheten.

Figur 1. Inn- og utvandring. 1965-2009

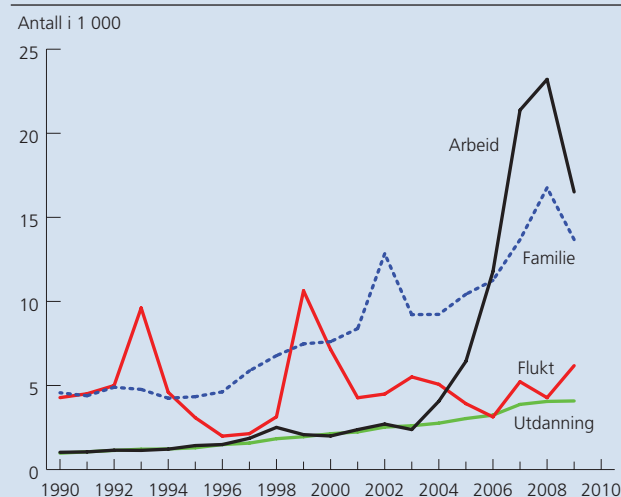
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. Nettoinnvandring etter statsborgerskap for landgrupper. 2003-2009

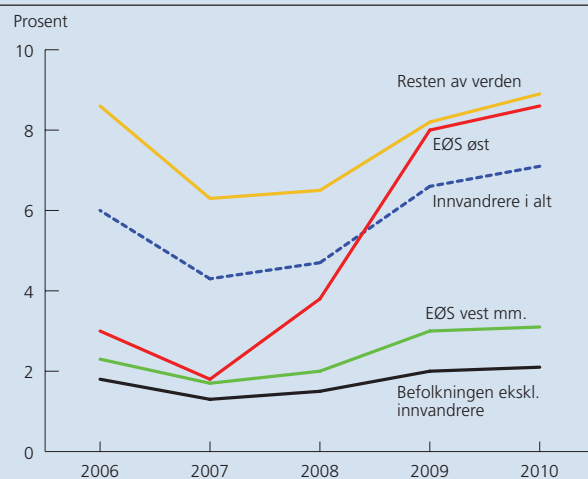

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Innvandring etter innvandringsgrunn. 1990-2009

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. Arbeidsledighet blant innvandrere, 4. kvartal 2006-2010. Prosent¹

¹ Registrert arbeidsledige av arbeidsstyrken, 15-74 år.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Temaboks 4.3. forts.

I en analyse av innvandringen til Norge studerer Brunborg og Cappelen (2010) hvordan langsiktige trender kan forklares ut fra relative inntektsforhold og endringer i arbeidsledigheten i Norge. Arbeidsledigheten fanger da opp konjunkturelle forhold. Det ser ut til å være en sammenheng mellom migrasjon og konjunkturer. Når det er høykonjunktur i Norge er etterspørselen etter arbeidskraft stor og arbeidsledigheten synker. Dette medfører at mange personer i land med fri eller enkel tilgang til det norske arbeidsmarkedet lett får seg jobb her. Fordi inntektsnivået er blitt stadig høyere i Norge i forhold til andre europeiske land, blir det mer attraktivt å arbeide og bo i Norge, og det synes å ha bidratt til økt innvandring over tid. I en lavkonjunkturperiode øker arbeidsledigheten, og det kan bidra til en reduksjon i innvandringen og en økning i utvandringen, slik vi så i 2009. I 2010 viser tall for årets tre første kvartaler at innvandringen igjen øker (se også temaboks 4.2 om befolkningsutviklingen). Det kan skyldes at arbeidsledigheten i Norge har økt mye mindre enn i de fleste andre land. Dessuten er det fortsatt en klar reallønnsvekst i Norge, mens den faller i mange europeiske land.

Det synes å være en tendens til at en lavkonjunktur har mindre effekt på utvandring enn en høykonjunktur har på innvandring. Dette kan ha sammenheng med at mange innvandrere har rett til dagpenger etter 6 måneders arbeid i tillegg til andre trygdeordninger. I de tre første kvartalene av 2010 var arbeidsledigheten blant innvandrere fra nye EU-land 7,6 prosent og 2/3 av disse mottok dagpenger viser tall fra NAV. Under de siste årenes lavkonjunktur har arbeidsledigheten økt spesielt mye for innvandrere fra nye EU-land (EØS øst), som for en stor del er arbeidsinnvandrere, se figur 4. For 2007 og før hadde innvandrere fra Øst-Europa en arbeidsledighet på nivå med innvandrere fra Vest-Europa, mens den fra 2009 er omtrent som for innvandrere fra resten av verden.

Referanse

Brunborg, H. og Å Cappelen (2010): «Forecasting migration flows to and from Norway using an econometric model», Work Session on Demographic Projections, 28-30 April 2010. Eurostat methodological Working papers.
<http://www.unec.org/stats/documents/2010.04.projections.htm>.

Temaboks 4.4. **Konjunkturreflekter i arbeidstilbudet**

Det er et kjent empirisk forhold at arbeidstilbudet varierer med konjunktorene. En årsak til dette er det såkalte «motløse arbeidere»-fenomenet (den engelske betegnelsen er «discouraged worker»). Fenomenet innebærer at en del potensielle arbeidstilbydere holder seg borte fra arbeidsmarkedet når mulighetene for å finne relevant arbeid er relativt små, samtidig som de vender tilbake til arbeidsstyrken når konjunktorene blir bedre. Som en vil se nedenfor kan det være grunn til å tro at dette fenomenet har relativt stor betydning. Dersom dette er tilfelle, betyr det at en har en skjult arbeidskraftreserve å trekke på når økonomien etter hvert går over i gode økonomiske tider med mangel på arbeidskraft. Dagsvik, Kornstad og Skjerpen (2010) analyserer dette fenomenet innenfor en strukturmodell der teori for søkeatferd spiller en viktig rolle.

I denne modellen antas det at en vilkårlig person står overfor et valg mellom å søke jobb eller fortsette å være utenfor arbeidsmarkedet. Valget bestemmes på grunnlag av en sammenligning av forventet nytte av å søke jobb og nytten personen har av å stå utenfor arbeidsmarkedet. Dersom den forventede nytten av å søke jobb overstiger nytten av å stå utenfor arbeidsmarkedet, vil personen søke arbeid. I perioder med mye arbeidsledighet risikerer personen å måtte lete lenge før vedkommende finner en akseptabel jobb. Kostnadene ved å søke jobb øker dermed, og forventet nytte av å søke jobb reduseres.

I analysen benyttes gjentatte tverrsnittsdata for perioden 2. kvartal 1988 til 4. kvartal 2008. Empiri tyder på at det er større kortsiktige fluktasjoner i gifte og samboende kvinners arbeidstilbud enn det som er tilfelle for menn. På bakgrunn av dette har en derfor valgt å analysere atferden til gifte og samboende kvinner, i alderen fra 25 til 60 år. Ved at en ikke følger atferden til den enkelte kvinne over tid, tas det ikke hensyn til at det kan være asymmetri i «motløse arbeidere»-fenomenet i oppgangs- og nedgangskonjunkturer. En får heller ikke tatt hensyn til at tilstanden til personen i forrige periode kan påvirke sannsynligheten for å være i en bestemt tilstand i inneværende periode («state dependence»).

Tabell 1. **Yrkesdeltakelsesrate og fenomenet med «motløse arbeidere»**

Periode	Observert yrkesdeltakelsesrate	Andelen arbeidsledige kvinner	Estimert gjennomsnittlig sannsynlighet for å være «motløs arbeider»	Andelen «motløse arbeidere»
1988-1990	0,814	0,019	0,076	0,365
1991-1993	0,850	0,028	0,069	0,377
1994-1996	0,868	0,026	0,057	0,349
1997-1999	0,894	0,018	0,039	0,299
2000-2002	0,914	0,014	0,028	0,267
2003-2005	0,927	0,022	0,033	0,335
2006-2008	0,943	0,011	0,016	0,251
1988-2008	0,879	0,021	0,050	0,329

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Dagsvik, Kornstad og Skjerpen (2010).

Det skilles mellom tre gjensidig utelukkende tilstander: kvinnen kan enten være utenfor arbeidsstyrken, eller i arbeidsstyrken, som sysselsatt eller arbeidsledig. Fra teori-modellen utledes det et uttrykk for sannsynligheten for å være i arbeidsstyrken for hver kvinne. Den avhenger av sannsynligheten for å få arbeid gitt at en søker, ved siden av andre faktorer som forventet realtimelønn, realverdien av den arbeidsfrie inntekten, kvinnens alder og antall barn i hver av tre aldersgrupper. Videre er sannsynligheten for å få arbeid gitt at en søker bestemt av kvinnens høyeste fullførte utdanning målt i antall år, hennes (potensielle) arbeidserfaring, hennes arbeidsfrie inntekt (i realverdi), antall barn i hver av tre aldersgrupper og indikatorer for hvert år i dataperioden. Indikatorvariablene er innført for å fange opp konjunkturforhold på arbeidsmarkedet.

For å beregne «motløse arbeidere»-fenomenet innføres en hypotetisk idealsituasjon som er definert slik at kvinnen ikke er «motløs». Dette er en situasjon hvor kvinnen vet med sikkerhet at dersom hun søker jobb, vil hun umiddelbart få et akseptabelt jobbtillbud. Sannsynligheten for å få arbeid gitt at en søker er da 1. Differansen i sannsynlighetene for å være i arbeidsstyrken under denne hypotetiske antagelsen og under de rådende konjunkturrelle forhold gir sannsynligheten for å være «motløs arbeider».

Etter at modellen er tallfestet kan en beregne disse sannsynlighetene inklusive betydningen av «motløse arbeidere»-fenomenet. Resultatene fra analysen er gjengitt i tabellen. Dataperioden er delt inn i treårsperioder for å få et mer presist estimat av hvor stor andel de «motløse» utgjør av de som er utenfor arbeidsmarkedet. En ser at den observerte yrkesdeltakelsesraten øker over perioden med over 10 prosentpoeng, mens andelen arbeidsledige går litt opp og ned i de ulike delperiodene. Den gjennomsnittlige beregnede sannsynligheten for å være «motløs» er gitt i nest siste kolonne fra høyre. Denne sannsynligheten faller gjennom perioden. Tallene i siste kolonne har fremkommet på følgende måte: For hver kvinne i samplet beregnes raten mellom den estimerte sannsynligheten for å være «motløs» og den estimerte sannsynligheten for å være utenfor arbeidsstyrken. En beregner deretter gjennomsnittet av disse ratene for kvinnene som er med i de respektive tidsperiodene. Disse beregnede gjennomsnittstallene kan tolkes som andelen «motløse arbeidere» blant dem som er utenfor arbeidsstyrken. Sett over hele observasjonsperioden kan hver tredje kvinne som er utenfor arbeidsstyrken betraktes som en «motløs arbeider». En ser også at det er en positiv samvariasjon mellom andelen arbeidsledige og andelen «motløse arbeidere». Det er en klar tendens til at andelen «motløse arbeidere» er relativt høy i delperioder hvor andelen ledige er relativt høy. Andre beregninger i Dagsvik, Kornstad og Skjerpen (2010) viser at det er betydelig variasjon i «motløse arbeidere»-fenomenet over ulike husholdningstyper, og at fenomenet med «motløse arbeidere» er spesielt viktig blant lavtlønnede kvinner.

Referanse:

Dagsvik, J., Kornstad, T. og T. Skjerpen (2010): Labor force participation and the discouraged worker effect. Discussion Paper 642. Statistisk sentralbyrå.

5. Offentlig forvaltning

Dette kapittelet gir en oversikt over inntekter og utgifter i offentlig forvaltning, både for stats- og kommune-forvaltningen. Offentlige utgiftsandeler til forskjellige formål har over tid ligget relativt stabilt. I 2010 har den offentlige forvaltningen i Norge en finansformue som tilsvarer over 160 prosent av BNP. De siste årene har statsforvaltningen hatt store overskudd og bygd opp en betydelig finansiell nettoformue. Dette kan i stor grad tilskrives inntekter fra petroleumssektoren. Kommuneforvaltningen har derimot hatt en sterk gjeldsvekst de siste årene. Den sterke gjeldsveksten i kommuneforvaltningen har til dels sammenheng med lånefinansiering av økte realinvesteringer.

5.1. Oversikt over finansieringen av offentlige utgifter

Offentlig forvaltnings samlede påløpte utgifter i 2010 er anslått til 1 145 milliarder kroner. Det tilsvarte 45,7 prosent av BNP. Til sammenligning lå offentlige utgifters BNP-andel på ca. 41 prosent i årene 2006-2008. En BNP-andel på over 40 prosent for offentlige utgifter er blant de høyeste i OECD-området, se tabell 5.11 og omtale av denne. Det reflekterer et relativt stort offentlig ansvar for tilgangen til individrettede tjenester innenfor utdanning, helse og omsorg, samt inntektssikring for dem som ikke får arbeid eller kan arbeide. Relativt kraftig utgiftsvekst i de senere årene skyldes blant annet den ekspansive finanspolitikken gjennom 2008

og 2009 rettet mot ettervirkningene av finanskrisen. Målt i forhold til året før var den nominelle veksten 9,5 prosent i 2008 og 7,9 prosent i 2009. Utgiftsøkningen på 3,8 prosent fra 2009 til 2010 var relativt beskjeden sett i et lengre tidsperspektiv.

De største offentlige utgiftspostene er stønader til husholdninger, herunder Folketrygdens pensjonsutgifter, samt gratis eller subsidiert tjenesteyting. Stønadene beløp seg i 2010 til 344 milliarder kroner. Kostnadene til tjenesteyting domineres av lønnskostnader som utgjorde 341 milliarder kroner i 2010. Offentlig konsum består i tillegg til lønnskostnader av kjøp av varer og tjenester (produktinnsats i

Tabell 5.1. Påløpte inntekter og utgifter i offentlig forvaltning

	Milliarder kroner				Andeler i prosent av totalbeløp			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Totale inntekter	1 337	1 508	1 350	1 414	100,0	100,0	100,0	100,0
Formuesinntekter	272	353	278	268	20,4	23,4	20,6	19,0
Skatt og pensjonspremier	996	1 085	998	1 068	74,5	71,9	73,9	75,5
Oljeskatter	197	259	149	181	14,7	17,2	11,0	12,8
Produksjonsskatter Fastlands-Norge	283	279	281	299	21,2	18,5	20,8	21,1
Skatt og trygdeavgifter Fastlands-Norge	517	546	568	588	38,6	36,2	42,1	41,6
Andre overføringer, bøter med mer	9	9	10	11	0,7	0,6	0,7	0,7
Gebyrinntekter	59	61	64	67	4,4	4,1	4,8	4,7
Totale utgifter	934	1 023	1 103	1 145	100,0	100,0	100,0	100,0
Renteutgifter og utbytte	30	37	34	32	3,2	3,6	3,1	2,8
Overføringer til utlandet	21	23	26	29	2,3	2,3	2,4	2,5
Subsidier mv	44	49	53	54	4,7	4,8	4,8	4,7
Stønader til husholdninger	278	298	327	344	29,8	29,2	29,6	30,1
Overføringer til ideelle organisasjoner	25	26	29	30	2,6	2,6	2,6	2,7
Lønnskostnader	279	306	327	341	29,9	29,9	29,7	29,8
Produktinnsats	139	152	166	171	14,9	14,8	15,1	15,0
Produktkjøp til husholdninger	46	50	55	59	4,9	4,9	5,0	5,2
Bruttoinvesteringer	71	79	86	83	7,6	7,7	7,8	7,3
Netto kjøp av tomter	-2	-1	-3	-2	-0,2	-0,1	-0,3	-0,2
Kapitaloverføringer	3	5	4	3	0,3	0,5	0,3	0,3
Nettofinansinvesteringer¹	403	485	247	269	43,1	32,2	18,3	19,0
Konsum i offentlig forvaltning ²	447	492	533	555	47,8	48,1	48,3	48,5

¹ Andelstall i prosent av totale inntekter.

² Andelstall i prosent av totale utgifter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

tjenesteproduksjonen og produktkjøp til husholdningene), mens egenandeler og brukerbetalinger trekkes fra utgiftene. Offentlig konsumutgifter var 555 milliarder kroner i 2010.

Disse utgiftspostene har utgjort en meget stabil andel av samlede offentlige utgifter over flere år. Utgiftsandelen har ligget på ca. 30 prosent for både stønadene og lønnskostnadene, og på ca. 48 prosent for samlet offentlig konsum. Også andelene for de fleste andre utgiftspostene har variert lite over mange år. De fleste utgiftsandeler har også lenge ligget relativt stabilt når en ser på mer detaljerte formålsgrupperinger. Et unntak er veksten i de offentlige utgiftene til barnehager, se temaboks 5.2.

De største stønadsutgiftene er Folketrygdens alderspensjon (121 milliarder kroner i 2010), uførepensjon (55 milliarder), sykepenger (35 milliarder) og arbeidsavklaringspenger (28 milliarder). Stønadsutgiftene er i hovedsak regelstyrt. De største utgiftene knyttet til tjenesteyting går til utdanning, helsetjenester og pleie og omsorg. Avsnitt 5.3 og 5.4 gir mer omfattende informasjon om fordelingen av offentlige utgifter på ulike formål.

Offentlig forvaltnings samlede påløpte inntekter er anslått til 1 414 milliarder kroner i 2010. Dette er et bruttotall i den forstand at det inkluderer blant annet renteinntekter, avgifter og petroleumsinntekter uten fratrekk av renteutgifter, subsidier og utgifter til petroleumsvirksomheten. I tillegg omfatter inntektene arbeidsgiveravgift lagt på offentlige lønnstakere, som samtidig er en like stor utgift for de offentlige forvaltningsbedriftene.

Statens påløpte inntekter fra petroleumsvirksomheten anslås til 294 milliarder kroner i 2010. Denne inntektsposten omfatter skatter og avgifter fra petroleumsvirksomhet, aksjeutbytte fra Statoil ASA og eierinntekter fra Statens direkte økonomiske engasjement (SDØE). Petroleumsinntekter i form aksjeutbytte og eierinntekt inngår i posten "formuesinntekter" i tabell 5.1. Øvrige formuesinntekter omfatter blant annet renter og utbytte i Statens pensjonsfond, samt utbytte fra selskaper staten eller kommunene helt eller delvis eier. Til sammen er dette anslått til om lag 155 milliarder kroner i 2010. Påløpte direkte skatter og trygdeavgifter fra Fastlands-økonomien innbrakte 588 milliarder kroner, mens de tilsvarende inntektene fra indirekte skatter og avgifter (produksjonsskatter) var 299 milliarder kroner.

Offentlig forvaltnings inntekter oversteg utgiftene med 269 milliarder kroner i 2010. Til denne nettofinansinvesteringen bidro stats- og kommuneforvaltningen med henholdsvis 296 og -26 milliarder kroner. For statsforvaltningen skyldes overskuddet først og fremst petroleumsinntektene. Det oljekorrigerte overskuddet på statsbudsjettet ble i Nasjonalbudsjettet 2011 anslått til -122 milliarder kroner i 2010 når bokførte (ikke påløpte) verdier legges til grunn. Regnet netto,

ble 143 milliarder kroner anslått avsatt i Statens pensjonsfond utland. Den sterke gjeldsveksten i kommuneforvaltningen i de senere årene har til dels sammenheng med lånefinansiering av økte realinvesteringer. Kommuneforvaltningens finanser er nærmere omtalt i avsnitt 5.5.

Veksten i samlede offentlige inntekter er mindre jevn enn utgiftsveksten. Målt i forhold til året før økte disse inntektene med 12,8 prosent i 2008, mens de falt med 10,5 prosent i 2009. Fra 2009 til 2010 var den nominelle veksten 4,8 prosent. Som vist i tabell 5.1 er det særlig fluktuerende petroleumsinntekter og formuesinntekter som bidrar til den ujevne inntektsveksten. Svingninger i olje- og gasspriser, kronekurs og ustabile finansmarkeder ligger bak dette. For petroleumsskattene kan dessuten forskjellen mellom påløpte og bokførte verdier bli stor. Avsnitt 5.2 gir mer detaljert informasjon om utviklingen i skatteinntektene. Betydningen av konjunktursvingninger for offentlige inntekter og utgifter er omtalt i kapittel 2 i forbindelse med tabell 2.2.

Offentlig forvaltnings nettofordringer ved utgangen av 2010 er foreløpig anslått til 4 020 milliarder kroner, som er vel 160 prosent av BNP. Statsforvaltningen har gjennom flere år bygd opp en betydelig finansiell nettoformue. Dette kan i stor grad tilskrives inntekter fra petroleumssektoren som overføres til Statens pensjonsfond utland (SPU). Sammen med avkastningen på fondets kapital utgjør denne overføringen fondets inntekter. Det faktiske uttaket fra fondet er lik statens oljekorrigerte budsjettunderskudd. Markedsverdien av Statens pensjonsfond var 3 133 milliarder kroner ved utgangen av 2010. 3 018 milliarder kroner av disse var plassert i Statens pensjonsfond utland (SPU) mot 2 642 milliarder kroner ved utgangen av 2009.

I denne publikasjonen er det på inntektssiden innarbeidet nye skatteinntektsdata publisert i desember 2010. Disse er ennå ikke tatt inn i nasjonalregnskapets sektorregnskap (www.ssb.no/nri), noe som gir avvik for enkelte av inntektspostene og nettofinansinvesteringene for årene 2008 og 2009.

5.2. Offentlig forvaltnings inntekter

Foreløpige beregninger for offentlig forvaltnings totale inntekter i 2010 beløper seg til 1414 milliarder kroner, målt i påløpte verdier. Av disse utgjorde skatt på inntekt og formue om lag 37 prosent, og var med det den største inntektsposten. Avgifter på produksjon og forbruk utgjorde 21 prosent. Denne posten domineres av merverdiavgiften, men omfatter også motorvognavgift og avgifter på alkohol, tobakk, legemidler og lotterier. Formuesinntektene, som bl.a. inneholder renteinntekter, utbytte og uttak fra statens direkte økonomiske engasjement (SDØE), utgjorde 19 prosent. Trygde- og pensjonspremier totalt stod for 17 prosent av inntektene, hvorav arbeidsgivers andel utgjorde 10 prosent og medlemspremiene 7 prosent av offentlig forvaltnings totale inntekter. I tabell 5.2 presenteres inntektene for de siste årene i nominelle verdier, fordelt på ulike

Tabell 5.2. Offentlig forvaltning. Påløpte inntekter etter art. Milliarder kroner¹

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Totale inntekter	1 113,0	1 273,1	1 337,0	1 508,2	1 349,9	1 414,2
Skatter i alt	847,5	950,3	996,2	1 085,0	998,0	1 068,0
Skatt på inntekt og formue	433,6	494,0	499,1	571,1	476,3	519,8
Skatt på inntekt og formue unntatt ved utvinning av petroleum	242,1	267,7	300,2	310,8	323,6	334,4
Skatt på inntekt og formue ved utvinning av petroleum	185,3	219,7	192,0	253,6	145,1	177,6
Årsavgift på motorvogner betalt av husholdninger	6,0	6,4	6,7	6,6	6,9	7,2
Annen skatt på inntekt, formue mv	0,2	0,2	0,2	0,2	0,6	0,6
Avgifter (produksjonsskatter)	238,2	265,1	287,5	285,0	284,5	302,6
Merverdiavgift	153,1	172,1	188,7	184,8	186,2	199,1
Toll og eksportavgifter	1,7	1,9	2,2	2,5	2,5	2,7
Avgifter på utvinning av petroleum	3,9	5,8	4,6	5,5	3,7	3,6
Motorvognavgifter mv.	35,4	39,0	39,6	37,9	36,1	40,0
Miljø- og energiavgifter	15,1	16,1	17,7	18,0	17,7	18,0
Avgifter på alkohol, tobakk, legemidler og lotterier	20,6	21,2	22,0	23,9	25,6	25,2
Eiendomsskatt	4,3	4,9	5,6	6,2	6,5	7,1
Andre avgifter	4,1	4,2	7,0	6,2	6,2	7,0
Kapitalskatter	1,8	2,1	2,6	2,0	2,4	2,4
Avgift på arv og gaver	1,8	2,1	2,6	2,0	2,4	2,4
Trygde og pensjonspremier	173,8	189,2	207,0	226,9	234,8	243,2
Medlemspremier	69,1	74,0	81,1	88,3	91,6	94,8
Arbeidsgiverpremier	104,8	115,3	125,9	138,5	143,2	148,4
Andre inntekter	265,5	322,7	340,8	423,2	351,9	346,1
Formuesinntekter	204,7	260,3	272,4	352,6	277,7	268,5
Herav renteinntekter	61,3	80,6	96,8	114,6	91,4	86,2
Herav utbytte	33,7	45,7	57,3	74,0	74,8	71,3
Herav uttak fra SDØE	99,6	124,8	108,8	152,6	98,3	100,3
Gebyrinntekter	52,6	54,0	58,9	61,3	64,3	67,2
Løpende overføringer	8,3	8,5	9,5	9,3	9,9	10,5

¹ For 2008 og 2009 vil enkelte av inntekstpostene kunne avvike fra nasjonalregnskapets sektorregnskap (www.ssb.no/nri/).

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

inntektsposter, mens figur 5.1 viser prosentvis fordeling av inntektene i 2010.

Skatteinntektene øker igjen

De siste årene har offentlig forvaltning i Norge hatt store overskudd og bygd opp en betydelig finansiell nettoformue. Dette kan i stor grad tilskrives inntekter fra petroleumssektoren. De to største bidragene i så måte, skatt på inntekt og formue ved utvinning av petroleum og uttak fra SDØE, nådde en foreløpig topp i 2008, på henholdsvis 254 og 153 milliarder kroner. Rekordbeløpene skyldtes både høy aktivitet og ikke minst høy oljepris som sikret store overskudd i sektoren, og dermed store inntekter for det offentlige. Finanskrisen rammet også petroleumssektoren, både gjennom fallende olje- og gasspriser og gjennom lavere aktivitet i sektoren generelt. Sammenlignet med 2008, falt derfor skatteinntektene fra petroleumssektoren i 2009 med over 100 milliarder kroner, mens uttak fra SDØE ble redusert med 54 milliarder kroner. Foreløpige anslag for 2010 viser igjen økning i skatteinntektene fra petroleumssektoren til 178 milliarder kroner, mens uttak fra SDØE øker noe til 100 milliarder kroner. Også skatt på inntekt og formue unntatt ved utvinning av petroleum øker, fra 327 milliarder kroner i 2009 til 335 milliarder i 2010. Avgifter øker med 18 milliarder til 303 milliarder. Totalt øker offentlig forvaltnings inntekter fra 1350 milliarder kroner i 2009

til 1414 milliarder i 2010, en økning på i underkant av 5 prosent målt i nominelle verdier. Dette er likevel betydelig lavere enn rekordinntektene i 2008.

Petroleumsinntektene

Netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten, definert som bruttoprodukt minus lønnskostnader og løpende investeringer, økte fra 2009 til 2010 med 36 milliarder kroner til 317 milliarder kroner. Økningen i kontantstrømmen på 13 prosent skyldes hovedsakelig en oppgang i realprisen på råolje målt i norske kroner på om lag 25 prosent fra året før. Prisen på gass følger i store trekk oljeprisutviklingen, men med noe forsinkelse. Det var en samlet nedgang på 4,2 prosent i produksjonen fra 2009. Netto kontantstrøm ble positivt påvirket av at investeringene sank med 8 milliarder kroner. Lønnskostnadene, som tilsvarer 9,2 prosent av netto kontantstrøm, økte med 3,9 prosent. Statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten i 2010 ble av Finansdepartementet i desember anslått til 265 milliarder kroner, en nedgang på 15 milliarder kroner fra 2009. Nedgangen skyldes først og fremst lavere skatteinntekter, men også til en viss grad redusert utbytte fra Statoil.¹

¹ Nettversjonen av Økonomisk utsyn ble oppdatert med endelige regnskapstall for Statens nettokontantstrøm 7.3.2011.

Boks 5.1. Offentlig forvaltnings formue

Den finansielle formuen til offentlig forvaltning består først og fremst av aksjer og obligasjoner i norske og utenlandske selskaper, men også av andre fordringer, blant annet i form av netto utlån, bankinnskudd og kapitalinnskudd.

Sentrale begreper i finansstatistikken for offentlig forvaltning

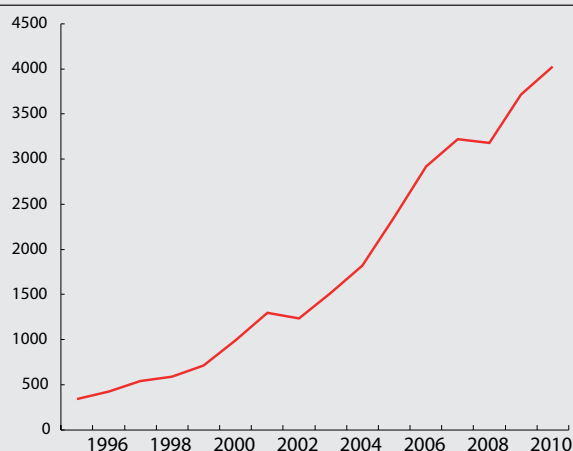
Offentlig forvaltnings finansielle formue er uttrykt ved nettofordringer, og definert som totale finansielle fordringer fratrasket gjeld som forvaltningen har på andre innenlandske sektorer og utlandet. Fast realkapital som bygninger, maskiner og transportmidler er ikke medberegnet i finansiell formue. For å ivareta hensynet til sammenlignbarhet grupperes balanseinformasjonen fra virksomhetene i offentlig forvaltning i tråd med internasjonale standarder. Nettofinansinvesteringer er resultatmålet som benyttes i den ikke-finansielle delen av regnskapene, og framkommer som differansen mellom totale inntekter og totale utgifter (se omtale i kapittel 8). Nettofordringsendring i en periode er summen av nettofinansinvesteringene og omvurderinger av finansobjektene i den aktuelle perioden.

Utvikling i finansformuen for offentlig forvaltning

Foreløpige beregninger viser at offentlig forvaltnings nettofordringer ved utgangen av 2010 har vokst til 4 020 milliarder kroner. Dette er det høyeste nivået som er registrert, og tilsvarer en nominell økning fra 2009 på 305 milliarder. Til sammenlikning var offentlig forvaltnings nettofordringer i 1995 på 341 milliarder kroner, noe som utgjorde 36 prosent av BNP dette året. I 2010 kan finansformuen estimeres til over 160 prosent av BNP. Nettofordringene har altså vært sterkt økende siden midten av 1990-tallet. Dette forklares først og fremst av økende kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten. Utviklingen i kommuneforvaltningen har trukket i motsatt retning.

For 2010 viser foreløpige beregninger at forvaltningens nettofordringer har økt både som følge av store overskudd og verdipapirgevinster, samt valutakursgevinst på plasseringer i utlandet som følge av svakere kronekurs. På tross av rekordoverføringer fra petroleumsvirksomheten i 2008, ble forvaltningens nettofordringer redusert dette året. Dette skyldtes i første rekke store verditap på eksisterende plasseringer av finansielle eiendeler. Ikke minst falt forvaltningens aksjeportefølje kraftig i verdi i forbindelse med finanskrisen. Disse verdipapirtapene ble hentet inn igjen i 2009. Til tross for betydelige valutakurstap på petroleumsfondets portefølje av aksjer og obligasjoner i 2009, bidro store positive verdiendringer på disse objektene til at offentlig forvaltnings finansielle formue til sammen økte med over 500 milliarder kroner dette året.

Figur 1. Offentlig forvaltnings nettofordringer, 1995-2010. Milliarder kroner i løpende priser

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

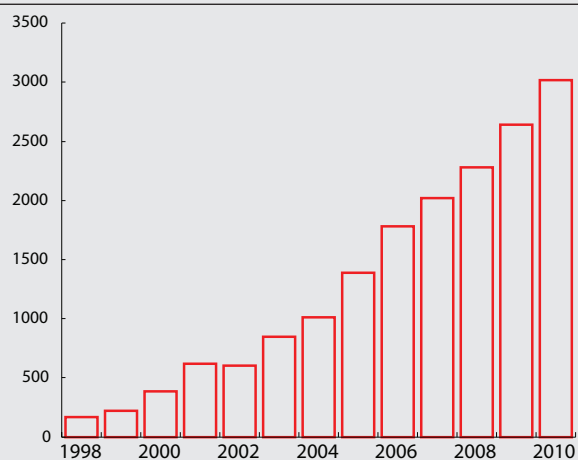
Statens petroleumsfond, nå Statens pensjonsfond utland, ble opprettet i 1990. Overskuddet fra petroleumsvirksomheten, fratrasket overføringene til statsbudsjettet, har siden 1996 blitt tilført fondet. I Nasjonalbudsjettet 2011 anslår Finansdepartementet markedsverdien av Statens pensjonsfond utland ved utgangen av 2010 til 3 018 milliarder kroner. Dette baseres på faktisk markedsverdi av fondet ved utgangen av august, tillegg anslåtte nettooverføringer fra statsbudsjettet og 4 prosent årlig realavkastning ut 2010. Dette er en oppjustering siden Revidert nasjonalbudsjett 2010 på 52 milliarder. 21 milliarder av denne oppjusteringen skyldes at Statens petroleumsforsikringsfond ble avviklet ved utgangen av 2010 og at kapitalen ble overført til Statens pensjonsfond utland.

Norges Bank Investment Management (NBIM) forvalter Statens pensjonsfond utland på vegne av Finansdepartementet. NBIM investerer overskuddene i utenlandske aksjer, obligasjoner og i senere tid eiendom. Markedsverdien av aktivapostene i fondet er imidlertid utsatt for kraftige kortsiktige svingninger som har stor påvirkning også på den langsiktige avkastningen. Fondet hadde i følge rapporten for 3. kvartal 2010 en gjennomsnittlig årlig bruttoavkastning på 4,8 prosent siden 1.1.1998, målt i internasjonal valutakurv. Tilsvarende årsrapport for 2008 oppga til sammenlikning en årlig avkastning i perioden 1998-2008 på 2,9 prosent. Fratrasket forvaltningskostnader og justert for prisvekst var nettorealavkastningen for fondet i de to periodene på henholdsvis 2,9 og 1,0 prosent.

Offentlig forvaltnings totale formue

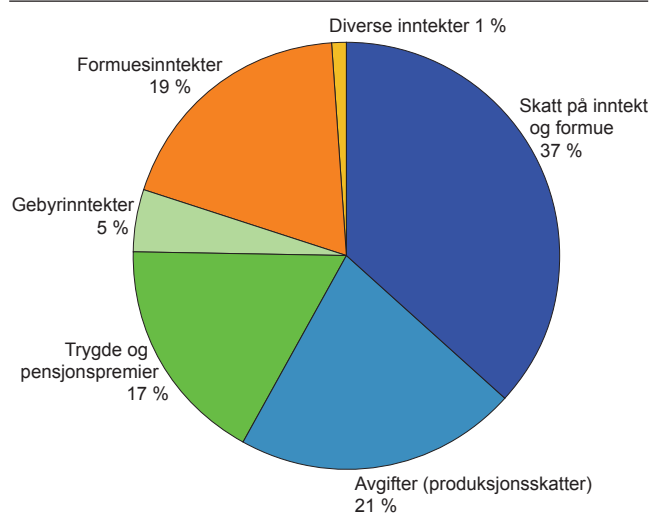
Den totale formuen består av summen av finansiell formue og realkapital. I statsregnskapet blir realinvesteringer utgiftsført samme år som betalingen finner sted. Dette innebærer at det ikke akkumuleres noen beholdning for realkapital i statens kapitalregnskap, med unntak av realkapitalen i statens forretningsdrift. Eksempler på enheter i statens forretningsdrift er SDØE, Statsbygg og Statens kartverk. Nasjonalregnskapet beregner likevel et anslag på fast realkapital for offentlig forvaltning, basert på realinvesteringene, som deretter depresieres. For 2009 anslås offentlig forvaltnings realkapital til 1 174 milliarder kroner, mens den i 1995 utgjorde 444 milliarder kroner. Bruk av pålydende verdi for verdsetting av de unoterte aksjene i statseide aksjeselskaper som Avinor, Posten Norge og NSB, får ikke frem den reelle markedsverdien av disse selskapene. Offentlig forvaltning besitter også andre verdier som ikke inngår i tallgrunnlaget, blant annet eiendommer, gjenværende petroleumsformue på norsk sokkel, andre naturressurser og kunstgjenstander.

Figur 2. Markedsverdi av Statens pensjonsfond utland. Milliarder kroner ved utgangen av året. Løpende priser

¹ Markedsverdi for 2010 er anslått i Nasjonalbudsjettet 2011. Kilde: Finansdepartementet.

Figur 5.1. Sammensetningen av inntektene i offentlig forvaltning, 2010

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

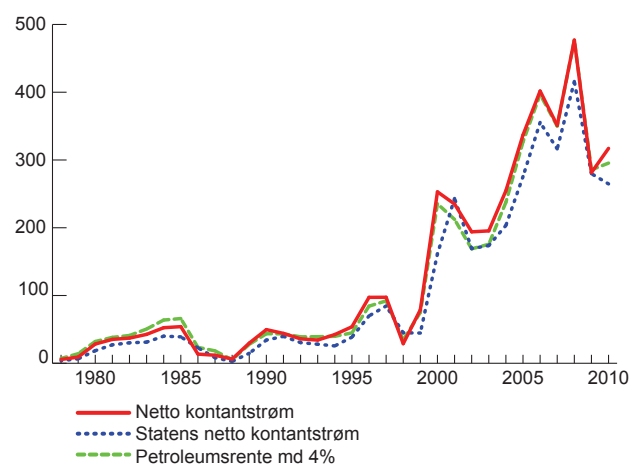
Petroleumsrenten er et uttrykk for den meravkastningen som oppnås i petroleumssektoren utover normal avkastning på realkapitalen. Petroleumsrenten er definert som driftsresultat i sektoren inklusive indirekte skatter, fratrullet kapitalslit og antatt normal realavkastning på 4 prosent på kapitalen. Det følger at petroleumsrenten da er lik netto kontantstrøm tillagt løpende investeringer og fratrullet de beregnede kapitalkostnadene. Petroleumsrenten anslås til 295 milliarder kroner i 2010, en økning på nær 10 milliarder eller vel 4 prosent fra 2009.

Norsk skattenivå i internasjonalt perspektiv

Et lands skattenivå bestemmer i stor grad landets muligheter til å finansiere offentlige utgifter og praktisere fordelingspolitikk. Som summarisk mål på skattenivået brukes ofte de samlede skatter og avgifter (inkludert trygde- og pensjonspremier) som andel av bruttonasjonalprodukt (BNP). BNP indikerer i denne sammenhengen størrelsen på det potensielle skattegrunnlaget, slik at forholdet mellom samlet skatteproveny og BNP sier noe om det generelle skatte- og avgiftstrykket. Det er også dette målet på skattetrykket som lettest kan sammenlignes mellom land.

De offentlige utgiftene kan imidlertid finansieres fra andre kilder enn skatter. Et eksempel på dette er lånefinansiert offentlig forbruk. I Norges tilfelle har staten også betydelige petroleumsinntekter som kan brukes til å finansiere offentlige utgifter. Skattene som andel av BNP er derfor ikke sammenfallende med de offentlige utgiftene som andel av BNP. Mens skattene som andel av BNP gir et mål på skattetrykket, gir de offentlige utgiftene som andel av BNP et mål på størrelsen på offentlig sektor, noe som er nærmere omtalt i kapittel 5.3.

Flere forhold gjør det vanskelig å sammenligne skattenivået mellom land. For eksempel vil ulike prinsipper for beskatning av trygder og offentlige overføringer til private påvirke tallene. Norge og flere andre

Figur 5.2. Petroleumsrente og kontantstrøm fra utvinning av olje og gass. Milliarder kroner¹

¹ Nettversjonen av Økonomisk utsyn ble oppdatert 7.3.2011 med endelige regnskapstall. Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.3. Petroleumsrente og kontantstrøm fra utvinning av olje og gass. Milliarder kroner¹

	2006	2007	2008	2009	2010
Netto kontantstrøm	401,8	351,1	476,9	281,4	317,1
Statens netto kontantstrøm ¹	355,4	316,4	415,9	279,8	264,7
Petroleumsrente med 4%	396,7	350,0	476,6	285,5	295,4

¹ Nettversjonen av Økonomisk utsyn ble oppdatert 7.3.2011 med endelige regnskapstall. Kilde: Statistisk sentralbyrå.

nordeuropeiske land har en viss beskatning av slike trygder og overføringer, mens de fleste andre land praktiserer skattefrie nettobetalinger. Et annet måleproblem er at støtte til særskilte grupper i befolkningen kan enten gis i form av spesielle unntaksregler i skattesystemet eller ved særskilte støtteordninger på utgiftssiden. Ett eksempel er støtten til barnefamilier, der barnetrygd kan erstattes av fradrag i skatt. Det siste vil redusere skattenivået. Videre vil brukerbetaling på offentlige tjenester isolert sett redusere behovet for ordinær skattlegging.

Et annet moment er knyttet til selve oppgavefordelingen mellom offentlig og privat sektor. Hvilke oppgaver og problemer man velger å løse i offentlig versus privat sektor varierer mellom land. I Norge produseres det meste av helse-, omsorgs- og utdanningstjenestene i offentlig sektor, og finansieres stort sett gjennom skatter. I andre land, for eksempel USA, har man i større grad valgt å løse disse oppgavene i privat sektor, og finansieringen skjer for det meste gjennom private helseforsikringer mm. Videre kan endringer i konjunktursituasjonen i det enkelte land slå forskjellig ut på samlede skatter og avgifter og på BNP, og utslagene kan variere mellom land.

Et spesielt problem knyttet til det norske skattenivået ved internasjonale sammenligninger, er den norske petroleumssektorens store bidrag til både BNP og statens inntekter. Denne sektoren genererer en betydelig

grunnrente, som er meravkastningen i sektoren utover normal avkastning på investert kapital. Det meste av denne meravkastningen tilfaller staten gjennom særskilt beskatning og overføringer fra direkte statlig eierskap i petroleumsvirksomheten. Inntektene fra petroleumssektoren reduserer isolert sett statens behov for å skattlegge ordinær verdiskaping i Fastlands-Norge. Når formålet er å foreta internasjonale sammenligninger av beskatningen av ordinær verdiskaping, taler disse momentene for å korrigere skatteinntektene i Norge for de betydelige bidragene fra petroleumssektoren. I tillegg fluktuerer disse inntektene mye, blant annet som følge av svingninger i oljepris og dollarkurs. I nasjonalbudsjettet 2002 ble det presentert en metode for å korrigere både skatteinntektene og BNP for bidragene fra den ekstraordinære avkastningen i petroleumssektoren.

Petroleumskorleksjonen av skattetrykket kan slå begge veier, men siden 2001 har den petroleumskorrigerte skatteandelen vært lavere enn skatteandelen med ukorrigerte tall. Den petroleumskorrigerte skatteandelen av BNP er beregnet til 40,7 prosent for 2009, mens den ukorrigerte skatteandelen lå 1,1 prosentpoeng høyere. Den ukorrigerte andelen viser et fall i skattetrykket på i overkant av 1 prosentpoeng sammenlignet med 2008, mens den korrigerte skatteandelen viser minimal endring. Fluktuasjoner i denne størrelsesorden er, som vist i tabell 5.4, ikke uvanlige.

Tabell 5.5 viser skatter som andel av BNP i ulike land etter beregninger av OECDs Revenue Statistics. Det er stort sett påløpte skatter² som er lagt til grunn for skatteandelene. Det korrigeres ikke for petroleumsinntekter i de norske tallene. Som påpekt over betyr det at skatteandelen for Norge er høyere enn hva den ville ha vært med korleksjon (når vi legger de siste årene til grunn). Men også etter petroleumskorleksjonen ligger det norske skattetrykket betydelig høyere enn i Storbritannia og Tyskland, der skatteandelen var henholdsvis 34 og 37 prosent i 2009. Skatteandelen i USA lå ytterligere ca 10 prosentpoeng lavere enn i Storbritannia, med en skatteandel på 24 prosent.

OECD gjengir i sin publikasjon «Revenue Statistics 1965-2009 – 2010 Edition», skatteandeler i 2008 for 33 land. Av disse 33 landene hadde 25 land lavere skatteandel enn Norges ukorrigerte skatteandel på 43 prosent, mens 7 land hadde høyere skatteandel, toppet av Danmark og Sverige, med hhv. 48 og 46 prosent. På

² Påløpte skatter viser hvor mye skatt man skal betale av den inntekten man har opptjent i løpet av året. Bokførte skatter gir uttrykk for hvor store skatteinntekter som faktisk er innbetalt til offentlig sektor i løpet av året. Da det kan være forskjvninger i tidspunktene for når skatten påløper og når den skal betales, vil de påløpte skatteinntektene ofte gi et bedre bilde av skattenivået i et land. Reglene for skattlegging av petroleumssektoren i Norge er et eksempel på dette. Petroleumssektoren betaler de beregnede skattene for første halvår i oktober samme år, mens beregnede skatter for andre halvår betales i mars/april året etter. I perioder med økte petroleumsinntekter vil de påløpte skattene være større enn de bokførte fordi skatten betales inn etterskuddsvis. Endringer i inntektene fra sektoren vil dermed bidra til spesielt store svingninger i skatt som andel av BNP dersom skattene er basert på bokførte verdier.

Tabell 5.4. Påløpte skatter som andel av BNP¹. Prosent

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Norge ²	43,1	42,2	43,2	43,5	43,9	43,7	43,0	41,8
Petroleumskorrigert ³	41,5	40,5	41,2	40,8	41,3	41,7	40,6	40,7

¹ Nye tall for petroleumskorrigert etter nye beregninger i Finansdepartementet.

² Alle skatter og avgifter dividert med samlet BNP.

³ Se forklaring i St.meld nr. 1 (2001-2002) s. 113.

Kilde: Finansdepartementet og Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.5. Skatter¹ i alt som andel av BNP for ulike land. Prosent

Land	1975	1985	1995	2005	2007	2008	2009 ²
Norge	39,2	42,6	41,9	43,5	43,7	43,0	41,8
Sverige	41,3	47,4	47,5	48,9	47,4	46,3	46,4
Danmark	38,4	46,1	48,8	50,8	49,0	48,2	48,2
Finland	36,6	39,8	45,7	43,9	43,0	43,1	43,1
Storbritannia	34,9	37,0	34,0	35,7	36,2	35,7	34,3
Tyskland ³	34,3	36,1	37,2	34,8	36,0	37,0	37,0
USA	25,6	25,6	27,8	27,1	27,9	26,1	24,0

Uvektet gjennomsnitt

OECD	29,4	32,5	34,4	35,2	35,4	34,8	-
------	------	------	------	------	------	------	---

¹ Påløpte skatter for Norge, Storbritannia og USA f.o.m. 1995, for Tyskland og Sverige f.o.m. 2005 og for Danmark og Finland for hele tidsserien. Ellers bokførte skatter.

² Estimer utarbeidet av OECD. SSBs estimat for Norge.

³ Gjennforent Tyskland fra 1991.

Kilde: OECD Revenue Statistics og Statistisk sentralbyrå.

plassene bak fulgte Belgia, Italia, Frankrike, Finland og Østerrike. I likhet med Norge opplevde flere andre land en reduksjon i skattetrykket fra 2008 til 2009, men de nevnte 7 landene hadde fortsatt høyere skattetrykk enn Norge. Fra 1975 til 2008 har den gjennomsnittlige skatteandelen for OECD-landene økt med 5,5 prosentpoeng. Det meste av denne økningen fant sted mellom 1975 og 1995. Det er blitt mindre forskjeller i skattetrykket mellom de ulike OECD-landene siden 1975. Skattetrykket har økt markert for flere søreuropeiske land, men også for de nordiske landene. Blant landene med relativt liten endring i skatteandelen fra 1975 til 2008 var Nederland, Irland, Canada, USA og Storbritannia.

5.3. Offentlig anvendelse

Totale offentlige utgifter beløp seg til 1145 milliarder kroner i 2010. I løpende verdier tilsvare det en vekst på om lag 4 prosent fra 2009, mens den gjennomsnittlige veksten de siste fem årene var på om lag 7 prosent. I 2010 utgjorde totale offentlige utgifter 58,9 prosent av BNP for Fastlands-Norge, som er en svak nedgang fra 2009, da andelen var 59,7 prosent. I 2005 utgjorde totale offentlige utgifter 56,7 prosent av BNP for Fastlands-Norge. De relativt høye andelen de to siste årene kan sees i sammenheng med økt bruk av oljepenger, samt med tiltakene mot ettervirkningene av finanskrisen.

De totale utgiftene i offentlig forvaltning er et uttrykk for størrelsen på det offentlige tilbudet av velferdstjenester og kontantoverføringer, og kan grovt sett deles

Tabell 5.6. **Totale utgifter i offentlig forvaltning etter utvalgte arter, løpende priser. Milliarder kroner**

	2005	2008	2009	2010
Totale utgifter	819,4	1 022,4	1 102,9	1 145,0
<i>Herav</i>				
Overføringer til private	323,3	376,0	409,8	430,6
Konsum i offentlig forvaltning	389,9	491,9	533,1	555,1
Individuelt konsum	250,3	327,2	360,9	373,6
Kollektivt konsum	139,6	164,6	172,2	181,5
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	53,0	78,8	85,9	83,1
Totale utgifter, prosent av BNP Fastlands-Norge	56,7	56,2	59,7	58,9
<i>Herav</i>				
Overføringer til private	22,4	20,7	22,2	22,1
Konsum i offentlig forvaltning	27,0	27,1	28,9	28,5
Individuelt konsum	17,3	18,0	19,5	19,5
Kollektivt konsum	9,7	9,1	9,3	9,1
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	3,7	4,3	4,7	4,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

inn i overføringer til private, samt offentlig konsum og investeringer. Offentlig konsum angir hvor store ressurser offentlig forvaltning bruker for å finansiere kollektivt og individuelt vare- og tjenesteforbruk på områder der det offentlige har påtatt seg et ansvar, for eksempel innenfor helse, utdanning, forsvar og politi. Offentlige overføringer derimot, omfatter inntekter som omfordelles til privat sektor. I hovedsak gjelder dette stønader til husholdningene, subsidier til næringslivet og overføringer til ideelle organisasjoner, hvorav stønadene til husholdninger er den klart største posten. I det totale utgiftsbegrepet inngår i tillegg utgiftsposter som rente- og kapitalutgifter, samt overføringer til utlandet.

Relativt sett mindre til overføringer

Overføringene til private utgjorde 22,1 prosent av BNP for Fastlands-Norge i 2010, og andelen har holdt seg relativt stabil over tid. Målt som andel av totale utgifter i samme periode har også utviklingen vært relativt stabil, henholdsvis 37,6 i 2010 mot 39,5 prosent i 2005. Konsum i offentlig forvaltning utgjorde om lag samme andel av BNP for Fastlands-Norge i 2010 som i 2009. Veksten i offentlig konsum fra 2009 til 2010 i løpende priser var 4,1 prosent, hvorav volumveksten er beregnet til 2,2 prosent. Veksten i offentlig konsum fra 2005 til 2010 reflekterte en volumøkning på 14,8 prosent i løpet av perioden. Offentlige bruttoinvesteringer i fast realkapital utgjorde 4,3 prosent av BNP for Fastlands-Norge i 2010. Etter en jevn oppgang fram til 2009, falt andelen litt i 2010.

Konsumet i offentlig forvaltning deles i to hovedkategorier: kollektivt konsum og individuelt konsum. Den første kategorien består av tjenester som er rettet mot fellesskapet og ikke kan knyttes til enkeltindivider. Typiske eksempler er miljøvern, forsvar og politi. Det individuelle konsumet i offentlig forvaltning er utgifter som offentlig forvaltning finansierer, men som

husholdningene forbruker, og som kan knyttes til den enkelte konsument. Eksempler på dette er blant annet undervisningstjenester, helsetjenester og sosial- og omsorgstjenester.

Individuelt konsum utgjorde 19,5 prosent av BNP for Fastlands-Norge i fjor, som er uendret fra 2009, men noe høyere enn i 2005. Kollektivt konsum utgjorde 9,1 prosent av BNP for Fastlands-Norge i 2010, og andelen her er noe lavere enn fem år tidligere. Målt som andel av totale offentlige utgifter, har andelen til individuelt konsum økt med om lag to prosentpoeng, til 33,1 prosent, mens andelen til kollektivt konsum har gått ned fra 17,1 til 15,4 prosent fra 2005 til 2010. Utviklingen reflekterer blant annet økt satsing på helse-, sosial- og omsorgstjenester, mens kollektive goder som forsvar, rettsvesen og infrastruktur ikke har vært prioritert like mye.

Utgifter og anvendelse i stats- og kommuneforvaltningen

Offentlig forvaltning består av stats- og kommuneforvaltningen, hvorav den siste omfatter kommuner og fylkeskommuner. Totale utgifter i stats- og kommuneforvaltningen i tabellene 5.7 og 5.9 vil summere seg til mer enn de totale utgiftene i offentlig forvaltning pga. interne overføringer mellom stat og kommune. Tallene for offentlig forvaltning totalt i tabell 5.6 er konsolidert, og overføringene innad i forvaltningen er derfor eliminert.

Statsforvaltningen

Totale utgifter i statsforvaltningen utgjorde 910 milliarder kroner i 2010. Oppunder halvparten av utgiftene var overføringer til privat sektor, hovedsakelig i form av stønader til husholdningene. Det statlige konsumet utgjorde bare rundt en tredjedel av de totale statlige utgiftene, mens overføringer til kommunene utgjorde om lag 16 prosent. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var konsumet i statsforvaltningen på om lag 280 milliarder kroner i 2010, tilsvarende 50,5 prosent av det offentlige konsumet og 14,4 prosent av BNP for Fastlands-Norge. Det statlige konsumet fordeler seg nokså jevnt på individuelt og kollektivt konsum.

Målt i nominelle verdier steg konsumet i statsforvaltningen med 1,6 prosent fra 2009 til 2010. Dette er betraktelig lavere enn de foregående årene, hvor veksten har vært om lag 9 og 7 prosent i hhv. 2008 og 2009. Dette skyldes særlig overføring av ansvar for riksveier fra staten til fylkeskommunene fra 1.1.2010, slik at staten blant annet bruker mindre på vedlikehold. Det gir negativ volumvekst på 0,3 prosent fra 2009 og 2010. Forsvarskonsumet økte med 2,1 prosent i løpende priser. Det sivile konsumet, som omfatter utdanning, helse- og sosialomsorg og offentlig administrasjon mv., var 1,5 prosent høyere enn tilsvarende konsum året før, målt i løpende priser. Statens konsum knyttet til universiteter, høyskoler, helse, samt barne- og familievern utgjorde 60 prosent av samlet statlig konsum, hvorav drøyt to tredjedeler var finansiering av helse- og

Tabell 5.7. **Totale utgifter i statsforvaltningen etter utvalgte arter, løpende priser. Milliarder kroner**

	2005	2008	2009	2010
Totale utgifter	655,3	802,8	879,6	909,8
<i>Herv</i>				
Overføringer til private	300,6	347,2	378,7	397,3
Overføringer til kommuneforvaltningen	89,1	117,2	136,3	146,4
Konsum i statsforvaltningen	203,7	254,0	275,7	280,1
Individuelt konsum	105,1	134,9	153,3	155,9
Kollektivt konsum	98,6	119,1	122,4	124,2
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	26,8	40,0	42,3	32,7
Totale utgifter, prosent av BNP Fastlands-Norge	45,3	44,2	47,6	46,8
<i>Herv</i>				
Overføringer til private	20,8	19,1	20,5	20,4
Overføringer til kommuneforvaltningen	6,2	6,4	7,4	7,5
Konsum i statsforvaltningen	14,1	14,0	14,9	14,4
Individuelt konsum	7,3	7,4	8,3	8,0
Kollektivt konsum	6,8	6,5	6,6	6,4
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	1,9	2,2	2,3	1,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

omsorgstjenester. Dette er hovedsakelig knyttet til individuelt konsum.

Tabell 5.8 gir en mer detaljert oversikt over hvordan stønadene til husholdningene fordeler seg på ulike ytelser. Utenom sosialhjelpen og introduksjonsstønad, som ligger under kommuneforvaltningens ansvarsområde, er alle pensjons- og stønadsordningene administrert av statsforvaltningen, og da hovedsakelig som økonomisk hjelp finansiert via folketrygden.

Alderspensjoner største stønadspost

Alderspensjoner er den største av stønadspostene, og utgjorde alene 39,8 prosent av de totale stønadene i 2010. Dette er på om lag samme nivå som 5 år tidligere. I løpende priser har utgiftene i denne perioden økt med om lag 33 prosent. Utgiftsveksten forklares hovedsakelig med at flere opparbeider seg høyere pensjonsrettigheter. Antall alderspensjonister i årene 2000-2003 var synkende, men antallet begynte igjen å øke svakt fra 2004, og veksten vil bli sterkere om få år når de store fødselskullene fra etterkrigstiden vil gå over på alderspensjon. I tillegg har kvinners yrkesdeltagelse økt betraktelig, noe som fører til at kvinner opparbeider seg større pensjonsrettigheter. Fra 2009 til 2010 økte utgiftene til alderspensjon med 7 prosent, og kan blant annet forklares med at nye alderspensjonister har høyere opptjening.

Den andre store utgiftsgruppen omfatter uførepensjoner, som skal gi økonomisk kompensasjon når inntekts- og arbeidsevnen er varig nedsatt på grunn av sykdom eller skade. Tidsbegrenset uførestønad er nå en del av ordningen med arbeidsavklaringspenger, som ble innført 1. mars 2010. Dette omtales nærmere nedenfor.

Tabell 5.8. **Stønader til husholdningene etter art, løpende priser. Millioner kroner**

	2005	2008	2009	2010
Stønader til husholdningene totalt	258 751	298 073	326 504	344 428
Pensjonsstønader	155 624	189 702	202 066	206 189
Alderspensjoner	99 429	122 256	127 988	136 967
Uførepensjoner	47 391	58 859	62 708	57 877
Øvrige pensjonsstønader	8 804	8 587	11 370	11 345
Barnetrygd	14 304	14 558	14 782	14 850
Kontantstøtte	2 943	1 690	1 514	1 402
Sykepenges	24 509	31 404	36 336	34 632
Foreldrepenger, mv	9 653	12 147	13 612	14 532
Arbeidsledighetsstønader	9 582	4 324	9 693	12 218
Attføring	19 909	19 354	21 174	4 329
Arbeidsavklaringspenger	-	-	-	27 706
Utdanningsstønader	8 776	9 312	9 466	9 430
Sosialhjelp	4 943	4 544	4 966	4 861
Øvrige stønader	8 508	11 038	12 895	14 281

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Ny stønadsordning: Innføring av arbeidsavklaringspenger fra 1. mars 2010

1. mars 2010 ble arbeidsavklaringspenger innført som en ny stønadsordning i folketrygden. Ordningen erstatter attføringspenger, rehabiliteringspenger og tidsbegrenset uførestønad, og gir et brudd i disse seriene. For å belyse utviklingen vil derfor uførepensjoner, attføringsstønader, samt arbeidsavklaringspenger omtales samlet. Til sammen utgjorde disse stønadene 90 milliarder kroner i 2010, en økning på 7 prosent sammenlignet med 2009. Gjennom hele den siste 5-årsperioden har de utgjort om lag en firedel av de totale stønadene til husholdningene.

Sykepenges utgjorde om lag 10 prosent av totale stønadsutgifter i 2010, og andelen er tilnærmet lik som i 2005. Andelen var noe høyere i 2008 og 2009, men falt i 2010 som følge av en nedgang i sykefraværet.

Utbetalingene av dagpenger fluktuerer i takt med konjunktorene i økonomien og i arbeidsmarkedet, og de siste årene har man tydelig sett effekten av finanskrisen. Utgiftene til arbeidsledighetsstrygd i form av dagpenger var synkende mellom 2004 og 2009, men fra 2009 begynte utgiftene å øke. I 2010 ble det utbetalt 12 milliarder i arbeidsledighetsstønad, en økning på 26 prosent fra 2009, og nesten tre ganger så høyt som i 2008.

Barnetrygd og kontantstøtte har utgjort en synkende andel av totale stønadsutgifter gjennom de siste ti årene. Fra 2005 til 2010 falt andelen fra om lag 7 prosent til 5 prosent. Nedgangen i kontantstøtteutbetalingene har sammenheng med at flere barn får heltidsplass i barnehage. Foreldrepenger, det vil si stønader ved fødsel og adopsjon, er den stønadsposten som øker mest i 5-årsperioden, med en vekst på mer enn 50 prosent.

Tabell 5.9. **Totale utgifter i kommuneforvaltningen etter utvalgte arter, løpende priser. Milliarder kroner**

	2005	2008	2009	2010
Totale utgifter	254,5	338,6	361,8	383,1
<i>Herav</i>				
Overføringer til private	22,7	28,8	31,1	33,3
Konsum i kommuneforvaltningen	183,5	237,9	257,4	275,0
Individuelt konsum	147,1	192,3	207,6	217,7
Kollektivt konsum	36,4	45,6	49,9	57,2
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	26,2	38,8	43,6	50,4

Totale utgifter, prosent av BNP Fastlands-Norge	17,6	18,6	19,6	19,7
--	-------------	-------------	-------------	-------------

Herav

Overføringer til private	1,6	1,6	1,7	1,7
Konsum i kommuneforvaltningen	12,7	13,1	13,9	14,1
Individuelt konsum	10,2	10,6	11,2	11,2
Kollektivt konsum	2,5	2,5	2,7	2,9
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	1,8	2,1	2,4	2,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Kommuneforvaltningen

I kommuneforvaltningen var de totale utgiftene 383 milliarder kroner i 2010. Av dette er om lag 9 prosent overføringer til private. Her inngår blant annet stønader til husholdningene i form av sosialhjelp og introduksjonsstønad. Fordi overføringene til private er vesentlig lavere i kommuneforvaltningen enn i statsforvaltningen, utgjør konsumet om lag 72 prosent av de totale kommunale utgiftene. Ifølge foreløpige anslag var konsumet i kommuneforvaltningen 275 milliarder kroner i fjor, tilsvarende 49,5 prosent av det totale offentlige konsumet og 14 prosent av BNP for Fastlands-Norge.

Konsumet i kommunal forvaltning steg med 4,8 prosent fra 2009 til 2010, målt i faste priser. Verdien av det individuelle konsumet, som hovedsakelig består av utdanning og helse- og omsorgstjenester, utgjorde 80 prosent av kommunalt konsum i 2010. Drøyt halvparten av dette igjen var helse- og omsorgstjenester, der mesteparten er knyttet til pleie og omsorg for eldre og funksjonshemmede og til barnehagedrift.

Offentlige utgifter etter formål

Tabell 5.10 viser totale offentlige utgifter fordelt på formål etter den internasjonale standarden for formålsgruppering COFOG – Classification of functions of government. Hovedtrenden er at andelene forandrer seg lite over tid. Gruppen sosial omsorg inkludert trygder og pensjoner legger beslag på 38,9 prosent av de totale utgiftene, og disse utgiftene har de senere år vokst markert. I 2009 utgjorde utgiftene til sosial omsorg mv. om lag 427 milliarder kroner. Utgiftene i denne gruppen omfatter for det meste stønader til husholdningene, jf. omtalen over.

Tabell 5.10. **Offentlig forvaltnings utgifter etter formål. Prosent av totale utgifter**

	2005	2007	2009
Totale utgifter i løpende priser. Millioner kroner	819 420	934 370	1 102 874
Totalt	100,0	100,0	100,0
Alminnelig offentlig tjenesteyting	9,8	10,3	10,4
Utøvende og offentlig tjenesteyting	3,5	3,7	3,9
Internasjonal økonomisk bistand	2,1	2,2	2,1
Offentlige gjeldstransaksjoner	2,9	3,2	3,1
Annet	1,2	1,3	1,3
Forsvar	3,7	4,1	3,7
Offentlig orden og trygghet	2,2	2,2	2,2
Næringsøkonomiske formål	9,2	9,0	9,5
Jordbruk, skogbruk, fiske og fangst	1,8	1,5	1,4
Transport	4,7	4,9	5,5
Annet	2,7	2,5	2,6
Miljøvern	1,4	1,4	1,4
Boliger og nærmiljø	1,4	1,5	1,5
Helsepleie	17,3	17,2	16,4
Legemidler, hjelpemidler og utstyr	1,6	1,4	1,2
Legetjenester mv.	3,8	3,7	3,6
Sykehustjenester	11,1	11,3	10,6
Annet	0,8	0,8	0,9
Fritid, kultur og religion	2,5	2,7	3,0
Utdanning	13,5	13,2	12,9
Førskole og barneskole	5,6	5,6	5,4
Ungdomsskole og videregående skole	2,8	2,8	2,7
Universiteter og høyskoler	3,7	3,4	3,3
Annet	1,5	1,4	1,5
Sosial omsorg inkl. trygder og pensjoner	39,0	38,4	38,9
Sykdom og uførhet	14,7	14,3	14,5
Alderdom	12,2	12,2	12,0
Barn og familie	7,5	7,8	7,8
Arbeidsledighet	1,5	0,6	1,0
Annet	3,1	3,5	3,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Stabile andeler, også til helse og utdanning

Den nest største utgiftsposten i offentlig forvaltning er helsepleie. Andelen har vært økende, men de siste årene har veksten flatet ut og ligger nå i overkant av 16 prosent av totale offentlige utgifter. Innen helsepleie er den største utgiften knyttet til sykehustjenester, som omfatter de statlige helseforetakene, samt pleie- og omsorgsplasser i institusjoner i kommunal regi. I 2010 utgjorde disse utgiftene 117 milliarder kroner.

Utgiftsandelen til *utdanning* har falt et halvt prosentpoeng de siste fem årene, til 12,9 prosent. Dette formålet utgjør den største andelen av kommuneforvaltningens utgifter, og omfatter grunn- og videregående skoler, musikk- og kulturskoler, samt skoleskys. Statsforvaltningens ansvarsområde dekker her blant annet universiteter, høyskoler og utdanningsstøtte fra Lånekassen. I 2010 beløp disse utgiftene seg til 138 milliarder kroner. Som andel av totale utgifter, har formålsgruppen utdanning vært synkende de siste årene,

Temaboks 5.1. Endringer i pensjonistbeskatningen

Et nytt pensjonssystem har startet å tre i kraft fra 1. januar 2011. Noen av de viktigste elementene i det nye systemet er fleksibel pensjonering fra fylte 62 år i kombinasjon med levealdersjustering. Opparbeidede pensjonsrettigheter skal deles med forventet antall år som pensjonist. Gitt at bestemte vilkår for opptjeningen er oppfylt, kan ansatte i privat sektor selv bestemme når de vil starte å ta ut pensjon etter fylte 62 år og hvor mye de vil arbeide ved siden av pensjonen. Sammenlignet med dagens system vil flere derfor trolig utsette pensjoneringen. Når levealderen øker, blir det flere år å dele pensjonsrettighetene på. Dette vil forsterke utsetningen av pensjoneringen for å opprettholde de årlige ytelsene.

I forbindelse med behandlingen av statsbudsjettet for 2011 har Stortinget endret pensjonistbeskatningen. Et av formålene har vært at skattleggingen i større grad skal støtte opp om pensjonsreformens intensjon om utsatt avgang fra yrkesaktivitet. Samtidig har det vært et siktemål å få til en forenkling, da noen av de tidligere reglene i pensjonistbeskatningen ga en komplisert samordning mellom ektefeller og mellom skattleggingen av pensjonistinntekt og lønnsinntekt. Dessuten hadde størrelsen på formuen også betydning for skattebegrensningen, noe som bidro til å komplisere beregningene. Med det nye systemet vil skattefordelene som pensjonist ikke lenger avhenge av formue eller ektefelles inntekt.

Formålet med de særskilte skattereglene for pensjonistene har vært å dempe det generelle skattenivået. Fram til 2010 omfattet ordningene:

- Skattebegrensningsregel som angir den maksimale skatten en pensjonist skal betale
- Lavere trygdeavgift
- Særfradrag for høy alder og uførhet

Den tidligere skattebegrensningsregelen var utformet som en øvre grense for hva en pensjonist skulle betale av inntektsskatt og trygdeavgift. En pensjonist med ordinær inntekt litt ut over minstepensjon var fritatt for skatt, mens

ekstra inntekter utover dette hadde en forholdsvis høy marginalsatt.

I det nye opplegget er skattebegrensningsregelen foreslått erstattet med et individuelt skattefradrag slik at personer med inntekt opp til litt over minstepensjon fortsatt ikke skal betale skatt. Skattefradraget reduseres med 17 prosent av all pensjonsinntekt utover denne grensen, og systemet forenkles ved at verken formue eller ektefelles inntekt tas i betraktning. Endringen innebærer at pensjonister under 70 år som er omfattet av skattebegrensningsregelen og ikke utnytter minste-fradraget fullt ut, typisk får redusert marginalsatten på arbeid fra 35,2 til 25,7 prosent.

Endringene til individuelt skattefradrag og høyere tak på minste-fradraget for pensjonistene innebærer en skattelette. Dette blir delvis finansiert gjennom endringer i de andre særreglene for pensjonister. Stortinget har vedtatt å øke trygdeavgiften for pensjonsinntekt fra 3 til 4,7 prosent, og særfradraget for alder faller bort. Skatteskjerpelsen som følge av dette rammer pensjonister med høyere inntekter, mens det er pensjonister med inntekt litt ut over minstepensjonen som drar nytte av omleggingen av skattebegrensningsregelen.

Selv om skatteomleggingen støtter opp om insentivene til å utsette avgang fra yrkesaktivitet, har den nye ordningen med individuelle skattefradrag en mulig svakhet ved at insentivene til å ta ut pensjon tidlig vil øke for enkelte grupper. Med det nye pensjonssystemet blir de årlige ytelsene lavere jo tidligere pensjonen tas ut, og skattefradraget blir dermed større. Tidlig uttak av pensjon gir samtidig flere år med skattefradrag. Tidlig uttak av pensjon i tillegg til lønn kan imidlertid innebære en skatteskjerpelse i form av toppskatt i de yrkesaktive årene, og senere et klart fall i inntekten når en slutter å arbeide. Likevel vil skatteendringene bidra til å øke insentivene til tidlig uttak for de som er omfattet av skattefradraget. Omleggingen av pensjonistbeskatningen innebærer dermed trolig at pensjonsutgiftene framskyndes i tid. Dette kan i verste fall gi et betydelig utslag på de of-fentlige budsjettene de første tiårene.

både innen kommune- og statsforvaltningen. I kommuneforvaltningen er det grunnskolenes utgiftsandel som har blitt redusert. I statsforvaltningen er det lavere utgiftsandeler til statlige grunn- og videregående skoler og til universitets- og høyskoleutdanning.

Utgiftene til *næringsøkonomiske formål* har økt noe de siste tre årene, fra 9,0 til 9,5 prosent av totale offentlige utgifter. Det er særlig transport som trekker opp i denne gruppen. Alminnelig offentlig tjenesteyting har de siste fem årene ligget på om lag 10 prosent av de totale offentlige utgiftene.

Offentlige utgifter i et internasjonalt perspektiv

Tabell 5.11 viser hvordan offentlige utgifter fordeler seg på formål i forskjellige land i 2008. I Sverige utgjør offentlige utgifter hele 52,2 prosent av BNP. Blant de

utvalgte landene er det Norge som har den laveste andelen med 40,4 prosent, noe som må sees i sammenheng med at petroleumsinntektene bidrar til et høyt BNP. Dette gjør internasjonale sammenligninger vanskelige, jf. omtalen under kapittel 5.2. For Norges del bør utgifter som andeler av BNP derfor sees i sammenheng med utviklingen i produksjonen av olje og gass, samt med oljeprisen, som har gått markert opp de siste årene siden 2003. År med høye oljepriser bidrar til et høyt BNP i løpende priser, og dermed lavere utgifts-andeler enn år med lavere oljepriser.

I tabellen er offentlige utgifter til de ulike formålene beregnet som andel av totale offentlige utgifter. Andelen for de valgte landene viser i hovedsak at offentlige utgifter er nokså likt fordelt på de ulike formålsgruppene. Alle landene bruker mye på utdanning, alminnelig offentlig tjenesteyting og næringsøkonomiske formål.

Tabell 5.11. **Totale utgifter¹ i offentlig forvaltning etter formål. 2008. Prosent av BNP. Formål som andel av totale offentlige utgifter**

Formål	Sverige	Danmark	Finland	Norge	Storbritannia	Tyskland
Totale utgifter, andel av BNP	52,2	51,7	49,3	40,4	47,4	44,0
Totale utgifter, normalisert til 100	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Alminnelig offentlig tjenesteyting	14,3	13,0	13,4	10,8	9,5	12,5
Forsvar	2,8	2,9	3,0	3,9	5,4	2,3
Offentlig orden og trygghet	2,6	2,0	2,7	2,2	5,4	3,6
Næringsøkonomiske formål	9,4	5,5	9,5	9,1	10,1	8,0
Miljøvern	0,7	1,0	0,6	1,5	2,0	1,3
Boliger og nærmiljø	1,4	0,9	0,9	1,6	2,8	1,6
Helse	13,2	15,0	14,3	16,8	15,7	15,2
Fritid, kultur og religion	2,0	3,1	2,3	2,6	2,3	1,6
Utdanning	13,1	13,5	12,0	13,1	13,4	8,8
Sosial omsorg inkl. trygder og pensjoner	40,6	43,1	41,3	38,3	33,5	45,1

¹ Brutto utgifter uten fratrekk for gebyrinntekter.

Kilde: Eurostat og Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.12. **Subsidier og stønader til private i alt, som andel av totale offentlige utgifter for ulike land**

Land	2005	2006	2007	2008	2009
Sverige	33,9	33,3	32,2	31,5	32,5
Danmark	35,1	34,0	33,6	32,8	33,2
Finland	35,5	35,5	34,7	34,0	35,1
Norge	36,5	35,2	34,3	33,7	34,2
Storbritannia	30,6	30,0	30,4	29,0	30,5
Tyskland	43,5	43,1	42,1	41,3	41,7

Kilde: Eurostat og Statistisk sentralbyrå.

Gruppen *sosial omsorg inkludert trygder og pensjoner* var den største av formålsgruppene i alle land i 2008. Av de seks landene er det Norge og Storbritannia som har den laveste andelen, der utgiftene til dette formålet utgjorde henholdsvis 38,3 og 33,5 prosent av totale offentlige utgifter i 2008. Innenfor gruppen er det utgifter knyttet til alderdom i form av alderspensjoner og pleie- og omsorgstjenester for eldre som det brukes mest på i alle land, unntatt Norge. Her er det undergruppen sykdom og uførhet som legger beslag på den største andelen av utgiftene innenfor formålet sosial omsorg.

Bakgrunnsdata viser at andelen lønnskostnader til formålet *sosial omsorg inkludert trygder og pensjoner* er høye i Norge, Sverige og Danmark, i motsetning til i Tyskland og Storbritannia. Dette indikerer at en større del av utgiftene til dette formålet går til tjenesteproduksjon i disse landene. På den andre siden er andelen stønader høyest i de to landene med lavest andel lønnskostnader. Det kan være vanskelig å skille mellom utgifter til pleie som skyldes høy alder, og utgifter til pleie som skyldes uførhet, og dette kan påvirke graden av sammenlignbarhet mellom land.

Helse er det nest største utgiftsområdet. Målt i prosent av totale offentlige utgifter, har Norge størst andel, etterfulgt av Storbritannia og Tyskland.

Storbritannia bevilger en høyere andel til forsvar og offentlig orden og trygghet enn de andre landene. Danmark bruker klart minst på næringsøkonomiske formål, halvparten av hva Storbritannia bruker. Tyskland har de laveste andelen til utdanning og forsvar, mens

Tabell 5.13. **Offentlig konsum som andel av totale offentlige utgifter for ulike land**

Land	2005	2006	2007	2008	2009
Sverige	50,6	50,6	50,0	49,3	48,6
Danmark	51,3	51,4	51,1	50,2	49,3
Finland	44,8	45,7	45,5	45,2	44,8
Norge	48,4	48,1	47,8	47,3	47,3
Storbritannia	45,4	45,9	47,7	48,5	48,4
Tyskland	41,5	41,4	41,0	40,3	39,9

Kilde: Eurostat og Statistisk sentralbyrå.

Sverige bevilger omtrent like store andeler til helse og utdanning. Finland ligger omtrent på midten i samtlige formålsgrupper. Bare Storbritannia bevilger en større andel enn Norge til miljøvern og boliger og nærmiljø.

Tabell 5.12 sammenlikner landenes overføringer til private som andel av totale offentlige utgifter. Tyskland skiller seg ut ved at de har et relativt høyt nivå på overføringene. Sverige, Danmark, Norge og Finland har nokså like andeler, rundt 33 til 35 prosent.

Ser man på konsumutgifter som andel av totale utgifter, er det Tyskland som har den laveste andelen, på rundt 40 prosent. Dette gjelder for hele perioden, fra 2005 til 2009. For Norge falt konsumutgiftene som andel av totale offentlige utgifter fra 48,4 til 47,3 prosent i samme periode. Til sammenlikning var andelen 48,6 og 49,3 prosent i henholdsvis Sverige og Danmark i 2009.

5.4. Offentlig anskaffelse og produksjon

Offentlige driftsutgifter til produksjon av tjenester beløp seg i 2010 til 563,2 milliarder kroner. Ifølge foreløpige anslag økte produksjonsutgiftene med 4 prosent fra 2009 til 2010, målt i løpende priser, og verdien har økt med over 40 prosent de siste 5 årene. Til sammenlikning var volumveksten i produksjonen fra 2009 til 2010 på 1,9 prosent, og i overkant av 15 prosent vekst siden 2005. Bruttoproduktet er definert som verdien av produksjonen fratrasket verdien av produktinnsatsen. I 2010 utgjorde bruttoproduktet i offentlig forvaltning 15,6 prosent av BNP og over 20 prosent av BNP for Fastlands-Norge. Volumveksten i bruttoproduktet var på 2,2 prosent.

Tabell 5.14. **Konsum og produksjon i offentlig forvaltning, løpende priser. Milliarder kroner**

	2005	2008	2009	2010
Offentlig forvaltning				
Lønnskostnader	241,8	305,5	327,5	341,2
+ Kjøp av varer og tjenester	123,2	151,7	166,1	171,3
+ Kapitalslit	34,1	45,5	47,9	50,4
+ Korreksjon for driftsresultat	1,1	0,4	0,2	0,2
= Produksjon i offentlig forvaltning	400,2	503,1	541,7	563,2
- Gebyrinntekter	52,7	61,3	63,9	67,1
+ Produktkjøp til husholdningene	39,6	50,1	55,3	59,1
= Konsum i offentlig forvaltning	387,2	491,9	533,1	555,1
Statsforvaltningen				
Lønnskostnader	104,9	133,1	141,8	147,5
+ Kjøp av varer og tjenester	70,6	86,3	95,5	96,3
+ Kapitalslit	16,6	21,8	23,0	19,8
= Produksjon i statsforvaltningen	192,1	241,1	260,4	263,6
- Gebyrinntekter	18,2	20,8	21,1	21,9
+ Produktkjøp til husholdningene	29,7	33,7	36,4	38,4
= Konsum i statsforvaltningen	203,7	254,0	275,7	280,1
Kommuneforvaltningen				
Lønnskostnader	136,9	172,4	185,6	193,7
+ Kjøp av varer og tjenester	52,6	65,5	70,5	75,0
+ Kapitalslit	17,6	23,7	24,9	30,6
+ Korreksjon for driftsresultat	1,1	0,4	0,2	0,2
= Produksjon i kommuneforvaltningen	208,1	261,9	281,3	299,6
- Gebyrinntekter	34,4	40,5	42,8	45,3
+ Produktkjøp til husholdningene	9,8	16,4	18,9	20,6
= Konsum i kommuneforvaltningen	183,5	237,9	257,4	275,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Det offentlige konsumet var på 555,1 milliarder kroner i 2010, som er noe lavere enn produksjonen. Avviket skyldes at private selv betaler for en del av det offentlige vare- og tjenestetilbudet gjennom egenandeler (gebyrer). I tillegg har det offentlige utgifter i form av varer og tjenester som finansieres på vegne av husholdningene (produktkjøp), se avsnitt om stat og kommune under. Begge disse postene er av betydelig størrelse. Gebyrene som husholdningene betaler er imidlertid litt større enn naturalstønadene de mottar, og forklarer avviket mellom offentlige driftsutgifter og offentlig konsum. I volum vokste produksjonen i offentlig forvaltning i gjennomsnitt noe mindre enn konsumet i offentlig forvaltning i perioden 2005-2010. Dette kan forklares med at omfanget av produktkjøp til husholdningene vokste noe mer enn tjenestene det ble betalt gebyr for.

Som det fremgår av tabell 5.14, utgjør arbeidskraften den største delen av ressursinnsatsen i offentlig produksjon. Antall utførte timeverk i offentlig forvaltning økte med 1,5 prosent fra 2009 til 2010, og sysselsettingen økte med 2,0 prosent. Det var en økning i antall sysselsatte på om lag 15 800 personer, til 796 400 personer. I perioden 2005-2010 økte antall sysselsatte personer i offentlig forvaltning med godt over 90 000 personer. Det aller meste av økningen fant sted innenfor helse- og

Boks 5.2. Produksjon og konsum i offentlig forvaltning

Med noen få unntak, omsettes ikke produksjon i offentlig forvaltning i ordinære markeder. Dermed mangler man priser til å verdsette produksjonen på samme måte som i privat sektor. I nasjonalregnskapet beregnes derfor produksjon i offentlig forvaltning som summen av produksjonskostnadene. Det betyr at produksjonen i offentlig forvaltning settes lik summen av lønnskostnader (bruken av egen arbeidskraft), kapitalslit (bruken av egen produksjonskapital), produktinnsats (varer og tjenester som offentlig forvaltning anvender til sine produksjonsformål) og netto næringsskatter på egen virksomhet. Den offentlige forvaltningens bruttoprodukt framkommer som summen av lønnskostnader, kapitalslit og netto næringsskatter. Netto næringsskatter representerer små beløp siden det bare er enkelte typer avgifter som det offentlige betaler, for eksempel motorvognavgift.

Konsum i offentlig forvaltning er definert som utgifter til varer og tjenester disponert av forvaltningen. Disse utgiftene verdsettes som produksjonen, med fratrekk av gebyrinntekter og tillagt overføringer i naturalier til husholdningene (produktkjøp).

Gebyrinntektene består av egenbetalinger for bruk av offentlige tjenester. Gebyrinntektene i kommuneforvaltningen utgjør den største delen, og eksempler på dette er brukerbetalinger for hjemmetjenesten, oppholdsbetaling i barnehager og skolefritidsordninger, samt årsgebyrer knyttet til vann, avløp og renovasjon.

Overføringer i form av naturalier til husholdningene er definert som offentlig forvaltnings finansiering av varer og tjenester fra aktører utenfor offentlig forvaltning som videreformidles til husholdningene. Størstedelen av dette er betaling for ulike helse- og omsorgstjenester, legemidler og annet medisinsk utstyr levert fra private aktører. Det offentlige finansiering av private barnehageplasser er et annet eksempel.

sosialtjenester. Det offentlige andel av samlet sysselsetting har holdt seg stabilt på rundt 30 prosent siden 1992, men sett i et lengre tidsperspektiv har den steget fra 17 prosent i 1970. Tilsvarende andel av utførte timeverk utgjorde 26,4 prosent i 2010. Andelen timeverk er lavere enn andelen sysselsatte fordi flere arbeidere deltid i offentlig forvaltning enn i arbeidslivet for øvrig.

Statsforvaltningen

Produksjonen i statsforvaltningen utgjorde i underkant av 47 prosent av den offentlige produksjonen, og økte med 1,2 prosent fra 2009 til 2010, målt i løpende priser. Dette reflekterer i stor grad en prisøkning på innsatsen i produksjonen, hovedsakelig knyttet til arbeidskraften. Tjenesteproduksjonen i statsforvaltningen fordeles seg på ulike næringer, der statlig administrasjon og helse- og omsorgstjenestene bidrar klart mest. Hver for seg utgjorde de 34 prosent av statlig produksjon i 2010, hvorav sistnevnte omfatter helseforetakene, rusomsorg og barne- og familievernstjenester. Verdien av produksjonen innen helse- og omsorgstjenester økte

Tabell 5.15. Lønnskostnader, timeverk og sysselsatte i offentlig forvaltning

	2005	2008	2009	2010
Offentlig forvaltning				
Lønnskostnader (mill. kroner)	241,8	305,5	327,5	341,2
Utførte timeverk (mill. timeverk)	877,8	936,2	955,7	970,5
Sysselsatte personer (1 000 personer)	704,8	756,9	780,6	796,4
Statsforvaltningen				
Lønnskostnader (mill. kroner)	104,9	133,1	141,8	147,5
Utførte timeverk (mill. timeverk)	376,2	393,4	398,1	400,9
Sysselsatte personer (1 000 personer)	257,3	267,3	274,3	277,3
Kommuneforvaltningen				
Lønnskostnader (mill. kroner)	136,9	172,4	185,6	193,7
Utførte timeverk (mill. timeverk)	501,6	542,7	557,6	569,6
Sysselsatte personer (1 000 personer)	447,5	489,5	506,3	519,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.16. Produksjon i offentlig forvaltning etter næring, løpende priser. Milliarder kroner

	2005	2008	2009	2010
Produksjon i offentlig forvaltning	400,2	503,1	541,7	563,2
Produksjon i statsforvaltningen	192,1	241,2	260,4	263,6
Bygge- og anleggsvirksomhet	:	:	:	:
Tjenester tilknyttet transport	5,5	6,9	8,3	9,4
Forretningsmessige tjenester	6,2	5,1	5,7	5,8
Forsvar	27,4	32,9	34,4	35,2
Undervisning	25,2	29,6	31,4	32,4
Helse- og omsorgstjenester	62,5	80,7	86,2	89,2
Offentlig administrasjon	63,9	84,3	92,6	89,8
Kulturell tjenesteyting	1,3	1,6	1,7	1,7
Produksjon i kommuneforvaltningen	208,1	261,9	281,3	299,6
Vannforsyning	3,8	4,7	4,9	5,1
Kloakk og renovasjon	8,5	9,9	10,4	10,9
Bygge- og anleggsvirksomhet	:	:	:	:
Undervisning	66,6	80,0	85,4	88,8
Helse- og omsorgstjenester	83,6	107,9	116,0	121,2
Offentlig administrasjon	41,2	53,9	58,5	67,2
Kulturell tjenesteyting	4,4	5,6	6,2	6,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

med 3,5 prosent fra 2009, og 1,6 prosent i volum. I statlig administrasjon var det en nedgang på 3,0 prosent fra året før. Dette skyldes at utgiftene til drift av store deler av riksveiene ble overført fra stat til kommuneforvaltning. Universiteter og høyskoler, samt forsvarstjenester utgjorde henholdsvis 12,3 og 13,3 prosent av total statlig produksjon i 2010. Sammenliknet med 2009 var det en volumvekst i universitets-/høyskolevirksomheten på 1,3 prosent, mens veksten i Forsvaret var 0,8 prosent regnet i volum.

Tabell 5.17. Bruttorealinvesteringer i offentlig forvaltning etter næring, løpende priser. Milliarder kroner

	2005	2008	2009	2010
Bruttorealinvesteringer i offentlig forvaltning	53,0	78,8	85,9	83,1
Bruttorealinvesteringer i statsforvaltningen	26,8	40,0	42,3	32,7
Tjenester tilknyttet transport	1,8	2,8	3,7	4,5
Forretningsmessige tjenester	0,3	0,3	0,2	0,2
Forsvar	3,4	8,9	8,9	5,2
Undervisning	1,2	2,0	2,0	2,1
Helse- og omsorgstjenester	7,6	8,9	6,2	5,3
Offentlig administrasjon	12,3	17,1	21,3	15,4
Kulturell tjenesteyting	0,1	0,0	0,0	0,1
Bruttorealinvesteringer i kommuneforvaltningen	26,2	38,8	43,6	50,4
Vannforsyning	2,0	2,6	2,8	2,9
Kloakk og renovasjon	2,0	3,2	3,9	4,2
Undervisning	8,2	11,0	13,9	14,3
Helse- og omsorgstjenester	4,7	6,6	6,4	6,3
Offentlig administrasjon	7,7	13,1	13,3	19,2
Kulturell tjenesteyting	1,6	2,4	3,2	3,5

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Økte utgifter til finansiering av varer og tjenester på vegne av husholdningene

I tillegg til utgifter til ressursinnsatsen i produksjonen, har staten utgifter ved at varer og tjenester finansieres på vegne av husholdningene (produktkjøp). Rundt 13,7 prosent av det statlige konsumet i 2010 var slike produktkjøp, se forklaring i boks 5.2. Størstedelen av dette er refusjoner av utgifter til legemidler, konsultasjoner hos allmennleger og spesialister, hjelpemidler til funksjonshemmede samt reiseutgifter. I faste priser økte produktkjøp til husholdningene med 4,8 prosent fra året før, ifølge foreløpige tall. Veksten forklares delvis av innføringen av automatiske frikort, som har ført til økning i utbetaling av refusjoner enn det som var tilfellet da brukerne selv måtte rapportere inn sine utgifter.

Som det fremkommer av tabell 5.14, så skilles det mellom varer og tjenester produsert og konsumert av offentlig forvaltning, offentlig finansiering av tjenester på vegne av husholdningene, også kalt produktkjøp, samt husholdningenes finansiering av offentlig produserte tjenester. Sistnevnte tilsvarende husholdningers egenbetalinger, og innen statsforvaltningen ble omtrent halvparten av egenbetalingene innkrevd gjennom offentlig administrasjon. Dette innbefatter blant annet politi- og lensmannsetatenes utstedelse av pass, tinglysing av eiendom og gebyr på kredittdeklarasjoner til Toll- og avgiftsetaten. Undervisning og helse- og omsorgstjenester står for henholdsvis 15,4 og 15,1 prosent av egenbetalingene, og inkluderer eksempelvis studieavgift og egenbetaling ved poliklinikker. Samlet sett er det en nedgang i egenbetalinger i staten på 1,0 prosent fra 2009 til 2010, målt i faste priser.

Økt sysselsettingen i staten

Antall sysselsatte personer i staten økte med 1,1 prosent fra 2009 til 2010, men da må man ta hensyn til at oppgaver ble overført fra staten til kommunene, jf omtale ovenfor. Forsvarets sysselsetting vokste om lag som året før med en økning på 1,8 prosent fra 2009 til 2010. Innenfor helseforetakene, rusomsorgen og barnevernsinstitusjonene var det en tilsvarende oppgang i antall sysselsatte personer. Totalt i statsforvaltningen var det sysselsatt 277 300 personer, tilsvarende 10,7 prosent av landets samlede sysselsetting. Antall utførte timeverk i statsforvaltningen økte med 0,7 prosent fra 2009 til 2010.

I følge foreløpige anslag for statlig forvaltning gikk bruttoinvesteringene i fast realkapital ned 25,2 prosent fra 2009 til 2010, målt i faste priser. Investeringene i statsforvaltningen utgjorde nærmere 10 prosent av samlede investeringer i fastlandsøkonomien og var på 32,7 milliarder kroner i 2010. Den kraftige nedgangen i investeringene må ses i sammenheng med investeringene i Forsvaret. Det høye nivået på investeringene for 2009 ble påvirket av at Forsvaret mottok fregatten KNM Helge Ingstad. Investeringene innenfor offentlig administrasjon ble redusert med 30,0 prosent, målt i faste priser. Bakgrunnen for dette ligger i overføringen av to tredjedeler av riksveinettet til fylkeskommunene og Oslo kommune, som ledd i Forvaltningsreformen. Innenfor helseforetakene, rusmiddelomsorgen og barnevernsinstitusjonene er det en nedgang i investeringer på 18,2 prosent, målt i faste priser. Disse investeringene utgjorde 4,7 milliarder kroner i 2010. Nedgangen kan blant annet sees i sammenheng med ferdigstillelsen av A-hus.

Kommuneforvaltningen

Kommuneforvaltningen stod for 53,2 prosent av den offentlige tjenesteproduksjonen i 2010, og driftsutgiftene utgjorde 299,6 milliarder kroner. Dette var 6,5 prosent høyere enn i 2009, og tilsvarer 4,6 prosent volumvekst. En del av veksten i produksjonen kan forklares med at kommuneforvaltningen overtok driftsansvaret for deler av riksveiene, nå omdøpt til fylkesveier. En stor andel av den kommunale produksjonen foregår ellers innen helse- og omsorgstjenester, som blant annet omfatter eldreomsorg og barnehager. Produksjonen i denne næringen hadde en volumvekst på 2,7 prosent fra 2009. Videre har kommuneforvaltningen ansvaret for grunn- og videregående skoler, som utgjør om lag en tredjedel av kommunal produksjon. Målt i faste priser økte produksjonen i undervisningstjenestene med 2,6 prosent i 2010. Sterkest volumvekst finner sted innen kommunal administrasjon, hvor produksjonen øker med 12,2 prosent, grunnet den omtalte Forvaltningsreformen.

Produktkjøp til husholdningene utgjør en økende andel av det totale konsumet i kommuneforvaltningen, og utgjorde 7,5 prosent av totalen i 2010. Endelige nasjonalregnskapstall for 2007 viser at vel halvparten av dette er tilskudd til private barnehager. Andre eksempler på kommunale overføringer i form av varer

og tjenester er betaling for skoleskyss som utføres av private busselskaper og kjøp av sykehjemsplasser. Den økende andelen av overføringer i naturalier til husholdningene i kommuneforvaltningen kan delvis forklares med at kommunene i større grad overlater produksjonen til private. Produktkjøp økte med 4,9 prosent målt i faste priser fra 2009 til 2010. Samtidig ser vi en økning i egenbetalinger, med en volumvekst på 3,2 prosent. Egenbetalingene utgjorde i 2010 45,3 millioner, målt i løpende priser, og dekker hovedsakelig helse- og omsorgstjenester, offentlig administrasjon og kloakk- og renovasjonstjenester.

Antall sysselsatte personer i kommuneforvaltningen økte med 2,5 prosent fra 2009 til 2010. Innenfor helse- og omsorgstjenester og undervisning (grunn- og videregående skoler) gikk antall sysselsatte personer opp med henholdsvis 3,2 og 2,4 prosent, mens sysselsettingen i annen kommunal virksomhet gikk ned med 0,3 prosent. Det var i alt 519 100 sysselsatte personer i kommuneforvaltningen i 2010. Undervisning og helse- og omsorgstjenester sysselsatte henholdsvis 139 900 og 310 100 personer i 2010, mens annen kommunal virksomhet sysselsatte om lag 69 000 personer. Økningen i sysselsetting gjenspeiles i antall utførte timeverk, hvor det er en vekst på 2,2 prosent. Antall utførte timeverk i kommuneforvaltningen utgjør 15,5 prosent av alle utførte timeverk, mens de sysselsatte utgjør 20,0 prosent av landets sysselsatte. Tallene reflekterer at det fortsatt er mange deltidsansatte i kommuneforvaltningen.

Bruttoinvesteringer i fast realkapital i kommuneforvaltningen økte med 13,1 prosent i 2010, målt i faste priser. Sterkest vekst finner sted innen kommunal administrasjon, hvor bruttoinvesteringer i fast kapital øker med 41,0 prosent, målt i faste priser, og som i stor grad forklares av ovennevnte Forvaltningsreform. Innen helse- og omsorgstjenester ble investeringene i 2010 redusert med 4,0 prosent i volum, mens investeringene i annen kommunal virksomhet gikk opp med 2,1 prosent. Bruttoinvesteringene i fast kapital var på 50,4 milliarder kroner i 2010 i løpende priser, og utgjorde 14,6 prosent av fastlandsinvesteringene. Dette er en større andel enn tidligere grunnet flyttingen av veiinvesteringer fra statlig til kommunal forvaltning, samtidig som det på landsbasis er en nedgang i samlede investeringer.

5.5. Kommuneforvaltningens økonomi

Nettofinansinvesteringer, som tilsvarer begrepet overskudd før lånetransaksjoner, er en viktig indikator ved vurdering av kommuneøkonomien; se forklaring i boks 5.4. Fra og med 2003 har det vært negative nettofinansinvesteringer i alle årene unntatt 2006. I 2007 var underskuddet 12,5 milliarder kroner, og de siste tre årene (2008-2010) har de årlig vært på mellom 20 og 30 milliarder kroner. I 2010 anslås det et underskudd på ca. 24 milliarder kroner, ref. tabell 5.18, kommuneforvaltningens inntekter og utgifter etter art.³

³ I tabellen brukes bokførte verdier, mens tidligere i kapittel 5 benyttes påløpte verdier.

Boks 5.3. **Definisjonsforskjeller mellom stats- og kommuneregnskapet og offentlige finanser i nasjonalregnskapet**

Formålet med nasjonalregnskapsstatistikken er å gi et avstemt og helhetlig bilde av norsk økonomi i tråd med internasjonale retningslinjer, noe som sikrer sammenlignbarhet med andre land. Her bearbeides og sammenstilles blant annet offentlig forvaltnings finanser sammen med inntekter og utgifter for andre sektorer i økonomien. Ifølge internasjonale standarder skal nasjonalregnskapet settes opp etter det såkalte påløptprinsippet. Dette prinsippet innebærer at utgiftene skal registreres når aktiviteten finner sted, og inntektene skal henføres til den periode de er opptjent, ikke når de bokføres.

Kildene

Statsregnskapet

Statsregnskapet (St.meld. nr. 3) gir informasjon om de økonomiske transaksjonene i statskassen medregnet folketrygden, samt driftsresultatet i den statlige forretningsdriften. Den statlige forretningsdriften omfatter næringsvirksomhet der staten har et ubegrenset økonomisk ansvar. Eksempler på slike enheter er Statsbygg og Statens direkte økonomiske engasjement i petroleumsvirksomheten (SDØE). I statsregnskapet benyttes kontantprinsippet for registrering av økonomiske transaksjoner. Dette er et regnskapsprinsipp som gir oversikt over kontante inn- og utbetalinger og endring i likviditet. Dette medfører at regnskapstransaksjonene i en periode ikke nødvendigvis gjenspeiler aktiviteten som har funnet sted i den samme perioden, da det er betalingstidspunktet som er avgjørende for hvilken periode transaksjonen skal føres. Av praktiske årsaker har imidlertid SSB valgt å legge til grunn de fleste utgiftskomponentene i statsregnskapet uten videre bearbeiding. Per i dag er det kun statsforvaltningens skatter og avgifter på inntektssiden, samt produksjonssubsidier på utgiftssiden som føres etter påløptprinsippet i nasjonalregnskapet. I tillegg beregner nasjonalregnskapet kostnader ved bruk av realkapital (bygninger, maskiner, utstyr mv).

Andre stats- og trygderegnskap

I løpet av de siste 10-15 årene har det pågått en betydelig omorganisering av statlig virksomhet. Særlig gjelder dette den økende tendensen til fristilling av virksomheter i statsforvaltningen (nettobudsjettering). Nettobudsjettering innebærer at Stortingets økonomiske kontroll er begrenset til å bevilge en økonomisk ramme for virksomheten. Mens aktiviteten i den sentrale statsforvaltningen er gitt av de økonomiske rammene Stortinget fastsetter, kan de nettobudsjetterende virksomhetene ha inntekter utover bevilgningene i statsregnskapet. Denne fristillingen innebærer at statsregnskapet er utilstrekkelig i beregning av sentrale nasjonalregnskapsstørrelser. For å få informasjon om aktiviteten i nettobudsjetterte enheter må egne regnskaper hentes inn. Totalt dreier dette seg om rundt 100 enheter (blant annet samtlige helseforetak, universiteter og høyskoler og kapitalforvaltningsenheter som Statens pensjonsfond – Norge og Petroleumsforsikringsfondet). Enhetene i denne delsektoren av statsforvaltningen er underlagt regnskapsloven, noe som betyr at institusjonenes regnskap må settes opp etter påløptprinsippet.

Kommuneregnskapet

Kommuneforvaltningen omfatter kommunene, fylkeskommunene, kirkelige fellesråd og kommunale foretak som driver ikke-markedsrettet virksomhet. Regnskapsprinsippet som brukes i kommuneforvaltningen kalles anordningsprinsippet. Dette prinsippet innebærer at alle kjente utgifter,

utbetalinger, inntekter og innbetalinger skal tas med i regnskapet for vedkommende periode, uavhengig av om de er betalt eller ikke når perioden avsluttes. Anskaffelse og anvendelse av varer og tjenester bokføres ved henholdsvis mottak og levering. Bokførte verdier i kommuneregnskapet sammenfaller i flere tilfeller med påløpte verdier enn i statsregnskapet, og krever slik sett mindre bearbeiding for å inngå som en del av nasjonalregnskapet.

Ulike overskuddsbegreper

For å illustrere forskjellen mellom statsregnskapet og statlige finanser i nasjonalregnskapet, kan man ta utgangspunkt i de ulike overskuddsbegrepene som benyttes. Som mål for overskudd bruker statsregnskapet overskudd før lånetransaksjoner, mens det i nasjonalregnskapet benyttes nettofinansinvestering. Det er særlig tre forhold som forklarer avvik mellom overskuddsberegningene i statsregnskapet og nasjonalregnskapet:

Sektoromfang

I nasjonalregnskapet defineres offentlig forvaltning som institusjonelle sektorer som i tillegg til å ivareta et politisk ansvar, har som oppgave å iverksette og håndheve reguleringer, produsere tjenester (hovedsakelig ikke-markedsrettede) for individuelt og kollektivt konsum, samt omfordele inntekt og formue. Statlig og kommunalt eide foretak regnes som markedsprodusenter og faller derfor utenfor nasjonalregnskapets definisjon av offentlig forvaltning.

Kapitalinnskudd

Kapitalinnskudd i statsforvaltningen omfatter tilskudd til investeringer i og salg av eiendeler knyttet til statens forretningsdrift, deriblant SDØE. I statsregnskapet føres disse transaksjonene som løpende inntekter og utgifter. I nasjonalregnskapet blir de behandlet som finanstransaksjoner, siden statens forretningsdrift i hovedsak driver med markedsrettet aktivitet, og kapitalinnskudd i disse enhetene kan medføre avkastning. Finansdepartementets føringsmåte av investeringene i forretningsdriften innebærer dermed et driftsresultat som avviker fra nettofinansinvesteringene i nasjonalregnskapet.

Påløpte skatter

Ifølge nasjonalregnskapet skal tall for skatter, medregnet trygde og pensjonspremier, og produksjonssubsidier regnskapsføres med påløpte beløp for det enkelte år, mens skatteinntektene i statsregnskapet er bokført etter kontantprinsippet. For enkelte skattearter er differansen mellom bokførte og påløpte skatter betydelige, noe som må tas hensyn til i nasjonalregnskapet. Spesielt gjelder dette for petroleumsvirksomheten, der svingninger i dollarkurs og oljepris betyr mye for sektorens skattepliktige inntekter. I finansstatistikken for offentlig forvaltning fanges differansen mellom påløpte og bokførte skatter opp av en korreksjonssektor for å sikre konsistens i regnskapsføringen av skatter i offentlig forvaltning i alt og i de enkelte forvaltningssektorene.

I tillegg til differansen mellom påløpte og bokførte skatteinntekter fanger denne korreksjonssektoren også opp avvik i overføringer mellom stats- og kommuneregnskapene. Dette skyldes hovedsakelig at kommuneforvaltningen benytter anordningsprinsippet i sine regnskaper, mens statsforvaltningen benytter kontantprinsippet.

Tabell 5.18. **Kommuneforvaltningen. Inntekter og utgifter, etter art. Bokførte verdier. Foreløpige tall. 2008-2010. Millioner kroner**

	2008	2009	2010	Endring	Prosentvis endring 2008-2009	Prosentvis endring 2009-2010
A. Inntekter	310 222	337 201	358 514	21 313	8,7	6,3
Skatt på inntekt og formue	121 501	128 004	136 666	8 662	5,4	6,8
Avgifter	8 417	8 554	8 680	127	1,6	1,5
Formuesinntekter	14 925	11 985	11 429	-556	-19,7	-4,6
Gebyrinntekter	39 319	41 949	44 008	2 058	6,7	4,9
Løpende overføringer	126 059	146 710	157 731	11 021	16,4	7,5
B. Løpende utgifter	322 129	342 159	362 961	20 802	6,2	6,1
Lønnskostnader	172 288	185 703	194 532	8 830	7,8	4,8
Produktinnsats	62 610	68 063	72 075	4 012	8,7	5,9
Kapitalslit	23 693	24 946	30 618	5 672	5,3	22,7
Produktkjøp til husholdninger	16 429	18 886	20 322	1 435	15,0	7,6
Formuesutgifter	15 996	10 482	9 711	-771	-34,5	-7,4
Stønader til husholdninger	8 442	9 623	9 886	263	14	3
Subsidier	10 491	10 961	12 382	1 421	4,5	13,0
Løpende overføringer	11 011	12 166	12 629	463	10,5	3,8
Kapitaloverføringer	1 170	1 329	806	-523	13,6	-39,3
C. Netto formuesendring fra drift (A-B)	-11 907	-4 958	-4 447	511		
D. Nettoinvestering i ikke-finansiell kapital	13 985	17 713	19 517	1 805	26,7	10,2
Bruttoinvestering i fast realkapital	38 844	43 377	51 343	7 967	11,7	18,4
Kapitalslit	-23 693	-24 946	-30 618	-5 672	5,3	22,7
Netto anskaffelse av tomter og grunn	-1 166	-718	-1 208	-490	-38,4	68,2
E. Totale utgifter (B+D)	336 114	359 872	382 478	22 607	7,1	6,3
F. Nettofinansinvesteringer (A-E)[	-25 892	-22 670	-23 964	-1 294		
Overskudd før lånetransaksjoner	-25 892	-22 670	-23 964	-1 294		
Totale fordringer	214 181	229 012	.			
Total gjeld	299 319	330 792	.			
Netto gjeld	85 138	101 780	.			

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

De negative finansinvesteringene de fire siste årene har skjedd i en periode med sterk vekst i kommuneforvaltningens inntekter. Kommuneforvaltningens samlede løpende inntekter i 2010 er anslått til 358,5 milliarder kroner, en økning på 6,3 prosent fra året før målt i løpende priser. I Nasjonalbudsjettet for 2011 var økningen for 2010 anslått til 6,0 prosent.

I Rapport fra Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU), sist utgitt høsten 2010, sammenliknes kommuneforvaltningens inntektsvekst med den årlige veksten i BNP for fastlands-Norge. BNP for fastlands-Norge målt i faste priser har de fire siste årene vokst med ca. 2 prosent per år. Kommuneforvaltningens reelle vekst i inntekter (det vil si korrigert for oppgaveendringer og målt i faste priser) i samme periode, har årlig økt med ca. 2,2 prosent. Kommuneforvaltningen fikk i denne perioden betydelige overføringer i forbindelse med regjeringens tiltakspakke i kjølvannet av uroen i finansmarkedene i 2008.

I høstrapporten fra TBU sammenliknes også kommuneforvaltningens inntektsutvikling med aktivitetsutvikling. Indikatoren for aktivitet bygger blant annet på endring i sysselsetting målt i timeverk, produktinnsats og bruttorealinvesteringer målt i faste priser. Komponentene vektet ut fra andelen de utgjorde året før. Fra TBUs rapport framgår det at aktivitetsnivået i kommuneforvaltningen har økt raskere enn inntektene nesten alle år etter 1994 – men i de to årene 2005 og 2006 var inntektsveksten høyest. I gjennomsnitt over de fire siste årene (fra og med 2007) har aktivitetsveksten vært ca. 4 prosent pr. år, mens den reelle inntektsveksten som nevnt foran var vesentlig lavere på 2,2 prosent.⁴

Skatteinntekter utgjør i underkant av 40 prosent av kommuneforvaltningens samlede inntekter, og omfatter skatt på inntekt og formue, eiendomsskatt og andre produksjonsskatter. Veksten i skatteinntektene i

⁴ Tallene er for 2010 ikke endelige, så gjennomsnittsveksten kan bli endret.

Boks 5.4. Driftsresultat og nettofinansinvesteringer i kommunene

Netto driftsresultat for kommunene bygger på regnskapsoppstillingen til kommuneregnskapene. Det viser differansen mellom driftsinntekter og driftsutgifter inklusive renter og avdrag. Forskjellen mellom brutto og netto driftsresultat viser hvor mye av inntektene som brukes til å betale renter og avdrag. Netto driftsresultat kan enten brukes til å finansiere investeringer eller avsettes til senere bruk.

Tabellen over kommuneforvaltningens inntekter og utgifter bygger på nasjonalregnskapets gruppering. Kommuneforvaltningen omfatter virksomheten i kommunene og fylkeskommunene. Kommunenes nettofinansinvestering, eller overskudd før lånetransaksjoner, måles som samlede inntekter fratrukket samlede utgifter, inklusive utgifter til bruttorealinvesteringer, mens opptak av lån og avdragsutgifter holdes utenom. Nettofinansinvesteringer, tillagt eventuelle omvurderinger av fordringer og gjeld, bestemmer utviklingen i kommuneforvaltningens nettofordringsposisjon. Dersom nettofinansinvesteringer er negative, kalles de også underskudd før lånetransaksjoner.

Driftsresultat i kommuneregnskapene er et annet begrep enn driftsresultat i nasjonalregnskapet. I nasjonalregnskapet er det en målekonvensjon at offentlig forvaltning ikke har driftsresultat med unntak av den markedsrettede delen av kommunal produksjon som omfatter kommunal vannforsyning og kloakk- og renovasjonsvirksomhet.

2010 var på 6,8 prosent. Tilsvarende økning var på 5,4 prosent fra 2008 til 2009. Det er i all hovedsak skattebetaling i form av forskuddstrekk som gir økning disse to årene.

Den andre store inntektsposten er overføringer fra staten, som i 2010 utgjorde om lag 153 milliarder kroner – omtrent 42 prosent av de totale inntektene. Overføringer fra staten økte i 2009 med 16,4 prosent, en vekst som var sterkt påvirket av tiltakspakken for norsk økonomi. Veksten i overføringer fra stat til kommune fortsatte også i 2010, med en økning på 7,5 prosent i forhold til nivået i 2009. På grunn av tilleggsbevilgninger gjennom året endte dermed veksten over det nivået man fastsatte i forbindelse med behandlingen av nasjonalbudsjettet for 2010, der rammen for overføring til kommunene representerte en økning på 6,7 prosent.

I tillegg til forannevnte inntekter krever kommunene også gebyrer, dvs. brukerbetaling og avgifter, på en del kommunale tjenester. Dette utgjør om lag 12 prosent av kommuneforvaltningens totale inntekter. Gebyrinntektene hadde en vekst på 6,7 prosent fra 2008 til 2009, mens den tilsvarende veksten fra 2009 til 2010 forventes å være på i underkant av 5 prosent.

Kommuneforvaltningens totale utgifter, det vil si summen av løpende utgifter og kapitalutgifter, økte med i overkant av 22 milliarder kroner, eller 6,3 prosent, fra 2009 til 2010. Lønnskostnader er den klart største utgiftsposten i kommuneforvaltningen, og utgjør omtrent

Boks 5.5. Endring i beregning av interne fordringer og gjeld i offentlig forvaltning

Tidligere var det i balansestatistikken registrert en intern balansepost i offentlig forvaltning. Dette var en følge av avvik i overføringene mellom staten og kommunene, slik de framkommer i de statlige og kommunale inntektsregnskapene. Avviket medførte at kommuneforvaltningen over tid akkumulerte en gjeld til staten. Dette interne gjelds- og fordringsforholdet er nå eliminert for alle årganger. Endringen medførte at kommuneforvaltningens samlede gjeld ble redusert med om lag 40 milliarder kroner ved utgangen av 2009. Samtidig ble statens fordringer redusert tilsvarende.

halvparten av de totale utgiftene. Lønnskostnadene økte med om lag 5 prosent i 2010, noe som er en lavere vekst enn i de 5 foregående årene. Lønnskostnadene vokser relativt lite innen undervisning og eldreomsorg, mens det innenfor omsorg for barn og unge fortsatt er en høyere vekst i lønnskostnadene enn i andre områder.

Bruttoinvesteringer i fast realkapital har økt kraftig i kommuneforvaltningen de siste årene, og dette fortsatte i 2010. Fra 2009 til 2010 var veksten på litt under 20 prosent, som tilsvarende en økning på om lag 3,5 milliarder kroner. Mye av denne veksten i kommuneforvaltningen kommer imidlertid som en følge av at fylkene i 2010 fikk overført ansvaret for større deler av vegnettet enn de før hadde. Fylkenes utgifter til investeringer i vegsektoren har derfor økt med over 3 milliarder kroner.

I forhold til nivået i 2006 har økningen i bruttorealinvesteringer vært på om lag 70 prosent, eller fra 30 milliarder til over 50 milliarder kroner. Hvis vi korrigerer for forvaltningsendringen vedrørende vegsektoren nevnt foran, er økningen på om lag 59 prosent (fra 30 til litt under 48 milliarder kroner). Kommunesektorens voksende underskudd skyldes for en stor del at økte bruttorealinvesteringer har blitt lånefinansiert. Veksten har i perioden tidvis vært høyt innenfor flere store kommunale tjenestekområder, som barnehager, omsorg, undervisning, transport og administrasjon. Ut over vegsektoren var investeringsveksten i 2010 høy for institusjonslokaler knyttet til omsorg. Det har også blitt investert mye i forbindelse med avløpsanlegg og anlegg for avfallsbehandling, samt anlegg innenfor idrett og kultur.

Kommuneforvaltningens renteutgifter falt fra nesten 16 milliarder i 2008 til 10 milliarder kroner i 2009. Finanskrisen gjorde 2008 til et år med særlig høye renteutgifter, fordi kursfall i verdipapirene som eies innen kommunesektoren ble ført her. Fra 2009 ble slike kursendringer skilt ut på egne arter i KOSTRA-regnskapet, og disse inngår ikke ved beregningen av nettofinansinvesteringer. Kursendringene på finansielle instrumenter inngår fra og med 2009 i omvurderinger på aktuelle balanseposter. Renteutgiftene er ytterligere redusert i 2010. Ifølge de foreløpige regnskapene

Temaboks 5.2. Dekningsgrad og pengebruk i barnehager

Barnehagesektoren har i de senere år gjennomgått flere reformer:

- Barnehageforliket ble iverksatt i 2004, og omfattet innføring av målet om barnehageplass til alle som ønsker det, 80 prosent offentlig finansiering av driftskostnader i sektoren, likebehandling av offentlige og private barnehager og regulering av foreldrebetalingen i barnehager gjennom innføring av maksimalpris.
- Individuell rett til barnehageplass ble innført i 2009. Retten til barnehageplass gjelder for barn som fyller ett år senest innen utgangen av august det året det søkes om barnehageplass.
- Fra 2011 blir øremerkede tilskudd fra staten til kommunene erstattet med rammefinansiering av barnehagesektoren. Dette innebærer at tilskuddene blir fordelt etter ulike objektive kriterier, som antall barn i barnehagealder uten kontantstøtte og antall innbyggere med høyere utdanning etter kommune.

Den sterke satsingen på sektoren har resultert i en klar økning i bruken av tjenesten. Dekningsgraden er andelen av barna som har barnehageplass. Figuren viser at dekningsgraden for barn i alderen 1-2 år ble doblet fra 2000 til 2009. Den sterkeste økningen skjedde i perioden fra 2004 til 2008. Dekningsgraden for barn i alderen 3-5 år startet på et betydelig høyere nivå i 2000, og økningen har derfor vært mer beskjeden. De eldre barna har i 2009 en

dekningsgrad nær 100 prosent. Når vi i 2009 har tilnærmet full dekning av etterspørselen, er det rimelig å forvente at tendensen til lavere vekst vil fortsette, særlig for de eldre barna. For de yngre barna er det fortsatt noe rom for økte dekningsgrader som en følge av økninger i etterspørselen. Andelen barn i barnehager med heltidsplass har økt fra 57 prosent i 2000 til 85 prosent i 2009. Både økte dekningsgrader og økt gjennomsnittlig oppholdstid har bidratt til en sterk vekst i kommunenes utgifter til barnehager.

Langørgen m.fl. (2010) har gjennomført en analyse av hvilke faktorer som påvirker kommunenes pengebruk til barnehager. Analysen viser at antall barn i alderen 1-5 år og familienes yrkesaktivitet bidrar til å øke kommunenes utgifter til barnehager. Dette skyldes at etterspørselen etter barnehageplass er større for barn med yrkesaktive foreldre.

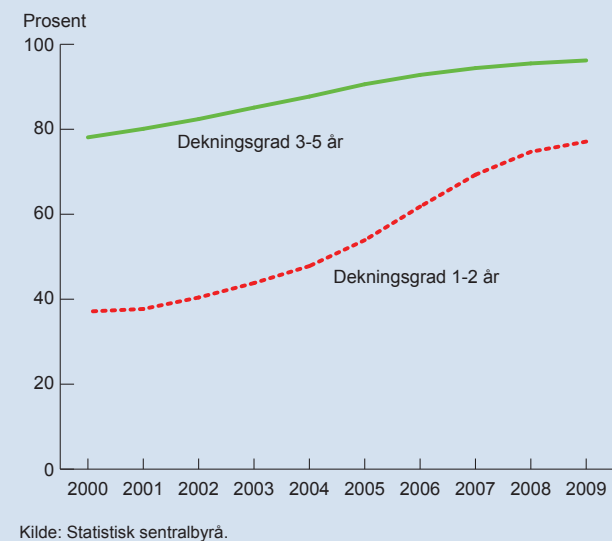
I studien blir det skilt mellom barn i alderen 1-5 år som har yrkesaktive foreldre på heltid, og barn som ikke har heltids yrkesaktive foreldre. I tillegg skiller vi mellom barn med og uten kontantstøtte. Vi finner at modellen for kommunenes pengebruk har høyere forklaringskraft når vi ekskluderer barn med kontantstøtte fra gruppen av potensielle mottakere. Dette har sammenheng med at kontantstøtte er en statlig ytelse, og at det er et vilkår at en ikke benytter en fulltids barnehageplass.

Når vi kontrollerer for yrkesaktiviteten blant barnas foreldre, finner vi at effekten av utdanningsnivå på utgiftsbehovet i barnehager er usikker og ikke statistisk signifikant for de fleste årene i analysen. Dette tyder på at den positive statistiske sammenhengen mellom utdanningsnivå og etterspørselen etter barnehageplasser skyldes at foreldre med høyere utdanningsnivå har høyere yrkesaktivitet og dermed større behov for barnehage. Effekten av utdanning på behovet for barnehageplasser synes derfor å gå via yrkesaktiviteten, mens vi finner liten støtte for at utdanningsnivået har en selvstendig effekt på barnehagebehovet for et gitt nivå på foreldrenes yrkesaktivitet. Det er imidlertid en klar tendens til at kommuner med et høyt utdanningsnivå og god kommuneøkonomi bruker relativt mye penger i barnehagesektoren. Det er derfor grunn til å forvente høyere kvalitet på barnehagene i disse kommunene.

Referanse

Langørgen, A., S. Pedersen og R. Aaberge (2010): Stabilitet i kommunenes økonomiske atferd 2001-2008. Rapporter 25/2010, Statistisk sentralbyrå.

Dekningsgrad i barnehager 2000-2009

er renteutgiftene i 2010 på under 10 milliarder kroner, og de ble redusert med over 7 prosent fra 2009 til 2010. Dette er det laveste nivået siden 2006. Reduksjonen skjer på tross av underskuddene som kommuneforvaltningen har pådratt seg de siste årene, og det er det lave rentenivået som gjør dette mulig. Kommuneregnskapene er imidlertid ennå ikke avsluttet, og ingen av de forannevnte beløpene er endelige.

En annen indikator på kommunenes økonomiske stilling er netto driftsresultat (ifølge kommuneregnskapene), se boks 5.4. Netto driftsresultat er et uttrykk

for det økonomiske handlingsrommet kommuner og fylkeskommuner har etter at driftsutgifter, renter og avdrag er betalt. Målt i prosent av driftsinntektene uttrykker dette hvor stor andel av de tilgjengelige inntektene kommunene kan disponere til avsetninger og investeringer. For å sikre kommunesektorens økonomiske balanse over tid, anbefaler TBU at netto driftsresultat over tid bør ligge på om lag 3 prosent for kommunesektoren samlet. Dette begrunnes ut fra formuesbevaringsprinsippet. I fem av de åtte siste årene i perioden 2002 til 2009 (de endelige kommuneregnskapene for 2010 er ikke klare) var netto driftsresultat

for kommuneforvaltningen samlet sett lavere enn dette anbefalte nivået. I 2009 var netto driftsresultatet på 3,0 prosent, mot 0,4 prosent året før.

Kommuneforvaltningen har netto gjeld, det vil si total gjeld som er større enn totale fordringer. Netto gjeld representerer en begrensning på den fremtidige handlefriheten, og kommuneforvaltningens netto gjeld har økt i takt med underskuddene de senere årene, slik tabell 5.18 viser. Netto gjeld økte fra utgangen av 2008 til utgangen av 2009 (balansetall for 2010 er ennå ikke klare) fra 85,1 til 101,8 milliarder. Økningen i netto gjeld er noe mindre enn underskuddet, og forskjellen skyldes omvurderinger av balanseposter, som for eksempel verdien av verdipapirfond. I 2010 ventes det en ny økning i netto gjeld som følge av underskuddet i kommuneforvaltningen.

En betydelig del av kommuneforvaltningens finansiering skjer ved opptak av lån i kredittforetak, som blant annet inkluderer Kommunalbanken AS. Opptak av lån gjøres også i livsforsikringsselskaper og statlige låneinstitutter, og ytterligere finansiering er gjort i form av utstedelse av obligasjoner og sertifikater.⁵ Kvartalsvise detaljer om fordringer og gjeld, inkludert kommuneforvaltningen, finnes på internett, <http://www.ssb.no/finsek/>.

⁵ Kilde: Finansielle sektorregnskap, <http://www.ssb.no/finsek/>.

6. Næringene

2010 var preget av produksjonsvekst for private tjenesteytende næringer og industrien, etter gjennomgående svake tall i 2009. Innen tjenesteytende næringer pekte transportnæringene seg ut med sterkest vekst. For industrien kom oppgangen i 2010 etter et historisk svakt år i 2009, og det var bedring i etterspørselen fra hjemmemarkedet som bidro sterkest. Den samlede produksjonen av petroleum på norsk sokkel falt med 4,2 prosent fra 2009 til 2010, oljeproduksjonen ble redusert med over 9 prosent, mens gassproduksjonen fortsatt økte.

6.1. Introduksjon

Etter å ha falt med 1,3 prosent i 2009, økte aktiviteten målt ved bruttonasjonalprodukt (BNP) i faste priser for Fastlands-Norge med 2,2 prosent i 2010. Oppgangen i fastlandsøkonomien var bredt basert og kom som følge av vekst på de fleste næringsområder. BNP Fastlands-Norge var ved utgangen av 2010 dermed på et høyere nivå enn ved inngangen til finanskrisen i andre halvår av 2008.

Til tross for den markerte veksten i fastlandsøkonomien økte BNP for Norge kun med 0,4 prosent i 2010. Dette skyldes redusert produksjon i utvinning av råolje. Prisene på olje og gass økte derimot samlet sett med om lag 10 prosent fra 2009 til 2010 etter at de falt året før.

Tjenestenæringene stod alene for 1 prosentpoeng av oppgangen i fastlandsøkonomien og bidro dermed mest til veksten i 2010. Det var en positiv utvikling for de fleste tjenestenæringene, men med særlig sterke bidrag fra varehandel, forretningsmessig - og finansiell tjenesteyting.

Aktiviteten i industri og bergverk økte med 2,1 prosent i 2010, men var fremdeles lavere enn ved inngangen til finanskrisen i 2008. Isolert sett bidro industrien med 0,2 prosentpoeng til veksten i BNP Fastlands-Norge.

Etterspørsel etter fisk og fiskeprodukter fra utlandet økte i 2010 og dette bidro sterkt til volumveksten på 10,1 prosent i primærnæringene. Bygge- og anleggsvirksomheten startet året med nedgang, men har hatt vekst fra 2. kvartal. Bruttoproduktet i bygg og anlegg var 0,4 prosent høyere i 2010 enn året før. Bruttoproduktet i kraftforsyning gikk ned med 3,2 prosent i 2010 og bidro isolert sett til å trekke ned BNP Fastlands-Norge med 0,1 prosentpoeng.

6.2. Utvinning av råolje og naturgass

Produksjon og markedsforhold

I 2010 var verdien av olje- og gassproduksjonen 549,7 milliarder kroner, mot 522,3 milliarder kroner i 2009 ifølge nasjonalregnskapet. Økningen fra 2009 til 2010 skyldes at effekten av høyere oljepris oversteg effekten av lavere oljeproduksjon og lavere gasspris.

Eksportverdien av råolje økte fra 243,5 milliarder kroner i 2009 til 282,5 milliarder i 2010. Eksportverdien av naturgass falt fra 191,7 til 166,2 milliarder kroner. Samlede petroleumprodukter inkluderer i tillegg LPG, råbensin, whitespirit mv. Eksporten av dette utgjorde 35,0 milliarder kroner i 2010. Dermed utgjorde samlet eksportverdi av petroleumprodukter 483,7 milliarder kroner i 2010.

Den samlede produksjonen av petroleum på norsk sokkel falt med 4,2 prosent til 230,4 millioner standard kubikkmeter oljeekvivalenter (Sm³ o.e.) fra 2009 til 2010. Av den totale produksjonen utgjorde produksjonen av råolje (inkl. NGL og kondensat) 53,8 prosent, og produksjonen av naturgass 46,2 prosent. Oljeproduksjonen gikk ned med hele 9,4 prosent fra 2009 til 2010. Det var nedgang på de fleste felt. Produksjonen av olje var i fjor 42,4 prosent lavere enn toppnivået i 2000. Gassproduksjonen fortsetter å øke, og steg med 2,6 prosent fra 2009 til 2010. Det er hovedsakelig gassproduksjonen på Troll og Snøhvit som bidrar til økningen mens gassproduksjonen på Sleipner viser nedgang. Siden 2000 har utvinningen av gass økt med 113,7 prosent.

Tabell 6.1. **Bruttonasjonalprodukt. Nivå og prosentvis endring fra året før**

	Bruttoprodukt			Sysselsetting		
	Nivå ¹	Endring volum		Nivå ²	Endring sysselsetting	
		2010	2009 2010		2010	2009 2010
Totalt³	2 505,1	-1,4	0,4	2 601,5	-0,5	-0,2
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart ⁴	560,2	-1,7	-5,4	94,7	0,4	1,0
Fastlands-Norge ³	1 944,8	-1,3	2,2	2 506,8	-0,5	-0,2
Industri og bergverk ⁴	210,1	-5,9	2,1	273,8	-4,2	-3,4
Annen vareproduksjon ⁵	213,6	-3,0	1,1	264,8	-3,3	-0,4
Tjenester ⁴	762,4	-0,9	2,4	1 170,4	-1,2	-0,9
Boligtjenester (husholdninger) ⁴	93,8	0,0	1,2	1,4	-3,0	0,4
Offentlig forvaltning ⁴	391,8	2,6	2,2	796,4	3,1	2,0
Produktavgifter- og subsidier	273,1	-3,1	2,8	-	-	-

¹ I løpende priser, milliarder kroner.

² 1 000 sysselsatte, lønnstakere og selvstendige.

³ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi.

⁴ Bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

⁵ Primærnæringene, kraftforsyning og bygge- og anleggsvirksomhet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Ved utløpet av 2010 var det produksjon på 69 felt på norsk kontinentalsokkel. Det kom i drift fire nye felt i løpet av året. Av disse er GjØa, Vega og Vega Sør lokalisert i Nordsjøen, mens Morvin befinner seg i Norskehavet.

Ekofisk, som markerte starten på norske oljevirkksomhet i 1971, er fortsatt det største oljefeltet og stod for 10,4 prosent av total oljeproduksjon i 2010. Andre felt med betydelig oljeproduksjon i 2010 er Grane, Åsgard og Troll.

Den norske produksjonen av naturgass domineres av de fire store feltene Troll, Ormen Lange, Åsgard og Sleipner. I 2010 produserte disse fire feltene henholdsvis 29, 21, 12 og 8 millioner Sm³ o.e. naturgass, eller 65 prosent av den samlede gassproduksjonen på norsk sokkel.

Fra oppstarten i 1971 og fram til utgangen av 2010 har det til sammen blitt produsert 5,5 milliarder Sm³ o.e. på norsk sokkel, ifølge Oljedirektoratet (OD). De totale utvinnbare ressursene, inkludert det som allerede er produsert, anslås til ca. 12,8 milliarder Sm³ o.e., med et usikkerhetsspenn på mellom 10 og 17 mrd Sm³ o.e. De gjenværende utvinnbare ressursene er altså beregnet til 7,3 milliarder Sm³ o.e. Dette er ca 0,8 milliarder lavere enn for et år siden, delvis som følge av produksjonen i 2010, men også fordi OD har nedjustert sitt anslag over uoppdagede ressurser hovedsakelig som følge av at viktige letebrønner boret i Norskehavet indikerte at dette området inneholder mindre ressurser enn forventet. Seismikkundersøkelser viste også at området utenfor

Tabell 6.2. **Produksjon av olje (inkl. NGL og kondensat) og gass. 2010**

	Produksjon 2010 Tusen Sm ³ o.e.	Endring fra 2009 Tusen Sm ³ o.e.	Prosent	Andel av henholdsvis olje- og gass- produksjonen Prosent
Petroleum i alt	230 353	-10 155	-4,2	100
Olje i alt	123 932	-12 828	-9,4	100
<i>Herav:</i>				
Ekofisk	12 941	-1 994	-13,4	10
Grane	9 654	-1 070	-10,0	8
Åsgard	9 666	-617	-6,0	8
Oseberg	7 919	-1 266	-13,8	6
Troll Vest	7 940	-975	-10,9	6
Gullfaks	6 815	-1 775	-20,7	5
Snorre	5 884	-733	-11,1	5
Gass i alt	106 421	2 673	2,6	100
<i>Herav:</i>				
Troll Øst	28 555	4 154	17,0	27
Ormen Lange	20 851	69	0,3	20
Åsgard	11 891	-428	-3,5	11
Sleipner Øst	8 198	-1 885	-18,7	8
Kvitebjørn	6 116	1 035	20,4	6

Kilde: Oljedirektoratet.

Nordland og Troms er mindre lovende enn tidligere forventet. Gjenværende reserver i felt som er omfattet av godkjent plan for utbygging og drift (PUD) anslås til 3,1 milliarder Sm³ o.e., tilsvarende 43 prosent av de antatt totalt gjenværende utvinnbare ressursene.

Tabell 6.3. **Produksjons- og eksportutvikling for olje og gass**

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Produksjon¹												
Samlet produksjon, millioner Sm³ o.e.	229,7	243,6	197,5	192,8	261,8	263,4	256,8	248,5	237,7	242,7	240,5	230,4
Olje	168,7	181,2	180,9	173,7	165,5	162,8	148,1	136,6	128,3	122,7	115,4	104,4
NGL	7,0	7,2	10,9	11,8	12,9	13,6	15,7	16,7	16,6	16,9	16,9	15,5
Kondensat	5,5	5,4	5,7	7,3	10,3	8,7	8,0	7,6	3,1	3,9	4,4	4,1
Gass	48,5	49,8	53,9	65,5	73,1	78,3	85,0	87,6	89,7	99,2	103,7	106,4
Eksport, millioner Sm³ o.e.												
Olje	152,9	163,8	169,0	161,3	151,0	150,3	134,3	122,1	119,4	108,3	102,1	92,0
Gass	46,7	48,5	50,5	64,4	71,1	76,3	82,5	84,6	85,7	94,6	96,6	97,3
Produksjonsverdi	187,4	351,1	337,1	292,8	312,4	379,3	483,0	572,5	542,5	700,9	522,3	549,7
Eksportverdi, milliarder kroner	167,8	319,8	314,0	273,9	280,8	337,3	427,9	498,4	479,9	622,0	465,1	483,7
Råolje	133,7	258,8	234,7	197,9	195,7	237,5	289,5	309,3	309,7	359,4	243,5	282,5
Naturgass	25,5	47,8	61,0	59,4	62,2	74,0	103,1	146,9	134,8	219,5	191,7	166,2
LPG, Råbensin, White spirit mv.	8,6	13,2	18,3	16,6	22,9	25,8	35,3	42,2	35,5	43,1	29,9	35,0
Oljepris, Dollar per fat Brent Blend	18,03	28,53	24,86	25,04	28,48	38,04	55,23	66,11	72,66	98,52	62,67	80,34
Oljepris, Kroner per fat Brent Blend	141,00	252,10	223,47	198,45	201,44	255,41	356,20	422,84	422,07	537,24	388,41	484,85

¹ Netto salgbar mengde.

Kilde: Oljedirektoratet, Statistisk sentralbyrå og Ecwin.

Tabell 6.4. Påløpte og antatte investeringskostnader. Utvinning av råolje og naturgass og rørtransport. Millioner kroner

	2006	2007	2008	2009	2010 ¹	2011 ¹
I alt	95 740	109 637	123 882	135 825	132 998	150 806
Utvinning av råolje og naturgass i alt	90 442	106 013	122 120	135 298	132 174	150 113
Leting og konseptstudier	11 718	17 921	24 411	27 889	27 280	31 512
Feltutbygging og felt i drift	60 328	76 764	92 801	100 150	98 156	113 685
Feltutbygging	21 316	30 762	35 184	36 581	34 966	32 896
Varer	8 179	11 179	21 439	19 089	13 300	14 223
Tjenester	8 542	12 765	8 551	9 190	9 892	7 918
Produksjonsboring	4 594	6 817	5 193	8 302	11 774	10 754
Felt i drift	39 013	46 003	57 617	63 569	63 189	80 789
Varer	3 295	4 059	5 022	5 793	5 614	8 768
Tjenester	11 874	15 087	21 625	25 520	25 162	29 958
Produksjonsboring	23 844	26 857	30 970	32 256	32 413	42 064
Landvirksomhet ²	18 396	11 327	4 907	7 259	6 738	4 916
Rørtransport	5 297	3 624	1 763	528	824	693

¹ Anslag. Registrert 4. kvartal 2010.² Omfatter kontorer, baser og terminalanlegg på land.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Prisutviklingen

Den gjennomsnittlige prisen på Nordsjøoljen Brent Blend var 80,3 dollar per fat i 2010, opp fra 62,7 dollar per fat i 2009. Omregnet til norske kroner økte oljeprisen med 24,8 prosent til 485 kroner per fat.

Etter at oljeprisen kollapset høsten 2008 og bunnet ut under 40 dollar per fat vinteren 2009, tok oljeprisen seg opp utover 2009 og lå relativt stabilt i intervallet mellom 70 og 85 dollar fra og med 4. kvartal 2009 til og med 3. kvartal 2010. Oljeprisen beveget seg innenfor dette intervallet hovedsakelig i takt med endringer i økonomiske nøkkeltall som indikerte hvor fort, sterkt og robust den globale økonomien ville bedre seg. Den sterke veksten i framvoksende økonomier som Kina, India og Brasil samt vedvarende bekymringer knyttet til verdenssamfunnets atomkonflikt med Iran bidro til høyere oljepriser. Statsgjeldskrisen innen eurosone, skuffende veksttall i OECD samt svak oljeetterspørsel og høye lagernivåer bidro til å holde oljeprisene nede.

I andre halvår 2010 tok etterspørselen etter olje seg kraftig opp slik at den for første gang på over to år oversteg produksjonen. Dette bidro til oppgang i oljeprisen gjennom 4. kvartal. Årets høyeste oljepris ble notert til 94,75 dollar per fat den 31. desember.

Den økonomiske tilbakegangen i kjølvannet av finanskrisen førte til et kraftig fall i gassetterspørselen og dermed et kraftig fall i spotprisene på gass fra høsten 2008 og gjennom første halvår av 2009. Etter dette tok spotprisene på naturgass seg noe opp, men langt fra like mye som prisløftet vi så for råolje. Etterspørselen har holdt seg relativ lav også gjennom 2010. I tillegg har økt produksjon av skifer gass og LNG bidratt til å holde prisene nede.

En stor andel av norsk naturgass blir solgt i langsiktige kontrakter der prisen indekseres mot oljeprisen med et visst tidsetterslep. Tidsetterslepet i gasskontraktene

førte til at fallet i oljeprisen høsten 2008 først forplantet seg i vesentlig grad til kontraktsprisene på norsk naturgass i 2009. Mens oljeprisene nådde bunnen i 1. kvartal i 2009 var prisen på norsk naturgass på sitt laveste først i 2. halvår 2009. Prisen på norsk gass økte moderat gjennom 2010.

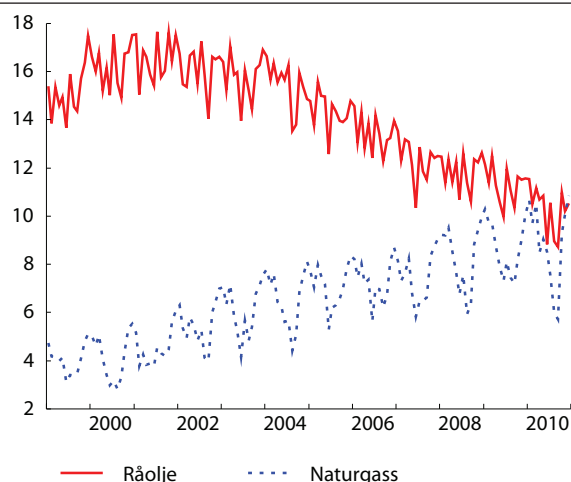
Siden spotprisene på gass ikke har økt i takt med oljeprisene fra siste halvdel av 2009, har forskjellen mellom spotprisen på naturgass og prisen i de langsiktige kontraktene blitt mye større enn vanlig. Statoil, som markedsfører store deler av den norske gasseksporten, reforhandlet mange langsiktige kontrakter høsten 2009, slik at prisen nå til en viss grad også knyttes til spotprisen på gass. Dette bidro til å redusere prisveksten på norsk naturgass i 2010.

Investeringer

SSB samler hvert kvartal inn oljeselskapenes egne anslag for sine fremtidige investeringskostnader. Statistikken inkluderer alle aktive lisenser, alle felt og rør som er i drift og som skal bygges ut, og som har godkjent eller fritak for plan for utbygging og drift. I tillegg inkluderer statistikken landanlegg direkte knyttet til olje- og gassproduksjonen. Investeringsstallene som presenteres her er fra tellingen som ble samlet inn i november i 2010, og omtales som 4. kvartal. Tallene for 2010 representerer derfor påløpte tall for de første tre kvartalene pluss selskapenes anslag for 4. kvartal. Anslagene for 2011 er hovedsakelig basert på budsjettforslag fremlagt 1. oktober 2010.

Anslag 2010

Ifølge anslagene fra 4. kvartal 2010, var de samlede investeringer i olje- og gassvirksomhet og rørtransport 133,0 milliarder kroner i 2010. Dette er 2,8 milliarder kroner lavere enn endelige tall for 2009. Nedgangen fra 2009 kom innenfor alle investeringsområder med unntak av rørtransport, der anslagene indikerer en svak oppgang.

Figur 6.1. Olje- og gassproduksjon. Råolje (millioner tonn) og naturgass (milliarder Sm³). Ujusterte tall

Kilde: Oljedirektoratet.

2010 ble det første året siden 2002 med nedgang i de løpende investeringene til olje- og gassvirksomheten. Finanskrisen og den påfølgende usikkerheten vedrørende oljepris førte til at mange planlagte prosjekter ble besluttet utsatt i 2009. Dette førte til lavere felteinvesteringer i 2010. Ekstraordinært omfattende vedlikeholdstanser på mange felter og noe lavere riggtilgjengelighet bidro også til lavere investeringer enn planlagt innenfor felt i drift.

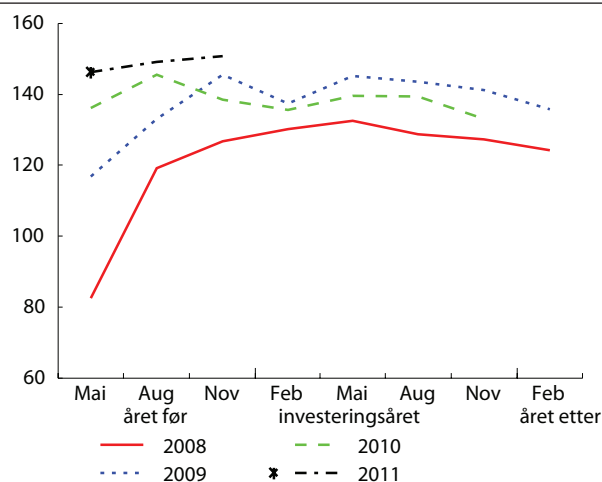
Investeringene til letevirksomhet i 2010 ble i 4. kvartal 2010 anslått til 27,3 milliarder kroner, en nedgang med 0,6 milliarder fra året før.

Det ble påbegynt 45 letebrønner i 2010 – 20 færre enn i 2009. Av fjorårets 45 brønner var 35 undersøkelsesbrønner og 10 avgrensingsbrønner. Det ble gjort 16 nye funn i 2010, 12 færre enn i 2009. Det var 10 funn i Nordsjøen og 6 i Norskehavet. Samlet ressurstilvekst fra disse funnene er ifølge Oljedirektoratet beregnet til mellom 44 og 128 millioner Sm³ utvinnbar olje og mellom 24 og 58 milliarder Sm³ utvinnbar gass. Tilveksten av oljeressurser i 2010 er noe større enn for året før, mens tilveksten av gassressurser er noe lavere enn i 2009.

Investeringer til feltutbygging ble i 4. kvartal 2010 anslått til 35,0 milliarder kroner. Dette er 1,6 milliarder lavere enn de endelige utbyggingsinvesteringene i 2009. Det ble påbegynt fem nye feltutbyggingsprosjekter i 2010. Gudrun, Oselvar, Gaupe og Trym bygges ut i Nordsjøen, mens Marulk utvikles i Norskehavet. De største utbyggingsinvesteringene ble i 2010 gjort på feltene Skarv og Gjøa. Anslaget for felt i drift i 2010 ble på 63,2 milliarder kroner. Dette er 0,4 milliarder lavere enn endelige tallene for 2009. De høyeste driftsinvesteringene i 2010 ble gjort på Ekofisk, Troll og Valhall.

Investeringer til oppstrømsrelatert landvirksomhet ble i 4. kvartal 2010 anslått til 6,7 milliarder kroner. Dette er 0,5 milliarder lavere enn de endelige

Figur 6.2. Årsanslag for investeringskostnader i oljevirksomheten. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

landinvesteringene for 2009. Investeringene i rørtransport ble i 4. kvartal anslått til 0,8 milliarder kroner for 2010. Dette er 0,3 milliarder høyere enn de endelige tall for 2009.

Anslag 2011

Investeringene i olje- og gassvirksomheten for 2011, inkludert rørtransport, ble i 4. kvartal 2010 anslått til 150,8 milliarder kroner. Dette er 1,8 milliarder høyere enn anslått i kvartalet før. Anslaget er videre hele 12,3 milliarder kroner høyere enn tilsvarende anslag for 2010, gitt i 4. kvartal 2009. Det er anslagene for investeringene til letevirksomheten, feltutbygging og felt i drift som øker sammenlignet med tilsvarende anslag for 2010. Tallene for landvirksomhet og rørtransport viser nedgang.

Leteinvesteringene i 2011 ble i 4. kvartal 2010 anslått til hele 31,5 milliarder kroner – 1,0 milliarder kroner mer enn anslaget gitt i kvartalet før. Anslaget ligger 2,5 milliarder høyere enn tilsvarende anslag gitt for 2010. Det er planlagt å bore i overkant av 50 letebrønner i 2011. Selv om riggtilgangen vil bedres noe i løpet av året kan noen av de planlagte letebrønnene bli forskjøvet på grunn av kapasitetsbegrensninger i riggmarkedet.

Investeringene til feltutbygging i 2011 ble i 4. kvartal 2010 anslått til 32,9 milliarder kroner – 3,5 milliarder mer enn anslått for 2011 i kvartalet før. Anslaget er 4,3 milliarder høyere enn tilsvarende anslag for 2010, gitt i 4. kvartal 2009. Det er ventet at det også kommer til noen nye prosjekter, som vil bidra til å øke utbyggingsinvesteringene utover det som ligger inne i tellingen fra 4. kvartal 2010. Det største av disse er Valemon. De største utbyggingsinvesteringene i 2011 er ventet å bli gjort på feltene Goliat, Skarv og Gudrun.

Anslaget for investeringer i felt i drift i 2011 var i 4. kvartal 2010 på 80,8 milliarder kroner – 1,4 milliarder lavere enn anslått for 2011 i kvartalet før.

Temaboks 6.1. Hvilken rolle kan Arktis spille i fremtidens globale olje- og gassproduksjon?

Olje- og gassproduksjonen i Arktis startet rundt 1950 og aktiviteten økte raskt fram til 1990, da Sovjetunionen ble oppløst. Produksjonen falt deretter kraftig fram til midten av 1990-tallet, men har siden steget slik at dagens produksjon av gass er like høy som i 1990, mens den for olje er noe lavere. Mange petroleumsprovinser utenfor OPEC er i dag modne områder med fallende produksjon. Tilgangen til nye områder globalt er også redusert, blant annet som følge av at områder er regulert til fordel for statlige oljeselskaper, som i Latin-Amerika. Dette har ført til at manges øyne nå er rettet mot Arktis som et mulig område for økt aktivitet, til tross for at Arktis er preget av et utfordrende klima og høyere kostnader enn andre områder.

Vi har analysert hvordan fremtidig olje- og gassproduksjon i Arktis kan utvikle seg (Lindholt og Glomsrød, 2011). Hvordan vil ulike priser på petroleum og begrensninger i tilgangen på ressursene i Arktis påvirke utvinningen? Til dette benytter vi en omfattende, global markedsmodell for petroleum. Mens gassmarkedene er preget av frikonkurranse, kontrollerer OPEC oljeprisen som andre produsenter tar for gitt. Vi benytter detaljerte data for reserver i felt som allerede er påvist og for ressurser i felt som er uoppdagede (men forventes å bli funnet), USGS (2008). Petroleumsprodusentene (utenom OPEC) baserer sine investerings- og produksjonsbeslutninger på lønnsomhet og detaljert kunnskap om enkeltfelt på global basis. Forutsetningen om at de mest lønnsomme reservene blir bygd ut først, gir geografisk spredning av petroleumsaktivitetene på verdensbasis. Vi fokuserer på seks arktiske områder; Alaska, Arktisk Canada, Grønland, Arktisk Norge, Vest-Arktisk Russland og Øst-Arktisk Russland.

Vi har simulert et referansescenario der lønnsomhetsbetraktningene er basert på at oljeprisen i realverdi gradvis øker til \$115 per fat i 2030 og deretter holder seg konstant. Det er også forutsatt full tilgang til petroleumsressursene uten politiske eller miljømessige beskrankninger. I referansescenariet fordobles oljeproduksjonen i Arktis fra 2010 til 2050, se figur 1. Dette skyldes først og fremst økt produksjon i Alaska og på Grønland og til en viss grad i Arktisk Russland. Gassproduksjonen i Arktis i referansescenariet vil falle fram til 2030, før den tar seg opp på et nivå i 2050 marginalt lavere enn i dag, se figur 2. Fram til 2035-2040 avtar produksjonen av gass i Arktisk Russland. Deretter øker

gassproduksjonen i alle arktiske regioner, først og fremst i Arktisk Russland og Grønland, og til en viss grad Arktisk Canada.

I en alternativ beregning med en lavere oljepris som holder seg konstant på \$90 etter 2015, reduseres den samlede oljeproduksjonen i alle områder med 10-14 prosent, bortsett fra for Grønland og Øst-Arktisk Russland som får en relativt sett større reduksjon i produksjonen. Dette skyldes at størstedelen av produksjonen til disse områdene foregår etter 2030, når den relative reduksjonen i oljepris er størst. I tillegg er kostnadene høyest i disse regionene som dermed blir sterkest rammet av en lavere oljepris. Ved en økning i oljeprisen fra referansescenariet får vi de samme resultatene, men med motsatt fortegn.

Dersom olje- og gasselskapene bare får tilgang til halvparten av de uoppdagede arktiske reservene, vil den fremtidige produksjonen i alle arktiske regioner reduseres relativt mye, bortsett fra i Russland der en stor del av olje- og gassproduksjonen før 2050 vil komme fra allerede påviste reserver. Fordi Arktisk Russland er en dominerende produsent, vil effekten på total arktisk oljeproduksjon av å begrense tilgangen være moderat og for gass vil den være marginal. Det må likevel påpekes at for den enkelte olje- og gassprodusent utenfor Russland kan mindre tilgang til ressursene føre til relativt store tap i fremtidige inntekter.

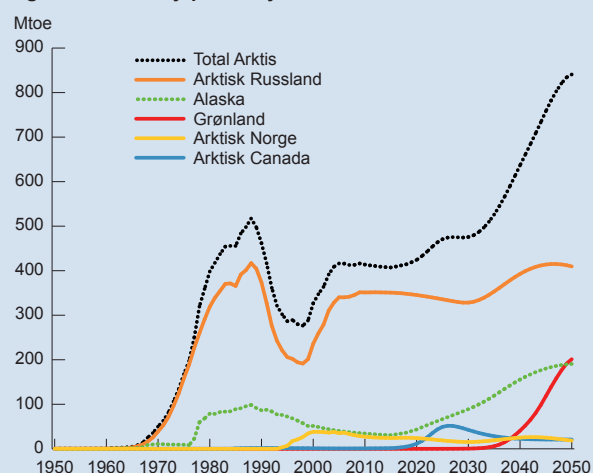
Mens om lag 10 prosent av den globale oljeproduksjonen i dag kommer fra Arktis er andelen for gass 22 prosent. Selv om rundt 70 prosent av de uoppdagede petroleumsressursene i Arktis er gass, vil den arktiske andelen av verdens gassproduksjon falle fram mot 2050. Årsaken er at det finnes rimelige og store reserver i andre regioner, spesielt i Qatar og Iran. Våre resultater antyder at Arktis vil øke sin relative betydning som oljeprodusent utenfor OPEC fram mot 2050. Den relative betydningen til Arktis som global oljeprodusent kan vedvare dersom oljeprisen holder seg forholdsvis høy og produsentene får tilgang til en relativt stor del av ressursene, først og fremst i Alaska og på Grønland.

Referanser

Lindholt, L. og S. Glomsrød (2011): The role of the Arctic in future global petroleum supply, Discussion Papers No. 645, Statistisk sentralbyrå.

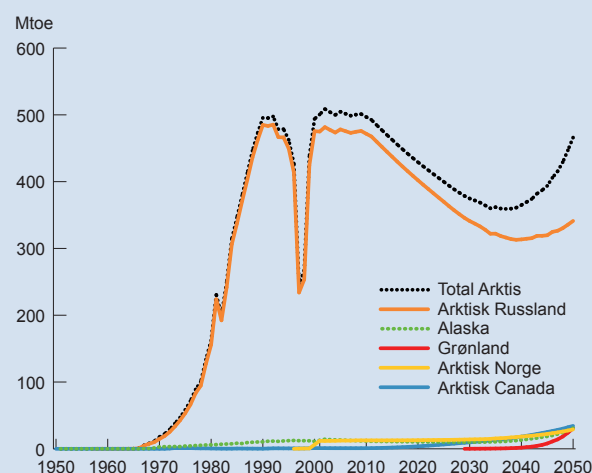
USGS (2008): Fact Sheet 2008- 3049, <http://energy.usgs.gov/Arctic/>

Figur 1. Arktisk oljeproduksjon. Referansescenariet. Mtoe

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. Arktisk gassproduksjon. Referansescenariet. Mtoe

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Sammenlignet med tilsvarende anslag for 2010, gitt i 4. kvartal 2009, representerer dette en oppgang på 7,7 milliarder kroner. I 2011 er det spesielt feltene Ekofisk, Troll, Åsgard og Oseberg som skiller seg ut med høyt investeringsnivå.

Investeringene til landvirksomhet og rørtransport i 2011 ble i 4. kvartal 2010 anslått til henholdsvis 4,9 og 0,7 milliarder kroner.

6.3. Industri og bergverksdrift

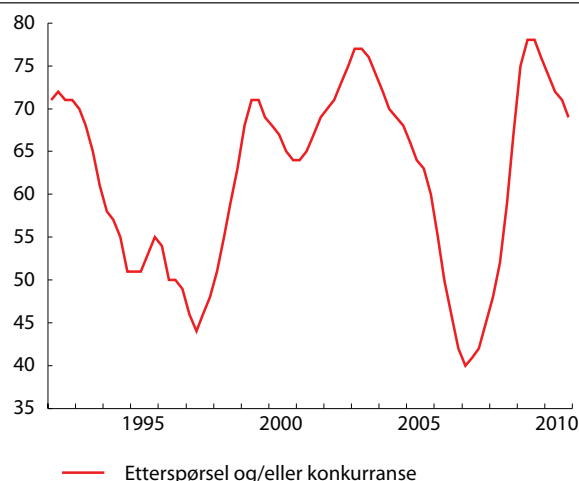
Norsk industriproduksjon var i første halvår 2010 fremdeles preget av den markerte svikten i internasjonal og til dels innenlandsk etterspørsel etter finanskrisen, og industriproduksjonen var tilnærmet uendret fra andre halvår 2009 til og med første halvår 2010. Bedring i etterspørselen fra hjemmemarkedet og i noen grad fra utlandet sørget for at industriproduksjonen tok seg opp i 3. kvartal 2010, men veksten avtok igjen i 4. kvartal. Norsk industris kostnadmessige konkurranseevne ble svekket i 2010 gjennom en styrket kronekurs og en sterkere kostnadsvekst enn hos våre konkurrentland. Bruttoproduktet i industri og bergverksdrift, regnet i volum, gikk opp med 2,1 prosent fra 2009 til 2010. Denne veksten kom etter en nedgang på 5,9 prosent i 2009.

Bruttoproduktet i industri og bergverksdrift utgjorde 12,6 prosent av BNP Fastlands-Norge¹ i 2010, og ved utgangen av 2010 var det 269 600 sysselsatte i industrien. Det er 3,5 prosent færre sysselsatte enn ved utgangen av 2009. Sysselsettingen gikk samlet sett ned med 3,7 prosent i verkstedindustrien. For bygging av skip og plattformer var det en nedgang på 5,2 prosent. I trelast- og trevareindustrien samt oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri var det også nedgang i sysselsettingen fra 2009 til 2010. Industriens andel av samlede timeverk i Norge var i 2010 på 11,4 prosent, en liten nedgang fra 2009. I bergverksdrift var sysselsettingen på 4 200 i 2010, uendret fra 2009.

Moderat oppgang etter historisk nedgang

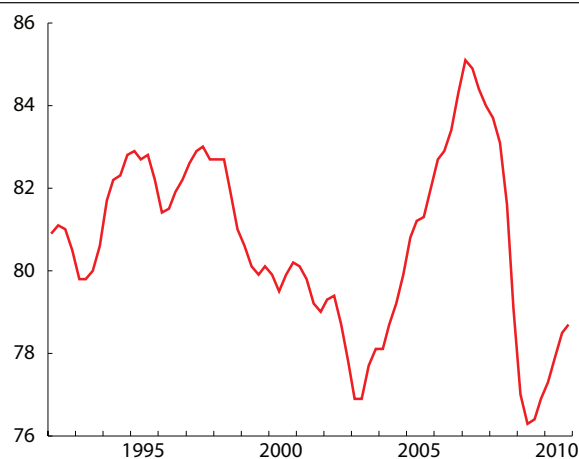
Bedring i etterspørselen hjemme og i noen grad fra utlandet har bidratt til en moderat vekst i norsk industriproduksjon i 2010, etter en historisk nedgang året før. Det er store bransjevis forskjeller mellom næringene i industrien. Kjemiske råvarer har hatt en vekst i bruttoproduktet, regnet i volum, på 24,1 prosent i 2010 sammenlignet med 2009. Dette henger sammen med bedringen i den internasjonale etterspørselen. Mer stabil drift og ny produksjonskapasitet har gitt klar vekst i norsk solcellerelatert industri i 2010. Andre næringer med vekst i bruttoproduktet var trelast- og trevareindustrien, metallindustrien og treforedlingsindustrien. Dette kom etter en markert nedgang året før. Veksten i trelast- og trevareindustrien var på 13,6 prosent i 2010, grunnet en ny oppgang i boligbyggingen. Veksten i 2010 var likevel mindre enn nedgangen året før. Det var ellers en kraftig økning i etterspørselen etter metaller i

Figur 6.3. Konjunkturbarometer: Industri og bergverk. Faktorer som begrenset produksjonen, inneværende kvartal. Sesongjustert og glattet. Prosent

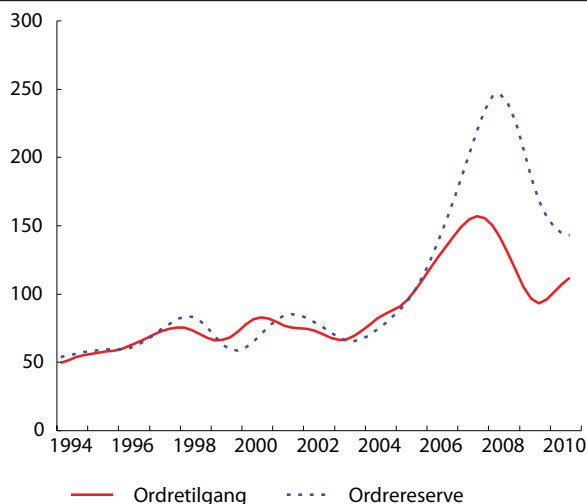
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 6.4. Konjunkturbarometer: Industri og bergverk. Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjonsnivå, kvartal. Sesongjustert og glattet. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 6.5. Ordretilgang og ordreserve i industri i alt. Verdindeks. Trend. 2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

¹ BNP for Fastlands-Norge i basisverdi

Tabell 6.5. **Industri og bergverksdrift. Nivå og prosentvis endring fra foregående periode**

	Nivå ¹	Volum		Pris	
	2010	2009	2010	2009	2010
Bruttoprodukt	210,1	-5,9	2,1	5,1	-1,6
Bruttoinvesteringer i alt	21,3	-30,0	-17,4	2,2	0,9
Bruttoinvesteringer i bygg og anlegg	5,2	-43,1	-26,4	1,1	6,4
Bruttoinvesteringer i maskiner	16,0	-23,8	-14,2	2,7	-0,8
Sysselsetting ²	273,8	-3,5			

¹ I løpende priser, milliarder kroner.² 1 000 sysselsatte, lønnstakere og selvstendige.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2010, noe som i stor grad var knyttet til en rask bedring av den kinesiske økonomien etter finanskrisen. Prisene i metallindustrien økte med 16,1 prosent i 2010, etter en nedgang på 20,9 prosent året før. Bruttoproduktet i norsk metallindustri gikk opp med 9,4 prosent i 2010, men det var likevel mindre enn før finanskrisen. I treforedlingsindustrien økte bruttoproduktet med 7,3 prosent i 2010 etter en nedgang på 14,5 prosent året før.

Nedgang for skip og plattformer

For verkstedindustrien var det bare små endringer i bruttoproduktet i 2010, selv om eksporten av verkstedprodukter hadde en ytterligere nedgang. I bygging av skip og oljeplattformer var det nedgang i bruttoproduktet i 2010 på 3,4 prosent etter en oppgang året før. Sterk vekst i investeringene i utvinning av råolje og naturgass i perioden 2007 til 2009 har gitt grunnlag for den høye aktiviteten i bygging av skip og plattformer i perioden med svak utvikling i andre deler av industrien. Plattformindustrien har her hatt en noe bedre utvikling enn norsk skipsindustri, som hadde en klar nedgang i bruttoproduktet i 2010. Andre leverandører til norsk og internasjonal olje- og gassvirksomhet som produksjon av maskiner og utstyr har opplevd vekst i 2010. Metallvareindustrien og produksjon av elektrisk og optisk utstyr bidro til å trekke ned utviklingen i verkstedindustrien i 2010. Selv om industrien samlet sett har hatt vekst i 2010 er det fortsatt flere bransjer som sliter etter den økonomiske nedturen som startet høsten 2008. Næringer som produserer gummi- og plastprodukter og mineralske produkter har ikke hatt noen særlig vekst i 2010 etter markert nedgang året før. Det samme gjelder for produksjon av deler til motorkjøretøy. Det har ellers bare vært mindre endringer i bruttoproduktet i norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri i 2010 sammenlignet med året før. Rekordhøy eksport av fisk og fiskeprodukter i 2010 har bare delvis bidratt til å holde oppe aktiviteten i næringen.

Nasjonalregnskapet viser ellers at bruttoproduktet i norsk industri for 4. kvartal 2010 var 5,3 prosent lavere enn i 2. kvartal 2008, før krisen i internasjonal økonomi oppsto. Tallene viser også at 2. kvartal 2009 ble den svakeste perioden for norsk industriproduksjon etter krisen. Siden 2. kvartal 2009 har det vært en volumvekst på 4,7 prosent i norsk industri.

Statistisk sentralbyrås konjunkturbarometer viser at gjennomsnittlig kapasitetsutnyttingsgrad i industrien var tilnærmet uendret i 4. kvartal 2010. Utflatingen kom etter en viss vekst i de tre første kvartalene. Gjennomsnittlig kapasitetsutnyttingsgrad ble beregnet til i overkant av 78 prosent, noe som er lavt i et historisk perspektiv. Fortsatt oppgav mange bedriftsledere at etterspørsel- og konkurranseforhold virket hemmende på produksjonen, men fallet i industrisysselsettingen viste tegn til å stoppe opp mot slutten av året. Antall arbeids-måneder dekket av nåværende ordrebeholdning har økt jevnt gjennom hele 2010 og lå noe over det historiske snittet for industrien. Stadig flere bedriftsledere vurderer generelle utsikter på kort sikt (et kvartal frem i tid) som bedre. Forventninger om ytterligere vekst i ordretilgang og markedspriser forklarer denne utviklingen. I tillegg ligger det an til at sysselsettingen vil stige.

Investeringer

Samlede bruttoinvesteringer i industri og bergverksdrift falt med 17,4 prosent fra 2009 til 2010, målt i faste priser. Nedgangen var sterkest i første halvår 2010. Målt i løpende priser utgjorde samlede investeringer i 2010 om lag 21 milliarder kroner. Historisk sett er dette et resultat på det jevne. Avslutning av flere store prosjekter innen gruvedrift, oljeraffinering og solcellerelatert virksomhet bidro i vesentlig grad til å redusere investeringene. Samtidig var det enkelte bransjer som fikk føle ettervirkningene av den internasjonale finanskrisen. Blant annet gjaldt dette leverandører til verftsindustrien. Strukturelle endringer i form av en gradvis overgang til færre, større og mer mekaniserte produksjonsanlegg bidro til et høyt investeringsnivå i næringsmiddel- og drikkevarerindustrien. Behov for bedre inntjening og økt konkurransekraft forklarer delvis denne utviklingen.

6.4. Bygge- og anleggsvirksomhet

Bruttoproduktet i bygge- og anleggssektoren økte med 0,4 prosent fra 2009 til 2010, etter en moderat nedgang året før, viser tall fra nasjonalregnskapet. De sesongjusterte volumtallene viser at aktiviteten fortsatte å falle i første kvartal 2010, for så å stige gjennom resten av året.

Veksten i bygge- og anleggsinvesteringene stoppet opp i 2008 og falt kraftig i 2009, som følge av finanskrisen. Nedgangen i investeringene flatet ut i løpet av 2010, men samlet for hele 2010 var investeringene 3,2 prosent lavere enn året før.

Den sterke nedgangen i boliginvesteringene stoppet opp i 1. kvartal 2010 og boliginvesteringene steg moderat gjennom resten av året. Samlet for hele 2010 gikk boliginvesteringene ned med 3,5 prosent sammenlignet med året før. Også bygge- og anleggsinvesteringene i offentlig forvaltning og i det øvrige Fastlands-Norge falt i 2010, med henholdsvis 1,7 og 5,4 prosent. Sterk vekst i bygge- og anleggsinvesteringene innen kraftforsyning bidro til å trekke gjennomsnittet opp.

Tabell 6.6. Bygge- og anleggsvirksomheten. Nivå og prosentvis endring fra foregående periode

	Mrd.kr 2010	Volum		Pris	
		2009	2010	2009	2010
Bygge- og anleggsinvesteringer totalt	235,6	-10,6	-3,2	2,1	3,3
Boliger	77,2	-18,9	-3,5	2,1	3,3
Bruttoproduksjon	334,9	-0,5	0,4	1,9	3
Produktinnsats	215,7	-0,4	0,4	1,6	1,4
Bruttoprodukt	119,2	-0,6	0,4	2,5	6,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Sysselsettingen i bygge- og anleggsnæringen holdt seg uendret fra 2009 til 2010 etter å ha falt med 4 prosent i 2009, regnet som gjennomsnitt for hele året. Etter en nedgang i 1. kvartal steg sysselsettingen moderat gjennom resten av 2010, viser sesongjusterte tall fra nasjonalregnskapet. Tall fra NAV bekrefter at det var et relativt stabilt arbeidsmarked i bygge- og anleggsnæringen i 2010. Ferske tall viser at det var om lag 12 800 helt ledige i bygge- og anleggsnæringen i januar 2011. Det er en nedgang på 5 prosent sammenlignet med januar 2010 og gir en ledighetsrate på 6,6 prosent mot 7 prosent i januar 2010. Fortsatt er det langt igjen til nivået i 2007 da ledighetsraten var under 2 prosent i gjennomsnitt for hele året.

Boliger og næringsbygg

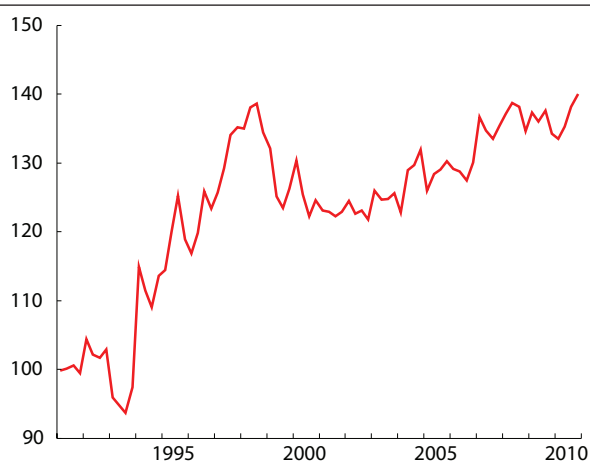
Aktiviteten i byggsektoren flatet ut i 2008 etter en kraftig vekst i de fire foregående årene. Etter finanskrisen gikk investeringene i nybygg markant ned både i bolig- og næringsbyggsektoren. Samtidig som et betydelig løft i rehabiliteringsvirksomheten medvirket til å holde aktiviteten i byggsektoren samlet sett oppe på relativt stabilt nivå gjennom 2009 og 2010.

Byggearealstatistikken viser at igangsettingen av nye boliger og næringsbygg økte mot slutten av 2010. Dette bekreftes av næringens egne organer som kan fortelle at etterspørselen etter nye boliger tiltok utover i 2010, samtidig som markedet for nye næringsbygg har stabilisert seg.

Boliger

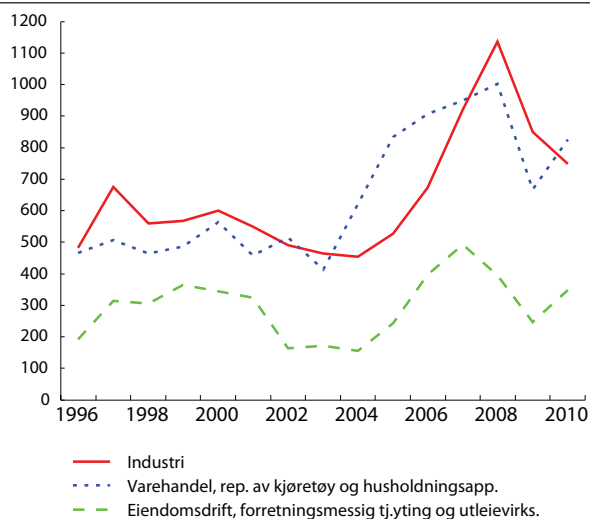
Igangsettingen av nye boliger har hatt en viss vekst i 2010 etter at den sterke nedgangen fra toppåret 2007 stoppet opp mot slutten av 2009. I 2010 er det registrert igangsatt 21 204 nye boliger, ifølge foreløpige tall fra Statistisk sentralbyrås byggearealstatistikk. Det er 8,8 prosent flere boliger enn i bunnåret 2009, men fortsatt nær 35 prosent færre enn i toppårene 2006 og 2007. Gjennomsnittsboligen er noe større i 2010 enn året før slik at veksten målt i kvadratmeter bruksareal er noe høyere enn antall boliger. Antall påbegynte nye blokkleiligheter økte moderat fra bunnåret 2009, lik som rekkehus og andre småhus, mens antall igangsatte nye eneboliger fortsetter å ligge stabilt på et historisk lavt nivå.

Figur 6.6. Bruttoprodukt i bygge- og anleggsvirksomhet. Sesongjustert. 1991=100

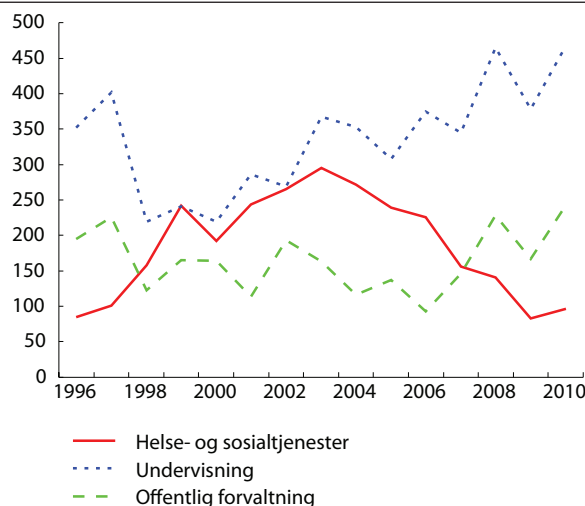
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 6.7. Bygg satt i gang. Bruksareal etter brukers næring. 1000 m²

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 6.8. Bygg satt i gang. Bruksareal i offentlig sektor. 1000 m²

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Ordretilgangen av nye boligbygg har økt kraftig i 2010 og indikerer en sterkere vekst i boligbyggingen i 2011. Ved utgangen av 3. kvartal 2010 var verdien av entreprenørenes ordrebeholdning av nye boligbygg 60 prosent høyere enn på samme tid året før, viser Statistisk sentralbyrås ordrestatistikk for bygg og anlegg.

Fritidsboliger

Produksjonen av nye fritidsboliger fortsatte å falle i 2010, men mer moderat enn året før.

Totalt ble det meldt igangsatt 569 000 kvadratmeter bruksareal til fritidsboliger i 2010. Dette er 3 prosent mindre enn året før og 13 prosent mindre enn i toppåret 2008.

Næringsbygg

Nedgangen i igangsettingen av nye næringsbygninger og bygninger til offentlig forvaltning fra toppnivået før finanskrisen i 2008 stoppet opp allerede i 2009. Fra høsten 2009 og gjennom hele 2010 har bygningsinvesteringene i begge segmentene hatt en positiv utvikling i følge sesongjusterte tall fra byggearealstatistikken. I 2010 ble det påbegynt bygging av 3,69 millioner kvadratmeter bruksareal til næringsbygninger og bygninger til offentlig forvaltning, helse og undervisning, en økning på 17,1 prosent fra året før. Veksten var størst i offentlig sektor, men også i privat sektor har investeringene i nybygg økt i de fleste næringene.

Investeringene i nybygg i varehandel og tjenesteytende næringer steg med henholdsvis 24 og 41 prosent, når vi sammenligner igangsatt bruksareal i 2010 med året før, se figur 6.7. I industrinæringen derimot fortsatte investeringene i nybygg å falle i 2010.

I offentlig sektor har nedgangen i investeringene i nybygg for helse- og sosialtjenester flatet ut på et lavt nivå, etter at flere store regionale sykehusutbygginger er ferdigstilt, se figur 6.8. Innenfor offentlig forvaltning og undervisning derimot er nybygginvesteringene tilbake til toppnivåene 2008 etter en betydelig vekst fra 2009 til 2010, viser byggearealstatistikken.

Bedriftene i byggenæringen hadde en moderat vekst i tilgangen på nye byggeprosjekter i næringsbyggsektoren i de tre første kvartalene av 2010. Verdien av bedriftenes beholdning av næringsbygg og offentlige byggeprosjekter var 14 prosent høyere ved utgangen av 3. kvartal 2010, enn på samme tid året før, målt i løpende priser.

Rehabilitering

Rehabiliteringsvirksomheten har holdt seg oppe på et høyt nivå gjennom hele 2010 selv om de offentlige midlene til renovasjon og vedlikehold av bygninger som ble sprøytet inn i markedet etter finanskrisen, snart er brukt opp.

Anlegg

Etter en nedgang i anleggsproduksjonen fra toppåret 2008 gjennom 2009 og inn i 2010, økte aktiviteten i anleggssektoren i siste halvdel av 2010. Statens tiltaks milliarder til vedlikehold innen samferdselssektoren ble stort sett brukt opp i løpet av 2010, men en rekke nye store anleggsinvesteringer innen samferdsel og energi har bidratt til å holde aktiviteten i anleggssektoren oppe i 2010. Entreprenørenes beholdning av nye anleggsprosjekter og vedlikeholdsarbeider var ved utgangen av 3. kvartal 2010, 13 prosent høyere enn på samme tid i 2009, målt i løpende priser.

Pris- og kostnadsutvikling

Kostnadsutviklingen til innsatsfaktorene i bygg og anleggsnæringen er tilbake på et mer normalt nivå etter konjunkturnedgangen i 2009. I gjennomsnitt for hele 2010 økte prisene på summen av innsatsfaktorene (arbeidskraft, materialer, maskiner m.m.) til bygging av boliger og veganlegg med henholdsvis 3,1 og 3,2 prosent sammenlignet med 2009. Tilsvarende kostnadsvekst mellom 2008 og 2009 var på henholdsvis 2,4 og 0,9 prosent.

Fra desember 2009 til desember 2010 steg byggekostnaden for både enebolig og boligblokk med 3,6 prosent. Kostnadsveksten var om lag like stor for materialer og for arbeidskraft. Prisene på armeringsstål fikk et løft på forsommeren 2010 og nærmer seg toppnivået fra 2007. Trelastprisene steg betydelig i 2009 og fortsatte å stige moderat i 2010.

Entreprenørenes kostnader til bygging av veganlegg økte med 4,0 prosent fra 4. kvartal 2009 til 4. kvartal 2010. Kostnadene til bygging av betongbru økte mest, med 4,9 prosent. En sterk vekst i stålprisene medvirket til dette. De totale kostnadene til drift og vedlikehold av veger steg med 4,4 prosent fra 4. kvartal 2009 til 4. kvartal 2010. Det skyldes blant høyere asfalteringskostnader på grunn av stigende oljepriser.

6.5. Elektrisitetsforsyning

Bruttoproduktet innen produksjon av elektrisitet, krafttransport og distribusjon av elektrisitet utgjorde i 2010 om lag 3,5 prosent av BNP Fastlands-Norge². Fra 2009 til 2010 økte sysselsettingen i næringene med 1,9 prosent, til 10 700 sysselsatte. Kraftproduksjonen endte på 124,4 TWh i 2010. Det er 6,3 prosent lavere enn i 2009. Av den totale kraftproduksjonen utgjorde vannkraft 94,8 prosent, mens varmekraft og vindkraft utgjorde henholdsvis 4,5 og 0,7 prosent.

Siden vannkraft står for det meste av kraftproduksjonen i Norge, er tilsiget til vannmagasinene og utviklingen i magasinenes fyllingsgrad viktig for produksjonen. I følge NVE var det nyttbare tilsiget 100,6 TWh i 2010. Det er hele 21,9 TWh under normalen, og 24,3 TWh lavere enn i 2009. Fyllingsgraden i vannmagasinene lå i 2010 også godt under medianverdien og nivået for

² BNP for Fastlands-Norge i basisverdi

Temaboks 6.2. **Priser på elektrisk kraft på kort og lang sikt**

Det er ulike drivkrefter som bestemmer prisen på elektrisk kraft på lang og på kort sikt. På lang sikt må prisen dekke både investerings- og driftskostnader for at investeringer skal være lønnsomme. På kort sikt må minst driftskostnadene dekkes. Hvis etterspørselen er høy og man når kapasitetsskranker for energi, effekt eller overføring, vil prisen være høyere enn de rene driftskostnadene på kort sikt. I Norge produseres elektrisk kraft vesentlig ved hjelp av vann, mens det produseres ved bruk av gass, kull, olje og uran i våre naboland som vi handler med. Med ledig kapasitet i overføringslinjene mellom landene vil prisen bli den samme i Norge og våre samhandelsland. Utviklingen i gass- og kullpriser, ved siden av prisen på utslippskvoter i kvotemarkedet for CO₂-utslipp er dermed viktige forklaringsfaktorer for kraftprisutviklingen. Figur 1 viser utviklingen i norske (kraft) og internasjonale (kull og gass) priser på viktige energibærere fra 2002 til 2010. Vi ser at svingningene over tid er store for prisene på kull og gass samtidig som trenden viser en fordobling over perioden. Dette har bidratt til å løfte kraftprisen tilsvarende. Det eksisterer også framtidsmarkeder for kraft (finansielle markeder) som sier noe om sannsynlig prisutvikling framover. På Nasdaqomx (derivatbørs for kraft) noteres slike kontrakter for 1 til 5 år fram i tid. Prisen på kraft i det nordiske markedet i 2014-2016 i dette markedet er nå om lag 38 øre/kWh, det vil si om lag 10 prosent lavere enn gjennomsnittsprisen i 2010. Dette er for lav pris til å forsvare nye kommersielle investeringsprosjekter i kraftproduksjonskapasitet i stort omfang.

På kort sikt vil kullprisen og gassprisen kunne ha varierende gjennomslag i kraftprisen. Dette skyldes blant annet at man kjøper inn og holder kull og gass på lager, som da kan utnyttes i konkurransesammenheng. Elektrisk kraft kan derimot ikke lagres. Fluktuasjoner i kraftpris kan da, ved siden av å bli påvirket av fluktuasjoner i prisen på energivarer som benyttes til å produsere kraft, komme som følge av begrenset kapasitet både i produksjon og overføring. Når kapasiteten er gitt vil tilbudet på kort sikt være gitt. Ved skift i etterspørselen vil prisvariasjonene da kunne bli betydelige. Selv om det bygges ut stor produksjonskapasitet, slik at man har tilstrekkelig energi i høylastperioder, vil

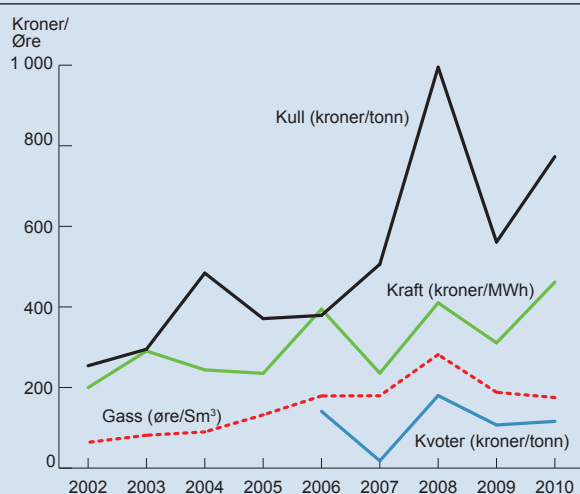
en ikke unngå prisfluktuasjoner i vannkraftsystemer hvor selve produksjonskostnaden for gitt kapasitet er svært liten. Det skyldes at variasjonen i vanntilsg over år er svært stor i forhold til variasjonen i etterspørselen. Kombinert med begrenset overføringskapasitet vil en da måtte ta ut denne forskjellen i varierende priser slik at man får likevekt mellom tilbud og etterspørsel til enhver tid. Vannkraftanleggene og forbrukerne er spredd utover landet (og mellom land) og er forbundet med overføringslinjer og distribusjonslinjer. Siden disse linjene har begrenset kapasitet må en sørge for likevekt i alle områder og dermed vil en kunne ha ulike priser i ulike områder. Om disse prisene er ulike over lang tid (eller systematisk i perioder) vil det generelt gi et investeringsignal til ny overføringskapasitet (både nasjonalt og internasjonalt). I perioden 2007 til 2010 har det periodevis vært til dels betydelige prisforskjeller mellom spesielt Sør-Norge og Nord-Norge. Det er satt i gang investeringer for å øke kapasiteten på overføring av kraft mellom disse områdene.

Figur 2 viser utviklingen i månedsprisene for kraft i noen hovedområder i Norge. Forskjellene her kan være vesentlig større enn forskjellene i gjennomsnittsprisen over året, og tilsvarende kan timepriser være ytterligere forskjellig. Slik må det være i et kraftsystem som krever balanse mellom etterspørsel og tilbud på ethvert tidspunkt. Dette skyldes flere forhold; i) kapasitetene er begrensede, ii) fleksibiliteten for både tilbud og etterspørsel er lav, iii) det kan forekomme betydelige skift i både tilbud og etterspørsel som følge av temperaturendringer og nådde kapasitetsskranker. De kortsiktige usystematiske prisforskjellene gir små eller ingen investerings signaler fordi de kun gjelder for begrense kraftmengder i begrensede perioder. Store prisforskjeller over lenger tid og/eller systematiske prisforskjeller gir sterkere investerings signaler. I et marked med så store innslag av infrastrukturinvesteringer som i kraftmarkedet skal det være effektive kapasitetsskranker og ulike priser i perioder. Å bygge seg ut av slike kapasitetsskranker innebærer store kostnader og vil ofte være samfunnsøkonomisk ulønnsomt.

Referanse

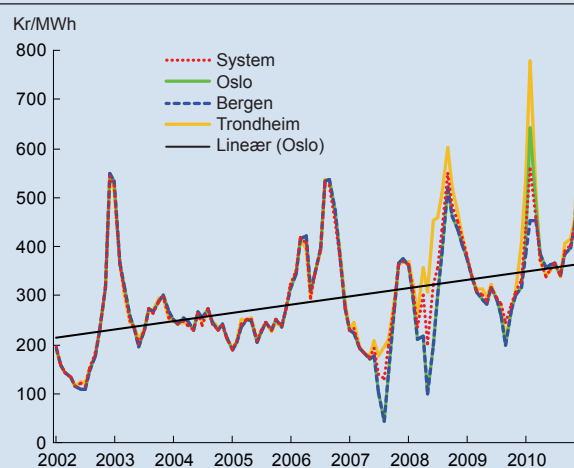
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/oed/dok/rapporter/2010/eksperutvalget-for-driften-av-kraftsyst.html?id=626571>

Figur 1. **Utvikling i gjennomsnittlige årspriser for noen energivarer**

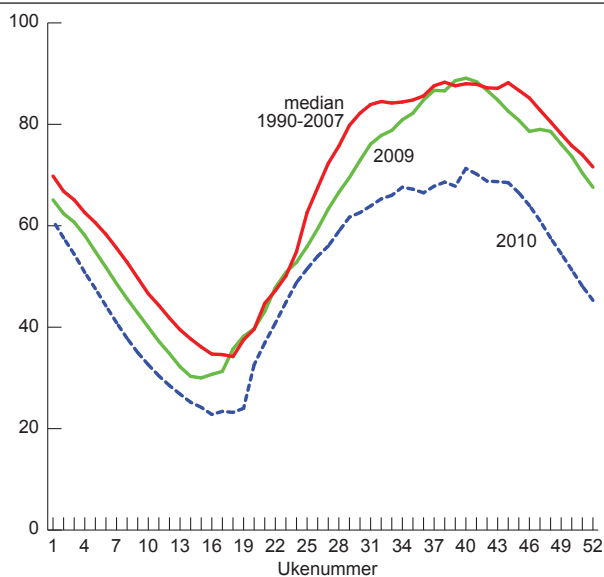
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. **Områdepriser for kraft i Norge. Gjennomsnittlige månedstall Kr/MWh**

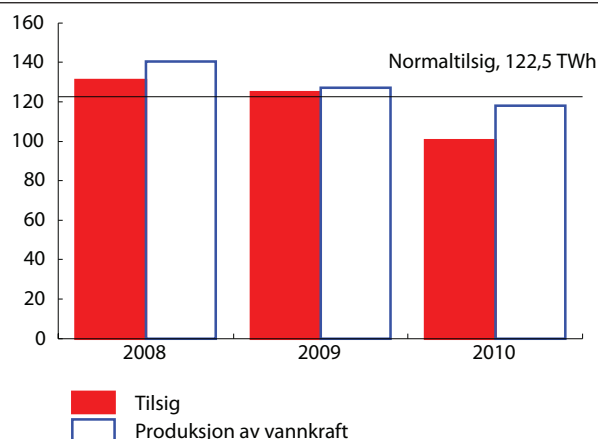
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 6.9. Fyllingsgrad i vannmagasinene. Prosent

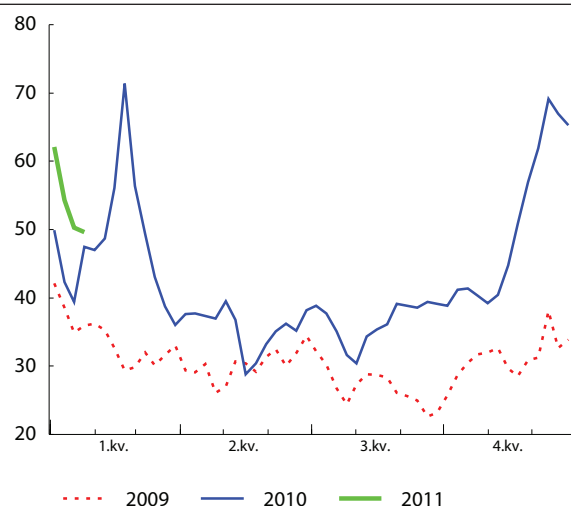
Kilde: Norges vassdrags- og energidirektorat.

Figur 6.10. Vannkraftproduksjon og tilslag. TWh

Normaltilslaget er basert på et foreløpig anslag
Kilde: Norges vassdrags- og energidirektorat
og Statistisk sentralbyrå

Figur 6.11. Systempris på elektrisk kraft, uketall. Uke 1 2009 - uke 4 2011. Øre per kWh

Kilde: Nord Pool.

Tabell 6.7. Kraftbalansen per år. TWh

	2009*	2010*
Kraftproduksjon	132,8	124,4
+ Import	5,7	14,7
- Eksport	14,6	7,1
Nettoeksport	8,9	-7,6
- Pumpekraftforbruk og annet eget forbruk	1,8	1,2
Beregnet tap i linjenettet	10,4	10,6
Netto forbruk av elektrisk kraft	111,6	120,1
Kraftintensiv industri	26,9	28,9
Alminnelig forsyning	84,7	91,2
Temperaturkorrigert	86,8	89,2
Temp.avvik fra normalen, °C ²	1,0	-1,0

* Avvik fra normalen for perioden 1961-1990.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Norges vassdrags- og energidirektorat og Meteorologisk institutt.

2009, se figur 6.9. Ved utgangen av uke 52 i 2010 var fyllingsgraden 26,3 prosentpoeng lavere enn medianverdien for uken og 22,3 prosentpoeng lavere enn i samme uke i 2009. Det er det laveste nivået som er registrert i referanseperioden (1990-2007).

De siste årene har det vært markant økning i varmekraftproduksjonen i Norge. Økningen har sammenheng med oppstart av kraftproduksjon på Kårstø og Melkøya. Mot slutten av 2010 ble også kraftvarmeverket på Mongstad satt i drift. Varmekraftproduksjonen endte på 5,6 TWh i 2010, en oppgang på 17,8 prosent i forhold til året før. Veksten i vindkraftproduksjonen har avtatt de siste tre årene, og i 2010 var det for første gang et betydelig fall i produksjonen. Sammenlignet med 2009 var det en nedgang på 11,3 prosent. Den lave produksjonen må ses i sammenheng med mindre vind i 2010, i de områdene det produseres vindkraft, sammenlignet med 2009. Til sammenligning økte vindkraftproduksjonen i gjennomsnitt 92 prosent årlig i perioden 2002-2007.

Kraftmarkedet Nord Pool knytter det norske kraftmarkedet til kraftmarkedene i de andre nordiske landene. Samtidig er det nordiske kraftsystemet integrert med resten av Europa gjennom overføringsforbindelser til Tyskland, Polen, Nederland, Russland og de baltiske landene. I 2010 ble det eksportert 7,1 TWh elektrisk kraft fra Norge, mens vi importerte 14,7 TWh. Dette ga nettoimport på 7,6 TWh. I 2009 var situasjonen omvendt, da var det en nettoeksport fra Norge på 8,9 TWh. Nær halvparten av nettoimporten i 2010 kom fra Sverige, mens Danmark og Nederland stod for henholdsvis 34 og 12 prosent. Nettoimporten fra Finland og Russland lå under 3 prosent i 2010.

Økt strømforbruk

Netto innenlandsk forbruk av elektrisitet, som tilsvarende bruttoforbruket eksklusive nett-tap og pumpekraftforbruk, var 120,1 TWh i 2010. Av dette forbruket stod kraftintensiv industri for 28,9 TWh. Sammenlignet med 2009, da etterspørselen etter eksportvarer var rekordlav som følge av tilbakegangen i verdensøkonomien, økte forbruket i kraftintensiv industri med

Temaboks 6.3. Hvor viktig blir karbonfangst og -lagring i fremtidens Europa?

Karbonfangst og -lagring (CCS – carbon capture and storage) kan bli et viktig tiltak i fremtiden for å redusere utslipp av drivhusgasser. Karbondioksid (CO₂) er den viktigste drivhusgassen regulert av Kyoto-avtalen. I følge en analyse av kraftproduksjonssituasjonen i vest-Europa i 2030, kan kraftproduksjonsanlegg med fangst og lagring av CO₂ bli den dominerende teknologien.

I dagens vest-europeiske kraftsystem er det bygget ut svært lite kraftproduksjonskapasitet som fanger og lagrer CO₂ fordi det er en ny teknologi med høye kostnader. De nærmeste årene er det planlagt en rekke kraftverk med CCS i Europa. I Norge bygges det et testsenter for CCS på Mongstad hvor det også er planlagt et fullskalaanlegg med CCS på gasskraftverket. På Kårstø er det også planlagt et CCS-anlegg tilknyttet gasskraftverket der. Både på Mongstad og Kårstø er det blitt store forsinkelser og betydelig høyere kostnader i forhold til de opprinnelige planene for CCS-anleggene. Mens det i Norge satses på CCS i tilknytning til gasskraftverk, er det i resten av Europa i hovedsak planlagt utbygging av CCS tilknyttet kullkraftverk.

Skal CCS bli tatt i bruk i stor skala i kraftsektoren, må kostnadene kraftig ned sammenlignet med de nåværende kostnadsanslagene for utbygging av CCS ved Mongstad og Kårstø. Dette kan skje som følge av ytterligere teknologiutvikling og kostnadsreduksjon som følge av læring ved bygging av tilstrekkelig mange kraftverk med CCS. Kostnadene med å slippe ut CO₂ i stedet for å rense utslippene, som for kraftprodusenter innenfor EØS-området innebærer kjøp av utslippskvoter, må også være tilstrekkelig store. Fra og med 2013 er det i EUs kvotesystem for utslipp av CO₂, ETS (Emission Trading Scheme), lagt opp til at kraftprodusentene skal betale for alle sine CO₂-utslipp gjennom kjøp av utslippskvoter. Det siste året har kvoteprisen variert mellom 105 og 135 kroner per tonn CO₂. Golombek m.fl. (2009) refererer til en rekke studier med anslag på ekstrakostnader per tonn CO₂ som følge av CCS i kull- og gasskraftverk. Disse ligger betydelig over dagens kvotepris på utslipp. Kvoteprisen er ventet å stige til om lag på 60 Euro per tonn CO₂ i 2030, jamfør Klimakur 2020 (2010).

Ved å benytte en energimarkedsmodell for vest-Europa (LIBEMOD) har vi analysert hvor mye av den vest-europeiske kraftproduksjonen i 2030 som kan komme fra kull- og gasskraftverk med CCS ved ulike nivåer på framtidig kvotepris på CO₂-utslipp, se Golombek m.fl. (2009). I modellen er det lagt inn kostnader for fire ulike kraftproduksjonsteknologier med CCS: Nye kull- og gasskraft med CCS, samt ettermontering av CCS i eksisterende kull- og gasskraftverk.

I hovedalternativet i studien stiger kvoteprisen på utslipp av CO₂ i EUs kvotesystem fra dagens 15-20 USD per tonn CO₂ til 90 USD i 2030, målt i faste 2007-priser. Dette er omtrent

på samme nivå som anslått pris på utslipp av CO₂ i Klimakur 2020. Beregningene viser at kraftproduksjon i kraftverk med CCS kan utgjøre over 50 prosent av samlet kraftproduksjon, med hovedvekt på nye kullkraftverk med CCS. Eksisterende termiske kraftverk fases nesten helt ut; kun litt gasskraft gjenstår. Det vil bygges ut en god del ny fornybar kraft i tillegg, i hovedsak er dette vindkraft.

I studien ble det også gjort beregninger med kvotepriser på CO₂-utslipp på henholdsvis 0, 45 og 180 USD per tonn CO₂. I alternativet hvor prisen på CO₂-utslipp er 0, blir ny kullkraft uten rensing den klart viktigste teknologien med om lag to tredjedeler av samlet kraftproduksjon. Her blir det naturlig nok ikke bygget ut noen kraftverk med CCS, siden slik kraft både har høyere utbyggingskostnad og lavere energieffektivitet enn tilsvarende ny kraftproduksjon uten CCS. Vi ser av beregningsresultatene i tabell 1 at når kvoteprisen øker får gasskraft med CCS en økende andel av kraftproduksjonen. Hovedårsaken til dette er at gassprisen faller som følge av redusert samlet etterspørsel etter gass.

I alle alternativene bygges det kun nye kraftverk med kombinert kraftproduksjon og CCS. Dette skyldes i all hovedsak høyere driftskostnader ved kraftproduksjon med ettermonterte CCS-anlegg som følge av en betydelig lavere energieffektivitet i slike anlegg enn ved nye kraftverk med integrert CCS. Selv om kapitalkostnadene ved ettermontering av renseanlegg for CO₂ er lavere enn ved utbygging av et kombinert kraftverk og renseanlegg, er driftskostnadene såpass mye høyere i ettermonterte anlegg at de ikke er lønnsomme sammenlignet med nye kombinerte kraftverk og renseanlegg.

I alle alternativene nevnt ovenfor er det antatt at CCS får et kraftig kostnadsfall fram mot 2030. Videre er det implisitt forutsatt at store mengder CO₂ kan lagres trygt. For å analysere virkningen på kraftmarkedet av at utbygging av CCS i 2030 eventuelt blir uaktuelt, ble det i studien gjort en beregning med samme kvotepris på utslipp av CO₂ som hovedalternativet nevnt ovenfor, 90 USD per tonn CO₂, men hvor det ikke var mulig å investere i CCS. Da viser beregningene at fornybarandelen i det vest-europeiske kraftsystemet kan dobles, mens termisk kraft (gasskraft, kullkraft og oljekraft) uten rensing vil kunne utgjøre i overkant av en tredjedel av samlet kraftproduksjon.

Referanser

Klimakur 2020 (2010): Tiltak og virkemidler for å nå norske klimamål mot 2020, Klima- og forurensningsdirektoratet, Norges vassdrags- og energidirektorat, Oljedirektoratet, Statistisk sentralbyrå, Statens vegvesen. Rapport TA2590.

Rolf Golombek, Mads Greker, Sverre A.C Kittelsen, Ole Røgeberg and Finn Roar Aune (2009): Carbon capture and storage technologies in the European power market, Discussion Papers No. 603, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1. Prosentandeler av kraftproduksjonen i 2030, Vest-Europa. Kvotepris CO₂. Faste 2007-priser i USD

	0 USD per tCO ₂	45 USD per tCO ₂	90 USD per tCO ₂	180 USD per tCO ₂	Ikke CCS 90 USD per tCO ₂
Gasskraft uten CCS	4	12	4	0	22
Kullkraft uten CCS	66	11	0	0	13
Oljekraft	0	0	0	0	1
Ny gasskraft med CCS	0	0	8	15	0
Ny kullkraft med CCS	0	36	44	39	0
Kjernekraft	16	18	18	18	21
Vannkraft	9	10	10	10	12
Annen fornybar kraft	5	14	15	18	31

Kilde: Golombek m.fl. (2009), tabell 2.

Tabell 6.8. **Priser på elektrisk kraft til husholdninger, landsgjennomsnitt 2009-2010. Norge. Øre/kWh¹**

	Totalpris	Kraftpris ²	Nettleie ²
1. kvartal 2009	92,3	49,3	43,0
2. kvartal 2009	83,2	40,3	42,9
3. kvartal 2009	82,4	39,5	42,9
4. kvartal 2009	82,0	39,1	42,9
2009	85,9	42,9	42,9
1. kvartal 2010	112,0	65,3	46,7
2. kvartal 2010	102,1	55,4	46,7
3. kvartal 2010	93,5	46,8	46,7
4. kvartal 2010	100,6	53,9	46,7
2010	103,8	57,1	46,7

¹ Fastleddet er inkludert og er omregnet til øre/kWh for et forbruk på 20 000 kWh i året. Prisene er foreløpige.

² MVA og forbruksavgift på elektrisk kraft inkludert i nettleien. MVA inkludert i kraftprisen. MVA var 25 prosent i 2009 og i 2010, mens forbruksavgift var 10,8 øre/kWh i 2009 og 11,7 øre/kWh i 2010.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges vassdrags- og energidirektorat.

7,4 prosent i 2010. Forbruket var likevel 23,5 prosent lavere enn gjennomsnittet for perioden 2000-2008. Lavere forbruk i jern, stål og ferrolegeringer og ikke-jernholdige metaller på henholdsvis 29 og 13 prosent mindre enn gjennomsnittsnivået bidrar til dette fallet, mens forbruket i kjemiske råvarer i 2010 var nær gjennomsnittet for perioden 2000-2008.

Strømforbruket i alminnelig forsyning var 91,2 TWh i 2010. Selv om strømprisene steg betydelig fra 2009 til 2010, økte forbruket i alminnelig forsyning med 7,7 prosent i 2010 sammenlignet med året før. Økningen i forbruket kan blant annet ses i sammenheng med lave temperaturer i 2010. For landet sett under ett var middeltemperaturen i 2010 1,0 °C under normalen, og 2,0 °C grader lavere enn i 2009. Ikke siden 1986 har det vært registrert så lav årstemperatur i Norge. Sammenlignet med 2009 var det en vekst i det temperaturkorrigerte forbruket på 2,7 prosent.

Høyere strømpriser

I 2010 var gjennomsnittlig systempris for elektrisk kraft på Nord Pool 42,5 øre/kWh. Det er 38 prosent høyere enn i 2009. Prisen var spesielt høy i de to første og siste månedene av året, se figur 6.11. Kaldt vær, lite tilsig og lav fyllingsgrad i magasinene bidro til å presse systemprisen oppover i 2010. På grunn av beskrankninger i overføringsnettet er det norske kraftmarkedet delt opp i fem forskjellige prisområder i 2010. Øst-Norge (elspotområde 2) hadde den laveste gjennomsnittsprisen i 2010 med 40,7 øre/kWh, mens den høyeste gjennomsnittsprisen var i Midt-Norge (elspotområde 3) hvor prisen var 46,5 øre/kWh. Spotprisen kan variere til dels mye mellom prisområdene og gjennom døgnet. På det meste var prisene i Midt- og Nord-Norge i enkelte timer i 1. kvartal 2010 nær 12 kroner/kWh.

Økningen i spotprisen ga også høyere priser i sluttbrukermarkedet i 2010. Tall fra den kvartalsvise elektrisitetsprisstatistikken viser at total strømpris medregnet avgifter og nettleie var 103,8 øre/kWh i gjennomsnitt i 2010, se tabell 6.8. Det er 21 prosent høyere enn i

2009. For en husholdning med strømforbruk på 16 000 kWh tilsvarer det en økning i strømrregningen på rundt 3 000 kroner i året. Kraftpris og nettleie uten avgifter var henholdsvis 46,8 øre/kWh og 27,6 øre/kWh i 2010, mens avgiftene utgjorde 29,4 øre/kWh.

Investeringer

Tall fra nasjonalregnskapet viser at samlede bruttoinvesteringer i produksjon av elektrisitet, krafttransport og distribusjon av elektrisitet utgjorde 13,1 milliarder kroner i 2010, målt i løpende priser. Målt i faste priser økte investeringene med 14,8 prosent fra 2009 til 2010. Investeringene var forholdsvis lave i 1. kvartal for så å stige i de tre siste kvartalene i 2010.

6.6. Primærnæringene

Bruttoproduktet i primærnæringene økte med 10,1 prosent fra 2009 til 2010, viser tall fra nasjonalregnskapet. Det var økning i alle næringene jordbruk, skogbruk, fiske og fangst samt akvakultur. I 2010 utgjorde bruttoproduktet i primærnæringene 2,1 prosent av BNP Fastlands-Norge³. Antall utførte timeverk i primærnæringene fortsetter å falle. Etter en nedgang på 1,6 prosent fra 2009 til 2010 utgjorde utførte timeverk i primærnæringene 3,7 prosent av utførte timeverk i økonomien som helhet i 2010.

Jordbruk og skogbruk

Ifølge tall fra nasjonalregnskapet økte bruttoproduktet i jordbruket med 5,1 prosent fra 2009 til 2010, regnet i volum. I 2010 utgjorde jordbrukets bruttoprodukt 11,8 milliarder kroner. Dette utgjør 0,7 prosent av BNP Fastlands-Norge.

Antall jordbruksbedrifter og sysselsettingen i jordbruket viser sammenhengende nedgang over mange år. I perioden 2000 - 2010 er antall bedrifter redusert med 32 prosent. Avgangen av bedrifter var prosentvis størst i første halvdel av perioden. Størrelsen på jordbruksarealet i bruk minker svakt. I Agder, deler av Vestlandet og deler av Nord-Norge er det større nedgang enn ellers i landet.

Inntektsutviklingen for jordbruket vurderes med utgangspunkt i normaliserte regnskaper, utarbeidet av Budsjettneemnda for jordbruket. Regnskapene viser at vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk økte fra 183 600 kroner i 2008 til 209 000 kroner i 2009. For 2010 er det budsjettet et vederlag på 236 400 kroner. Tallene er inklusive virkningen av jordbruksfradraget ved ligningen. Veksten på vel 13 prosent per år de to siste årene må ses på bakgrunn av regjeringens politikk om å legge til rette for en heving av inntektsnivået i jordbruket. For perioden 2000 - 2010 er gjennomsnittlig inntektsøkning per årsverk beregnet til 4,1 prosent per år.

Resultatet av jordbruksoppgjøret våren 2010 ble en økning av målprisene for jordbruksprodukter beregnet

³ BNP for Fastlands-Norge i basisverdi.

Tabell 6.9. **Jordbruk, jakt og viltstell. Milliarder kroner og prosentvis endring fra året før**

	Mrd. kr 2010	Volum		Pris	
		2009	2010	2009	2010
Produksjon	30,3	-4,1	2,4	6,1	2,2
Produktinnsats	18,6	4,1	0,7	3,8	0,6
Bruttoprodukt	11,8	-14,9	5,1	8,4	5,1
Bruttoinvesteringer	5,7	-23,5	-6,3	2,2	1,4
Timeverk ¹	103,1	-3,3	-1,9	..	..

¹ Millioner utførte timeverk.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

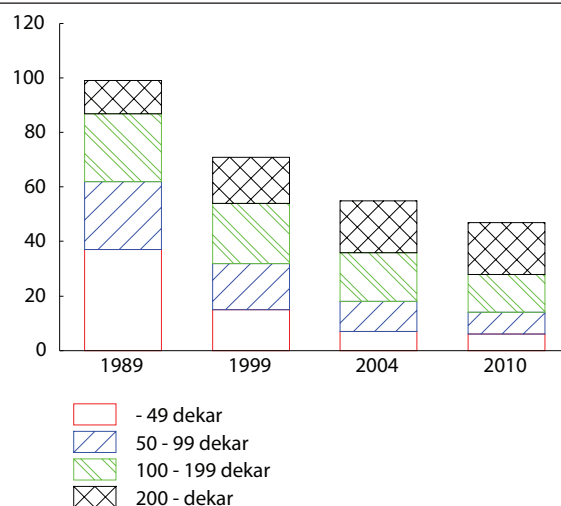
til totalt 420 millioner kroner. De økte prisene gjaldt fra 1. juli 2010. Målprisene er de prisene jordbruket ifølge jordbruksavtalen har rett til å ta i gjennomsnitt over året, gitt et balansert marked, det fastsatte importvernet og de markedsreguleringsmulighetene som er til disposisjon. For budsjettåret 2011 vil overføringene fra staten øke med 375 millioner kroner, fra 12 875 millioner kroner i 2010. Til sammenligning ga jordbruksoppgjøret våren 2009 en økning i målprisene og bevilgningene over statsbudsjettet på respektive 290 millioner kroner og 560 millioner kroner.

Internasjonalt har prisene på matvarer svingt kraftig de siste årene. FNs matprisindeks steg fra 154 i 2007 til 191 i 2008, for så å falle til 152 i 2009 (2002-2004 = 100). Fra desember 2009 til desember 2010 steg indeksen fra 172 til 215. Importvernet for jordbruksvarer gjør at prisene på jordbruksprodukter i Norge så langt likevel er høyere enn verdensmarkedets priser. Norsk jordbruk vil i første omgang påvirkes ved at prisene på importerte førråvarer stiger.

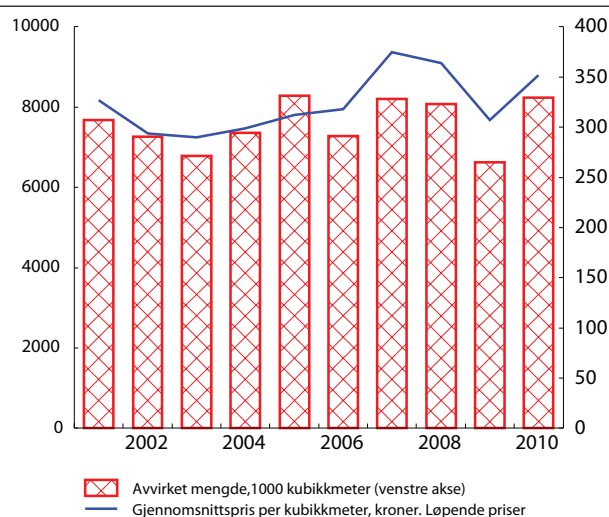
Jordbruket inngår i de pågående forhandlingene i WTO (Doha-runden), som omfatter tollsatser, internstøtte, avskaffelse av eksportsubsidier og spesiell behandling av u-land. De to siste årene har det vært liten framgang i forhandlingene. Forhandlingene om landbruket startet opp igjen i januar i år.

I skogbruket økte bruttoproduktet med 23,2 prosent fra 2009 til 2010, regnet i volum, ifølge tall fra nasjonalregnskapet. I 2009 var salget av tømmer det laveste siden midten av 1970-årene. Årsaken var sviktende etterspørsel og lavere priser i kjølvannet av finanskrisen. I 2010 utgjorde skogbrukets bruttoprodukt 4,8 milliarder kroner. Inkludert i dette beløpet er beregnet verdi av økningen i stående tømmervolum fra 2009 til 2010. Bruttoproduktet i skogbruket utgjorde 0,3 prosent av BNP Fastlands-Norge i 2010.

Ifølge foreløpige tall solgte skogeierne 8,2 millioner kubikkmeter tømmer i 2010. Det er 1,6 millioner kubikkmeter mer enn året før, og kvantumet er dermed tilbake på samme nivå som i 2007 og 2008. Den uvanlig lave aktiviteten i skogbruket i 2009 skyldes finanskrisen. Eksportverdien av viktige skogindustrivarer som cellulose, papir og papp minket med 1,1 milliarder kroner fra 2008 til 2009. Fra 2009 til 2010 økte verdien

Figur 6.12. **Antall jordbruksbedrifter (i tusen), etter størrelse på jordbruksarealet i drift**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 6.13. **Skogbruk. Avvirkning av tømmer for salg og gjennomsnittspris per kubikkmeter solgt tømmer**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

med 0,6 milliarder kroner. Bruttoverdien av tømmeret solgt til industrien i 2010 var 2,9 milliarder kroner. Foreløpige beregninger viser at skogeierne fikk 352 kroner i gjennomsnitt per kubikkmeter solgt tømmer, noe som er 45 kroner mer enn i 2009.

Fiske, fangst og akvakultur

Bruttoproduktet i fiske, fangst og akvakultur økte med 10,3 prosent fra 2009 til 2010, ifølge nasjonalregnskapet. I 2010 utgjorde bruttoproduktet 18,6 milliarder kroner (1,1 prosent av BNP Fastlands-Norge), hvorav 11,4 milliarder av bruttoproduktet var fra akvakultur. Fiske, fangst og akvakultur er betydelige eksportnæringer, og for 2010 viser foreløpige tall en samlet eksportverdi av fisk og skalldyr på 52,4 milliarder kroner. Eksportverdien økte med hele 8,9 milliarder kroner, eller 21 prosent fra året før. Det er syvende året på rad med økt eksportverdi. I 2010 utgjorde eksportverdien av fisk og skalldyr 6,6 prosent av samlet norsk

Temaboks 6.4. Økende bruk av biodrivstoff

Biodrivstoff i den globale energiforsyningen

Bioenergi sto i 2007 for om lag 7 prosent av verdens energiforbruk (Field 2007). Det meste av dette er fast biomasse. Biodrivstoff dekket om lag 0,4-0,5 prosent av samlet globalt energiforbruk i 2007, eller 1,8 prosent av totalt energiforbruk innenfor transportsektoren (IEO 2010, s. 109, OECD 2008, s. 15). Produksjonen av biodrivstoff er konsentrert om noen få land, se tabell 1. Dagens biodrivstoff produseres i hovedsak fra olje, sukker og stivelsesholdige produkter. Dette er produkter som alternativt kan anvendes til mat.

Produksjonen av biodrivstoff, både biodiesel og etanol, har vokst raskt de siste årene, se figur 1. Selv om biodrivstoff spiller en liten rolle i det totale energibildet, påvirker produksjonen matvaremarkedene. I 2007 brukte USA 24 prosent av den årlige maisavlingen til etanolproduksjon og om lag 5 prosent av den globale kornproduksjonen gikk til dette formålet i 2007 (Howarth m fl 2009).

Veksten i produksjon og forbruk av biodrivstoff er først og fremst drevet frem av offentlige støtteordninger, men høyere oljepris har også spilt en rolle. Støtteordningene omfatter både direkte subsidiering av produksjon og forbruk, og lovpålagte omsetningsandeler for biodrivstoff. Norge har et omsetningspåbud på 3,5 prosent biodiesel som økes til 5,0 prosent fra 1. juli 2011. Foreløpig er det meste av biodrivstoffomsetningen i Norge biodiesel.

Biodrivstoff og utslipp av klimagasser

Biodrivstoff har ofte blitt karakterisert som «klimanøytralt» fordi den mengden CO₂ som frigjøres ved forbrenning av biomassen fanges tilbake når nye planter vokser opp. Produksjon av biodrivstoff er imidlertid mer energikrevende enn produksjon av fossil olje. Denne energibruken gir normalt CO₂-utslipp. Videre vil bruk av kunstgjødsel kunne gi utslipp av lystgass. Dessuten har den økende etterspørselen etter biodrivstoff trolig resultert i at tidligere uberørte økosystemer i både Amerika og i Asia har blitt konvertert til jordbruksland, se blant annet Fargione m fl (2008). Konvertering av uberørt natur til dyrket mark frigir CO₂. Fargione m fl (2008) kaller den mengden karbon som frigis på denne måten for karbondjernet ved arealendringer. Over tid kan produksjon av biobrensel på disse arealene betale tilbake karbondjernet dersom biobrenselet erstatter fossile kilder. Men inntil karbondjernet er tilbakebetalt, har overgangen til bioenergi økt CO₂-konsentrasjonen i atmosfæren. Fargione m fl (2008) finner at konvertering av regnskog på torvland i Indonesia og Malaysia til palmeoljeplantasjer for biodieselproduksjon, vil gi en karbondjernet som ikke blir tilbakebetalt på flere hundre år. Konklusjonen i Fargione

m fl (2008) er at med dagens teknologi vil konvertering av naturområder for biodrivstoffproduksjon være kontraproduktivt sett fra et klimasympunkt. Men samtidig tegner de et vesentlig mer optimistisk bilde av å utnytte jordbruksland som ligger brakk, da denne typen arealer ofte allerede har mistet en vesentlig del av sitt karbonlager. Bruk av forlatt jordbruksland eller marginalt dyrkbar jord i USA kan for eksempel være et fornuftig tiltak som ikke vil generere en karbondjernet, men tvert imot bidra til at arealene akkumulerer karbon. Dersom arealene er gjengrodd med skog, kan karbonlageret igjen ha blitt så stort at de ikke bør utnyttes for bioenergiformål.

Bærekraftskriterier

For å forsøke å sikre at det ikke omsettes biodrivstoff som har gitt opphav til store CO₂-utslipp i produksjonsprosessen eller gjennom arealendringer, kan det innføres bærekraftskriterier som utelukker biodrivstoff som har forårsaket store utslipp i forbindelse med produksjonsprosessen. Gjennom slike kriterier kan man forhindre at det omsettes biodrivstoff som har sitt opphav på jordbruksland som nylig er blitt anlagt i tidligere naturområder, for eksempel tropisk regnskog.

Arealendringer kan imidlertid føre til såkalte indirekte utslipp. Dersom råstoff til biodrivstoff dyrkes på eksisterende jordbruksland, kan det fortrenge produksjon av mat. Dersom matvareprisene øker vil det bli mer lønnsomt å legge nytt land under plogen. Slike indirekte effekter er vanskeligere å måle og derfor ikke like enkelt å innarbeide i bærekraftskriterier.

Litteraturliste

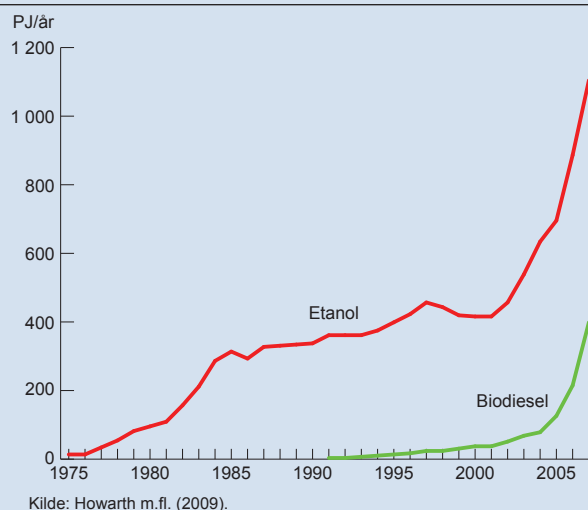
Fargione, J., J. Hill, D. Tilman, S. Polasky, P. Hawthorne (2008): Land clearing and the biofuel carbon debt. *Science* 319: 1235-1238.

Field, C. B., E. Campbell and D. B. Lobell (2007): Biomass energy: the scale of the potential resource. *Trends in Ecology & Evolution* 23: 65-72.

Howarth, R. W. S. Bringezu, L. A. Martinelli, R. Santoro, D. Messer, O. E. Sala (2009): Introduction: Biofuels and the Environment in the 21st Century. I R. W. Howarth og S. Bringezu (ed) *Biofuels: Environmental Consequences and Interactions with Changing Land Use*. Proceedings of the Scientific Committee on Problems of the Environment (SCOPE). International Biofuels Project Rapid Assessment (Gummersbach September 2008, Ithaca NY, Cornell University Press), s 15 – 36.

The International Energy Outlook 2010. US Energy Information Administration (<http://www.eia.gov/oiaf/ieo/index.html>)

Figur 1. Utvikling i produksjonsvolum for biodrivstoff (biodiesel og etanol) fra 1975 til 2007

Tabell 1. Biodrivstoffproduksjon etter land. Mtoe 2007

	Etanol	Biodiesel	Totalt
USA	14,55	1,25	15,8
Brasil	10,44	0,17	10,61
EU	1,24	4,52	5,76
Kina	1,01	0,08	1,09
Canada	0,55	0,07	0,62
Indonesia	0,00	0,30	0,30
India	0,22	0,03	0,25
Malaysia	0,00	0,24	0,24
Andre	0,56	0,88	1,44
Verden	28,57	7,56	36,13

Kilde: OECD 2008 s. 16.

Tabell 6.10. **Fiske, fangst og oppdrettsnæringen. Milliarder kroner og prosentvis endring fra året før**

	Mrd. kr	Volum		Pris	
	2010	2009	2010	2009	2010
Produksjon	45,0	9,1	8,2	1,6	15,0
Produktinnsats	26,5	9,3	6,9	2,2	2,5
Bruttoprodukt	18,6	8,9	10,3	0,3	39,8
Bruttoinvesteringer	2,9	-35,0	-1,4	14,2	17,7
Timeverk ¹	27,2	-3,8	-2,2	..	..

¹ Millioner utførte timeverk.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

eksportverdi (15,4 prosent av samlet eksportverdi eksklusiv råolje, naturgass og kondensater).

Samlet fangstmengde i de tradisjonelle havfiskeriene økte med 5,5 prosent fra 2009 til 2010. Fangstmengden er den største siden 2002. I 2010 gikk 79 prosent av fangsten til konsum, mens resten gikk til produksjon av mel eller olje samt fôr og agn. Fra 2009 til 2010 ble makrellfangsten nesten fordoblet. Hovedårsaken var overføring av 70 000 tonn makrellkvote fra 2009 til 2010. Dette skyldes at EU fra 1. oktober 2009 stengte ute norske fiskerifartøyer fra EU-sonen. Utestengingen varte til ny kvoteavtale mellom Norge og EU ble inngått i januar 2010. Det var også økning for andre viktige fiskeslag som torsk, hyse og sei, mens fangsten av sild gikk noe ned. Gjennomsnittlig pris på torsk fortsatte nedgangen i 2010 og utgjorde bare 61 prosent av gjennomsnittsprisen i toppåret 2007. Foreløpige tall for 2010 viser at den samlede førstehandsverdien av fangsten økte med 1,9 milliarder kroner fra 2009, til 13,2 milliarder kroner. Makrell bidro med en økning på 860 millioner kroner, og det var også økning for de fleste andre fiskeslagene. Torsk, sild og makrell sto til sammen for 57 prosent av førstehandsverdien.

Laks utgjør nesten 90 prosent av mengde solgt fisk fra norske oppdrettere, mens regnbueørret utgjør om lag 8 prosent. Blant øvrige fiskeslag er torsk viktigst. Samlet verdi av eksportert laks (fersk og fryst) i 2010 var 24,8 milliarder kroner. Fra 2009 til 2010 økte eksportverdien med hele 6,1 milliarder kroner, eller 32 prosent. Veksten skyldes både volumøkning og prisoppgang, som må ses i sammenheng med liten produksjon i Chile på grunn av sykdom på fisken. Eksportert mengde laks har økt hvert år i perioden 2000 - 2010, unntatt i 2001. I 2010 ble det eksportert 669 000 tonn laks, som er 9 prosent mer enn i 2009. Gjennomsnittlig eksportpris har svingt mye i perioden 2000 - 2010. Siste år med prisfall var 2007 da gjennomsnittsprisen falt med 17,5 prosent. For 2010 er den foreløpige gjennomsnittsprisen 21,5 prosent høyere enn i 2009.

EU er det viktigste markedet for norsk oppdrettsfisk. I 2010 utgjorde eksportverdien av fersk og fryst laks til landene i EU 69 prosent av den samlede eksporten av disse varene. I EU er Frankrike, Polen og Danmark de viktigste mottakerlandene. Mye av importen til Polen og Danmark går til videreforedling. Også Russland er et viktig marked for fersk og fryst oppdrettslaks, og i 2009

utgjorde eksporten til Russland 12 prosent av Norges eksport av disse produktene. Eksporten til Russland økte med 68 prosent fra 2009 til 2010.

6.7. Utenriks sjøfart

Tall fra nasjonalregnskapet viser en verdiskaping i utenriks sjøfart på 22,5 milliarder kroner i løpende priser i 2010. I faste priser ga dette en oppgang på 2,5 prosent fra 2009 til 2010, mens bransjen opplevde en nedgang på hele 15,1 prosent i 2009.

Utenriks sjøfart ble hardt rammet av finanskrisen med fall i både volum og fraktrater i 2009. Særlig ble tørrlastsegmentet påvirket med sterkt fallende fraktrater fra 3. kvartal 2008. Ratene tok seg gradvis opp gjennom 2009, men i siste del av 2010 har de igjen sunket betydelig. Prisindeksen for utenriks tørrbulk for 3. kvartal 2010 var på sitt laveste nivå siden 1. kvartal 2009. Overkapasitet i markedet er en viktig årsak til reduksjonen i fraktratene for tørrbulk.

Fra toppunktet i 4. kvartal 2008, falt ratene for frakt av råolje og oljeprodukter gradvis gjennom 2009. I de tre første kvartalene i 2010 var det moderate svingninger i fraktratene, og prisveksten flatet ut.

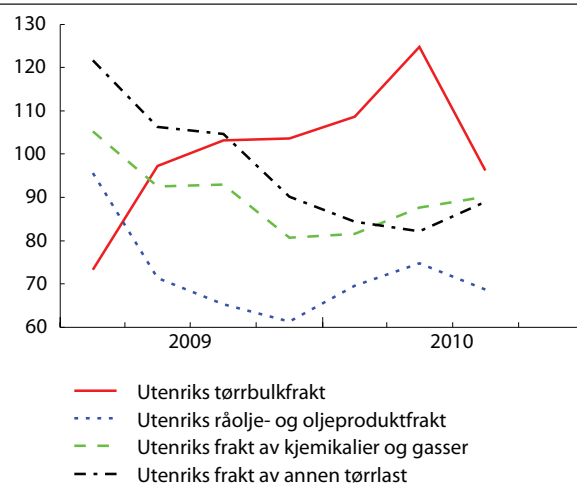
Tall fra nasjonalregnskapet indikerer at bruttoinvesteringene i utenriks sjøfart målt i faste priser falt med 18,1 prosent i 2010.

Tabell 6.11 **Utenriks sjøfart. Nivå og prosentvis endring fra året før**

	Nivå ¹	Volum	
	2010	2009	2010
Bruttoprodukt	22,5	-15,1	2,5
Bruttoinvesteringer	20,7	-25,4	-18,1
Timeverk ²	98,8	-4,1	0,4

¹ Løpende priser, milliarder kroner.² Millioner utførte timeverk.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 6.14. **Prisindeks for utenriks sjøtransporttjenester etter frakttipe (2006=100)**

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Boks 6.1. Kort om utenriks sjøfart

Utenriks sjøfart er en internasjonal næring. Et skip kan eies av et selskap i ett land, drives av et selskap i et annet land, og være registrert i et tredje. Eierstrukturen er ofte kompleks, og bidrar til at det i praksis er vanskelig å skille ulike lands sjøfartsvirksomhet. Nasjonalregnskapet regner inntekter og utgifter knyttet til driften av et skip som driftsinntekter og -utgifter for Norge dersom operatøren av skipet er norsk. Norske selskapers inntekter knyttet til utleie av skip til norske eller utenlandske selskap, ved såkalt tidsbefraktning eller bareboatbefraktning, regnes også som norsk produksjon. Norske selskapers datterselskap i utlandet, som ofte står for driften av selskapets skip, regnes ikke som norske selskaper, og inkluderes derfor ikke i norsk produksjon.

Skipets nasjonalitet bestemmes ut i fra nasjonaliteten til skipets eier. Hovedprinsippet er at den norske eierandelen skal være minst 50 prosent for at skipet skal regnes som norsk. Dette gjelder uavhengig av hvilket flagg skipet seiler under.

Definisjonsmessig ble innholdet i næringen utenriks sjøfart endret i forbindelse med hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet i 2006. Tidligere var supplyvirksomhet fordelt på næringene innenriks- og utenriks sjøfart. Fra og med 2004 ble supplyvirksomhet en egen næring. Denne næringen presenteres nå sammen med utenriks sjøfart i nasjonalregnskapets tabeller. Supplyvirksomhet holdes dermed utenfor begrepet Fastlands-Norge. Bakgrunnen for å definere supplyvirksomhet som en egen næring var vanskeligheter med å opprettholde skillet mellom innenriks- og utenriksfart. Det faktum at supplyvirksomhet er en oljerelatert transportaktivitet som er voksende på eksportmarkedene, var viktig for beslutningen om å holde supplyvirksomhet utenfor Fastlands-Norge.

Syssetningen i næringen, som også omfatter utenlandske sjøfolk på norske skip, var tilnærmet uendret fra 2009 til 2010. Næringen sysselsatte i overkant av 51 000 personer i 2010.

6.8. Private tjenesteytende næringer, Fastlands-Norge

De private tjenesteytende næringene sto i 2010 for om lag 46 prosent av BNP Fastlands-Norge⁴. Dette er tilnærmet samme andel som de siste årene. Samlet sett hadde de private tjenesteytende næringene 47 prosent av sysselsettingen i Fastlands-Norge.

Bruttoproduktet i privat tjenesteyting økte med 2,4 prosent fra 2009 til 2010, regnet i volum, etter en nedgang på 0,9 prosent året før. Oppgangen startet mot slutten av 2009 og fortsatte i 2010. De fleste områder innen private tjenesteytende næringer hadde en positiv utvikling fra 2009 til 2010. Sterkest prosentvis vekst var det i transportnæringene, som sammen med varehandel og forretningsmessig tjenesteyting hadde de største bidragene til den totale veksten for de tjenesteytende næringene. Sysselsettingen i privat tjenesteyting viste

en nedgang på 0,9 prosent i 2010. Sesongjusterte tall viser at sysselsettingsnedgangen i 2009 fortsatte inn i 2010, men for de fleste næringene utenom forretningsmessig tjenesteyting økte sysselsettingen igjen i andre halvår 2010.

Forretningsmessig tjenesteyting økte

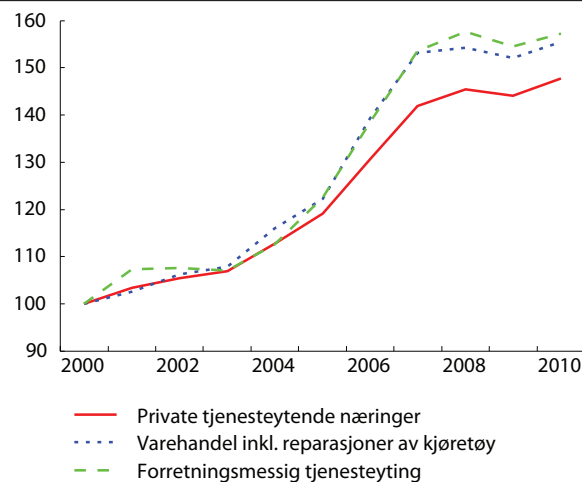
Forretningsmessig tjenesteyting står for om lag 14 prosent av BNP Fastlands-Norge, og eiendomsdrift og databehandlingstjenester utgjør om lag 45 prosent av dette. I tillegg omfatter forretningsmessig tjenesteyting blant annet arkitektvirksomhet og teknisk konsulentvirksomhet, juridisk tjenesteyting, utleietjenester og annonse- og reklamevirksomhet. Fra 2009 til 2010 var det en volumvekst i bruttoproduktet i disse næringene på 1,8 prosent samlet sett, mens det var en nedgang på over 2 prosent året før. Oppgangen var særlig sterk gjennom første halvår, men med en avdempet vekst på slutten av året. De største bidragsyterne til veksten var eiendomsdrift og databehandlingstjenester, men også juridisk tjenesteyting og annonse- og reklamevirksomhet viste vekst. Sysselsettingen i forretningsmessig tjenesteyting gikk ned med 2,1 prosent fra 2009 til 2010.

Varehandel inklusive reparasjon av biler hadde en oppgang i bruttoproduktet, regnet i volum, på 2,1 prosent i 2010 etter en nedgang på 1,3 prosent i 2009. Sesongjusterte tall viser at veksten var relativt lav i første halvdel 2010 for så å ta seg opp i de to siste kvartalene av året. Veksten i varehandelen forklares med etterspørselsvekst både i husholdningene og i næringslivet. I 2010 utgjorde varehandel om lag 11 prosent av BNP Fastlands-Norge. Det var en nedgang i sysselsettingen i varehandel inklusive reparasjon av biler, på 1,6 prosent i 2010.

Fortsatt vekst i finansiell tjenesteyting

Bruttoproduktet i finansiell tjenesteyting økte med 2,9 prosent fra 2009 til 2010, målt i volum. Denne veksten var svakt høyere enn året før, da bruttoproduktet økte med 2,7 prosent. Det var særlig provisjonsinntekter,

Figur 6.15. Produksjon i privat tjenesteyting, Fastlands-Norge utenom bolig tjenester. Volumutvikling, 2000=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

⁴ BNP for Fastlands-Norge i basisverdi

som hadde en markert nedgang i 2009, som bidro til veksten i 2010. Finansiell tjenesteyting, som omfatter bank- og forsikring samt annen finansiell tjenesteyting, sto for omlag 6 prosent av BNP Fastlands-Norge i 2010. Sysselsettingen i finansielle tjenesteytende næringer var tilnærmet uendret fra 2009 til 2010.

Bruttoproduktet i post- og telekommunikasjon var tilnærmet uendret fra 2009 til 2010. Tilsvarende var det en vekst på 1,9 prosent i 2009. Posttjenestene hadde en relativt stor nedgang, mens teletjenestene, som står for om lag 70 prosent av bruttoproduktet i næringen, bidro til å trekke opp samlet sett. I likhet med 2009, gikk prisene på teletjenester ned i 2010. Sysselsettingen i post- og telekommunikasjon hadde en nedgang på 2,3 prosent i 2010.

Vekst i kollektivtransport

Bruttoproduktet i transportnæringene, som inkluderer jernbane- og sporveistjenester, landtransport på vei, lufttransport, innenriks sjøfart samt tjenester tilknyttet transport, gikk opp med 5,4 prosent målt i volum. Veksten var størst for landtransport på vei og var drevet av økt aktivitet både innen gods- og passasjertransport. Også jernbane- og sporveistjenester, lufttransport og tjenester tilknyttet transport økte fra

2009 til 2010. Tall fra Avinor viser at antall flypassasjerer gikk opp med 2,4 prosent fra 2009 til 2010. Selv om passasjertrafikken i innenriks sjøfart hadde en positiv utvikling i 2010 førte et fall i godstrafikken til nedgang i innenriks sjøfart totalt. Transportnæringene hadde en liten nedgang i sysselsetting på 0,2 prosent i 2010. Transportnæringene utgjorde om lag 3,5 prosent av BNP Fastlands-Norge i 2010.

Hotell- og restaurantvirksomhet utgjorde om lag 5 prosent av samlet bruttoprodukt i de private tjenesteytende næringene. I 2010 hadde disse næringene en samlet volumvekst i bruttoproduktet på 1 prosent. Både overnattings- og serveringsnæringen hadde en positiv utvikling i 2010. Sysselsettingen i hotell- og restaurantvirksomhet gikk ned med 1 prosent fra 2009 til 2010.

Næringene som grupperes under personlig tjenesteyting hadde en volumvekst i bruttoproduktet på 3,2 prosent i 2010. Personlig tjenesteytende næringer omfatter private undervisnings- og helsetjenester, lotteri- og tipping, kino og kulturell tjenesteyting, frisørtjenester mv. De personlig tjenesteytende næringene sto i 2010 til sammen for 7 prosent av BNP Fastlands-Norge. Sysselsettingen i personlig tjenesteyting hadde en vekst på 1,7 prosent i 2010.

Tabell 6.12. Private tjenesteytende næringer, Fastlands-Norge. Nivå og prosentvis endring fra året før

	Bruttoprodukt			Sysselsetting og utførte timeverk					
	Nivå ¹	Endring volum		Nivå 2010		Endring sysselsetting		Endring utførte timeverk	
		2009	2010	Sysselsetting ²	Utførte timeverk ³	2009	2010	2009	2010
Varehandel inkl. reparasjon av kjøretøy osv.	180,9	-1,3	2,1	366,0	504,0	-1,9	-1,6	-1,9	0,4
Hotell- og restaurantvirksomhet	34,4	-3,4	1,0	78,5	103,0	-1,6	-1,0	-1,3	0,3
Transportnæringer ⁴	57,2	-6,0	5,4	116,1	192,4	-2,5	-0,2	-3,7	0,8
Post og telekommunikasjon	27,0	1,9	0,1	33,8	48,2	-5,7	-2,3	-7,1	-1,0
Finansiell tjenesteyting	99,4	2,7	2,9	48,3	76,3	-0,4	0,0	-1,4	1,1
Forretningsmessig tjenesteyting	241,6	-2,2	1,8	306,6	447,2	-1,2	-2,1	-1,2	0,1
Personlig tjenesteyting	121,8	2,4	3,2	221,1	288,5	1,5	1,7	0,3	2,7
Sum private tjenesteytende næringer	762,4	-0,9	2,4	1170,4	1 659,6	-1,2	-0,9	-1,7	0,7

¹ I løpende priser, milliarder kroner.

² Tusen sysselsatte lønnstakere og selvstendige.

³ Millioner timeverk utført av lønnstakere og selvstendige.

⁴ Utenom utenriks sjøfart.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7. Lønns- og konsumprisutviklingen

Lønn for utført arbeid er den viktigste inntektskilden for de aller fleste i Norge. Lønnsutviklingen har derfor stor betydning for enkeltpersoners og husholdningers inntekt og levekår. Reallønn er lønn justert for prisstigning, og gjør det mulig å sammenlikne lønnas kjøpekraft mellom ulike år. I 2010 steg årslønna med 3,6 prosent, mens nasjonalregnskapets konsumprisindeks økte med 1,9 prosent. Dermed økte husholdningenes reallønn med 1,7 prosent, det samme som året før.

7.1. Lønnsutviklingen

Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall økte årslønn for alle lønnstakere med 3,6 prosent i 2010, mot 4,2 prosent i 2009. Lønnsutviklingen de siste to årene må ses i sammenheng med svakere konjunkturer fra 2008, da veksten i årslønn var hele 6,3 prosent. Nedgangen i årslønnsveksten fra 2009 til i fjor må ses i lys av at foregående års bidrag til lønnsveksten (lønnsoverhenger) var klart lavere i 2010 enn det var i 2009. Det er beregnet at lønnsveksten gjennom året var litt høyere i 2010 enn det var i 2009. Begrepet lønn per normalårsverk, som er forholdstallet mellom nasjonalregnskapstørrelsene lønn og sysselsatte normalårsverk, er påvirket av utviklingen i overtidslønn, det folketrygd-finansierte sykefraværet og av omfanget av streiker, da det i nasjonalregnskapet ikke påløper lønn for denne type fravær, se boksene 7.1 og 7.2. for mer informasjon om dette. Den markerte nedgangen i det folketrygdfinansierte langtidssykefraværet i fjor, samt omfanget av arbeidskonflikter med påfølgende streiker, bidro samlet sett til å øke veksten i lønn per normalårsverk for alle lønnstakere sett under ett, slik at denne ble 3,9 prosent i 2010. I 2009 bidro økt sykefravær og redusert overtid til at veksten i lønn per normalårsverk for alle lønnstakere det året ble 3,6 prosent.

For de fleste næringer var det kun små endringer i omfanget av overtidsarbeid. Det er beregnet at endring i overtid ikke påvirket veksten i lønn per normalårsverk for alle lønnstakere sett under ett i 2010. I de fleste større næringer i markedsrettet virksomhet var nivået på utbetalt bonus per normalårsverk i 2010 om lag uendret, eller noe lavere, enn det var i 2009.

Veksten i lønn per normalårsverk i industrien var 4,4 prosent i 2010, mot 3,4 prosent i 2009. I 2009 var det en klar nedgang i omfanget av betalt overtid, mens det økte svakt i 2010. Ser en bort fra bidraget fra utviklingen i overtid og langtidssykefravær, var lønnsveksten i industrien 4,5 prosent i 2009 og 3,7 prosent i 2010. Den sterkeste lønnsveksten i industrien i fjor var i næringen bygging av skip og oljeplattformer.

Bygge- og anleggsnæringen og varehandel er også konjunkturfølsomme næringer som i likhet med industrien opplevde en klar reduksjon i sysselsettingen i 2009, og en forholdsvis svak utvikling i 2010. Innenfor varehandelen tok veksten i lønn per normalårsverk seg opp fra 1,9 prosent i 2009 til 4,2 prosent i 2010, mens

Tabell 7.1. Lønnsvekst. Prosentvis vekst fra året før

	2008	2009	2010
Årslønn			
I alt	6,3	4,2	3,6
Lønn per normalårsverk			
I alt	6,0	3,6	3,9
Utvinning av olje og gass, inkl. tjenester	7,5	8,6	2,6
Utenriks sjøfart	3,1	2,8	1,5
Fastlands-Norge	6,0	3,3	4,0
Industri og bergverksdrift	5,4	3,4	4,4
Annen vareproduksjon	6,5	2,2	3,4
Primærnæringer	5,9	3,4	4,8
Elektrisitetsforsyning	9,1	5,7	4,8
Bygge- og anleggsvirksomhet	6,4	1,8	3,2
Tjenesteytende næringer ekskl. off. forvaltning	5,8	2,9	4,1
Varehandel	4,1	1,9	4,2
Samferdsel	5,7	3,5	3,2
Annen tjenesteyting	6,6	3,2	4,3
Offentlig forvaltningsvirksomhet	6,3	4,4	3,9
Statsforvaltningen	6,5	4,5	4,5
Sivil forvaltning	6,5	4,5	4,6
Forsvaret	7,0	3,6	3,3
Kommuneforvaltningen	6,3	4,4	3,5
Lønn per timeverk			
I alt	5,5	4,7	3,0
Utvinning av olje og gass, inkl. tjenester	6,1	9,1	0,9
Utenriks sjøfart	3,0	3,9	1,0
Fastlands-Norge	5,5	4,4	3,1
Industri og bergverksdrift	5,6	5,5	3,8
Annen vareproduksjon	6,0	4,6	2,1
Primærnæringer	5,4	4,6	3,4
Elektrisitetsforsyning	7,5	7,1	4,0
Bygge- og anleggsvirksomhet	5,9	4,5	1,9
Tjenesteytende næringer ekskl. off. forvaltning	5,1	3,7	3,2
Varehandel	3,5	2,5	2,9
Samferdsel	5,0	4,8	2,1
Annen tjenesteyting	5,9	3,8	3,5
Offentlig forvaltningsvirksomhet	5,9	5,2	3,0
Statsforvaltningen	5,7	5,4	3,4
Sivil forvaltning	5,7	5,3	3,4
Forsvaret	5,9	5,4	3,4
Kommuneforvaltningen	6,0	5,1	2,7
Lønnskostnad per timeverk			
I alt	5,7	4,8	2,9
Utvinning av olje og gass, inkl. tjenester	6,1	9,1	1,0
Utenriks sjøfart	3,0	3,9	1,0
Fastlands-Norge	5,7	4,5	3,0
Industri og bergverksdrift	5,6	5,5	3,8
Annen vareproduksjon	5,9	4,7	2,1
Primærnæringer	5,4	4,6	3,4
Elektrisitetsforsyning	7,4	7,2	4,0
Bygge- og anleggsvirksomhet	5,9	4,5	1,9
Tjenesteytende næringer ekskl. off. forvaltning	5,2	3,6	3,2
Varehandel	3,5	2,5	2,9
Samferdsel	5,0	4,8	2,1
Annen tjenesteyting	5,9	3,7	3,5
Offentlig forvaltningsvirksomhet	6,6	5,0	2,6
Statsforvaltningen	6,5	5,3	3,2
Sivil forvaltning	6,9	5,1	3,3
Forsvaret	2,9	6,5	2,3
Kommuneforvaltningen	6,7	4,8	2,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Boks 7.1. **Noen lønnsbegreper**

Lønn per normalårsverk: Nasjonalregnskapsbegrep som viser forholdet mellom total lønn og antall normalårsverk for lønnstakere, der lønn er definert som kontantlønn inkludert overtidsgodtgjørelse og feriepenger, naturallønn, samt lønn under sykdom og permisjon betalt av arbeidsgiver. Etter dagens regelverk omfatter arbeidsgiverperioden i sykelønnsordningen de første 16 dagene av et sykefraværsforløp. Antall normalårsverk for lønnstakere er definert som summen av antall heltidsjobber (arbeidsforhold) og deltidsjobber regnet som andeler av heltidsjobber blant personer som har lønn som viktigste arbeidsinntektskilde. Personer som er permittert av arbeidsgiver grunnet svak økonomisk inntjening regnes ikke å ha jobb. Gjennomsnittlig antall utførte timeverk i et normalårsverk vil avhenge av antall virkedager, mengde overtid og alle typer fravær, og vil variere mellom næringer og over tid.

Årslønn for heltidsansatte: Begrep som benyttes i den årlige lønnsstatistikken til Statistisk sentralbyrå. Det omfatter samlet lønn eksklusiv overtidsgodtgjørelse og naturallønn som en heltidsansatt lønnstaker oppnår hvis vedkommende har utført et avtalefestet normalårsverk og det er et normalt antall arbeidsdager i året.

Årslønn: Begrep som benyttes i Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU). Begrepet kan både dekke heltidsansatte lønnstakere og beregnede årsverk for alle lønnstakere, det vil si både heltidsansatte og deltidsansatte. I de tilfeller begrepet omhandler heltidsansatte er begrepet synonymt med begrepet Årslønn for heltidsansatte i SSBs lønnsstatistikk (som definert ovenfor). I tilfeller der begrepet omhandler beregnede årsverk er deltidsansatte regnet om til heltidsekvivalenter, ved å ta utgangspunkt i avtalt arbeidstid for deltidsansatte i forhold til avtalt arbeidstid for heltidsansatte. Siden februar i fjor har Statistisk sentralbyrå publisert vekst i årslønn for alle lønnstakere som en del av årlig nasjonalregnskap.

Lønn per utførte timeverk: Nasjonalregnskapsbegrep som viser forholdet mellom total lønn (definert som ovenfor) og antall utførte timeverk for lønnstakere. Antall utførte timeverk inkluderer overtid, mens fravær på grunn av sykdom, permisjon og ferie ikke regnes med.

Lønnskostnader per utførte timeverk: Nasjonalregnskapsbegrep som viser forholdet mellom totale lønskostnader og antall utførte timeverk (se ovenfor). Lønnskostnader er definert som summen av total lønn (se ovenfor) og arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier.

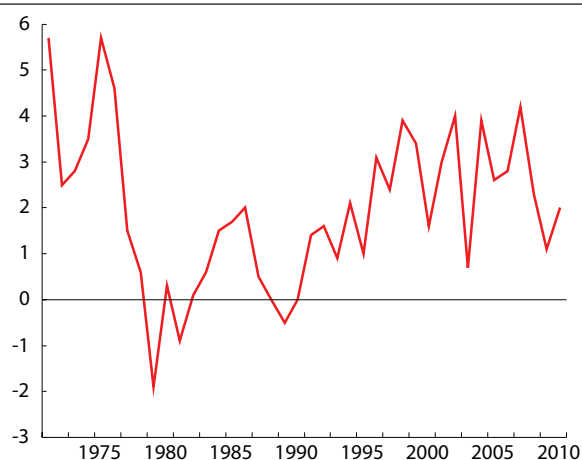
Reallønn: Er et uttrykk for lønnsnivået målt i faste priser. Veksten i denne vil reflektere utviklingen i lønns kjøpekraft, under forutsetning av at gjennomsnittsskatten er uendret. Finnes ved å dele det gjennomsnittlige lønnsnivået med en relevant prisindeks.

lønnsveksten i bygge- og anleggsnæringen, klart påvirket av redusert sykefravær, tok seg opp fra 1,8 prosent i 2009 til 3,2 prosent i 2010.

I forretningsmessig tjenesteyting er veksten i lønn per normalårsverk beregnet til 3,9 prosent. Lønnsveksten var i fjor klart høyest innenfor finansiell tjenesteyting

Boks 7.2. **Lønn og sykefravær**

Til forskjell fra årslønn blir lønn per normalårsverk påvirket av utviklingen i det folketrygdfinansierte langtidssykefraværet. Det kommer av at i nasjonalregnskapet registreres sykepenger som mottas etter arbeidsgiverperiodens utløp, det vil si etter 16 dager, som trygd og ikke som lønn. Økt langtidssykefravær innebærer dermed isolert sett en reduksjon i utbetalt lønn. Dermed påvirkes veksten i lønn per normalårsverk, ettersom antall normalårsverk er uavhengig av sykefraværet. Lønn per utførte timeverk blir i liten grad påvirket av endringer i langtidssykefraværet, siden utbetalt lønn og antall utførte timeverk endres om lag proporsjonalt ved endringer i langtidssykefraværet.

Figur 7.1. **Reallønnsvekst per normalårsverk. 1973–2010. Prosent**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

med en vekst i lønn per normalårsverk på 6,3 prosent. Økt utbetaling av bonus bidro til å øke veksten i lønn per normalårsverk med 2,4 prosentpoeng.

Veksten i lønn per normalårsverk for offentlig forvaltning sett under ett var i 2010 3,9 prosent, det vil si likt med gjennomsnittet for alle lønnstakere. De foreløpige nasjonalregnskapstallene viser at lønnsveksten i statsforvaltningen var 4,5 prosent, mens den i kommuneforvaltningen var 3,5 prosent. Innenfor statsforvaltningen var det særlig lønnsveksten i offentlig administrasjon som bidro til den relativt høye veksten. Veksten i lønn per normalårsverk i kommuneforvaltningen ble påvirket av streiken blant de kommuneansatte på forsommeren i fjor. Det er beregnet at streiken, isolert sett, bidro til å trekke veksten i lønn per normalårsverk i kommuneforvaltningen ned med mellom 0,3 og 0,4 prosentpoeng.

Den gjennomsnittlige reallønnsveksten regnet som vekst i årslønn og deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner var i fjor 1,7 prosent, det samme som i 2009. Lavere prisvekst i 2010 enn i 2009, blant annet som følge av prisutviklingen på matvarer, medførte at reallønnsveksten ikke endret seg fra 2009 til

Tabell 7.2. Gjennomsnittlig lønn for økonomien samlet. Vekst fra året før i prosent, forskjeller i vekst og anslag på bidrag i prosentpoeng

	2008	2009	2010
Lønn per utførte timeverk	5,5	4,7	3,0
Lønn per normalårsverk	6,0	3,6	3,9
Differanse	-0,5	1,1	-0,9
Anslått bidrag til differansen fra endringer i:			
Antall normale virkedager	-0,8	0,4	-0,4
Sykefravær mv.	0,1	0,4	-0,5
Overtid	0,2	0,3	0,0
Lønnskostnader per utførte timeverk	5,7	4,8	2,9
Lønn per utførte timeverk	5,5	4,7	3,0
Differanse	0,2	0,1	-0,1
Anslått bidrag til differansen fra endringer i:			
Pensjonskostnader	0,2	0,1	-0,1
Arbeidsgiveravgift	0,0	0,0	0,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

i fjor, selv om den nominelle lønnsveksten gikk ned. Reallønnsveksten de siste to årene var relativt lav sammenlignet med gjennomsnittlig vekst for tiåret 2000-2009, som var 2,6 prosent.

Lønn per utførte timeverk økte i 2010 med 3,0 prosent i gjennomsnitt for alle næringer. Veksten i lønn per utførte timeverk var dermed 0,9 prosentpoeng lavere enn veksten i lønn per normalårsverk. Forskjellen kan føres tilbake til redusert sykefravær og at det var en virkedag mer i 2010 enn i 2009.

Veksten i lønnskostnader per utførte timeverk var 2,9 prosent i 2010, 0,1 prosentpoeng lavere enn veksten i lønn per utførte timeverk. Lønnskostnader omfatter i all hovedsak arbeidsgiveravgift, premier for yrkesskadeforsikring og pensjonskostnader i tillegg til lønn. Forskjellen mellom veksten i lønn og lønnskostnader skyldes i all hovedsak en svak reduksjon i satsene for pensjonskostnader i kommuneforvaltningen.

7.2. Konsumprisutviklingen

Veksten i konsumprisindeksen (KPI) var 2,5 prosent fra 2009 til 2010, opp fra 2,1 prosent året før. En sterk økning i energiprisene bidro til oppgangen. Den underliggende prisveksten målt ved endring i KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) gikk derfor ned, fra 2,6 prosent i de to foregående årene til 1,4 prosent fra 2009 til 2010. Veksten i KPI-JAE var dermed klart lavere enn Norges Banks inflasjonsmål på 2,5 prosent underliggende prisvekst.

12-månedersveksten i KPI-JAE viste en fallende trend gjennom store deler av 2009 og 2010, til tross for at aktiviteten i økonomien hadde begynt å ta seg opp etter finanskrisen og den internasjonale lavkonjunkturen. I

Tabell 7.3. Konsumprisindeksen. Vekt, års- og 12-månedersendring. Prosent

	Vekt ¹	2009	2010	Januar 2011 ²
Totalindeks	1000,0	2,1	2,5	2,0
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	114,4	4,2	0,2	-1,6
Alkoholholdige og tobakk	25,5	5,0	3,5	5,9
Klær og skotøy	56,3	-3,4	-4,0	-6,7
Bolig, lys og brensel	304,7	1,8	5,3	6,0
Møbler og husholdningsartikler mv.	61,8	3,3	-0,4	-1,1
Helsepleie	26,1	3,3	2,6	3,0
Transport	172,1	1,5	2,1	1,6
Post- og teletjenester	22,7	-4,6	-2,2	-3,3
Kultur og fritid	120,6	3,2	2,2	0,7
Utdanning	2,4	4,2	2,9	2,3
Hotell- og restauranttjenester	35,3	3,8	3,0	3,0
Andre varer og tjenester	58,1	4,0	3,2	3,0
KPI-JE ³	..	2,7	1,4	0,7
KPI-JA ⁴	..	2,1	2,4	1,9
KPI-JAE ⁵	..	2,6	1,4	0,7
KPI uten elektrisitet	..	2,4	1,6	1,1

¹ Gjeldene fra august 2009 til desember 2010. Tall i promille.² Indeksene for januar 2011 har Nasjonalregnskapet som vektkilde.

Se informasjon i boks 7.6.

³ KPI-JE: Konsumprisindeks uten energivarer.⁴ KPI-JA: Konsumprisindeks justert for avgiftsendringer⁵ KPI-JAE: Konsumprisindeks justert for avgiftsendringer og uten energivarer

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 7.4. KPI-JAE etter leveringssektor. Års- og 12-månedersendring. Prosent

	Vekt ¹	2009	2010	Januar 2011 ²
Totalindeks	1 000,0	2,6	1,4	0,7
Jordbruksvarer	63,1	3,6	-0,3	-2,4
Fiskevarer	7,5	3,9	-	-1,8
Andre norskproduserte konsumvarer	174,9	2,8	2,1	1,2
Importerte konsumvarer	305,4	1,4	-0,7	-1,9
Husleie, inkl. fritidsbolig	222,8	3,4	2,8	2,5
Andre tjenester	226,3	3,1	2,8	2,4
Andre tjenester med arbeidslønn som dominerende priskomponent	62,1	4,5	4,1	4,4
Andre tjenester, også med andre viktige priskomponenter	164,2	2,6	2,3	1,7

¹ Gjeldene fra august 2009 til desember 2010. Tall i promille.² Indeksene for januar 2011 har Nasjonalregnskapet som vektkilde.

Se informasjon i boks 7.6.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

juni 2009 var 12-månedersveksten i KPI-JAE oppe i 3,3 prosent, i januar 2010 var den 2,3 prosent og mot slutten av fjoråret var den kommet ned i 1,0 prosent. Sterk konkurranse innen ulike varemarkeder samt kronestyrking og lavere prisimpulser fra utlandet er faktorer som bidrar til å forklare den avtagende prisveksten. Selv om energiprisene har vist sterk vekst fra 2009 til 2010 og er en viktig kostnadskomponent i mange produksjonssektorer ser dette ennå ikke ut til å gjenspeiles i økte priser på andre varer og tjenester i noen særlig grad.

Boks 7.3. Harmoniserte konsumprisindekser

Den harmoniserte konsumprisindeksen (HKPI) er en indikator som brukes til sammenlikninger av inflasjonen i EØS-området. Indeksen er regulert gjennom lovforordninger som pålegger hvert enkelt land i EØS-området å produsere en månedlig harmonisert konsumprisindeks. På noen punkter skiller HKPI seg fra den offisielle norske konsumprisindeksen (KPI). KPI og HKPI baserer seg i all hovedsak på det samme prismaterialet. I de første årene HKPI ble publisert var det flere produktgrupper som var utelatt. Fra og med 2000 til og med 2010 er det bare selveierens bokostnader som er utelatt. Dermed utgjør HKPI om lag 84 prosent av vektgrunnlaget til KPI. Det faktum at en såpass viktig konsumgruppe er utelatt medfører at forbruksandelene for de resterende varene og tjenestene i HKPI er noe høyere enn i KPI. For eksempel har elektrisitet i 2010 en vekt på 4,5 prosent i HKPI - mot 3,8 prosent i KPI. Forsikringstjenester behandles også ulikt i de to indeksene. I HKPI er det nettoutgifter til forsikring som benyttes i vektgrunnlaget og ikke bruttoutgifter som i KPI. I praksis måles konsumentenes nettoutgifter til forsikring som forsikrings-selskapenes premieinntekter fra husholdningssektoren fratrullet erstatningsutbetalingene.

Selv om vare- og tjenesteutvalget i HKPI er svært likt, vil indeksen i perioden mellom basismånedene i KPI (juli) og i HKPI (desember) bygge på noe ulikt produktgrunnlag. Dette har sammenheng med at nye varer inkluderes i august i KPI, men først i januar året etter i HKPI. I den grad prisutviklingen for nye varer skiller seg vesentlig fra de «gamle» varene, kan dette bidra til ulik samlet prisutvikling i HKPI og KPI. Forskjeller i prisnivået mellom basismånedene for varer med store prisbevegelser kan også ha en betydning. Fra januar 2011 vil KPI følge samme basismåned som HKPI og avvik mellom KPI og HKPI som følge av ulik basismåned vil dermed elimineres.

HKPI for Norge steg med 2,4 prosent fra 2009 til 2010, mens årsveksten i KPI var på 2,5 prosent.

De harmoniserte konsumprisindeksene for EU og euro-området økte fra 2009 til 2010 med henholdsvis 2,1 og 1,6 prosent (foreløpige tall).

Harmoniserte konsumprisindekser (HKPI). Vekst fra samme periode året før

	2009	2010
Norge	2,3	2,4
EU	1,0	2,1*
Euro-området	0,3	1,6*

Kilde: Eurostat og Statistisk sentralbyrå.

Etter liberaliseringen av kraftmarkedet på 1990-tallet har utviklingen i elektrisitetsprisene i stor grad påvirket KPI. Det er også særlig elektrisitetsprisene som bidro til årsveksten i KPI fra 2009 til 2010. På årsbasis steg prisene på elektrisitet inkludert nettleie med 21,3 prosent i gjennomsnitt. Kraftprisene steg betydelig de tre første månedene av 2010 før de falt gjennom våren og sommeren. Fra og med september begynte prisene igjen å stige, og i desember økte prisene inkludert nettleie med hele 19,9 prosent. Den kraftige økningen i kraftprisene fra 2009 til 2010 skyldes hovedsakelig det kalde og

Boks 7.4. Justerte konsumprisindekser

SSB publiserer månedlig tre indikatorer som har til hensikt å belyse utviklingen i den underliggende konsumprisveksten; konsumprisindeksen uten energivarer (KPI-JE), konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer (KPI-JA) og konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE). Alle indikatorene er avledet fra KPI. Etableringen av KPI-JA og KPI-JAE hadde sin bakgrunn i Norges Banks nye mandat for pengepolitikken gitt mars 2001. Forskriften sier at det operative målet for pengepolitikken skal være en årsvekst i konsumprisene som over tid er nær 2,5 prosent, men det skal i utgangspunktet ikke tas hensyn til direkte effekter på konsumprisene som skyldes endringer i rentenivået, skatter, avgifter og særskilte midlertidige forstyrrelser. Endringer i energiprisene er ofte av en slik karakter at de kan oppfattes som midlertidige forstyrrelser.

Med direkte virkninger av avgiftsendringer, menes endringer i avgifter som legges direkte på konsumvarer og tjenester, i motsetning til skatte- og avgiftsendringer som først virker gjennom prisene på innsatsfaktorer og siden blir veltet over i utsalgsprisene på konsumvarer og tjenester.

KPI-JA og KPI-JAE justeres for reelle endringer i såkalte varetilknyttede avgifter. Dette omfatter merverdiavgiften og de fleste stykkavgifter, dvs. avgifter som er fastsatt som et beløp per enhet. Målt som forbruksandeler har om lag 75 prosent av vare- og tjenesteutvalget i KPI en positiv momssats, mens om lag 20 prosent blir renset for reelle endringer i stykkavgifter. I praksis justeres prisen ved at den aktuelle avgiften i utgangspunktet trekkes ut og fjorårets avgift legges til. Stykkavgiften må videre justeres i takt med prisstigningen, for at den reelt sett skal være uendret. Dersom den faktiske avgiftsendringen er høyere enn prisstigningen, trekkes den justerte serien ned og vise versa.

KPI-JE og KPI-JAE er indikatorer der energivarene i KPI blir holdt utenfor beregningene, slik at vektene til alle andre varegrupper øker proporsjonalt. Energivarene, først og fremst representert ved elektrisitet og drivstoff, utgjør om lag 8 prosent av vektgrunnlaget i KPI. Ved å sammenligne utviklingen i KPI og KPI-JE får man et klart bilde på betydningen av utviklingen i energiprisene for KPI.

tørre været med mindre tilsig og lavere fyllingsgrad i vannmagasinene enn normalt. Dårligere mulighet for import av kraft grunnet redusert svensk kjernekraftproduksjon vinteren 2009-2010 er også blant årsakene til den kraftige prisoppgangen. Prisene på nettleie steg klart mer sammenlignet med tidligere år, mens flytende brensel ble registrert med en prisoppgang på årsbasis på 13,8 prosent fra 2009 til 2010.

Prisene på drivstoff og smøremidler steg med 8,3 prosent fra 2009 til 2010. Dieselpreisene steg med 9,7 prosent. 12-månedersveksten på drivstoff og smøremidler var høy i begynnelsen av 2010 for deretter å avta gjennom sommeren. Mot slutten av året tok 12-månedersveksten seg opp igjen, dog ikke til det samme nivået som ved inngangen av året. Råoljeprisen steg

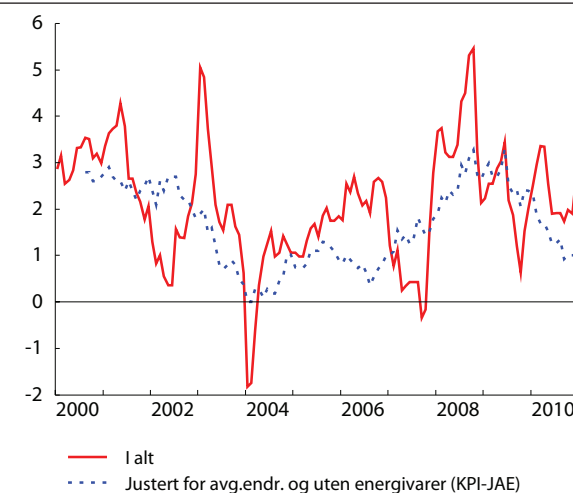
gjennom 2009 og i 2010 fortsatte den å stige fram til våren. Deretter falt råoljeprisen noe før den igjen viste sterk oppgang mot slutten av året. Samlet bidro energiprisene sterkt til å dra den totale KPI-veksten opp fra 2009 til 2010, fra 1,4 prosent uten energivarer til 2,5 prosent med. Energivarene bidro dermed samlet til å trekke KPI opp med 1,1 prosentpoeng.

En viktig årsak til den lave underliggende konsumprisveksten fra 2009 og 2010 var matvareprisene, som samlet falt med 0,1 prosent. Til sammenligning har årsvekstraten på matvarer de siste årene ligget over den gjennomsnittlige KPI-veksten. Tilnærmet nullprisvekst på matvarer står i sterk kontrast til utviklingen i de internasjonale råvareprisene, som har økt kraftig siden 2009. FNs matvareindeks viser at de internasjonale råvareprisene målt i dollar steg med i overkant av 18 prosent fra 2009 til 2010. Branner i Russland, flom i Pakistan og Kina og tørke andre steder i verden har gjort at matvareprisene har steget kraftig på de internasjonale markedene. Importrestriksjoner på matvarer, høye tollmurer og høy andel norskproduserte matvarer bidrar til at norske matvarepriser er mindre utsatte for svingingene i de internasjonale råvareprisene enn de kunne ha vært. En faktor som påvirker matvareprisene er de årlige jordbruksoppgjørene. Ettervirkninger i form av økte priser fra jordbruksoppgjøret i 2008 ble registrert i matvareindeksen i KPI i februar 2009, men gjentok seg ikke i februar 2010, og resulterte dermed i tilnærmet nullvekst på 12-månedersbasis fra februar. Utover året falt prisstigningstakten ytterligere til negativ 12-månedersvekst fra juni og ut året. Til tross for få og store aktører i dagligvarebransjen kan noe av forklaringen til matvareprisenes forløp være sterk priskonkurranse blant aktørene for å forsvare og ta markedsandeler. Over tid har også de store dagligvarekjedene bidratt til økt effektivitet i leverandørindustrien ved å etablere egne merkevarer, og effektivisert kostbar distribusjon av varer i et land med store avstander, spredt bosetting og mange butikker i forhold til folketallet.

Et godt eksempel på de høye internasjonale råvareprisene i 2010 er kaffe. Kaffeprisen økte markant i 2010, noe som må ses i sammenheng med svak produksjon i Brasil, Vietnam og Colombia, som til sammen står for over halvparten av all kaffeproduksjon i verden. Den høye veksten i råvareprisen gjenspeilte seg i prisindeksen for kaffe i KPI som fra 2009 til 2010 steg med 7,6 prosent. Samlet gikk prisene på alkoholfrie drikkevarer opp med 3,4 prosent.

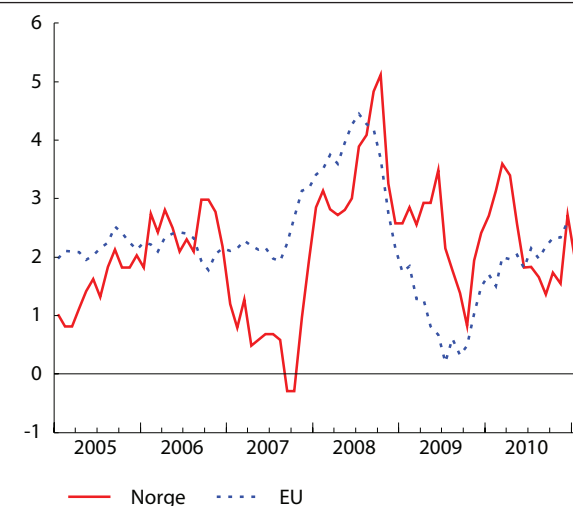
I likhet med matvareprisene, bidro avgiftsendringene lite til den totale konsumprisveksten fra 2009 til 2010. KPI justert for avgiftsendringer (KPI-JA) økte med 2,4 prosent fra 2009 til 2010. Avgiftene med virkning fra 1. januar 2010 ble i all hovedsak justert i takt med forventet inflasjon, med unntak av avgiftene på tobakkvarer som steg med om lag 6-7 prosent. I KPI ble prisene på tobakkvarer registrert med en prisoppgang på 7,1 prosent på årsbasis. I tillegg ble det fra og med juli

Figur 7.2. **Konsumprisindeksen (KPI). Prosentvis endring fra samme måned året før**

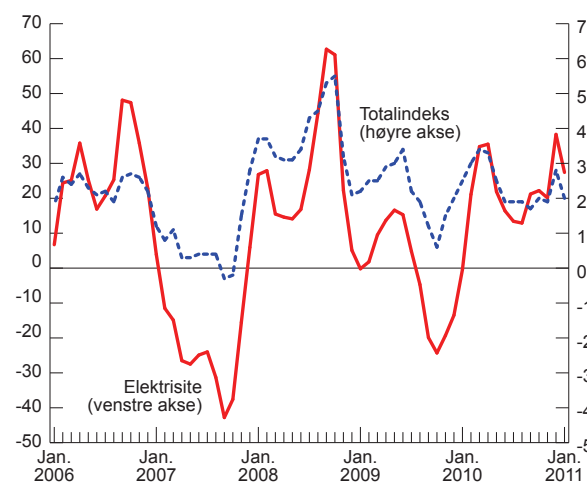
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 7.3. **Harmonisert konsumprisindeks. Prosentvis endring fra samme måned året før**

Kilde: Eurostat.

Figur 7.4. **Elektrisitet og KPI totalindeks. Prosentvis endring fra samme måned året før**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2010 innført merverdiavgift på 8,0 prosent på en rekke tjenester innen kultur- og idrettsområdet.

Prisutviklingen på importerte konsumvarer har i en årrekke bidratt til å dempe den generelle KPI-veksten, noe som kan forklares med en gjennomgående styrking av kronekursen, dreining av importen i retning lavkostland og produktivitetsvekst i varehandelen. Også i 2010 fortsatte denne trenden med en gjennomsnittlig prisnedgang på 0,8 prosent. Den kraftige internasjonale nedgangskonjunkturen i etterkant av finanskrisen kan også ha bidratt til forløpet. Total import av varer til Norge ble i 2010 preget av prisfall kombinert med volumvekst. Klesimporten målt i verdi steg med om lag 6 prosent fra 2009 til 2010, og klesimporten fra Kina fortsatte å øke. I 2010 utgjorde klesimporten fra Kina i underkant av 50 prosent av all import av klær.

Målt med den importveide kronekursen, som viser verdien av norske kroner mot et veid gjennomsnitt av valutaene for Norges viktigste handelspartnere, styrket krona seg med i underkant av 4 prosent fra 2009 til 2010, til tross for noe svekkelse i 2. halvår 2010. Utviklingen i kronekursen påvirker prisutviklingen på importerte konsumvarer som eksempelvis klær med et tidsetterslep, og for mange importvarer vil utgiftene knyttet til varehandel og distribusjon være vel så viktig som importprisen. Det er derfor vanskelig å tallfeste den nøyaktige betydningen av kroneforløpet på KPI til en hver tid. Fra 2009 til 2010 falt klesprisene i gjennomsnitt med 4,8 prosent, mot 3,8 prosent året før. 12-månedersendringen på klær gikk fra 0,6 prosent i januar 2010 til -4,0 prosent i februar 2010 fordi prisene i februar hentet seg langt dårligere inn igjen etter januarsalget sammenlignet med samme periode i 2009. Resten av året var 12-månedersendringen relativt stabil og svingte mellom -4,0 og -6,5 prosent. Også prisene på audiovisuelt utstyr har vist en fallende pristrend over mange år. Man må helt tilbake til tidlig 1990-tall for å finne en positiv årsvekstrate for denne konsumgruppen. I 2010 var imidlertid prisfallet mindre sammenlignet med de siste 10 årene, med en gjennomsnittlig prisreduksjon på 3,8 prosent. Prisene på teletstyr falt med 8,3 prosent i samme periode.

Prisene på møbler, tepper og reparasjoner bidro også til den lave underliggende prisveksten i 2010 med en samlet nedgang på 1,8 prosent. Konsumgruppen har ikke vist et tilsvarende negativt bidrag siden 2006.

Det var særlig husleier og priser på forskjellige tjenester som økte mer enn gjennomsnittet. På grunn av den høye vektleggingen av boutgifter i KPI er beregnet husleie, som mål på selveiernes bokostnader, en av enkeltkomponentene som medvirker mest til den totale KPI-veksten. Året sett under ett steg selveiernes bokostnader med 2,8 prosent, noe mindre enn de siste årene.

Boks 7.5. Indeks for varer og tjenester etter leveringssektor

I tabell 7.3 er konsumprisindeksen (KPI) gruppert etter den internasjonale formålssklassifiseringen COICOP. For å kunne indikere noe om de bakenforliggende drivkreftene foretas også en gruppering av representantvarene etter leveringssektor (tabell 7.4). Inndelingen består av seks leveringssektorer.

Ved beregning av indekser etter leveringssektor inngår representantvarene med samme vekt som ved beregningen av COICOP indeksene. En viktig begrensning ved disse indeksene er at prismaterialet til KPI er utsalgspris fra detaljist. De prisene som ligger til grunn for beregningene, er altså ikke produsent- eller importpriser. I tolkningen av indeksseriene gruppert etter leveringssektor må en derfor ta i betraktning at avanse i varehandelen inngår som en del av prisgrunnlaget.

Grupperingen av representantvarene etter leveringssektor er i betydelig grad basert på skjønn. Enkelte varer kunne – kanskje med like stor rett – vært plassert i andre grupper. Et område hvor det generelt kan være vanskelig å trekke skarpe skillelinjer er mellom norskproduserte og importerte varer. For eksempel grønnsaker betraktes som jordbruksvarer, selv om det gjennom året også er import av disse varene.

Det ble registrert sterk prisvekst på en rekke tjenester knyttet til kultur, sport og fritid i 2010. Dette skyldes til dels innføringen av merverdiavgift på 8,0 prosent på en rekke tjenester knyttet til kultur og sport som eksempelvis inngang til fornøyelsesparker. Prisene på tjenester knyttet til fritid og kultur steg med 6,9 prosent i gjennomsnitt fra 2009 til 2010. Også utgifter til feriereiser økte klart i pris. Det var likevel flere tjenester som trakk i motsatt retning. I likhet med året før gikk billettprisene på flyreiser ned i 2010. Nedgangen ble enda mer markant enn året før, med 6,4 prosent. Teletjenester har hatt fallende priser i en årrekke, men i 2010 var nedgangen klart mindre enn i 2009, med 1,7 prosent.

I 2008 og 2009 viste prisene på smykker og ur kraftig oppgang. Det må ses i sammenheng med økt etterspørsel etter gull og usikkerhet knyttet til den internasjonale utviklingen. Også i 2010 steg prisene på smykker og ur betydelig. Andre konsumgrupper som viste prisvekst godt over gjennomsnittet i 2010 var legemidler samt aviser og tidsskrifter. Også tjenester knyttet til hår- og skjønnhetspleie ble registrert med klar prisvekst. Det samme gjaldt for posttjenester.

Boks 7.6. Ny vektkilde i KPI i 2011

SSB tar i bruk nasjonalregnskapets (NR) tall for konsum i husholdninger som grunnlag for å beregne vekter i KPI og HKPI fra og med januarindeksen publisert 10. februar 2011. For HKPI innarbeides NR som vektkilde som del av en tilpasning til en kommende EU lovforordning. NR erstatter forbruksundersøkelsen (FBU), som har vært vektkilde i KPI siden 1960, og i HKPI fra oppstarten i 1996. Et viktig argument for å ta i bruk NR er behovet for å bedre kvaliteten på vektene i KPI og HKPI. FBU gjennomføres som en spørreundersøkelse i et utvalg av husholdningene. Grunnlaget for NRs målinger er større og gir et mer presist mål på husholdningenes utgifter både for enkeltområder og samlet. Særlig konsumet av tjenester anses som mer pålitelig i NR sammenlignet med FBU, fordi NR bygger på mer omfattende kilder. Et skifte til NR som vektkilde vil også bidra til bedre aktualitet i KPI, med vekter som vil være inntil to år gamle. Sett i en internasjonal sammenheng er aktualiteten for vektgrunnlaget i indeksene meget god.

En overgang til bruk av NR som vektkilde vil innebære endringer i vekter for både KPI og HKPI. Noe ulike vekter i de to indeksene reflekterer dels ulike metoder, definisjoner og prinsipielle forskjeller. HKPI skal måle prisutviklingen for norske og utenlandske husholdninger i Norge. Med FBU som vektkilde har det i praksis ikke vært mulig å tallfeste et vektgrunnlag i tråd med Eurostat sine krav for HKPI. En viktig grunn er at utlendinger ikke har vært en del av trekkepopulasjonen i FBU. NR tallfester nordmenns konsum i utlandet og utlendingers konsum i Norge. Utlendingers konsum i Norge er i stor grad knyttet til turisme og et egnet tallgrunnlag er tilgjengelig på relativt detaljert nivå. KPI skal måle prisutviklingen for norske husholdningers konsum innenlands og i utlandet. Konsum utenfor Norge omfatter i all hovedsak

nordmenns konsum i forbindelse med feriereiser i utlandet og ved grensehandel. NR har imidlertid ikke noen detaljert nedbryting av nordmenns konsum i utlandet og denne delen formidles som en samlepost.

En overgang til bruk av NR som vektkilde innebærer også endringer i populasjonen av personer/husholdninger. Populasjonen i FBU omfatter alle personer i alderen 16 til 79 år med unntak av personer bosatt i institusjon. Med NR som vektkilde vil populasjonen i praksis utvides til å omfatte alle personer.

For en del konsumområder vil ny vektkilde bety større endringer i vektene. Dette gjelder først og fremst konsum av varer og tjenester knyttet til reparasjon og vedlikehold av bolig, kjøp av egne transportmidler, forsikringer samt finansielle tjenester.

Ved at desember innføres som prisreferansemåned i KPI fra og med 2011, vil både KPI og HKPI ha felles prisreferansemåned. Ulike prisreferansemåneder i KPI og HKPI, og med det forskjeller i tidspunkt for årlig oppdatering av vekter og varer, har fram til i dag generert avvik i forløpene for indeksene, se boks 7.3. Avvikene har først og fremst forekommet i perioden august-desember hvor blant annet nytt vekt- og varegrunnlag har vært implementert i KPI, men ikke i HKPI. Elektrisitet er en produktgruppe hvor det kan være betydelig forskjell på prisnivået i juli og i desember, noe som har påvirket endringsratene i de to indeksene. Bruk av desember som en framtidig felles prisreferansemåned vil bidra til en langt bedre konsistens i indeksene.

For ytterligere informasjon, se artikkel "Nytt i konsumprisindeksen" i Økonomiske analyser 4/2010.

8. Husholdningene

Husholdningenes disponible realinntekter og konsum økte med hhv 3,8 prosent og 3,6 prosent i 2010. Inntektsfordelingen er relativt stabil, etter at det var en reduksjon i inntektsulikheten i forbindelse med skattereformen av 2006. Gjelden vokser imidlertid mer enn inntektene og at antall husholdninger med stor gjeld i forhold til inntekten er høy. For eksempel har 14 prosent av husholdningene en gjeld som er 3 ganger større enn samlet husholdningsinntekt.

8.1. Disponibel realinntekt

I følge foreløpige nasjonalregnskapstall økte husholdningenes og ideelle organisasjoners disponible inntekter med 5,8 prosent fra 2009 til 2010. Etter prisjustering innebar dette en økning i den disponible realinntekten, eller kjøpekraften, på 3,8 prosent. Dette er en noe lavere vekst enn året før.

Lønnsinntektene er den største inntektskomponenten for husholdningssektoren. I 2010 sto denne for nær halvparten av veksten i disponibel realinntekt. Reallønnsveksten var på 2 prosent, mot 0,6 prosent i 2009. I de foregående årene har vekstbidragene fra lønnsinntektene vært jevnt over store, med unntak av 2003, da bidraget var negativt som følge av lavkonjunktoren.

Stønader fra det offentlige, som er den viktigste inntektskilden for pensjonister og trygdede, økte med 3,5 prosent i faste priser i 2010. Store deler av denne økningen skyldtes økte alderspensjoner og økning i utbetalt arbeidsledighetstrygd. Utbetalinger i form av uførepensjon og sykepenger gikk noe ned. Stønadene bidro til å trekke veksten i disponibel realinntekt opp med 1,1 prosentpoeng i 2010.

Foreløpige anslag viser at formuesinntektene, som hovedsakelig består av renteinntekter og aksjeutbytte, reelt sett gikk opp med 5,6 prosent i 2010, etter nedgang på over 27 prosent året før. Denne oppgangen skyldes både noe økte renteinntekter samt høyere aksjeutbytte. Husholdningenes formuesutgifter består i all hovedsak av gjeldsrenter. I 2010 gikk formuesutgiftene ned med

Tabell 8.1. Husholdninger og ideelle organisasjoner. Inntekter og utgifter¹. Milliarder kroner

	Løpende priser				Realvekst i prosent ²			Bidrag til vekst i disponibel realinntekt. Prosentpoeng		
	2007	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Inntekter	1340,0	1460,1	1505,0	1578,9	5,2	0,5	2,9	7,6	0,8	4,1
Lønn	785,8	857,0	884,0	919,6	5,3	0,6	2,0	4,5	0,5	1,7
Blandet inntekt	108,4	110,9	112,5	121,0	-1,3	-1,0	5,5	-0,2	-0,1	0,6
Formuesinntekter	80,3	96,7	72,1	77,7	16,3	-27,2	5,6	1,4	-2,6	0,4
herav: mottatt aksjeutbytte	18,5	26,5	24,8	27,9	38,3	-8,7	10,1	0,8	-0,2	0,2
Offentlige stønader	278,3	298,3	326,5	344,4	3,5	6,8	3,5	1,1	2,0	1,1
Andre inntekter (netto)	54,5	56,2	60,9	65,5	-0,3	5,6	5,6	0,0	0,3	0,3
Korreksjon for indirekte målte banktjenester	32,7	41,0	48,9	50,6	21,0	16,6	1,5	0,7	0,7	0,1
Utgifter	413,7	466,7	441,1	453,6	8,9	-7,8	0,9	-4,0	3,7	-0,4
Skatt av inntekt og formue	318,40	337,83	354,94	368,83	2,5	2,5	1,9	-0,8	-0,8	-0,6
Formuesutgifter	95,31	128,90	86,13	84,81	30,6	-34,8	-3,4	-3,1	4,5	0,3
Disponibel inntekt	926,3	993,4	1063,9	1125,2	3,6	4,5	3,8			
Korr. sparing i pensj.fond	27,7	33,5	31,6	30,3						
Konsum	940,1	988,8	1015,3	1072,6						
Sparing	13,9	38,0	80,3	82,9						
Kapitaloverføringer, netto	-2,6	-2	-2,4	-2,4						
Nettorealinvesteringer	64,1	53,3	32,0	29,7						
Nettofinansinvestering	-52,8	-17,3	45,8	50,8						
Memo:										
Sparerate	1,5	3,8	7,5	7,4						
Nettofinansinvesteringsrate	-5,7	-1,7	4,3	4,5						

¹ På grunn av avrundingsfeil summerer ikke underkomponentene seg nøyaktig opp til totaltallene.

² Nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner er brukt som deflator (2007=1)

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Boks 8.1. Viktige begreper i nasjonalregnskapet

- *Blandet inntekt* omfatter driftsresultatet i bolignæringen samt næringsinntekten til de personlig næringsdrivende. Næringsinntekten til de personlig næringsdrivende inneholder avlønning for arbeid utført av eierne eller deres familie i tillegg til avkastning på kapital.
- *Andre inntekter* (netto) omfatter stønader til/fra utlandet, samt overføringer til/fra husholdninger og ideelle organisasjoner fra/til andre innenlandske sektorer.
- *Avkastning på forsikringstekniske reserver* er avkastningen på husholdningenes fordringer på forsikrings-selskap, og private pensjonskasser og fond. Disse fordringene er i all hovedsak verdien av private livs- og pensjonsforsikring (se boks 8.3 for nærmere beskrivelse). Posten er inkludert i formuesinntekter.
- *Disponibel inntekt* er lik differansen mellom lønn, blandet inntekt, formuesinntekter, offentlige stønader og andre inntekter på den ene siden, og skatter, formuesutgifter og andre utgifter på den andre.
- *Sparing* er definert som disponibil inntekt pluss korreksjon for sparing i pensjonsfond minus konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner.
- *Sparerate* er definert som sparingens andel av disponibil inntekt.
- *Indirekte målte bank- og finanstjenester* er tjenester produsert av finansielle foretak og som de ikke direkte tar betalt for gjennom gebyrer. De finansielle foretakene skaffer seg i stedet inntekter ved rentemarginer. Med det menes at finansinstitusjonene har lavere rente på innskudd/innlån enn utlån. Siden det er knyttet administrasjon og ressursbruk til disse indirekte betalte bank- og finanstjenestene, betraktes de som produksjon i finansinstitusjonene og kalles indirekte målte bank- og finanstjenester.

3,4 prosent i faste priser. Både høyere formuesinntekter og lavere renteutgifter bidro i 2010 til å trekke veksten i disponibil realinntekt opp med til sammen 0,7 prosentpoeng.

Målt i realverdi økte skatt av inntekt og formue med 1,9 prosent i 2010, noe som henger sammen med høyere lønnsinntekter. Økte inntektsskatter bidro til å trekke veksten i husholdningenes disponible realinntekter ned med 0,6 prosentpoeng.

Disponibel realinntekt var i 2010 40,3 prosent høyere enn i 2001. Konjunkturedgangen som følge av finanskrisen gjorde seg særlig synlig i sammensetningen av de ulike komponentene i husholdningenes disponible inntekter. Rentenedgangen førte til at husholdningenes formuesinntekter og formuesutgifter gikk kraftig ned. Økningen i offentlige stønader var sterk, og bidro til å

trekke disponibel inntekt opp. Sist gang bidraget fra offentlige stønader var tilsvarende høyt var ved forrige nedgangskonjunktur. I 2009 bidro lønnsinntekten lite til veksten i disponibil realinntekt (og klart mindre enn gjennomsnittet ellers på 2000-tallet) på grunn av konjunkturedgangen i kjølvannet av finanskrisen.

8.2. Konsum og sparing i husholdninger og ideelle organisasjoner

Foreløpige anslag viser at konsumet i husholdninger og ideelle organisasjoner var på om lag 1 073 milliarder kroner i 2010 i løpende priser. Det er 57,3 milliarder kroner, eller 5,6 prosent, mer enn året før. Prisveksten for konsum var på 1,9 prosent. Dette medførte at volumveksten for konsumet var på 3,6 prosent i 2010, mot tilnærmet nullvekst i 2009. Konsumet har økt kraftig fra 2. kvartal 2009 (med unntak av 2. kvartal 2010). Kjøp av transportmidler økte med i underkant av 22 prosent fra året før, og bidro til å trekke opp konsumveksten med nær 1 prosentpoeng.

Sterk økning i bilkjøp

Husholdningenes konsum av varer viste en volumøkning på om lag 4 prosent i 2010, etter nedgang året før. Det var vekst for de fleste varegrupper, men bilkjøpene stod for halvparten av veksten i varekonsumet. Veksten i bilkonsumet må sees i sammenheng med at det var en kraftig nedgang i bilkjøpene året før. Det var også en sterk nedgang i 2008 slik at volummessig var bilkonsumet fortsatt noe lavere i 2010 enn i 2007. Konsumet av drivstoff gikk ned med om lag 6,5 prosent i 2010. Dette er fjerde året med reduksjon i drivstofforbruket.

Husholdningenes elektrisitetsutgifter økte kraftig i 2010. Forbruket hadde den sterkeste økningen siden 2001, med en volumvekst på 6,8 prosent. Samtidig gikk elektrisitetsprisene opp med 22 prosent.

En annen bidragsyter til veksten var kjøp av klær og sko. Denne konsumgruppen økte med 6,5 prosent i 2010, og bidro isolert sett til å trekke veksten i varekonsumet opp med 0,8 prosentpoeng. Konsumet av møbler, matvarer, og fritidsutstyr økte også klart. Kjøp av tobakksvarer viste derimot klar nedgang, etter nedgang også året før.

Moderat vekst i tjenestekonsumet

Tjenestekonsumet hadde en volumvekst på 2,3 prosent i 2010. Det var vekst for de fleste tjenestegruppene. Klarest var veksten i konsumet av fritidstjenester, helse-tjenester, finansielle og juridiske tjenester samt bilreparasjoner og parkeringstjenester.

Både nordmenns konsum i utlandet og utlendingers kjøp i Norge økte i 2010. Begge områdene hadde sterk nedgang i 2009. Nordmenns konsum i utlandet, som omfatter deres utgifter på reiser i utlandet, inklusive grensehandel, hadde en volumvekst på over 12 prosent. Dette er sterkeste vekst siden 2006. Utlendingers kjøp i Norge økte med 6,5 prosent, etter nedgang på 7 prosent i 2009 og nullvekst i 2008.

Boks 8.2. Spareraten korrigert for varige konsumgoder

I nasjonalregnskapets beregning av husholdningenes sparerate tas det ikke hensyn til at varige konsumgoder yter konsumtjenester utover det året de anskaffes. Det knytter seg et element av investering til kjøp av slike goder, noe som kan ivaretas ved beregning av en såkalt korrigert sparerate. Ved en slik beregning anslås først tjenestekonsumet av varige goder, som defineres som summen av verdiforringelsen og realavkastningen på beholdningen av slike goder. Realavkastningen, som også nyttes til å korrigere inntekt for husholdningene, er satt lik 2,5 prosent.

Varige konsumgoder utenom bolig består av egne transportmidler (hovedsakelig personbiler), møbler, elektriske artikler, briller og ortopedisk utstyr mv, og varige fritidsvarer. Vegdirektoratets tall for registrerte personbiler etter alder har blitt utnyttet for beregning av den tekniske depresieringen av bilbeholdningen. Siden en ikke har tilsvarende tall for andre konsumgoder, har en lagt til grunn samme depresieringsprofil som for personbiler.

Beregningen av verdiforringelsen for varige goder utenom bolig er gjennomført uten at en har brukt observerte data for annenhåndspriser for disse kapitalgodene. Ved beregning av bruktpriene har en gjort en forenkende antagelse om et perfekt fungerende annenhåndsmarked. En slik antagelse gjør det mulig å avlede bruktpriene ut fra kjennskap til den fysiske depresieringen samt priser på nye varige konsumgoder.

Hverken ved beregning av den ordinære eller korrigerte spareraten er omvurdering av verdien på varige konsumgoder innarbeidet i inntektsanslaget. Utviklingen i spareratene må følgelig ses i lys av den omvurdering av realkapitalen som har funnet sted i samme periode.

Tabell 8.2. Utviklingen i husholdningers og ideelle organisasjoners konsum fordelt på hovedgrupper. Volum- og prisendring fra foregående år i prosent

	Mrd. kroner 2010 ¹	Volum- endring		Pris- endring	
		2009	2010	2009	2010
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1072,6	0,2	3,6	2,5	1,9
Konsum i husholdninger	1027,0	0,0	3,7	2,5	1,9
- Varekonsum	521,5	-0,2	4,0	1,6	1,9
- Tjenestekonsum	469,1	0,8	2,3	3,3	2,8
- Hushold. konsum i utlandet	65,3	-6,8	12,3	4,0	-2,9
- Utlendingers konsum i Norge	-28,9	-7,0	6,5	2,6	2,6
Konsum i ideelle organisasjoner	45,6	3,4	2,8	3,6	2,1

¹ Nivå tall i løpende priser.

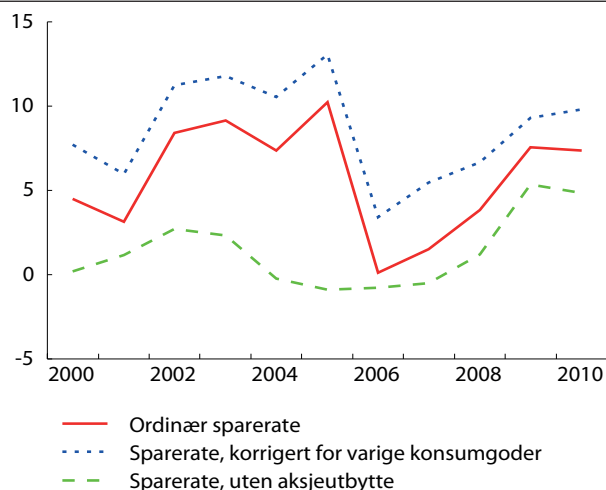
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Uforandret sparerate

Sparingens andel av disponibel inntekt, spareraten, var på 7,4 prosent i 2010.

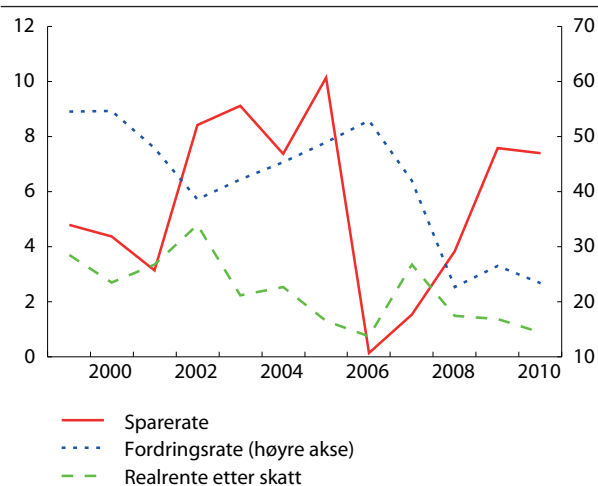
Spareraten gikk mye opp fra 2008 til 2009 hovedsakelig som følge av lav konsumvekst. I 2010 holdt spareraten seg på 2009-nivået, selv om konsumveksten tok seg opp. Dette skyldes at økning i disponibel inntekt mer

Figur 8.1. Husholdningenes sparerate. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 8.2. Sparerate, netto fordringsrate og realrente etter skatt. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

enn kompenserte for konsumveksten. I dette sparebegrepet er det lagt til grunn at alle varige konsumgoder utenom bolig blir konsumert i det samme året som de kjøpes, og dermed ikke generer sparing.

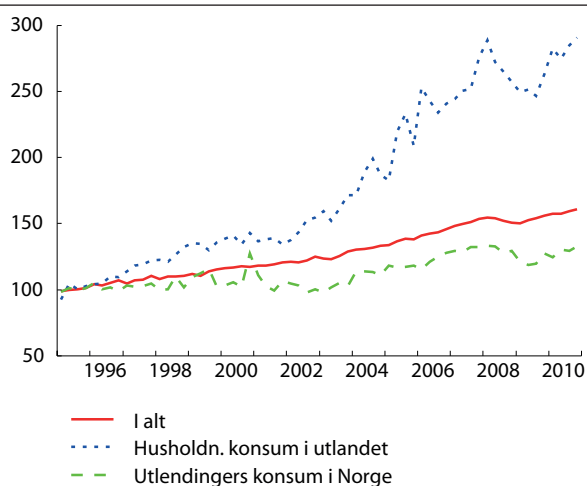
Kjøp av varige konsumgoder kan alternativt betraktes som investering og inkluderes i sparebegrepet. En kan da beregne en korrigert sparerate (se boks 8.2). Denne er beregnet til henholdsvis 9,3 prosent og 9,7 prosent for 2009 og 2010. Transportmidler defineres som varige konsumgoder. Siden kjøp av transportmidler økte sterkt i 2010, var den korrigerte spareraten høyere i 2010 enn i 2009.

Husholdningenes realformue

I følge foreløpige anslag gikk husholdningenes realformue opp med 2,7 prosent fra 2009 til 2010.

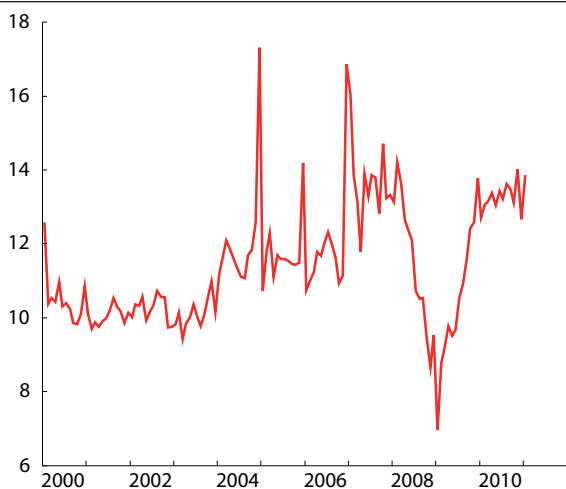
Med realformue menes her husholdningenes faste realkapital deflatert med prisindeksen for konsum. Dette formuesbegrepet viser kjøpekraften som husholdningenes formue utgjør, og ikke volumutviklingen

Figur 8.3. Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner. Sesongjustert. 1995=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 8.4. Førstegangsregistrerte personbiler. 1 000. Sesongjustert

Kilde: Vegdirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

av realkapitalen. Rundt 88 prosent av den faste realkapitalen til husholdningene består av boliger, resten er annen realkapital som brukes i produksjonen utført av personlig næringsdrivende. Finanskapitalen er ikke med i denne størrelsen. Bak denne utviklingen lå en vekst i boligformuen på 2,9 prosent. Beregningen av realformuen er basert på anskaffelseskostnader og størrelsen er ikke justert for endringer i markedsprisene.

8.3. Finansformue og gjeld

Foreløpige tall fra det finansielle sektorregnskapet viser at husholdninger og ideelle organisasjoners nettofinansinvesteringer gikk fra å være 8 milliarder kroner i 2009 til å bli -20 milliarder kroner i 2010. (Se også temaboks 8.1 som diskuterer måling av finansinvestering.) Det siste året økte gjeldsopptaket med knapt 23 milliarder kroner, samtidig som investeringene i finansielle eiendeler falt med 5 milliarder kroner. I 2010 tok husholdningene opp gjeld for knapt 141 milliarder kroner, mens de finansielle investeringene er beregnet til 121 milliarder kroner.

Den finansielle uroen og krisen høsten 2008 påvirket i stor grad husholdningenes finansielle stilling i 2008 og 2009. Fallende markedskurser bidro til en sterk nedgang i verdien av den finansielle nettoformuen. Husholdningene ble forsiktige og konsoliderte sin finansielle stilling gjennom å spare mer. Spesielt falt gjeldsveksten kraftig i perioden fra 2. kvartal 2008 til 2. kvartal 2009. Fallet i gjeldsveksten stoppet imidlertid opp i andre halvår av 2009 og vekstratene flatet ut. Denne avventende holdningen fortsatte inn i 2010 med marginale endringer i gjeldsveksten selv om veksten tok seg noe opp igjen på slutten av året. Samtidig har kursutviklingen på børsene bidratt til at en stor del av nedgangen i nettoformuen i perioden fra og med 3. kvartal 2007 til og med 1. kvartal 2009 ble hentet inn i løpet av 2010.

Gjelda øker igjen mer enn inntektene

Utviklingen i fordrings- og gjeldsratene illustrerer hovedbildet. Både fordringer og gjeld økte moderat gjennom 2010, men begge disse finansielle beholdningsstørrelsene økte mer enn økningen i disponibel inntekt. Husholdningenes gjeldsrate ble beregnet til 205,0 prosent av disponibel inntekt ved utgangen av 2010 og dette var 2,0 prosentpoeng høyere enn ved utgangen av året før. Fordringsraten ble beregnet til 231,2 prosent, som utgjør en økning på 2,5 prosentpoeng i løpet av det siste året. Utviklingen bidro til at nettoformuen i prosent av disponibel inntekt (nettofordringsraten) gikk opp 0,5 prosentpoeng til 26,2 prosent. Husholdningenes finansielle nettoformue utgjorde 301 milliarder kroner ved utgangen av 2010 mot 281 milliarder ved utgangen 2009. Nettogevinsten på 40 milliarder kroner og negative nettofinansinvesteringer forklarer økningen.

Økt gjeldsvekst hos husholdningene

Det siste året har gjeldsveksten ligget stabilt i underkant av 6 prosent frem til 3. kvartal, men steg igjen til 6,3 prosent ved utgangen av 2010. Det var særlig utviklingen i annen gjeld som bidro til økningen. Gjeldsveksten falt kraftig i forbindelse med finanskrisen og vekstratene ble nesten halvert i løpet av 2008. Gjeldsopptaket nådde et foreløpig toppunkt på 210 milliarder kroner i 2007 som innebar en gjeldsvekst på 12 prosent. Det foreløpige toppunktet for gjeldsraten ble nådd ved utgangen av 2. kvartal 2008, da gjelden ble beregnet til 207,1 prosent av disponibel inntekt. Det forrige toppunktet ble nådd ved utgangen av 1988 da gjeldsraten ble tallfestet til vel 165 prosent. Dette var etter en periode med historisk høy gjeldsvekst. For eksempel ble gjeldsveksten beregnet til 26,2 prosent i firekvartalsperioden fra og med 3. kvartal 1985 til og med 2. kvartal 1986.

Gjeldsutviklingen påvirkes blant annet av renteutviklingen, endringer i boligmarkedet og av tilgangen på kreditt. Fra 2009 til 2010 steg boligprisene med 8,3 prosent (se avsnitt 8.4) og omsetningen tok seg opp i forhold til året før. Det siste året har bankene ifølge Norges Banks utlånsundersøkelse strammet inn sin

Tabell 8.3. Finansregnskap for husholdninger og ideelle organisasjoner. Milliarder kroner

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Transaksjoner							
<i>Investeringer i finansielle eiendeler</i>	159	225	116	131	102	126	121
Sedler, mynt og bankinnskudd	29	37	57	65	61	23	43
Sertifikater og obligasjoner	3	4	-2	-6	-6	-2	-2
Noterte aksjer og grunnfondsbevis	-2	-14	-9	-9	4	5	4
Verdipapirfondsandeler	0	33	-14	-1	-15	12	2
Forsikringstekniske reserver	53	59	56	44	49	71	63
Utlån, andre fordringer og unoterte aksjer	76	107	28	39	9	17	11
<i>Gjeldsopptak (nye lån minus avdrag)</i>	140	168	185	210	125	118	141
Lån i banker og andre finansielle foretak	129	163	170	177	120	120	123
Andre lån og annen gjeld	11	6	15	33	5	-2	18
<i>Nettofinansinvestering</i>	19	57	-69	-80	-23	8	-20
Gevinster, tap og volumendringer							
Andre endringer, netto	22	9	82	13	-140	48	40
Beholdninger ved utgangen av året							
<i>Fordringer</i>	1 776	2 012	2 212	2 369	2 332	2 505	2 663
Sedler, mynt og bankinnskudd	585	622	678	742	805	827	869
Sertifikater og obligasjoner	32	37	37	31	23	20	20
Noterte aksjer og grunnfondsbevis	61	80	87	85	41	68	77
Verdipapirfondsandeler	90	127	129	132	86	122	135
Forsikringstekniske reserver	645	726	805	855	846	932	1 015
Utlån, andre fordringer og unoterte aksjer	363	420	476	524	532	536	546
<i>Gjeld</i>	1 400	1 570	1 757	1 981	2 107	2 223	2 361
Lån i banker og andre finansielle foretak	1 216	1 380	1 551	1 724	1 849	1 963	2 084
Andre lån og annen gjeld	184	190	207	257	258	261	277
<i>Nettofordringer / finansiell nettoformue</i>	376	442	455	388	225	281	301
<i>Memo:</i>							
<i>Fordringer, gjeld og nettofordringer som prosentandeler av disponibel inntekt</i>							
	2. kv. 2009	3. kv. 2009	4. kv. 2009	1. kv. 2010	2. kv. 2010	3. kv. 2010	4. kv. 2010
Fordringsrater, faktiske	227,0	227,0	228,7	230,9	227,7	229,7	231,2
Gjeldsrater, faktiske	203,4	202,4	203,0	202,0	203,7	203,6	205,0
Nettofordringsrater, faktiske	23,6	24,6	25,7	28,9	24,0	26,1	26,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

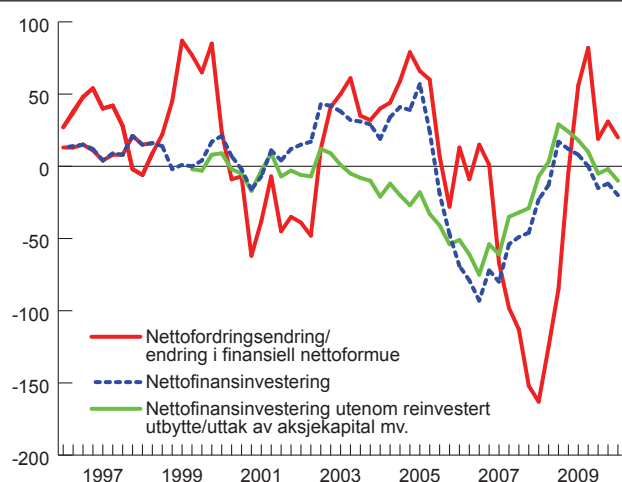
kredittpraksis overfor husholdningene. Det er sannsynlig at innstramningen bidrar til å forklare det svake fallet i veksten i lån fra finansielle foretak som har funnet sted i 2010. Forløpet til kredittindikatoren K2 gjenspeiler utviklingen. K2 måler i hovedsak veksten i utlån til husholdningene fra innenlandske finansielle foretak. Tolvmånedesveksten i kreditt til husholdningene falt fra 6,7 prosent i desember 2009 til 6,5 prosent i desember 2010, etter å ha vært nede på 6,1 prosent i juli 2010.

Økte rammelån og lengre avdragsfrihet

Lån og annen gjeld i banker og andre finansielle foretak utgjør hoveddelen av husholdningenes gjeld. Ved utgangen av 2010 utgjorde gjelden til de finansielle foretakene vel 2 117 milliarder kroner, eller 90 prosent av husholdningenes samlede gjeld. Av dette utgjorde lån med pant i bolig fra banker, kredittforetak, statlige låneinstitutt og forsikringsselskaper 1 669 milliarder kroner og denne gjelden økte med 95 milliarder kroner i løpet av det siste året.

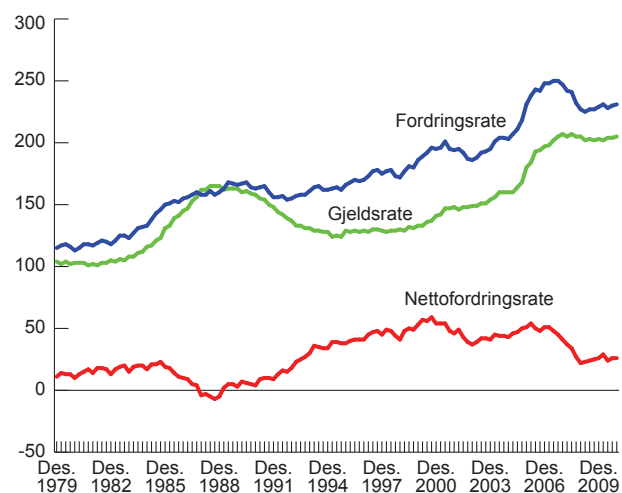
Ved utgangen av 2010 var 95 prosent av lånene med pant i bolig utlån fra banker og kredittforetak i form av nedbetalingslån og rammelån. Et rammelån innvilges med en kredittramme, for eksempel 60 prosent av boligens markedsverdi. Innenfor rammen kan kundene fritt trekke på kreditten og betaling av avdrag kan utsettes til hele rammen er disponert. I løpet av 2010 økte nedbetalingslån med pant i bolig i banker og kredittforetak med 46 milliarder kroner til 1 168 milliarder kroner, mens benyttede rammelån med pant i bolig økte med 51 milliarder kroner til 411 milliarder kroner. Av benyttede rammelån i banker og kredittforetak var hele 99 prosent med avdragsfrihet. Bevilgede rammelån med pant i bolig fra banker og kredittforetak utgjorde 519 milliarder kroner ved utgangen av 2010, som var en økning på 74 milliarder i løpet av 2010. Bevilgningene økte jevnt utover 2010, men økningen var noe lavere i 1. kvartal. Husholdningene hadde ved utgangen av 2010 benyttet 79 prosent av de bevilgede rammene på slike lån i banker og kredittforetak.

Figur 8.5. Husholdninger og ideelle organisasjoner. Nettofinansinvesteringer og nettofordringsendring, sum fire siste kvartaler. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 8.6. Husholdninger og ideelle organisasjoner. Fordringer og gjeld i prosent av disponibel inntekt, faktiske tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 8.7. Husholdninger og ideelle organisasjoner. Vekst siste fire kvartaler i husholdningenes samlede gjeld. Prosent. 4. kv 82-4.kv 10 Tolv månedersvekst i K2-gjeld. Prosent. Des.88-des.10

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Avdragsfrihet i en periode kan også innvilges av långiver for nedbetalingslån med pant i bolig. Låntaker betaler da kun renter på lånet og får således en bedre likviditet. Den opprinnelige lånestolen forblir uendret frem til avdragene begynner å løpe. Ved utgangen av 2010 var 25 prosent av nedbetalingslån med pant i bolig i banker og kredittforetak avdragsfrie.

Husholdningene setter igjen mer penger inn i bankene

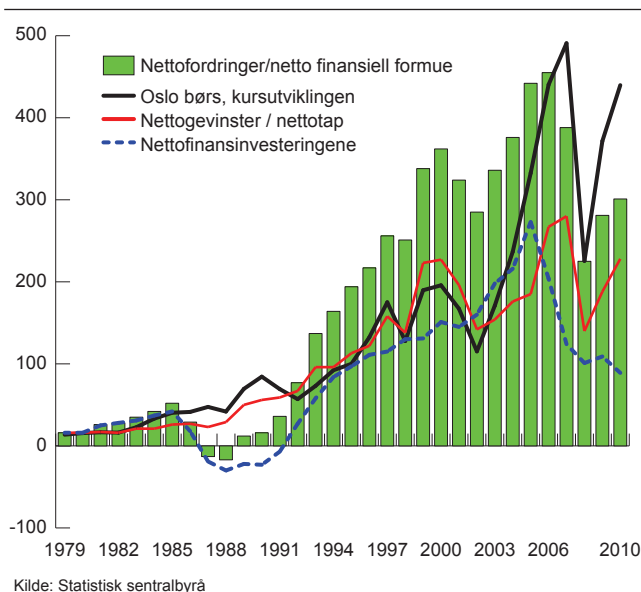
Husholdningenes beholdning av sedler og mynt og bankinnskudd er den nest største fordringsposten på husholdningenes balanse og beløp seg til 869 milliarder kroner ved utgangen av 2010. I perioden fra 2006 til 2008 økte husholdningenes bankinnskudd med om lag 60 milliarder kroner per år. I 2009 falt imidlertid innskuddsøkningen til 23 milliarder kroner for å ta seg opp igjen i 2010. I løpet av det siste året økte husholdningene innskuddene med 43 milliarder kroner. Pengemengdeindikatoren M2 beskriver også utviklingen det siste året. Tolv månedersveksten i husholdningenes pengemengde var 5,7 prosent fram til utgangen av 2010, opp fra 3,4 prosent ved utgangen av 2009. Veksttakten i M2 har økt gradvis i løpet av 2010.

Den store økningen i husholdningenes bankinnskudd i 2006 og 2007 må sees i sammenheng med det betydelige låneopptaket som fant sted i løpet av disse årene. Dette skyldes at økte utlån skaper økte innskudd fordi pengene i første omgang overføres til konti i bank-systemet. Innskuddsøkningen i 2008 skyldes trolig porteføljetilpasninger i forbindelse med finanskrisen på høsten dette året. Det er sannsynlig at husholdningene flyttet midler over i finansielle instrumenter med lavere risiko og større likviditet, som innskudd i innenlandske banker med høy innskuddsgaranti. I 2009 kan husholdningene igjen ha ønsket å ta større risiko som følge av fallende rentenivå og stigende aksjekurser. Men også konsolidering i form av nedbetaling av lån kan ha påvirket innskuddsutviklingen. Framveksten av rammelån med fleksible avdragsbetingelser har trolig stimulert til nedbetaling av gjeld fremfor å sitte med bankinnskudd til lav rente. Husholdningene har trolig ikke endret adferd i større grad i 2010.

Husholdningene fortsetter å investere i noterte verdipapirer

I 2010 notokkjøpte husholdningene noterte verdipapirer for vel 4 milliarder kroner, mot 15 milliarder kroner i 2009. I 2009 og 2010 nettotegnet de verdipapirfundsandeler for henholdsvis 12 og 1,6 milliarder kroner. Til sammenligning innløste husholdningene andeler netto for 15 milliarder kroner i 2008. I 2009 var mesteparten av nettotegningene i aksjefond. I 2010 solgte husholdningene seg ut av aksjefond og penge-markedsfond, mens de kjøpte seg inn i obligasjons- og kombinasjonsfond. I løpet av 2010 kjøpte husholdningene noterte aksjer og grunnfondsbevis for netto 4,5 milliarder kroner, mens de solgte seg ut av sertifikater og obligasjoner for nesten 2 milliarder kroner.

Figur 8.8. Husholdninger og ideelle organisasjoner. Endringer i finansiell nettoformue og kursutviklingen på Oslo børs. Akkumulert utvikling i milliarder kroner og årsindeks (1995=100)

Børsnoterte aksjer og verdipapirfondsandeler - verdiøkning i 2009 og 2010

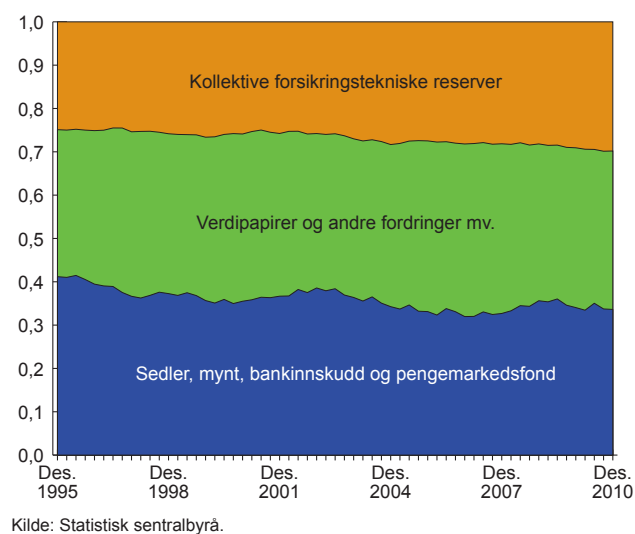
Verdien på husholdningenes beholdning av børsnoterte aksjer nådde en foreløpig toppnotering ved utgangen av 2. kvartal 2007 med 83 milliarder kroner. Dette utgjorde 3,6 prosent av den samlede finansielle porteføljen på det aktuelle tidspunktet. Beholdningsverdien falt deretter, hvor særlig kursfallet høsten 2008 bidro til å redusere den. Porteføljen ble mer enn halvert, til 37 milliarder kroner ved utgangen av året. Verdien har steget igjen de to siste årene, i takt med utviklingen i børskursene. Ved utgangen av 2010 hadde verdien av husholdningenes børsnoterte aksjer økt til 65 milliarder kroner. I løpet av det siste året bidro kursstigning til å trekke opp verdien med 4 milliarder kroner. Børsnoterte aksjer utgjorde 2,5 prosent av de finansielle eiendelene ved utgangen av året.

Verdipapirfondsandeler utgjør det største børsnoterte verdipapiret i husholdningenes portefølje. Ved utgangen av 2010 beløp beholdningen seg til 135 milliarder kroner, som var 5,1 prosent av de samlede finansielle fordringene. I løpet av året økte verdien med 13 milliarder kroner og av dette bidro økte kurser med vel 11 milliarder kroner.

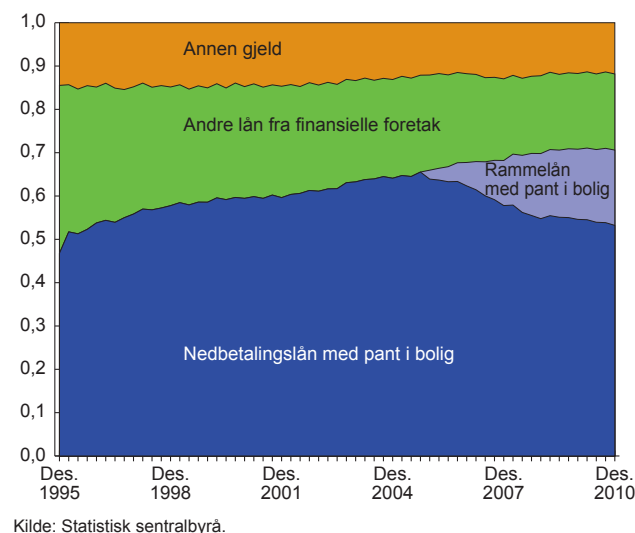
Finansformuen øker igjen

Den finansielle nettoformuen har vært sterkt påvirket av utviklingen i verdipapirmarkedene. Figur 8.8 viser aksjekursutviklingen på Oslo børs sammenlignet med endringene i den finansielle nettoformuen. Den finansielle uroen slo inn i husholdningenes økonomi fra og med andre halvår 2007, og ved utgangen av 2008 var den finansielle nettoformuen på sitt laveste nivå siden 1996. I perioden fra utgangen av 2. kvartal 2007 til og med 1. kvartal 2009 tapte husholdningene 180 milliarder kroner i valuta- og verdipapirmarkedene. I de tre siste kvartalene av 2009 og frem til utgangen av 2010

Figur 8.9. Husholdninger og ideelle organisasjoner. Fordringenes sammensetning, andeler av samlede fordringer

Figur 8.10. Husholdninger og ideelle organisasjoner. Gjeldens sammensetning, andeler av samlet gjeld

har husholdningene fått nettogevinsten på 105 milliarder kroner, og har således hentet inn nesten 60 prosent av tapet under den finansielle uroen. Anslaget for utgangen av 2010 er imidlertid beheftet med usikkerhet.

Store endringer i den finansielle porteføljen

Sammensetningen av husholdningenes fordringer har endret seg betydelig over de 15 siste årene. I figur 8.9 er de finansielle eiendelene delt opp i tre hovedgrupper av finansobjekter. I særlig grad har forsikringstekniske reserver (hovedsakelig kommunale og private tjenestepensjoner) økt sin andel av den finansielle porteføljen i perioden. Finansobjektet omfatter både reserver i livs- og skadeforsikring, men domineres av forsikringsmessige avsetninger i privat livs- og pensjonsforsikring utenom folketrygden (94 prosent av totale reserver), som skal dekke fremtidige livspolise- og pensjonsutbetalinger i individuelle og kollektive ordninger. De kollektive forsikringsreservene utgjør hoveddelen av reservene i livs- og skadeforsikring (70 prosent av totale reserver).

Temaboks 8.1. Husholdningenes netto finansinvesteringer i inntekts- og finansregnskapet

Nettofinansinvestering er en sentral størrelse i nasjonalregnskaps-systemet og representerer sammenhengen mellom det «ikke-finansielle» og det «finansielle» regnskapet. I teorien skal nettofinansinvestering være en identiske tallstørrelse i inntekts- og finansregnskapet, men erfaringene viser at de to anslagene avviker. De observerte avvikene for nettofinansinvesteringene skyldes feil og mangler i begge regnskapene. I nasjonalregnskapslitteraturen beskrives denne identiteten som en av de vanskeligste sammenhengene å tallfeste og problemstillingen opptrer i alle lands nasjonalregnskap.

Det er neppe tilfeldig at problemene med mangel på sammenhenger i nasjonalregnskapet er større i perioder med store svingninger i økonomien slik vi har opplevd de to til tre siste årene. Avveiningen mellom nøyaktig statistikk og aktuell, men foreløpig statistikk er krevende. Foreløpig statistikk kan bli revidert i betydelig grad etter hvert som mer og bedre informasjon innarbeides og det er en tendens til at avviket mellom inntekts- og finansregnskapet blir mindre over tid når nye regnskapsversjoner publiseres. Avviket for året 2009 som nå er anslått til 38 milliarder kroner mot 62 milliarder kroner for ett år siden illustrerer poenget. Dette er imidlertid til liten hjelp for analysearbeid og beslutninger som må baseres på den foreløpige statistikken som foreligger på beslutningstidspunktet. Store avvik skaper usikkerhet omkring vurderinger av utviklingstrender og status for husholdningenes økonomi. I særlig grad berører problemstillingen vurderinger av husholdningenes sparing.

Tiltakende avvik for nettofinansinvesteringene i 2009 og 2010

De foreløpige tallene for husholdningenes nettofinansinvesteringer i nasjonalregnskapet er illustrert i figur 8.11. Figuren viser nettofinansinvesteringene summert over de fire siste kvartalene i 7-årsperioden fra 4. kvartal 2003 til 4. kvartal 2010. I første del av 7-årsperioden viser inntekts- og finansregnskapet et nokså sammenfallende hovedbilde av nettofinansinvesteringene. I siste del av perioden, fra og med 2. halvår 2009, har avviket mellom de to regnskapene vokst i betydelig grad.

Nettofinansinvesteringene i 2010 er beregnet til -20 milliarder kroner i finansregnskapet, som er 71 milliarder kroner lavere enn i inntektsregnskapet. Problemstillingen er beskrevet i tabellen nedenfor, som viser sammenhengen mellom husholdningenes tilgang av midler i form av disponibel inntekt og gjeldsopptak på den ene siden og anvendelse av midlene til konsum og investeringer på den andre siden. I figur 8.12 er utviklingen for 4-kvartalssummene i perioden fra 4. kvartal 2003 til 4. kvartal 2010 illustrert. Av figuren fremgår det at tilgangen på midler har utviklet seg sterkere enn anvendelsen av de samme midler i siste del av perioden. I tabellen fremkommer dette som «penger som ikke har anvendelse» i nasjonalregnskapet.

Noen forklaringsfaktorer

Nettofinansinvesteringene beregnes etter to ulike metoder i nasjonalregnskapssystemet. Prinsipielt har vi følgende to sammenhenger:

• Inntektsregnskapet

Nettofinansinvestering = disponibel inntekt mv – konsum – nettoinvesteringer i ikke-finansiell kapital

• Finansregnskapet

Nettofinansinvestering = utgangsbalanse – inngangsbalanse – nettogevinster / tap mv

De to metodene benytter forskjellige kildestatistikker. Viktig kildestatistikk (blant annet bank- og verdipapirstatistikk) for finansregnskapet foreligger på endelig form etter kort tid. Dette gjør det mulig å utarbeide såkalte endelige versjoner av finansregnskapet tidligere enn det som er tilfelle for inntektsregnskapet, hvor endelig kildestatistikk har lengre produksjonstid. Manglende statistikk må erstattes med anslag og estimater. Slike foreløpige data kan på senere tidspunkt forårsake betydelig revisjoner når mer fullstendig statistikk foreligger. Saldoposten nettofinansinvestering er en spesielt sårbare størrelse, fordi den er en marginal restpost som er beregnet på basis av differansen mellom store aggregater i begge regnskapene. Selv relative små feil i disse aggregatene kan skape betydelige støy for beregningene av finansinvesteringene i nasjonalregnskapet.

Husholdningene er den eneste innenlandske institusjonelle sektoren uten egen regnskapsstatistikk og sektoren må derfor tallfestes enten via statistikk for andre sektorer eller fra administrative registre som inneholder opplysninger om husholdningene. Beregningene i inntekts- og finansregnskapet vil derfor avhenge av hvor godt denne «indirekte» statistikken reflekterer husholdningenes inntekter, utgifter, fordringer og gjeld. Hull i statistikkssystemet skaper spesielle problemer for tallfesting av husholdningenes økonomiske relasjoner overfor ikke-finansielle foretak og utlandet. I særlig grad er det utfordrende å beregne konsumutgifter og finansielle investeringer i utlandet. Her er data for internetthandel overfor utlandet med varer, tjenester og finansielle eiendeler svært ufullstendige og bidrar trolig til avviket. Det knytter seg også utfordringer til beregninger av transaksjonenes markedsverdier der hvor de mangler. Et eksempel er husholdningenes eie av unoterte aksjer som ikke er registrert i Verdipapirsentralen.

Tiltak og prosjekter

SSB har satt i gang en rekke tiltak for å forbedre tallfestingen av husholdningenes økonomi i nasjonalregnskapet. Et av prosjektene undersøker mulighetene for å få bedre data for bruk av kredittkort i utlandet og på nettbasert handel via utenlandske servere. I denne sammenhengen vurderes tolldeklarasjonsopplysninger for mindre varekjøp fra utlandet. Det pågår også et arbeid med å forbedre uttaket av data fra aksjonær- og valutaregisteret. Dette vil gi vesentlige bidrag til beregningene av innenlandske unoterte aksjer og anskaffelser av finansielle eiendeler i utlandet. Et annet viktig pågående prosjekt er etablering av en ny institusjonell sektorklassifisering for nasjonalregnskapet, som vil gi samme avgrensning av husholdningene i hele statistikkssystemet.

Husholdningene og ideelle organisasjoner. Inntekter, finansiering, konsum og investeringer. Årstall. Milliarder kroner

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Tilgang på midler / finansiering	985	1085	1065	1162	1150	1211	1294
Disponibel inntekt mv ¹	845	917	881	951	1025	1093	1153
Gjeldsøkning	140	168	185	210	125	118	141
Anvendelse av midler	986	1101	1054	1135	1144	1173	1223
Konsum	786	826	882	940	989	1015	1072
Nettoinvesteringer i ikke-finansielle kapital	41	49	56	64	53	32	30
Nettoinvesteringer i finansielle eiendeler	159	225	116	131	102	126	121
Avvik / ikke anvendte midler	-1	-15	12	27	6	38	71
Memo							
Nettofinansinvesteringer i inntektsregnskapet	18	42	-57	-53	-17	46	51
Nettofinansinvesteringer i finansregnskapet	19	57	-69	-80	-23	8	-20

¹ Disponibel inntekt medregnet korreksjon for sparing i pensjonsfond og kapitaloverføringer, netto

Boks 8.3. Kort om husholdningenes finansielle balanse

Fordringer og gjeld

Den finansielle balansen viser en sektors finansielle stilling ved utgangen av en periode. På balansens fordringsside finner vi de finansielle eiendelene. Husholdningenes fordringer omfatter sedler og mynt, bankinnskudd, obligasjoner og sertifikater, aksjer og andeler, forsikringstekniske reserver, utlån og andre fordringer. Balansens gjeldsside domineres av lån fra finansielle foretak (statlige låneinstitutt, banker, kredittforetak mv.) I tillegg til lånegjeld har husholdningene annen gjeld.

Nettofordringer

Nettofordringene beskriver husholdningenes netto finansielle formue ved utgangen av perioden. Nettofordringene beregnes som differansen mellom fordringer og gjeld.

Aksjer

Hovedobjektet aksjer omfatter børsnoterte og unoterte aksjer. Børsnoterte aksjer behandles i finansregnskapet på basis av løpende VPS-statistikk som gir markedsverdier både for beholdninger og transaksjoner. For unoterte aksjer registrert i VPS foreligger omsetningspriser som kan benyttes til å anslå markedsverdier. Unoterte aksjer utenfor VPS er i hovedsak vurdert til pålydende verdi i finansregnskapet.

Forsikringstekniske reserver

Det norske trygde- og pensjonssystemet kan deles i to hoveddeler; den offentlige obligatoriske folketrygden og livs- og pensjonsforsikringer utenom folketrygden som inngår på husholdningenes balanse. De individuelle og kollektive ordningene utenfor folketrygden er fonderte ordninger som

forvaltes av livsforsikringsselskapene og pensjonskassene. Reservene i livs- og pensjonsforsikring omfatter fondsmidler avsatt gjennom ordningene for å dekke fremtidige utbetalinger. Hoveddelen av reservene er knyttet til de kollektive ordningene som omfatter både ytelsesbaserte og innskuddsbaserte private og kommunale tjenestepensjoner.

I de forsikringstekniske reservene inngår også premie- og erstatningsreserver i skade-forsikring. Premiereservene omfatter forskuddsbetalte premier, mens erstatningsreservene omfatter midler knyttet til inntrufne hendelser, hvor erstatningene enda ikke er kommet til utbetaling.

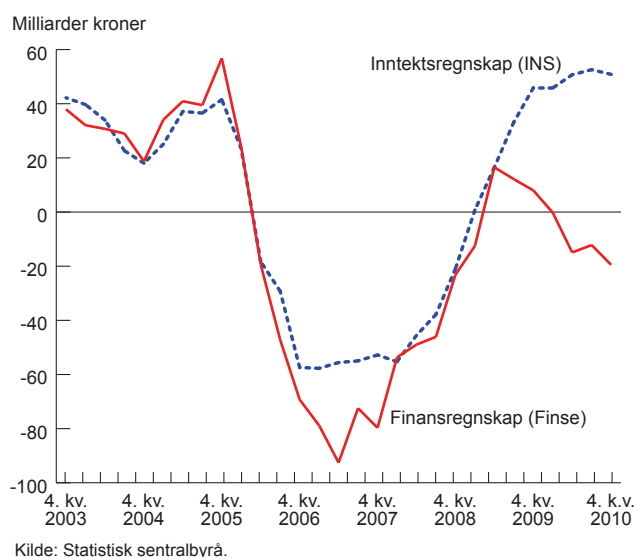
I nasjonalregnskapet betraktes de forsikringstekniske reservene i livs- og skadeforsikring som husholdningenes eiendeler / formue.

Andre lån og andre fordringer og gjeld

Andre lån på balansens fordringsside omfatter utlån til andre sektorer. Andre lån på balansens gjeldsside omfatter lån fra ikke-finansielle foretak og offentlig forvaltning, samt finansforetak i utlandet. Blant annet omfatter finansobjektet husholdningenes lånegjeld i statens pensjonskasse som tilhører statsforvaltningen i nasjonalregnskapet.

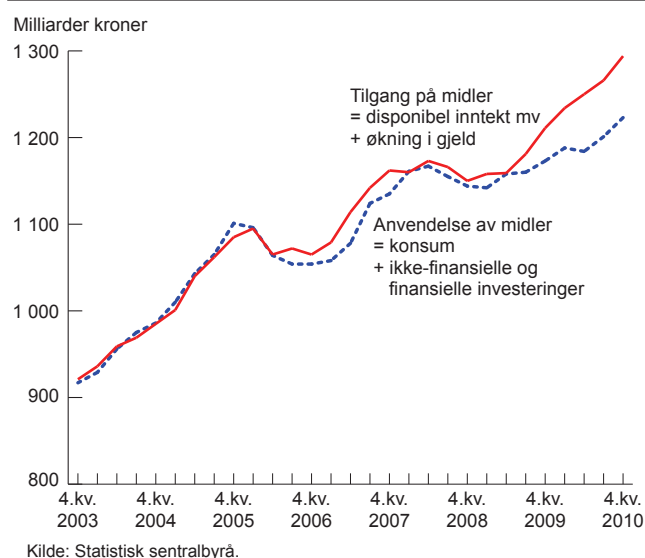
Andre fordringer og gjeld omfatter kortsiktige fordrings- og gjeldsforhold. Finansobjektet omfatter skattefordringer og skattegjeld, finansiell verdi av fast eiendom i utlandet eid av innlendinger og finansiell verdi av innenlandsk fast eiendom eid av utlendinger, påløpte ikke-mottatte renter og påløpte ikke-betalte renter, feriepengekrav og leieboerinnskudd mv.

Figur 8.11. Husholdninger og ideelle organisasjoner. Netto finansinvesteringer i nasjonalregnskapet. Siste fire kvartaler. Milliarder kroner

De kollektive reservene har økt sin andel av porteføljen fra 25 prosent ved utgangen av 1995 til 30 prosent ved utgangen av 2010. En forklaringsfaktor bak økningen er den demografiske utviklingen. I denne 15-årsperioden har pensjonistkullene vært tildels små, mens gruppen av kommende pensjonister har økt betydelig etter hvert som de store barnekullene fra etterkrigsårene har nærmet seg pensjonsalder. Utviklingen har gitt store

Figur 8.12. Husholdninger og ideelle organisasjoner. Inntekter, finansiering, konsum og investeringer. Siste fire kvartaler. Milliarder kroner

premieinnbetalinger til de kollektive ordningene samtidig som utbetalingene av pensjoner mv har vært relativt moderate. Ettersom ytelsesbaserte tjenestepensjoner har dominert de kollektive ordningene i 15-årsperioden har et stigende lønnsnivå blant kommende pensjonister trolig også bidratt til å øke de kollektive reservenes andel av den finansielle porteføljen. Dette skyldes at reservene reguleres i forhold til lønnsnivået.

Tabell 8.4. **Andel husholdninger etter størrelse på gjeld i forhold til samlet inntekt. Prosent**

	1990	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ingen gjeld	28	23	23	22	22	22	21	20	20	18	17	17	17	17
Gjeld 2-3 ganger inntekt	9	9	9	8	9	10	10	11	12	13	14	14	14	14
Gjeld større enn 3 ganger inntekt														
Alle husholdninger	6	7	6	6	6	6	7	8	9	10	12	13	14	14
Enslige under 45 år	13	14	11	11	13	12	12	14	15	17	20	22	22	21
Par uten barn, eldste person under 45 år	7	10	9	5	7	8	10	10	13	15	20	23	25	23
Par med barn 0-6 år	9	6	7	6	5	7	8	11	12	13	16	19	21	21
Par med barn 7-17 år	6	6	4	5	6	6	5	6	7	9	9	11	11	11
Mor/far med barn 0-17 år	8	7	9	8	7	10	10	12	12	18	19	21	22	22

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Den største endringen i den finansielle porteføljen finner vi imidlertid for sedler, bankinnskudd og andeler i pengemarkedsfond. Bankinnskudd mv var den største gruppen av finansobjekter i 1995 med en andel på 41 prosent av de finansielle eiendelene. Andelen falt med 7 prosentpoeng i løpet av 15-årsperioden til 34 prosent ved utgangen av 2010. Utviklingen kan forklares av et stadig bredere finansielt produktspekter, som har gitt nye muligheter for plassering av ledige midler, men også lave renter på bankinnskudd har gjort det mindre attraktivt å ha store innskudd, spesielt i siste del av perioden. Den siste objektsgruppen i figur 8.9 omfatter verdipapirer, verdipapirfondsandeler utenom andeler i pengemarkedsfond, andre fordringer og øvrige forsikringstekniske reserver. Verdipapirer og andre fordringer mv utgjorde 34 prosent av porteføljen ved utgangen av 1995. Gruppen omfatter noterte verdipapirer som vil være sterkt påvirket av endringer i markedskursene. Dette kan forklare utviklingen i objektsgruppens andel de siste 2 til 3 årene. Ved utgangen av 2010 utgjorde verdipapirer og andre fordringer mv knapt 37 prosent av de samlede fordringene til husholdningene.

Husholdningene låner med pant i boligen

Det største porteføljeskiftet i husholdningenes gjeld de siste 15 årene har skjedd for gjeld til finansielle foretak. De siste 15 årene har andelen av lån med pant i bolig i banker, kredittforetak, statlige låneinstitutt og forsikringsselskaper økt fra 47 prosent til 71 prosent av samlet gjeld. Årsaken er særlig at rammelån med pant i bolig har blitt et populært låneprodukt. Slike produkter gjør det lettere å låne på boligformuen for ulike formål. Siden rentebetingelsene for lån med pantesikkerhet i bolig er lavere enn for lån uten sikkerhet, er rammelån med pant i bolig en attraktiv finansieringskilde for eksempel til kjøp av varige konsumgoder som biler og fritidsbåter. Rammelån har de siste årene vokst langt raskere enn ordinære boliglån.

Gjeldens fordeling

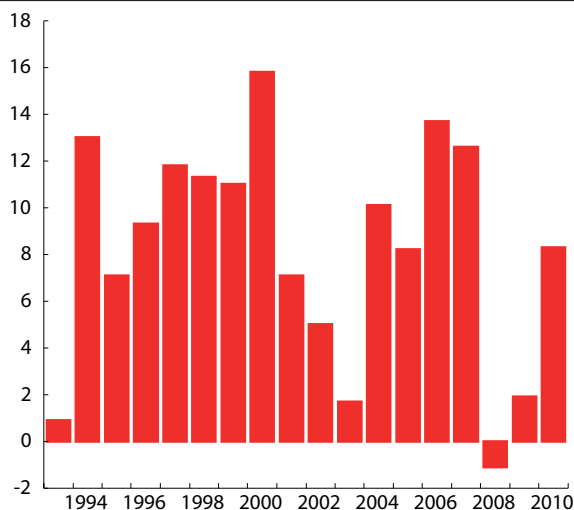
Gjeldsbelastningens fordeling er viktig for å kartlegge husholdningenes sårbarhet i forhold til renteøkninger. Informasjon om hvordan gjelden fordeler seg hentes fra inntektsstatistikken, og siden denne hovedsakelig bygger på resultater fra ligningen, er de siste tallene fra 2008.

Det er økning i andelen husholdninger med høy gjeldsgrad. I 1990 hadde 15 prosent av husholdningene en gjeld som var minst dobbelt så stor som samlet husholdningsinntekt før skatt. Denne andelen var på 28 prosent i 2008, og dette er uendret fra 2007. 14 prosent av husholdningene hadde en gjeld som var mer enn tre ganger større enn samlet husholdningsinntekt i 2008, mens tilsvarende andel i 1990 var 6 prosent. I alt 28 prosent av husholdningene var gjeldfrie i 1990. Denne andelen har vært på 17 prosent i perioden fra 2005 til 2008, se tabell 8.4.

Den yngre delen av befolkningen har høyest gjeld i forhold til inntekt, som både skyldes låneatferd og inntektsnivå. Denne gruppen tar opp stor gjeld til førstegangs boligkjøp, samtidig som at yrkesinntekten er lavest i begynnelsen av den yrkesaktive perioden. Blant husholdninger der hovedinntektstakeren er under 45 år hadde 40 prosent av husholdningene en gjeld som utgjorde mer enn to ganger inntekten i 2008. Tilsvarende andel i 1990 var 24 prosent. I denne aldersgruppen er også en del studenter med på å trekke opp andelen med høy gjeld i forhold til inntekt. Tabell 8.4 viser at andelen husholdninger med gjeld som er større enn tre ganger inntekten har økt mest for yngre par, par med små barn og aleneforeldre. I disse gruppene har andel husholdninger med gjeld som er større enn tre ganger inntekten omtrent tredoblet seg på ti år. Tabellen viser imidlertid at det blant yngre par er en liten nedgang i andelen med relativt høy gjeld fra 2007 til 2008. For alle husholdninger sett under ett er andelen med gjeld større enn tre ganger inntekten på 14 prosent. Dette er uendret fra 2007. I husholdninger der hovedinntektstaker er over 55 år hadde 4 prosent gjeld som var mer enn dobbelt så stor som inntekten i 1990. Denne andelen har økt til 13 prosent i 2008. Tilsvarende var 30 prosent av husholdningene i denne aldersgruppen gjeldfrie i 2008, mens dette var tilfelle for 54 prosent av husholdningene i 1990.

Så langt har vi ikke tatt hensyn til at husholdningene varierer i størrelse, og at dette kan påvirke deres evne til å betjene gjeld. Husholdninger med lav inntekt etter skatt per forbruksenhet har rimeligvis en relativ lav andel av total gjeld i husholdningene, da deres låneevne er relativt liten (begrepet inntekt etter skatt per forbruksenhet er forklart i boks 8.4). Men disse

Figur 8.13. Boligprisindeksen, årsvekst

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

husholdningene har fått en stadig større andel av samlet gjeld. De 20 prosent av husholdningene med lavest inntekt hadde 6,5 prosent av husholdningers totale gjeld i 2008. I 1994 var tilsvarende andel 5,3 prosent. De 20 prosent av husholdningene med høyest inntekt etter skatt per forbruksenhet stod for vel 39 prosent av den totale gjelden i 2008, mot 41 prosent i 1994.

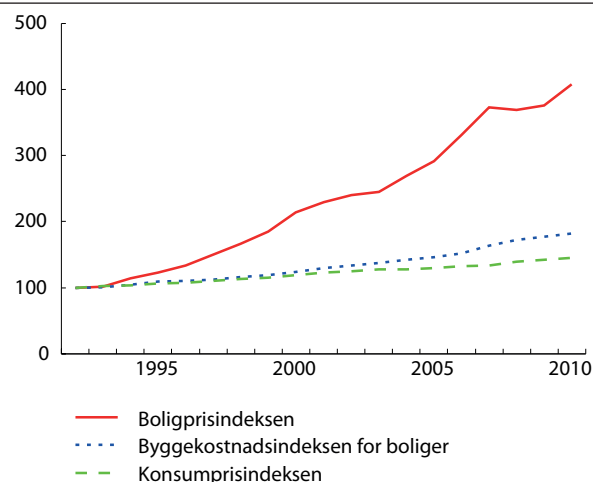
Samtidig som gjelden har økt har også realinntekten økt. Med økt realinntekt har husholdningene mer å gå på utover "nødvendige utgifter". Dette har betydning for husholdningenes evne til å betjene gjeld, i tillegg til at renteutviklingen betyr mye.

8.4. Boligmarkedet

Boligprisene i Norge var ved utgangen av 2010 nesten 7 prosent høyere enn toppnivået i andre kvartal 2008, før finanskrisen slo inn for fullt. Etter at de nådde sitt bunnpunkt ved utgangen av 2008, har boligprisene stort sett økt. I løpet av de to siste kvartalene i 2010 har det imidlertid vært tegn til en viss utflating av boligprisene. Eiendomsmeglernes månedlige prisstatistikk viser en økning i gjennomsnittlige boligpriser på 0,9 prosent fra desember 2010 til januar 2011 når man tar hensyn til normale sesongsvingninger. Hvordan prisene vil utvikle seg videre i 2011 er usikkert og henger bl.a. sammen med renteutviklingen, lønnsvekst og nybygging.

Statistisk sentralbyrå startet å måle utviklingen i boligpriser i 1992, og som vist i figur 8.14 ble det i de 15 påfølgende årene registrert vekst i de årlige boligprisene. Den høyeste årsveksten var i 1999, da boligprisene steg med nesten 16 prosent i forhold til året før. I 2008 ble det for første gang registrert nedgang i prisene i forhold til året før. Deretter fulgte et år med moderat årsvekst i boligprisene, mens prisene for 2010 i gjennomsnitt var 8,3 prosent høyere enn i 2009.

Figur 8.14. Boligpriser, byggekostnader og konsumpriser. Indekser. 1993=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Siden 1992 har boligene i gjennomsnitt økt mer enn fire ganger i verdi, noe som er langt mer enn de fleste andre varer. Som vi ser av figur 8.14 har konsumprisindeksen til sammenligning steget med 45 prosent i samme periode, mens byggekostnadsindeksen har hatt en økning på 82 prosent. Byggekostnadsindeksen måler prisutviklingen på entreprenørenes innsatsfaktorer i selve boligbyggingen, og reflekterer altså hverken utviklingen på tomtepriser eller boligprodusentenes fortjenestemargin.

Det selges ofte flere boliger i tider med stigende boligpriser ettersom forventningene om gevinst på boligkjøpet, realisert eller urealisert, da er større enn ellers. Fra 2000 til 2007 var det på årsbasis en forholdsvis jevn økning i antall tinglyste boligeiendommer i Norge. Mellom 2007 og 2008 var det imidlertid en nedgang på 9,6 prosent i antall boliger i fritt salg, fra vel 81 000 i 2007 til 73 000 i 2008. Nedgangen fortsatte i 2009, men det ser ut til at trenden snudde i 2010. I løpet av de tre første kvartalene i 2010 ble det solgt flere boligeiendommer enn samme periode i 2009. I tredje kvartal 2010 var antall omsetninger på samme rekordhøye nivå som i tredje kvartal 2007.

Når det gjelder boligbygging viser den underliggende trenden at et rekordhøyt igangsettningsnivå i 2006 og 2007 sank til et bunnivå sommeren 2009. I 2010 ble det registrert igangsetningstillatelse for vel 21 200 boliger, noe som er 8,8 prosent flere enn i 2009. Det er likevel fortsatt nesten 35 prosent under toppnivået. For mer omtale av byggevirksomheten vises det til avsnitt 6.4.

Boligprodusentenes forening melder i sin boligmarkedsanalyse for 2010 om salgs- og igangsettningsnivåer som er under gjennomsnittet for de siste ti årene. Det rapporteres om en vekst i igangsetting og salg av boliger i fjerde kvartal 2010 sammenlignet med samme kvartal i 2009 og 2008, spesielt når det gjelder leilighetsmarkedet.

Tabell 8.5. Gjennomsnittlig pris per kvadratmeter boareal, fylke og storby, 2010. Kroner

Fylke	Selveier		Borettslag	
	Eneboliger	Småhus	Blokk-leiligheter	Blokk-leiligheter
I alt	17 930	22 918	34 279	28 606
Østfold	15 346	14 679	22 223	19 019
Akershus	22 692	26 321	32 330	28 157
Oslo	35 100	36 552	42 264	35 565
Hedmark	12 590	16 805	20 180	19 826
Oppland	12 706	16 817	22 258	21 348
Buskerud	16 273	17 751	24 873	20 691
Vestfold	17 533	16 884	24 040	20 684
Telemark	13 934	13 982	20 411	16 863
Aust-Agder	16 056	16 805	24 075	23 632
Vest-Agder	17 826	19 743	29 089	28 035
Rogaland	21 125	25 764	34 014	32 512
Hordaland	19 842	22 546	33 359	28 810
Sogn og Fjordane	12 993	17 684	22 603	17 765
Møre og Romsdal	13 970	18 768	23 766	21 454
Sør-Trøndelag	18 043	22 638	33 161	28 851
Nord-Trøndelag	11 189	13 710	23 609	18 775
Nordland	14 139	16 623	22 602	21 932
Troms-Romsa	17 404	22 969	28 426	25 665
Finnmark-Finnmárku	15 191	14 614	25 476	21 181
Stavanger	29 118	29 357	38 935	36 967
Bergen	24 524	24 125	34 822	29 080
Trondheim	22 660	23 822	34 103	28 965
Tromsø	22 237	24 911	29 976	26 987

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Geografiske variasjoner

Prisnivået på boliger varierer betydelig mellom de ulike regionene i Norge. Kvadratmeterprisene er klart høyere i byområder enn ellers i landet. Ikke overraskende er det hovedstadsområdet som har det høyeste prisnivået. Dette gjelder både eneboliger, småhus og selveide blokkleiligheter, som i Oslo har et prisnivå på henholdsvis 35 100, 36 600 og vel 42 300 kroner per kvadratmeter. Av de andre storbyene er det Stavanger som har de høyeste kvadratmeterprisene på boliger, vesentlig høyere enn Bergen, Trondheim og Tromsø, se tabell 8.5.

Hedmark har, sammen med Telemark, de laveste kvadratmeterprisene på selveide blokkleiligheter i landet, med rundt 20 200 kroner per kvadratmeter. Når det gjelder eneboliger er det Nord-Trøndelag som har de laveste kvadratmeterprisene, med knappe 11 200 kroner.

Statistisk sentralbyrås boligprisindeks viser at Agder og Rogaland skiller seg ut med en betydelig sterkere prisvekst enn de andre regionene de siste 5 årene. Dette gjelder både for Agder og Rogaland utenom Stavanger og for Stavanger som egen region. Mens gjennomsnittlige boligpriser i Stavanger har økt med 75,2 prosent fra 2005 til 2010, har Oslo og Bærum hatt en økning på 37,4 prosent. Boligprisene i Bergen og Trondheim steg med 32 prosent i denne 5-årsperioden.

Også det siste året hadde Stavanger den høyeste veksten av regionene, med 14,5 prosent høyere boligpriser samlet sett i 2010 enn i 2009.

Boligtyper

Av de ulike boligtypene er det blokkleiligheter som har de høyeste kvadratmeterprisene. Som det fremgår av tabell 8.5 hadde selveide blokkleiligheter i 2010 en gjennomsnittlig kvadratmeterpris på nesten 34 300 kroner. Til sammenligning utgjorde gjennomsnittsprisen på en kvadratmeter enebolig vel halvparten av dette, mens kostnadene for småhus i gjennomsnitt er knapt 23 000 per kvadratmeter.

Blokkleiligheter i borettslag har gjennomgående lavere kvadratmeterpriser enn selveide blokkleiligheter. På landsbasis er borettslagsleiligheter i blokk 16,5 prosent billigere enn selveierleiligheter, men dette varierer fra sted til sted. Prisforskjellen er sannsynligvis mer knyttet til boligstandarden i leilighetene enn til selveieformen.

Boligprisindeksen viser at prisene på blokkleiligheter i gjennomsnitt steg vesentlig mer enn de andre boligtypene en periode på slutten av 1990-tallet, mens prisutviklingen de siste 10 årene har vært relativt lik. Blokkleiligheter ble i større grad enn de andre boligtypene påvirket av finanskrisen, med en nedgang på 5,3 prosent fra 2007 til 2008. Til gjengjeld steg prisene på blokkleiligheter mest fra 2008 til 2009, med 4,2 prosent. Det siste året har prisene på blokkleiligheter økt med 7,4 prosent, mens økning for enebolig og småhus var på henholdsvis 8,1 og 9,4 prosent.

8.5. Inntektsutvikling og fordeling

Inntektsutviklingen

Statistisk sentralbyrås inntektsstatistikk dekker de aller fleste kontante inntekter som norske privathusholdninger mottar, og gjør det mulig å se på inntektsutviklingen til ulike husholdningstyper, for eksempel barnefamilier og pensjonister. Tall for inntektsåret 2008 viser at den samlede inntekten til husholdningene var på 1 314 milliarder kroner, se boks 8.4 for definisjon av inntekt. Den desidert største inntektskilden er yrkesinntekt (lønns- og næringsinntekter inkludert sykepenger) som utgjorde nesten 967 milliarder kroner i 2008.

Kapitalinntektene utgjorde til sammen drøyt 74 milliarder kroner eller 5,7 prosent av husholdningenes samlede inntekter i 2008. Dette er en lavere andel enn året før (6,4 prosent), og klart lavere enn i perioden 2002-2005. Husholdningenes kapitalinntekter økte betydelig i årene fram til og med 2005 hovedsakelig på grunn av høye aksjeutbytter. Hovedårsaken til nedgangen fra 2005 er det betydelige fallet i aksjeutbytte, som ble drevet frem av endringer i kapitalbeskatningen i 2006. I 2008 er kapitalinntektenes andel tilbake til samme nivået som på 1990-tallet, etter å ha vært oppe på nesten 13 prosent i 2005. Utbetalt aksjeutbytte økte allikevel fra drøyt 17 milliarder i 2007 til 25 milliarder

Temaboks 8.2. Høyt utdannede tjener mer over livsløpet

Å studere framfor å arbeide og få inntekt er en kostnad for studenten, som til gjengjeld får avkastning i form av høyere inntekt senere. Dette gjør at inntektsutviklingen over livsløpet, inntektsprofilen, til en som tar høy utdanning vil se forskjellig ut fra den til en som ikke tar høy utdanning. Figuren viser dette for utvalgte utdanningsgrupper. Personer med kortere utdanning begynner å jobbe på et tidlig tidspunkt og får dermed arbeidsinntekt, mens personer som tar lang utdanning går først noen år med lav inntekt som student før yrkeskarrieren begynner. Inntekten øker deretter over tid for begge gruppene, men raskere for de fleste gruppene med lang utdanning, slik at disse inntekt passerer inntekten til grupper med kortere utdanning.

Men gir høy utdanning høyere inntekt når en summerer over hele livsløpet? Når vi ser på livsløpsinntekten, nåverdien av inntekten over hele det yrkesaktive livsløpet¹, viser det seg at høyere utdannede i gjennomsnitt kommer bedre ut – den høyere inntekten som yrkesaktiv mer enn veier opp for en senere start på yrkeskarrieren. Oppdaterte beregninger av livsløpsinntekt, basert på inntektsdata fra 1999-2008 og presentert i mer detalj i Kirkebøen (2010), viser at livsløpsinntekten i gjennomsnitt øker med omtrent 2,9 prosent per ekstra skoleår. Forskjellen i inntekt etter skatt er noe mindre, omtrent 2,2 prosent per år med utdanning. Det er imidlertid store forskjeller mellom utdanninger av tilsvarende lengde. De lengste profesjonsutdanningene – som medisin, siviløkonom, sivilingeniør og jus – har de høyeste livsløpsinntektene. Blant gruppene med de laveste livsløpsinntektene finner vi både de korteste utdanningene, noen videregående fagutdanninger, og høyere utdanninger innen humaniora, undervisning og helse.

En del utdanninger med høy andel kvinner har dermed relativt lave livsløpsinntekter, se også tabellen under. Kvinner er overrepresentert i relativt lange utdanninger, noe som bidrar til å svekke sammenhengen mellom utdanning og livsløpsinntekt. Det er likevel slik at forskjellen mellom kvinner med kortere og lengre utdanning er noe større enn forskjellen mellom menn med kortere og lengre utdanning. For kvinner er forskjellen omtrent 3,7 prosent for inntekt før skatt per år utdanning, mot 3,3 prosent for menn. Tilsvarende forskjeller for inntekt etter skatt er hhv 3,0 prosent og 2,4 prosent.

Beregningene baserer seg på en del forutsetninger, og resultatene vil avhenge av disse, samt av hvordan datamaterialet avgrenses. Hovedmønstrene i rangeringene ser imidlertid ut til å påvirkes lite om vi endrer forutsetningene. Det er viktig å poengtere at denne analysen viser inntektsforskjeller mellom de som faktisk tok lengre og kortere utdanning. Å gi et fullgodt svar på det nærliggende spørsmålet om "utdanning faktisk lønner seg" lar seg ikke gjøre på bakgrunn av disse resultatene, da de reflekterer andre forskjeller

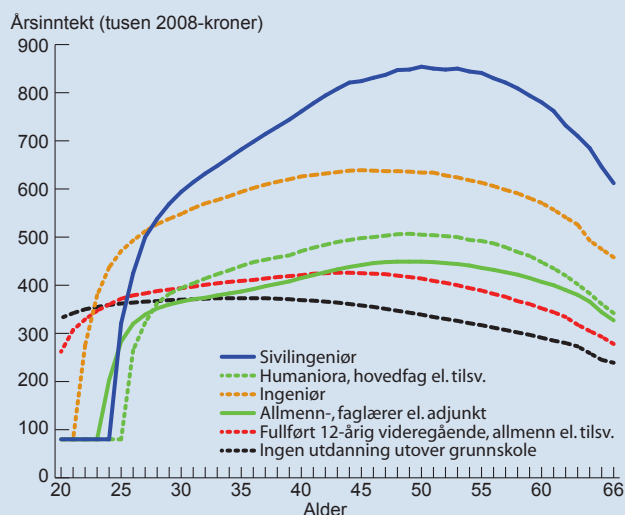
mellom personene. All den tid vi bare ser hvilken inntekt personene får med den utdanningen de faktisk har, og ikke hva de kunne ha fått med en annen utdanning, er det vanskelig å si noe om (den kausale) effekten av utdanning. Tidligere norske studier av inntekt og utdanning tilsier at forskjellene i inntekt knyttet til utdanning svarer omtrent til den kausale effekten av utdanningen. Dermed er det rimelig å tro at dette også gjelder hovedmønstrene i sammenhengen mellom utdanning og livsløpsinntekt. Vi kan imidlertid ikke konkludere med at dette gjelder hver enkelt gruppe – selv om den gjennomsnittlige inntektsforskjellen mellom høyt og lavt utdannede skyldes utdanningen, kan vi ikke si sikkert at de som nå er lærere ville ha hatt samme gjennomsnittsinntekt som siviløkonomene dersom de hadde valgt denne utdanningen.

Referanse

Kirkebøen, L. J. (2010): Forskjeller i livsløpsinntekt mellom utdanningsgrupper, Rapport 2010/43, Statistisk sentralbyrå

¹ I beregningen av nåverdi diskonteres fremtidig inntekt, slik at inntekt i fjern fremtid får mindre verdi enn inntekt i nåtid eller nær fremtid. Nåverdien av inntekten blir dermed mindre enn summen av inntekten.

Utvalgte inntekstprofiler

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Livsløpsinntekter for utvalgte utdanningsgrupper (millioner 2008-kroner)

Gruppe	Menn		Kvinner	
	Før skatt	Etter skatt	Før skatt	Etter skatt
Ingen utdanning utover grunnskole	10,84	7,77	7,54	5,65
Fullført 12-årig videregående, allmenn el. tilsv.	12,58	8,75	8,70	6,39
Videregående fagutdanning	11,67	8,14	7,91	5,87
Førskolelærer	9,56	6,91	8,41	6,18
Allmenn-, faglærer el. adjunkt	10,51	7,44	8,76	6,39
Siviløkonom	18,47	11,77	14,20	9,50
Ingeniør	14,70	9,86	10,85	7,68
Sykepleier	11,16	7,84	8,78	6,42
Humaniora hovedfag el. tilsv.	10,74	7,52	9,24	6,65
Samfunnsvit. hovedfag el. tilsv.	12,59	8,54	10,47	7,35
Cand. jur.	16,47	10,67	12,16	8,33
Sivilingeniør	16,49	10,68	14,29	9,51
Mat.nat. hovedfag el. tilsv.	13,63	9,16	11,05	7,73
Cand. med.	21,64	13,34	16,69	10,75
Gjennomsnittlig økning per skoleår (prosent)	3,25	2,36	3,70	3,02

Tabell 8.6. **Fordelingen av husholdningens inntekt etter skatt per forbruksenhet¹, for personer². Andel av totalinntekten i desiler. 1986-2008**

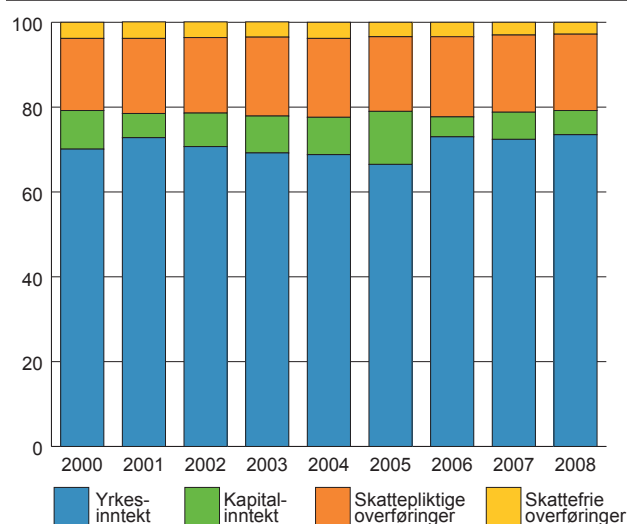
Desil	1986	1996	1998	2000	2002	2004	2005	2006	2007	2008
1	4,5	4,2	4,4	4,2	4,0	4,0	3,7	4,1	4,0	4,0
2	6,3	6,0	6,1	5,9	5,9	5,9	5,5	6,1	6,1	6,1
3	7,4	7,1	7,2	7,0	7,0	6,8	6,4	7,2	7,1	7,2
4	8,3	8,0	8,0	7,8	7,8	7,6	7,1	8,1	8,0	8,0
5	9,1	8,9	8,8	8,5	8,6	8,3	7,8	8,8	8,7	8,8
6	9,9	9,7	9,6	9,4	9,3	9,1	8,5	9,6	9,5	9,6
7	10,8	10,5	10,4	10,2	10,2	9,9	9,3	10,5	10,4	10,5
8	11,9	11,6	11,5	11,2	11,2	10,9	10,4	11,6	11,5	11,6
9	13,5	13,1	13,1	12,8	12,8	12,5	12,0	13,3	13,3	13,3
10	18,1	21,1	20,8	23,2	23,1	25,1	29,4	20,6	21,4	20,8
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

¹ Det er her benyttet EUs ekvivalensskala.

² Personer i studenthusholdninger er utelatt.

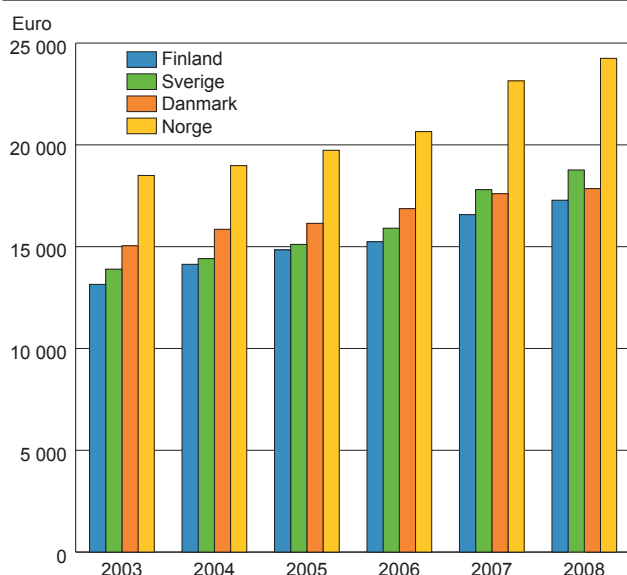
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 8.15. **Sammensetning av husholdningens samlede inntekt 2000-2008. Prosent**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 8.16. **Husholdningenes disponible inntekt per forbruksenhet. Median, kjøpekraftsparitetsjustert. Euro, 2003-2008**

Kilde: Eurostat.

kroner i 2008. Renteinntekter utgjorde imidlertid den største kapitalinntekten for husholdningene i 2008 med drøyt 38 milliarder kroner.

Pensjoner, trygder og ulike stønader utgjorde om lag 273 milliarder kroner i 2008, hvorav 237 milliarder kroner var skattepliktige. Størst var pensjoner fra folkestrygden med 178 milliarder kroner, der alderspensjoner alene utgjorde drøyt 100 milliarder og uføreytelser drøyt 54 milliarder kroner. Ulike skattefrie kontantstønader utgjorde i underkant av 37 milliarder kroner i 2008, omtrent uendret fra året før.

Fra 2000 til 2008 økte den samlede yrkesinntekten til befolkningen med nesten 40 prosent målt i faste priser (deflatert med konsumprisindeksen). Yrkesinntektens betydning, målt som andel av den samlede inntekten til norske husholdninger, økte fra 70 prosent i 2000 til 74 prosent i 2008. Om lag hver femte krone som norske husholdninger mottok i 2008 kom fra ulike pensjoner, trygder og stønader. Denne andelen har vært stabil de siste årene. Skattepliktige pensjoner og trygder økte med nesten 41 prosent fra 2000 til 2008 målt i faste priser. Ulike skattefrie overføringer, som for eksempel barnetrygd, kontantstøtte, sosialhjelp og bostøtte utgjør en liten, og synkende andel av husholdningenes samlede inntekter, og utgjorde under 3 prosent av samlet inntekt i 2008, mot nesten 4 prosent i begynnelsen av tiåret. Barnetrygden står alene for nesten 40 prosent av de skattefrie overføringene til husholdningene.

Inntektsfordelingen

Norske husholdninger har opplevd en betydelig inntektsvekst de siste årene, men noen grupper har økt sine inntekter mer enn andre. Ved å slå sammen inntektene til alle medlemmer i samme husholdning og benytte forbruksvekter for sammenlikning (se boks 8.4), kan vi si noe om inntektsutviklingen til ulike husholdningstyper. Blant gruppene som har hatt en god inntektsutvikling finner en for eksempel barnefamilier og alderspensjonister, mens unge aleneboende gjennom flere år har hatt en lavere inntektsvekst enn den generelle inntektsveksten i samfunnet. Siden begynnelsen

Temaboks 8.3. Inntektsfordeling og offentlige tjenester

Fordelingen av velferd i befolkningen avhenger både av innbyggernes private disponible inntekter og av hvor mye offentlige tjenester innbyggerne mottar. I tradisjonelle analyser av fordelinger av inntekt blir det vanligvis ikke tatt hensyn til betydningen av offentlige tjenester. Der fokuseres det på private disponible inntekter, som er definert inklusive offentlige kontantoverføringer og eksklusive skatter. I Aaberge m.fl. (2010a) ser vi på hvordan inkludering av verdien av offentlige tjenester i analyser av inntektsfordelingen påvirker estimater for fattigdom og inntektsulikhet.

Det er store forskjeller mellom ulike grupper i befolkningen når det gjelder hvor mye offentlige tjenester de mottar. For eksempel mottar barnefamiliene støtte gjennom subsidierte barnehageplasser og utdanning til barna, mens de eldre mottar betydelig mer helsetjenester og pleie- og omsorgstjenester enn andre grupper i befolkningen. Tjenestetilbudet for personer bosatt i ulike deler av landet kan også variere fordi kommunene har forskjellige økonomiske rammebetingelser og prioriterer forskjellig mellom ulike tjenesteytende sektorer.

Et særskilt problem er at de tradisjonelle metodene (ekvivalensskalaene) for sammenligning av kontantinntekter ikke kan anvendes for et inntektsbegrep som inkluderer verdien av offentlige tjenester, fordi mottakerne av offentlige tjenester har spesielle behov som de tradisjonelle skalaene (OECD- og EU-skalaene) ikke tar hensyn til. Ekvivalensskalaene måler hvor mye inntekt ulike husholdninger trenger i forhold til et referansehushold (enslige voksne) for å komme like godt ut som referansehusholdet. I analysen blir det estimert minstestandarder for ytelsene av ulike kommunale tjenester til ulike målgrupper i befolkningen. Disse standardytelsene blir brukt til å korrigere de tradisjonelle skalaene, slik at de nye skalaene tar hensyn til behovet for offentlige tjenester. Tallfestingen av gruppenes relative behov for tjenester er avledet fra kommunenes ressursbruk rettet mot ulike målgrupper. Følgelig blir det tatt hensyn til at barnefamiliene og de eldre har relativt høye behov når mottatte offentlige tjenester inngår i inntektsbegrepet.

Vi benytter en modell for kommunenes pengebruk (KOMMODE) til å verdsette og allokere verdien av kommunale tjenester på innbyggerne i kommunene. Verdsettingen av tjenestene er basert på estimater for kostnader per produsert enhet, mens allokeringen er basert på kommunenes verdsatte utgifter som blir fordelt proporsjonalt med standardytelsene til ulike målgrupper innenfor ulike tjenestesektorer. Ved å anvende disse metodene på data fra kommuneregnskap og administrative registre, finner vi at inkludering av verdien av kommunale tjenester i inntektsbegrepet reduserer estimatet for inntektsulikheten med om lag 7 prosent, mens estimatet av andelen fattige reduseres med om lag 20 prosent. Endringer i hvem som er fattige når vi inkluderer offentlige tjenester i analysen, er et samspill mellom fordelingen av private inntekter, fordelingen av offentlige tjenester, og fordelingen av behov.

En forenklet versjon av metodene ovenfor er anvendt til å sammenligne inntektsulikhet og fattigdom på tvers av europeiske land, se Aaberge m.fl. (2010b). Analysen inkluderer verdien av mottatte skole- og helsetjenester i inntektsbegrepet. Sammenliknet med andre europeiske land har Norge en lav inntektsulikhet og en forholdsvis lav andel fattige. Det er likevel flere land som har en andel fattige som er lavere eller om lag på samme nivå som i Norge, når vi tar hensyn til fordelingen av og behovet for offentlige tjenester: For eksempel gjelder dette Danmark, Nederland, Slovakia, Sverige, Tsjekkia, Ungarn og Østerrike.

Referanser

Aaberge, R, M. Bhuller, A. Langørgen og M. Mogstad (2010a): The distributional impact of public services when needs differ. *Journal of Public Economics*, 94, 549-562.

Aaberge, R., A. Langørgen og P. Lindgren (2010b): The impact of basic public services on the distribution of income in European countries. Kapittel i A. B. Atkinson and E. Marlier: *Income and living conditions in Europe*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

av 2000-tallet og frem til 2008 har medianinntekten etter skatt blant enslige under 45 år økt med 17 prosent målt i faste priser. Tilsvarende inntektsøkning blant enslige 65 år og eldre var 41 prosent, mens pensjonistpar økte inntekten med nesten 46 prosent fra 2000 til 2008. Generelt økte norske husholdninger sin median husholdningsinntekt etter skatt med nesten 34 prosent i denne perioden, målt i faste priser.

Den sterke inntektsøkningen blant de eldste kan blant annet forklares med gode trygdeoppgjør, og at det de siste årene har kommet til nye pensjonistkull som har et klart bedre inntektsgrunnlag for pensjonene sine enn tidligere kull. I tillegg er inntekter som for eksempel tjenestepensjoner, renteinntekter og yrkesinntekter stadig mer viktige for de eldre. En sterk økning i innvandrersandelen blant unge aleneboende forklarer en del av den relativt lave inntektsveksten blant disse husholdningene.

En tobarnsfamilie (par med to barn, yngste hjemmeboende barn under 20 år) hadde i 2000 en medianinntekt etter skatt på 493 000 målt i 2008-kroner. I 2008 var medianinntekten for en tilsvarende barnefamilie 647 000 kroner. Den "gjennomsnittlige" tobarnsfamilien hadde altså 154 000 kroner mer i reell inntekt etter skatt i 2008 enn i begynnelsen av tiåret, når det er tatt hensyn til prisveksten i perioden. Denne veksten (drøyt 31 prosent) skyldes en generelt god lønnsutvikling i perioden, i tillegg har det blitt flere toinntektsfamilier.

Norske husholdningers høye inntektsnivå synes også godt når vi sammenligner med våre nordiske naboland (se figur 8.16). Tall fra Eurostat viser at norske husholdninger har en disponibel inntekt per forbruksenhet som godt overstiger inntektene til andre nordiske husholdninger, etter at det er justert for ulikt prisnivå i landene (kjøpekraftspariteter). I 2008 hadde svenske husholdninger en medianinntekt som utgjorde 77

Boks 8.4. **Inntektsbegrep og forbruksvekter**

Det inntektsbegrepet som er benyttet i beskrivelsen av inntektsfordeling og lavinntekt er *inntekt etter skatt*. Dette inntektsbegrepet fremkommer etter følgende regnskap:

Inntekt etter skatt

- = Lønnsinntekt
- + netto næringsinntekt fratrukket eventuelt underskudd
- + brutto kapitalinntekt
- + sum overføringer (pensjoner og stønader)
- utlignet skatt og negative overføringer (underholdsbidrag og pensjonspremier i arbeidsforhold)

Selv om dette inntektsbegrepet omfatter de fleste kontante inntektene husholdningene mottar, må en være oppmerksom på at dette begrepet ikke omfatter viktige inntekter som også kan ha stor betydning for individenes velferdsnivå. Dette gjelder for eksempel verdien av offentlige tjenester, verdien av hjemmeproduksjon og såkalte «svarte» inntekter. I tillegg inngår heller ikke inntekt av egen bolig i dette begrepet. Siden en stor del av husholdningenes renteutgifter er knyttet til gjeld på egen bolig, er heller ikke renteutgifter trukket fra inntektsbegrepet.

Husholdningsdefinisjon

Inntektsstatistikken er fra og med inntektsåret 2005 en totaltelling som omfatter alle personer i privathusholdninger. En husholdning består av alle personer som bor sammen i felles bolig (bohusholdning). For å komme nærmere den faktiske husholdningen er borteboende studenter skilt ut fra foreldrehusholdningen. I tillegg benyttes en del annen informasjon for å få flere samboere registrert i felles

husholdning, og data fra NAV for å identifisere – og deretter fjerne – institusjonsboere.

Ekvivalentinntekt og forbruksvekter

En ekvivalensskala gir uttrykk for hvor mye inntekt en husholdning med gitte karakteristika, for eksempel to voksne og to barn, må ha for at deres levestandard skal være like høy som levestandarden til en enslig med en gitt inntekt. Det er utledet en hel rekke typer av ekvivalensskalaer, basert på forskjellige tilnærminger. I beskrivelsen av utviklingen i inntektsulikhet er det benyttet den såkalte EU-skalaen. Ved bruk av denne skalaen gis første voksne husholdningsmedlem vekt lik 1, neste voksne vekt lik 0,5, mens barn får hver vekt lik 0,3.

En husholdning bestående av to voksne og to barn (dvs. vekt lik 2,1) må ved bruk av EU-skalaen ha en husholdningsinntekt på 420 000 kroner for å ha samme inntekt per forbruksenhet som en enslig med 200 000 kroner i inntekt.

I avsnittet om vedvarende lavinntekt er det i tillegg benyttet OECD-skalaen. Denne skalaen skiller seg fra EU-skalaen ved å regne husholdningenes stordriftsfordeler som mindre. Denne skalaen gir første voksne vekt lik 1, neste voksne vekt lik 0,7, mens barn får hver vekt lik 0,5.

De internasjonale tallene for lavinntekt er hentet fra Eurostat sin database. Inntektsbegrepet til Eurostat er forsøkt harmonisert så langt det lar seg gjøre for å kunne foreta direkte sammenligninger mellom land. Blant annet utelater Eurostat realisasjonsgevinster/-tap i sitt inntektsbegrep, mens dette er inkludert i den norske nasjonale inntektsstatistikken.

prosent av medianinntekten til norske hushold. For finske og danske husholdninger var tilsvarende andeler henholdsvis 71 og 74 prosent.

Etter flere år med økende inntektsforskjeller fram til 2005, ble inntektsfordelingen klart jevnere i 2006, slik det måles i Statistisk sentralbyrås inntektsstatistikk. I tabell 8.6 er husholdningene sortert etter inntekt etter skatt per forbruksenhet og delt inn i ti like store grupper (desiler) der desil 1 består av tidelen med de laveste inntektene og desil 10 består av tidelen med de høyest inntektene. Tabellen viser at ulikheten økte kraftig, særlig mellom 1998 og 2005. Fra 1986 til 2005 økte gruppen med høyest inntekt sin andel av totalinntekten fra om lag 18 prosent til 29 prosent, mens alle andre grupper fikk redusert sin andel. I 2006 ble andelen til tidelen med høyest inntekt kraftig redusert, til knapt 21 prosent av totalinntekten. Inntektsfordelingen har endret seg lite i 2007 og 2008.

Sterk økning i kapitalinntektene var en medvirkende årsak til at inntektsforskjellene økte på 1990-tallet og seinere. Siden aksjeutbytte i hovedsak tilfaller husholdningene med de høyeste inntektene, påvirket dette i stor grad utviklingen i ulikhet. Det betydelige fallet i utbytteutbetalingene i 2006 er dermed en medvirkende årsak til at inntektsandelen til husholdningene i toppen av fordelingen ble redusert, og at den observerte inntektsfordelingen dermed ble jevnere. De store

svingningene i aksjeutbytte representerer et betydelig måleproblem, idet bedriftseiere hadde god tid til å tilpasse seg endringer i beskatningen av utbytte. I en temaboks (temaboks 8.4) måles skattesystemets omfordelende effekt ved hjelp av et standard inntektsbegrep og et inntektsbegrep der overskuddene i bedriftene er fordelt på eierne, uavhengig av om det tas ut som utbytte eller ikke. Utviklingen i ulikhet etter skatt viser et jevnere forløp dersom en slik målemetode anvendes. Men også med et slikt inntektsbegrep observeres det en reduksjon i ulikheten etter skatt etter 2005, blant annet fordi aksjeutbytte som overstiger en normalavkastning ble beskattet. Utviklingen i arbeidsmarkedet påvirker også inntektsfordelingen. Sysselsettingsveksten etter 2005 har for eksempel ført til at lønnsandelen har økt innenfor inntektsklassene nederst i fordelingen. Se også temaboks 8.3, som diskuterer betydningen av verdien av viktige tjenester for beskrivelser av utviklingen i ulikhet over tid.

Figur 8.17 viser utviklingen i Gini-koeffisienten for Norge, Sverige, Danmark og Finland for årene 2003 til 2008. Mens inntektsulikheten i Norge har vist store endringer i denne perioden, er inntektsulikheten langt mer stabil i de tre andre nordiske landene, selv om ulikheten har økt noe de siste årene i Danmark og Sverige. Fra å ha en langt høyere ulikhet enn de tre andre landene i 2004 og 2005, har Norge i 2008 den laveste inntektsulikheten i Norden i henhold til Eurostat sine

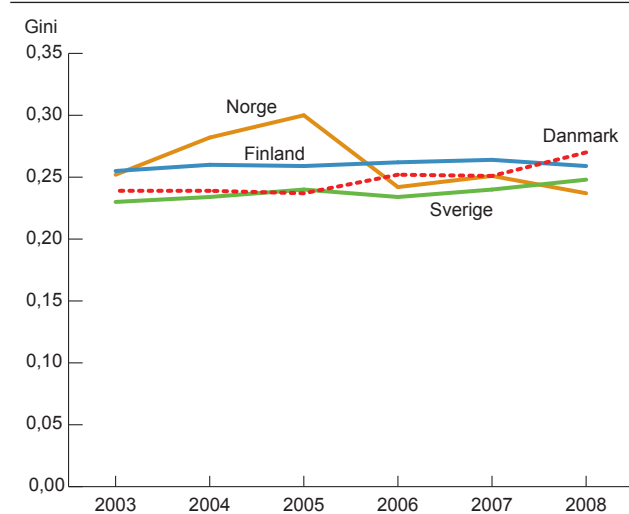
Tabell 8.7. Fordelingen av brutto finanskapital for husholdninger¹, desiler, 1986-2008. Prosent

Desil	1986	1996	1998	2000	2002	2004	2005	2006	2007	2008
1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2	0,0	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,2	0,2
3	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5
4	2,0	1,1	1,1	1,1	1,2	1,2	1,1	1,1	1,0	1,0
5	3,4	2,0	1,9	1,9	2,0	2,0	1,9	1,9	1,7	1,7
6	5,3	3,4	3,0	3,0	3,3	3,2	3,1	2,9	2,8	2,7
7	7,9	5,5	4,8	4,8	5,2	5,0	4,8	4,6	4,4	4,2
8	11,8	9,2	8,0	7,7	8,3	8,0	7,7	7,4	7,0	6,9
9	18,5	16,6	14,3	13,9	14,6	14,0	13,5	12,9	12,5	12,3
10	50,6	61,4	66,1	66,9	64,6	65,7	67,0	68,4	69,8	70,4
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

¹ Personer i studenthusholdninger er utelatt.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 8.17. Gini koeffisienten i de nordiske land, 2003-2008

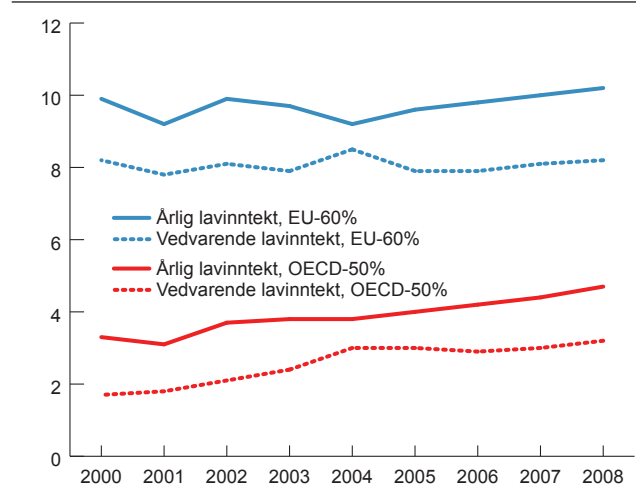

Kilde: Eurostat.

tall (som vi har vært inne på er en sterkt medvirkende årsak til dette "timing" av utbytte i forbindelse med skattereformen i 2006).

Ulikheten i fordelingen av husholdningenes finansformue har blitt større de siste årene. Noe av økningen skyldes rent skattemessige forhold, som for eksempel endringer i reglene for fastsetting av likningsverdiene på aksjer, som gjør en større del av denne formuen skattepliktig. Fra og med 2008 registreres både børsnoterte og ikke-børsnoterte aksjer til markedsverdi ved beregning av skattemessig formue. I 2007 lå skattemessig verdi 15 prosent under markedsverdi, mens i 2005 var denne "aksjerabatten" på 35 prosent. I deler av 1990-tallet utgjorde skattemessig verdi for ikke-børsnoterte aksjer 30 prosent av markedsverdien. En annen viktig forklaring til den sterkere konsentrasjonen av finansformuen er den betydelige økningen i aksjeverdiene i denne perioden, som særlig har kommet de med store finansformuer til gode. I 2008 disponerer tidelen av husholdningene med høyest finanskapital drøyt 70 prosent av denne type formue. Ved inngangen til tiåret var denne andelen 67 prosent, mens midt på 1990-tallet var tilsvarende andel drøyt 61 prosent.

Figur 8.18. Andel personer med årlig og vedvarende lavinntekt, 200-2008

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Lavinntekt

Det er ofte spesielt fokus på de som befinner seg nederst i inntektsfordelingen, under en lavinntektsgrense, eller det som ofte refereres til som en «fattigdomsgrense» i dagligtale. Det finnes flere metoder for å beregne et slikt inntektsnivå. Et sentralt begrep er vedvarende lavinntekt. I det følgende tar vi utgangspunkt i den gjennomsnittlige medianinntekten i ulike treårsperioder for å belyse forekomsten av vedvarende lavinntekt (se boks 8.5 for definisjon av vedvarende lavinntekt). For treårsperioden 2006 til 2008 var lavinntektsgrensen henholdsvis 112 000 kroner basert på OECDs målemetode for lavinntekt og 162 000 kroner basert på EUs målemetode.

På bakgrunn av EUs målemetode hadde 8,2 prosent av befolkningen vedvarende lavinntekt i 2008, marginalt høyere enn året før (8,1 prosent). Studenter er her utelatt. Siden studielån per definisjon ikke inngår i inntektsbegrepet vil av den grunn mange studenter ha svært lave inntekter og være overrepresentert i lavinntektsgruppen. Ved bruk av OECDs metode hadde 3,2 prosent av befolkningen vedvarende lavinntekt, også det litt høyere enn året før (3 prosent).

Tabell 8.8. **Andelen personer med årlig lavinntekt i ulike land i Europa¹. 2008. Prosent**

	2008
Tsjekkia	9
Island	10
Norge	11
Slovakia	11
Nederland	11
Slovenia	11
Østerrike	12
Ungarn	12
Frankrike	13
Danmark	13
Sverige	13
Finland	14
Belgia	15
Luxembourg	15
Irland	15
Sveits	15
Tyskland	16
Polen	17
Storbritannia	17
Portugal	18
Italia	18
Spania	20
Estland	20
Hellas	20
Litauen	21
Bulgaria	22
Romania	22
Latvia	26
EU-27 land	16

¹ Andelen personer med en disponibel inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av den nasjonale medianinntekten.
Kilde: Eurostat.

Andelen personer som er under de årlige lavinntektsgrensene ett enkelt år er høyere enn andelen med vedvarende lavinntekt, som illustrerer at det er inntektsmobilitet fra ett år til et annet og at en vanligvis finner at denne mobiliteten er inntektsutjevnen i et lengre tidsperspektiv. Ifølge de årlige inntektsundersøkelsene var det henholdsvis 10,2 prosent (EUs definisjon) og 4,7 prosent (OECDs definisjon) som hadde årlig lavinntekt i 2008 (når studenter ikke inngår i datagrunnlaget). Dette viser at mange personer har forbigående lave inntekter.

Fattigdom og sosial eksklusjon har i flere år stått høyt på den politiske dagsorden i EU. Eurostat publiserer blant annet løpende indikatorer for måling av årlig lavinntekt i medlemslandene. Men også land utenfor EU, deriblant Norge, leverer tall til disse strukturindikatorer basert på EUs undersøkelse om inntekt og levekår.

Tabell 8.8 gir tall for årlig lavinntekt i en rekke europeiske land i 2008. Tallene viser at selv i de landene med lavest andel personer i befolkningen under den nasjonale lavinntektsgrensen, har nærmere én av ti lavinntekt. Det fremtrer også relativt klart at land med

Boks 8.5. **Definisjon av vedvarende lavinntekt**

Vedvarende lavinntekt er her definert ut fra gjennomsnittet av de årlige medianinntektene for hele befolkningen i en treårsperiode (omregnet til faste priser). Det er i tillegg benyttet to ulike lavinnteksdefinisjoner: en basert på OECDs ekvivalensskala med lavinntektsgrense satt lik 50 prosent av mediangjennomsnittet og en annen basert på EUs ekvivalensskala og med lavinntektsgrense lik 60 prosent av mediangjennomsnittet, jf. tabellen under (se mer om ekvivalensskalaer i boks 8.4). Ifølge OECDs lavinnteksdefinisjon defineres alle personer med en gjennomsnittlig husholdningsinntekt pr. forbruksenhet lavere enn 112 000 kroner i treårsperioden 2006-2008 som å ha vedvarende lavinntekt. Dette tilsvarer 50 prosent av mediangjennomsnittet i befolkningen i samme periode (dvs. 50 prosent av 224 000 kroner). Tilsvarende lavinntektsgrense basert på EUs definisjon er 162 000 kroner (dvs. 60 prosent av 270 000 kroner).

Årlig median ekvivalentinntekt og gjennomsnittlig årlig median ekvivalentinntekt. To ulike ekvivalensskalaer

	OECD-skala		EU-skala	
	Løpende kroner	2008-kroner ¹	Løpende kroner	2008-kroner ¹
2006	201 000	210 000	242 000	253 000
2007	218 000	227 000	262 000	272 000
2008	236 000	236 000	283 000	283 000
Gjennomsnitt 2006-2008		224 000		270 000

¹ Omregnet ved hjelp av konsumprisindeksen.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

geografisk nærhet og store likheter i hvordan velferds-systemet er bygd opp, for eksempel med hensyn til sosiale stønader, har omtrent det samme nivået på andelen personer med høy fattigdomsrisiko.

Sammenlignet med de fleste andre europeiske land er andelen i befolkningen med årlig lavinntekt liten i Norge, 11 prosent. Men det finnes noen land med en lavere andel av befolkningen under den nasjonale lavinntektsgrensen. Blant de landene hvor Eurostat har tall for inntektsåret 2008, finner vi lavest andel i Tsjekkia med 9 prosent fulgt av Island med 10 prosent. I de andre nordiske landene er det også relativt lave andeler av befolkningen under den nasjonale lavinntektsgrensen, 13 prosent i Danmark og Sverige og 14 prosent i Finland.

Lenger sør og øst i Europa finner en mange av de landene med høyest andel av befolkningen med lavinntekt. Høyest andel har Latvia der mer enn hver fjerde innbygger har en disponibel inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av den nasjonale medianinntekten i 2008. Blant andre land med lavinntektsandeler på 20 prosent eller mer finner vi Romania, Bulgaria, Litauen, Hellas, Estland og Spania. Se også temaboks 8.3, som diskuterer betydningen av å inkludere verdien av sentrale tjenester i sammenlikninger mellom land.

Temaboks 8.4. **Skattereformen i 2006 – har skattesystemet blitt mer omfordelende?****Skattereformen**

Skattereformen i 2006 medførte store endringer i marginalskattene på lønn og kapital. Før 2006 ble nært eide aksjeselskaper skattlagt under delingsmodellen. Overskuddet i bedriftene ble delt inn i to deler: beregnet kapitalavkastning og beregnet personinntekt. Den siste delen ble skattlagt som arbeidsinntekt på den aktive eierens hånd, uavhengig om den ble betalt ut som lønn eller utbytte. Under 2006-modellen blir personlige eiere i alle aksjeselskaper beskattet under samme system uavhengig av eiersammensetning i selskapet. Utbytte til personlige aksjonærer blir delt inn i en skattefri og en skattepliktig del. Det som tilsvarer risikofri avkastning på aksjen (skjermingsfradraget) er fortsatt fritatt for skatt på aksjonærens hånd, mens utbyttet som overstiger normalavkastningen skattlegges som kapitalinntekt. Utbytte innenfor normalavkastningen blir dermed skattlagt med en effektiv skattesats på 28 prosent (betalt av bedriften), utbytte utover normalavkastningen er skattlagt med en effektiv skattesats på 48,16 prosent.

Tilnærmingen mellom kapitalbeskatning og beskatningen av lønnsinntekt skjedde også ved en reduksjon av maksimal marginalskatt på lønnsinntekt. Innslagspunktet for trinn 1 i toppskatten ble hevet litt, toppskattesatsen i trinn 1 ble redusert fra 13,5 til 9 prosent, innslagspunktet for trinn 2 ble senket og toppskattesatsen i trinn 2 ble redusert fra 19,5 til 12 prosent. For å motvirke fordelingseffektene av skattelettelser på høye inntektsnivåer, ble reduksjonene i marginalskatten fulgt av endringer i minstefradraget. Satsen i minstefradraget ble hevet og maksimumsgrensen økt.

Mens effektiv marginal skattesats på aksjeutbytte var 28 prosent før reformen, er den nå økt til 48,16 prosent. Samtidig har høyeste marginalskatt på lønn (ikke medregnet arbeidsgiveravgift) blitt redusert fra 55,3 prosent til 47,8. Redusert marginalskatt på høye lønnsinntekter reduserer isolert sett skattesystemets omfordelende effekter, mens skatt på utbytte virker motsatt. Ved å studere differansen mellom ulikhet i inntekt før skatt og ulikhet i inntekt etter skatt (målt ved Ginikoeffisienten) før og etter skattereformen i 2006, er det mulig å vurdere hvorvidt reformen har forbedret skattesystemets fordelingssegenskaper.

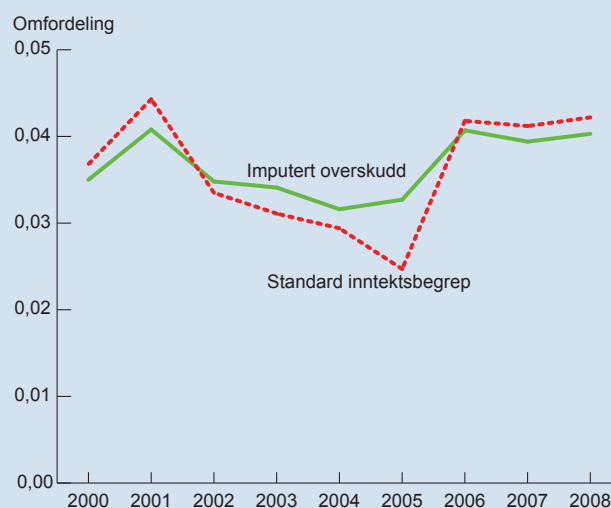
Atferdseffekter og målproblemer

Men når en skal måle effekter av skatteendringer, er det viktig å ta hensyn til at disse også påvirker skattebetalernes atferd. En analyse som tar mål av seg å identifisere skatteendringenes bidrag til omfordeling må også identifisere bidrag som kommer fra skattebetalernes tilpasninger til det nye regelverket. Særlig har den nye skatten på utbytte medført en opptrapping av utbytteutbetalingene før reformen, såkalte "timing"-effekter. I det følgende vises det til resultater for et alternativt inntektsbegrep gjennom kobling av individuelt eierskap og resultatene i bedriftene. Det gjør det mulig å diskutere utviklingen over tid når overskuddet i bedriftene tilordnes eierne, uavhengig av om dette tas ut som utbytte eller ikke. Etter reformen beregnes det en skatt på disse inntektene også på mottakers hånd, når disse overstiger normalavkastningen. Vi viser dermed resultater for to inntektsbegrep: en standard definisjon av inntekt basert på faktiske overføringer av utbytte og et inntektsbegrep der overskuddene i bedriftene er overført til eierne, betegnet «imputert overskudd» i figuren.

Omfordeling

Omfordelingsmålet som benyttes er differansen mellom ulikhet i inntekt før skatt og ulikhet i inntekt etter skatt. Mer spesifikt, Ginikoeffisienten før skatt minus

Ginikoeffisienten etter skatt. Jo større denne forskjellen er, jo mer omfordelende er skattesystemet. Når store deler av utbyttene faller bort etter 2006-reformen, reduseres både ulikheten i inntekt før skatt og i inntekt etter skatt, se resultatene for "standard inntektsdefinisjon" i figuren. Siden utbyttene som faller bort utgjør en større andel av inntekt etter skatt, er reduksjonen i inntekt etter skatt større enn for inntekt før skatt. Det betyr at omfordelingen øker når det tas ut mindre aksjeutbytte i de rikeste husholdningene. Økningen i omfordeling blir forsterket ved at ulikheten i inntekt etter skatt reduseres ytterligere når deler av aksjeutbyttet også blir skattlagt etter reformen. Skatteletten på høyere inntekt i form av redusert toppskatt er ikke stor nok til å nøytralisere denne effekten. At reformen også inkluderte høyere minstefradrag bidrar også til økt omfordeling. I figuren vises totaleffekten av dette. Omfordelingen øker fra 2005 til 2006, og holder seg på 2006-nivå både i 2007 og 2008, målt ved "standard inntektsdefinisjon".

Graden av omfordeling 2000–2008, to inntektsdefinisjoner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Ved inntektsbegrepet "imputert overskudd", som tar hensyn til timing-effekter på utbytteutbetalingene, ser vi også at omfordelingen øker etter reformen. Men forklaringen er en noe annen enn ved standard inntektsdefinisjon. Nå er det skattlegging av overskuddet på mottakers hånd (utover skjerming) som bidrar til økt omfordeling etter reformen. Et viktig spørsmål er om overskuddet faktisk overføres og kommer til beskatning, eller om det blir værende som egenkapital i bedriften. Men analysen så langt indikerer at skattereformen i 2006 har bidratt til at skattesystemet er mer omfordelende nå enn det var før reformen.

Referanse:

Thoresen, T. O., E. E. Bø, E. Fjærli og E. Halvorsen (2011), Redistributive Effect of Tax Reform. A Suggestion for Evaluation of Tax Policy Contributions, kommer som Discussion Paper, Statistisk sentralbyrå.

Forskningspublikasjoner

Nye utgivelser

Rapporter/Reports

Taryn Ann Galloway, Lars J. Kirkebøen og Marte Rønning: Karakterspraksis i grunnskoler. Sammenheng mellom standpunkt- og eksamenskarakterer. Rapporter 4/2011. 43s. ISBN 978-82-537-8037-5 Trykt versjon

Denne rapporten analyserer hvorvidt det er systematiske forskjeller mellom skoler i hvordan de setter standpunktkarakterer for sine elever. Måten dette gjøres på er å undersøke om det er systematiske avvik (på skolenivå) mellom standpunkt- og eksamenskarakterer.

Standpunkt karakterene settes av læreren i det enkelte fag, og kan potensielt inneholde systematiske feil på skolenivå. Disse feilene kan enten være i form av at nivået er generelt for høyt eller lavt (dvs. skolen er for snill eller streng i sin karakterpraksis), eller i form av at det er lite samsvar mellom den underliggende ferdigheten og standpunkt karakteren (dvs. skolen klarer ikke å skille mellom gode og dårlige prestasjoner). Tidligere analyser gir indikasjoner på at det kan være innslag av relativ karaktersetting i standpunkt karakterer, det vil si at det er vanskeligere å oppnå en god karakter når man blir sammenlignet med flinke elever. Siden det er systematiske forskjeller mellom skoler med hensyn til elevsammensetning, vil dette kunne gi utslag på skolenivå, ved at noen skoler blir strengere enn andre.

For skriftlig eksamenskarakter er det per forutsetning ingen systematiske avvik på skolenivå mellom ferdighet og karakter. Denne forutsetningen er rimelig fordi eksamenskarakteren fastsettes av lærere utenfor skolen (sensorer). Disse sensorene kjenner ikke elevene, har ingen spesielle sympatier eller antipatier og er i mindre grad preget av medelevenes ferdighetsnivå. Gitt at eksamenskarakteren

ikke inneholder noen systematiske feil, vil systematiske avvik mellom ekstern og intern sensur utelukkende skyldes feil i standpunkt karakteren.

Resultatene tyder på at det er betydelig variasjon mellom grunnskoler i nivået på karaktersettingen. Noen skoler – særlig de små – ser ut til å overvurdere nivået til elevene på sin skole, mens andre – særlig store skoler – ser ut til å undervurdere. Vi finner også indikasjoner på at skoler med lave gjennomsnittlige eksamenskarakterer har en tendens til å overvurdere elevenes nivå ved fastsetting av standpunkt karakterer, mens skoler med høye gjennomsnittlige eksamenskarakterer heller tenderer mot å undervurdere prestasjonsnivået til elevene på sin skole. Det er også høy samvariasjon i karaktersettingen på tvers av fag, noe som tilsier at funnene drives av persistente skolekjennetegn, heller enn for eksempel enkeltlærere. Vi finner ingen tydelige forskjeller mellom skoler i samsvaret mellom den underliggende ferdigheten og standpunkt karakteren. Forskjellen mellom standpunkt- og eksamenskarakterer er dermed tilsvarende for alle nivåer av eksamenskarakter. Vi forsøker også å vurdere forskjellene mellom grunnskoler ved hjelp av elevenes standpunkt karakterer fra videregående, men resultatene av dette blir for upresise til at de kan tolkes.

Vi finner at det har en viss betydning å kontrollere for elevkjennetegn i analysene. Utover dette er resultatene lite følsomme for endringer i hvordan analysene gjøres. Resultatene må likevel tolkes med varsomhet. Grunnen til det er at vi ikke kan utelukke at relevante kontrollvariable, som bidrar til å forklare oppnådde resultater, er utelatt fra spesifikasjonene. Videre, standpunkt og eksamen kan i noen grad måle foreskjellige ferdigheter, og en elevs ferdighet komme til ut-

trykk i eksamenskarakteren. Dette bidrar ytterligere til å komplisere sammenhengen mellom standpunkt- og eksamenskarakter.

Svein Blom: Holdninger til innvandrere og innvandring 2010. Rapporter 56/2010. 70s. ISBN 978-82-537-8019-1 Trykt versjon

Undersøkelsen av holdninger til innvandrere og innvandring, utført av Statistisk sentralbyrå i juli/august 2010, viser at andelen som er helt eller nokså enig i at "Innvandrere flest gjør en nyttig innsats i norsk arbeidsliv", økte med 6 prosentpoeng i forhold til samme tid i 2009. Endringen er statistisk utsagnskraftig. I årets måling er hele 77 prosent helt eller ganske enig i utsagnet, mens bare 13 prosent er uenige. En så høy andel enige har ikke vært målt tidligere.

Det er også en økning i andelen som er helt eller ganske enig i at "Arbeidsinnvandring fra land utenom Norden bidrar for det meste positivt til norsk økonomi". 70 prosent er enige i dette, mens 15 prosent er uenige. Tilsvarende tall for 2009 var henholdsvis 68 og 14 prosent. Endringen fra i fjor til i år i holdningen til dette utsagnet er nesten stor nok til å være statistisk utsagnskraftig.

De to siste årene er det også blitt flere som slutter opp om utsagnet "Innvandrere i Norge bør bestrebe seg på å bli så like nordmenn som mulig". 51 prosent er enige i dette i 2010, mot 46 prosent i 2008. Når endringen ses i sammenheng over to år, framstår den som statistisk signifikant.

Av andre resultater kan nevnes at 88 prosent synes innvandrere i Norge bør ha samme mulighet til arbeid som nordmenn. Bare 7 prosent er uenig i dette. 31 prosent er enig i at "Innvandrere flest misbruker de sosiale velferdsordningene", og 36 prosent er enig i at "Innvandrere flest er en

kilde til utrygghet i samfunnet". Majoriteten er imidlertid uenig i disse utsagnene, henholdsvis 53 og 54 prosent. Resten svarer enten "både og" eller "vet ikke". Dette er omtrent som ved undersøkelsen i fjor.

Vel 90 prosent benekter at de ville synes det var ubehagelig om de selv eller noen i den nærmeste familie fikk en innvandrer som hjemmehjelp eller om de fikk en innvandrer som nabo. Én av fire synes imidlertid det ville være ubehagelig om deres sønn eller datter ville ønske å gifte seg med en innvandrer. Det er samtidig 46 prosent som mener det bør bli vanskeligere for flyktninger og asylsøkere å få opphold i Norge "sammenliknet med i dag", mens 42 prosent synes adgangen til å få opphold bør være uendret. Heller ikke her er oppfatningene vesentlig endret fra i fjor.

Resultatene fra årets undersøkelse er veid i forhold til frafallet. Høyt utdannede personer er erfaringsmessig mer positivt innstilt til innvandrere og innvandring enn lavt utdannede. Ved å sammenlikne de som ble intervjuet med dem som ble trukket ut for intervju, ser vi at lavt utdannede er underrepresentert blant de intervjuede. Samme tendens gjorde seg gjeldende i fjorårets undersøkelse, men i mindre omfang. Når vi tester statistisk om årets resultater er forskjellig fra fjorårets, veies begge undersøkelsene med hver sin frafallsvekt etter utdanningsnivå. I tabellene har vi for enkelhets skyld valgt å beholde 2009-resultatene uendret, det vil si uten å veie.

Befolkningens holdninger varierer etter bakgrunnsfaktorer som kjønn, alder, utdanning, bosted osv. Kvinner er i noen sammenhenger mer "innvandrervennlige" enn menn, men når det gjelder å gifte bort en sønn eller datter til en innvandrer, er de noe mer skeptiske. Med hensyn til alder er de eldste (67-79 år) de mest skeptiske, mens aldersgruppen 25-44 er mest positivt innstilt. Vi ser tegn til at også de nest eldste (45-66 år) orienterer seg i mer velvillig retning enn tidligere.

Med høyere utdanning øker toleransen for innvandrere og innvandring. Det største skillet går mellom utdanning på videregående nivå og utdanning på universitets- eller høghskolenivå. Bosatte i de mest tettbygde strøkene og i Akershus-/Oslo-området er gjennomgående mer velvillig innstilt til innvandrere og innvandring enn personer bosatt andre steder i landet. Personer som har kontakt med innvandrere, inntar også mer "innvandrervennlige" standpunkter enn personer uten slik kontakt.

Discussion Papers

Knut Einar Rosendahl and Halvor Briseid Storrøsten: Output-based allocation and investment in clean technologies. DP 644, 2011, 41s.

Allocation of emission allowances may affect firms' incentives to invest in clean technologies. In this paper we show that so-called output-based allocation tends to stimulate such investments as long as individual firms do not assume the regulator to tighten the allocation rule as a consequence of their investments. The explanation is that output-based allocation creates an implicit subsidy to the firms' output, which increases production, leads to a higher price of allowances, and thus increases the incentives to invest in clean technologies. On the other hand, if the firms expect the regulator to tighten the allocation rule after observing their clean technology investment, the firms' incentives to invest are moderated. If strong, this last effect may outweigh the enhanced investment incentives induced by increased output and higher allowance price.

Halvor Briseid Storrøsten: Price versus tradable quantity regulation. Uncertainty and endogenous technology choice. DP 643, 2011. 34s.

This paper shows that tradable emissions permits and an emissions tax have a risk-related technology choice effect. We first

examine the first- and second-order moments in the probability distributions of optimal abatement and production under the two instruments. The two instruments will, in general, lead to different expected aggregate production levels when technology choice is endogenous, given that regulation is designed to induce equal expected aggregate emissions. Moreover, either regulatory approach may induce larger variance in optimal production and optimal abatement levels, depending on the specification of the stochastic variables. Finally, because firms' valuation of a flexible technology increases if the variance in abatement is inflated and vice versa, either of the two instruments may induce the most flexible technology. Specifically, a tax encourages the most flexibility if and only if abatement costs and the equilibrium permit price have sufficiently strong positive covariance compared with the variance in the price on the good produced.

John K. Dagsvik, Tom Kornstad and Terje Skjerpen: Labor force participation and the discouraged worker effect. DP 642, 2010. 48s.

This paper analyzes labor force participation with particular reference to the discouraged worker effect. Discouraged workers are those who do not search for work because they view their chances of finding a suitable job as too low. The theoretical point of departure is a search model where the worker evaluates the expected utility of searching for work and decides to participate in the labor market if the expected utility of the search exceeds the utility of not working. From this framework we derive an empirical model for the probability that the worker will be unemployed or employed as a function of the probability of getting an acceptable job, given that the worker searches for work. The model is estimated on a sample of married and cohabitating women in Norway covering the period from 1988 to 2008. The results show that the discouraged worker effect is substantial. On

average, about one third of those who are out of the labor force are discouraged according to our analysis.

Leif Andreassen and Tom Kornstad: Transitions to disability and rehabilitation. DP 641, 2010. 36s.

The discrete choice model of McFadden (1973) is used to quantify the desire for going into rehabilitation or disability among fully employed married women in Norway. Predictions using the model indicate that as much as 60 percent of full-time employed married women going into disability or rehabilitation are not doing so entirely voluntarily. Using a set of identifying assumptions we decompose transitions into different components. Important findings are that decreasing unemployment has also played a significant role in increasing the number on disability and rehabilitation, while changes in disability benefits have not played a large role.

Ådne Cappelen, Erik Fjærli, Frank Foy, Torbjørn Hægeland, Jarle Møen, Arvid Raknerud and Marina Rybalka: Evaluation of the Norwegian R&D tax credit scheme. DP 640, 2010. 23s.

We find that the Norwegian R&D tax credit scheme introduced in 2002 mainly works as intended. The scheme is cost-effective and it is used by a large number of firms. It stimulates these firms to invest more in R&D, and, in particular, the effect is positive for small firms with little R&D experience. The returns on the R&D investments supported by the scheme are positive and generally not different from the returns to other R&D investments. We have found examples of what can be interpreted as tax motivated adjustments to the scheme, but to some extent this must be accepted as a cost to subsidy and support schemes intended for use by a large number of economic agents. This is particularly so when attempts are made to keep administrative expenditures and control routines at a low level.

Michael Hoel and Sverre Jensen: Cutting Costs of Catching Carbon. Intertemporal effects under imperfect climate policy. DP 639, 2010. 32s.

We use a two-period model to investigate intertemporal effects of cost reductions in climate change mitigation technologies for the power sector. With imperfect climate policies, cost reductions related to carbon capture and storage (CCS) may be more desirable than comparable cost reductions related to renewable energy. The finding rests on the incentives fossil resource owners face. With regulations of emissions only in the future, cheaper renewables speed up extraction (the 'green paradox'), whereas CCS cost reductions make fossil resources more attractive for future use and lead to postponement of extraction.

Steve A. Gabriel, Knut Einar Rosen-dahl, Ruud G. Egging, Hakob Avetisyan and Sauleh Siddiqui: Cartelization in gas markets Studying the potential for a "Gas OPEC". DP no 638, 2010. 47s.

Natural gas is increasingly important as a fuel for electric power generation as well as other uses due to its environmental advantage over other fossil fuels. Using the World Gas Model, a large-scale energy equilibrium system based on a complementarity formulation, this paper analyzes possible future gas cartels and their effects on gas markets in a number of regions across the world. In addition, scenarios related to lower transport costs and decreased unconventional gas supply in the United States are considered. Reprints

Notater/Documents

Olga Kerimova: A study of Norwegian local government behaviour in a dynamic context. Notater 6/2011, 164 s. ISBN 978-82-537-8041-2. ISBN 978-82-537-8042-9 (Elektronisk versjon)

Using previous work on the subject as a foundation, Norwegian local government spending behaviour is

analysed in a dynamic framework facilitated by a panel dataset, combining municipality data for the years 2001 to 2008. Local governments are assumed to be utility maximising agents and therefore choose the best combination of budget surplus or deficit and output of public services, subject to the budget constraint that total spending does not exceed total income, which consists of grants from the central government and local taxes. The analysis is conducted in a simultaneous framework using a structural Linear Expenditure System model where government expenditure in each service sector is endogenous and dependent on the expenditures in the other sectors. Extending existing research on the subject, this study analyses changes over time in local government spending behaviour, exploiting both cross-section and time-series variation in the data to account for any unobserved municipality or time heterogeneity. Panel data methods such as fixed effects are found to be well suited to the analysis with unobserved time and municipality heterogeneity playing an important role in the changes in spending patterns. Moreover, the observed sluggishness of spending adjustment over time suggests that a combination of fixed and/or time effects with a dynamic partial adjustment model is a promising specification for future research.

Roger Bjørnstad og Inger Holm: En evaluering av beregningsopplegget for kommunenes skatteinntekter i MODAG og anslagene gitt i Nasjonalbudsjettene. Notater/Documents 2/2011. 15s. ISBN 978-82-537-8029-0.

Dette notatet dokumenterer modulen i MODAG som beregner kommunenes skatteinntekter og evaluerer hvor god den er. Videre evalueres skatteanslagene som gis i Nasjonalbudsjettene i perioden 2000-2009.

Finansdepartementet bruker SSBs skattesimuleringsmodell LOTTE-Skatt for å lage anslag på kommu-

nenes skatteinntekter ifm. arbeidet med Nasjonalbudsjettene, men anslaget legges inn i MODAG på en slik måte at forklaringsvariablene sammen med korreksjonsledd gir det samme provenyet. Vi har fått tilgang til disse størrelsene. I evalueringen av skattemodulen i MODAG tallfester vi betydningen av at disse avviker fra det de siste regnskapstallene viser.

Beregningene viser at det å legge til grunn faktisk utvikling i hver og en gruppe av forklaringsvariable ikke gir særlig gode skatteinntektsanslag sammenliknet med anslagene i Nasjonalbudsjettene. Dermed ser det ut til at Finansdepartementets bruk av LOTTE-Skatt for å beregne kommunenes skatteinntekter gir relativt treffsikre anslag. For å bruke MODAG til å lage treffsikre anslag på skatteinntektene, må det trolig lages gode anslag på alle forklaringsvariable i skattemodellen.

Terje Skjerpen: A multi-stage consumer demand system based on LES at all levels. Technical documentation. Notater/Documents 45/2010. 59s. ISBN 978-82-537-8007-8.

In Norway, the Generations and Gender Survey (GGS) is integrated in the Life course, Generations I would like to thank Brita Bye, Ådne Cappelen, Bodil M. Larsen and Birger Strøm for value comments and constructive meetings in the process of generating the model documented in this paper. A special thank goes to Birger Strøm for having programmed the model in TROLL. He has also carried out the simulations and contributed substantially to Appendix B. Any remaining errors and shortcomings are mine.

Trude Lappegård and Marijke Veenstra (ed.): Life-course, generation and gender. LOGG 2007. Field report of the Norwegian Generations and Gender Survey. Notater/Documents 34/2010. 125s. ISBN 978-82-537-7929-4.

In Norway, the Generations and Gender Survey (GGS) is integrated in the Life course, Generations and Gender Study (LOGG), which also includes the second wave of the Norwegian Life course, Ageing and Generation Survey (NorLAG). LOGG was conducted in 2007-2008 in cooperation with Statistics Norway and Norwegian Social Research (NOVA). Britt Slagsvold (NOVA) and Helge Brunborg (Statistics Norway) have been the project managers for NorLAG and GGS respectively. LOGG was financed by the Research Council of Norway (project grant no. 168 373) with additional funding from four Norwegian ministries, NOVA and Statistics Norway.

Lars Dommermuth (Statistics Norway), Kristine Koløen (NOVA), Ivar Andreas Lima (NOVA), Bjørn Nyland (Statistics Norway), Trude Lappegård (Statistics Norway) and Marijke Veenstra (NOVA) have been responsible for harmonising the Norwegian data with the GGS.

The LOGG questionnaire has been translated from Norwegian to English by Thomas Hansen (NOVA).

Innholdsfortegnelse for Økonomiske analyser (ØA) de siste 12 måneder

Innholdsfortegnelse for tidligere utgivelser av Økonomiske analyser kan fås ved henvendelse til Aud Walseth,

Statistisk sentralbyrå, telefon: 21 09 47 57, telefax: 21 09 00 40, E-post: Aud.Walseth@ssb.no

Økonomiske analyser

ØA 1/2010:

Økonomisk utsyn over året 2009 3-126.

ØA 2/2010:

Tarjei Havnes og Magne Mogstad: Eldre eller rikere? En aldersjustering av tidstrenden i inntektsulikhet, 3-5.

Erlend Eide Bø: Om rentenes effekt på konsum og sparing, 6-10.

Lasse Sigbjørn Stambøl: Klarer selvstendig næringsdrivende å opprettholde sin virksomhet over tid, 11-20.

Kristin Aasmundsen og Øyvind Hagen: Hovedtrekk i utenrikshandelen siste ti år, 21-24.

ØA 3/2010:

Konjunkturtendensene, 3-29.

Torbjørn Eika, Joakim Prestmo og Eivind Tveter: Etterspørselen fra petroleumsvirksomheten. Betydningen for produksjon og sysselsetting i Norge, 30-39.

Taran Fæhn: Tenke globalt; handle lokalt eller handle kvoter? En makroøkonomisk analyse av å gjennomføre Klimaforlikets mål for 2020, 40-48.

Bjart Holtmark: Om tømmerhogst og klimanøytralitet, 49-56.

Tom Kornstad og Terje Skjerpen: Avslagsrisiko for førstegangssøkere av uførepensjonister, 57-66.

Roger Hammersland: Statsgjeldskrisen i euroområdet: Hva er alternativene? 67-68.

ØA 4/2010:

Konjunkturtendensene, 3-27.

Helge Brunborg og Inger Texmon: Befolkningsframskrivninger 2010-2060, 28-39.

Tom Langer og Randi Johannessen: Nytt i konsumprisindeksen. Nasjonalregnskapet - ny vektkilde 40-47.

Ann Christin Bøeng: Konsekvenser for Norge av EUs fornybardirektiv, 48-58.

ØA 5/2010:

Lars J. Kirkebøen: Høyt utdannede tjener mer over livsløpet 3-10.

Taran Fæhn og Karl Jacobsen: Klimapolitikk og klimavennlige teknologier – ingeniørkunnskap i en makromodell, 11-16.

Kari Skrede: Inntektsutvikling i perioden 1982-2007 etter kjønn, livsfase og generasjoner, 17-26.

Torstein Bye, Marius Bergh og Magne Holstad: Lønnsomhetsutvikling i norsk kraftsektor etter deregulering i 1991, 27-31.

ØA 6/2010:

Konjunkturtendensene, 3-30.

Steinar Todsén: Hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet i 2011, 31-32.

Kari Skrede: Utviklingen i husholdningsinntekt etter kjønn, livsfase og generasjon, 33-42.

Astri Kløvstad: Norsk lastebiltransport i et internasjonalt marked, 43-49.

Economic Survey

From 2004 will Economic Survey no longer be available in its current form. Economic trends for the Norwegian economy will continue to be published electronically, but will no longer have a printed counterpart.

http://www.ssb.no/kt_en/

Konjunkturindikatorer for Norge

Tabell Side

Konjunkturbarometeret

1.1. Konjunkturbarometer, industri og bergverk. Sesongjustert og glattet 2*

Ordre

2.1. Ordretilgang. Sesongjusterte og glattede verdiindekser 2*
2.2. Ordreservere. Sesongjusterte og glattede verdiindekser 2*

Arbeidskraft

3.1. Arbeidsmarked. 1 000 personer og prosent. Sesongjustert 4*

Produksjon

4.1. Produksjon. Sesongjusterte volumindekser. 2005=100 4*
4.2. Produksjon og omsetning. Indekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før 6*

Investeringer

5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk. Mrd. kroner 6*
5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringslivets samlede årsanslag for investeringsåret gitt på ulike tidspunkter 6*
5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid 8*

Forbruk

6.1. Forbruksindikatorer 8*

Priser

7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før 10*
7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før 10*
7.3. Prisindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før 12*
7.4. Månedsførtjeneste og avtalt lønn. Indeks 12*

Finansmarked

8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent 12*
8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent.. 13*
8.3. Valutakurser, penge- og kredittindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs 13*

Utenrikshandel

9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert 14*
9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner 14*

Figur Side

Konjunkturbarometeret

1.1. Konjunkturbarometer i industri og bergverk. Produksjon og sysselsetting, faktisk utvikling 3*
1.2. Konjunkturbarometer i industri og bergverk. Generell bedømmelse av utsiktene, neste kvartal 3*
1.3. Konjunkturbarometer. Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjonsnivå 3*
1.4. Konjunkturbarometer. Faktorer som begrenser produksjonen i industrien 3*

Ordre

2.1. Ordretilgang og ordreservere i industri ialt 3*
2.2. Ordretilgang og ordreservere i bygg og anlegg i alt 3*

Arbeidskraft

3.1. Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk fra AKU 5*
3.2. Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger 5*

Produksjon

4.1. Produksjon. Olje og naturgass 5*
4.2. Produksjon. Industri og kraftforsyning 5*
4.3. Produksjon. Innsatsvarer og energivarer 5*
4.4. Produksjon. Investerings- og konsumvarer 5*
4.5. Produksjonsindeks for bygg og anlegg 7*
4.6. Hotellovernattinger 7*

Investeringer

5.1. Antatte og utførte investeringer i industri 7*
5.2. Årsanslag for investeringer i industri og bergverk gitt på ulike tidspunkter 7*
5.3. Årsanslag for investeringer i oljevirksomheten gitt på ulike tidspunkter 7*
5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter 7*
5.5. Bygg satt i gang. Boliger 9*
5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg 9*
5.7. Bygg under arbeid 9*

Forbruk

6.1. Detaljomsetning 9*
6.2. Varekonsumindeks 9*
6.3. Førstegangsregistrerte nye personbiler 9*

Priser

7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og endring 11*
7.2. Produktpriser. Nivå og endring 11*
7.3. Boligpriser 11*
7.4. Spotpris elektrisk kraft 11*
7.5. Spotpris råolje, Brent Blend 11*
7.6. Spotpris aluminium og eksportprisindeks for treforedlingsprodukter 11*

Finansmarked

8.1. 3 måneders eurorente 15*
8.2. Utlånsrente og innskuddsrente 15*
8.3. Valutakursindekser 15*
8.4. Norges Banks penge- og kredittindikator 15*

Utenrikshandel

9.1. Utenrikshandel 15*
9.2. Driftsbalansen 15*

1.1. Konjunkturbarometer, industri og bergverk. Sesongjustert og glattet

	Faktisk utvikling fra foregående kvartal og forventet utvikling i kommende kvartal. Diffusjonsindeks ¹				Kapasitets- utnyttning	Generell be- dømmelse av utsiktene i komende kvartal	Faktorer som begrenser produksjonen. Prosent av foretakene			
	Produksjon		Sysselsetting				Etter- spørse	Kapasitet	Arbeids- kraft	Råstoff
	Faktisk	Forventet	Faktisk	Forventet						
2008										
1. kvartal	56,6	59,4	54,3	54,2	84,0	57,0	48	12	17	7
2. kvartal	53,7	55,5	51,5	49,6	83,0	52,3	52	10	15	6
3. kvartal	47,7	49,0	46,4	42,9	82,0	45,5	59	8	11	5
4. kvartal	40,9	43,2	40,2	37,1	79,0	40,3	67	6	7	3
2009										
1. kvartal	37,7	41,7	36,2	35,2	77,0	39,9	75	5	3	2
2. kvartal	40,2	44,1	36,9	36,7	76,0	43,6	78	4	1	2
3. kvartal	44,8	47,4	39,4	39,5	76,0	47,5	78	4	1	2
4. kvartal	48,0	50,7	42,4	42,1	77,0	50,7	76	4	2	3
2010										
1. kvartal	50,2	54,1	44,9	44,6	77,0	53,7	74	4	3	4
2. kvartal	51,7	56,1	46,0	47,2	78,0	55,8	72	5	2	4
3. kvartal	52,1	59,0	47,3	50,8	79,0	58,6	71	5	2	4
4. kvartal	52,4	62,4	49,2	54,5	79,0	62,3	69	6	3	3

¹ Beregnet som summen av andelen av foretakene som har svart STØRRE og halvparten av andelen av foretakene som har svart UENDRET.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.1. Ordretilgang. Sesongjusterte og glattede verdiindekser

	Ordrebasert industri. 2005=100					Bygg og anlegg. 2005=100			
	I alt	Metaller og metallvarer	Maskin-industri	Bygging av skip og olje-plattformer	Kjemiske råvarer	I alt	Anlegg	Bolig-bygg	Andre bygg
2008									
1. kvartal	150,6	142,2	212,1	109,3	165,9	117	129	75	141
2. kvartal	141,6	132,2	204,7	88,7	152,8	118	119	66	161
3. kvartal	130,1	120,3	182,4	75,0	137,1	106	114	56	141
4. kvartal	117,3	108,4	147,0	68,5	124,7	88	100	54	106
2009									
1. kvartal	105,0	98,8	109,7	65,4	119,8	99	130	56	110
2. kvartal	95,9	93,9	81,7	63,0	122,0	104	133	61	117
3. kvartal	92,4	94,2	68,3	63,8	128,4	104	127	58	121
4. kvartal	96,1	98,3	71,3	70,4	136,7	115	144	72	127
2010									
1. kvartal	104,5	104,3	80,6	82,0	145,5	114	147	73	121
2. kvartal	113,9	111,1	91,2	94,3	153,5	124	132	92	143
3. kvartal	122,4	118,3	101,5	103,7	160,4	107	107	90	119
4. kvartal	128,2	125,3	109,3	108,8	165,6	..	..	..	..

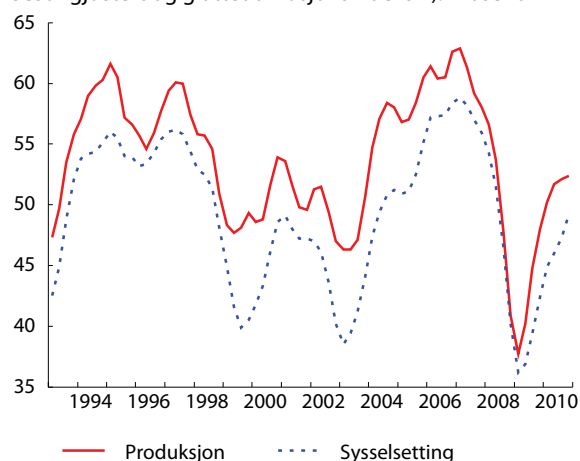
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.2. Ordrereserve. Sesongjusterte og glattede verdiindekser

	Ordrebasert industri. 2005=100					Bygg og anlegg. 2005=100			
	I alt	Metaller og metallvarer	Maskin-industri	Bygging av skip og olje-plattformer	Kjemiske råvarer	I alt	Anlegg	Bolig-bygg	Andre bygg
2008									
1. kvartal	244,9	163,1	499,9	213,8	276,8	147	138	99	200
2. kvartal	247,4	160,5	544,4	208,2	283,8	139	129	88	200
3. kvartal	241,0	154,8	567,7	194,0	266,8	132	121	76	195
4. kvartal	226,0	148,0	557,9	173,4	241,7	114	111	65	164
2009									
1. kvartal	206,1	142,3	515,2	151,5	224,1	113	124	62	152
2. kvartal	185,4	138,6	450,6	132,8	223,3	113	130	60	147
3. kvartal	167,6	136,8	379,3	119,5	233,8	114	131	60	150
4. kvartal	155,8	135,5	318,1	113,4	243,4	116	138	61	149
2010									
1. kvartal	149,3	134,5	273,5	112,4	244,5	127	157	69	155
2. kvartal	146,2	133,7	242,6	114,0	239,7	135	159	77	167
3. kvartal	145,1	133,8	223,0	116,6	234,6	136	148	88	171
4. kvartal	145,6	135,1	214,4	119,2	230,7	..	..	..	..

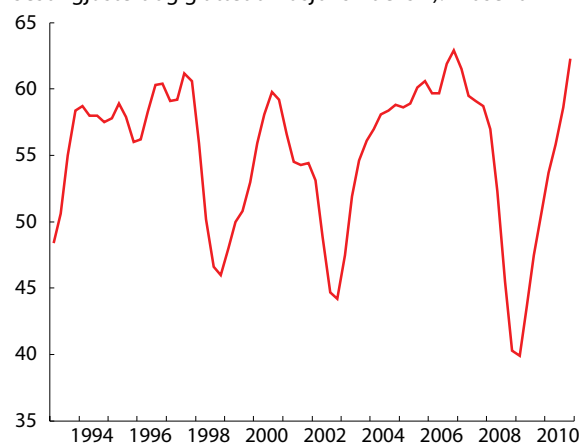
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.1 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Produksjon og sysselsetting, faktisk utvikling, kvartal.
Sesongjustert og glattet diffusjonsindeks 1). Prosent

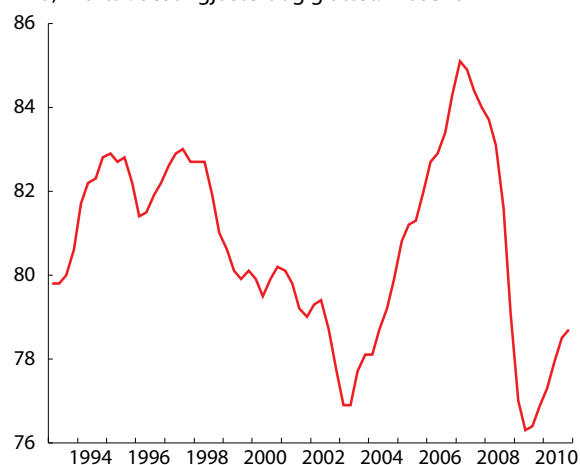
1) Se fotnote 1) til tabell 1.1
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.2 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Generell bedømmelse av utsiktene, neste kvartal.
Sesongjustert og glattet diffusjonsindeks 1). Prosent

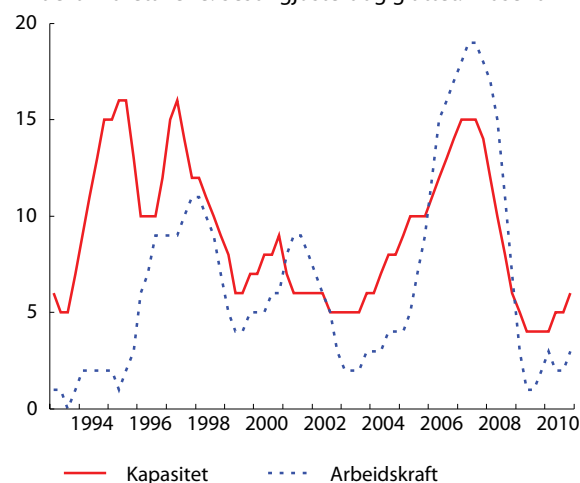
1) Se fotnote 1) til tabell 1.1
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.3 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjons-
nivå, kvartal. Sesongjustert og glattet. Prosent

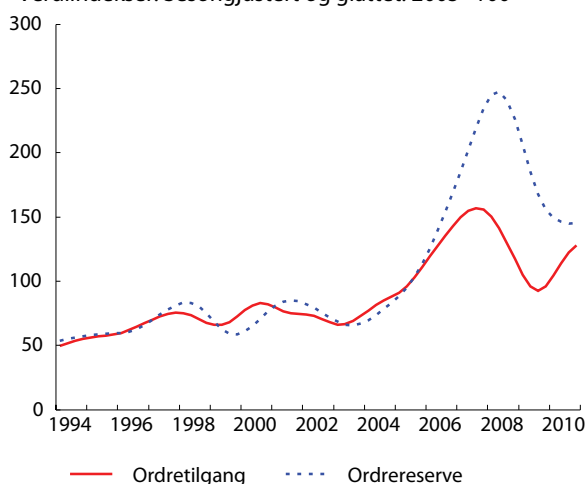
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.4 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Faktorer som begrenser produksjonen, kvartal.
Andel av foretakene. Sesongjustert og glattet. Prosent

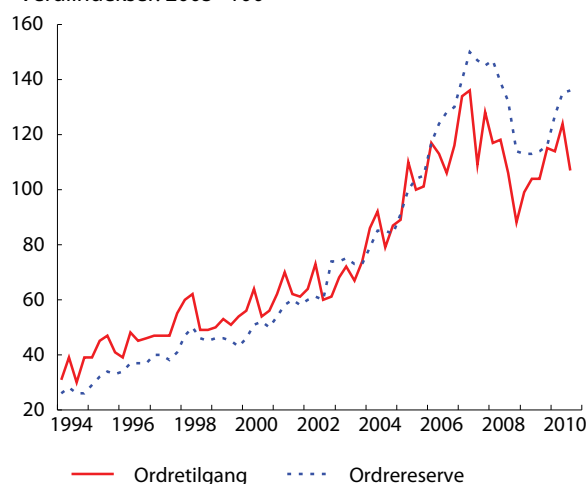
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 2.1 Ordre (kvartal). Ordrebasert industri ialt
Ordretilgang og ordreserve.
Verdiindekser. Sesongjustert og glattet. 2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 2.2 Ordre (kvartal). Bygg og anlegg ialt
Ordretilgang og ordreserve.
Verdiindekser. 2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

3.1. Arbeidsmarked. 1000 personer og prosent. Sesongjustert

	Arbeidskraftundersøkelsen ¹					NAV				Sykefravær- statistikk
	Sysselsatte	Utførte ukeverk (37,5 timer)	Arbeids- styrken	Arbeids- ledige ²	Arbeids- ledighet. Prosent av arbeids- styrken	Registrerte ledige	Registrerte ledige og personer på tiltak	Tilgang på ledige stillinger	Beholdning av ledige stillinger	Syke- fraværs- prosent ³
2005	2 289	1 800	2 400	111	4,6	83,5	96,6	19,8	13,3	6,7
2006	2 362	1 825	2 446	84	3,4	62,7	72,8	27,6	18,9	6,9
2007	2 443	1 870	2 507	63	2,5	46,0	56,1	33,3	24,3	6,9
2008	2 524	1 951	2 591	67	2,6	42,6	53,4	29,7	26,6	7,1
2009	2 508	1 884	2 590	82	3,2	70,5	86,9	21,6	23,8	7,5
2009										
August	2 494	1 890	2 576	82	3,2	72,3	89,6	20,1	23,8	7,7
September	2 493	1 883	2 576	83	3,2	71,6	90,6	23,5	24,1	7,7
Oktober	2 494	1 866	2 579	85	3,3	72,9	92,4	19,1	24,0	7,6
November	2 494	1 867	2 577	83	3,2	72,6	92,3	18,8	23,6	7,6
Desember	2 499	1 880	2 585	86	3,3	72,9	92,7	21,0	25,9	7,6
2010										
Januar	2 495	1 891	2 582	87	3,4	73,8	93,0	18,8	22,9	7,0
Februar	2 497	1 909	2 588	91	3,5	73,8	92,9	20,7	23,8	7,0
Mars	2 493	1 905	2 584	91	3,5	74,5	92,5	22,5	23,9	7,0
April	2 490	1 911	2 584	95	3,7	75,3	93,2	20,0	23,6	6,3
Mai	2 502	1 895	2 596	94	3,6	74,1	90,5	18,5	23,8	6,3
Juni	2 505	1 862	2 598	93	3,6	74,1	90,4	21,2	24,5	6,3
Juli	2 509	1 859	2 599	89	3,4	73,6	88,6	17,5	25,2	7,0
August	2 504	1 868	2 593	89	3,4	73,0	88,8	22,2	25,1	7,0
September	2 501	1 903	2 593	92	3,6	75,4	89,7	17,2	24,8	7,0
Oktober	2 508	1 912	2 600	92	3,6	76,7	89,7	18,6	24,9	..
November	2 514	1 914	2 608	94	3,6	77,0	90,0	19,2	25,0	..
Desember	..	..	..	..	..	75,5	89,3	19,2	25,6	..
2011										
Januar	..	..	..	..	..	73,2	87,7	21,4	25,0	..

¹ Tre måneders glidende sentrert gjennomsnitt. Tallene for februar, mai, august og november gir gjennomsnittet for henholdsvis 1., 2., 3. og 4. kvartal. ² Det skjedde en større omlegging av AKU fra 2006, med brudd i tidsserien som resultat. ³ Egen- og legemeldte sykefraværskvotient som prosent av avtalte dagsverk, kvartalstall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og NAV.

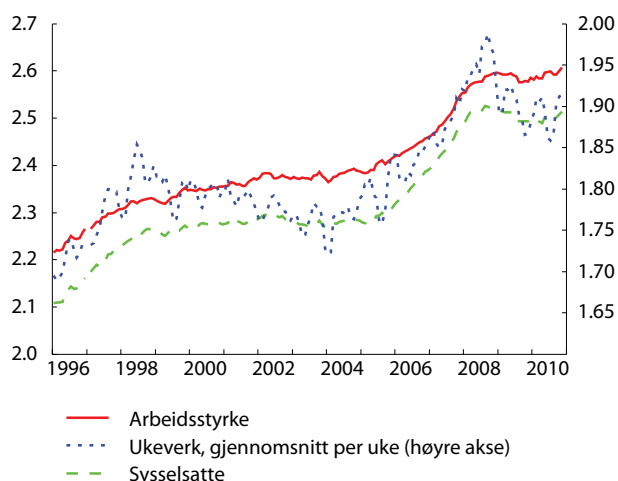
4.1. Produksjon. Sesongjusterte volumindekser. 2005=100

	Etter næring				Etter sluttanvendelse			
	Total indeks ¹	Utvinnings- tjenester	Industri	Kraft- forsyning	Innsats- varer	Investerings- varer	Konsum- varer	Energi- varer
2006	97,8	95,3	105,4	88,3	103,1	112,2	100,6	94,9
2007	96,7	90,8	111,2	99,6	107,3	125,4	103,3	91,6
2008	97,1	90,1	114,8	103,7	107,7	142,3	100,9	91,0
2009	93,3	87,6	107,7	95,9	100,0	144,8	94,4	87,5
2010	88,1	80,1	110,5	91,0	105,2	143,8	96,0	79,7
2009								
Juli	91,4	86,2	105,9	84,4	79,9	144,7	93,8	88,1
August	92,5	86,2	107,9	97,6	100,7	147,3	94,9	88,9
September	93,4	86,6	109,6	102,2	99,2	145,9	95,1	87,9
Oktober	92,9	86,1	108,4	105,6	99,8	145,5	94,8	85,4
November	92,9	86,3	109,1	97,2	105,8	145,0	93,5	85,3
Desember	92,3	85,3	109,1	99,9	100,2	143,8	97,1	84,4
2010								
Januar	92,8	86,3	108,8	101,5	104,1	143,6	93,3	86,3
Februar	92,5	86,0	109,9	96,3	105,8	144,0	94,7	84,3
Mars	90,7	84,1	110,4	86,4	101,6	142,9	95,7	82,0
April	90,0	82,9	110,7	85,5	108,1	143,5	94,6	81,8
Mai	89,4	83,1	108,9	80,3	102,1	142,6	93,6	81,5
Juni	87,8	79,6	112,8	79,2	104,6	146,9	96,0	78,8
Juli	85,4	75,6	113,0	85,9	104,4	144,6	99,1	75,7
August	80,8	70,0	110,7	83,1	101,8	143,9	97,0	71,5
September	83,0	71,9	112,8	88,2	105,7	145,5	99,0	71,3
Oktober	90,3	82,4	111,8	94,2	108,3	144,9	96,7	81,2
November	88,2	78,8	112,7	96,3	108,8	146,3	101,1	77,3
Desember	89,0	80,1	111,6	99,1	111,9	145,9	95,0	78,5

¹ Olje- og gassutvinning, industri, bergverk og kraftforsyning.

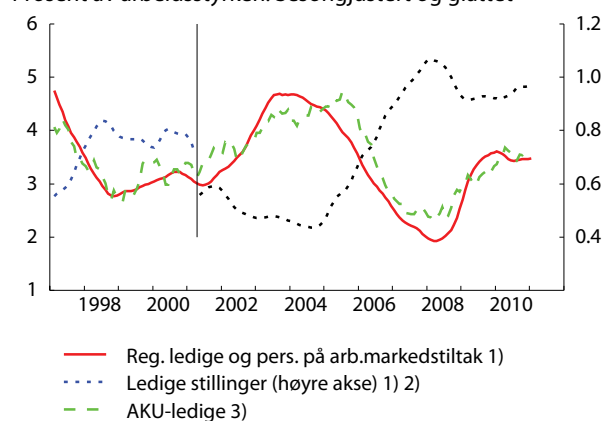
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 3.1 Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk
Millioner. Sesongjusterte og glattede månedstall.

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

Fig. 3.2 Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger, månedstall
Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

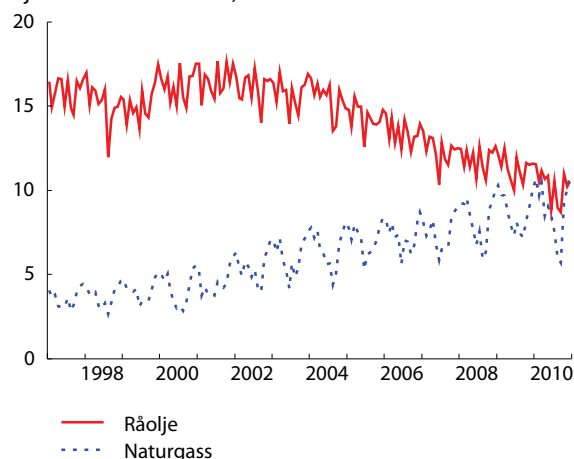
1) Justert bakover for brudd i serien fra januar 99.

2) Brudd i serien fom. mai 2001.

3) Brudd i serien fom. 2006.

Kilde: NAV og Statistisk sentralbyrå.

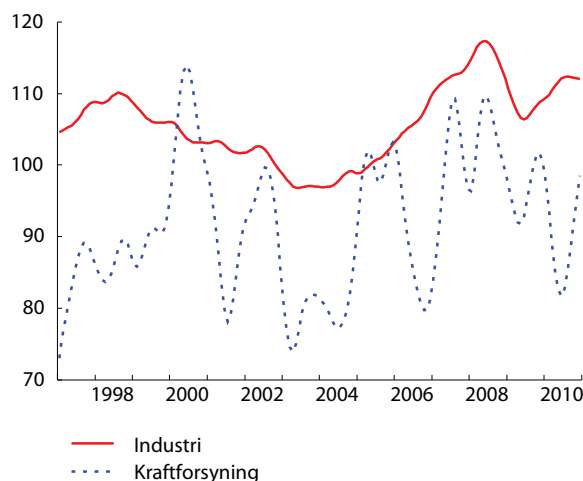
Fig. 4.1 Produksjon: Olje og naturgass
Råolje (mill tonn) og naturgass (mrd. Sm3)
Ujusterte månedstall 1).

1) Brudd i seriene fra og med 2004.

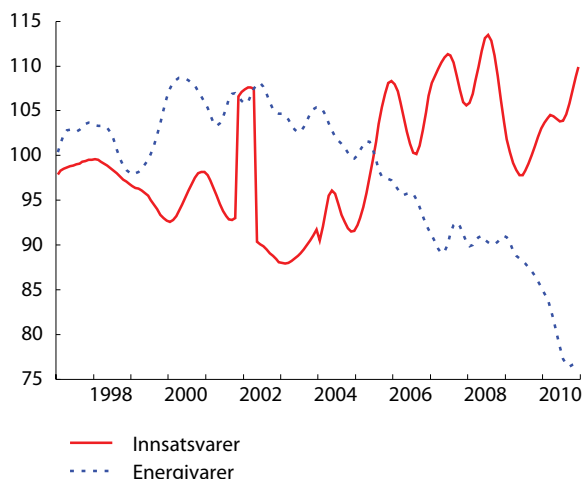
Kilde: Oljedirektoratet.

Fig. 4.2 Produksjon: Industri og kraftforsyning
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

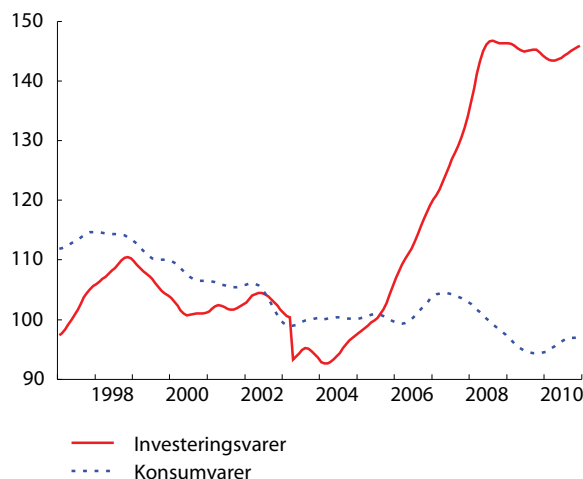
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.3 Produksjon: Innsatsvarer og energivarer
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.4 Produksjon: Investerings- og konsumvarer
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

4.2. Produksjon og omsetning. Indekser

	Bygge- og anleggsproduksjon. Volum						Næringslivstjenester og omsetning og drift av fast eiendom. Verdi			Hotellomsetning. Verdi
	I alt		Bygg i alt		Anlegg		Omsetning og drift av fast eiendom. Nivå	Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting. Nivå	Forretningsmessig tjenesteyting. Nivå	Nivå
	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent				
2009	115,1	-0,5	116,2	0,6	110,1	-5,0	171,6	150,8	146,2	220,9
2010	..	..	..	..	..	..	..	..	..	228,9
2008										
1. kvartal	115,0	0,2	114,8	0,1	116,1	0,4	149,3	134,8	133,7	207,2
2. kvartal	116,4	0,1	116,3	0,0	116,0	0,2	151,6	166,2	149,7	250,4
3. kvartal	116,3	0,0	116,2	0,0	115,3	0,0	155,8	143,3	150,4	271,6
4. kvartal	114,6	-0,1	114,2	-0,1	115,4	-0,2	166,2	188,6	156,6	205,3
2009										
1. kvartal	115,5	0,0	116,4	0,0	110,5	-0,2	165,0	146,9	137,9	205,7
2. kvartal	114,9	0,0	115,6	0,1	110,7	-0,2	172,6	157,9	145,7	226,8
3. kvartal	115,4	0,0	117,4	0,0	108,6	0,0	168,5	129,2	146,4	255,1
4. kvartal	114,3	-0,1	115,1	-0,1	110,2	0,0	180,1	169,3	154,7	196,0
2010										
1. kvartal	113,0	-0,1	114,0	-0,1	107,5	-0,2	176,9	146,8	136,5	195,8
2. kvartal	114,1	0,1	115,8	0,1	105,2	-0,1	185,2	158,5	147,9	241,9
3. kvartal	115,7	0,1	117,0	0,1	111,7	0,2	191,7	137,2	160,2	273,2
4. kvartal	..	..	..	..	..	..	..	..	..	204,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk.¹ Mrd. kroner

	Industri		Kraftforsyning		Antatte i alt	Oljevirksomhet (ujustert)				
	Antatte, sesongjust.	Utførte, ujustert	Utførte, sesongjust.	Utførte		Utførte				
						I alt	Leting	Utbygging	Felt i drift	Rørtransport
2008	..	32,9	32,8	14,4	..	122,5	24,4	35,2	57,6	1,8
2009	..	21,9	22,5	12,6	..	135,3	27,9	36,6	63,6	0,5
2008										
4. kvartal	9,0	10,6	8,3	4,5	37,7	34,3	7,7	9,1	15,5	0,2
2009										
1. kvartal	7,8	5,6	7,1	2,2	35,8	34,6	7,3	10,0	16,0	0,0
2. kvartal	7,3	5,6	5,8	3,2	37,9	34,5	7,2	10,2	15,5	0,1
3. kvartal	6,6	4,9	5,0	3,4	38,2	34,1	6,9	8,3	17,1	0,3
4. kvartal	5,9	5,9	4,6	3,8	37,7	32,1	6,5	8,0	15,0	0,2
2010										
1. kvartal	6,1	3,7	4,7	2,2	34,6	28,3	5,7	7,8	13,3	0,3
2. kvartal	5,3	4,6	4,7	3,6	36,9	33,2	6,8	9,2	15,6	0,1
3. kvartal	5,1	3,8	4,0	3,9	37,2	30,5	5,6	7,6	15,5	0,1
4. kvartal	5,4	..	..	..	40,6	..	..	..	..	..

¹ Tallene for antatte og utførte investeringer i et kvartal er hentet fra henholdsvis investeringsundersøkelsen forrige og samme kvartal.

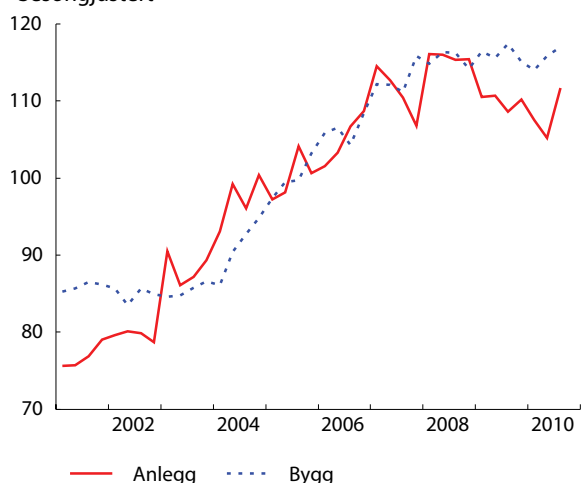
Kilde: Statistisk sentralbyrå

5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringens samlede årsanslag for investeringsåret (år t) gitt på ulike tidspunkter i året før investeringsåret (t-1), i investeringsåret (t) og året etter investeringsåret (t+1)

	Industri og bergverksdrift				Kraftforsyning				Oljevirksomhet			
	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011
År t-1												
2. kvartal	20,2	21,2	18,1	15,7	10,8	9,9	14,0	19,0	82,6	116,9	136,1	146,3
3. kvartal	23,1	22,9	18,3	16,4	11,0	9,8	15,4	20,1	119,2	133,1	145,4	149,0
4. kvartal	27,8	24,1	18,7	18,9	11,9	12,0	16,3	18,4	126,7	145,5	138,5	150,8
År t												
1. kvartal	31,2	23,4	20,7	..	13,1	12,9	14,5	..	130,2	137,4	135,6	..
2. kvartal	31,9	26,5	19,6	..	13,8	13,0	14,7	..	132,6	145,2	139,6	..
3. kvartal	33,2	26,5	20,5	..	14,2	13,3	15,1	..	128,8	143,5	139,4	..
4. kvartal	33,4	25,0	20,0	..	14,3	13,0	14,5	..	127,4	141,2	133,0	..
År t+1												
1. kvartal	33,9	24,3	..	..	14,4	12,6	..	..	124,2	135,8	..	..

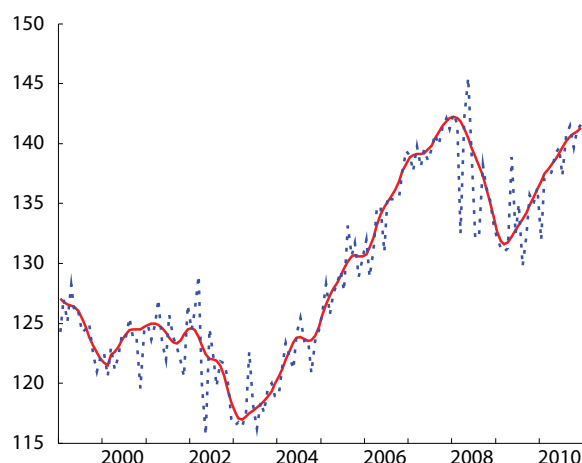
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.5 Produksjonsindeks for bygg og anlegg
Kvartalsvis volumindeks. 2005=100.
Sesongjustert

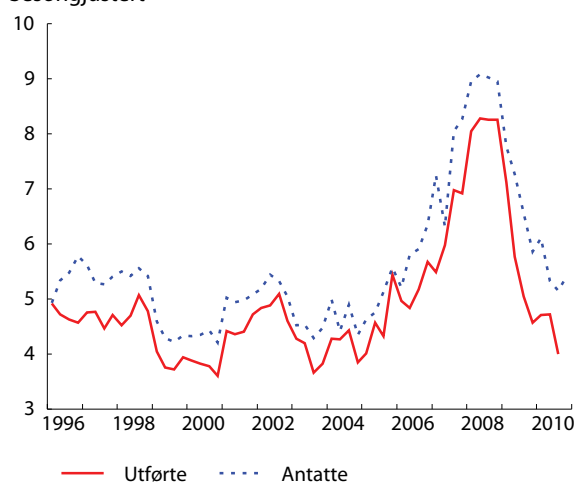
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.6 Hotellovernattinger
Månedsindeks. 1992=100. Sesongjustert og trend

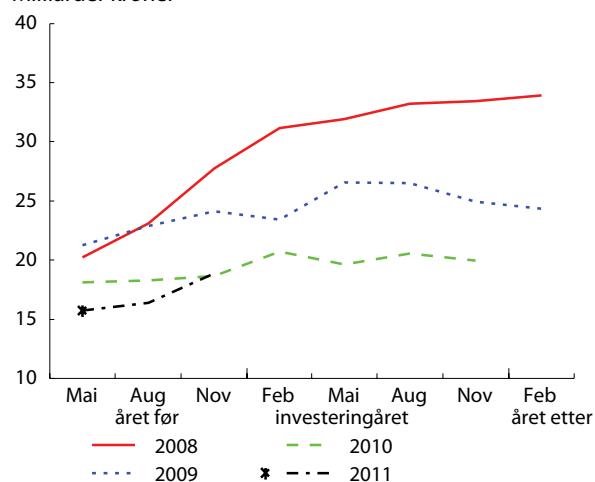
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.1 Investeringer: Industri
Antatte og utførte per kvartal. Milliarder kroner.
Sesongjustert

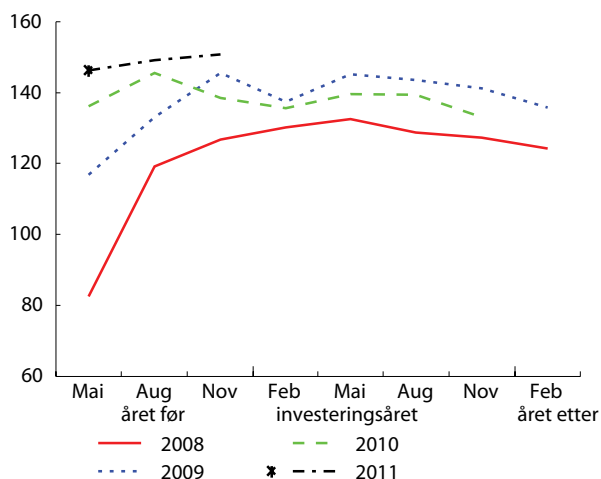
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Fig. 5.2 Investeringer: Industri og bergverksdrift
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2008-2011
Milliarder kroner

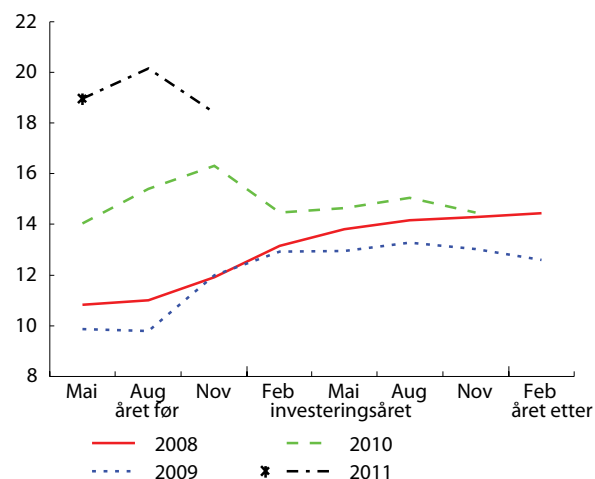
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.3 Investeringer: Oljevirksomhet
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2008-2011
Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.4 Investeringer: Kraftforsyning
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2008-2011
Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid

	Bygg satt igang					Bygg under arbeid. Bruksareal. 1000 kvm. Utgangen av perioden	
	Antall boliger		Bolig bruksareal. 1000 kvm.		Andre bygg. Bruksareal. 1000 kvm. Trend ¹	Boliger. Trend	Andre bygg. Trend
	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent			
2005	31 608	5,4	3 849	8,6	4 046	4 530	4 973
2006	33 314	5,4	4 081	6,0	4 491	4 972	6 043
2007	32 520	-2,4	4 025	-1,4	5 396	5 160	7 179
2008	25 824	-20,6	3 341	-17,0	5 252	4 918	8 153
2009	19 669	-23,8	2 680	-19,8	4 056	4 636	7 886
2009							
Juli	1 477	-7,7	210	-1,1	319	4 571	7 966
August	1 628	3,5	220	5,4	313	4 576	7 951
September	1 653	12,7	236	10,2	310	4 585	7 936
Oktober	1 695	19,4	234	13,8	311	4 599	7 919
November	1 446	22,5	206	14,9	313	4 619	7 913
Desember	1 561	19,7	218	12,3	318	4 643	7 922
2010							
Januar	1 832	14,3	231	9,4	323	4 671	7 950
Februar	1 920	8,3	251	7,4	329	4 702	7 994
Mars	1 703	3,5	230	6,8	334	4 733	8 051
April	1 719	1,0	246	7,4	339	4 766	8 128
Mai	1 346	-0,2	208	8,1	344	4 801	8 217
Juni	1 562	1,7	233	10,7	347	4 833	8 296
Juli	2 550	5,4	340	13,5	349	4 858	8 349
August	1 603	8,5	233	15,1	351	4 880	8 378
September	1 653	12,4	219	16,4	354	4 902	8 408
Oktober	1 762	17,3	250	19,2	355	4 924	8 452
November	1 936	12,9	279	15,8	357	4 944	8 507
Desember	1 939	7,7	256	13,3	357	4 959	8 564

¹ Tallene omfatter ikke bygg til jordbruk, skogbruk og fiske.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og NAV.

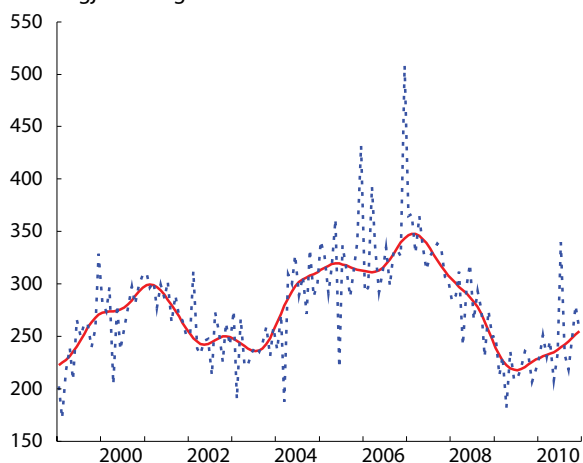
6.1. Forbruksindikatorer

	Detaljomsetningsvolum		Varekonsumindeks ¹		Førstegangsregistrerte personbiler		Hotellovernattinger, ferie og fritid	
	Sesongjustert indeks	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert indeks	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert nivå. 1000 biler	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert nivå. 1000 overnattinger	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate
	2005=100		1995=100					
2006	1 263,7	5,3	139,1	3,9	11,9	1,5	8 663,0	1,3
2007	1 349,3	6,8	149,5	7,5	13,7	15,0	8 749,0	1,0
2008	1 375,5	1,9	149,1	-0,3	11,5	-15,7	8 358,0	-4,5
2009	1 382,1	0,5	148,8	-0,2	10,5	-8,9	8 355,0	0,0
2010	1 404,9	1,7	154,7	3,9	13,3	26,6	8 911,0	6,7
2009								
August	116,6	3,0	151,0	8,5	10,9	87,5	689,0	8,9
September	114,3	1,8	149,8	7,8	11,6	84,6	717,0	10,7
Oktober	116,8	1,0	153,3	6,7	12,4	69,7	726,0	8,8
November	115,5	-0,1	150,4	4,8	12,6	49,1	714,0	8,7
Desember	117,0	-1,4	153,3	0,8	13,8	28,8	743,0	8,7
2010								
Januar	116,2	-2,5	154,3	0,3	12,7	16,4	717,0	8,6
Februar	116,1	-3,0	152,9	-1,0	13,1	8,9	736,0	6,8
Mars	115,1	-2,7	151,7	-1,5	13,2	5,4	720,0	8,5
April	115,1	-1,3	151,3	-0,7	13,4	6,2	755,0	8,4
Mai	115,5	0,8	152,8	1,1	13,0	5,5	748,0	8,4
Juni	115,4	3,6	152,7	3,5	13,4	5,4	751,0	8,3
Juli	117,0	5,7	153,8	5,3	13,2	4,1	687,0	10,0
August	116,3	6,5	153,3	5,9	13,6	2,3	765,0	8,2
September	117,9	6,1	154,9	5,4	13,5	2,4	765,0	8,1
Oktober	118,3	5,2	155,4	4,4	13,1	3,5	799,0	6,4
November	120,8	4,6	159,0	3,1	14,0	4,4	797,0	6,4
Desember	118,4	4,1	154,7	2,1	12,7	4,9	768,0	6,4
2011								
Januar					13,9	5,9		

¹ Indikatoren bygger på informasjon om detaljomsetningsvolum, førstegangsregistrering av personbiler (antall) og volumindikatorer for omsetning av tobakk, øl, mineralvann, elektrisk kraft, bensin, brensel og fjernvarme. Vektene er hentet fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet (KNR).

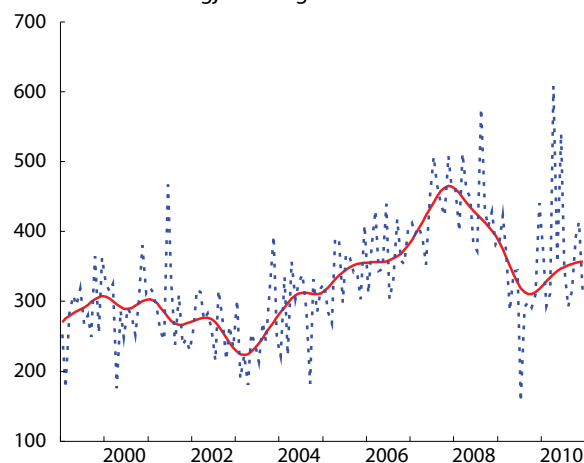
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.5 Bygg satt igang. Boliger
Bruksareal. 1000 kvm. månedstall
Sesongjustert og trend

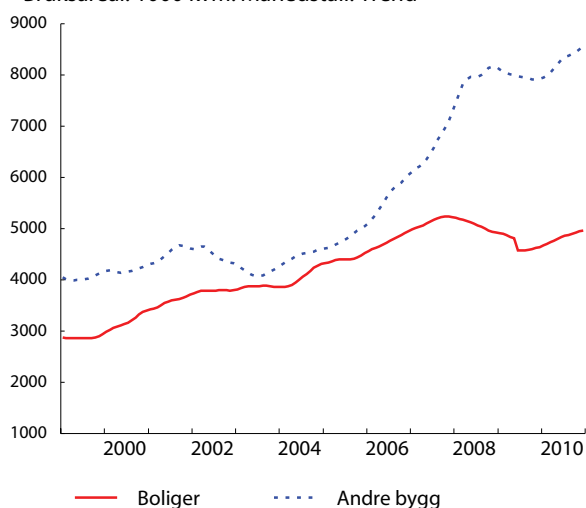
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.6 Bygg satt igang. Driftsbygg
Bruksareal. 1000 kvm.
Månedstall. Sesongjustert og trend.

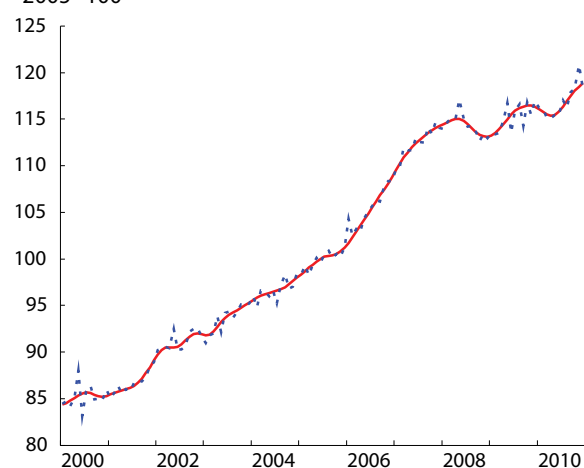
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.7 Bygg under arbeid
Bruksareal. 1000 kvm. Månedstall. Trend

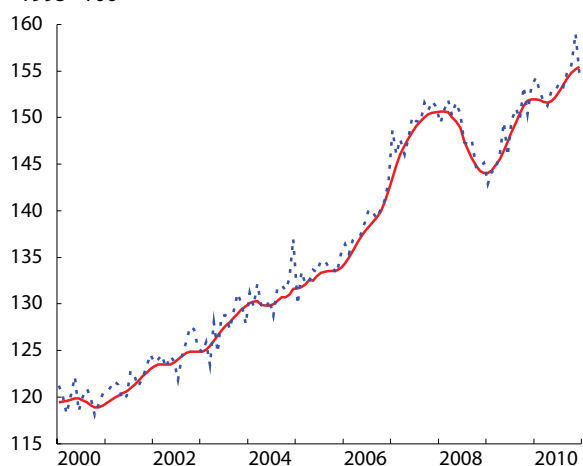
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.1 Detaljomsetning
Volumindeks. Månedstall. Sesongjustert og trend
2005=100

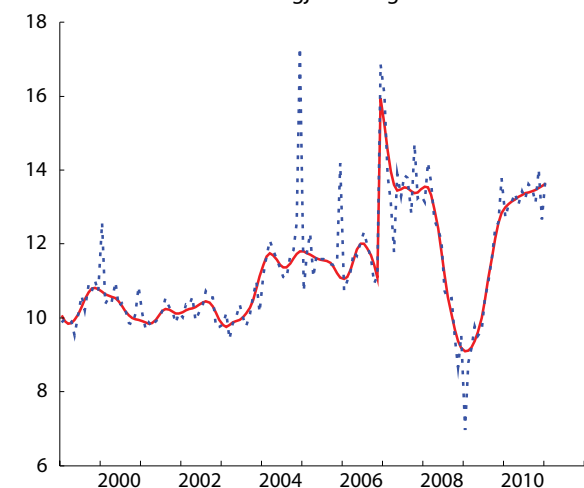
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.2 Varekonsumindeks
Volum. Månedstall. Sesongjustert og trend
1995=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.3 Førstegangsregistrerte personbiler
1000 stk. Månedstall. Sesongjustert og trend

Kilde: Vegdirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Konsumprisindeks (KPI)		KPI ekskl. energiprodukter		KPI-JAE ¹	Harmonisert konsumprisindeks		Førstegangsomsetning innenlands		Byggekostnadsindeks for boliger	
	Nivå	Endring	Nivå	Endring		Norge	EU12 ²	Nivå	Endring	Nivå	Endring
	1998=100		1998=100			Endring	Endring	2000=100		2000=100	
2006	117,7	2,3	113,5	1,0	0,8	2,5	2,2	118,4	6,1	123,3	3,7
2007	118,6	0,8	115,3	1,6	1,4	0,7	2,3	119,6	1,0	132,4	7,4
2008	123,1	3,8	118,2	2,5	2,6	3,4	3,3	130,3	9,0	139,9	5,7
2009	125,7	2,1	121,4	2,7	2,6	2,3	0,3	130,1	-0,2	143,2	2,3
2010	128,8	2,5	123,1	1,4	1,4	2,4	1,6	137,8	5,9	147,7	3,2
2009											
August	125,4	1,9	121,0	2,5	2,3	1,8	-0,2	132,7	-0,9	143,6	2,1
September	126,4	1,2	122,3	2,5	2,4	1,4	-0,3	130,7	-3,8	144,0	2,3
Oktober	126,2	0,6	122,1	2,1	2,1	0,8	-0,1	130,5	-2,5	144,4	2,1
November	126,6	1,5	122,3	2,5	2,4	1,9	0,5	131,5	0,2	144,6	1,5
Desember	126,9	2,0	122,4	2,4	2,4	2,4	0,9	133,0	3,1	144,7	1,8
2010											
Januar	127,1	2,5	121,9	2,4	2,3	2,7	1,0	133,9	3,8	144,9	2,0
Februar	128,7	3,0	122,6	1,8	1,9	3,1	0,9	136,1	7,1	145,8	2,5
Mars	129,3	3,4	122,7	1,6	1,7	3,6	1,4	137,1	7,6	146,3	2,8
April	129,6	3,3	123,1	1,6	1,7	3,4	1,5	137,7	8,0	147,1	3,4
Mai	128,9	2,5	123,2	1,5	1,5	2,6	1,6	136,7	6,2	147,7	3,8
Juni	128,8	1,9	123,5	1,3	1,3	1,8	1,4	137,5	4,2	147,8	3,7
Juli	128,1	1,9	122,9	1,3	1,3	1,8	1,7	137,2	4,7	147,8	3,6
August	127,8	1,9	122,7	1,4	1,4	1,7	1,6	136,9	3,2	148,2	3,2
September	128,6	1,7	123,5	1,0	0,9	1,4	1,8	137,8	5,4	148,3	3,0
Oktober	128,7	2,0	123,5	1,1	1,0	1,7	1,9	138,3	6,0	149,0	3,2
November	129,0	1,9	123,5	1,0	1,0	1,5	1,9	140,1	6,5	149,8	3,6
Desember	130,4	2,8	123,7	1,1	1,0	2,7	2,2	143,9	8,2	149,9	3,6
2011											
Januar	129,7	2,0	122,8	0,7	0,7	2,0	..	144,7	8,1	150,7	4,0

¹ Justert for avgiftsendringer og uten energivarer. ²Omfatter de 12 deltakerne i EU's økonomiske og monetære union (ØMU), der Hellas inngår fra og med 2001.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

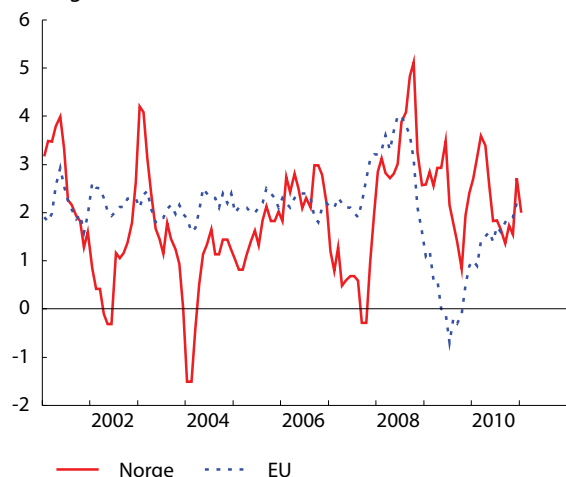
7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før der det framgår

	Produsentprisindeks ¹ . Industri		Spotpriser				Eksportprisindeks, treforedlingsprodukter. 2000=100	Eksportpris, laks. Nivå. NOK pr. kg
	Nivå. 2000=100	Endring	Elektrisk kraft, systempris. Øre pr. kWh	Brent Blend. NOK pr. fat	Brent Blend. USD pr. fat	Aluminium. NOK pr. tonn		
2006	120,7	7,8	39,1	422,8	66,1	14 634,7	128,3	32,3
2007	127,9	5,9	22,4	422,2	72,7	12 850,9	136,9	26,6
2008	135,9	6,3	36,9	536,4	98,4	12 329,3	137,1	27,0
2009	136,0	0,1	30,7	387,5	62,5	8 984,7	154,1	30,9
2010	144,9	6,6	42,6	484,1	80,2	12 502,8	174,3	37,3
2009								
August	141,4	1,4	28,1	443,3	73,1	10 504,9	145,5	30,3
September	138,1	-1,3	24,7	402,1	68,1	9 872,7	153,8	29,5
Oktober	137,7	0,7	28,3	416,8	73,9	9 491,2	146,6	27,3
November	139,5	5,5	30,6	437,4	77,6	9 901,8	150,5	28,3
Desember	139,3	7,8	33,4	433,7	75,2	10 852,1	153,3	29,0
2010								
Januar	139,9	7,0	43,8	441,4	77,0	11 248,7	152,5	29,2
Februar	140,9	8,1	55,8	442,2	74,8	11 190,8	157,7	33,7
Mars	143,3	10,1	45,9	473,0	79,9	12 011,4	153,3	36,1
April	144,6	10,0	37,3	506,8	85,8	12 673,7	152,8	38,8
Mai	145,0	6,9	33,9	484,6	77,0	12 020,8	158,5	39,9
Juni	145,0	3,9	35,4	490,2	75,7	11 902,4	160,2	38,5
Juli	145,1	4,9	36,5	472,0	75,4	12 566,4	183,2	39,4
August	145,1	2,6	34,0	473,7	77,1	13 451,5	176,6	39,8
September	145,7	5,5	39,1	473,8	78,4	13 351,4	193,2	37,3
Oktober	146,5	6,4	40,2	487,0	83,5	12 973,8	200,2	36,8
November	147,7	5,9	44,6	513,8	86,2	13 164,0	197,4	36,2
Desember	150,4	8,0	64,7	550,6	92,3	13 478,6	206,2	42,2
2011								
Januar	152,0	8,6	54,4	567,1	96,9	13 292,3	..	39,5.

¹ I motsetning til den ordinære produsentprisindeksen, kan denne revideres i etterkant. Den helt korrekte betegnelsen på denne statistikken er vareprisindeksen..

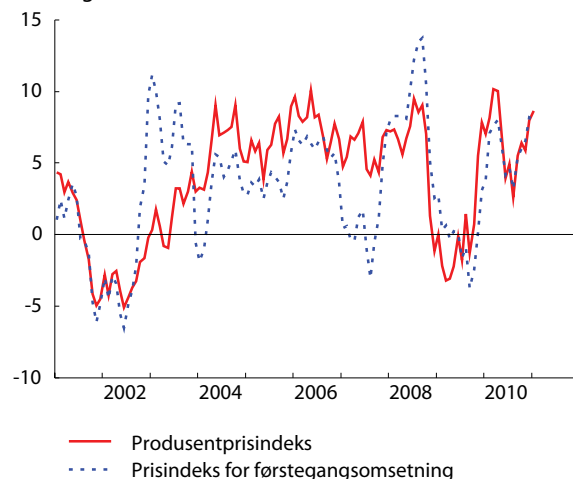
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.1 Harmonisert konsumprisindeks
Norge og EU
Endring fra samme måned året før. Prosent

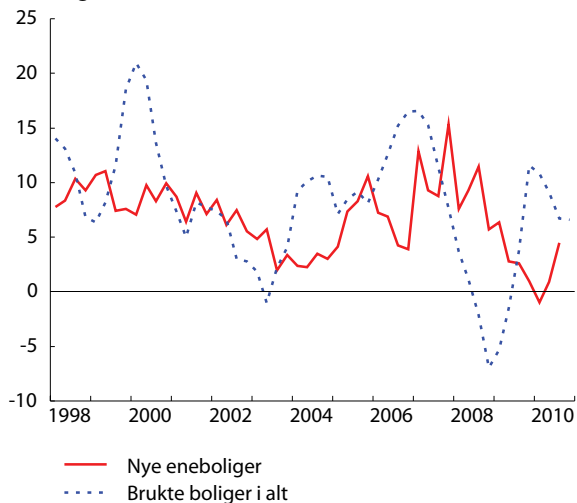
Kilde: Eurostat.

Fig. 7.2 Produsentprisindeks for industri og
prisindeks for førstegangsomsetning innenlands
Endring fra samme måned året før. Prosent

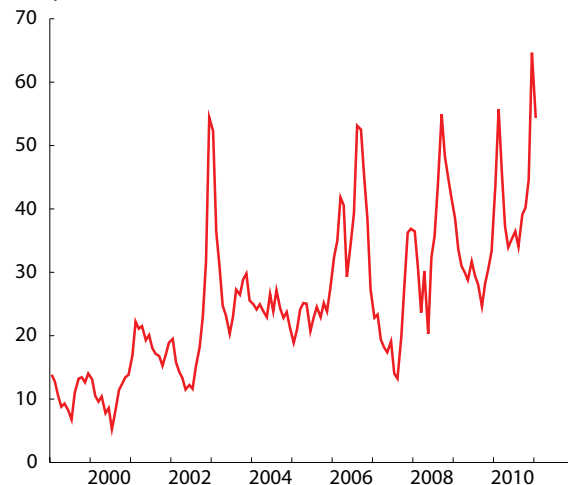
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.3 Boligpriser
Endring fra samme kvartal året før. Prosent

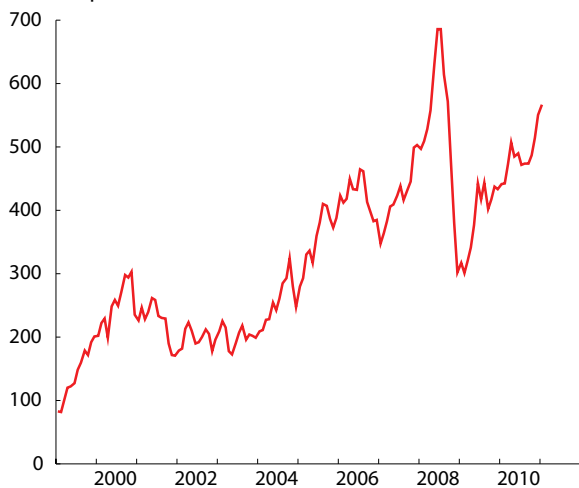
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.4 Spotpris elektrisk kraft, systempris
Øre pr. kWh. Månedstall

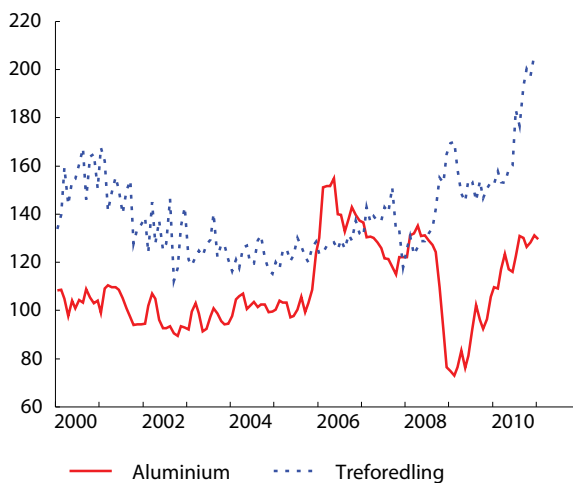
Kilde: Nord Pool.

Fig. 7.5 Spotpris råolje, Brent Blend
Kroner pr. fat. Månedstall

Kilde: Reuters EcoWin.

Fig. 7.6 Spotpris aluminium og eksportpris for
treforedlingsprodukter
Månedsindeks. NOK. 1994=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.3. Prisindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Engroshandel		Nye eneboliger		Boligpriser (brukte boliger)							
	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Alle boligtyper		Enebolig		Småhus		Blokkleilighet	
					Nivå	Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring
	2005=100		2000=100		2005=100		2005=100		2005=100		2005=100	
2007	107,6	3,2	155,9	11,6	128,0	12,6	127,3	13,3	129,7	13,4	128,0	10,2
2008	114,4	6,3	169,1	8,5	126,6	-1,1	128,4	0,9	127,4	-1,7	121,2	-5,3
2009	113,7	-0,5	174,4	3,1	129,0	1,9	130,0	1,2	129,4	1,5	126,3	4,2
2010	118,8	4,4	..	..	139,7	8,3	140,6	8,1	141,6	9,4	135,6	7,4
2009												
1. kvartal	112,2	1,1	173,8	6,4	123,0	-5,3	124,3	-4,9	123,4	-6,9	119,3	-4,6
2. kvartal	113,2	-1,6	174,1	2,8	129,5	-1,5	131,4	-1,9	128,9	-2,1	125,2	0,1
3. kvartal	114,8	-2,0	174,5	2,6	131,8	3,8	132,4	2,8	132,1	3,9	130,1	6,6
4. kvartal	114,7	0,3	175,1	1,0	131,8	11,6	132,0	9,7	133,0	12,5	130,4	16,0
2010												
1. kvartal	116,4	3,7	172,1	-1,0	136,3	10,8	137,2	10,4	137,9	11,8	132,4	11,0
2. kvartal	118,4	4,6	175,7	0,9	141,3	9,1	143,5	9,2	141,9	10,1	135,3	8,1
3. kvartal	119,5	4,1	182,3	4,5	140,6	6,7	141,0	6,5	143,1	8,3	137,1	5,4
4. kvartal	120,7	5,2	..	..	140,5	6,6	140,5	6,4	143,3	7,7	137,5	5,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.4. Månedstjeneste og avtalt lønn. Indeks. 2005=100

	Månedstjeneste ialt ¹					Avtalt lønn ²				
	Industri	Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	Bygge- og anleggsvirksomhet	Samferdsel ³	Forretningsmessig tj.yting og eienomsdrift	Industri	Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	Bygge- og anleggsvirksomhet	Samferdsel	Forretningsmessig tj.yting og eienomsdrift
2008										
3. kvartal	118,3	115,3	116,5	118,0	115,7	116,3	116,8	117,9	118,7	116,2
4. kvartal	118,8	117,5	117,5	119,0	117,0	118,4	120,9	118,5	118,7	116,6
2009										
1. kvartal	119,6	132,5	118,0	120,4	117,3	119,4	121,0	120,3	119,0	116,7
2. kvartal	121,2	126,9	118,0	120,7	117,7	120,4	121,0	120,3	120,9	116,9
3. kvartal	123,3	124,6	119,6	122,0	118,3	121,3	124,2	121,3	123,1	118,2
4. kvartal	123,7	124,2	120,2	122,7	118,1	122,3	125,5	122,0	123,4	119,4
2010										
1. kvartal	125,5	131,5	123,0	122,6	120,3	122,3	124,9	123,0	123,7	119,6
2. kvartal	126,9	127,1	122,0	123,4	119,1	122,4	125,5	123,5	123,9	118,9
3. kvartal	125,9	126,0	121,4	124,0	124,1	125,8	128,7	124,6	125,4	124,4

¹ Månedslønn omfatter avtalt månedslønn, uregelmessige tillegg og bonus. ² Avtalt lønn ved utgangen av kvartalet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent

	Utlånsrente ¹				Innskuddsrente ²	NOK 3mnd eurorente ³	Effektiv rente på statsobligasjoner ³		
	Bankutlån i alt	Statlige låneinstitutter	Forsikrings-selskap	Kredittforetak	Bankinnskudd i alt		3 år	5 år	10 år
2007	5,66	3,69	5,10	4,79	3,48	4,83	4,79	4,77	4,78
2008	7,30	4,52	6,07	6,36	4,98	6,10	4,53	4,43	4,47
2009	4,90	4,00	4,23	3,92	2,41	2,30	2,71	3,33	4,00
2010	..	..	..	..	..	2,37	2,46	2,83	3,52
2008									
4. kvartal	7,28	4,95	5,57	6,45	4,61	5,82	3,56	3,75	4,05
2009									
1. kvartal	5,25	4,91	4,69	4,41	2,86	3,28	2,54	3,07	3,75
2. kvartal	4,40	4,20	3,93	3,62	1,90	2,29	2,47	3,25	4,08
3. kvartal	4,19	3,11	3,69	3,35	1,70	1,74	2,82	3,47	4,13
4. kvartal	4,28	2,70	3,73	3,19	1,86	1,91	2,98	3,51	4,03
2010									
1. kvartal	4,42	2,72	3,83	3,36	1,99	2,13	2,80	3,30	3,93
2. kvartal	4,56	2,76	3,79	3,49	2,11	2,39	2,33	2,68	3,54
3. kvartal	4,66	2,79	3,91	3,60	2,20	2,52	2,35	2,63	3,25
4. kvartal	..	..	..	..	..	2,41	2,35	2,69	3,38

¹ Gjennomsnittlige (veide) rentesatser inkl. provisjoner på utlån til publikum fra banker og andre finansforetak. Kvartalstall er ved utgangen av perioden, årstall er beregnet som gjennomsnitt over året via tall for gjennomsnittet over kvartalet. ² Gjennomsnittlige (veide) rentesatser på innskudd i banker fra publikum i NOK ved utgangen av kvartalet.³ Gjennomsnitt over perioden.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent

	3 mnd eurorente ¹					Effektiv rente på 10 års statsobligasjon			
	Norge	Euro	USA	Japan	Storbritannia	Norge	Tyskland	USA	Japan
2006	2,98	3,06	5,16	0,27	4,80	4,08	3,78	4,79	1,74
2007	4,83	4,25	5,29	0,77	5,95	4,77	4,23	4,63	1,68
2008	6,08	4,61	3,22	1,10	5,48	4,46	4,00	3,65	1,49
2009	2,31	1,21	0,95	0,56	1,15	4,00	3,27	3,24	1,35
2010	2,36	0,75	0,50	0,31	0,78	3,53	2,78	3,20	1,18
2009									
August	1,74	0,85	0,69	0,46	0,75	4,17	3,34	3,58	1,38
September	1,78	0,71	0,59	0,40	0,66	4,17	3,29	3,39	1,32
Oktober	1,89	0,67	0,53	0,40	0,66	4,07	3,23	3,37	1,33
November	1,90	0,62	0,47	0,38	0,71	4,04	3,28	3,39	1,36
Desember	1,93	0,60	0,37	0,30	0,69	3,98	3,23	3,58	1,27
2010									
Januar	2,11	0,58	0,35	0,28	0,69	4,08	3,29	3,71	1,34
Februar	2,13	0,54	0,37	0,28	0,68	3,87	3,19	3,68	1,34
Mars	2,16	0,48	0,39	0,29	0,67	3,85	3,13	3,72	1,35
April	2,25	0,52	0,46	0,28	0,72	3,84	3,08	3,82	1,36
Mai	2,37	0,62	0,66	0,34	0,78	3,46	2,81	3,40	1,28
Juni	2,54	0,67	0,75	0,37	0,78	3,36	2,63	3,19	1,21
Juli	2,57	0,81	0,79	0,31	0,82	3,33	2,65	2,99	1,11
August	2,51	0,84	0,47	0,37	0,82	3,12	2,37	2,68	0,99
September	2,49	0,86	0,43	0,31	0,86	3,30	2,34	2,64	1,07
Oktober	2,42	0,99	0,41	0,18	0,78	3,24	2,37	2,52	0,89
November	2,37	1,05	0,48	0,25	0,88	3,28	2,56	2,74	1,05
Desember	2,46	1,02	0,43	0,41	0,92	3,61	2,96	3,28	1,19
2011									
Januar	2,46	1,03	0,46	0,36	0,81	3,75	3,05	3,37	1,21

¹ Midtrente (bortsett fra for Euro).

Kilde: Norges Bank og Reuters EcoWin.

8.3. Valutakurser, penge- og kredittindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs

	Valutakurser ¹		Importveid valutakurs (44 land) 1995=100	Industriens effektive valutakurs ² 1990=100	Pengemengdeindikator (M2)		Kredittindikator (K2)		Aksjekursindeks totalt. Oslo Børs. ² 1995=100
	NOK/Euro	NOK/USD			Mrd. kroner. Sesongjustert	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Mrd. kroner. Sesongjustert	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	
2006	8,05	6,42	92,50	99,20	1 148,7	11,50	2 438,9	14,10	384,20
2007	8,02	5,86	90,80	97,50	1 335,9	16,40	2 784,1	14,20	478,60
2008	8,22	5,64	90,80	97,10	1 459,7	9,10	3 147,2	13,00	379,50
2009	8,73	6,28	93,80	99,90	1 511,5	3,60	3 373,2	7,20	285,50
2010	8,01	6,05	90,30	95,70	1 559,4	3,20	3 525,1	4,40	375,10
2009									
August	8,66	6,07	93,60	100,00	1 515,8	-0,40	3 389,7	2,00	302,10
September	8,60	5,90	92,50	98,80	1 516,6	-0,40	3 394,2	1,80	314,40
Oktober	8,36	5,64	89,60	95,50	1 524,0	0,60	3 393,3	1,90	335,60
November	8,41	5,64	90,10	96,20	1 517,4	0,90	3 401,0	2,70	347,50
Desember	8,41	5,75	90,30	96,30	1 523,1	1,30	3 398,3	4,00	365,20
2010									
Januar	8,18	5,73	89,00	94,80	1 526,6	2,20	3 428,9	4,80	371,50
Februar	8,10	5,92	89,30	95,00	1 521,8	2,80	3 448,0	5,20	352,60
Mars	8,04	5,92	89,40	94,90	1 522,7	2,60	3 458,5	5,80	369,70
April	7,93	5,92	88,90	94,20	1 536,9	3,20	3 470,9	6,40	386,80
Mai	7,90	6,28	89,80	94,70	1 528,9	6,20	3 502,8	7,10	357,70
Juni	7,91	6,48	90,90	95,70	1 548,6	8,40	3 526,9	7,20	351,50
Juli	8,02	6,28	91,40	96,60	1 566,6	8,60	3 537,0	6,60	349,00
August	7,93	6,15	90,60	95,90	1 582,2	8,10	3 562,3	5,80	360,40
September	7,92	6,06	90,40	95,90	1 573,5	6,90	3 565,7	5,30	374,40
Oktober	8,11	5,84	91,00	97,00	1 589,5	5,80	3 580,3	5,20	393,90
November	8,15	5,97	91,90	97,70	1 609,5	5,80	3 607,8	5,30	407,90
Desember	7,91	5,98	90,40	95,90	1 603,2	6,40	3 607,1	5,40	425,80
2011									
Januar	7,82	5,85	89,60	95,30	..	..	..	..	436,30

¹ Representativ markedskurs (midtkurs). ² Månedsgjennomsnitt av daglige noteringer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

9.1. Eksport og import av varer. Millioner kroner. Sesongjustert

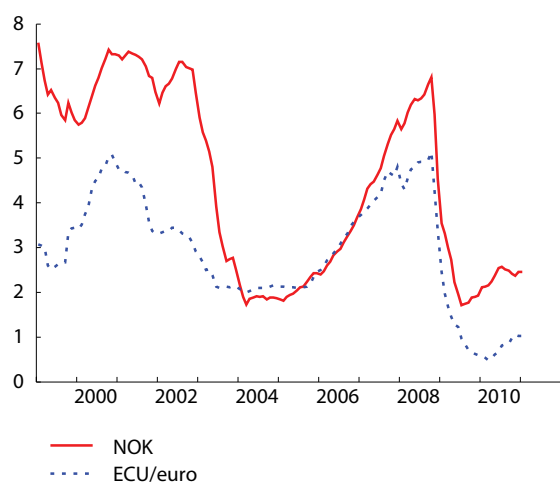
	Varer i alt, u/skip og plattformer	Olje- og gass	Varer i alt u/skip, plattf. og råolje	Eksport					Import
				Metaller	Verkstedsprodukter	Treforedlingsprodukter	Kjemiske produkter	Fisk og fiskeprodukter	
2006	776 100	474 122	301 972	65 712	37 376	11 010	35 385	34 794	403 894
2007	786 332	451 408	334 686	78 359	44 804	10 729	39 852	35 712	455 404
2008	947 678	591 250	356 924	70 073	53 961	10 565	43 811	36 965	478 691
2009	746 669	440 980	304 837	46 429	55 686	9 310	37 073	43 488	420 899
2010	788 830	454 546	333 320	60 585	48 206	9 930	44 975	52 314	441 152
2009									
August	59 345	35 626	25 057	4 034	4 460	813	2 926	3 806	37 201
September	62 528	34 882	25 520	4 021	4 398	764	3 182	3 601	34 984
Oktober	61 045	35 709	26 140	4 426	4 563	829	3 181	3 548	34 498
November	62 710	36 417	26 490	4 258	3 895	878	3 187	3 700	38 929
Desember	61 677	35 817	25 825	4 149	4 522	746	3 010	3 795	32 157
2010									
Januar	63 242	35 589	27 495	4 457	3 971	744	3 492	3 831	31 546
Februar	65 995	38 767	26 829	4 559	4 230	785	3 445	4 007	34 808
Mars	65 218	38 132	27 602	4 662	4 056	878	3 615	4 162	36 026
April	65 224	38 050	25 931	4 972	3 601	805	3 731	4 057	37 061
Mai	64 271	36 410	28 361	4 907	3 783	785	3 664	4 319	36 651
Juni	68 708	41 082	28 300	5 387	4 347	879	3 754	4 481	38 050
Juli	65 544	36 675	28 733	5 031	4 111	856	3 914	4 476	36 611
August	59 464	32 244	27 763	5 004	4 169	712	3 885	4 532	37 256
September	67 645	37 346	28 282	5 142	4 001	938	3 705	5 033	38 047
Oktober	61 514	36 833	26 337	5 049	3 799	795	3 761	4 526	38 336
November	69 525	39 976	28 657	5 516	4 471	854	3 923	4 321	37 508
Desember	72 478	43 443	29 030	5 898	3 666	899	4 087	4 569	39 255
2011									
Januar	72 929	43 339	29 213	5 489	4 112	913	4 088	4 610	41 084

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

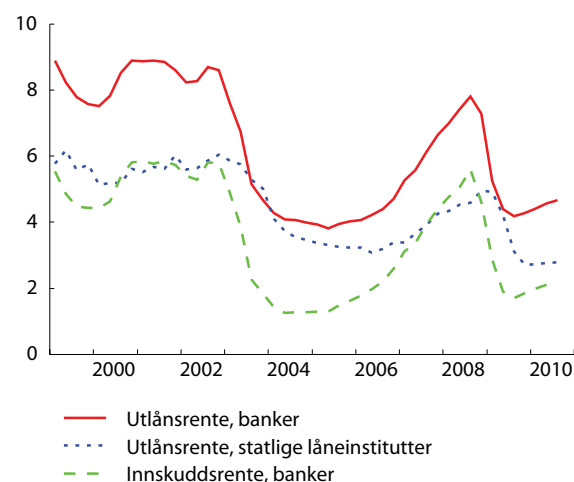
9.2. Utenriksregnskap. Millioner kroner

	Eksport i alt	Import i alt	Vare og tjeneste-balanse	Rente- og stønads-balanse	Drifts-balanse	Netto kapital-overføringer	Netto finans-investeringer	Norske investeringer i utlandet	Utenlandske investering i Norge
2006	1 002 467	612 768	389 699	-17 551	372 148	-919	371 229	1 083 977	792 408
2007	1 039 693	691 404	348 289	-27 786	320 503	-971	319 532	750 401	595 496
2008	1 223 845	742 780	481 065	-31 999	449 066	-1 138	447 928	707 696	256 729
2009	1 008 760	656 294	352 466	-40 692	311 774	-1 120	310 654	-123 942	-463 777
2006									
2. kvartal	244 707	150 054	94 653	-1 470	93 183	-576	92 607	261 889	192 047
3. kvartal	244 756	155 804	88 952	10 046	98 998	-116	98 882	273 804	203 998
4. kvartal	258 685	167 430	91 255	9 978	101 233	-159	101 074	244 713	209 008
2007									
1. kvartal	252 346	162 805	89 541	-23 548	65 993	-160	65 833	336 035	218 536
2. kvartal	250 861	170 993	79 868	-23 567	56 301	-587	55 714	142 549	68 363
3. kvartal	249 379	173 356	76 023	16 910	92 933	-116	92 817	224 956	209 512
4. kvartal	287 108	184 251	102 857	2 419	105 276	-108	105 168	46 861	99 085
2008									
1. kvartal	295 623	172 537	123 086	-24 987	98 099	-320	97 779	33 438	-41 615
2. kvartal	318 409	186 814	131 595	-13 608	117 987	-146	117 841	228 942	120 195
3. kvartal	301 898	191 128	110 770	-5 263	105 507	-577	104 930	200 531	80 715
4. kvartal	307 915	192 301	115 614	11 859	127 473	-95	127 378	244 785	97 434
2009									
1. kvartal	266 778	157 395	109 383	-41 911	67 472	-340	67 132	-110 192	-173 185
2. kvartal	238 112	163 103	75 009	10 412	85 421	-564	84 857	-67 428	-200 103
3. kvartal	241 097	170 264	70 833	-3 998	66 835	-71	66 764	-8 838	-62 696
4. kvartal	262 773	165 532	97 241	-5 195	92 046	-145	91 901	62 516	-27 793
2010									
1. kvartal	260 650	161 805	98 845	-12 702	86 143	-685	85 458	202 186	76 118
2. kvartal	255 610	181 510	74 100	-1 044	73 056	-196	72 860	333 136	226 749
3. kvartal	244 912	184 961	59 951	4 362	64 313	-73	64 240	-40 039	-93 808

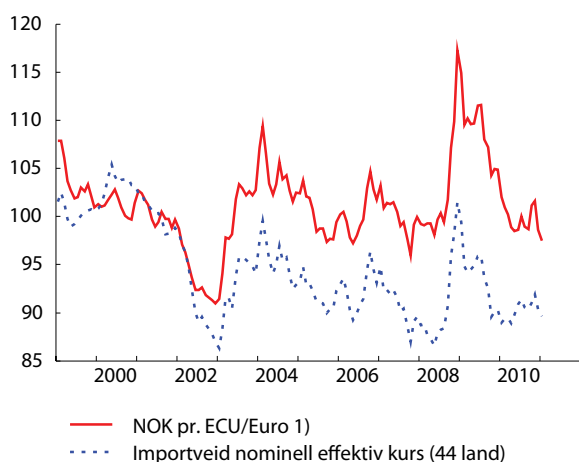
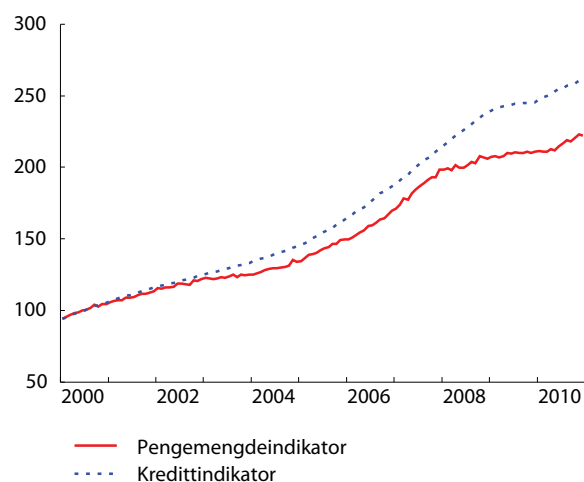
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 8.1 3 måneders eurorente
Månedstall. Prosent

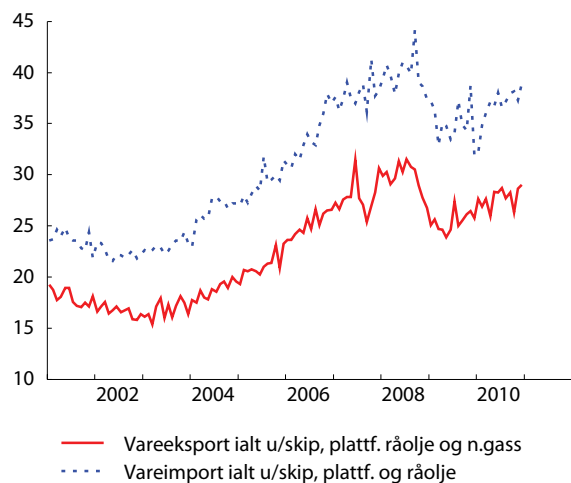
Kilde: Norges Bank.

Fig. 8.2 Utlånsrente og innskuddsrente
I slutten av kvartalet. Prosent

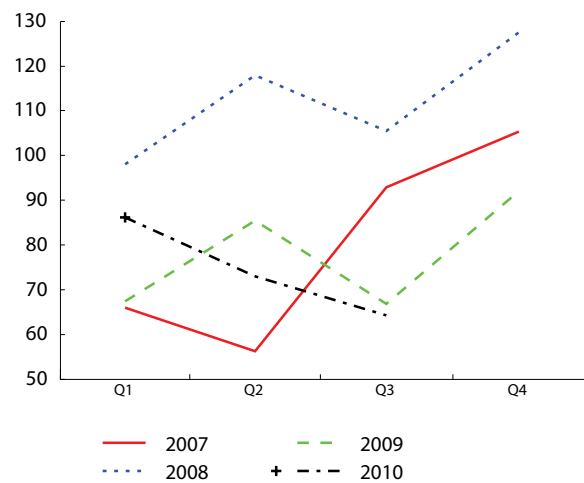
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 8.3 Valutakursindekser
1991=100. Månedstall1) Representative markedskurser (midtkurser). Euro fra 1.1 1999
Kilde: Norges Bank.Fig. 8.4 Penge- og kredittindikator
Sesongjustert indeks. Månedstall. 2000=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 9.1 Utenrikshandel
Milliarder kroner. Sesongjusterte månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Fig. 9.2 Driftsbalansen
Kvartalstall. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Nasjonalregnskap for Norge

Tabell	Side
1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner	18*
2. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Faste 2007-priser. Millioner kroner.....	19*
3. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	20*
4. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	21*
5. Produksjon. Løpende priser. Millioner kroner	22*
6. Produksjon. Faste 2007-priser. Millioner kroner.....	23*
7. Produksjon. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	24*
8. Produksjon. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	25*
9. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Løpende priser. Millioner kroner	26*
10. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Faste 2007-priser. Millioner kroner.....	27*
11. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	28*
12. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	29*
13. Hovedtall for konsum. Løpende priser. Millioner kroner	30*
14. Hovedtall for konsum. Faste 2007-priser. Millioner kroner.....	30*
15. Hovedtall for konsum. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	31*
16. Hovedtall for konsum. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	31*
17. Konsum i husholdninger. Løpende priser. Millioner kroner	32*
18. Konsum i husholdninger. Faste 2007-priser. Millioner kroner	32*
19. Konsum i husholdninger. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	33*
20. Konsum i husholdninger. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	33*
21. Bruttoinvestering i fast realkapital. Løpende priser. Millioner kroner	34*
22. Bruttoinvestering i fast realkapital. Faste 2007-priser. Millioner kroner	35*
23. Bruttoinvestering i fast realkapital. Prosentvis volumendring fra samme periode året før.....	36*
24. Bruttoinvestering i fast realkapital. Prosentvis prisendring fra samme periode året før.....	37*
25. Eksport. Løpende priser. Millioner kroner	38*
26. Eksport. Faste 2007-priser. Millioner kroner	39*
27. Eksport. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	40*
28. Eksport. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	41*
29. Import. Løpende priser. Millioner kroner	42*
30. Import. Faste 2007-priser. Millioner kroner	43*
31. Import. Prosentvis volumendring fra samme periode året før.....	44*
32. Import. Prosentvis prisendring fra samme periode året før.....	45*
33. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. 1000.....	46*
34. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. Prosentvis endring fra samme periode året før.....	47*
35. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Millioner	48*
36. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Prosentvis endring fra samme periode året før.....	49*
37. Lønnskostnader etter næring. Løpende priser. Millioner kroner	50*
38. Lønn per normalårsverk etter næring for lønnstakere. Prosentvis endring fra samme periode året før.....	51*

Tabell 1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 015 262	1 072 575	251 476	260 345	268 882	254 817	261 660	272 234	283 864
Konsum i husholdninger	971 810	1 026 956	240 469	249 519	257 898	243 647	250 107	260 873	272 329
Varekonsum	492 044	521 445	119 735	123 454	138 911	123 815	124 417	127 323	145 890
Tjenestekonsum	446 365	469 124	112 105	115 016	113 325	110 958	117 458	121 149	119 560
Husholdningenes kjøp i utlandet	59 839	65 270	15 919	18 435	12 419	14 162	16 492	20 482	14 134
Utlendingers kjøp i Norge	-26 437	-28 883	-7 290	-7 387	-6 757	-5 288	-8 260	-8 081	-7 254
Konsum i ideelle organisasjoner	43 451	45 619	11 007	10 826	10 985	11 170	11 553	11 360	11 535
Konsum i offentlig forvaltning	533 106	555 094	130 471	133 932	135 805	137 277	134 308	139 207	144 302
Konsum i statsforvaltningen	275 678	280 126	67 644	70 166	69 504	68 581	68 554	71 273	71 719
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	240 698	244 396	58 821	61 466	60 816	59 813	59 864	62 572	62 146
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	34 980	35 730	8 823	8 700	8 688	8 768	8 689	8 700	9 572
Konsum i kommuneforvaltningen	257 428	274 968	62 827	63 766	66 300	68 696	65 754	67 934	72 583
Bruttoinvestering i fast realkapital	519 564	496 021	128 493	122 918	137 523	112 291	126 047	119 564	138 120
Utvinning og rørtransport	134 399	126 604	34 263	34 007	31 991	28 125	32 982	30 274	35 223
Tjenester tilknyttet utvinning	11 692	2 393	-117	1 786	4 834	706	664	613	410
Utenriks sjøfart	20 077	20 731	5 220	4 707	5 769	4 778	6 206	4 696	5 052
Fastlands-Norge	353 396	346 294	89 127	82 418	94 929	78 682	86 195	83 981	97 435
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	267 528	263 232	68 708	62 305	66 361	61 285	66 118	63 357	72 471
Næringer	190 068	186 010	49 548	44 406	47 380	42 301	47 489	44 751	51 469
Industri og bergverk	25 562	21 286	7 210	5 458	6 571	4 611	5 389	4 487	6 799
Annen vareproduksjon	31 235	33 337	8 283	8 310	8 241	6 303	8 683	8 652	9 698
Tjenester	133 271	131 387	34 055	30 638	32 568	31 386	33 417	31 611	34 972
Boliger (husholdninger)	77 460	77 221	19 160	17 899	18 980	18 984	18 629	18 606	21 002
Offentlig forvaltning	85 868	83 062	20 419	20 113	28 568	17 397	20 077	20 624	24 964
Lagerendring og statistiske avvik	-39 549	39 400	-11 717	-7 230	-17 605	10 335	19 888	1 776	7 402
Bruttoinvestering i alt	480 015	535 422	116 776	115 688	119 918	122 625	145 935	121 340	145 522
Innenlandsk sluttanvendelse	2 028 382	2 163 091	498 723	509 966	524 605	514 720	541 903	532 781	573 688
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (utenom lagerendring)	1 901 764	1 973 963	471 074	476 696	499 616	470 776	482 164	495 422	525 601
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	618 974	638 156	150 890	154 045	164 373	154 674	154 385	159 831	169 266
Eksport i alt	1 008 762	1 050 511	238 113	241 096	262 773	262 736	254 561	250 465	282 750
Tradisjonelle varer	278 108	302 531	65 484	69 486	73 956	72 545	73 132	75 579	81 276
Råolje og naturgass	465 124	483 728	104 067	107 829	119 091	127 259	117 634	107 425	131 410
Skip, plattformer og fly	13 384	7 885	3 258	2 369	2 837	3 831	1 733	1 626	695
Tjenester	252 145	256 367	65 304	61 413	66 889	59 101	62 062	65 835	69 369
Samlet sluttanvendelse	3 037 144	3 213 602	736 836	751 062	787 378	777 456	796 463	783 246	856 437
Import i alt	656 293	708 526	163 103	170 264	165 532	161 021	181 853	181 579	184 073
Tradisjonelle varer	409 102	442 010	100 499	100 664	103 555	101 449	112 459	108 253	119 849
Råolje og naturgass	4 589	6 686	656	1 803	1 644	929	2 116	2 448	1 193
Skip, plattformer og fly	27 078	25 984	7 050	5 069	9 971	6 753	7 184	6 338	5 709
Tjenester	215 524	233 846	54 898	62 728	50 362	51 890	60 094	64 540	57 322
Bruttonasjonalprodukt ¹	2 380 851	2 505 076	573 733	580 799	621 846	616 435	614 610	601 667	672 364
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	1 846 574	1 944 828	451 568	453 805	486 598	474 260	474 375	480 582	515 610
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	534 276	560 248	122 166	126 994	135 249	142 174	140 235	121 085	156 754
Fastlands-Norge(basisverdi)	1 592 611	1 671 713	389 316	389 425	419 282	408 041	407 525	412 167	443 980
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 216 980	1 279 887	298 204	296 056	322 192	310 170	313 196	314 724	341 797
Industri og bergverk	209 086	210 064	51 089	49 534	54 099	52 745	52 979	50 474	53 866
Annen vareproduksjon	187 565	213 582	38 989	47 627	50 835	55 000	44 700	53 330	60 552
Tjenester inkl. boligjenester	820 329	856 241	208 126	198 895	217 259	202 425	215 518	210 920	227 378
Offentlig forvaltning	375 631	391 826	91 112	93 369	97 089	97 871	94 329	97 443	102 183
Produktavgifter og -subsidier	253 963	273 115	62 252	64 380	67 316	66 219	66 850	68 415	71 631

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Tabell 2. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Faste 2007-priser. Millioner kroner

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Konsum i husholdninger									
og ideelle organisasjoner	956 360	991 131	236 149	245 057	253 028	235 361	241 373	253 046	261 351
Konsum i husholdninger	916 510	950 158	226 084	235 213	242 980	225 104	231 001	242 940	251 112
Varekonsum	469 721	488 628	113 943	118 276	132 244	114 739	115 901	121 343	136 646
Tjenestekonsum	415 841	425 336	104 278	106 793	105 082	101 480	106 591	109 424	107 840
Husholdningenes kjøp i utlandet	55 602	62 454	14 663	17 004	11 893	13 738	15 994	19 542	13 180
Utlendingers kjøp i Norge	-24 654	-26 260	-6 799	-6 860	-6 240	-4 853	-7 485	-7 368	-6 554
Konsum i ideelle organisasjoner	39 849	40 973	10 065	9 844	10 048	10 257	10 371	10 106	10 239
Konsum i offentlig forvaltning	487 046	497 770	118 977	122 056	124 000	123 338	121 061	124 819	128 552
Konsum i statsforvaltningen	252 608	251 970	61 662	64 229	64 255	61 263	61 491	64 371	64 844
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	220 367	219 483	53 474	56 221	56 257	53 288	53 572	56 384	56 239
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	32 241	32 487	8 189	8 009	7 997	7 976	7 920	7 986	8 605
Konsum i kommuneforvaltningen	234 438	245 800	57 315	57 827	59 745	62 075	59 570	60 448	63 708
Bruttoinvestering i fast realkapital	476 379	433 878	117 402	111 651	127 824	97 996	111 403	104 449	120 030
Utvinning og rørtransport	120 322	105 129	30 274	29 725	29 567	24 677	27 376	24 306	28 770
Tjenester tilknyttet utvinning	10 674	1 222	-143	1 593	4 467	249	420	341	213
Utenriks sjøfart	18 464	15 118	4 790	4 424	5 624	1 992	5 328	3 874	3 924
Fastlands-Norge	326 920	312 408	82 480	75 909	88 166	71 078	78 278	75 929	87 123
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	247 139	237 326	63 587	57 347	61 325	55 188	60 070	57 342	64 726
Næringer	175 542	168 232	45 824	40 863	43 895	38 004	43 391	40 751	46 085
Industri og bergverk	23 834	19 679	6 709	5 090	6 169	4 303	4 983	4 145	6 249
Annen vareproduksjon	28 806	30 017	7 679	7 593	7 624	5 519	8 005	7 954	8 539
Tjenester	122 902	118 535	31 435	28 179	30 102	28 182	30 403	28 653	31 297
Boliger (husholdninger)	71 597	69 095	17 764	16 485	17 431	17 184	16 679	16 591	18 641
Offentlig forvaltning	79 780	75 081	18 893	18 562	26 840	15 890	18 208	18 587	22 397
Lagerendring og statistiske avvik	-33 383	42 362	-10 548	-5 574	-15 867	9 316	19 874	3 694	9 478
Bruttoinvestering i alt	442 996	476 240	106 853	106 077	111 958	107 313	131 277	108 143	129 508
Innenlandsk sluttanvendelse	1 886 401	1 965 142	461 980	473 191	488 986	466 011	493 711	486 008	519 412
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (utenom lagerendring)	1 770 325	1 801 309	437 607	443 023	465 194	429 777	440 712	453 794	477 027
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	566 826	572 851	137 870	140 619	150 841	139 227	139 269	143 405	150 950
Eksport i alt	1 007 996	994 886	241 451	240 799	267 345	260 751	240 222	235 229	258 683
Tradisjonelle varer	289 338	303 721	67 733	71 582	79 224	76 200	73 395	74 892	79 233
Råolje og naturgass	464 838	434 643	108 739	109 473	119 875	120 041	105 977	97 456	111 169
Skip, plattformer og fly	14 756	15 538	3 428	2 930	3 239	7 899	2 781	2 733	2 126
Tjenester	239 065	240 984	61 550	56 814	65 007	56 612	58 070	60 147	66 155
Samlet sluttanvendelse	2 894 398	2 960 027	703 430	713 990	756 331	726 763	733 934	721 236	778 095
Import i alt	638 407	693 948	158 357	164 834	165 771	158 881	179 555	177 491	178 020
Tradisjonelle varer	396 194	429 546	97 367	98 420	102 559	100 730	108 984	105 621	114 212
Råolje og naturgass	4 893	5 927	787	1 855	1 618	865	1 889	2 183	989
Skip, plattformer og fly	27 569	35 479	6 580	5 719	10 685	7 852	10 321	8 875	8 431
Tjenester	209 751	222 996	53 622	58 839	50 909	49 434	58 362	60 813	54 388
Bruttonasjonalprodukt ¹	2 255 990	2 266 079	545 074	549 155	590 561	567 882	554 378	543 745	600 074
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	1 731 784	1 769 970	421 819	424 942	455 874	432 618	431 249	437 844	468 258
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	524 207	496 110	123 255	124 213	134 687	135 263	123 129	105 901	131 817
Fastlands-Norge(basisverdi)	1 484 520	1 515 670	360 422	362 403	390 872	371 945	368 632	373 845	401 248
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 143 877	1 167 398	277 926	278 100	303 094	284 777	284 232	287 435	310 954
Industri og bergverk	201 844	206 117	48 911	47 195	52 762	51 745	51 339	48 870	54 164
Annen vareproduksjon	167 637	169 483	35 048	42 695	45 468	43 982	35 783	43 621	46 097
Tjenester inkl. boligjenester	774 395	791 797	193 967	188 211	204 864	189 049	197 110	194 944	210 693
Offentlig forvaltning	340 644	348 273	82 495	84 303	87 778	87 169	84 401	86 409	90 294
Produktavgifter og -subsidier	247 263	254 299	61 397	62 539	65 002	60 673	62 617	64 000	67 010

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Tabell 3. Makroøkonomiske hovedstørrelser.
Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Konsum i husholdninger									
og ideelle organisasjoner	0,2	3,6	-1,8	1,2	3,5	6,0	2,2	3,3	3,3
Konsum i husholdninger	0,0	3,7	-2,0	1,1	3,4	6,1	2,2	3,3	3,3
Varekonsum	-0,2	4,0	-3,8	1,7	5,1	9,0	1,7	2,6	3,3
Tjenestekonsum	0,8	2,3	0,3	1,3	1,1	1,8	2,2	2,5	2,6
Husholdningenes kjøp i utlandet	-6,8	12,3	-8,0	-7,8	2,9	14,1	9,1	14,9	10,8
Utlendingers kjøp i Norge	-7,0	6,5	-10,0	-7,3	-0,3	2,1	10,1	7,4	5,0
Konsum i ideelle organisasjoner	3,4	2,8	2,5	3,6	6,4	3,7	3,0	2,7	1,9
Konsum i offentlig forvaltning	4,7	2,2	0,2	6,0	5,2	1,1	1,8	2,3	3,7
Konsum i statsforvaltningen	4,9	-0,3	0,8	5,2	6,1	-1,9	-0,3	0,2	0,9
Konsum i statsforvaltningen, sivil	5,6	-0,4	1,1	5,6	7,6	-2,1	0,2	0,3	-0,0
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	0,5	0,8	-1,4	2,7	-3,5	-0,9	-3,3	-0,3	7,6
Konsum i kommuneforvaltningen	4,6	4,8	-0,4	6,9	4,3	4,2	3,9	4,5	6,6
Bruttoinvestering i fast realkapital	-7,4	-8,9	-7,4	-11,2	-7,8	-18,0	-5,1	-6,5	-6,1
Utvinning og rørtransport	5,8	-12,6	10,4	-2,6	-2,6	-19,8	-9,6	-18,2	-2,7
Tjenester tilknyttet utvinning	98,2	-88,5	..	..	265,5	-94,8	..	-78,6	-95,2
Utenriks sjøfart	-25,4	-18,1	-10,1	23,6	-44,3	-45,0	11,2	-12,4	-30,2
Fastlands-Norge	-11,7	-4,4	-10,5	-17,1	-9,1	-11,6	-5,1	0,0	-1,2
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	-16,4	-4,0	-15,3	-19,4	-19,2	-14,9	-5,5	-0,0	5,5
Næringer	-15,4	-4,2	-13,2	-18,5	-19,6	-15,5	-5,3	-0,3	5,0
Industri og bergverk	-30,0	-17,4	-21,5	-38,8	-40,6	-26,6	-25,7	-18,6	1,3
Annen vareproduksjon	-17,4	4,2	-19,1	-16,2	-13,9	-6,6	4,2	4,7	12,0
Tjenester	-11,3	-3,6	-9,5	-14,0	-14,8	-15,1	-3,3	1,7	4,0
Boliger (husholdninger)	-18,9	-3,5	-20,2	-21,5	-18,1	-13,7	-6,1	0,6	6,9
Offentlig forvaltning	7,0	-5,9	10,4	-8,8	26,8	2,6	-3,6	0,1	-16,6
Lagerendring og statistiske avvik	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Bruttoinvestering i alt	-17,9	7,5	-18,8	-20,5	-23,2	-9,1	22,9	1,9	15,7
Innenlandsk sluttanvendelse	-3,7	4,2	-5,9	-3,6	-3,8	0,8	6,9	2,7	6,2
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (utenom lagerendring)	-1,1	1,8	-3,1	-1,3	1,3	1,2	0,7	2,4	2,5
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	5,0	1,1	1,5	3,8	8,5	1,3	1,0	2,0	0,1
Eksport i alt	-4,0	-1,3	-9,6	-2,1	-1,4	0,9	-0,5	-2,3	-3,2
Tradisjonelle varer	-8,2	5,0	-16,6	-6,9	0,7	7,6	8,4	4,6	0,0
Råolje og naturgass	-1,2	-6,5	-5,7	4,2	-3,4	-5,3	-2,5	-11,0	-7,3
Skip, plattformer og fly	3,9	5,3	2,0	-37,6	-11,0	53,1	-18,9	-6,7	-34,4
Tjenester	-4,5	0,8	-8,6	-4,4	0,5	1,6	-5,7	5,9	1,8
Samlet sluttanvendelse	-3,8	2,3	-7,2	-3,1	-2,9	0,8	4,3	1,0	2,9
Import i alt	-11,4	8,7	-14,0	-9,8	-9,0	6,3	13,4	7,7	7,4
Tradisjonelle varer	-13,1	8,4	-18,9	-12,2	-6,5	2,9	11,9	7,3	11,4
Råolje og naturgass	31,5	21,1	6,2	205,2	-6,6	36,6	140,2	17,7	-38,9
Skip, plattformer og fly	-30,1	28,7	-3,9	-36,6	-37,5	71,3	56,8	55,2	-21,1
Tjenester	-5,5	6,3	-5,3	-3,7	-4,9	6,6	8,8	3,4	6,8
Bruttonasjonalprodukt ¹	-1,4	0,4	-5,0	-0,9	-1,1	-0,6	1,7	-1,0	1,6
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	-1,3	2,2	-5,2	-1,2	0,1	0,8	2,2	3,0	2,7
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	-1,7	-5,4	-4,5	0,3	-4,9	-4,8	-0,1	-14,7	-2,1
Fastlands-Norge(basisverdi)	-1,0	2,1	-5,1	-1,3	0,2	0,3	2,3	3,2	2,7
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	-2,1	2,1	-5,6	-2,6	-0,8	0,0	2,3	3,4	2,6
Industri og bergverk	-5,9	2,1	-14,0	-6,4	-2,7	-2,3	5,0	3,5	2,7
Annen vareproduksjon	-3,0	1,1	-10,9	-4,0	0,9	-1,0	2,1	2,2	1,4
Tjenester inkl. boligjenester	-0,8	2,2	-2,2	-1,3	-0,7	0,9	1,6	3,6	2,8
Offentlig forvaltning	2,6	2,2	-3,4	3,3	4,0	1,3	2,3	2,5	2,9
Produktavgifter og -subsidier	-3,1	2,8	-5,7	-0,7	-0,7	4,0	2,0	2,3	3,1

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Tabell 4. Makroøkonomiske hovedstørrelser.
Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Konsum i husholdninger									
og ideelle organisasjoner	2,5	1,9	3,7	2,4	0,6	2,5	1,8	1,3	2,2
Konsum i husholdninger	2,5	1,9	3,7	2,3	0,6	2,6	1,8	1,2	2,2
Varekonsum	1,6	1,9	2,9	1,0	0,4	3,3	2,2	0,5	1,6
Tjenestekonsum	3,3	2,8	4,0	3,3	1,8	2,9	2,5	2,8	2,8
Husholdningenes kjøp i utlandet	4,0	-2,9	7,1	5,4	-6,3	-5,0	-5,0	-3,3	2,7
Utlendingers kjøp i Norge	2,6	2,6	2,7	2,0	3,1	3,6	2,9	1,9	2,2
Konsum i ideelle organisasjoner	3,6	2,1	4,7	3,3	0,7	1,3	1,9	2,2	3,1
Konsum i offentlig forvaltning	3,5	1,9	4,5	2,9	0,8	2,2	1,2	1,6	2,5
Konsum i statsforvaltningen	3,5	1,9	4,6	2,9	0,4	2,3	1,6	1,4	2,2
Konsum i statsforvaltningen, sivil	3,4	1,9	4,5	2,9	0,5	2,5	1,6	1,5	2,2
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	3,5	1,4	5,2	2,5	-0,1	0,9	1,8	0,3	2,4
Konsum i kommuneforvaltningen	3,5	1,9	4,3	3,0	1,3	2,1	0,7	1,9	2,7
Bruttoinvestering i fast realkapital	2,7	4,8	3,9	3,6	-1,4	4,8	3,4	4,0	7,0
Utvinning og rørtransport	4,0	7,8	5,1	7,3	-2,9	2,7	6,5	8,9	13,2
Tjenester tilknyttet utvinning	2,8	78,7	-21,9	-15,9	-5,2	159,9	93,8	60,3	78,5
Utenriks sjøfart	-0,9	26,1	5,1	-7,0	-11,8	98,5	6,9	13,9	25,5
Fastlands-Norge	2,5	2,5	3,2	2,7	0,1	2,3	1,9	1,9	3,9
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	2,7	2,5	3,2	2,9	0,5	2,7	1,9	1,7	3,5
Næringer	2,9	2,1	3,7	3,4	0,1	2,7	1,2	1,1	3,5
Industri og bergverk	2,2	0,9	3,6	2,5	-0,7	-0,6	0,6	1,0	2,2
Annen vareproduksjon	3,1	2,4	3,6	4,3	0,2	5,5	0,6	-0,6	5,1
Tjenester	2,9	2,2	3,7	3,4	0,3	2,6	1,5	1,5	3,3
Boliger (husholdninger)	2,1	3,3	2,1	1,6	1,6	2,7	3,6	3,3	3,5
Offentlig forvaltning	1,8	2,8	3,0	1,9	-0,9	1,1	2,0	2,4	4,7
Lagerendring og statistiske avvik	226,4	-21,5	86,8	34,8	..	-48,4	-9,9	-62,9	-29,6
Bruttoinvestering i alt	5,3	3,8	5,5	3,2	7,6	5,7	1,7	2,9	4,9
Innenlandsk sluttanvendelse	3,5	2,4	4,3	2,7	2,6	3,1	1,7	1,7	3,0
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (utenom lagerendring)	2,8	2,0	3,8	2,6	0,6	2,3	1,6	1,5	2,6
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	3,2	2,0	4,3	2,8	0,5	2,1	1,3	1,7	2,9
Eksport i alt	-14,1	5,5	-17,2	-18,4	-13,5	-2,4	7,5	6,3	11,2
Tradisjonelle varer	-6,1	3,6	-4,5	-8,1	-10,2	-2,6	3,1	4,0	9,9
Råolje og naturgass	-24,3	11,2	-31,9	-31,5	-20,1	0,2	16,0	11,9	19,0
Skip, plattformer og fly	-8,0	-44,1	-4,7	-19,7	-5,2	-49,1	-34,4	-26,4	-62,7
Tjenester	-0,4	0,9	0,9	-1,0	-2,7	-0,7	0,7	1,3	1,9
Samlet sluttanvendelse	-3,1	3,5	-3,9	-5,1	-3,3	1,2	3,6	3,2	5,7
Import i alt	-0,2	-0,7	1,6	-1,2	-5,4	-3,8	-1,7	-1,0	3,5
Tradisjonelle varer	-1,3	-0,3	0,1	-2,9	-7,4	-5,6	-0,0	0,2	3,9
Råolje og naturgass	-18,3	20,3	-38,1	-34,1	10,4	39,9	34,3	15,4	18,7
Skip, plattformer og fly	4,4	-25,4	13,1	-16,3	8,0	-21,0	-35,0	-19,4	-27,4
Tjenester	1,7	2,1	4,4	4,0	-6,0	2,4	0,6	-0,5	6,5
Bruttonasjonalprodukt ¹	-4,0	4,7	-5,6	-6,4	-2,8	2,6	5,3	4,6	6,4
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	3,3	3,0	4,2	2,7	2,5	3,5	2,8	2,8	3,2
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	-22,9	10,8	-30,0	-29,1	-17,5	-0,4	14,9	11,8	18,4
Fastlands-Norge(basisverdi)	3,1	2,8	4,5	3,0	0,8	3,1	2,3	2,6	3,2
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	2,7	3,1	4,5	2,7	0,4	3,2	2,7	2,9	3,4
Industri og bergverk	5,1	-1,6	6,9	6,9	2,4	-0,7	-1,2	-1,6	-3,0
Annen vareproduksjon	-0,4	12,6	5,6	-1,7	-6,3	10,9	12,3	9,6	17,5
Tjenester inkl. boligjenester	2,8	2,1	3,6	2,8	1,5	2,3	1,9	2,4	1,8
Offentlig forvaltning	4,2	2,0	4,7	3,6	2,1	2,7	1,2	1,8	2,3
Produktavgifter og -subsidier	4,5	4,6	2,1	1,2	14,2	6,1	5,3	3,8	3,2

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Tabell 5. Produksjon. Løpende priser. Millioner kroner

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Produksjon i alt.	4 135 338	4 341 526	1 008 596	1 003 813	1 076 801	1 058 589	1 071 787	1 042 667	1 168 484
Jordbruk og skogbruk	33 729	37 049	6 783	12 416	7 804	7 063	7 382	13 919	8 685
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	36 205	45 033	8 273	8 708	10 355	10 756	9 900	11 347	13 031
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	605 291	639 388	139 391	143 934	152 887	163 948	158 506	138 710	178 224
Utvinning av råolje og naturgass.	522 322	549 668	116 438	122 772	135 046	144 205	134 930	115 334	155 199
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning. . .	82 969	89 720	22 952	21 162	17 841	19 742	23 576	23 376	23 025
Bergverksdrift	11 371	11 948	2 948	2 945	3 076	2 449	3 274	3 118	3 107
Industri	766 780	811 563	185 362	180 645	200 406	199 809	201 144	191 774	218 837
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	158 524	165 427	36 815	38 639	42 863	41 079	39 050	40 339	44 958
Tekstil- og bekledningsindustri	5 805	4 978	1 435	1 313	1 478	1 388	1 160	1 141	1 288
Trelast- og trevareindustri	21 714	25 467	5 634	5 135	5 931	5 804	6 777	6 238	6 649
Treforedling	17 443	18 735	4 073	4 353	4 622	4 629	4 576	4 641	4 888
Forlag og grafisk industri	42 614	41 171	10 221	9 988	10 800	10 827	10 328	9 636	10 381
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri	104 025	111 944	25 160	25 888	27 016	27 640	28 505	24 699	31 100
Kjemiske råvarer.	40 800	48 371	10 317	8 611	10 991	11 317	11 752	12 338	12 964
Metallindustri	46 691	59 109	10 121	11 546	13 633	13 397	14 428	14 356	16 928
Verkstedindustri	208 120	211 989	51 488	47 281	52 443	53 458	53 380	48 917	56 234
Bygging av skip og oljeplattformer.	107 454	110 870	26 798	24 872	27 136	26 898	27 897	26 302	29 774
Møbelindustri og annen industri	13 589	13 503	3 301	3 017	3 494	3 371	3 291	3 169	3 672
Kraftforsyning	65 069	75 734	13 075	13 093	18 530	24 568	14 742	13 546	22 878
Vannforsyning	4 889	5 079	1 186	1 261	1 231	1 258	1 232	1 310	1 279
Bygge- og anleggsvirksomhet	323 770	334 855	79 466	78 599	83 485	79 838	83 523	81 677	89 816
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv. . .	346 689	359 222	86 804	84 934	95 562	83 565	89 269	87 969	98 419
Hotell- og restaurantvirksomhet	61 894	64 503	15 958	17 260	15 330	13 394	16 620	18 159	16 330
Rørtransport	21 796	21 507	5 225	5 264	5 642	5 741	5 233	4 724	5 809
Utenriks sjøfart.	96 216	96 351	23 843	25 830	22 907	21 521	26 039	25 219	23 572
Transport ellers	198 191	207 985	48 922	49 699	52 935	47 535	50 969	52 943	56 537
Post og telekommunikasjon	81 078	81 213	19 753	19 794	21 409	20 207	19 687	19 902	21 417
Finansiell tjenesteyting	166 381	175 252	42 065	42 296	41 926	41 688	44 412	44 658	44 495
Boligtjenester (husholdninger)	128 006	133 363	31 924	32 372	32 365	32 686	33 127	33 663	33 886
Forretningsmessig tjenesteyting	480 755	501 011	123 594	107 665	131 104	118 673	125 404	116 202	140 731
Offentlig administrasjon og forsvar.	185 477	192 159	46 004	47 523	45 310	47 517	47 347	48 131	49 165
Undervisning	127 741	133 081	31 439	29 765	33 235	34 700	32 257	30 905	35 220
Helse- og sosialtjenester	270 621	283 325	65 936	69 427	69 056	69 450	68 708	72 355	72 812
Andre sosiale og personlige tjenester	123 387	131 904	30 646	30 381	32 245	32 224	33 012	32 435	34 232
Fastlands-Norge	3 412 035	3 584 280	840 138	828 784	895 366	867 379	882 010	874 013	960 878

Offentlig forvaltning	541 682	563 158	132 693	136 160	137 530	140 361	136 860	140 019	145 918
Statsforvaltningen	260 371	263 578	63 735	66 526	65 130	65 418	64 852	66 033	67 276
Sivil forvaltning	225 980	228 424	55 056	57 962	56 608	56 809	56 282	57 477	57 856
Forsvar	34 392	35 154	8 679	8 564	8 522	8 610	8 569	8 556	9 419
Kommuneforvaltningen	281 311	299 580	68 958	69 634	72 399	74 943	72 008	73 986	78 642

Tabell 6. Produksjon. Faste 2007-priser. Millioner kroner

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Produksjon i alt.	3 907 293	3 945 976	953 261	945 629	1 021 657	979 956	973 647	946 895	1 045 478
Jordbruk og skogbruk	31 528	33 365	6 428	11 411	7 295	6 507	6 740	12 402	7 716
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	35 234	38 112	7 373	7 922	10 727	10 912	8 323	8 981	9 897
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	587 287	556 328	138 864	138 778	150 149	151 559	137 795	119 905	147 070
Utvinning av råolje og naturgass	522 382	489 904	121 325	123 846	134 800	135 225	120 550	104 192	129 936
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	64 904	66 425	17 539	14 932	15 349	16 333	17 245	15 713	17 133
Bergverksdrift	10 100	11 174	2 629	2 535	2 725	2 347	3 127	2 883	2 817
Industri	740 779	755 850	178 510	174 515	194 651	190 812	187 198	178 386	199 455
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	146 913	149 218	33 869	35 617	40 264	37 934	35 175	36 172	39 937
Tekstil- og bekledningsindustri	5 423	4 647	1 329	1 213	1 345	1 287	1 101	1 057	1 202
Trelast- og trevareindustri	21 238	24 073	5 552	5 014	5 715	5 558	6 394	5 877	6 244
Treforedling	16 193	17 339	3 783	4 020	4 377	4 364	4 325	4 222	4 427
Forlag og grafisk industri	41 967	40 515	10 055	9 843	10 630	10 657	10 163	9 486	10 208
Oljeraffinering, kjemisk og mineralsk industri	103 182	102 920	25 406	24 835	25 819	25 819	25 867	23 039	28 195
Kjemiske råvarer	36 310	44 882	8 821	8 281	10 139	10 889	11 000	11 400	11 593
Metallindustri	64 127	69 951	14 701	15 831	18 353	17 205	17 040	16 962	18 744
Verkstedindustri	191 532	192 498	46 902	43 518	49 151	49 337	48 394	44 218	50 549
Bygging av skip og oljeplattformer	100 289	96 636	24 784	23 304	25 342	24 356	24 517	22 855	24 907
Møbelindustri og annen industri	13 605	13 171	3 308	3 039	3 516	3 405	3 222	3 097	3 448
Kraftforsyning	53 085	51 691	10 969	11 334	15 376	15 645	10 360	10 467	15 220
Vannforsyning	4 748	4 864	1 152	1 225	1 195	1 206	1 180	1 254	1 224
Bygge- og anleggsvirksomhet	298 585	299 731	73 593	72 296	76 381	72 425	74 825	72 879	79 601
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	336 940	344 464	83 168	82 532	93 169	80 975	84 081	84 527	94 881
Hotell- og restaurantvirksomhet	56 917	57 513	14 718	15 887	13 903	12 070	14 810	16 229	14 404
Rørtransport	20 883	20 701	4 781	4 720	5 548	5 929	5 097	3 876	5 799
Utenriks sjøfart	99 673	102 115	25 057	25 270	25 352	23 067	26 802	25 626	26 620
Transport ellers	185 787	195 354	45 261	47 535	49 400	44 265	47 417	50 862	52 810
Post og telekommunikasjon	86 518	86 986	20 973	21 285	22 935	21 500	21 022	21 307	23 157
Finansiell tjenesteyting	150 163	154 974	37 408	38 186	38 291	36 856	39 171	39 361	39 586
Boligtjenester (husholdninger)	120 937	122 540	30 151	30 483	30 483	30 209	30 543	30 879	30 910
Forretningsmessig tjenesteyting	442 444	450 048	113 441	98 974	120 312	108 462	112 700	103 932	124 955
Offentlig administrasjon og forsvar	169 831	171 596	42 058	43 520	41 617	42 426	42 178	43 121	43 872
Undervisning	116 748	119 652	28 735	27 193	30 145	31 586	29 414	27 588	31 064
Helse- og sosialtjenester	245 322	250 962	59 689	62 398	62 380	61 829	61 229	63 846	64 058
Andre sosiale og personlige tjenester	113 783	117 955	28 302	27 629	29 621	29 371	29 636	28 585	30 363
Fastlands-Norge	3 199 450	3 266 832	784 559	776 862	840 607	799 402	803 953	797 488	865 989

Offentlig forvaltning	494 350	503 687	120 908	123 845	125 373	125 944	123 043	125 071	129 629
Statsforvaltningen	237 590	235 141	57 921	60 589	59 916	57 959	57 716	59 118	60 348
Sivil forvaltning	205 921	203 234	49 875	52 715	52 074	50 140	49 920	51 284	51 890
Forsvar	31 669	31 907	8 047	7 874	7 842	7 818	7 796	7 834	8 459
Kommuneforvaltningen	256 760	268 546	62 987	63 256	65 458	67 986	65 327	65 953	69 281

Tabell 7. Produksjon. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Produksjon i alt.	-1,3	1,0	-5,3	-1,0	-0,7	-0,7	2,1	0,1	2,3
Jordbruk og skogbruk	-6,6	5,8	-10,6	-9,5	0,1	1,8	4,8	8,7	5,8
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	9,1	8,2	0,8	16,5	19,0	18,5	12,9	13,4	-7,7
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	0,2	-5,3	-1,8	0,8	-3,2	-5,0	-0,8	-13,6	-2,1
Utvinning av råolje og naturgass	-2,5	-6,2	-5,6	0,7	-5,9	-5,0	-0,6	-15,9	-3,6
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	28,8	2,3	35,6	1,8	29,4	-4,4	-1,7	5,2	11,6
Bergverksdrift	-13,2	10,6	-22,2	-9,6	-6,9	6,2	18,9	13,7	3,4
Industri	-5,1	2,0	-12,9	-5,1	-1,3	-1,2	4,9	2,2	2,5
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	1,6	1,6	-5,3	5,3	3,6	2,1	3,9	1,6	-0,8
Tekstil- og bekledningsindustri	-12,5	-14,3	-11,6	-13,6	-13,2	-16,3	-17,2	-12,9	-10,6
Trelast- og trevareindustri	-16,9	13,4	-22,6	-13,7	-6,9	12,1	15,2	17,2	9,3
Treforedling	-13,8	7,1	-23,5	-13,8	0,2	8,8	14,3	5,0	1,1
Forlag og grafisk industri	-3,1	-3,5	-9,5	-2,5	-3,9	-6,8	1,1	-3,6	-4,0
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri	-6,6	-0,3	-15,8	-1,9	-1,7	-4,8	1,8	-7,2	9,2
Kjemiske råvarer	-5,9	23,6	-13,6	-13,4	9,1	20,1	24,7	37,7	14,3
Metallindustri	-19,9	9,1	-29,8	-21,1	-0,7	12,9	15,9	7,1	2,1
Verkstedindustri	-2,2	0,5	-9,6	-5,6	-4,0	-5,0	3,2	1,6	2,8
Bygging av skip og oljeplattformer	1,9	-3,6	-4,6	0,6	-0,9	-9,3	-1,1	-1,9	-1,7
Møbelindustri og annen industri	-26,4	-3,2	-36,9	-21,2	-19,9	-9,0	-2,6	1,9	-1,9
Kraftforsyning	-7,0	-2,6	-17,5	-8,7	-0,1	1,6	-5,6	-7,7	-1,0
Vannforsyning	3,6	2,4	1,2	6,3	2,2	2,5	2,4	2,4	2,4
Bygge- og anleggsvirksomhet	-0,5	0,4	-5,6	0,3	-0,3	-5,1	1,7	0,8	4,2
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	-1,4	2,2	-4,4	0,1	3,3	3,7	1,1	2,4	1,8
Hotell- og restaurantvirksomhet	-3,3	1,0	-4,5	-3,1	-1,8	-2,7	0,6	2,2	3,6
Rørtransport	2,5	-0,9	-1,8	12,3	-1,0	1,6	6,6	-17,9	4,5
Utenriks sjøfart	-14,5	2,4	-18,0	-11,7	-15,4	-3,9	7,0	1,4	5,0
Transport ellers	-4,7	5,1	-10,5	-4,1	-1,1	1,5	4,8	7,0	6,9
Post og telekommunikasjon	3,7	0,5	4,2	4,2	0,4	0,8	0,2	0,1	1,0
Finansiell tjenesteyting	3,9	3,2	4,8	4,0	1,1	1,6	4,7	3,1	3,4
Boligtjenester (husholdninger)	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,4
Forretningsmessig tjenesteyting	-1,9	1,7	-2,8	-4,8	-4,7	-1,1	-0,7	5,0	3,9
Offentlig administrasjon og forsvar	4,9	1,0	1,9	6,7	2,3	-0,5	0,3	-0,9	5,4
Undervisning	2,5	2,5	-4,7	5,3	1,9	3,0	2,4	1,5	3,0
Helse- og sosialtjenester	3,7	2,3	0,8	4,4	5,7	1,6	2,6	2,3	2,7
Andre sosiale og personlige tjenester	2,4	3,7	-0,2	2,2	5,4	4,0	4,7	3,5	2,5
Fastlands-Norge	-1,2	2,1	-5,4	-1,0	0,3	0,2	2,5	2,7	3,0

Offentlig forvaltning	4,0	1,9	-0,4	5,5	4,4	1,4	1,8	1,0	3,4
Statsforvaltningen	4,2	-1,0	-0,2	5,4	4,9	-2,0	-0,4	-2,4	0,7
Sivil forvaltning	4,7	-1,3	-0,1	5,7	6,2	-2,2	0,1	-2,7	-0,4
Forsvar	0,8	0,8	-1,0	3,1	-3,2	-1,1	-3,1	-0,5	7,9
Kommuneforvaltningen	3,8	4,6	-0,5	5,6	3,9	4,5	3,7	4,3	5,8

Tabell 8. Produksjon. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Produksjon i alt.	-2,7	4,0	-3,0	-4,3	-3,5	1,9	4,0	3,7	6,0
Jordbruk og skogbruk	2,5	3,8	1,1	4,2	3,3	3,2	3,8	3,2	5,2
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	1,6	15,0	13,6	5,6	-10,3	2,4	6,0	15,0	36,4
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester . .	-20,4	11,5	-27,2	-25,5	-16,4	2,0	14,6	11,5	19,0
Utvinning av råolje og naturgass	-23,6	12,2	-31,3	-30,5	-17,4	2,6	16,6	11,7	19,2
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	10,5	5,7	9,9	29,1	-10,3	-1,7	4,5	5,0	15,6
Bergverksdrift	0,3	-5,0	2,2	-1,6	-2,7	-3,9	-6,6	-6,9	-2,3
Industri	-1,1	3,7	-0,5	-2,6	-2,7	0,9	3,5	3,9	6,6
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	2,9	2,7	5,3	2,4	-1,7	0,1	2,1	2,8	5,7
Tekstil- og bekledningsindustri	4,0	0,1	5,6	5,1	4,5	5,0	-2,4	-0,3	-2,5
Trelast- og trevareindustri	-0,4	3,5	-2,1	0,4	2,1	3,2	4,5	3,6	2,6
Treforedling	5,0	0,3	7,6	6,3	-2,8	-3,2	-1,7	1,5	4,6
Forlag og grafisk industri	0,8	0,1	1,0	0,8	0,5	0,1	-0,0	0,1	0,1
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri . .	-10,8	7,9	-13,9	-14,8	-1,8	11,8	11,3	2,8	5,4
Kjemiske råvarer	0,6	-4,1	10,2	-7,6	-11,6	-13,4	-8,7	4,1	3,2
Metallindustri	-20,9	16,1	-28,0	-22,1	-13,4	4,2	23,0	16,0	21,6
Verktedindustri	3,6	1,3	6,1	3,6	-1,5	-1,1	0,5	1,8	4,3
Bygging av skip og oljeplattformer	2,2	7,1	3,5	1,7	-0,1	3,5	5,2	7,8	11,6
Møbelindustri og annen industri	-2,6	2,6	-2,2	-4,4	-4,3	-1,9	2,4	3,1	7,2
Kraftforsyning	-4,5	19,5	13,6	-13,1	-18,8	18,8	19,4	12,0	24,7
Vannforsyning	1,4	1,4	1,4	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4	1,4
Bygge- og anleggsvirksomhet	1,9	3,0	1,9	1,2	1,4	2,3	3,4	3,1	3,2
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	-0,2	1,4	0,3	-1,4	-0,7	1,5	1,7	1,1	1,1
Hotell- og restaurantvirksomhet	3,7	3,1	3,7	3,4	3,4	3,2	3,5	3,0	2,8
Rørtransport	-2,9	-0,5	4,1	-11,0	-5,8	-0,3	-6,1	9,3	-1,5
Utenriks sjøfart	-7,1	-2,3	-7,0	-7,8	-7,4	-5,3	2,1	-3,7	-2,0
Transport ellers	1,5	-0,2	4,2	0,6	-2,4	0,4	-0,6	-0,4	-0,1
Post og telekommunikasjon	-4,2	-0,4	-4,9	-5,7	-1,4	-0,4	-0,6	0,4	-0,9
Finansiell tjenesteyting	4,6	2,1	7,0	7,8	-2,8	2,3	0,8	2,4	2,7
Boligtjenester (husholdninger)	3,2	2,8	3,5	3,3	2,7	2,9	2,4	2,7	3,3
Forretningsmessig tjenesteyting	2,9	2,5	3,4	2,7	1,9	1,4	2,1	2,8	3,4
Offentlig administrasjon og forsvar	3,4	2,5	4,2	2,7	0,9	2,4	2,6	2,2	2,9
Undervisning	3,9	1,7	4,6	3,2	1,5	1,2	0,2	2,3	2,8
Helse- og sosialtjenester	3,8	2,3	4,6	3,3	1,4	3,3	1,6	1,9	2,7
Andre sosiale og personlige tjenester	4,3	3,1	4,7	3,9	3,0	2,8	2,9	3,2	3,6
Fastlands-Norge	1,4	2,9	2,5	0,7	-0,7	2,1	2,5	2,7	4,2

Offentlig forvaltning	3,5	2,0	4,4	2,9	1,1	2,3	1,4	1,8	2,6
Statsforvaltningen	3,6	2,3	4,6	3,0	0,8	2,8	2,1	1,7	2,6
Sivil forvaltning	3,6	2,4	4,5	3,0	1,0	3,1	2,1	1,9	2,6
Forsvar	3,5	1,5	5,2	2,5	-0,1	0,9	1,9	0,4	2,5
Kommuneforvaltningen	3,4	1,8	4,2	2,8	1,4	2,0	0,7	1,9	2,6

Tabell 9. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.
Løpende priser. Millioner kroner

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Bruttonasjonalprodukt¹	2 380 851	2 505 076	573 733	580 799	621 846	616 435	614 610	601 667	672 364
Jordbruk og skogbruk	13 966	16 538	-1 110	7 599	4 301	3 259	-485	8 864	4 900
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	12 049	18 572	2 917	2 981	3 077	3 987	4 068	4 970	5 546
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	486 353	519 495	109 884	115 535	123 444	133 348	128 527	110 806	146 814
Utvinning av råolje og naturgass	443 391	472 144	97 849	103 872	114 819	123 584	116 003	97 752	134 805
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	42 962	47 351	12 035	11 663	8 625	9 764	12 524	13 054	12 010
Bergverksdrift	4 243	3 931	1 091	1 170	1 162	775	1 030	1 066	1 060
Industri	204 843	206 133	49 998	48 364	52 937	51 970	51 949	49 408	52 806
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	33 839	33 969	8 052	8 413	8 956	9 144	8 456	8 095	8 273
Tekstil- og bekledningsindustri	1 583	1 401	420	367	445	357	329	399	316
Trelast- og trevareindustri	6 494	7 504	1 697	1 588	1 808	1 704	2 033	1 860	1 908
Treforedling	3 396	3 077	793	915	844	698	720	871	787
Forlag og grafisk industri	17 423	16 683	4 170	4 098	4 423	4 439	4 198	3 913	4 133
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri	22 474	19 233	5 202	5 336	5 606	5 175	5 176	4 499	4 384
Kjemiske råvarer	8 860	9 404	2 431	1 602	2 461	1 977	2 338	2 492	2 596
Metallindustri	-751	2 799	-656	332	280	198	365	1 023	1 213
Verkstedindustri	76 882	78 537	19 224	17 685	19 219	19 849	19 679	18 386	20 622
Bygging av skip og oljeplattformer	29 915	28 841	7 512	6 965	7 682	7 272	7 539	6 761	7 270
Møbelindustri og annen industri	4 728	4 684	1 154	1 064	1 212	1 156	1 115	1 110	1 303
Kraftforsyning	49 616	59 313	9 837	9 803	14 150	19 525	11 394	10 321	18 073
Vannforsyning	2 613	2 714	607	722	672	643	621	743	707
Bygge- og anleggsvirksomhet	111 934	119 160	27 345	27 244	29 306	28 229	29 722	29 175	32 034
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	175 836	180 939	44 601	43 044	48 378	41 987	45 777	44 327	48 848
Hotell- og restaurantvirksomhet	32 714	34 430	8 419	9 137	8 216	7 122	8 926	9 692	8 690
Rørtransport	18 655	18 278	4 497	4 550	4 808	4 840	4 432	4 106	4 899
Utenriks sjøfart	29 268	22 475	7 784	6 909	6 997	3 986	7 276	6 172	5 041
Transport ellers	61 817	60 206	15 487	14 306	17 025	14 247	15 057	14 137	16 766
Post og telekommunikasjon	28 103	27 024	6 891	6 738	7 368	6 922	6 604	6 595	6 904
Finansiell tjenesteyting	94 480	99 390	24 370	24 512	22 640	23 504	25 643	26 632	23 611
Boligtjenester (husholdninger)	89 679	93 814	22 307	22 671	22 783	23 016	23 200	23 657	23 941
Forretningsmessig tjenesteyting	231 437	244 754	59 643	52 010	63 224	57 606	61 301	57 076	68 771
Offentlig administrasjon og forsvar	106 068	110 500	25 654	26 908	26 955	27 354	27 003	27 852	28 290
Undervisning	97 890	102 559	23 957	22 148	25 989	26 950	24 697	23 344	27 569
Helse- og sosialtjenester	210 353	221 576	51 255	53 973	53 940	53 981	53 521	56 878	57 196
Andre sosiale og personlige tjenester	64 972	70 160	16 047	16 095	17 159	16 965	17 497	17 430	18 267
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge¹	1 846 574	1 944 828	451 568	453 805	486 598	474 260	474 375	480 582	515 610
Merverdi og investeringsavgift	186 211	199 120	45 295	46 590	49 026	48 450	48 370	49 500	52 800
Andre produktskatter, netto	69 399	74 502	17 260	17 752	18 501	17 827	18 699	18 766	19 211
Statistiske avvik	-1 647	-507	-304	38	-211	-57	-219	149	-380
Fastlands-Norge (basisverdi)	1 592 611	1 671 713	389 316	389 425	419 282	408 041	407 525	412 167	443 980

Offentlig forvaltning	375 631	391 826	91 112	93 369	97 089	97 871	94 329	97 443	102 183
Statsforvaltningen	164 833	167 243	39 915	41 840	41 699	41 573	40 911	42 246	42 513
Sivil forvaltning	146 795	148 656	35 568	37 395	36 945	37 008	36 383	37 712	37 553
Forsvar	18 038	18 587	4 348	4 445	4 754	4 565	4 528	4 534	4 960
Kommuneforvaltningen	210 798	224 583	51 197	51 528	55 390	56 297	53 419	55 197	59 670

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

**Tabell 10. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoproduct etter næring, i basisverdi.
Faste 2007-priser. Millioner kroner**

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Bruttonasjonalprodukt¹	2 255 990	2 266 079	545 074	549 155	590 561	567 882	554 378	543 745	600 074
Jordbruk og skogbruk	13 955	15 344	-507	7 092	4 113	3 119	-169	7 959	4 436
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	13 303	14 670	2 576	2 782	4 080	4 752	3 111	3 355	3 452
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	479 801	451 215	112 494	113 456	123 187	124 048	111 629	95 782	119 756
Utvinning av råolje og naturgass	450 457	421 184	104 558	106 712	116 253	116 662	103 830	88 683	112 008
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	29 344	30 032	7 936	6 744	6 934	7 386	7 799	7 099	7 748
Bergverksdrift	3 666	4 083	950	922	987	858	1 138	1 057	1 029
Industri	198 178	202 035	47 960	46 273	51 775	50 887	50 200	47 812	53 135
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	30 581	30 633	7 133	7 442	8 262	7 823	7 278	7 419	8 114
Tekstil- og bekledningsindustri	1 567	1 337	384	349	388	371	316	303	346
Trelast- og trevareindustri	6 401	7 273	1 676	1 508	1 725	1 678	1 934	1 774	1 888
Treforedling	3 346	3 589	780	830	906	905	895	873	917
Forlag og grafisk industri	17 943	17 307	4 297	4 203	4 544	4 558	4 341	4 047	4 361
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri	20 681	21 695	5 030	4 883	5 293	5 153	5 376	5 134	6 032
Kjemiske råvarer	9 785	12 140	2 376	2 226	2 737	2 946	2 974	3 084	3 137
Metallindustri	11 489	12 564	2 626	2 833	3 302	3 092	3 056	3 041	3 374
Verkstedindustri	64 605	64 788	15 818	14 650	16 571	16 630	16 287	14 860	17 012
Bygging av skip og oljeplattformer	26 995	26 079	6 676	6 284	6 809	6 534	6 611	6 192	6 743
Møbelindustri og annen industri	4 785	4 627	1 163	1 066	1 237	1 198	1 131	1 086	1 212
Kraftforsyning	39 308	38 035	8 066	8 369	11 419	11 601	7 524	7 661	11 249
Vannforsyning	2 604	2 736	603	719	671	645	631	743	717
Bygge- og anleggsvirksomhet	101 072	101 434	24 912	24 452	25 856	24 510	25 318	24 646	26 960
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	177 534	181 292	43 777	43 475	49 181	42 618	44 174	44 471	50 029
Hotell- og restaurantvirksomhet	30 196	30 508	7 813	8 436	7 372	6 392	7 858	8 619	7 640
Rørtransport	18 003	17 842	4 119	4 065	4 784	5 116	4 392	3 332	5 002
Utenriks sjøfart	26 403	27 053	6 641	6 693	6 715	6 099	7 108	6 787	7 059
Transport ellers	57 903	60 938	13 956	14 451	15 859	13 736	14 829	15 406	16 967
Post og telekommunikasjon	35 853	35 883	8 722	8 773	9 505	8 890	8 694	8 748	9 552
Finansiell tjenesteyting	80 870	83 225	20 356	21 044	19 760	19 553	21 423	22 347	19 902
Boligtjenester (husholdninger)	86 473	87 531	21 599	21 759	21 758	21 638	21 779	22 031	22 083
Forretningsmessig tjenesteyting	209 249	212 783	53 703	46 802	56 788	51 293	53 266	49 124	59 099
Offentlig administrasjon og forsvar	96 275	97 761	23 232	24 452	24 590	24 038	23 776	24 782	25 165
Undervisning	88 987	91 787	21 801	20 124	23 362	24 523	22 507	20 650	24 107
Helse- og sosialtjenester	189 615	194 295	46 184	48 119	48 266	47 562	47 242	49 646	49 845
Andre sosiale og personlige tjenester	59 480	61 330	14 717	14 360	15 530	15 331	15 331	14 788	15 880
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge¹	1 731 784	1 769 970	421 819	424 942	455 874	432 618	431 249	437 844	468 258
Merverdi og investeringsavgift	184 854	189 515	45 812	46 574	48 397	45 339	46 321	47 753	50 102
Andre produktskatter, netto	62 410	64 785	15 586	15 965	16 605	15 334	16 296	16 247	16 909
Statistiske avvik	-0	-0	-0	-0	-0	-0	-0	-0	-0
Fastlands-Norge (basisverdi)	1 484 520	1 515 670	360 422	362 403	390 872	371 945	368 632	373 845	401 248

Offentlig forvaltning	340 644	348 273	82 495	84 303	87 778	87 169	84 401	86 409	90 294
Statsforvaltningen	149 060	147 396	35 927	37 746	38 108	36 071	35 902	37 450	37 972
Sivil forvaltning	132 487	130 531	31 867	33 658	33 775	31 970	31 767	33 268	33 527
Forsvar	16 573	16 864	4 060	4 088	4 334	4 101	4 136	4 182	4 445
Kommuneforvaltningen	191 583	200 877	46 568	46 557	49 670	51 098	48 499	48 959	52 321

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

Tabell 11. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoproduct etter næring, i basisverdi.
Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Bruttonasjonalprodukt¹	-1,4	0,4	-5,0	-0,9	-1,1	-0,6	1,7	-1,0	1,6
Jordbruk og skogbruk	-15,5	10,0	..	-16,3	-4,4	-4,2	..	12,2	7,8
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	8,9	10,3	-1,9	17,6	22,2	23,0	20,7	20,6	-15,4
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	-1,0	-6,0	-3,6	0,8	-4,4	-5,1	-0,8	-15,6	-2,8
Utvinning av råolje og naturgass	-2,5	-6,5	-5,6	0,7	-5,9	-5,1	-0,7	-16,9	-3,7
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	28,9	2,3	35,8	1,7	29,7	-4,4	-1,7	5,3	11,7
Bergverksdrift	-13,4	11,4	-22,5	-10,0	-7,0	6,3	19,8	14,7	4,3
Industri	-5,8	1,9	-13,8	-6,3	-2,6	-2,5	4,7	3,3	2,6
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	0,8	0,2	-5,3	4,1	2,8	1,0	2,0	-0,3	-1,8
Tekstil- og bekledningsindustri	-12,9	-14,7	-12,0	-14,0	-13,6	-16,6	-17,6	-13,2	-10,8
Trelast- og trevareindustri	-17,4	13,6	-23,2	-14,2	-7,2	12,4	15,4	17,6	9,4
Treforedling	-14,5	7,3	-24,5	-14,5	-0,0	9,0	14,7	5,2	1,2
Forlag og grafisk industri	-3,3	-3,5	-9,8	-2,7	-4,0	-6,9	1,0	-3,7	-4,0
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri	-13,2	4,9	-25,0	-9,7	-5,0	-5,9	6,9	5,2	14,0
Kjemiske råvarer	-6,2	24,1	-14,1	-13,8	9,2	20,5	25,1	38,5	14,6
Metallindustri	-20,7	9,4	-30,9	-22,0	-0,9	13,3	16,4	7,4	2,2
Verkstedindustri	-2,6	0,3	-10,0	-6,0	-4,4	-5,3	3,0	1,4	2,7
Bygging av skip og oljeplattformer	2,2	-3,4	-4,1	0,8	-0,9	-9,6	-1,0	-1,5	-1,0
Møbelindustri og annen industri	-26,9	-3,3	-37,5	-21,8	-20,3	-9,2	-2,8	1,9	-2,0
Kraftforsyning	-7,4	-3,2	-18,2	-9,1	-0,2	1,3	-6,7	-8,5	-1,5
Vannforsyning	3,7	5,1	-3,5	12,5	7,5	5,8	4,6	3,3	6,8
Bygge- og anleggsvirksomhet	-0,6	0,4	-5,8	0,1	-0,4	-5,2	1,6	0,8	4,3
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	-1,3	2,1	-4,3	0,2	3,4	3,7	0,9	2,3	1,7
Hotell- og restaurantvirksomhet	-3,4	1,0	-4,7	-3,2	-1,9	-2,8	0,6	2,2	3,6
Rørtransport	2,4	-0,9	-1,9	12,3	-1,1	1,6	6,6	-18,0	4,5
Utenriks sjøfart	-15,1	2,5	-18,6	-12,2	-15,9	-4,0	7,0	1,4	5,1
Transport ellers	-5,6	5,2	-12,3	-5,4	-0,9	0,7	6,3	6,6	7,0
Post og telekommunikasjon	1,9	0,1	2,2	2,6	-1,3	0,4	-0,3	-0,3	0,5
Finansiell tjenesteyting	2,7	2,9	7,3	0,4	-3,0	-0,8	5,2	6,2	0,7
Boligtjenester (husholdninger)	-0,0	1,2	-0,3	0,1	0,8	1,3	0,8	1,2	1,5
Forretningsmessig tjenesteyting	-2,2	1,7	-3,0	-4,9	-5,1	-1,3	-0,8	5,0	4,1
Offentlig administrasjon og forsvar	2,1	1,5	-4,7	2,4	3,9	0,1	2,3	1,4	2,3
Undervisning	2,3	3,1	-6,8	4,6	2,3	3,5	3,2	2,6	3,2
Helse- og sosialtjenester	3,5	2,5	0,8	3,7	4,9	1,1	2,3	3,2	3,3
Andre sosiale og personlige tjenester	1,0	3,1	-1,8	0,2	3,2	3,1	4,2	3,0	2,3
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge¹	-1,3	2,2	-5,2	-1,2	0,1	0,8	2,2	3,0	2,7
Merverdi og investeringsavgift	-2,2	2,5	-3,7	-0,1	-1,8	2,9	1,1	2,5	3,5
Andre produktskatter, netto	-5,7	3,8	-11,0	-2,4	2,7	7,6	4,6	1,8	1,8
Statistiske avvik	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Fastlands-Norge (basisverdi)	-1,0	2,1	-5,1	-1,3	0,2	0,3	2,3	3,2	2,7

Offentlig forvaltning	2,6	2,2	-3,4	3,3	4,0	1,3	2,3	2,5	2,9
Statsforvaltningen	1,9	-1,1	-4,5	2,1	4,1	-3,2	-0,1	-0,8	-0,4
Sivil forvaltning	2,1	-1,5	-4,0	1,7	4,5	-3,7	-0,3	-1,2	-0,7
Forsvar	0,2	1,8	-8,3	5,0	0,9	0,2	1,9	2,3	2,6
Kommuneforvaltningen	3,1	4,9	-2,5	4,3	3,9	4,7	4,1	5,2	5,3

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

**Tabell 12. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.
Prosentvis prisendring fra samme periode året før**

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Bruttonasjonalprodukt¹	-4,0	4,7	-5,6	-6,4	-2,8	2,6	5,3	4,6	6,4
Jordbruk og skogbruk	1,0	7,7	349,8	6,6	8,2	7,1	30,7	3,9	5,6
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	0,3	39,8	33,5	14,2	-27,0	5,5	15,5	38,2	113,0
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	-24,5	13,6	-32,4	-30,4	-19,2	2,2	17,9	13,6	22,3
Utvinning av råolje og naturgass	-26,9	13,9	-35,5	-34,5	-19,7	2,7	19,4	13,2	21,9
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	17,6	7,7	15,4	53,1	-16,5	-4,0	5,9	6,3	24,6
Bergverksdrift	-1,5	-16,8	0,5	-3,4	-1,5	-11,1	-21,1	-20,6	-12,5
Industri	5,3	-1,3	7,0	7,2	2,5	-0,5	-0,7	-1,1	-2,8
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	8,5	0,2	10,8	7,1	9,5	7,5	2,9	-3,5	-5,9
Tekstil- og bekledningsindustri	5,0	3,7	5,5	13,3	25,3	21,8	-4,7	25,1	-20,3
Trelast- og trevareindustri	4,5	1,7	0,3	7,6	14,7	8,1	3,8	-0,4	-3,6
Treforedling	23,1	-15,5	24,5	42,9	1,1	-24,1	-20,7	-9,5	-7,8
Forlag og grafisk industri	-0,2	-0,7	-0,9	0,0	2,1	0,8	-0,4	-0,9	-2,6
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri	21,2	-18,4	50,1	22,0	-12,1	-13,1	-6,9	-19,8	-31,4
Kjemiske råvarer	-9,2	-14,5	7,1	-22,4	-17,4	-30,6	-23,2	12,3	-8,0
Metallindustri	..	..	..	-75,3	..	..	..	186,8	323,8
Verkstedindustri	10,1	1,9	14,4	12,7	3,3	1,0	-0,6	2,5	4,5
Bygging av skip og oljeplattformer	5,7	-0,2	5,5	6,5	6,9	3,7	1,3	-1,5	-4,4
Møbelindustri og annen industri	-3,6	2,5	-3,9	-4,5	-1,8	-1,9	-0,6	2,4	9,7
Kraftforsyning	-6,0	23,5	15,9	-16,3	-21,9	21,8	24,2	15,0	29,6
Vannforsyning	3,6	-1,1	3,2	5,7	3,8	-0,8	-2,0	-0,3	-1,5
Bygge- og anleggsvirksomhet	2,5	6,1	1,4	1,3	5,1	6,2	7,0	6,2	4,8
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	-1,7	0,8	-1,5	-3,3	-0,8	1,7	1,7	0,7	-0,7
Hotell- og restaurantvirksomhet	4,3	4,2	2,7	4,4	6,9	5,5	5,4	3,8	2,1
Rørtransport	-3,7	-1,1	4,3	-12,7	-6,8	-0,8	-7,6	10,1	-2,5
Utenriks sjøfart	-2,6	-25,1	-1,1	-13,4	12,8	-45,2	-12,7	-11,9	-31,5
Transport ellers	8,3	-7,5	17,3	9,4	-2,9	-5,7	-8,5	-7,3	-8,0
Post og telekommunikasjon	-12,7	-3,9	-15,2	-15,9	-4,3	-3,0	-3,9	-1,9	-6,8
Finansiell tjenesteyting	7,1	2,2	10,9	13,3	-5,1	3,2	-0,0	2,3	3,5
Boligtjenester (husholdninger)	3,1	3,3	2,5	2,0	5,6	3,6	3,1	3,1	3,5
Forretningsmessig tjenesteyting	3,9	4,0	3,8	3,7	4,1	3,2	3,6	4,6	4,5
Offentlig administrasjon og forsvar	4,5	2,6	5,0	3,8	1,9	2,9	2,8	2,1	2,6
Undervisning	4,5	1,6	4,9	3,9	2,5	1,0	-0,1	2,7	2,8
Helse- og sosialtjenester	4,1	2,8	4,4	3,6	2,5	4,3	2,1	2,1	2,7
Andre sosiale og personlige tjenester	6,6	4,7	5,9	6,7	7,4	5,0	4,7	5,2	4,1
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	3,3	3,0	4,2	2,7	2,5	3,5	2,8	2,8	3,2
Merverdi og investeringsavgift	3,0	4,3	0,2	-1,8	12,5	4,0	5,6	3,6	4,0
Andre produktskatter, netto	4,2	3,4	4,3	3,9	5,8	4,3	3,6	3,9	2,0
Statistiske avvik	-64,5	-69,2	-66,9	..	-89,7	-95,1	-27,9	..	80,3
Fastlands-Norge (basisverdi)	3,1	2,8	4,5	3,0	0,8	3,1	2,3	2,6	3,2

Offentlig forvaltning	4,2	2,0	4,7	3,6	2,1	2,7	1,2	1,8	2,3
Statsforvaltningen	4,4	2,6	5,0	3,7	1,8	3,8	2,6	1,8	2,3
Sivil forvaltning	4,3	2,8	4,7	3,7	1,8	4,1	2,6	2,0	2,4
Forsvar	5,3	1,3	6,9	4,1	1,5	1,4	2,2	-0,3	1,7
Kommuneforvaltningen	4,1	1,6	4,5	3,6	2,3	2,0	0,2	1,9	2,3

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

Tabell 13. Hovedtall for konsum. Løpende priser. Millioner kroner

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Konsum i alt.	1 548 368	1 627 669	381 947	394 278	404 687	392 094	395 968	411 441	428 166
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 015 262	1 072 575	251 476	260 345	268 882	254 817	261 660	272 234	283 864
Konsum i husholdninger	971 810	1 026 956	240 469	249 519	257 898	243 647	250 107	260 873	272 329
Konsum i ideelle organisasjoner	43 451	45 619	11 007	10 826	10 985	11 170	11 553	11 360	11 535
Konsum i offentlig forvaltning.	533 106	555 094	130 471	133 932	135 805	137 277	134 308	139 207	144 302
Konsum i statsforvaltningen	275 678	280 126	67 644	70 166	69 504	68 581	68 554	71 273	71 719
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	153 300	155 916	37 616	39 018	38 650	38 172	38 156	39 670	39 918
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	122 378	124 210	30 029	31 148	30 854	30 409	30 397	31 603	31 801
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	34 980	35 730	8 823	8 700	8 688	8 768	8 689	8 700	9 572
Konsum i kommuneforvaltningen	257 428	274 968	62 827	63 766	66 300	68 696	65 754	67 934	72 583
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	207 562	217 726	50 657	51 414	53 458	54 395	52 066	53 792	57 473
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	49 865	57 241	12 170	12 352	12 843	14 301	13 688	14 142	15 110
Personlig konsum	1 376 124	1 446 217	339 748	350 778	360 990	347 384	351 882	365 696	381 255
Kollektivt konsum	172 244	181 452	42 198	43 500	43 697	44 710	44 086	45 745	46 911

Tabell 14. Hovedtall for konsum. Faste 2007-priser. Millioner kroner

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Konsum i alt.	1 443 405	1 488 901	355 127	367 113	377 028	358 699	362 434	377 865	389 904
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	956 360	991 131	236 149	245 057	253 028	235 361	241 373	253 046	261 351
Konsum i husholdninger	916 510	950 158	226 084	235 213	242 980	225 104	231 001	242 940	251 112
Konsum i ideelle organisasjoner	39 849	40 973	10 065	9 844	10 048	10 257	10 371	10 106	10 239
Konsum i offentlig forvaltning.	487 046	497 770	118 977	122 056	124 000	123 338	121 061	124 819	128 552
Konsum i statsforvaltningen	252 608	251 970	61 662	64 229	64 255	61 263	61 491	64 371	64 844
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	139 236	137 797	33 988	35 403	35 417	33 504	33 628	35 203	35 462
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	113 372	114 173	27 674	28 826	28 838	27 760	27 863	29 168	29 382
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	32 241	32 487	8 189	8 009	7 997	7 976	7 920	7 986	8 605
Konsum i kommuneforvaltningen	234 438	245 800	57 315	57 827	59 745	62 075	59 570	60 448	63 708
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	188 718	194 512	46 138	46 550	48 094	49 122	47 140	47 835	50 415
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	45 719	51 288	11 177	11 277	11 651	12 952	12 430	12 613	13 293
Personlig konsum	1 284 314	1 323 440	316 275	327 010	336 539	317 987	322 141	336 084	347 228
Kollektivt konsum	159 091	165 461	38 852	40 104	40 489	40 712	40 293	41 781	42 676

Tabell 15. Hovedtall for konsum. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Konsum i alt.	1,7	3,2	-1,2	2,7	4,1	4,2	2,1	2,9	3,4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	0,2	3,6	-1,8	1,2	3,5	6,0	2,2	3,3	3,3
Konsum i husholdninger	0,0	3,7	-2,0	1,1	3,4	6,1	2,2	3,3	3,3
Konsum i ideelle organisasjoner	3,4	2,8	2,5	3,6	6,4	3,7	3,0	2,7	1,9
Konsum i offentlig forvaltning.	4,7	2,2	0,2	6,0	5,2	1,1	1,8	2,3	3,7
Konsum i statsforvaltningen	4,9	-0,3	0,8	5,2	6,1	-1,9	-0,3	0,2	0,9
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	8,6	-1,0	4,3	8,9	9,8	-2,7	-1,1	-0,6	0,1
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	0,8	0,7	-3,2	1,1	1,9	-1,0	0,7	1,2	1,9
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	0,5	0,8	-1,4	2,7	-3,5	-0,9	-3,3	-0,3	7,6
Konsum i kommuneforvaltningen	4,6	4,8	-0,4	6,9	4,3	4,2	3,9	4,5	6,6
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	4,3	3,1	-0,7	6,7	4,1	2,5	2,2	2,8	4,8
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	5,6	12,2	0,5	7,9	5,4	11,5	11,2	11,8	14,1
Personlig konsum	1,6	3,0	-1,0	2,7	4,2	4,4	1,9	2,8	3,2
Kollektivt konsum	2,1	4,0	-2,2	2,9	2,9	2,7	3,7	4,2	5,4

Tabell 16. Hovedtall for konsum. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Konsum i alt.	2,9	1,9	4,0	2,6	0,7	2,4	1,6	1,4	2,3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,5	1,9	3,7	2,4	0,6	2,5	1,8	1,3	2,2
Konsum i husholdninger	2,5	1,9	3,7	2,3	0,6	2,6	1,8	1,2	2,2
Konsum i ideelle organisasjoner	3,6	2,1	4,7	3,3	0,7	1,3	1,9	2,2	3,1
Konsum i offentlig forvaltning.	3,5	1,9	4,5	2,9	0,8	2,2	1,2	1,6	2,5
Konsum i statsforvaltningen	3,5	1,9	4,6	2,9	0,4	2,3	1,6	1,4	2,2
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	4,7	2,8	5,8	4,1	1,6	3,2	2,5	2,2	3,1
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	2,0	0,8	3,2	1,5	-1,0	1,2	0,5	0,3	1,2
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	3,5	1,4	5,2	2,5	-0,1	0,9	1,8	0,3	2,4
Konsum i kommuneforvaltningen	3,5	1,9	4,3	3,0	1,3	2,1	0,7	1,9	2,7
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	3,5	1,8	4,3	2,9	1,3	2,0	0,6	1,8	2,6
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	3,7	2,3	4,5	3,1	1,5	2,6	1,1	2,4	3,1
Personlig konsum	2,9	2,0	4,0	2,7	0,8	2,5	1,7	1,4	2,4
Kollektivt konsum	2,5	1,3	3,5	1,9	-0,3	1,6	0,7	0,9	1,9

Tabell 17. Konsum i husholdninger. Løpende priser. Millioner kroner

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Konsum i husholdninger	971 810	1 026 956	240 469	249 519	257 898	243 647	250 107	260 873	272 329
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	128 640	131 958	32 595	32 550	34 269	31 751	32 112	33 167	34 928
Alkoholrikke og tobakk mv.	39 747	40 706	10 097	10 161	10 690	9 540	10 173	10 060	10 933
Klær og skotøy	54 053	55 186	13 646	13 486	15 926	11 433	13 447	13 670	16 637
Bolig, lys og brensel	183 695	200 233	44 040	43 576	47 846	53 145	47 710	45 941	53 437
Møbler og husholdningsartikler mv.	57 111	58 645	13 127	14 887	16 701	13 232	13 270	15 099	17 044
Helsepleie	27 838	29 162	6 902	6 982	7 369	6 966	7 205	7 265	7 727
Transport	127 186	140 549	32 111	33 976	34 129	32 364	35 966	36 711	35 507
Post- og teletjenester	25 625	25 394	6 148	6 342	6 857	6 218	6 090	6 346	6 740
Kultur og fritid	122 108	128 535	29 714	32 293	33 520	29 067	30 538	33 860	35 070
Utdanning	4 478	4 841	1 069	1 009	1 200	1 267	1 193	1 086	1 296
Hotell- og restauranttjenester	56 916	59 385	14 649	15 565	14 350	12 436	15 257	16 375	15 316
Andre varer og tjenester	111 013	115 975	27 743	27 643	29 378	27 355	28 914	28 891	30 815
Husholdningenes kjøp i utlandet	59 839	65 270	15 919	18 435	12 419	14 162	16 492	20 482	14 134
Utlendingers kjøp i Norge	-26 437	-28 883	-7 290	-7 387	-6 757	-5 288	-8 260	-8 081	-7 254
Varekonsum ¹	492 044	521 445	119 735	123 454	138 911	123 815	124 417	127 323	145 890
Tjenestekonsum ¹	446 365	469 124	112 105	115 016	113 325	110 958	117 458	121 149	119 560
Boligtjenester	147 297	153 615	36 714	37 233	37 292	37 628	38 141	38 764	39 082
Andre tjenester	299 068	315 509	75 392	77 783	76 032	73 329	79 317	82 385	80 478

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 18. Konsum i husholdninger. Faste 2007-priser. Millioner kroner

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Konsum i husholdninger	916 510	950 158	226 084	235 213	242 980	225 104	231 001	242 940	251 112
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	118 383	121 041	29 921	29 781	31 468	29 222	29 394	30 309	32 116
Alkoholrikke og tobakk mv.	36 435	35 802	9 269	9 295	9 757	8 413	8 945	8 849	9 595
Klær og skotøy	57 997	61 740	14 317	14 877	16 626	12 949	14 593	15 812	18 387
Bolig, lys og brensel	170 994	175 092	41 229	40 885	44 611	45 746	42 108	41 325	45 914
Møbler og husholdningsartikler mv.	53 583	55 195	12 204	14 005	15 672	12 494	12 385	14 281	16 035
Helsepleie	26 009	26 543	6 481	6 477	6 823	6 396	6 593	6 585	6 968
Transport	119 510	129 257	30 083	31 679	31 946	29 913	32 857	33 900	32 586
Post- og teletjenester	28 253	28 653	6 754	7 046	7 566	6 929	6 848	7 153	7 722
Kultur og fritid	117 633	121 501	28 594	30 912	32 202	27 576	28 670	31 757	33 498
Utdanning	4 176	4 387	1 006	939	1 097	1 159	1 090	981	1 157
Hotell- og restauranttjenester	52 166	52 729	13 474	14 261	12 969	11 165	13 550	14 561	13 453
Andre varer og tjenester	100 423	102 023	24 890	24 912	26 590	24 258	25 459	25 252	27 055
Husholdningenes kjøp i utlandet	55 602	62 454	14 663	17 004	11 893	13 738	15 994	19 542	13 180
Utlendingers kjøp i Norge	-24 654	-26 260	-6 799	-6 860	-6 240	-4 853	-7 485	-7 368	-6 554
Varekonsum ¹	469 721	488 628	113 943	118 276	132 244	114 739	115 901	121 343	136 646
Tjenestekonsum ¹	415 841	425 336	104 278	106 793	105 082	101 480	106 591	109 424	107 840
Boligtjenester	139 018	141 034	34 646	35 020	35 076	34 767	35 134	35 518	35 614
Andre tjenester	276 823	284 302	69 632	71 774	70 006	66 713	71 457	73 906	72 226

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 19. Konsum i husholdninger. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Konsum i husholdninger	0,0	3,7	-2,0	1,1	3,4	6,1	2,2	3,3	3,3
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	0,8	2,2	0,8	0,8	2,6	7,4	-1,8	1,8	2,1
Alkoholdrikker og tobakk mv.	-1,1	-1,7	-2,4	0,8	-0,6	3,7	-3,5	-4,8	-1,7
Klær og skotøy	9,3	6,5	10,0	10,3	6,7	6,3	1,9	6,3	10,6
Bolig, lys og brensel	1,5	2,4	0,5	1,3	2,1	3,3	2,1	1,1	2,9
Møbler og husholdningsartikler mv.	-2,6	3,0	-7,8	0,7	3,3	6,8	1,5	2,0	2,3
Helsepleie	3,4	2,1	1,2	4,1	3,8	2,7	1,7	1,7	2,1
Transport	-6,7	8,2	-13,3	-1,5	7,8	15,9	9,2	7,0	2,0
Post- og teletjenester	4,0	1,4	2,5	7,3	4,3	0,6	1,4	1,5	2,1
Kultur og fritid	2,0	3,3	0,8	2,8	4,5	6,4	0,3	2,7	4,0
Utdanning	1,4	5,0	-3,9	-0,1	2,2	2,2	8,4	4,5	5,4
Hotell- og restauranttjenester	-3,1	1,1	-4,3	-2,9	-1,6	-2,6	0,6	2,1	3,7
Andre varer og tjenester	1,7	1,6	0,4	1,5	1,3	0,9	2,3	1,4	1,7
Husholdningenes kjøp i utlandet	-6,8	12,3	-8,0	-7,8	2,9	14,1	9,1	14,9	10,8
Utlendingers kjøp i Norge	-7,0	6,5	-10,0	-7,3	-0,3	2,1	10,1	7,4	5,0
Varekonsum ¹	-0,2	4,0	-3,8	1,7	5,1	9,0	1,7	2,6	3,3
Tjenestekonsum ¹	0,8	2,3	0,3	1,3	1,1	1,8	2,2	2,5	2,6
Boligtjenester	1,4	1,4	1,3	1,4	1,2	1,4	1,4	1,4	1,5
Andre tjenester	0,6	2,7	-0,2	1,2	1,1	2,0	2,6	3,0	3,2

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 20. Konsum i husholdninger. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Konsum i husholdninger	2,5	1,9	3,7	2,3	0,6	2,6	1,8	1,2	2,2
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	4,3	0,3	4,9	3,7	3,3	1,2	0,3	0,1	-0,1
Alkoholdrikker og tobakk mv.	4,9	4,2	5,5	4,5	4,3	4,6	4,4	4,0	4,0
Klær og skotøy	-3,0	-4,1	-3,9	-2,5	-0,9	-2,2	-3,3	-4,6	-5,5
Bolig, lys og brensel	1,6	6,5	4,6	1,2	-2,3	6,6	6,1	4,3	8,5
Møbler og husholdningsartikler mv.	3,4	-0,3	4,3	3,1	1,9	-0,0	-0,4	-0,5	-0,3
Helsepleie	3,5	2,6	3,3	3,8	3,8	3,0	2,6	2,3	2,7
Transport	1,7	2,2	2,5	0,7	1,9	3,5	2,5	1,0	2,0
Post- og teletjenester	-4,5	-2,3	-3,7	-9,5	-2,8	-1,5	-2,3	-1,4	-3,7
Kultur og fritid	2,6	1,9	3,1	2,8	2,2	2,8	2,5	2,1	0,6
Utdanning	4,2	2,9	4,7	4,2	3,3	3,3	3,0	3,0	2,4
Hotell- og restauranttjenester	3,9	3,2	3,9	3,7	3,6	3,4	3,6	3,0	2,9
Andre varer og tjenester	4,5	2,8	6,0	6,1	0,5	3,2	1,9	3,1	3,1
Husholdningenes kjøp i utlandet	4,0	-2,9	7,1	5,4	-6,3	-5,0	-5,0	-3,3	2,7
Utlendingers kjøp i Norge	2,6	2,6	2,7	2,0	3,1	3,6	2,9	1,9	2,2
Varekonsum ¹	1,6	1,9	2,9	1,0	0,4	3,3	2,2	0,5	1,6
Tjenestekonsum ¹	3,3	2,8	4,0	3,3	1,8	2,9	2,5	2,8	2,8
Boligtjenester	3,1	2,8	3,4	3,1	2,6	2,9	2,4	2,6	3,2
Andre tjenester	3,3	2,7	4,2	3,4	1,5	2,9	2,5	2,9	2,6

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 21. Bruttoinvestering i fast realkapital. Løpende priser. Millioner kroner

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Bruttoinvestering i fast realkapital i alt.	519 564	496 021	128 493	122 918	137 523	112 291	126 047	119 564	138 120
Bygg og anlegg	239 679	238 874	59 741	57 148	62 355	55 077	58 659	59 575	65 563
Oljeboring, oljeleting, olje- og gasrørledning	67 938	68 794	16 682	17 829	15 474	16 101	17 619	17 022	18 051
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler	70 374	54 506	16 122	16 352	18 411	11 521	14 696	12 221	16 067
Skip og båter	27 113	23 733	6 064	5 611	10 316	5 098	6 991	5 404	6 240
Transportmidler	12 580	12 031	3 906	2 881	2 760	2 901	3 292	2 431	3 406
Maskiner og utstyr	101 879	98 085	25 978	23 097	28 207	21 593	24 790	22 909	28 793
Jordbruk og skogbruk	6 566	6 274	2 019	1 953	1 462	1 059	1 927	1 864	1 424
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	2 507	2 908	569	681	744	824	558	566	960
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	145 563	128 173	34 066	35 528	36 674	28 576	33 541	30 798	35 258
Utvinning av råolje og naturgass.	133 871	125 780	34 183	33 742	31 840	27 870	32 877	30 185	34 848
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	11 692	2 393	-117	1 786	4 834	706	664	613	410
Bergverksdrift	2 476	1 652	966	573	422	240	572	438	403
Industri	23 086	19 634	6 244	4 885	6 149	4 371	4 817	4 050	6 396
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	5 407	6 984	1 538	1 279	1 344	1 353	1 863	1 664	2 104
Tekstil- og bekledningsindustri	170	239	51	21	41	39	52	72	75
Trelast- og trevareindustri	879	713	161	244	274	189	177	188	159
Treforedling	378	294	96	93	107	86	83	58	67
Forlag og grafisk industri	671	301	216	79	95	6	128	32	135
Oljeraffinering, kjemisk og mineralsk industri.	4 323	3 245	1 242	1 066	872	758	888	624	974
Kjemiske råvarer.	3 892	1 540	856	637	1 134	317	364	347	512
Metallindustri	1 608	1 550	442	330	485	267	318	270	696
Verktedindustri	3 702	2 815	844	779	1 181	642	660	420	1 092
Bygging av skip og oljeplattformer.	1 089	866	347	279	252	189	165	143	369
Møbelindustri og annen industri	967	1 089	452	78	364	525	118	233	212
Kraftforsyning	13 220	15 227	3 324	3 587	3 964	2 326	3 794	4 071	5 036
Vannforsyning	2 833	2 925	688	873	649	631	711	894	689
Bygge- og anleggsvirksomhet	8 942	8 928	2 370	2 089	2 072	2 094	2 404	2 152	2 278
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	15 884	14 491	3 588	3 639	4 406	3 165	3 824	3 446	4 056
Hotell- og restaurantervirksomhet	3 894	3 748	1 040	934	947	865	1 106	949	828
Rørtransport	528	824	80	265	151	255	105	89	375
Utenriks sjøfart	20 077	20 731	5 220	4 707	5 769	4 778	6 206	4 696	5 052
Transport ellers	23 755	25 517	6 727	5 818	5 640	6 096	6 334	6 211	6 876
Post og telekommunikasjon	5 668	4 153	1 381	1 314	1 318	1 189	1 002	983	980
Finansiell tjenesteyting	7 968	7 980	2 018	1 965	1 936	1 920	2 038	2 000	2 022
Boligtjenester (husholdninger)	77 460	77 221	19 160	17 899	18 980	18 984	18 629	18 606	21 002
Forretningsmessig tjenesteyting	67 226	66 845	16 988	14 972	16 205	16 118	16 705	15 861	18 161
Offentlig administrasjon og forsvar.	43 560	39 743	10 301	9 736	15 343	7 906	9 985	10 142	11 710
Undervisning	17 114	17 660	3 319	5 061	5 349	3 612	3 422	5 331	5 295
Helse- og sosialtjenester	15 969	14 900	4 139	3 688	4 976	3 092	3 663	3 291	4 854
Andre sosiale og personlige tjenester	15 268	16 487	4 284	2 750	4 367	4 189	4 704	3 128	4 465
Fastlands-Norge	353 396	346 294	89 127	82 418	94 929	78 682	86 195	83 981	97 435

Offentlig forvaltning	85 868	83 062	20 419	20 113	28 568	17 397	20 077	20 624	24 964
Statsforvaltningen	42 291	32 670	8 905	10 288	15 676	6 166	7 872	7 941	10 691
Sivil forvaltning	33 419	27 520	7 538	9 128	10 770	5 288	6 786	6 673	8 773
Forsvar	8 872	5 150	1 367	1 160	4 906	878	1 086	1 268	1 918
Kommuneforvaltningen	43 577	50 392	11 514	9 825	12 892	11 231	12 205	12 683	14 273

Tabell 22. Bruttoinvestering i fast realkapital. Faste 2007-priser. Millioner kroner

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Bruttoinvestering i fast realkapital i alt.	476 379	433 878	117 402	111 651	127 824	97 996	111 403	104 449	120 030
Bygg og anlegg	221 461	213 717	55 381	52 628	57 264	49 862	52 526	53 132	58 197
Oljeboring, oljeleting, olje- og gasrørledning	59 131	58 273	14 243	14 914	14 220	14 378	14 740	13 932	15 223
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler	64 837	43 510	14 690	14 960	17 106	9 783	11 949	9 325	12 453
Skip og båter	24 876	15 563	5 528	4 990	10 079	1 009	5 848	4 326	4 380
Transportmidler	10 489	9 870	3 371	2 423	2 220	2 381	2 786	1 960	2 742
Maskiner og utstyr	95 586	92 946	24 188	21 736	26 935	20 584	23 553	21 773	27 035
Jordbruk og skogbruk	6 098	5 752	1 874	1 811	1 368	981	1 769	1 700	1 302
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	2 090	2 060	518	492	608	445	519	524	572
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	130 432	105 580	30 046	31 036	33 872	24 671	27 698	24 564	28 648
Utvinning av råolje og naturgass.	119 759	104 358	30 189	29 443	29 405	24 422	27 278	24 223	28 435
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	10 674	1 222	-143	1 593	4 467	249	420	341	213
Bergverksdrift	2 281	1 503	893	524	390	219	520	400	364
Industri	21 553	18 176	5 817	4 566	5 779	4 084	4 463	3 745	5 884
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	5 057	6 449	1 433	1 196	1 268	1 265	1 728	1 534	1 922
Tekstil- og bekledningsindustri	158	216	47	19	38	36	47	65	68
Trelast- og trevareindustri	821	658	150	228	257	177	164	172	145
Treforedling	352	273	90	87	100	81	78	53	62
Forlag og grafisk industri	644	282	205	78	94	5	119	29	128
Oljeraffinering, kjemisk og mineralsk industri.	4 014	2 977	1 154	990	808	699	813	570	895
Kjemiske råvarer.	3 633	1 441	795	596	1 068	299	341	325	476
Metallindustri	1 503	1 454	411	309	458	252	298	255	650
Verktedindustri	3 444	2 606	786	729	1 103	595	610	390	1 011
Bygging av skip og oljeplattformer.	1 018	796	323	261	240	179	155	134	329
Møbelindustri og annen industri	909	1 023	422	73	344	499	109	218	197
Kraftforsyning	12 378	14 079	3 102	3 359	3 735	2 178	3 522	3 769	4 610
Vannforsyning	2 614	2 622	638	804	596	573	637	797	614
Bygge- og anleggsvirksomhet	8 240	8 125	2 186	1 931	1 912	1 916	2 195	1 961	2 054
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	14 809	13 573	3 337	3 404	4 147	2 977	3 606	3 238	3 752
Hotell- og restaurantvirksomhet	3 625	3 408	968	869	880	791	1 004	864	749
Rørtransport	564	772	85	282	162	256	98	83	335
Utenriks sjøfart.	18 464	15 118	4 790	4 424	5 624	1 992	5 328	3 874	3 924
Transport ellers	21 681	22 444	6 155	5 234	5 152	5 208	5 700	5 557	5 979
Post og telekommunikasjon	5 323	3 896	1 292	1 239	1 253	1 122	941	921	911
Finansiell tjenesteyting	7 360	7 318	1 867	1 821	1 786	1 765	1 878	1 837	1 838
Boligtjenester (husholdninger)	71 597	69 095	17 764	16 485	17 431	17 184	16 679	16 591	18 641
Forretningsmessig tjenesteyting	61 961	59 955	15 686	13 773	14 953	14 444	15 051	14 246	16 214
Offentlig administrasjon og forsvar.	40 681	36 038	9 522	8 994	14 653	7 237	9 084	9 171	10 547
Undervisning	15 830	15 976	3 078	4 675	4 940	3 317	3 108	4 810	4 742
Helse- og sosialtjenester	14 756	13 533	3 826	3 405	4 591	2 837	3 344	2 987	4 366
Andre sosiale og personlige tjenester	14 043	14 852	3 960	2 524	3 990	3 802	4 256	2 813	3 982
Fastlands-Norge	326 920	312 408	82 480	75 909	88 166	71 078	78 278	75 929	87 123

Offentlig forvaltning	79 780	75 081	18 893	18 562	26 840	15 890	18 208	18 587	22 397
Statsforvaltningen	39 541	29 573	8 240	9 505	14 959	5 637	7 134	7 188	9 614
Sivil forvaltning	30 931	24 709	6 974	8 405	10 009	4 799	6 101	5 981	7 828
Forsvar	8 610	4 864	1 267	1 100	4 950	837	1 033	1 207	1 787
Kommuneforvaltningen	40 239	45 508	10 652	9 057	11 881	10 253	11 074	11 399	12 783

Tabell 23. Bruttoinvestering i fast realkapital.
Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Bruttoinvestering i fast realkapital i alt.	-7,4	-8,9	-7,4	-11,2	-7,8	-18,0	-5,1	-6,5	-6,1
Bygg og anlegg	-10,1	-3,5	-8,7	-12,4	-12,1	-11,3	-5,2	1,0	1,6
Oljeboring, oljeleting, olje- og gasrørledning	5,6	-1,5	8,8	-7,3	-4,3	-8,7	3,5	-6,6	7,0
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler .	16,8	-32,9	4,7	11,0	19,0	-45,9	-18,7	-37,7	-27,2
Skip og båter	-22,1	-37,4	-9,7	-32,7	-11,6	-76,4	5,8	-13,3	-56,5
Transportmidler	-22,4	-5,9	-11,2	-17,3	-22,0	-3,8	-17,3	-19,1	23,6
Maskiner og utstyr	-13,7	-2,8	-16,8	-15,7	-10,5	-9,4	-2,6	0,2	0,4
Jordbruk og skogbruk	-22,1	-5,7	-23,1	-22,1	-20,4	-6,2	-5,6	-6,1	-4,8
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	-35,0	-1,4	-17,0	-32,7	6,9	-5,8	0,3	6,5	-5,9
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	11,1	-19,1	4,7	3,2	7,9	-30,5	-7,8	-20,9	-15,4
Utvinning av råolje og naturgass.	6,9	-12,9	12,5	-1,7	-2,6	-20,5	-9,6	-17,7	-3,3
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	98,2	-88,5	..	..	265,5	-94,8	..	-78,6	-95,2
Bergverksdrift	134,5	-34,1	262,7	113,1	61,0	-53,9	-41,7	-23,6	-6,7
Industri	-34,9	-15,7	-29,9	-43,4	-43,0	-24,2	-23,3	-18,0	1,8
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	-12,4	27,5	1,4	-4,8	-34,7	9,0	20,5	28,3	51,6
Tekstil- og bekledningsindustri	-19,9	37,2	-13,0	-22,9	6,9	-32,4	0,1	237,4	79,4
Trelast- og trevareindustri	-37,4	-19,8	-55,6	-33,3	-41,7	-4,9	9,2	-24,5	-43,5
Treforedling	-53,5	-22,4	-43,0	-48,2	-65,4	6,4	-13,5	-38,8	-38,0
Forlag og grafisk industri	-41,4	-56,3	-31,2	-73,0	-62,3	-98,0	-41,8	-63,3	36,2
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri. . .	-33,3	-25,8	-10,0	-33,8	-60,8	-34,2	-29,5	-42,4	10,8
Kjemiske råvarer.	-51,0	-60,3	-63,2	-71,1	-42,6	-74,6	-57,1	-45,4	-55,4
Metallindustri.	-43,2	-3,3	-44,9	-52,6	-41,7	-22,6	-27,4	-17,6	41,7
Verkstedindustri	-38,6	-24,3	-40,9	-42,5	-35,7	-27,9	-22,4	-46,5	-8,4
Bygging av skip og oljeplattformer.	-37,7	-21,8	-7,8	-33,6	-55,3	-8,1	-52,0	-48,6	37,1
Møbelindustri og annen industri	41,3	12,5	145,6	-39,2	48,9	616,9	-74,1	198,2	-42,6
Kraftforsyning	-14,4	13,7	-19,2	-10,7	-14,8	-0,2	13,6	12,2	23,4
Vannforsyning	7,8	0,3	22,9	23,1	-24,7	-0,6	-0,1	-0,8	3,1
Bygge- og anleggsvirksomhet	-11,9	-1,4	-15,7	-13,9	-12,1	-13,3	0,4	1,5	7,4
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	-16,5	-8,3	-30,4	-18,9	-13,7	-24,1	8,1	-4,9	-9,5
Hotell- og restaurantvirksomhet	14,9	-6,0	31,5	12,2	-3,5	-12,8	3,8	-0,7	-14,9
Rørtransport	-68,2	36,9	-85,4	-50,1	-16,7	656,1	14,8	-70,7	106,5
Utenriks sjøfart.	-25,4	-18,1	-10,1	23,6	-44,3	-45,0	11,2	-12,4	-30,2
Transport ellers	-1,2	3,5	13,5	2,9	-3,7	1,3	-7,4	6,2	16,1
Post og telekommunikasjon	-31,0	-26,8	-32,6	-30,2	-26,8	-27,1	-27,1	-25,6	-27,3
Finansiell tjenesteyting	-8,1	-0,6	-9,0	-9,0	-7,1	-6,4	0,6	0,9	2,9
Boligtjenester (husholdninger)	-18,9	-3,5	-20,2	-21,5	-18,1	-13,7	-6,1	0,6	6,9
Forretningsmessig tjenesteyting	-11,5	-3,2	-9,3	-16,6	-17,8	-17,7	-4,0	3,4	8,4
Offentlig administrasjon og forsvar.	9,7	-11,4	16,3	-23,2	52,0	-3,7	-4,6	2,0	-28,0
Undervisning	17,5	0,9	11,7	29,8	22,3	5,7	1,0	2,9	-4,0
Helse- og sosialtjenester	-17,2	-8,3	-16,9	-14,5	-14,6	-3,3	-12,6	-12,3	-4,9
Andre sosiale og personlige tjenester	2,5	5,8	11,3	-11,3	6,1	6,6	7,5	11,4	-0,2
Fastlands-Norge	-11,7	-4,4	-10,5	-17,1	-9,1	-11,6	-5,1	0,0	-1,2

Offentlig forvaltning	7,0	-5,9	10,4	-8,8	26,8	2,6	-3,6	0,1	-16,6
Statsforvaltningen	4,3	-25,2	-0,2	-19,3	44,5	-17,6	-13,4	-24,4	-35,7
Sivil forvaltning	5,0	-20,1	0,5	17,3	9,3	-13,4	-12,5	-28,8	-21,8
Forsvar	1,9	-43,5	-4,0	-76,2	313,6	-35,3	-18,5	9,8	-63,9
Kommuneforvaltningen	9,7	13,1	20,3	5,5	9,8	18,5	4,0	25,8	7,6

Tabell 24. Bruttoinvestering i fast realkapital.
Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Bruttoinvestering i fast realkapital i alt.	2,7	4,8	3,9	3,6	-1,4	4,8	3,4	4,0	7,0
Bygg og anlegg	2,1	3,3	2,1	1,6	1,6	2,7	3,5	3,3	3,5
Oljeboring, oljeleting, olje- og gasrørledning	5,3	2,8	6,2	11,4	-4,7	-1,7	2,1	2,2	9,0
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler .	2,6	15,4	4,2	3,3	-1,0	9,3	12,1	19,9	19,9
Skip og båter	0,5	39,9	7,4	3,4	-12,0	322,1	9,0	11,1	39,2
Transportmidler	8,0	1,6	4,7	10,4	7,5	-0,6	2,0	4,3	-0,1
Maskiner og utstyr	2,6	-1,0	5,0	2,8	-2,5	-3,1	-2,0	-1,0	1,7
Jordbruk og skogbruk	2,2	1,3	3,2	2,1	-0,6	-0,3	1,1	1,6	2,3
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	14,2	17,7	6,1	30,3	10,0	70,6	-2,3	-22,0	37,2
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	3,8	8,8	5,4	7,1	-2,9	4,6	6,8	9,5	13,7
Utvinning av råolje og naturgass.	3,9	7,8	5,0	7,3	-2,8	2,8	6,4	8,7	13,2
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	2,8	78,7	-21,9	-15,9	-5,2	159,9	93,8	60,3	78,5
Bergverksdrift	2,5	1,3	3,3	3,7	-0,7	1,1	1,6	0,0	2,3
Industri	2,1	0,8	3,6	2,3	-0,8	-0,6	0,5	1,1	2,2
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	1,9	1,3	3,7	2,1	-1,2	-0,4	0,5	1,4	3,2
Tekstil- og bekledningsindustri	3,1	2,1	2,8	2,8	0,8	0,5	2,2	2,8	2,1
Trelast- og trevareindustri	1,9	1,2	3,3	2,4	-0,3	-0,5	1,0	1,9	2,5
Treforedling	2,1	0,4	4,0	2,7	-1,1	-1,3	-0,0	1,7	1,5
Forlag og grafisk industri	1,4	2,5	3,5	-1,5	-3,5	8,0	1,7	8,9	4,5
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri. . .	2,2	1,2	3,3	2,3	0,5	0,8	1,5	1,7	0,8
Kjemiske råvarer.	1,8	-0,2	3,1	1,5	-1,1	-1,5	-1,0	-0,2	1,4
Metallindustri.	2,2	-0,3	4,4	2,2	-1,5	-1,7	-0,9	-0,8	1,2
Verkstedindustri	3,0	0,4	4,1	3,2	-0,3	-0,9	0,8	0,6	1,0
Bygging av skip og oljeplattformer.	2,2	1,6	4,4	2,9	-2,3	-2,3	-0,7	0,0	6,5
Møbelindustri og annen industri	1,3	0,0	3,4	3,4	-1,6	0,6	1,0	0,2	1,7
Kraftforsyning	2,1	1,3	3,9	2,5	-1,1	-0,6	0,5	1,1	2,9
Vannforsyning	2,0	2,9	2,1	1,6	1,4	1,9	3,4	3,2	3,0
Bygge- og anleggsvirksomhet	2,3	1,3	2,8	2,8	-0,2	0,2	1,0	1,5	2,3
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	2,5	-0,5	4,0	2,7	-1,4	-2,0	-1,4	-0,4	1,8
Hotell- og restaurantvirksomhet	2,3	2,3	3,2	2,3	0,8	2,0	2,5	2,2	2,7
Rørtransport	-5,7	14,0	-6,2	-6,0	-7,6	5,4	14,3	14,6	20,3
Utenriks sjøfart.	-0,9	26,1	5,1	-7,0	-11,8	98,5	6,9	13,9	25,5
Transport ellers	5,0	3,8	5,5	8,5	1,4	8,0	1,7	0,5	5,1
Post og telekommunikasjon	2,7	0,1	4,2	2,6	-1,5	-1,4	-0,4	0,6	2,1
Finansiell tjenesteyting	2,5	0,7	3,1	2,9	0,2	0,1	0,4	0,9	1,6
Boligtjenester (husholdninger)	2,1	3,3	2,1	1,6	1,6	2,7	3,6	3,3	3,5
Forretningsmessig tjenesteyting	2,4	2,8	3,0	2,1	0,3	2,7	2,5	2,4	3,4
Offentlig administrasjon og forsvar.	1,4	3,0	3,2	1,9	-2,2	0,3	1,6	2,2	6,0
Undervisning	2,2	2,3	3,0	2,0	0,6	1,0	2,1	2,4	3,1
Helse- og sosialtjenester	2,3	1,7	3,2	2,1	0,7	1,0	1,2	1,7	2,6
Andre sosiale og personlige tjenester	2,5	2,1	2,7	2,6	1,3	1,7	2,2	2,1	2,5
Fastlands-Norge	2,5	2,5	3,2	2,7	0,1	2,3	1,9	1,9	3,9

Offentlig forvaltning	1,8	2,8	3,0	1,9	-0,9	1,1	2,0	2,4	4,7
Statsforvaltningen	1,3	3,3	3,1	1,9	-2,0	0,8	2,1	2,1	6,1
Sivil forvaltning	2,3	3,1	2,6	1,8	1,4	2,1	2,9	2,7	4,2
Forsvar	-2,2	2,8	6,0	0,1	-12,6	-5,7	-2,6	-0,4	8,3
Kommuneforvaltningen	2,3	2,3	2,9	1,9	0,7	1,4	2,0	2,6	2,9

Tabell 25. Eksport. Løpende priser. Millioner kroner

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Eksport i alt	1 008 762	1 050 511	238 113	241 096	262 773	262 736	254 561	250 465	282 750
Varer	756 616	794 144	172 809	179 684	195 884	203 635	192 499	184 630	213 381
Råolje og naturgass	465 124	483 728	104 067	107 829	119 091	127 259	117 634	107 425	131 410
Skip, nybygde	8 067	2 479	2 260	933	1 684	1 033	533	781	132
Skip, eldre	2 654	3 812	423	453	358	2 428	502	491	391
Oljeplattformer og moduler, nye	2 242	1 226	469	845	633	312	597	200	117
Oljeplattformer, eldre	32	74	0	0	17	10	11	26	27
Oljevirkksomhet, diverse varer	1	3	0	0	1	0	1	0	2
Fly og helikoptere	388	291	106	138	144	48	89	128	26
Tradisjonelle varer	278 108	302 531	65 484	69 486	73 956	72 545	73 132	75 579	81 276
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	21 236	27 131	5 337	5 487	5 901	5 691	6 443	6 822	8 175
Bergverksprodukter	4 124	4 480	555	1 567	1 398	621	991	1 494	1 374
Industriprodukter	248 342	267 954	58 836	61 166	65 207	65 582	65 435	66 353	70 583
Nærings- og nytelsesmidler	27 984	31 568	5 782	5 910	9 085	7 863	6 489	7 463	9 753
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	1 972	1 939	474	477	477	444	423	481	591
Trevarer	2 066	2 208	558	486	467	517	564	559	568
Treforedlingsprodukter	9 372	10 015	2 030	2 519	2 548	2 409	2 343	2 594	2 669
Grafiske produkter	508	416	120	121	122	103	98	102	113
Raffinerte oljeprodukter	21 670	22 530	5 874	6 117	5 301	6 612	6 298	5 985	3 635
Kjemiske råvarer mv.	17 499	22 745	4 126	4 382	4 354	5 376	5 503	5 702	6 164
Kjemiske og mineralske produkter	23 618	26 250	5 787	5 599	6 131	6 348	6 534	6 544	6 824
Metaller	46 445	60 594	10 475	12 008	12 694	13 614	15 423	15 340	16 217
Verkstedprodukter	93 038	84 965	22 531	22 633	22 952	21 122	20 614	20 594	22 634
Andre industriprodukter	4 170	4 724	1 079	914	1 076	1 174	1 146	989	1 415
Elektrisk kraft	4 407	2 967	756	1 265	1 450	651	262	910	1 144
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	256 438	280 001	59 610	63 369	68 655	65 933	66 834	69 594	77 641
Tjenester	252 145	256 367	65 304	61 413	66 889	59 101	62 062	65 835	69 369
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	72 768	72 548	17 951	19 598	17 219	16 266	19 620	19 020	17 642
Oljevirkksomhet, diverse tjenester	396	370	95	94	101	106	90	77	97
Oljeboringstjenester mv.	26 320	27 051	6 999	5 274	7 225	6 346	5 956	6 774	7 975
Rørtransport	12 813	12 630	3 137	3 221	3 298	3 223	3 060	2 980	3 367
Reisetrafikk	26 437	28 883	7 290	7 387	6 757	5 288	8 260	8 081	7 254
Andre tjenester	113 411	114 885	29 832	25 839	32 289	27 872	25 076	28 903	33 034
Samferdsel	19 139	20 573	4 706	5 081	4 847	5 744	4 269	5 898	4 662
Finans- og forretningstjenester	69 234	71 480	18 214	15 437	20 110	17 041	14 646	17 998	21 795
Tjenester ellers	25 038	22 832	6 912	5 321	7 332	5 087	6 161	5 007	6 577

Tabell 26. Eksport. Faste 2007-priser. Millioner kroner

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Eksport i alt	1 007 996	994 886	241 451	240 799	267 345	260 751	240 222	235 229	258 683
Varer	768 931	753 902	179 901	183 985	202 338	204 140	182 153	175 082	192 528
Råolje og naturgass	464 838	434 643	108 739	109 473	119 875	120 041	105 977	97 456	111 169
Skip, nybygde	7 575	2 325	2 114	885	1 608	977	496	732	120
Skip, eldre	4 700	11 819	788	1 130	885	6 589	1 680	1 688	1 861
Oljeplattformer og moduler, nye	2 098	1 044	435	794	591	277	509	166	92
Oljeplattformer, eldre	32	74	0	0	17	10	11	26	27
Oljevirkksomhet, diverse varer	1	2	0	0	1	0	1	0	2
Fly og helikoptere	350	274	92	121	137	46	84	120	25
Tradisjonelle varer	289 338	303 721	67 733	71 582	79 224	76 200	73 395	74 892	79 233
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	18 842	20 026	4 318	4 666	5 648	4 727	4 595	4 869	5 836
Bergverksprodukter	3 573	4 300	559	1 252	1 162	669	999	1 419	1 213
Industriprodukter	263 985	277 975	62 352	64 722	71 461	70 530	67 652	68 108	71 685
Nærings- og nytelsesmidler	28 560	30 842	5 611	5 902	10 059	8 368	6 295	7 234	8 946
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	1 930	1 923	456	462	441	461	445	457	559
Trevarer	2 258	2 377	612	520	519	570	603	606	598
Treforedlingsprodukter	8 687	9 591	1 880	2 320	2 478	2 352	2 326	2 420	2 493
Grafiske produkter	472	433	103	119	103	96	110	114	112
Raffinerte oljeprodukter	24 152	20 388	6 539	6 235	5 383	6 262	5 524	5 489	3 113
Kjemiske råvarer mv.	19 269	25 160	4 640	5 008	4 931	6 285	6 143	6 241	6 489
Kjemiske og mineralske produkter	21 416	27 710	5 112	5 184	5 739	6 446	6 813	6 596	7 854
Metaller	66 656	73 565	15 759	16 957	18 146	18 054	18 498	18 429	18 584
Verkstedprodukter	86 825	81 681	20 657	21 189	22 685	20 540	19 835	19 606	21 700
Andre industriprodukter	3 760	4 306	983	827	977	1 096	1 058	914	1 237
Elektrisk kraft	2 938	1 420	505	941	953	275	149	497	499
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	265 186	283 332	61 194	65 347	73 840	69 938	67 871	69 403	76 120
Tjenester	239 065	240 984	61 550	56 814	65 007	56 612	58 070	60 147	66 155
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	76 169	78 035	19 148	19 311	19 374	17 627	20 482	19 583	20 343
Oljevirkksomhet, diverse tjenester	371	311	88	88	94	94	77	64	76
Oljeboringstjenester mv.	20 722	19 969	5 316	3 688	6 200	5 233	4 328	4 511	5 897
Rørtransport	11 979	11 929	2 715	2 690	3 230	3 438	2 949	2 165	3 377
Reisetrafikk	24 654	26 260	6 799	6 860	6 240	4 853	7 485	7 368	6 554
Andre tjenester	105 170	104 479	27 484	24 177	29 869	25 366	22 750	26 456	29 907
Samferdsel	18 203	19 631	4 428	5 035	4 552	5 266	4 088	5 801	4 476
Finans- og forretningstjenester	63 441	63 824	16 610	14 142	18 429	15 432	13 065	16 019	19 309
Tjenester ellers	23 526	21 023	6 446	4 999	6 889	4 668	5 597	4 636	6 122

Tabell 27. Eksport. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Eksport i alt	-4,0	-1,3	-9,6	-2,1	-1,4	0,9	-0,5	-2,3	-3,2
Varer	-3,8	-2,0	-10,0	-1,4	-2,0	0,7	1,3	-4,8	-4,8
Råolje og naturgass	-1,2	-6,5	-5,7	4,2	-3,4	-5,3	-2,5	-11,0	-7,3
Skip, nybygde	34,6	-69,3	39,2	-51,7	35,9	-67,1	-76,5	-17,2	-92,6
Skip, eldre	-27,5	151,4	-30,3	-49,3	-55,7	247,3	113,3	49,4	110,2
Oljeplattformer og moduler, nye	41,6	-50,2	29,9	53,5	68,3	-0,6	17,1	-79,0	-84,4
Oljeplattformer, eldre	-27,3	131,3	..	..	6,3	-33,3	..	..	58,8
Oljevirkksomhet, diverse varer	-91,7	165,6	..	..	-87,8	..	..	..	78,2
Fly og helikoptere	-37,2	-21,6	-75,0	19,2	66,0	..	-9,1	-0,7	-82,0
Tradisjonelle varer.	-8,2	5,0	-16,6	-6,9	0,7	7,6	8,4	4,6	0,0
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske.	10,0	6,3	5,6	16,8	14,5	12,3	6,4	4,3	3,3
Bergverksprodukter	-25,2	20,4	-33,5	-35,0	-10,6	11,6	78,8	13,3	4,4
Industriprodukter	-8,9	5,3	-17,4	-7,5	-0,2	7,8	8,5	5,2	0,3
Nærings- og nytelsesmidler	11,9	8,0	1,4	13,3	25,4	19,7	12,2	22,6	-11,1
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	-13,0	-0,3	-25,9	-12,1	-12,0	-19,2	-2,4	-1,1	26,9
Trevarer	-16,2	5,2	-13,7	-16,0	-17,5	-6,3	-1,4	16,5	15,3
Treforedlingsprodukter	-16,9	10,4	-30,9	-12,0	2,7	17,0	23,7	4,3	0,6
Grafiske produkter	6,0	-8,3	14,6	10,1	-32,1	-34,7	7,1	-4,0	8,9
Raffinerte oljeprodukter.	-7,5	-15,6	2,8	2,3	-14,3	4,5	-15,5	-12,0	-42,2
Kjemiske råvarer mv.	-21,5	30,6	-24,7	-26,7	-14,5	34,0	32,4	24,6	31,6
Kjemiske og mineralske produkter	-1,4	29,4	-12,9	6,9	10,3	19,8	33,3	27,2	36,9
Metaller.	-15,7	10,4	-24,5	-13,9	1,4	14,3	17,4	8,7	2,4
Verkstedprodukter	-6,0	-5,9	-18,6	-5,1	-3,5	-7,9	-4,0	-7,5	-4,3
Andre industriprodukter.	-19,2	14,5	-18,5	-21,8	-18,8	12,7	7,6	10,6	26,7
Elektrisk kraft	-15,3	-51,7	-38,7	-10,2	8,0	-49,1	-70,4	-47,1	-47,7
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter.	-8,3	6,8	-18,3	-7,7	2,0	7,9	10,9	6,2	3,1
Tjenester.	-4,5	0,8	-8,6	-4,4	0,5	1,6	-5,7	5,9	1,8
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	-14,5	2,4	-18,0	-11,7	-15,4	-3,9	7,0	1,4	5,0
Oljevirkksomhet, diverse tjenester	-6,2	-16,0	-5,3	-0,7	-9,8	-6,0	-12,9	-27,5	-18,9
Oljeboringstjenester mv.	-0,4	-3,6	-5,3	-28,8	17,1	-5,2	-18,6	22,3	-4,9
Rørtransport	3,3	-0,4	-3,3	16,3	1,7	2,8	8,6	-19,5	4,6
Reisetrafikk.	-7,0	6,5	-10,0	-7,3	-0,3	2,1	10,1	7,4	5,0
Andre tjenester.	3,2	-0,7	-1,5	7,0	11,0	7,3	-17,2	9,4	0,1
Samferdsel.	-3,9	7,8	2,2	0,9	-11,9	25,8	-7,7	15,2	-1,7
Finans- og forretningstjenester	6,1	0,6	-3,0	9,2	19,5	8,2	-21,3	13,3	4,8
Tjenester ellers	1,4	-10,6	0,0	7,3	8,9	-10,1	-13,2	-7,3	-11,1

Tabell 28. Eksport. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Eksport i alt	-14,1	5,5	-17,2	-18,4	-13,5	-2,4	7,5	6,3	11,2
Varer	-17,9	7,1	-22,4	-23,1	-16,6	-2,9	10,0	8,0	14,5
Råolje og naturgass	-24,3	11,2	-31,9	-31,5	-20,1	0,2	16,0	11,9	19,0
Skip, nybygde	1,1	0,1	3,0	-0,5	-4,2	-1,6	0,5	1,2	5,5
Skip, eldre	-38,1	-42,9	-43,1	-58,1	-48,6	-50,8	-44,4	-27,4	-48,0
Oljeplattformer og moduler, nye	2,3	9,9	3,5	1,8	0,8	6,4	8,7	13,0	18,4
Oljeplattformer, eldre	0,0	0,0	..	..	0,0	0,0	..	..	-
Oljevirkksomhet, diverse varer	-7,7	13,0	..	..	-9,1	..	..	..	12,3
Fly og helikoptere	11,8	-4,4	21,3	15,7	-11,5	..	-7,6	-6,6	0,1
Tradisjonelle varer.	-6,1	3,6	-4,5	-8,1	-10,2	-2,6	3,1	4,0	9,9
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske.	11,0	20,2	24,1	11,1	2,6	12,4	13,4	19,2	34,1
Bergverksprodukter	-10,6	-9,7	-5,5	-13,4	-12,9	-7,8	-0,1	-15,9	-5,8
Industriprodukter	-6,9	2,5	-6,4	-8,1	-10,5	-3,6	2,5	3,1	7,9
Nærings- og nytelsesmidler	-4,8	4,5	6,5	-2,5	-20,8	-8,9	0,0	3,0	20,7
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	-1,2	-1,3	3,7	-2,7	-1,8	1,0	-8,6	1,9	-2,3
Trevarer	0,3	1,6	-1,6	4,3	-0,1	-0,6	2,5	-1,3	5,5
Treforedlingsprodukter	5,6	-3,2	10,8	7,6	-8,6	-9,5	-6,7	-1,3	4,1
Grafiske produkter	5,8	-10,7	19,0	6,7	10,3	8,8	-23,7	-12,2	-14,9
Raffinerte oljeprodukter.	-26,7	23,2	-35,4	-33,1	10,2	44,6	26,9	11,1	18,6
Kjemiske råvarer mv.	-14,9	-0,5	-12,4	-17,4	-21,6	-13,5	0,7	4,4	7,6
Kjemiske og mineralske produkter	7,9	-14,1	15,0	7,2	-5,1	-13,1	-15,3	-8,1	-18,7
Metaller.	-22,0	18,2	-29,0	-22,0	-14,0	5,7	25,4	17,5	24,7
Verkstedprodukter	4,4	-2,9	9,9	5,2	-8,3	-8,0	-4,7	-1,7	3,1
Andre industriprodukter.	7,3	-1,1	11,1	7,3	-1,7	-5,4	-1,3	-2,1	3,8
Elektrisk kraft	-19,3	39,3	7,5	-37,9	-32,2	36,7	17,1	36,1	50,8
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter.	-3,9	2,2	-0,6	-5,0	-11,6	-5,7	1,1	3,4	9,7
Tjenester.	-0,4	0,9	0,9	-1,0	-2,7	-0,7	0,7	1,3	1,9
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	-8,0	-2,7	-8,1	-8,7	-8,3	-6,0	2,2	-4,3	-2,4
Oljevirkksomhet, diverse tjenester	2,4	11,3	3,5	1,8	0,8	6,4	8,7	13,0	18,4
Oljeboringstjenester mv.	9,0	6,7	10,1	30,1	-10,6	-1,9	4,5	5,0	16,1
Rørtransport	-5,0	-1,0	7,0	-17,8	-10,0	-0,7	-10,2	15,0	-2,4
Reisetrafikk.	2,6	2,6	2,7	2,0	3,1	3,6	2,9	1,9	2,2
Andre tjenester.	2,6	2,0	3,5	2,2	0,4	2,1	1,6	2,2	2,2
Samferdsel.	0,5	-0,3	3,9	-1,2	-2,7	1,4	-1,7	0,8	-2,2
Finans- og forretningstjenester	3,2	2,6	4,0	3,6	0,8	1,8	2,2	2,9	3,4
Tjenester ellers	2,2	2,0	2,2	1,3	1,8	3,4	2,7	1,5	0,9

Tabell 29. Import. Løpende priser. Millioner kroner

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Import i alt	656 293	708 526	163 103	170 264	165 532	161 021	181 853	181 579	184 073
Varer	440 769	474 680	108 205	107 536	115 170	109 131	121 759	117 039	126 751
Råolje og naturgass	4 589	6 686	656	1 803	1 644	929	2 116	2 448	1 193
Skip, nybygde og eldre	18 553	19 851	3 960	3 246	8 096	5 192	5 818	4 854	3 987
Oljeplattformer og moduler, nybygde og eldre	767	545	171	66	200	59	364	87	35
Oljevirkomhet, diverse varer	1 754	1 274	408	317	255	156	264	345	509
Fly og helikoptere	6 004	4 314	2 511	1 440	1 420	1 346	738	1 052	1 178
Tradisjonelle varer	409 102	442 010	100 499	100 664	103 555	101 449	112 459	108 253	119 849
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	12 025	12 487	2 895	2 462	3 192	3 203	3 285	2 509	3 490
Bergverksprodukter	4 468	5 993	945	998	1 011	1 488	1 561	1 522	1 422
Industriprodukter	390 824	417 265	96 092	97 030	98 933	95 155	105 655	103 313	113 142
Nærings- og nytelsesmidler	27 441	28 251	6 628	7 766	6 867	5 971	6 724	7 730	7 826
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	23 553	25 033	4 713	7 035	4 954	6 246	4 836	7 779	6 172
Trevarer	8 357	9 444	2 073	2 129	2 191	2 132	2 480	2 338	2 494
Treforedlingsprodukter	7 591	7 583	1 829	1 849	1 975	1 839	1 793	1 857	2 094
Grafiske produkter	3 904	3 905	874	996	1 028	934	872	984	1 115
Raffinerte oljeprodukter	23 733	29 065	5 722	5 776	5 570	5 921	7 906	7 523	7 715
Kjemiske råvarer mv.	16 680	19 026	4 249	3 917	4 104	4 522	5 157	4 838	4 509
Kjemiske og mineralske produkter	44 716	47 398	11 177	11 021	11 587	10 991	11 625	11 916	12 866
Metaller	33 596	42 609	8 605	8 590	8 410	9 373	12 880	9 339	11 017
Verkstedsprodukter	161 663	157 351	41 122	37 963	39 921	36 407	39 632	37 810	43 502
Andre industriprodukter	16 534	17 243	3 789	3 897	4 775	3 995	3 948	4 121	5 179
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod.	23 056	30 357	5 311	6 091	7 551	6 824	7 802	7 078	8 653
Elektrisk kraft	1 785	6 265	567	174	419	1 603	1 958	909	1 795
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	385 369	412 945	94 777	94 888	97 985	95 528	104 553	100 730	112 134
Tjenester	215 524	233 846	54 898	62 728	50 362	51 890	60 094	64 540	57 322
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	33 916	37 484	7 911	10 357	7 325	9 452	9 123	10 017	8 892
Oljevirkomhet, diverse tjenester	18 209	18 542	4 773	3 778	5 784	3 047	5 002	4 350	6 143
Driftsutgifter utenom bunkers, oljeboring	5 299	5 802	1 335	1 265	1 620	1 060	1 402	1 529	1 811
Reisetrafikk	79 611	86 837	21 179	24 527	16 523	18 842	21 941	27 250	18 804
Andre tjenester	78 489	85 181	19 700	22 801	19 110	19 489	22 626	21 394	21 672
Samferdsel	6 414	6 321	1 445	2 190	1 308	1 535	1 736	1 743	1 307
Finans- og forretningstjenester	51 781	58 793	12 938	15 614	13 021	12 865	15 411	14 816	15 701
Tjenester ellers	20 294	20 067	5 317	4 997	4 781	5 089	5 479	4 835	4 664

Tabell 30. Import. Faste 2007-priser. Millioner kroner

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Import i alt	638 407	693 948	158 357	164 834	165 771	158 881	179 555	177 491	178 020
Varer	428 656	470 952	104 734	105 995	114 862	109 447	121 194	116 679	123 632
Råolje og naturgass	4 893	5 927	787	1 855	1 618	865	1 889	2 183	989
Skip, nybygde og eldre	19 886	29 595	3 858	4 086	8 888	6 353	8 914	7 467	6 861
Oljeplattformer og moduler, nybygde og eldre	744	744	165	73	209	71	488	134	51
Oljevirkosomhet, diverse varer	1 644	1 052	378	298	238	138	225	287	401
Fly og helikoptere	5 295	4 087	2 179	1 262	1 349	1 289	693	987	1 118
Tradisjonelle varer	396 194	429 546	97 367	98 420	102 559	100 730	108 984	105 621	114 212
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	10 718	11 148	2 490	2 245	3 113	2 888	2 898	2 265	3 097
Bergverksprodukter	2 968	4 417	641	762	776	1 227	1 106	1 088	996
Industriprodukter	381 119	410 340	93 772	95 264	98 345	95 793	103 621	101 652	109 274
Nærings- og nytelsesmidler	24 646	25 142	5 891	7 159	6 359	5 515	6 041	6 844	6 741
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	21 219	23 611	4 536	6 184	4 564	5 979	4 907	7 102	5 623
Trevarer	8 481	9 595	2 187	2 168	2 245	2 187	2 546	2 397	2 465
Treforedlingsprodukter	7 161	7 221	1 719	1 751	1 881	1 807	1 731	1 763	1 920
Grafiske produkter	3 979	4 307	910	979	1 081	1 001	951	1 110	1 245
Raffinerte oljeprodukter	25 321	25 453	6 200	5 743	5 488	5 592	6 771	6 613	6 478
Kjemiske råvarer mv.	14 685	18 242	3 750	3 485	3 937	4 477	4 981	4 554	4 231
Kjemiske og mineralske produkter	40 822	45 430	10 142	10 117	10 856	10 642	11 173	11 383	12 232
Metaller	46 646	50 882	11 855	12 270	11 850	12 292	14 493	11 303	12 794
Verkstedsprodukter	151 092	155 134	38 028	35 853	38 552	35 935	38 811	37 814	42 574
Andre industriprodukter	14 888	16 096	3 450	3 644	4 211	3 757	3 727	3 965	4 647
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod.	22 180	29 228	5 103	5 910	7 320	6 610	7 489	6 805	8 323
Elektrisk kraft	1 389	3 640	464	150	325	821	1 359	615	844
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	370 873	404 093	91 168	92 677	97 071	95 138	102 213	99 008	107 734
Tjenester	209 751	222 996	53 622	58 839	50 909	49 434	58 362	60 813	54 388
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	41 262	42 272	10 373	10 461	10 495	9 549	11 095	10 608	11 020
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	17 029	15 427	4 422	3 551	5 399	2 702	4 262	3 620	4 843
Driftsutgifter utenom bunkers, oljeboring	4 699	4 963	1 169	1 086	1 476	950	1 198	1 273	1 543
Reisetrafikk	73 975	83 091	19 508	22 622	15 823	18 278	21 279	25 999	17 535
Andre tjenester	72 787	77 243	18 150	21 118	17 715	17 955	20 528	19 313	19 447
Samferdsel	6 700	6 617	1 500	2 313	1 370	1 599	1 808	1 834	1 376
Finans- og forretningstjenester	47 157	52 366	11 709	14 239	11 880	11 603	13 730	13 149	13 884
Tjenester ellers	18 930	18 260	4 941	4 566	4 465	4 753	4 990	4 330	4 186

Tabell 31. Import. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Import i alt	-11,4	8,7	-14,0	-9,8	-9,0	6,3	13,4	7,7	7,4
Varer	-14,1	9,9	-17,9	-12,9	-10,7	6,2	15,7	10,1	7,6
Råolje og naturgass	31,5	21,1	6,2	205,2	-6,6	36,6	140,2	17,7	-38,9
Skip, nybygde og eldre	-34,7	48,8	-9,4	-38,9	-40,5	108,1	131,0	82,7	-22,8
Oljeplattformer og moduler, nybygde og eldre	-56,6	0,1	-85,7	-58,7	22,6	-75,9	196,2	83,2	-75,8
Oljevirkosomhet, diverse varer	-50,5	-36,0	-2,1	-77,4	-77,1	-81,1	-40,5	-3,7	68,6
Fly og helikoptere	33,8	-22,8	108,1	49,7	41,0	155,8	-68,2	-21,8	-17,1
Tradisjonelle varer	-13,1	8,4	-18,9	-12,2	-6,5	2,9	11,9	7,3	11,4
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	-8,3	4,0	-24,9	-7,3	8,1	0,6	16,4	0,9	-0,5
Bergverksprodukter	-37,0	48,8	-44,4	-35,7	-31,9	55,4	72,5	42,8	28,4
Industriprodukter	-13,1	7,7	-18,7	-12,1	-6,7	2,2	10,5	6,7	11,1
Nærings- og nytelsesmidler	0,4	2,0	-4,9	9,9	-3,4	5,3	2,5	-4,4	6,0
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	-8,2	11,3	-11,5	-7,0	-7,8	0,7	8,2	14,8	23,2
Trevarer	-16,7	13,1	-26,0	-12,4	0,5	16,3	16,4	10,6	9,8
Treforedlingsprodukter	-3,4	0,8	-8,5	-3,6	-0,1	-0,1	0,7	0,7	2,0
Grafiske produkter	-7,1	8,2	-14,4	-9,9	-5,6	-0,7	4,4	13,4	15,2
Raffinerte oljeprodukter	8,4	0,5	6,3	1,8	-10,7	-29,1	9,2	15,1	18,0
Kjemiske råvarer mv.	-14,9	24,2	-18,8	-16,9	-5,1	27,5	32,8	30,6	7,5
Kjemiske og mineralske produkter	-8,0	11,3	-13,7	-10,9	5,4	9,6	10,2	12,5	12,7
Metaller	-20,2	9,1	-21,6	-15,1	-10,5	15,2	22,2	-7,9	8,0
Verkstedsprodukter	-17,5	2,7	-22,5	-18,9	-14,6	-7,0	2,1	5,5	10,4
Andre industriprodukter	-11,5	8,1	-15,4	-11,5	-5,3	4,9	8,0	8,8	10,3
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod.	-13,4	31,8	-33,2	1,0	40,4	71,9	46,8	15,1	13,7
Elektrisk kraft	65,5	162,1	97,5	41,2	25,6	82,5	192,9	311,1	159,5
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	-14,2	9,0	-20,2	-12,9	-6,3	5,8	12,1	6,8	11,0
Tjenester	-5,5	6,3	-5,3	-3,7	-4,9	6,6	8,8	3,4	6,8
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	-14,5	2,4	-18,0	-11,7	-15,4	-3,9	7,0	1,4	5,0
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	36,8	-9,4	52,9	11,0	49,7	-26,1	-3,6	1,9	-10,3
Driftsutgifter utenom bunkers, oljeboring	19,3	5,6	80,6	10,3	-7,3	-1,8	2,4	17,1	4,5
Reisetrafikk	-6,8	12,3	-8,0	-7,8	2,9	14,1	9,1	14,9	10,8
Andre tjenester	-6,6	6,1	-5,5	2,9	-13,8	13,6	13,1	-8,5	9,8
Samferdsel	-9,6	-1,2	-9,9	12,8	-35,8	5,4	20,5	-20,7	0,5
Finans- og forretningstjenester	-5,5	11,0	-2,1	4,6	-6,8	24,4	17,3	-7,7	16,9
Tjenester ellers	-8,4	-3,5	-11,6	-6,1	-21,3	-4,1	1,0	-5,2	-6,3

Tabell 32. Import. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Import i alt	-0,2	-0,7	1,6	-1,2	-5,4	-3,8	-1,7	-1,0	3,5
Varer	-1,0	-2,0	0,4	-3,9	-5,2	-6,5	-2,8	-1,1	2,2
Råolje og naturgass	-18,3	20,3	-38,1	-34,1	10,4	39,9	34,3	15,4	18,7
Skip, nybygde og eldre	1,9	-28,1	9,8	-25,7	10,4	-23,2	-36,4	-18,2	-36,2
Oljeplattformer og moduler, nybygde og eldre	3,4	-29,0	8,5	-16,7	-22,7	-25,9	-28,1	-28,0	-27,7
Oljevirkosomhet, diverse varer	1,9	13,6	3,5	1,8	0,8	6,4	8,7	13,0	18,4
Fly og helikoptere	11,2	-6,9	21,3	15,7	-11,5	-16,9	-7,6	-6,6	0,1
Tradisjonelle varer	-1,3	-0,3	0,1	-2,9	-7,4	-5,6	-0,0	0,2	3,9
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	0,7	-0,2	8,7	-0,7	-16,5	-8,4	-2,5	1,0	9,9
Bergverksprodukter	-2,5	-9,9	9,0	-15,3	-36,4	-36,8	-4,3	6,8	9,5
Industriprodukter	-1,3	-0,8	-0,2	-2,6	-6,3	-5,7	-0,5	-0,2	2,9
Nærings- og nytelsesmidler	1,0	0,9	5,8	-0,8	-8,7	-8,3	-1,1	4,1	7,5
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	5,5	-4,5	6,8	4,6	-4,5	-9,5	-5,2	-3,7	1,1
Trevarer	-3,4	-0,1	-5,2	-2,1	-7,9	-6,6	2,7	-0,7	3,7
Treforedlingsprodukter	2,5	-0,9	4,1	4,0	-2,2	-5,0	-2,7	-0,3	3,9
Grafiske produkter	-1,1	-7,6	1,9	5,3	-9,1	-6,5	-4,5	-12,8	-5,9
Raffinerte oljeprodukter	-28,8	21,8	-38,4	-34,6	-1,8	25,4	26,5	13,1	17,4
Kjemiske råvarer mv.	1,3	-8,2	5,0	-2,8	-14,4	-19,6	-8,6	-5,5	2,2
Kjemiske og mineralske produkter	4,4	-4,8	9,3	4,8	-7,4	-8,3	-5,6	-3,9	-1,5
Metaller	-18,8	16,3	-19,8	-22,8	-16,6	1,8	22,4	18,0	21,3
Verkstedprodukter	3,4	-5,2	6,5	3,7	-4,8	-8,2	-5,6	-5,6	-1,3
Andre industriprodukter	4,9	-3,5	4,6	5,8	-1,3	-6,5	-3,5	-2,8	-1,7
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod.	2,6	-0,1	3,9	2,9	-1,6	-3,2	0,1	0,9	0,8
Elektrisk kraft	-12,5	33,9	15,3	-38,7	-29,6	40,5	17,9	27,1	65,1
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	0,7	-1,7	3,2	-0,4	-7,7	-7,6	-1,6	-0,6	3,1
Tjenester	1,7	2,1	4,4	4,0	-6,0	2,4	0,6	-0,5	6,5
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	-8,2	7,9	-5,0	2,1	-25,4	18,1	7,8	-4,6	15,6
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	2,4	12,4	3,5	1,8	0,8	6,4	8,7	13,0	18,4
Driftsutgifter utenom bunkers, oljeboring	3,4	3,7	5,5	9,4	-3,2	0,0	2,5	3,2	7,0
Reisetrafikk	4,0	-2,9	7,1	5,4	-6,3	-5,0	-5,0	-3,3	2,7
Andre tjenester	2,9	2,3	3,5	3,2	1,1	1,6	1,6	2,6	3,3
Samferdsel	-3,2	-0,2	-3,2	-4,6	-1,8	-1,0	-0,3	0,4	-0,5
Finans- og forretningstjenester	3,5	2,2	4,5	3,9	0,7	1,3	1,6	2,8	3,2
Tjenester ellers	3,1	2,5	3,0	5,0	1,6	2,1	2,0	2,0	4,1

Tabell 33. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. 1000

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
I alt	2 606,1	2 601,5	2 609,5	2 607,3	2 601,9	2 584,1	2 601,0	2 609,4	2 611,0
Jordbruk og skogbruk	57,9	56,9	56,8	60,4	58,3	55,5	55,8	59,3	57,0
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	13,9	13,5	14,2	13,5	14,5	13,3	14,9	12,5	13,3
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	41,6	42,6	40,9	41,8	43,0	40,7	41,3	43,4	44,8
Utvinning av råolje og naturgass	23,3	23,8	23,4	22,2	24,1	23,1	23,4	23,3	25,3
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	18,3	18,8	17,5	19,6	19,0	17,6	17,9	20,1	19,5
Bergverksdrift	4,2	4,2	4,1	4,4	4,2	4,0	4,2	4,4	4,1
Industri	279,4	269,6	280,3	277,1	276,8	266,4	267,2	270,2	274,5
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	49,9	49,2	49,1	50,4	50,3	49,6	48,6	49,4	49,3
Tekstil- og bekledningsindustri	4,6	4,4	4,6	4,6	4,4	4,5	4,6	4,4	4,2
Trelast- og trevareindustri	15,1	14,5	14,9	14,9	15,0	14,2	14,1	14,8	15,0
Treforedling	5,6	5,4	5,8	5,4	5,6	5,4	5,7	5,2	5,4
Forlag og grafisk industri	26,5	25,3	26,7	25,9	26,0	25,3	26,0	24,5	25,4
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri	24,1	23,3	24,3	24,4	23,4	23,2	23,2	23,8	22,9
Kjemiske råvarer	7,3	7,3	7,7	7,0	7,2	7,1	7,1	7,5	7,7
Metallindustri	11,1	10,8	11,5	10,8	10,6	10,2	11,3	10,9	10,7
Verkstedindustri	84,5	81,4	85,0	83,0	84,2	80,5	80,1	81,1	83,8
Bygging av skip og oljeplattformer	39,5	37,5	39,2	39,7	39,9	35,8	36,2	38,2	39,6
Møbelindustri og annen industri	11,1	10,4	11,4	10,9	10,2	10,5	10,4	10,3	10,4
Kraftforsyning	11,0	11,3	11,9	11,5	9,0	11,8	12,2	12,0	9,1
Vannforsyning	1,9	1,9	1,9	2,1	1,6	2,0	2,0	2,1	1,7
Bygge- og anleggsvirksomhet	183,2	183,2	182,8	184,1	181,3	179,0	182,4	186,7	184,7
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	371,8	366,0	375,6	373,1	368,6	363,2	365,8	369,2	365,8
Hotell- og restaurantvirksomhet	79,3	78,5	80,5	79,4	78,0	78,2	79,3	78,7	77,8
Rørtransport	0,7	0,7	0,6	0,6	0,7	0,7	0,6	0,6	0,8
Utenriks sjøfart	51,4	51,4	49,9	51,1	51,4	51,8	49,1	52,1	52,4
Transport ellers	117,5	117,1	116,7	117,8	117,3	116,4	116,4	117,5	118,0
Post og telekommunikasjon	34,6	33,8	33,6	33,7	35,8	33,1	32,9	33,1	36,1
Finansiell tjenesteyting	48,3	48,3	48,1	49,3	48,1	46,3	48,7	49,4	48,8
Boligtjenester (husholdninger)	1,4	1,4	1,3	1,4	1,4	1,3	1,4	1,4	1,4
Forretningsmessig tjenesteyting	318,3	311,5	323,8	314,8	313,5	314,6	314,9	309,8	306,9
Offentlig administrasjon og forsvar	162,9	163,3	163,2	162,0	162,7	163,3	163,1	162,8	163,9
Undervisning	191,8	196,0	193,6	189,3	193,6	198,1	200,3	190,0	195,8
Helse- og sosialtjenester	525,7	539,3	520,3	530,7	532,8	532,5	536,7	544,2	543,5
Andre sosiale og personlige tjenester	109,5	111,0	109,2	109,4	109,1	111,8	111,6	109,9	110,7
Fastlands-Norge	2 512,5	2 506,9	2 518,0	2 513,8	2 506,7	2 490,9	2 509,9	2 513,3	2 513,0

Offentlig forvaltning	780,6	796,4	777,5	781,3	789,1	792,7	798,3	793,6	800,8
Statsforvaltningen	274,3	277,3	271,0	273,3	276,8	277,7	275,1	277,2	279,2
Sivil forvaltning	247,0	249,5	243,5	246,1	249,5	250,5	247,3	249,1	251,0
Forsvar	27,3	27,8	27,6	27,2	27,3	27,2	27,7	28,1	28,2
Kommuneforvaltningen	506,3	519,1	506,4	508,0	512,3	515,1	523,2	516,4	521,6

Tabell 34. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige.
Prosentvis endring fra samme periode året før

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
I alt	-0,4	-0,2	-0,4	-1,4	-1,0	-0,8	-0,3	0,1	0,3
Jordbruk og skogbruk	-1,9	-1,7	-2,4	-1,4	-1,4	-1,0	-1,6	-1,8	-2,3
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	-2,4	-2,6	-1,5	-2,3	-1,7	0,9	4,9	-7,7	-8,3
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	4,9	2,3	6,5	3,4	3,1	-0,1	1,0	3,9	4,2
Utvinning av råolje og naturgass	3,8	2,2	7,8	-0,3	0,6	-1,5	0,0	5,0	5,1
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	6,5	2,5	4,8	8,0	6,4	1,8	2,4	2,8	2,9
Bergverksdrift	-2,4	0,6	-5,5	0,4	-0,8	1,3	1,9	-0,1	-0,5
Industri	-4,2	-3,5	-3,9	-5,6	-5,5	-6,0	-4,7	-2,5	-0,8
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	-2,0	-1,3	-2,4	-2,2	-2,7	-0,3	-1,0	-2,1	-2,0
Tekstil- og bekledningsindustri	-10,4	-4,6	-10,8	-11,9	-11,2	-7,5	-1,2	-4,5	-5,0
Trelast- og trevareindustri	-8,8	-3,7	-8,5	-9,9	-10,1	-8,7	-5,3	-1,0	0,2
Treforedling	-4,0	-3,3	-4,0	-6,5	-1,2	-4,9	-1,9	-4,2	-2,1
Forlag og grafisk industri	-4,7	-4,6	-4,8	-4,6	-5,5	-7,9	-2,8	-5,4	-2,0
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri	-4,4	-3,2	-3,9	-3,8	-7,3	-4,1	-4,5	-2,3	-2,0
Kjemiske råvarer	-9,8	0,1	-7,9	-13,9	-12,4	-5,6	-7,5	7,0	7,2
Metallindustri	-9,2	-2,9	-9,6	-12,1	-11,1	-10,6	-2,4	1,2	0,4
Verkstedindustri	-3,2	-3,7	-2,5	-6,5	-4,5	-6,1	-5,8	-2,3	-0,6
Bygging av skip og oljeplattformer	-1,5	-5,2	-0,7	-1,8	-2,4	-8,9	-7,7	-3,9	-0,8
Møbelindustri og annen industri	-10,5	-5,8	-9,2	-11,6	-13,9	-10,6	-8,8	-5,0	1,9
Kraftforsyning	2,0	1,9	3,3	-0,1	2,0	0,7	2,4	3,7	0,5
Vannforsyning	5,6	2,8	10,1	3,7	4,8	3,8	2,3	1,6	3,8
Bygge- og anleggsvirksomhet	-4,0	0,0	-4,8	-4,6	-2,9	-3,0	-0,2	1,4	1,8
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	-1,9	-1,6	-1,2	-3,8	-3,2	-1,9	-2,6	-1,0	-0,7
Hotell- og restaurantvirksomhet	-1,7	-1,0	-1,6	-2,8	-1,4	-1,2	-1,5	-0,8	-0,3
Rørtransport	4,8	2,2	5,4	4,4	3,1	0,5	2,6	3,0	2,5
Utenriks sjøfart	-3,0	-0,1	-5,5	-2,6	-3,6	-2,5	-1,6	1,8	2,0
Transport ellers	-2,3	-0,3	-1,8	-3,8	-3,0	-1,4	-0,2	-0,3	0,6
Post og telekommunikasjon	-5,9	-2,1	-8,1	-5,6	-4,1	-6,2	-1,9	-1,5	0,9
Finansiell tjenesteyting	-0,4	0,0	-0,2	-0,2	-1,3	-2,6	1,1	0,3	1,3
Boligtjenester (husholdninger)	-3,0	0,4	-3,3	-6,0	-4,5	-1,3	1,2	0,4	1,3
Forretningsmessig tjenesteyting	-1,2	-2,1	0,2	-3,0	-3,5	-2,0	-2,8	-1,6	-2,1
Offentlig administrasjon og forsvar	2,4	0,3	1,4	1,5	1,9	-0,2	-0,1	0,5	0,7
Undervisning	1,4	2,2	1,2	1,0	1,2	3,8	3,4	0,4	1,1
Helse- og sosialtjenester	3,8	2,6	3,1	3,6	4,1	2,6	3,2	2,5	2,0
Andre sosiale og personlige tjenester	1,0	1,3	1,9	-0,1	0,8	1,2	2,2	0,5	1,5
Fastlands-Norge	-0,5	-0,2	-0,4	-1,5	-1,0	-0,8	-0,3	-0,0	0,3

Offentlig forvaltning	3,1	2,0	2,5	2,7	3,2	2,4	2,7	1,6	1,5
Statsforvaltningen	2,6	1,1	0,4	1,8	3,3	0,6	1,5	1,4	0,9
Sivil forvaltning	2,7	1,0	0,8	1,4	3,7	0,7	1,6	1,2	0,6
Forsvar	1,5	1,8	-3,0	5,1	0,2	0,2	0,6	3,1	3,4
Kommuneforvaltningen	3,4	2,5	3,6	3,2	3,1	3,3	3,3	1,6	1,8

Tabell 35. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Millioner

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
I alt	3 656,4	3 679,5	897,8	848,4	957,7	933,7	905,5	857,3	983,0
Jordbruk og skogbruk	112,1	110,3	27,6	28,7	28,1	27,4	27,2	28,2	27,5
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	27,8	27,2	7,0	6,4	7,7	6,8	7,5	5,9	7,1
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	70,0	72,5	16,8	16,4	19,1	17,6	17,3	17,3	20,3
Utvinning av råolje og naturgass	39,6	41,1	9,7	8,9	10,7	10,1	10,0	9,5	11,5
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	30,4	31,4	7,1	7,5	8,4	7,5	7,4	7,7	8,8
Bergverksdrift	7,0	7,0	1,7	1,7	1,8	1,7	1,8	1,7	1,9
Industri	431,2	420,1	106,5	97,7	113,5	106,1	104,0	95,5	114,5
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	75,3	74,7	18,2	17,4	20,2	19,2	18,4	17,0	20,1
Tekstil- og bekledningsindustri	6,5	6,2	1,6	1,5	1,6	1,6	1,6	1,4	1,6
Trelast- og trevareindustri	22,2	21,8	5,3	5,1	5,9	5,4	5,2	5,1	6,1
Treforedling	8,8	8,5	2,3	1,9	2,3	2,2	2,3	1,8	2,3
Forlag og grafisk industri	38,2	36,7	9,6	8,5	9,9	9,3	9,4	8,0	9,9
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri	37,0	36,3	9,2	8,5	9,7	9,2	9,2	8,3	9,6
Kjemiske råvarer	11,5	11,6	2,9	2,5	3,0	2,9	2,8	2,7	3,3
Metallindustri	16,6	16,2	4,3	3,5	4,3	4,0	4,3	3,6	4,3
Verkstedindustri	134,4	130,9	33,2	30,3	35,5	33,2	32,1	29,7	35,9
Bygging av skip og oljeplattformer	64,3	61,1	15,6	14,8	17,1	15,0	14,7	14,2	17,2
Møbelindustri og annen industri	16,5	15,9	4,2	3,7	4,1	4,0	4,0	3,6	4,3
Kraftforsyning	18,0	18,4	4,7	4,4	3,9	4,9	4,9	4,5	4,0
Vannforsyning	2,8	2,9	0,7	0,7	0,6	0,8	0,7	0,7	0,7
Bygge- og anleggsvirksomhet	286,0	292,2	70,3	65,2	76,0	72,4	72,6	67,3	79,9
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	501,8	504,0	124,2	117,7	130,5	126,4	124,2	118,7	134,8
Hotell- og restaurantvirksomhet	102,7	103,0	25,6	24,6	25,1	26,9	25,7	24,8	25,6
Rørtransport	1,1	1,2	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3
Utenriks sjøfart	98,4	98,8	23,7	23,2	25,2	25,4	23,6	23,7	26,1
Transport ellers	192,9	194,3	47,2	45,6	50,2	49,0	48,1	45,9	51,4
Post og telekommunikasjon	48,7	48,2	11,6	11,1	13,2	11,9	11,6	11,0	13,6
Finansiell tjenesteyting	75,5	76,3	18,3	17,8	20,0	18,6	18,9	18,0	20,7
Boligtjenester (husholdninger)	1,8	1,8	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4	0,5
Forretningsmessig tjenesteyting	455,4	455,4	112,1	105,6	117,7	116,3	111,0	106,9	121,1
Offentlig administrasjon og forsvar	248,6	249,3	60,5	57,4	66,4	63,3	61,2	57,5	67,3
Undervisning	258,9	265,7	64,1	52,3	71,0	73,7	65,7	53,4	72,9
Helse- og sosialtjenester	573,0	585,2	139,7	138,4	149,3	146,2	142,6	142,3	154,1
Andre sosiale og personlige tjenester	142,8	145,7	34,8	33,0	37,4	37,5	36,2	33,4	38,6
Fastlands-Norge	3 486,8	3 507,1	857,1	808,6	913,1	890,4	864,3	816,1	936,3

Offentlig forvaltning	955,7	970,5	233,6	218,9	254,2	250,3	237,2	222,8	260,2
Statsforvaltningen	398,1	400,9	96,7	93,4	105,5	100,7	98,6	94,4	107,2
Sivil forvaltning	350,8	353,6	85,1	82,4	92,7	89,1	87,0	83,3	94,2
Forsvar	47,3	47,3	11,6	11,0	12,8	11,6	11,6	11,1	13,0
Kommuneforvaltningen	557,6	569,6	136,9	125,5	148,8	149,6	138,6	128,4	153,1
Markedsrettet virksomhet	2 617,4	2 624,0	643,3	610,7	681,8	661,5	646,7	615,4	700,5
Ikke markedsrettet virksomhet	1 039,0	1 055,6	254,5	237,7	275,9	272,2	258,8	241,9	282,6

Tabell 36. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige.
Prosentvis endring fra samme periode året før

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
I alt	-1,8	0,6	-7,9	-2,0	0,1	-2,0	0,9	1,0	2,6
Jordbruk og skogbruk	-3,2	-1,6	-4,0	-2,4	-1,7	-0,9	-1,6	-1,8	-1,9
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	-3,8	-2,2	-8,9	-3,1	-0,3	0,2	6,7	-8,1	-7,5
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	4,5	3,5	-0,8	3,3	4,7	-1,0	3,3	5,1	6,5
Utvinning av råolje og naturgass	3,9	3,7	1,6	0,2	2,8	-1,7	2,4	6,5	7,7
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	5,2	3,3	-4,0	7,4	7,3	-0,0	4,5	3,4	5,0
Bergverksdrift	-5,8	1,1	-14,5	-1,9	-1,9	-0,5	3,4	0,3	1,1
Industri	-6,6	-2,6	-12,6	-7,4	-4,9	-6,5	-2,3	-2,3	0,9
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	-3,2	-0,7	-10,1	-2,4	-2,0	-1,5	0,8	-1,9	-0,3
Tekstil- og bekledningsindustri	-12,0	-3,9	-18,3	-12,8	-11,0	-8,8	0,4	-3,8	-3,0
Trelast- og trevareindustri	-12,5	-1,8	-18,9	-12,1	-10,7	-8,2	-1,5	-0,3	2,8
Treforedling	-5,0	-2,6	-9,2	-7,1	-1,0	-5,8	-0,6	-3,4	-0,7
Forlag og grafisk industri	-6,9	-3,9	-12,6	-6,2	-5,7	-9,3	-1,1	-4,9	-0,2
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri	-7,6	-1,8	-13,3	-6,0	-7,2	-3,3	-0,9	-2,5	-0,7
Kjemiske råvarer	-13,2	1,6	-17,3	-16,1	-13,1	-5,1	-3,9	7,1	8,9
Metallindustri	-13,6	-2,3	-19,1	-18,6	-10,9	-11,2	-0,2	2,2	0,8
Verkstedindustri	-5,9	-2,6	-12,1	-8,7	-3,9	-6,2	-3,2	-2,2	1,1
Bygging av skip og oljeplattformer	-3,6	-4,9	-9,7	-3,1	-1,7	-10,5	-6,2	-3,9	0,8
Møbelindustri og annen industri	-11,5	-3,7	-17,4	-12,4	-9,5	-10,3	-4,9	-3,8	4,7
Kraftforsyning	0,6	2,6	-5,7	-0,4	3,2	-0,4	4,3	4,1	2,5
Vannforsyning	3,5	3,6	0,8	1,9	5,5	2,8	3,9	2,2	5,9
Bygge- og anleggsvirksomhet	-7,3	2,2	-14,9	-7,4	-2,6	-2,8	3,2	3,3	5,2
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	-2,0	0,4	-8,0	-3,3	0,2	-2,4	-0,0	0,9	3,3
Hotell- og restaurantvirksomhet	-1,3	0,3	-4,5	-3,1	-0,9	-1,5	0,3	0,8	1,7
Rørtransport	4,2	2,0	-1,9	4,1	3,7	-2,1	3,8	3,1	3,3
Utenriks sjøfart	-4,1	0,4	-9,6	-3,2	-3,4	-3,3	-0,6	2,5	3,3
Transport ellers	-3,6	0,7	-7,6	-4,7	-2,3	-1,9	1,8	0,7	2,5
Post og telekommunikasjon	-7,0	-1,1	-14,9	-6,2	-3,3	-7,0	0,4	-0,8	3,1
Finansiell tjenesteyting	-1,4	1,0	-8,6	-0,3	0,3	-3,7	3,4	0,7	3,5
Boligtjenester (husholdninger)	-4,4	2,8	-11,5	-8,0	-2,5	-2,8	5,2	4,1	4,9
Forretningsmessig tjenesteyting	-1,2	0,0	-7,4	-2,0	-0,3	-3,1	-1,0	1,3	2,9
Offentlig administrasjon og forsvar	1,0	0,3	-7,6	1,4	3,5	-1,5	1,3	0,1	1,3
Undervisning	1,8	2,6	-8,3	4,5	1,9	3,1	2,5	2,1	2,7
Helse- og sosialtjenester	2,4	2,1	-2,0	2,8	4,5	0,4	2,1	2,8	3,2
Andre sosiale og personlige tjenester	0,1	2,1	-6,6	-0,2	2,6	0,2	3,8	1,2	3,1
Fastlands-Norge	-1,9	0,6	-8,0	-2,1	0,1	-1,9	0,8	0,9	2,5

Offentlig forvaltning	2,1	1,5	-4,7	3,0	3,8	0,5	1,6	1,8	2,4
Statsforvaltningen	1,2	0,7	-6,5	1,5	3,9	-1,8	2,0	1,1	1,6
Sivil forvaltning	1,6	0,8	-5,5	1,2	4,4	-1,7	2,2	1,1	1,6
Forsvar	-2,0	-0,1	-13,2	3,6	0,8	-2,7	0,1	0,9	1,3
Kommuneforvaltningen	2,7	2,1	-3,4	4,2	3,7	2,1	1,2	2,3	2,9
Markedsrettet virksomhet	-3,2	0,3	-9,1	-3,8	-1,3	-2,9	0,5	0,8	2,7
Ikke markedsrettet virksomhet	1,9	1,6	-4,9	2,8	3,6	0,5	1,7	1,8	2,4

Tabell 37. Lønnskostnader etter næring. Løpende priser. Millioner kroner

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
Lønnskostnader i alt.	1 112 102	1 153 008	275 439	279 599	282 535	280 757	283 246	291 898	297 107
Jordbruk og skogbruk	4 960	5 312	1 202	1 333	1 285	1 227	1 298	1 426	1 361
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	2 686	3 010	686	668	686	708	780	752	770
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	45 146	47 178	10 863	11 460	11 322	11 529	11 268	12 275	12 106
Utvinning av råolje og naturgass.	28 121	29 229	6 912	6 777	6 999	7 263	7 109	7 326	7 532
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	17 025	17 949	3 951	4 682	4 323	4 267	4 159	4 950	4 574
Bergverksdrift	2 382	2 513	590	650	603	570	633	681	628
Industri	142 297	143 941	36 027	35 278	35 789	35 012	35 955	35 895	37 080
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	21 809	22 373	5 419	5 501	5 684	5 422	5 553	5 599	5 799
Tekstil- og bekledningsindustri	1 759	1 794	463	428	410	454	489	437	415
Trelast- og trevareindustri	5 860	5 966	1 432	1 505	1 496	1 404	1 423	1 554	1 585
Treforedling	2 994	2 982	804	689	744	734	807	684	757
Forlag og grafisk industri	13 565	13 616	3 483	3 314	3 341	3 320	3 544	3 302	3 449
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri.	12 905	13 318	3 181	3 303	3 217	3 382	3 258	3 376	3 301
Kjemiske råvarer.	4 554	4 768	1 208	1 073	1 124	1 154	1 176	1 191	1 247
Metallindustri	6 334	6 481	1 657	1 545	1 523	1 533	1 712	1 636	1 601
Verkstedindustri	44 795	45 345	11 391	10 965	11 334	11 142	11 288	11 196	11 720
Bygging av skip og oljeplattformer.	23 383	23 028	5 897	5 872	5 916	5 389	5 661	5 853	6 125
Møbelindustri og annen industri	4 339	4 271	1 093	1 083	1 001	1 077	1 044	1 068	1 083
Kraftforsyning	8 049	8 584	2 223	2 060	1 617	2 270	2 365	2 252	1 697
Vannforsyning	904	974	219	258	198	245	236	276	217
Bygge- og anleggsvirksomhet	76 614	79 729	18 802	19 754	19 571	18 476	19 586	20 840	20 827
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	133 968	138 787	33 344	34 229	33 984	33 007	34 083	35 770	35 927
Hotell- og restaurantvirksomhet	22 835	23 687	5 757	5 835	5 758	5 651	5 953	6 071	6 013
Rørtransport	622	654	147	143	170	168	156	153	178
Utenriks sjøfart.	18 063	18 317	4 365	4 458	4 501	4 694	4 368	4 631	4 625
Transport ellers	53 358	54 727	12 980	13 642	13 609	13 308	13 356	13 983	14 079
Post og telekommunikasjon	17 467	17 795	4 205	4 278	4 644	4 241	4 282	4 388	4 885
Finansiell tjenesteyting	36 541	38 873	9 145	9 563	9 398	8 913	9 799	10 139	10 023
Boligtjenester (husholdninger)	510	540	129	128	130	126	138	137	139
Forretningsmessig tjenesteyting	154 746	159 897	39 391	38 579	38 572	38 785	40 002	40 640	40 470
Offentlig administrasjon og forsvar.	83 360	86 395	20 009	21 205	21 242	21 433	21 025	21 800	22 138
Undervisning	88 834	92 951	21 749	20 018	23 613	24 538	22 270	21 110	25 032
Helse- og sosialtjenester	180 823	189 197	44 037	46 526	46 339	46 066	45 558	48 729	48 845
Andre sosiale og personlige tjenester	37 937	39 946	9 571	9 537	9 505	9 792	10 134	9 951	10 069
Fastlands-Norge	1 048 271	1 086 859	260 065	263 539	266 542	264 367	267 454	274 839	280 198

Offentlig forvaltning	327 477	341 188	79 174	81 403	84 788	85 431	81 792	84 761	89 203
Statsforvaltningen	141 847	147 463	34 184	36 092	35 942	36 678	35 989	37 305	37 491
Sivil forvaltning	128 280	133 599	30 958	32 760	32 286	33 291	32 634	33 938	33 736
Forsvar	13 567	13 863	3 226	3 333	3 655	3 386	3 355	3 367	3 755
Kommuneforvaltningen	185 630	193 725	44 990	45 311	48 846	48 753	45 803	47 456	51 713

Tabell 38. Lønn per normalårsverk etter næring for lønnstakere.
Prosentvis endring fra samme periode året før

	2009	2010	09:2	09:3	09:4	10:1	10:2	10:3	10:4
I alt	3,6	3,9	3,9	3,0	2,9	3,6	3,6	4,3	4,2
Jordbruk og skogbruk	3,5	4,6	2,5	4,0	4,3	4,4	4,5	4,4	5,0
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	3,0	3,8	3,1	3,0	3,4	4,0	3,9	3,6	3,7
Utvinning av råolje og naturgass, inklusiv tjenester	8,6	2,2	9,4	6,9	6,0	0,3	2,7	3,1	2,6
Utvinning av råolje og naturgass	10,1	1,7	10,6	7,9	6,9	-0,8	2,9	3,0	2,4
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	6,5	2,9	6,9	6,7	5,5	3,1	2,8	2,9	2,8
Bergverksdrift	3,4	4,6	4,0	3,3	3,2	4,3	5,1	4,5	4,4
Industri	3,4	4,4	3,8	3,4	3,3	4,8	3,9	4,4	4,5
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	2,8	4,2	2,9	2,5	3,1	4,8	3,6	4,1	4,2
Tekstil- og bekledningsindustri	3,4	6,0	4,3	2,8	1,5	6,5	5,6	5,9	5,8
Trelast- og trevareindustri	2,3	4,6	1,9	3,1	3,2	5,9	3,5	3,7	4,9
Treforedling	3,6	3,0	2,8	3,6	3,3	2,0	2,3	3,6	3,9
Forlag og grafisk industri	3,4	5,0	3,6	3,4	3,3	4,6	4,5	5,4	5,4
Oljeraffinering, kjemisk og mineralisk industri	4,7	5,3	4,8	4,8	4,8	7,4	4,7	4,4	4,5
Kjemiske råvarer	2,3	3,7	2,7	1,6	1,9	4,2	3,2	4,3	3,5
Metallindustri	3,3	4,3	3,8	3,0	3,4	4,4	3,7	4,6	4,6
Verkstedindustri	2,7	4,5	3,4	2,8	2,8	5,2	4,2	4,6	4,1
Bygging av skip og oljeplattformer	4,9	4,0	5,3	4,6	4,0	3,9	4,0	3,7	4,4
Møbelindustri og annen industri	3,4	4,6	4,1	4,1	2,4	3,7	4,4	4,5	6,1
Kraftforsyning	5,7	4,6	5,5	5,0	4,9	4,8	3,9	5,4	4,4
Vannforsyning	5,0	4,9	5,2	4,4	1,6	3,7	4,6	6,3	4,8
Bygge- og anleggsvirksomhet	1,8	3,2	1,6	1,5	2,0	2,6	3,4	3,0	3,5
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	2,0	4,1	2,0	1,7	1,6	3,0	4,2	4,5	4,7
Hotell- og restaurantvirksomhet	2,7	4,8	2,6	2,5	2,9	4,3	5,0	5,1	4,9
Rørtransport	5,5	3,0	6,4	4,4	3,6	2,9	3,4	3,8	2,1
Utenriks sjøfart	2,8	1,5	2,3	2,3	2,4	1,6	1,7	2,0	0,8
Transport ellers	3,2	3,0	3,7	2,9	2,8	3,3	3,2	2,8	2,7
Post og telekommunikasjon	4,7	4,2	6,4	4,3	3,6	4,2	3,9	4,2	4,3
Finansiell tjenesteyting	-2,4	6,3	-2,7	0,2	0,1	8,6	6,0	5,7	5,2
Boligtjenester (husholdninger)	4,8	5,4	7,8	2,9	4,6	4,0	5,7	6,4	5,3
Forretningsmessig tjenesteyting	4,0	4,0	4,0	3,8	4,1	3,2	3,6	4,6	4,5
Offentlig administrasjon og forsvar	4,8	4,8	5,1	3,8	2,8	4,5	4,8	4,9	4,7
Undervisning	4,4	3,6	5,3	2,7	2,9	3,5	2,3	4,3	4,3
Helse- og sosialtjenester	4,2	3,7	4,5	3,4	3,1	3,7	2,8	4,1	4,0
Andre sosiale og personlige tjenester	5,4	4,1	6,2	4,2	4,6	4,0	4,1	4,0	4,3
Fastlands-Norge	3,3	4,0	3,5	2,8	2,7	3,7	3,6	4,3	4,3

Offentlig forvaltning	4,4	3,9	4,8	3,3	3,0	3,8	3,1	4,3	4,2
Statsforvaltningen	4,5	4,5	4,5	3,5	3,2	4,3	4,6	4,6	4,4
Sivil forvaltning	4,5	4,6	4,2	3,8	3,4	4,5	4,7	4,8	4,4
Forsvar	3,6	3,3	5,4	1,4	-0,1	2,5	3,5	3,4	3,7
Kommuneforvaltningen	4,4	3,5	5,3	3,3	2,8	3,6	2,0	4,1	4,2

Makroøkonomiske hovedstørrelser 2001-2014

Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*	2009*	2010*	Prognoser			
	2011	2012	2013	2014										
Realøkonomi														
Konsum i husholdninger mv.	2,1	3,1	2,8	5,6	4,0	4,8	5,4	1,6	0,2	3,6	3,7	4,0	4,5	3,4
Konsum i offentlig forvaltning	4,6	3,1	1,7	1,5	0,7	1,9	3,0	4,1	4,7	2,2	2,3	2,7	2,5	2,8
Bruttoinvestering i fast realkapital	-1,1	-1,1	0,2	10,2	13,3	11,7	12,5	2,0	-7,4	-8,9	7,7	8,2	6,6	4,8
Utvinning og rørtransport	-4,6	-5,4	15,9	10,2	18,8	4,3	6,3	5,1	5,8	-12,6	10,5	6,8	2,0	3,2
Fastlands-Norge	3,9	2,3	-3,6	9,3	12,7	11,9	15,7	-1,4	-11,7	-4,4	6,8	9,0	8,4	5,5
Næringer	2,5	4,0	-11,6	8,4	19,2	17,1	25,5	1,7	-15,4	-4,2	6,4	8,0	7,1	6,4
Bolig	8,1	-0,7	1,9	16,3	10,8	4,1	2,9	-12,1	-18,9	-3,5	8,7	9,3	11,0	5,2
Offentlig forvaltning	2,7	1,7	10,4	2,5	1,3	11,6	9,6	4,7	7,0	-5,9	6,0	10,8	9,0	3,7
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	3,0	3,0	1,4	5,0	4,6	5,3	6,7	1,6	-1,1	1,8	3,8	4,6	4,7	3,6
Lagerendring ²	-1,6	0,2	-0,3	1,4	0,5	0,1	-1,4	-0,3	-2,6	3,4	-0,1	0,0	0,0	0,0
Eksport	4,3	-0,3	-0,2	1,1	1,1	0,0	2,3	1,0	-4,0	-1,3	0,4	1,3	1,3	2,3
Råolje og naturgass	6,6	2,4	-0,6	-0,5	-5,0	-6,5	-2,4	-2,0	-1,2	-6,5	-1,8	0,1	-1,4	-0,4
Tradisjonelle varer	1,8	0,6	2,9	3,4	5,0	6,2	8,5	4,2	-8,2	5,0	3,6	1,9	3,1	4,7
Import	1,7	1,0	1,4	8,8	8,7	8,4	8,6	4,3	-11,4	8,7	5,0	5,5	6,2	5,2
Tradisjonelle varer	4,5	3,0	5,2	10,9	8,1	11,5	8,2	-0,5	-13,1	8,4	6,2	7,7	7,6	6,3
Bruttonasjonalprodukt	2,0	1,5	1,0	3,9	2,7	2,3	2,7	0,8	-1,4	0,4	2,1	2,9	2,5	2,4
Fastlands-Norge	2,0	1,4	1,3	4,4	4,6	4,9	5,6	1,8	-1,3	2,2	3,3	3,8	3,6	3,2
Industri og bergverk	-0,5	-0,4	3,0	5,7	4,2	3,1	3,2	2,6	-5,9	2,1	4,5	3,9	2,5	2,7
Arbeidsmarked														
Utførte timeverk i Fastlands-Norge	-1,6	-0,9	-2,1	1,7	1,4	3,1	4,3	3,4	-1,9	0,6	1,5	2,0	1,8	2,0
Sysselsatte personer	0,4	0,4	-1,0	0,5	1,2	3,6	4,1	3,2	-0,4	-0,2	1,5	2,1	2,2	1,6
Arbeidstilbud ³	0,5	0,7	-0,1	0,3	0,8	1,6	2,5	3,4	0,0	0,5	1,8	1,8	2,0	1,3
Yrkesandel (nivå) ³	73,5	73,5	72,9	72,6	72,4	72,0	72,8	73,9	72,8	71,9	72,3	72,7	73,4	73,6
Arbeidsledighetsrate (nivå) ³	3,5	3,9	4,5	4,5	4,6	3,4	2,5	2,6	3,2	3,6	3,6	3,2	2,9	2,6
Priser og lønninger														
Årslønn	4,8	5,7	4,5	3,5	3,3	4,1	5,4	6,3	4,2	3,6	3,6	4,1	4,6	5,8
Konsumprisindeksen (KPI)	3,0	1,3	2,5	0,4	1,6	2,3	0,8	3,8	2,1	2,5	1,8	1,5	2,2	2,6
KPI-JAE ⁴	2,6	2,3	1,1	0,3	1,0	0,8	1,4	2,6	2,6	1,4	1,5	1,7	2,0	2,5
Eksportpris tradisjonelle varer	-1,8	-9,1	-0,9	8,5	4,1	11,4	2,7	2,4	-6,1	3,6	8,0	3,3	2,9	3,7
Importpris tradisjonelle varer	-1,6	-7,2	-0,4	4,0	0,5	4,0	4,1	4,7	-1,3	-0,3	1,5	-0,2	1,7	2,5
Boligpris ⁵	7,0	5,0	1,7	7,7	9,5	13,7	12,6	-1,1	1,9	8,3	6,8	6,3	6,5	5,8
Inntekter, renter og valuta														
Husholdningenes realdisponible inntekt	-0,3	8,0	4,4	3,6	7,6	-6,4	6,3	3,6	4,5	3,8	3,1	4,2	3,6	3,8
Husholdningenes sparerate (nivå)	3,1	8,4	9,1	7,4	10,2	0,1	1,5	3,8	7,5	7,4	6,9	7,3	6,5	7,0
Pengemarkedsrente (nivå)	7,2	6,9	4,1	2,0	2,2	3,1	5,0	6,2	2,5	2,5	2,8	3,8	4,8	5,8
Utlånsrente, banker (nivå) ⁶	8,8	8,4	6,5	4,2	3,9	4,3	5,7	7,3	4,9	4,5	4,8	5,4	6,2	7,1
Realrente etter skatt (nivå)	3,3	4,8	2,2	2,5	1,3	0,7	3,3	1,5	1,4	0,9	1,7	2,4	2,3	2,6
Importveid kronekurs (44 land) ⁷	-3,1	-8,5	1,3	3,0	-3,9	0,7	-1,8	0,0	3,3	-3,8	-0,2	-1,0	0,2	0,6
NOK per euro (nivå)	8,05	7,51	8,00	8,37	8,01	8,05	8,02	8,22	8,73	8,01	7,89	7,82	7,84	7,89
Utenriksøkonomi														
Driftsbalansen, mrd. kroner	247,5	192,3	195,9	221,6	316,6	372,1	320,5	449,1	311,8	323,0	325,5	321,7	319,6	351,5
Driftsbalansen i prosent av BNP	16,1	12,6	12,3	12,7	16,3	17,2	14,1	17,8	13,1	12,9	12,3	11,5	10,8	11,1
Utlandet														
Eksportmarkedsindikator	0,8	1,3	3,4	7	6,3	8,6	5,5	0,7	-11,3	10,4	4,3	3,6	5,0	7,5
Konsumpris euro-området	2,3	2,3	2,1	2,1	2,2	2,2	2,2	3,3	0,3	1,7	2,4	1,7	1,9	2,0
Pengemarkedsrente, euro (nivå)	4,2	3,3	2,3	2,1	2,2	3,1	4,3	4,6	1,2	0,7	1,1	1,6	2,4	3,2
Råoljepris i kroner (nivå) ⁸	223	198	201	255	355	423	422	536	388	484	529	516	560	609

¹ Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.

² Endring i lagerendring i prosent av BNP. ³ Ifølge AKU. Det skjedde en større omlegging av AKU fra januar 2006. Blant annet ble aldersgrensen senket fra 16 til 15 år.

⁴ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer. ⁵ Brudd i serien i 2004. ⁶ Gjennomsnitt for året.

⁷ Positivt fortegn innebærer depresiering. ⁸ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Informasjon t.o.m. 15. februar er benyttet.